

**UNIVERSITATEA DE STAT „BOGDAN PETRICEICU
HASDEU” DIN CAHUL**

**PERSPECTIVELE ȘI PROBLEMELE
INTEGRĂRII ÎN SPAȚIUL EUROPEAN
AL CERCETĂRII ȘI EDUCAȚIEI**

*Prospects and problems of research and
education integration into the European area*

Volumul VII, Partea 1

Coordonator: dr. hab. Sergiu Cornea

CAHUL 2020

Volumul a fost elaborat de un colectiv de autori care și-au prezentat lucrările în cadrul celei de-a VII-a ediții a Conferinței Științifice Internaționale „*Perspectivile și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației*”, care s-a desfășurat la Cahul pe data de 5 iunie 2020.

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Lungu Polina	Vice-președinte
Bercu Oleg	Științe politice și administrative
Ceclu Liliana	Științe exacte și ingineresti
Ciudin Oxana	Științe juridice
Cojocari-Luchian Snejana	Științe pedagogice și psihologice
Ghelețchi Ion	Științe istorice și umaniste
Grosu Liliana	Științe filologice: limba și literatura română
Nedelcu Ana	Științe economice
Pușnei Irina	Științe filologice: limbi moderne

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

"Perspectivile și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației", conferință științifică (7; 2020; Cahul). *Perspectivile și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației = Prospects and Problems of Research and Education Integration into the European Area*, Ed. a 7-a, 5 iunie 2020 / coordonator: Sergiu Cornea ; colegiul de redacție: Lungu Polina [et al.]. – Cahul : US Cahul, 2020 (Tipogr. "Centrografic") – . – ISSN 2587-3563. – E-ISSN 2587-3571. – ISBN 978-9975-88-040-4.

Vol. 7, Partea 1-a. – 2020. – 366 p. : fig., tab. – Antetit.: Univ. de Stat "Bogdan Petriceicu Hasdeu" din Cahul. – Tit. paral.: lb. rom., engl. – Texte : lb. rom., engl., rusă. – Rez.: lb. rom., engl., fr., rusă. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. și în subsol. – 100 ex. – ISBN 978-9975-88-060-2.

082:378.4(478-21)=135.1=111=161.1

P 52

ISSN 2587-3563

E-ISSN 2587-3571

ISBN 978-9975-88-060-2

CUPRINS

I. ȘTIINȚE POLITICE ȘI ADMINISTRATIVE

ПОПОВИЧ Николай ФИЛОСОФСКОЕ ОСМЫСЛЕНИЕ АНТРОПОЛОГИЧЕСКОГО ИЗМЕРЕНИЯ КУЛЬТУРЫ.....	5
GORINCIOI Iulia SOCIETĂȚEA CUNOAȘTERII ȘI RĂZBOIULUI INFORMAȚIONAL.....	10
UNGUREANU Veaceslav AFIRMAREA GEOPOLITICĂ A REPUBLICII MOLDOVA ÎNTRE OPORTUNITĂȚI ȘI CONSTRÂNGERI DE SECURITATE.....	20
МΥΚΗΑΙΛΙΟΥΚ Galyna COMPREHENSIVE RELOAD OF THE JUDICIARY IN UKRAINE: CRUCIAL CHANGES AND QUALIFICATION ASSESSMENT OF JUDGES.....	32
BEVZIUC Victoria THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE LIGHT OF CLIMATE CHANGE: CHALLENGES AND PERSPECTIVES.....	38
CEBOTARI Svetlana SCENARIUL GEOPOLITICE POST CRIZA COVID-19. CONSIDERAȚII SUMARE.....	47
RUSANDU Ion DEMOCRAȚIA ÎN CONDIȚIILE EPIDEMIEI CORONAVIRUSULUI DIN REPUBLICA MOLDOVA: ANALIZĂ ȘI SINTEZĂ.....	54
ANDRIEȘ Vasile GENEZA ȘI EVOLUȚIA PARTIDELOR POLITICE LA NIVEL EUROPEAN.....	62
PUTINĂ Natalia FINANȚAREA PUBLICĂ A PARTIDELOR POLITICE DIN REPUBLICA MOLDOVA : ASPECTE JURIDICE ȘI POLITICE.....	68
VARZARI Pantelimon CONSIDERENTE PRIVIND COALIȚIILE DE GUVERNARE DUPĂ ALEGERILE PARLAMENTARE DE LEGISLATURA A X-A: REALITĂȚI ȘI PROVOCĂRI.....	78
CORNEA Sergiu JUDEȚUL CAHUL LA RASCRUCE DE VREMURI ȘI REGIMURI (Iunie-Iulie 1940).....	84

II. ȘTIINȚE JURIDICE

BORDIAN Mariana IMPOSIBILITATEA DE EXECUTARE ÎN CONTRACTELE DE LOCAȚIUNE.....	96
АРСЕНИ Игорь РЕШЕНИЕ СУДА В СИСТЕМЕ ПОСТАНОВЛЕНИЙ ПО ГРАЖДАНСКИМ ДЕЛАМ.....	102
CALENDARI Dumitru ACȚIUNILE PROCURORULUI DUPĂ PRONUNȚAREA DECIZIEI INSTANȚEI DE APEL.....	110
COJAN Constantin ROLUL GENETICII JUDICIARE ȘI A BIOLOGIEI MOLECULARE ÎN PRACTICA DE DREPT.....	116
CRECIUN Natalia CONFIDENTIALITY AND TRANSPARENCY IN THE JUDICIAL INSPECTION WORKS. THE CASE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA.....	121
CUCIURCĂ Angela EVOLUȚIA ISTORICĂ A REGLEMENTĂRIILOR NORMATIVE ALE ASISTENȚEI JURIDICE INTERNAȚIONALE ÎN MATERIE PENALĂ.....	128
DANDEȘ Veaceslav RECUSUL ÎN INTERESUL LEGII.....	134
GLAVAN Boris PROBLEME ACTUALE PRIVIND ACTIVITATEA SPECIALĂ DE INVESTIGAȚII.....	140
ROMANDAȘ Nicolai UNELE ASPECTE PRIVIND NOȚIUNEA ȘI TRĂSĂTURILE RĂSPUNDERII MATERIALE ÎN DREPTUL MUNCII.....	145
ЩУКИНА Наталья, ЛЫСЕНКО Владлена УЛУЧШЕНИЕ УСЛОВИЙ ТРУДА В МЕХАНИЗМЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРАВА НА ОХРАНУ ЗДОРОВЬЯ.....	149
СТАНИ Tatiana FENOMENUL RĂSPUNDERII JURIDICE PATRIMONIALE ÎN CONTEXTUL CERCETĂRII JURIDICE.....	155
CRUGLIȚCHI Tatiana PRINCIPIUL DE ORGANIZARE A ACTIVITĂȚII JUDICIARE ÎN PROCESUL CIVIL.....	161
ȚURCAN-DONȚU Arina PROTECȚIA ȘI ASISTENȚA VICTIMELOR VIOLENȚEI ÎN FAMILIE DIN PERSPECTIVA CONVENȚIEI DE LA ISTAMBUL.....	166
BODLEV Sergiu RĂSPUNDEREA ADMINISTRATIV-DISCIPLINARĂ A FUNCȚIONARILOR VAMALI (PUBLICI) - ASPECTE LEGISLATIVE ȘI DOCTRINARE.....	173

III. ȘTIINȚE ECONOMICE

AMARFII-RAILEAN Nelli REVOLUȚIA 4.0: PERSPECTIVELE DEZVOLTĂRII ÎNTREPRINDERILOR AGRICOLE ÎN EPOCA DIGITALĂ.....	180
NEDELICU Ana, ROȘCA-SADURSCHI Liudmila, CECLU Liliana REPERE ANALITICE PRIVIND PROMOVAREA DREPTULUI „OCROTIREA MAMEI” PRIN RESPECTAREA DREPTURILOR OMULUI.....	187
ГАРЕЕВА Олеся, ВАЛЕЕВА Юлия ВОЗДЕЙСТВИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО АСПЕКТА НА РОССИЙСКОЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ.....	195
ГАРЕЕВА Олеся, ВАЛЕЕВА Юлия ВОЗДЕЙСТВИЕ КОРРУПЦИИ НА ЭКОНОМИКУЮ СИТУАЦИЮ В РОССИИ.....	198
STANCIU Mihail Alin OPTIMIZAREA ANALIZEI ECONOMICO-FINANCIARE ȘI A GESTIONĂRII RISCURILOR ÎN VEDEREA ÎMBUNĂTĂȚIRII PERFORMANȚEI FINANCIARE.....	202
STANCIU Mihail Alin ANALIZA ECONOMICO-FINANCIARĂ - IMPLICAȚIILE ȘI ROLUL EI ÎN CADRUL ENTITĂȚILOR ECONOMICE.....	208
DUMBRAVANU Lilia, GRIȚCO Diana РОЛЬ УСТАВНОГО КАПИТАЛА В ЭФФЕКТИВНОМ ФУНКЦИОНИРОВАНИИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО АГЕНТА.....	213
IACHIMOVSCI Anatolie CERINȚE SPECIFICE AUDITURILOR COMPONENTELOR ȘI ELEMENTELOR INDIVIDUALE ALE SITUAȚIILOR FINANCIARE.....	220
ȘCHIORU Irina DEZVOLTAREA INSTRUMENTARULUI DE IMPLICAȚIE A MANAGEMENTULUI FINANCIAR ÎNTRU REALIZAREA OBIECTIVELOR FINANCIARE LA ÎNTREPRINDERE.....	225
BUZULAN Marcela, LITVIN Aurelia, RACUL Anatol GESTIUNEA SISTEMULUI DE SUSȚINERE A	

<i>ANTREPRENORIATULUI AGRICOL ÎN CONTEXTUL CONSOLIDĂRII TERENURILOR AGRICOLE ÎN REPUBLICA MOLDOVA</i>	233
ДАНИЛОВ Юрий, ЧЕРЧЕЛ Илие, РАКУЛ Анатолий <i>НЕПАРАМЕТРИЧЕСКИЙ ПОДХОД В ОЦЕНКЕ КРИТЕРИЕВ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОЙ МЕСТНОСТИ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА</i>	242
NIREAN Elena <i>CREȘTEREA ECONOMICĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA ȘI PERSPECIVELE EI</i>	251
ГАЙНУТДИНОВА Ольга, САРАТОВА Алина, ВАЛЕЕВА Юлия <i>ПРОБЛЕМА БЕДНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ РОССИИ</i>	259
REȘITCA Rodica, CIMPOIEȘ Dragoș, RACUL Anatol <i>EVALUAREA PERFORMANȚEI ACADEMICE A ORGANIZAȚILOR DIN SFERA ȘTIINȚEI ȘI INOVĂRII CU PROFIL AGRONOMIC ÎN REPUBLICA MOLDOVA PRIN INTERMEDIUL TEHNICILOR NEPARAMETRICE</i>	262
TODOROVA Liudmila <i>MODERN CONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT OF SCIENCE AND THE EDUCATION SYSTEM</i>	276
ГЕРАСИМОВА Альбина, ВАЛЕЕВА Юлия <i>ПРОБЛЕМА ЧИСТОЙ ВОДЫ И САНИТАРИИ КАК ПРОБЛЕМА МИРОВОЙ ЭКОНОМИКИ</i>	281
ГИЗЗАТУЛЛИНА Алсу, САДОВНИКОВ Роман <i>АНАЛИЗ МЕТОДОВ СТРАТЕГИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ НА ПРЕДПРИЯТИИ ЛЕГКОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ</i>	284
МАЛЫЦЕВА Эвелина, ПЧЕНИКИНА Яна, ВАЛЕЕВА Юлия <i>МИРОВОЙ ПРОДОВОЛЬСТВЕННЫЙ КРИЗИС</i>	291
МУРЗАЕВА Ниссо, ВАЛЕЕВА Юлия <i>НАЛОГ НА ПРИБЫЛЬ КОМПАНИЙ В ФИСКАЛЬНОЙ ПОЛИТИКЕ ЯПОНСКОГО РУКОВОДСТВА</i>	294
КАУШАН Корина <i>ОЖИДАЕМАЯ ПРОДОЛЖИТЕЛЬНОСТЬ ЗДОРОВОЙ ЖИЗНИ КАК ИНТЕГРАЛЬНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ЗДОРОВЬЯ НАСЕЛЕНИЯ</i>	296
ЗАКИРОВА Ралина, МИНЬКИНА Анна, ВАЛЕЕВА Юлия <i>ИСТОЩЕНИЕ ПРИРОДНЫХ РЕСУРСОВ</i>	302

IV. ȘTIINȚE EXACTE ȘI INGINEREȘTI

KAZAK Natalia, MIHAILOV Valentin, PERETEATCU Pavel, CRACAN Cornel <i>TEHNOLOGIE DE DURIFICARE A SUPRAFEȚELOR METALICE PRIN SINTETIZAREA ÎN PLASMA DESCĂRCĂRILOR ELECTRICE A COMPUȘILOR CU ÎNALTE PROPRIETĂȚI FIZICO-MECANICE ȘI DE EXPLOATARE</i>	309
ȚÎMBALIUC Nina, CIBOTARU Silvia, LUPAȘCU Tudor <i>STUDIUL CAPACITĂȚII DE ADSORȚIE A ADSORBANȚILOR CARBONICI ÎN DEPENDENȚĂ DE PARAMETRII ADSORBATULUI</i>	315
BLONSCI Vladislav <i>INFLUENȚA RĂULUI ICHEL ASUPRA CAPACITĂȚII DE AUTOPURIFICARE CHIMICĂ A FLUVIULUI NISTRU ÎN PERIOADA ANILOR 2015-2019</i>	319
MOCANU Larisa, DUCA Gheorghe, GONTA Maria, MATVEEVICI Vera, PORUBIN-SCHIMATOR Veronica <i>OPTIMIZAREA PROCESULUI DE OXIDARE CATALITICĂ A CONTAMINANȚILOR EMERGENȚI FARMACEUTICI (AMOXICILINA) ÎN SOLUȚIE APOASĂ</i>	325
PORUBIN-SCHIMBĂTOR Veronica, GONȚA Maria, MOCANU Larisa <i>PROCESELE AVANSATE DE OXIDARE (REAGENTUL FENTON) PENTRU MINERALIZAREA SURFACTANTULUI CATIONIC CETIL-TRIMETIL-AMONIU BROMIDE</i>	332
COJAN Constantin <i>ROLUL BIOCHIMIC AL METABOLISMULUI CARBOHIDRAȚILOR ÎN ORGANISMUL UMAN</i>	338
COJAN Constantin <i>SINTEZA ȘI ROLUL BIOCHIMIC AL PROTEINELOR PLASMATICE ÎN ORGANISMUL UMAN</i>	344
CRIVOI Aurelia, COJOCARI Lidia <i>ASPECTE ALE RISCULUI ECOLOGIC PENTRU MEDIUL ÎNCONJURĂTOR ȘI SĂNĂTATEA POPULAȚIEI UMANE</i>	348
BÎCLEA Diana <i>ECUAȚII VECTORIALE ȘI IMPORTANȚA STUDIILOR LOR</i>	357
ВЕЛИКОВА Татьяна <i>МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОРГАНИЗАЦИИ МОЗГОВОГО ШТУРМА С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ОНЛАЙН СЕРВИСОВ MINDMEISTER И TRICIDER</i>	361

I. ȘTIINȚE POLITICE ȘI ADMINISTRATIVE

ФИЛОСОФСКОЕ ОСМЫСЛЕНИЕ АНТРОПОЛОГИЧЕСКОГО ИЗМЕРЕНИЯ КУЛЬТУРЫ

DIMENSIUNELE FILOSOFICE ALE ANTROPOLOGIEI CULTURII

Николай ПОПОВИЧ, доктор философских
наук, профессор

Подольский государственный аграрно-
технический университет (Украина)

Rezumat: *Cultura are întotdeauna o dimensiune antropologic-umană, care este determinantă față de alte dimensiuni ale ei – instituțională, tehnologică, simbolică etc. Segmentul antropologic-uman a culturii determină nucleul ei creator, care, la rândul său, dă naștere la toate formele de manifestare a culturii – în particular, la instituțiile sociale a culturii, tehnologiile sociale, sistemele simbolice (de la religie și artă – până la ideologie și știință). În calitatea unor caracteristici de bază a culturii, din punctul de vedere a dimensiunii ei umane, sunt definite aspectele axiologice, structural-funcționale și sistem-simbolice a evoluției culturii, interdependența cărora se manifestă în dinamica ei.*

Este efectuată analiza aspectului social a interdependenței principiilor cosmizmului omului și antropocentrului Universului.

Omul este creatorul culturii, dar institutiile sociale încarnează rezultatele creației lui, le atribuie sens și le adaptează pentru generațiile următoare. Analiza profundă a dimensiunii umane a culturii este posibilă de pe pozițiile teoretice a filozofiei comunicative, care dezvăluie esența socială a omului ca ființă comunicativă.

Cultura nu poate fi privită decât ca operă a omului și calea generală de socializare a omului.

Cuvinte cheie: *cultură, dimensiune umană, antropocentrism, coevoluție, umanism, valoare, comunicare, institut social.*

Abstract: *Culture always has a human dimension as a determinant to its other dimensions, including institutional, technological, and so symbolic. Human dimension of culture defines its creativity, which generates all possible shaping of culture – particularly the social institutions of culture, social technologies, symbolic systems (from art and religion to ideology and science). As the main characteristics of culture from there are defined values, structural and symbolic aspects of a culture system, the interdependence of which is discovered in its dynamics.*

The philosophical analysis of social aspect of interdependence of principles of Universe nature of the man and anthropic nature of the world is carried out.

Man is a creator of culture, and social institutions reinforce the results of his work and give it the importance and adopt it to future generations.

An adequate analysis of the human dimension of the culture is possible from the theoretical standpoint of communicative philosophy, which is revealing the social nature of human beings as a communicative.

The culture cannot be regarded otherwise than as a work of human being and fundamental way of human socialization.

Keywords: *culture, human dimension, anthropocentrism, coevolution, humanism, value, communication, social institutions.*

Ведение

В философской литературе собрано и проанализировано множество определений культуры. Американский социолог Альфред Кребер насчитал более 500 дефиниций, однако в результате их анализа пришел к выводу, что ни одно не отображает и не выражает всех сторон, аспектов, граней и измерений этого феномена. Каждое из определений воссоздает только один аспект реальных проявлений культуры (1).

В своем осмыслении культуры мы опираемся на дефиниции, в которых акцентируется ее

человеческо-творческая сущность, социальный и коммуникативный характер. Для нас культура – это творческий процесс человеческой деятельности; позитивный результат человеческой деятельности; степень и мера проявления человечности в человеке; система смыслов, символов и норм; совокупный социальный опыт человечества; система духовных ценностей, воплощенных в деятельности и образе жизни человека. Следовательно, культура – это совокупность материальных и духовных ценностей, созданных человеком на протяжении истории своего развития, а также исторически накопленный набор норм, правил, наставлений, традиций и табу, которые обеспечивают как сохранение целостности личности человека, так и функционирование общества. Человек творит культуру вместе с другими людьми, ради других людей и на фундаменте того, что сотворили другие люди. Поэтому человек является одновременно творцом и творением культуры. Где нет человека, там нет и культуры.

Результаты исследования

Созидание и трансляция ценностей культуры имеет коммуникативный характер. Человек не может существовать сам по себе, как отдельный индивид. Коммуникация играет определяющую роль в его жизни. Люди являются таковыми, какие они есть, только благодаря общности взаимного понимания.

Процессы коммуникации следует рассматривать на разных уровнях: межличностном, групповом, рефлексивном и межкультурном. Отдельные области исследования посвящены анализу общения с детьми, в детской среде, а также коммуникация в сакральных сферах (общение с Богом).

Важным аспектом понимания коммуникативных процессов является их деление на два типа: непосредственные и опосредованные. Последние получают всё больше распространение в обществе, так как количество технических видов коммуникации возрастает очень быстро (почтовая связь дополнилась телеграфом, телефон – Интернетом и т.д.).

Коммуникация может быть опосредована во времени, то есть иметь исторический аспект взаимодействия с предшествующими культурами, а также с текстами и визуальными образами прошлого. Особое место в современном обществе занимают средства массовой коммуникации, которые очень часто, помимо нашей воли и наших желаний, насаждают в наше сознание определенные образы и информацию. Такие принудительные аспекты коммуникации (индоктринации) также исследуются философией. Опубликованы работы, в которых анализируются патологические явления культуры (2). Исследование коммуникативного измерения культуры позволяет сделать вывод о том, что как коммуникация, так и сотворенная нею культура не могут быть сведены к неким надличностным системам, а должны быть осмысленны в контексте их роли и участия в социализации человека.

Без социальных институтов невозможен коммуникативный способ функционирования культуры. В широком смысле слова можно утверждать, что все социальные институты являются институтами культуры. Государство как политический и экономический институт, а также собственность, деньги, банки как экономические институты являются одновременно институтами культуры. Государство формирует культурную политику, банки финансируют культурные проекты.

В узком смысле социальный и культурный характер, на наш взгляд, имеют те институты, которые специализируются на создании, сохранении, наследовании, тиражировании, распространении, трансляции и популяризации ценностей культуры. К ним относятся институты образования, науки, религии, семьи, языка, традиций и обычаев, этикета, массовых коммуникаций. А также собственно институты культуры: театры, музеи, арт-галереи, кинотеатры, архивы, хранилища культурных ценностей, учебные заведения культуры и искусства, творческие союзы и др.

Прояснить сущность культуры поможет ознакомление с двумя подходами к ее исследованию – «человекообразным» и антропологическим.

Философская антропология со времен И. Канта рассматривает культуру с точки зрения трансцендентальных возможностей человека (3). Человекообразный подход имеет выразительный социально-философский характер. В отличие от антропологического, человек в рамках этого подхода рассматривается не как морфологически и физиологически совершенный вид, венец природной эволюции, носитель определенных сущностных сил, универсальное существо, самодостаточный феномен и первоначало самого себя, – а как творение и творец общества. Более продуктивно, по нашему мнению, исследование культуры под углом зрения конкретно-исторического развития общества. Поэтому в изучении феноменов культуры должен

главенствовать акцент на конкретно-историческом аспекте развития культуры и общества, а также на участии человека в их творении и воспроизведении.

Человек является продуктом эволюции двух типов – биологической и культурной. Как представитель млекопитающих и высших приматов он продукт биологической эволюции. Формирование же у человека тех признаков и свойств, которые отличают его от животных (мышления, языка, предметной деятельности), является результатом эволюции общественной и культурной. Человек – единый носитель психики и сознания, достигший стадии мышления. С появлением мышления эволюционное развитие человека начинает выходить за рамки физиологии. Вместе с тем, следует согласиться с обоснованным мнением современного французского философа и антрополога Филиппа Десколы, согласно которому в самой природе (на определенном этапе ее развития) закладываются основы зарождения человеческой культуры (4).

Козволюция общества и природы посредством культуры прошла четыре условных периода развития: биогенный (адаптивный), аграрный, техногенный (индустриальный, постиндустриальный) и ноогенный. На протяжении человеческой истории взаимоотношения общества и природы постоянно изменялись и совершенствовались. Главным фактором и содержанием коэволюции общества и природы была предметно-практическая деятельность людей, постоянно углублявшая и расширявшая процесс освоения природы человеком. В историческом плане коэволюция общества (культуры) и природы является процессом постоянного очеловечивания природы. И чем интенсивнее оно происходит, тем больше ответственности за сохранение целостности природы лежит на человеке. Люди должны взять на себе великую миссию охраны и сохранения природы. Мы должны помнить, что биосфера может существовать без человека и культуры, а человек без окружающей природы (биосферы) – важнейшего условия его жизни – может исчезнуть с лица земли.

Глобальный экологический кризис породил антропологический переворот, суть которого заключается в том, что человек стал главной разрушительной силой природы. Оказавшись перед угрозой тотальной гибели, человечество начинает осознавать себя частью природы. Связь человека и природы переросла в морально-этическое отношение человечества ко всему живому. Возник нон-антропоцентризм – философско-этическое учение, которое отрицает доминирующее положение человека в иерархии ценностей и в порядке природы.

Нон-антропоцентризм выступает за постепенное включение природы, прежде всего живой, в сферу действия моральных норм. И хотя природа (живая и неживая) не является частью культуры по определению (5), неотъемлемой ее частью выступает отношение человека к природе. Более детально по этому поводу высказывались И. Кант и А. Швейцер.

И. Кант выступал в защиту животных, против причинения им жестоких страданий. Он считал мучения животных аморальными, но не потому, что те страдают от физической боли, а потому, что мучения животных приводят к этическому огрублению, к жестокости самого человека (6).

Позицию И. Канта развил А. Швейцер в работе «Культура и этика». Принцип благоговения перед жизнью, сформулированный и обоснованный А. Швейцером, является собственно человеческой позицией, а не принципом существования всего живого (7). Поэтому на современном этапе взаимного сосуществования человека и природы встает проблема создания с помощью культуры человека нового типа с высоким этическим и экологическим сознанием. На повестку дня поставлен вопрос формирования у людей и общества в целом высокой экологической культуры.

Учитывая, что экологическая культура – это синтез экологического сознания и экологической деятельности человека и общества, попытаемся сформулировать нашу собственную дефиницию экологического сознания.

Экологическое сознание можно определить как теоретическое осмысление и эмоционально-психологическое переживание человеком масштабов, глубины и возможных последствий экологического кризиса, а также осознание своей ответственности перед будущими поколениями людей за сохранение биосферы. Соответственно, экологическую деятельность можно трактовать как рациональную и продуманную систему активных действий, направленных на защиту и сохранение природы, восстановление разрушенных биоценозов (лесов, рек, озер, почв и т.д.).

Теория коэволюции предполагает, что цивилизация должна «вписаться» в биосферу, придерживаться ее законов, запретов и ограничений. Глобализация – как форма политической, экономической, культурной, технологической и информационной интеграции в мире – может

приобрести гуманный смысл только при коэволюции. Поэтому необходимо разработать новую экофильную стратегию человеческой деятельности, при которой техногенные изменения не будут опережать научное осмысление и осознание их последствий с позиций общечеловеческих ценностей культуры. Дальнейшее развитие природы и самого человека в значительной степени будет зависеть от гуманистического начала человеческой деятельности и поведения человека в природе, от повышения экологического образования людей, развития научных исследований биосоциотехносферы, от осознания людьми высокой миссии культуры относительно сохранения, защиты и дальнейшего развития природы. Как известно, природные ресурсы и резервы планеты Земля ограничены, а потенциал культуры - неисчерпаем.

Теоретическое осмысление антропологического измерения культуры требует прояснения сущности, специфики и границ применения двух принципов современной науки и философии: антропоного и антропоцентричного.

Суть антропоного принципа заключается в том, что человек и Вселенная предполагают с необходимостью свое взаимное бытие. В этом принципе сконцентрированы тысячелетние априорные представления мыслителей о том, что Вселенная возникла и существует, прежде всего, для человека. Мир является таким, каким его видит человек, и само существование человека было бы невозможным, если бы Вселенная характеризовалась другими параметрами и свойствами. Достижения науки двух последних десятилетий доказывают неопровержимость универсального диалектического принципа единства живой и неживой природы, тесную взаимосвязь макро- и микро-миров, подтверждают, что человек занимает центральное место в целостной системе мира. Антропоный принцип акцентирует, что Универсум обязательно должен быть только таким, потому что в нем на определенном этапе развития появится наблюдатель космических и земных процессов. Однако появившись, человек не пожелает исчезать с лица Земли, так и из структуры Вселенной. Он захочет продлить свое существование во Вселенной. Однако парадокс состоит в том, что «стихийное развитие человечества оказывается несовместимым с эволюцией природы» (8). Философско-мировоззренческий императив антропоного принципа гласит: человек должен присутствовать и действовать во Вселенной до тех пор, пока это возможно, желательно всегда или неопределенно долго.

Антропоцентризм (от гр. *antropos* – человек и лат. *centrum* – центр) – принцип культурного творчества, философское учение и мировоззрение, ставящие человека в центре всего сущего (9) и рассматривающие его как высшую ценность в сравнении с другими ценностями. Антропоцентризм по определению является ценностным феноменом, поскольку в нем речь идет об оценке человека в сравнении с другими ценностями. Антропоцентризм и гуманизм являются центральными понятиями философской антропологии, аксиологии и философии культуры, с которыми связаны наши представления о человеке, его месте и роли в мире. Слово «антропоцентризм» сегодня находим в разных словарях и в разных значениях – от антропоцентрического принципа в лингвистике до антропоцентризма в экологии.

Одной из разновидностей антропоцентризма является ренессансный, или гуманистический антропоцентризм. Следует напомнить, что термин «гуманизм» (от лат. *humanus* – человеческий) в строго научном значении не применялся во времена Возрождения, хотя итальянское слово «*humanista*» использовалось очень часто и обычно именовало университетского преподавателя *studia humanitatis* (гуманитарных наук). Гуманисты Возрождения были неформальной группой единомышленников, которые отличались новым взглядом на культурные ценности и происхождение этих ценностей, а не официальным статусом или видом деятельности. В гуманизме эпохи Возрождения отсутствовала какая-либо доминирующая философия или политическая идея. Это означает, что итальянский гуманизм XIII-XVI вв. чрезвычайно многолик. Более того, гуманисты никогда не противопоставляли себя религии. Будучи в оппозиции к схоластической теологической философии, они считали, что возрождают «истинную церковь» и благочестивую веру в Бога, не находя ни одного противоречия в соединении христианства с античной философией. По мнению ренессансных гуманистов, человек и мир являются прекрасными по своей сути, поскольку они сотворены Богом. А задача человека состоит в том, чтобы, наследуя лучшие культурные образцы, какими богата история человеческого рода, улучшить этот мир, сделать его более совершенным и прекрасным по сравнению с миром варварства (куда человек загоняет себя в силу своего невежества и нежелания учиться).

До середины XIX столетия в западной философской и культурной традиции понятие

«гуманизм» ассоциировали, как правило, или с гуманизмом эпохи Возрождения, или же с отдельными культурными течениями.

Впервые термин «гуманизм», именующий определенный взгляд на жизнь и личностное мировоззрение, появился в XIX веке, что положило начало современному этапу развития гуманистической философии. Термин ввел в обиход датский философ Габриель Сибберн в книге «О гуманизме».

Современный антропоцентрический гуманизм относится к тем идейным движениям, которые организационно оформились в начале XX века и очень интенсивно развиваются в наше время. Сегодня союзы гуманистов существуют в большинстве стран мира, они объединены в Международный гуманистический и этический союз. Целью гуманистического движения является раскрытие и реализация потенциала каждой человеческой личности во всех странах мира. Гуманисты строят свою деятельность на основе манифестов, за 100-летний период были приняты: «Гуманистический манифест 1» (в 1933 году), «Гуманистический манифест 2» (в 1973 году), «Гуманистический манифест 2000: Призыв к новому планетарному гуманизму» (10;11).

Современная научная картина мира имеет антропоцентрическое измерение. Большинство наук ориентируется на взаимосвязь своей научной сферы с феноменом человека. Непосредственное применение в науке антропоцентрического принципа формирует целостное представление о мире. Если антропоцентрический принцип можно интерпретировать как провозглашение человека самой высокой ценностью в мире, то антропный принцип делает акцент на научно обоснованной фиксации доминирующей роли человека в космических процессах.

Выводы

Из выше изложенного напрашиваются следующие выводы. За последние двадцать лет сделаны открытия, которые привели к пересмотру научной парадигмы, наших представлений о Вселенной и коренным образом изменяют наше мировоззрение. Возникла новая модель реальности, вступающая в противоречие с общепринятыми теориями и методологиями традиционной науки. В научный оборот вводится категория Высшего, ученые исследуют другие состояния материи. Современная наука постепенно начинает признавать существование «тонкого мира», «информационного поля (поля сознания) Вселенной», «тонких тел» человека, трактует человека как целостное, трехсоставное существо в единстве его духовной, душевной и телесной природы. Наука начинает рассматривать человека как часть Вселенной, микрокосм в макрокосме, который живет и развивается по законам Космоса. Эта картина мира не противоречит ни религиозным верованиям, ни древним и современным духовно-экзотерическим философским учениям.

Таким образом, вышеприведенные теоретические аргументы дают нам право возродить и восстановить в правах античные философские концепты «антропности мира» и «космичности человека».

Примечания:

1. Кребер А. Л. Природа культуры. Москва: РОССПЭН, 2004. 1008 с.
2. Попович М. Д. Патологічні прояви розвитку сучасної культури: філософський аналіз. В: Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. Вип. 62. 2015. С. 130-139.
3. Кант И. Антропология с прагматической точки зрения. Москва: ЛЕНАНД, 2017. 200 с.
4. Дескола Ф. По ту сторону природы и культуры. Москва: Новое литературное обозрение, 2012. 584 с.
5. Попович Н. Д. Социально-философская критика нон-антропоцентризма. В: Перспективы науки и образования. № 1. 2014. с. 14-19.
6. Кант И. Лекции по этике. Москва: Республика, 2000. 431 с.
7. Швейцер А. Культура и этика. Москва: Прогресс, 1973. 343 с.
8. Урсул А. Сюрприз «темной материи»: новая картина мироздания. В: Revista de filozofie, sociologie și științe politice. 2008, № 2 (147), p. 5-19.
9. Аверинцев С. С. София-Логос. Словник. Київ: Дух і Літера, 2004. с. 640
10. Kurtz P. Humanist Manifestos I and II. New York: Prometheus Books, 1984. 31с.
11. Kurtz P. Humanist Manifesto 2000: A Call for Planetary Humanism. New York: Prometheus Book, 2000. 76 p.

SOCIETĂȚEA CUNOAȘTERII ȘI RĂZBOIULUI INFORMAȚIONAL

THE KNOWLEDGE SOCIETY AND INFORMATION WAR

Iulia GORINCIOI

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova,
Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative,
Departamentul Științe Politice și Administrative
Doctor în filosofie, conferențiar
E-mail: iulia_gorincioi@mail.ru
iulia.gorincioi@gmail.com

Rezumat: În articol se analizează fenomenul societății cunoașterii ca rezultat al revoluției informaționale și fundament pentru un nou mod de producție – cel informațional. Autorul demonstrează, că în aceste condiții războiul informațional apare ca o nouă generație de război ce se caracterizează ca război hibrid, ca război fără frontiere fixe, fără o proprietate clar stabilită asupra sistemelor informaționale ale părților implicate în război. Folosirea armelor informaționale permite atingerea rezultatului dorit, atât în conflictele militare, cât și în cele politice, economice și sociale. Cu ajutorul acestei arme devine posibilă distrugerea, deformarea, furtul, trunchierea informațiilor din punct de vedere tehnologic; restricționarea accesului la informație, dezactivarea sau perturbarea sistemelor de telecomunicații, utilizate în domeniile civil sau politic. Noul tip de armă are impact ascuns nu numai asupra sistemelor tehnice, dar și asupra conștiinței individuale, de grup și sociale, asupra comportamentului oamenilor și a sistemului social în ansamblu. Specificitatea armelor informaționale permite utilizarea strategiei acțiunilor indirecte, metodelor ce vizează destabilizarea societăților din interior și crearea conflictelor locale controlate din afara.

Cuvinte-cheie: societatea cunoașterii, război informațional, spațiu informațional, cunoștințe, informații, noosferă.

Abstract: The article analyzes the phenomenon of the knowledge society as a result of the information revolution and also as the foundation for a new mode of production. The author demonstrates that in these conditions the information war appears as a new generation of war that is characterized as a hybrid war, as a war without fixed borders, without a clearly established property over the information systems of the parts involved in the war. The use of information weapons allows to achieve the desired result, both in military conflicts and in political, economic and social ones. With the help of this weapon it becomes possible to destroy, deform, steal, truncate information from a technological point of view, also to restrict access to information, disable or disrupt telecommunications systems used in civil and political fields. The new type of weapon has a hidden impact not only on technical systems, but also on individual, group and social consciousness, on human behavior and the social system as a whole. The specificity of information weapons allows the use of the strategy of indirect actions, methods aimed at destabilizing societies from insider and creating controlled local conflicts from outside.

Keywords: knowledge society, information war, information space, knowledge, information, noosphere.

Introducere

Procesul de globalizare a fluxurilor de informații, care adesea pătrund liber în teritoriile suverane și formarea societății cunoașterii a determinat apariția unui spațiu informațional global. Alături de fenomenele pozitive ale informatizării globale, contururile noilor probleme apar mai clar. În primul rând, acest lucru se aplică în domeniul securității informațiilor și al războaielor informaționale.

Apariția unui singur spațiu informațional global a făcut posibilă transformarea acestuia într-un alt câmp de confruntare între actorii internaționali. Eficiența exercitării puterii în orice stat depinde în mare măsură de suportul informațional al acesteia, fără de care este imposibil să ne imaginăm o structură politică funcțională pozitiv, să ne imaginăm o dezvoltare a conștiinței politice de masă, o interacțiune dinamică a subiectului și obiectului politicii. În procesul de informare și comunicare, influența acesteia formiază în mintea oamenilor imaginea puterii de stat, a instituțiilor politice și a conducătorilor lor. Și funcțiile de control ale statului sunt realizate cu cel mai mare potențial și cu cel mai mic cost energetic

numai atunci când sistemul de informații se leagă între stat, societatea civilă și individ și este bine dezvoltat. Astfel, studiul problemelor propuse va ajuta la elaborarea de recomandări pentru menținerea integrității și creșterea eficacității funcționării puterii de stat.

Pentru a reduce nivelul presiunii psihologice în timpul unor astfel de războaie informaționale este necesar să analizăm cu atenție situația actuală, să cunoaștem legile proceselor și să dezvoltăm măsuri adecvate pentru a minimiza consecințele negative. Desigur, trebuie menționat că războiul informațional este direct legat de conflictele politice și de rivalitatea economică. Și, de regulă, fiecare dintre contradicții trebuie luată în considerare în mod cuprinzător.

În condiții moderne, împreună cu cel fizic, geografic, se formează un spațiu nou - spațiul electronic, numit și informațional. Confruntările tradiționale între state se desfășoară atât în spațiul fizic, cât și în spațiul nou - virtual sau cyberspace. Acum devine din ce în ce mai evident că, în ciuda tendinței de unificare a proceselor socioculturale și de extindere a cooperării economice și militare pe fundalul schimbărilor geopolitice, care au avut loc în anii 1980 și 90 ai secolului XX, după căderea Cortinei de Fier și proclamarea „deideologizării” relațiilor internaționale, slăbirea confruntărilor în domeniul politicii și ideologiei nu s-a produs. Însuși conceptul de „război informațional” a apărut în viața modernă relativ recent, iar în știință a început să se reflecte în ultima decadă a secolului XX: în 1992-1993. Războiul informațional, numit și război de tip nou, război al secolului XXI, nu a adăugat claritate în înțelegerea esenței acestui fenomen. Încercările de definire teoretică a războiului informațional au avut mai mult succes în sfera militară. Conform definiției adoptate în acest mediu, războiul informațional este un sistem de comunicare și de perturbare a populației inamicului în timpul conflictelor militare, este un tip de apărare compromisă. Un astfel de concept de războiul informațional, lasă aspectul umanitar al impactului informațional în afara sferei de analiză. Prin urmare, unul dintre obiectivele acestui articol este clarificarea conceptului de război informațional în noile condiții ale societății cunoașterii.

Conceptul și atributele societății cunoașterii

Revoluția informațională continuă să se desfășoare în ritmuri accelerate în primele decenii ale secolului XXI-lea, determinând mișcarea omenirii către un nou tip de societate - societatea cunoașterii. După cum menționează prof.univ.dr.ing. Ștefan Iancu, Membru fondator/titular al Academiei Oamenilor de Știință din România, societatea cunoașterii a fost recunoscută ca un nou stagiul al erei informaționale, respectiv al societății informaționale [14, p.1]. Acesta menționează că suportul tehnologic al noii societăți este constituit prin convergența a trei sectoare: tehnologia informației, tehnologia comunicațiilor, producția de conținut digital. Altfel spus, tehnologiile informaționale devin principala forță productivă în noua economie de producție a bunurilor materiale. Datorită lor, apare un nou mod de producție – cel informațional, asociat cu transformări profunde în natura muncii, în relațiile de proprietate, în modificările structurii sociale și în toate celelalte subsisteme ale vieții sociale.

Progresele noilor tehnologii, pe care se bazează formarea societății cunoașterii, a schimbat în mare parte și natura proceselor politice. În aceste circumstanțe noi sunt analizate conceptele de spațiu informațional politic global, război informațional, sunt supuse transformărilor esențiale întregul sistem administrativ public, este aplicată treptat în practica multor state “democrația electronică”. Fără sprijinul informațional funcționarea democratică a instituțiilor moderne poate fi dificilă, chiar imposibilă, iar asigurarea accesului egal la rețelele politice în anumite condiții pot contribui la consolidarea standardelor democratice și dezvoltarea lor. Se pare că tehnologiile informaționale moderne odată cu extinderea sferei lor de aplicare în viața societății, creează oportunități potențiale nu numai pentru aprofundarea proceselor democratice, dar și pentru controlul total asupra vieții private și pentru impactul manipulator asupra personalității.

Societatea cunoașterii este mai mult decât societatea informațională prin rolul major care revine informației ca cunoaștere în societate. Cel mai bun înțeles al societății cunoașterii este probabil acela de societate informațională ca societate a cunoașterii. Denumirea de societatea cunoașterii este utilizată, în prezent, în întreaga lume. Această denumire este o prescurtare a termenului de societate bazată pe cunoaștere (Knowledge-based Society). Cunoașterea nu este numai un proces mental. Gînditorii politici de-a lungul istoriei civilizației umane așa ca Platon, Aristotel, Locke, Kant ș.a., au definit cunoașterea ca o facultate mentală a omului, ca o stare mentală cu anumite limite specifice, ca un proces al sistemelor de inteligență artificială al organizațiilor industriale, economice și sociale.

Ținând cont, că activitatea intelectuală este o activitate cu mai multe nivele de complexitate, vom sublinia că la un prim nivel ea înseamnă cunoaștere, iar la cel de-al doilea, mai complex, gândire creativă.

Astfel, activitatea de cercetare, bazată pe o gândire creativă, constituie principalul factor al activității intelectuale. Cunoștințele sunt ca lumina. Lipsite de greutate, intangibile, pot călători cu ușurință prin lume, iluminând oriunde viața oamenilor. Dar, așa cum nevăzătorii nu se pot bucura de lumină, există încă miliarde de oameni care trăiesc în sărăcie și care nu se pot bucura de avantajele cunoașterii [14.p.5].

La al doilea Summit internațional privind societatea cunoașterii (Tunisia, 2005) s-a discutat problema inegalității informaționale a țărilor și necesitatea transformării conceptului „țări sărace și vulnerabile din punct de vedere economic” în „țări sărace și vulnerabile din punct de vedere informațional”. Summit-ul a menționat, că în societatea cunoașterii apar amenințări informaționale principial noi în comparație cu societatea industrială pentru individ, societate și stat. De aici importanța vitală a studiilor problemelor de securitate informațională, criminalitate informatică, război cibernetic, război informațional, război hibrid etc. Astfel, relevanța cercetării societății cunoașterii este determinată de nevoia de conștientizare teoretică și de guvernare politică eficientă a proceselor, care apar sub influența tehnologiilor informaționale și de comunicare în masă.

În condițiile în care cunoașterea a căpătat înțelesuri și semnificații noi față de filosofii clasice și moderne, și când cunoașterea nu mai este numai un proces mental, ci, cu anumite limite specifice, și un proces al sistemelor de inteligență artificială, este necesar ca omul să fundamenteze prin gândire cunoașterea, pe baze absolut certe [14,p 6]. El trebuie să apeleze, prin intelect, atât la intuiție și deducție, cât și la o imaginație liberă.

Cu înaintarea în timp, acest rol primordial al cunoașterii în evoluția societății s-a intensificat, devenind astăzi un atribut indispensabil în dezvoltarea oricărei țări. În paradigma de evoluție a umanității din ultimii ani, odată cu dezvoltarea vertiginoasă a tehnologiilor informaționale, dar și sub impactul provocărilor globale și locale, cu care se confruntă societatea, tot mai pregnant se configurează matricea societății cunoașterii, care, în viziunea academicianului român M. Drăgănescu, se reliefează prin câteva atribute fundamentale: extinderea și aprofundarea cunoașterii științifice și a adevărului despre existență; utilizarea și managementul cunoașterii existente sub forma cunoașterii tehnologice și organizaționale; producerea de cunoaștere tehnologică nouă prin inovare; diseminarea cunoașterii de către toți cetățenii prin mijloace noi, folosind tehnologiile informaționale; societatea cunoașterii reprezintă o nouă economie, în care procesul de inovare devine determinant; societatea cunoașterii este una sustenabilă din toate punctele de vedere; societatea cunoașterii are un caracter global; ea reprezintă și o nouă etapă în cultură, când pe primul plan trece cultura cunoașterii, care implică toate formele de cunoaștere, inclusiv cea artistică, literară etc. Astfel, se va pregăti terenul pentru ceea ce am putea numi noi societatea conștiinței, a adevărului, a moralității și a spiritului [5]

Informația are o natură ontologică în sensul că pătrunde în toate sferele vieții sociale, este baza pe care se formează o singură imagine a lumii. Componenta informațională este prezentă atât în lumea fizică sub formă de energie sau caracteristici structurale ale obiectelor, cât și în realitatea socială, unde există sub formă de cunoaștere și cunoștințe. Civilizația „celui de-al treilea val” în expresia lui Toffler, care accelerează fluxurile de informații, transformă structurile profunde ale informației, duce la apariția unei infosfere în care o persoană concentrează și prelucrează informațiile în conformitate cu competența sa de informare și comunicare.

În condițiile unui mediu deschis, ușor accesibil și ușor complectat cu informații apare: problema restricțiilor informațiilor, considerată periculoasă din punct de vedere social și economic; problema distribuției electronice a datelor personale; problema elitismului informațional, atunci când doar o parte a populației primește acces la noile tehnologii și resurse informaționale și este capabilă să realizeze acest avantaj; problema imperialismului informațional, atunci când țările avantajate informațional folosesc prioritatea accesului la informații și gestionare împotriva țărilor vulnerabile informațional; problema respectării drepturilor de autor și a drepturilor producătorilor de informații electronice; etc.

În lumina formării societății cunoașterii au loc schimbări globale, care transformă întreaga structură socială, influențând politica, procesele economice, culturale și sociale. Se modifică profund structura social-economică a societății. Cercetătorii în domeniu arată o creștere constantă a procesului istoric de „eroziune” a principalelor clase - la început „țărănimia” și apoi „clasa muncitoare” - principalii producători de avere și obiecte sociale, exploatați în societățile agricolă și industrială. Procese similare se dezvoltă și în majoritatea țărilor europene. De-a lungul timpului, numărul lucrătorilor agricoli treptat se reduce. Din a doua jumătate a secolului XX, această tendință capătă caracterul de regularitate și în prezent se manifestă la un nivel nou și într-un mod accelerat. În procesele industriale încep să fie incorporate, pe lângă resursele tradiționale, cum sunt forța de muncă și capitalul, noi resurse - cunoștințele și informațiile.

Aceste noi resurse informaționale au contribuit la o creștere fără precedent a mobilității sociale și a dinamismului sectorului industrial aparent greoi și stângaci. S-a schimbat natura muncii industriale „de conveer”, devenind înalttehnologică. Lucrările se desfășoară tot mai mult pe baza implementării cunoștințelor științifice. În general, există o intelectualizare a muncii și crește aspectul ei creativ. În acest sens, așa cum forța de muncă și capitalul au fost variabile centrale în societatea industrială, tot așa informațiile și cunoștințele devin variabile cruciale în societatea cunoașterii.

Datele prezentate indică transformări profunde în domeniul muncii și a ocupării forței de muncă, care se reflectă întotdeauna în schimbările structurii sociale. Dar, cu toată capacitatea lor, forțele tehnologice și economice în sine nu vor oferi condiții sociale necesare, în care resursele de comunicare și informare ne-ar satisface nevoile cât mai eficient. Avem nevoie de soluții ce depășesc cu mult problemele tehnologice și economice. În cele din urmă, principalele probleme sunt cele politice. Progresul în domeniul noilor tehnologii pe care se bazează formarea societății cunoașterii a schimbat în mare parte natura proceselor politice.

Percepția generală a internetului ca mijloc de construire în mod fundamental a unei ordini noi, este destul de răspândită. În primul rând, nimeni nu se îndoiește de faptul, că este imposibil a câștiga lupta politică pentru putere fără acces la mijloacele electronice și de imprimare. Experiența campaniilor electorale din multe țări au arătat, că un mod nou, mult mai eficient de a furniza influență asupra minții electoratului – este internetul. Această metodă are mai multe avantaje, principalul dintre care se numără ușurința și instantaneitatea practică a publicării oricărei informații, lipsa limitelor spațiu-timp, oportunitatea căutării tematice și conexiunea rapidă pentru a monitoriza situația. Componenta virtuală a informației prin intermediul rețelei de internet are trend constant ascendent. Aparent, acest proces va continua pe viitor: numărul de site-uri web ale partidelor și mișcărilor politice va crește tot așa cum va crește și rolul informațional al Internetului. Este posibil ca datorită naturii sale integratoare, rețeaua web să devină în curând o sursă de frunte în informarea politică, împingând mass-media tradițională în fundal.

Un argument suplimentar în favoarea acestei afirmații poate fi faptul că media tradițională funcționează în primul rând în monolog informațional (comunicare unidirecțională) prin care structurile adecvate acționează asupra minții și mențin controlul asupra individului. Tehnologia computerizată a deschis posibilitatea comunicării multilaterale. Toți cei cu acces la rețea pot acționa ca destinatar și ca expeditor de informații. Mulți politicieni discernanți au acordat atenție beneficiilor propagandei politice pe Internet. Textele și fișierele video de pe web pot exista luni și chiar ani, mai ales că în condiții de înăsprire a controlului financiar a publicității preelectorale și creșterii prețului serviciilor de publicitate ale mass-media tradiționale, internetul oferă avantaje foarte vizibile. Rețeaua globală permite o permanentă dezbatere socio-politică cu posibilitatea de feedback în timp real între autorități și cetățeni, deschizând o oportunitate reală de a depăși piramidele ierarhice ale structuri de putere.

În consecință, dependența cetățenilor de intermediarii instituționali, organizațiile de partid și grupurile de interese, ar trebui să descrească teoretic și, de fapt, poate fi redus la minimum. Internetul poate ajuta la depășirea trendului descendent observat al nivelului de participare politică, deoarece simplifică posibilitatea contactelor directe ale cetățenilor și guvernului. Internetul oferă oportunități excelente de a exprima opinii de opoziție și organizare a comportamentului de protest cu conținut politic divers. În ultimii ani, de exemplu, numărul de site-uri de conținut anti-globalist a crescut dramatic. Ca rezultat aceste site-uri devin principala sursă de informații a organizării comportamentului de protest al cetățenilor din diverse țări în legătură cu întâlniri internaționale importante și conferințe. Conferințele comerciale internaționale demonstrează clar acest lucru, Fondul Monetar Internațional, Banca Mondială și Summitul celor Opt Mari Puteri. În această privință, internetul este un nou, extrem de mare și eficient instrument, care conține potențial internațional și global. Acest potențial, ținând cont de problema prezentată și de gradul de acoperire al rețelei, permite presiunea asupra comunității mondiale și asupra guvernelor pe cât posibil de mare a numărului de țări pentru a bloca sau, invers, ajuta la implementarea unei anumite politici.

În condițiile regimurilor autoritare, a încercărilor de abuz de putere și consolidare diverse acțiuni represive primesc o evaluare fulger a comunității mondiale grație mass-media electronică. Și acolo se află un imens potențialul al democrației electronice în procesele de izolare și presiunea internațională asupra regimurilor antidemocratice și represive. Desigur, acest proces este în sine începutul, însă, astăzi, perspectivele sale enorme în viitor sunt evidente. Cu toate acestea, există opinii direct opuse, care justifică întărirea rolului controlului de stat a internetului, a tehnologiilor informaționale, argumentând potențialul lor nociv de manipulare a conștiinței individului și a opiniei publice.

Ca urmare a dificultăților în determinarea limitelor controlului de stat, există un real pericol de amenințare și subminare a valorilor democratice. Utilizarea calculatoarelor poate consolida funcțiile represive ale statului, limitând libertatea politică a cetățenilor și, în cele din urmă, stabilind „terorism computerizat”. Amenințarea supravegherii politice și polițienești a oamenilor prin tehnologia informațională modernă devine din ce în ce mai reală. Dar mai ales periculos este faptul că controlul asupra acestor informații se traduce adesea în abuz politic începând de la ascunderea informațiilor și se încheie cu dezvăluirea ilegală a acestora în scopul defăimării anumitor persoane în timpul campaniilor electorale și a altor forme de luptă politică. Instrumentele electronice sunt utilizate pentru a umbla și verifica conturile bancare, starea de sănătate, urmărirea detaliată despre viața intimă a persoanelor publice și șantajul ulterior a lor. Orice tranzacție de afaceri cu disponibilitatea banilor din plastic poate deveni cunoscută.

În societatea cunoașterii, o persoană obișnuită, fiind oriunde în lume, va putea transmite și primi orice informații sub formă vizuală, audio sau text. Siliți de aceste condiții, oamenii vor comunica direct între ei mai puțin și vor pierde o parte semnificativă din ceea ce numim viață personală. Progresul tehnic a ajuns deja la astfel de minuni, fără precedent, când proprietarul telefonului mobil se poate simți sub „capota” serviciilor speciale. De exemplu, la început în Anglia, Elveția, Indonezia, iar în prezent în toată lumea, acestea nu sunt doar dezvoltate, dar sunt deja în funcțiune - sisteme care vă permit să urmăriți mișcarea unei persoane cu un telefon mobil, indiferent dacă este pornit sau nu.

Oricât de critice sunt problemele controlului de stat și reglementările de rețea la nivel național și internațional, necesitatea unei astfel de reglementări este dovedită prin practica dezvoltării tehnologiilor informaționale și de comunicare. În mare parte, se referă la zona în care nimeni, nici chiar statele, nu își pot proteja populația de infracțiuni informatice, atacuri de hackeri, războaie informaționale și alte amenințări legate de securitatea publică și personală a cetățenilor. Cu toate acestea, statul poate trece această frontieră atunci când societatea civilă este slab dezvoltată, când obiectivul este să controleze fluxurile de informații și, astfel, se poate transforma într-un „totalitarism informațional” dur, cu nelimitate posibilități de pătrundere în intimitatea cetățenilor. În acest caz, dintr-un aliat al democrației informatizată devine adversarul ei periculos. Procesele revoluționare în domeniul informațiilor și telecomunicațiilor sunt evidente și inevitabile. Totuși impactul acestor procese asupra țărilor și membrilor individuali ai societății este diferit.

În contextul globalizării informației și formării societății cunoașterii, niciuna din țări nu mai este capabilă să-și protejeze populația de efectele nocive ale fluxurilor colosale de cele mai diverse informații despre ei înșiși și despre alte popoare, despre modalități de rezolvare a acestor probleme socio-economice și de altă natură. Prin urmare, conștiința oamenilor din secolul XXI va fi formată nu numai sub influența situației din țara lor, ci și într-o mare măsură, sub influența informațiilor din lumea exterioară. Și acest lucru este deja o situație socio-politică și umanitară fundamental nouă, care în istorie civilizația nu a cunoscut-o încă. Conexată cu aceasta devine problema de securitate care privește atât indivizii, cât și întregul stat.

Particularitățile războiului informațional ca nouă generație de război

Studiile interdisciplinare și, mai ales, socio-politice privind problemele securității informaționale, criminalității informatice, războiului cibernetic, războiului hibrid și războiului informațional sunt de o importanță vitală. În societatea cunoașterii securitatea informației este unul dintre cele mai importante criterii pentru evaluarea stabilității unui sistem social. Termeni precum „confruntarea informațională”, „războiului cibernetic”, „războiului hibrid”, „războiul informațional”, „războiul informațional-psihologic”, „arma informațională” au fost introduse în teoria și practica politică relativ recent.

Termenul „război informațional” a apărut în timpul Războiului Rece dintre Occident și URSS în anii '70 ai secolului XX. În comunitatea științifică, conceptualizarea teoretică a lui este de obicei asociată cu numele lui T. Ron, care a definit informația drept cea mai slabă legătură din forțele armate și de apărare. Pentru prima dată, el a folosit termenul de „război informațional” în raportul „Arme, sisteme și războiul informațiilor” din 1976 pentru compania Boeing [18, p. 12].

Următoarea etapă de înțelegere științifică și teoretică este încercarea conceptualizării teoretice și metodologice a fenomenului război informațional ca „război psihologic”, unde obiectivul principal al agresorului - inițiatorul unui război psihologic, este suprimarea voinței, demoralizarea și distrugerea atitudinilor și orientărilor valorice stabilite ale adversarului.

Manipularea ca formă de monitorizare și control al comportamentului unei persoane prin informații deliberat false sau iluzorii, acționează ca o construcție teoretică fundamentală în lucrările lui I.N. Panarin [23]. Tehnologiile de manipulare, așa cum menționează acesta, au jucat un rol decisiv în lichidarea spațiului

geopolitic sovietic. În ciuda profunzimii analizei și sintezei teoretice a fenomenului războiului informațional, există diferențe semnificative între oamenii de știință. Potrivit cercetătorilor, războiul informațional poate fi prezentat ca o rivalitate a sistemelor sociale din sfera informațional-psihologică de influență asupra anumitor sfere ale relațiilor sociale și a stabilirii controlului asupra surselor de resurse strategice, ca urmare a cărora unii participanți la rivalitate obțin beneficiile de care au nevoie în dezvoltare, în timp ce alții le pierd”. De menționat, de asemenea, activitatea fostului vicepreședinte American, laureatului Premiului Nobel A. Gore [10], care a definit războiul informațional ca un atac asupra minții. Lucrarea subliniază rolul influenței informaționale asupra luării deciziilor politice, precum și particularitățile reacțiilor comportamentale ale indivizilor la „boomul informațional” al părților interesate.

Cu toate acestea, ca un fenomen al lumii obiective, războiul informațional, care le include pe toate celelalte derivate, a apărut în cele mai vechi timpuri, simultan cu apariția confruntării armate - ca parte integrantă a luptei armate sub forma unui mijloc psihologic de slăbire a puterii de luptă a inamicului și ridicării moralului trupelor proprii. O confruntare informațională este o combinație a unor astfel de relații între subiecții comunității mondiale sau a sistemului politic al societății, în cadrul căruia unele entități, influențând activ sfera informațională a altor entități, încearcă să obțină superioritate față de inamic în domeniul economic, politic, militar sau alte domenii.

Spre deosebire de trecut, războiul informațional în condițiile societății cunoașterii capătă caracteristici specific și pronunțate. Una din ele este impactul asupra fluxurilor de informații realizat în mod intenționat. Spațiul informațional format devine arena confruntării informaționale, în care obiectivul este cunoașterea, conștiința subiectului. Acest tip de război este unul psihologic după formă, civilizațional după conținut și informațional prin mijloacele folosite, în care obiectul distrugerii și transformării este identitatea axiologică și națională, conștiința și atitudinea valorică a populației inamice.

Războiul informațional pătrunde în prezent în toate formele și nivelurile de luptă, de la lupta diplomatică și economică la cea armată, dezvoltându-se în același timp ca un câmp de activitate independent. Informațiile și tehnologiile informaționale devin treptat un mijloc eficient de cucerire a lumii. Contracurarea informațională nu se mai limitează la impactul larg asupra populației și a trupelor, a liniilor de comunicații și a emițătorilor radio. Mijloacele informaționale de influență (deschisă sau ascunsă) vizează cele mai înalte eșaloane ale puterii și conducerea militară a țărilor și partenerilor opuși, vizează sisteme de control automat pentru arme și echipamente militare, sisteme de susținere a vieții și industriei dăunătoare mediului.

Trebuie distinse două tipuri de războaie informaționale: informațional-tehnic și informațional-psihologic. În lupta informațional-tehnică, principalul obiect de influență și protecție sunt informațiile și sistemele tehnice - sisteme de comunicații, sisteme de telecomunicații, echipamente electronice etc. În lupta informațional-psihologică, principalele obiecte de influență și protecție sunt psihicul elitei politice și a populației civile. Cunoașterea corelației dintre domeniul politicii și domeniul securității în societatea cunoașterii ne permite să determinăm esența impactului politic asupra proceselor care afectează securitatea individului, societății și statului, precum și rolul politicii informaționale, capacitățile și limitele acesteia în reflectarea pericolelor și amenințărilor potențiale și actuale[8, pp.61-66].

Securitatea informațională a sistemului de relații socio-politice ale societății cunoașterii poate fi definită ca o astfel de stare a sistemului de relații informațional-psihologice în care sistemul este capabil să reușească cu succes să se dezvolte constant și continuu în condițiile unei influențe intense a factorilor externi și interni, care au efecte stabilizatoare sau distructive informațional-psihologice asupra acestui sistem.

În societatea cunoașterii dezvoltarea socio-economică și spirituală este asociată cu o resursă de bază calitativ nouă, care constă în producerea, procesarea, stocarea, diseminarea informațiilor între membrii societății. Problema informatizării ca conținut / substrat / procese de schimbare socială este pusă în prim-plan în societatea cunoașterii, în timp ce problema industrializării a fost în centrul pentru era industrială anterioară.

Informatizarea societății este un proces polivalent în care componentele tehnice, tehnologice, sociale, economice, politice și culturale sunt în interacțiune organică, transformând calitativ întreaga țesătură a organismului social. Formarea societății cunoașterii nu este doar o transformare tehnologică, ci și o transformare socială, intelectuală și umanitară a întregului sistem de relații sociale. Conceptele de bază societatea cunoașterii și războiul informațional leagă viitorul tuturor statelor cu măsura în care acestea vor fi capabile să recunoască și să direcționeze teoretic și practic procesele de informatizare globală în sensul propriilor interese de dezvoltare. Doar în așa fel aceste procese își pot lua locul potrivit în noua lume a informației.

Războiul informațional necesită nu numai înțelegerea noii experiențe, ci și generarea de noi teorii care vizează protejarea propriului spațiu informațional. Capacitățile distructive ale războaielor informaționale vor crește, precum vor crește și cerințele pentru asigurarea securității informaționale a statului, vor crește competențele specialiștilor în domeniul tehnologiilor informaționale, în protejarea conștiinței cetățenilor statului. Apelând societatea cunoașterii cu redundanța informațională, altfel spus, supraabundența inutilă de expresii, de cuvinte sau de imagini în formularea unei idei, numită și „civilizația zgomotului” [21, p.79], unii cercetători compară informațiile cu radiațiile naturale, imposibil de ascuns și accentuază virulența lor specială [18, p. 96].

De-a lungul unei perioade istorice îndelungate, a existat o evoluție a generațiilor de războaie în care s-au schimbat formele și metodele luptei armate, conținutul și semnificația lor. Cu toate acestea, în orice moment, armele au fost principala forță motrice a războaielor. În epoca tehnologiilor înaltdezvoltate, armele informaționale sunt utilizate pe scară largă. Chiar și în cele mai vechi timpuri, comandanți, gânditori politici au remarcat importanța realizării victoriei fără luptă. Chiar și atunci s-au folosit diverse metode ca dezinformarea, amenințarea, intimidarea pentru a influența inamicul și a dobândi victoria fără luptă. Renumitul și celebrul general chinez, strateg militar, și filozof Sun Tzu menționa : În război cea mai bună politică este să cucerești statul intact; distrugerea lui reprezintă ultima soluție. Aceiași idee este reprodusă de Sun Tzu în cartea sa *Arta războiului* : Întreaga artă a războiului este bazată pe înșelătorie. De aceea, dacă ești capabil simulează incapacitatea, dacă ești pasiv simulează pasivitatea. Dacă ești aproape fă să se creadă, că ești departe, și dacă ești departe, fă să se creadă că ești aproape. Momește inamicul pentru al prinde în capcană; și mulează dezordinea și lovește-l[8]

Așa cum sa menționat mai sus, informația devine aceeași armă de masă ca rachetele și bombele etc. Realitate a timpului nostru devin războaiele de nouă generație, în care războaiele informaționale încep să predomine în lupta împotriva sistemelor de control, bazându-se pe informații și superioritate tehnologică. Umanitatea se confruntă, la etapa actuală, cu amenințări fundamentale noi. Vine o nouă eră a războaielor cu arme de înaltă tehnologie, o eliberare semnificativă a persoanei de la participarea la lupta armată. „Se formează o nouă strategie numită „războiul informațional”. „Bomba atomică este considerată astăzi ultima soluție, în timp ce noua armă absolută este bomba cu informații. ” [18, p.105].

Lupta pentru superioritate militară, interese economice, politice, influență ideologică și culturală a exploatat pe larg capacitățile tehnologiilor informaționale și de telecomunicații. Comunitatea globală sa confruntat cu apariția unei noi probleme globale - existența și utilizarea armelor informaționale, care reprezintă o amenințare la adresa informațiilor și securității naționale a statului. Cu câțiva ani înainte de primăvara arabă, de revoluțiile culorilor din 2010. Z. Brzezinski a propus politicienilor occidentali conceptul de „trezire politică globală”[3, p.57]. În opinia sa, acest fenomen se datorează revoluției informaționale, accesului larg la internet în general și în special la rețelele sociale. Și în această „trezire” Z. Brzezinski vede o mare amenințare nu numai pentru vechile regimuri arabe, ci și pentru SUA într-o măsură mai mare. Datorită conceptului lui Brzezinski, guvernul Statelor Unite a putut să răspundă în timp util la nemulțumirea crescândă a arabilor față de guvernele lor și să dezvolte o strategie de „democratizare” a societăților din țările arabe, stabilind contacte strânse cu forțele de opoziție, organizațiile studențești și surse de informații. Se poate susține că noile obiective ale războaiului informațional au devenit în mod clar orientate spre subminarea autorității internaționale a statului, contracararea puterii și deteriorarea intereselor vitale ale populației și ale țării. Intruziunea informațională poate schimba complet comportamentul unei persoane, obiectivele dezvoltării statului în direcția necesară inamicului. Evenimentele actuale din societatea americană (iunie 2020 – J.Floide) aruncă semne de întrebare pentru societatea civilă și stat. Cum vor evolua depinde în mare parte de capacitatea statului american de ași câștiga simpatia și susținerea societății în acest război informațional și mediatic.

Războiul informațional poate fi caracterizat ca un război hibrid, ca un război fără frontiere fixe, fără o proprietate clar stabilită asupra sistemelor informaționale ale uneia sau altei părți în război. Folosirea armelor informaționale vă permite să atingeți rezultatul dorit, atât în conflictele militare, cât și în cele politice, economice și în sfera socială. Cu ajutorul acestei arme devine posibilă distrugerea, deformarea, furtul, trunchierea informațiilor din punct de vedere tehnologic; restricționarea accesului la informație, dezactivarea sau perturbarea sistemelor de telecomunicații utilizate în asistența vieții sociale și celei guvernamentale.

Un nou tip de armă vă permite să aveți un impact ascuns nu numai asupra sistemelor tehnice, dar și asupra conștiinței individuale, de grup și sociale, asupra comportamentului oamenilor și a sistemului social în ansamblu. Prin urmare, de la sfârșitul secolului XX a existat o tendință în care războaiele

informaționale devin unul dintre mijloacele de implementare a politicii publice. Specificitatea armelor informaționale vă permite să utilizați strategia acțiunii indirecte, utilizate în rezolvarea problemelor geopolitice, metode ce vizează destabilizarea societăților din interior și crearea conflictelor locale controlate din afara.

Cultura modernă și postmodernă actualizează comunicarea umană nu cu realitatea ca atare, ci cu reprezentarea ei. Comportamentul uman, în aceste condiții, este determinat nu de o reflectare a realității obiective, ci de reprezentările subiective ale acesteia, de înlocuirile ciudate ale obiectelor reale cu cele virtuale, care „simulează” relațiile sociale și fenomenele culturale. Abordarea „stării imponderabilității”, eliberată de sens a societății, nu necesită gândire critică și face posibilă manipularea conștiinței și pasivitatea ca obiectiv final.

Obiectul distrugerii într-un război informațional este, în primul rând, unitatea spirituală a națiunii, altfel spus, învelișul protector cultural al adversarului și identitatea culturală a lui. Războiul informațional ia forma unui proces de modificare și schimbare a orientărilor valorice ale adversarului, - și se încheie cu înfrângerea conștiinței inamicului, cu distrugerea capacității de autoidentificare și autodeterminare a acestuia, ceea ce împinge țara în stare neorientabilă și haos. Arma informațională lovește și distruge conștiința prin dezintegrarea și primitivizarea mediului informațional și de comunicare, în care conștiința națională „ca și cum trăiește”; iar distribuirea prin diferite canale de telecomunicații de imagini și texte încalcă activitatea ei și duce la distrugerea modelelor și formelor de identificare, la pierderea identității, precum și la distrugerea sistemului de valori, înlocuindu-l cu simulacre, cu imagini false a realității, cu imitația înșelătoare a ei, cu reconstituirea culturală ulterioară; cu lipsirea adversarului de capacitatea de a stabili obiective globale și strategice, etc. Acesta nu este un eveniment real legat de ordinea obiectivă, ci un eveniment de simulare, de imitație înșelătoare sau imaginație falsă a realității. În războiul informațional este pur și simplu imposibil de observat evenimentul. Observatorul „prinde” realitatea, care este formată de cineva cu un scop anume.

Războiul informațional este atât un nou tip de dominație, deoarece este o problemă de control al conștiinței, cât și o nouă realitate în raport cu confruntarea ideologică și contrapropagandă. Se distinge prin unicitatea teatrului războiului, care devine conștiință. Astfel spus, războiul informațional modern este un război al sensurilor. J. Arquilla și D. Ronfeld [1], experți din centrul analitic al administrației americane subliniază necesitatea combinării conceptelor existente de ciberspațiu și sfera informațională într-unul singur concept „noosferă” – ca o nouă paradigmă epistemologică bazată pe idei, valori spirituale, etică, în care politicile tradiționale de forță brută sunt înlocuite cu concentrarea pe componenta materială a confruntării bazată pe „puterea blândă”, schimbarea, trecerea „de la influența activă asupra sistemelor și armelor automate, la individ, la decizie” [11,p.22]. Scopul războiului informațional, deci, este epistemologia adversarului, ideile, narațiunile, cunoașterea și cunoștințele lui [20,p. 5].

Război „fără contact” în care numărul victimelor (în sensul direct al cuvântului) este redus la minimum. Ne apropiem de o astfel de etapă de dezvoltare, când nimeni nu este deja soldat, dar toată lumea este participantă la luptă. Sarcina de azi nu este să distrugă forța de muncă, ci să submineze obiectivele, atitudinile și viziunile despre lume ale populației, să distrugă societatea[4].

Războiul informațional este „cea mai inteligentă variantă a confruntării militare, deoarece atât subiectul, cât și obiectul de influență sunt mintea, rațiunea umană. Dacă un război obișnuit este orientat către corpul uman, atunci cel informațional – este orientat către mintea, rațiunea sau gândirea lui”[16, p.6]. Componenta informațională a unui sistem este extrem de vulnerabilă și importantă, deoarece informația nu este doar „transmisă”, ci și reprezintă „nucleul informațional” al oricărui sistem, acela care schimbă conștiința individuală și de masă, duce la o schimbare a sistemului sau la transformarea mintalității individului.

Războiul informațional se desfășoară în spațiul informațional - un spațiu epistemologic, spațiu de cunoaștere, numit și spațiu semantic, în care tehnologiile informaționale generează, transmit și stochează semnificații care au potențialul de a transforma realitatea. Tehnologiile informaționale devin principalele forțe productive, care creează informații și cunoștințe, adică acele semnificații care sunt obiectele agresiunii în războiul informațional, prezentând totodată cel mai mare pericol ca o nouă armă de atac.

Războiul informațional este un tip de ostilități, este arma în care sunt dispozitive și metode de prelucrare a informațiilor, ce poate afecta în mod intenționat, rapid și ascuns sistemele de informații militare și civile ale inamicului, poate submina politica, economia, pregătirea de luptă și, în final, securitatea națională a adversarului.

Conceptul de război informațional prevede operațiuni de informare - un set de măsuri și acțiuni

interconectate în funcție de scop, loc și timp, menite să inițieze și să gestioneze procesele de manipulare a informațiilor, pentru a obține și menține superioritatea informațiilor prin influențarea proceselor informaționale din sistemele informaționale ale inamicului.

În așa condiții se impune întrebarea: cum să protejezi o persoană sau națiuni întregi de „cucerirea minții” prin intermediul influenței informaționale asupra conștiinței și a subconștientului? cum să protejezi o persoană sau națiuni întregi de manipulare?

Societatea cunoașterii va impune un nou cod comportamental, menit să elimine sincronizarea și centralizarea, situând relațiile interumane dincolo de concentrarea energiei, banilor și puterii. Altfel spus, nu mai putem exista fără acces la informație, chiar dacă tot ea, informația, ne sufocă, parvenind din toate părțile și pe toate canalele în cantități nelimitate, uriașe, cosmice. Globalizarea informațională este un fenomen ireversibil. Ea se va manifesta și în continuare, oferind acesteia oportunități excepționale, dar și generând noi riscuri și amenințări la adresa securității naționale, regionale și globale (SPRE O SOCIETATE INFORMAȚIONALĂ GLOBALĂ Igor Cojocaru, Elena Ungureanu, Veronica Golban Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale//

<https://idsi.md/files/file/publicatii/SPRE+O+SOCIETATE+INFORMATIONALA+abstract+en+ro.pdf> accesat 18.06.2020).

Concluzii

Societatea cunoașterii este rezultatul revoluției informaționale. Ea se caracterizează printr-un nou mod de producție – cel informațional, forțele de reper ale căreia fiind informația și cunoștințele.

Arma informațională este un nou tip de armă cu impact deschis și ascuns nu numai asupra sistemelor tehnice, dar și asupra conștiinței individuale, de grup și sociale, asupra comportamentului oamenilor, națiunilor și a sistemului social în ansamblu.

Războiul informațional se afirmă ca un atac asupra minții, este o formă de conflict în care există atacuri directe asupra sistemelor de informații care să afecteze cunoștințele sau psihicul inamicului, pentru a-l suprima sau distruge. Războiul informațional este un tip de ostilități, este arma în care sunt dispozitive și metode de prelucrare a informațiilor, ce poate afecta în mod intenționat, rapid și ascuns sistemele de informații militare și civile ale inamicului, poate submina politica, economia, securitatea națională a adversarului.

Războiul informațional este o acțiune care vizează atingerea superiorității informaționale, sprijinind o strategie militară națională prin influențarea sistemelor de informații ale unui adversar, asigurând în același timp securitatea și protejarea proprietarului informațiilor.

Obiectul distrugerii într-un război informațional este, în primul rând, unitatea spirituală a națiunii, învelișul protector cultural al adversarului și identitatea culturală a lui. Războiul informațional poate fi caracterizat ca un război hibrid, ca un război fără frontiere fixe, fără o proprietate clar stabilită asupra sistemelor informaționale ale uneia sau altei părți participante la război.

Referințe:

1. Arquilla J., Ronfeldt D. The Emergence of Noopolitik: Towards an American Information Strategy. RAND/MA-1033- 05D. 1999. 102 pp.
2. Barba Ludmila, Securitatea spațiului informațional – componentă a securității statului(https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Securitatea%20spatiului%20informational.pdf accesat 03.03.2020)
3. БжезинскийЗ. Еще один шанс. Три президента и кризис американской сверхдержавы. М.: Международные отношения, 2010. — 192 с. — ISBN 978-5-7133-1379-1.
4. Богущ Денис, Кратко о RAND Corporation// <https://psyfactor.org/lib/rand.htm> accesat 20.06.2020
5. CANȚER Valeriu. Știință și educație sustenabilă pentru societatea cunoașterii de viitor. <http://www.cnaa.md/news/2015/07122015/> accesat 05.06.2020]
6. Capcelea Valeriu, Influența societății informaționale și a societății cunoașterii asupra dezvoltării social-economice în sec. XXI, (<http://tinread.usb.md:8888/tinread/fulltext/capcelea/cunoastere.pdf>;accesat 03.05.2020
6. Chifu Iulian; Nantoi Oazu, Război informațional : tipizarea agresiunii informaționale a Federației Ruse. București Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale "Ion I. C. Brătianu" 2016 (<https://www.worldcat.org/title/razboi-informational-tipizarea-agresiunii-informationale-a-federatiei-ruse/oclc/966685995> accesat 03.03.2020)

7. Citate cèlebre a lui Sun Tzu// https://ro.wikiquote.org/wiki/Sun_Tzu (accesat : 19.06.2020)
8. Drăgănescu Mihai, *Perspectivile societății cunoașterii în România*// (<http://www.racai.ro/media/AGIR2.pdf>; accesat 03.03.2020)
9. Гор Альберт, *Атака на разум. СПб., 2008, 478 с.* ISBN: 978-5-367-00648-3
10. Гриняев С.Н. *Поле битвы - киберпространство: Теория, приемы, средства, методы и системы ведения информационной войны ... М.: Поколение, 2006.428 с.*
11. Lescu Mihai, *Homo Geopoliticus în universul informațional*// (Conferința științifică națională cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare”, USM, 07-08 noiembrie 2019 , pag. 10-14 USM, Disponibil în IBN: 16 noiembrie 2019 IBN: 2020-01-21 https://www.google.com/search?client=avast&ei=AvHcXqXfKJH5gQausLfyCg&q=Homo+Geopoliticus+%C3%AEn+universul+informa%C8%9Bional.+Mihai+Lescu&oq=Homo+Geopoliticus+%C3%AEn+universul+informa%C8%9Bional.+Mihai+Lescu&gs_lcp=CgZwc3ktYWIQDFAAWABgfIFaABwAHgAgAF8iAF8kgEDMC4xmAEAqgEHZ3dzLXdpeg&sclient=psyab&ved=0ahUKEwil6Jvk7O_pAhWRfMAKHS7YDasQ4dUDCAw https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/10-14_32.pdf) *Homo Geopoliticus în universul informațional* accesat 03.03.2020
12. Iancu Șt., *Ingenieria de la roată la inteligență artificială – Locul ingineriei române în lume*”, Editura Performantica, Iași 2008, 193 p. pp.69–87 // <https://www.scribd.com/doc/310378050/Perspective-ale-Educatiei-in-Societatea-Bazata-pe-Cunoastere> accesat 12.02.2020
13. Iancu Ștefan. *Societatea cunoașterii a fost recunoscută ca un nou stadiu al erei informaționale, respectiv al societății informaționale*[4, p.1]. Disponibil pe https://cogito.ucdc.ro/nr_2/16%20%20Stefan%20Iancu%20%20SOCIETATEA%20CUNOASTERII%20NECESITA%20GANDIRE.pdf (accesat : 18.06.2020)
14. Потехин В.К. *Современные войны и национальная безопасность России // Кому будет принадлежать концентрированное оружие в XXI веке? М., 1997. С. 69-87.*
15. Почепцов Г.Г. *Информационные войны. Новый инструмент политики. М.: Алгоритм, 2015. 256 с. Р.96*
16. Thomas P. Rona. *Weapon Systems and Information War. Boeing Aerospace Co., Seattle, WA, 1976.*
17. Соловей В.Д. *Абсолютное оружие. Основы психологической войны и медиаманипулирования. М., 2016. 320 с.*
18. Соловей В.Д. *Абсолютное оружие. Основы психологической войны и медиаманипулирования. Второе издание. М.: ЭКСМО, 2017. — 320 с.*
19. Szafranski R.A. *Theory of information Warfare Preparing for 2020.* URL: http://lib.ru/SECURITY/kvn/shafran.txt_with-big-pictures.html#3 (accesat : 18.06.2020)
20. Цыганов В.В. *Информационные войны в бизнесе и политике: Теория и методология. М.: Академический Проект, 2007. 336 с.*
21. Вирилио П. *Информационная бомба. Стратегия обмана....* Перевод И.Окуновой М; 2002, p. 105
22. Панарин и . *Информационная война и геополитика. М. 2006.- 560 с.*
23. Cojocaru Igor ș.a., *Spre o societate informațională globală* Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale//<https://idsi.md/files/file/publicatii/SPRE+O+SOCIETATE+INFORMATIO+NALA+abstract+en+ro.pdf> accesat 18.06.2020).

**AFIRMAREA GEOPOLITICĂ A REPUBLICII MOLDOVA
ÎNTR-UN CONTEXT DE OPORTUNITĂȚI ȘI CONSTRÂNGERI DE SECURITATE**

**GEOPOLITICAL AFFIRMATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA
BETWEEN SECURITY OPPORTUNITIES AND CONSTRAINTS**

Veaceslav UNGUREANU

Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
veaceslav.ungureanu@gmail.com

Rezumat: Republica Moldova se află într-un permanent proces de identificare a locului și rolului său în contextul geopolitic regional, adică a statutului său geopolitic, care este elementul fundamental în asigurarea securității naționale a puterilor mici. Realizarea redimensionării securității naționale a Republicii Moldova prin valorificarea opțiunii de aderare la valorile euroatlantice necesită o abordare pragmatică și o abilitate politico-diplomatică, ceea ce ar asigura îndeplinirea obiectivelor intereselor securității naționale. Totodată, semnificația Republicii Moldova pe scena internațională este una neînsemnată, dar, datorită conjuncturii geopolitice în care se află și statutului său de furnizor de insecuritate regională se atestă o atenție sporită din partea Occidentului, în contextul noilor transformări ale arhitecturii geopolitice regionale, care o percepe ca pe un element al unui joc geostrategic, situație ce generează un impact iminent asupra securității naționale. Din cauza potențialului geopolitic redus, Republica Moldova este considerată de către actorii internaționali drept o putere slabă, securitatea națională a căreia este dependentă de fluctuațiile intereselor geopolitice ale marilor puteri în Europa de Sud-Est și diminuată dacă nu se regăsește într-o coaliție de state cu o pondere majoră în sistemul de securitate internațională sau dacă nu are vreo importanță pentru realizarea intereselor geopolitice/geostrategice ale unor mari puteri.

Cuvinte-cheie: arhitectura geopolitică, sfere de influență geopolitică, interese geopolitice / geostrategice, relații geopolitice, geopolitica securității naționale.

Abstract: The Republic of Moldova is going through a permanent process to identify its place and role within the regional geopolitical context, namely of its geopolitical status that is the core element for ensuring national security of the small powers. Carrying out the re-dimension of the national security of the Republic of Moldova by taking advantage of the option to join the Euro-Atlantic values needs a pragmatical address, as well as a political and diplomatic competence that will ensure the achievement of the national security interests. At the same time, the significance of the Republic of Moldova on the international scene is an irrelevant one, but, due to its geopolitical conjuncture and its status of regional insecurity provider, as well as in the context of the new transformation of the regional geopolitical architecture, the Occident proves an increased attention and perceives it as a geostrategic game element. This situation generates an imminent impact on the national security. Due to its reduced geopolitical potential, international actors consider the Republic of Moldova as a weak power, whose national security rests on the fluctuations of the geopolitical interests of the great powers in the South-Eastern Europe and it is decreasing if it does not belong to a coalition of states with a major weight in the international security system or if it is not important for the achievement of the geopolitical/geostrategic interests by some of great powers.

Keywords: geopolitical architecture, geopolitical spheres of interest, geopolitical/geostrategic interests, geopolitical relations, the geopolitics of the national security.

Introducere

După proclamarea independenței, Republica Moldova s-a angajat într-un proces de identificare a identității sale geopolitice, situație care și-a găsit expresie în stabilirea priorităților geopolitice în politica de securitate, în determinarea statutului geopolitic și a poziției geopolitice în cadrul arhitecturii securității regionale și internaționale a sistemului internațional postrăzboi rece. Adoptarea Constituției Republicii Moldova, la 29 iulie 1994, a legiferat prin art.11 statutul de neutralitate permanentă, care nu admite dislocarea de trupe militare ale altor state pe teritoriul suveran al său. Această clauză constituțională, în accepția noastră, a supraapreciat situația geopolitică a Republicii Moldova, considerând-o ca fiind favorabilă pentru a fi realizată, însă prevederea enunțată nici pe departe n-a fost realizată, dat fiind că

Republica Moldova și-a supraevaluat potențialul său geopolitic și practic n-a sesizat transformările geostrategice cardinale care se produceau în cadrul arhitecturii geopolitice mondiale, inclusiv în sistemul de securitate europeană. Prezența alternativei geopolitice de fortificare a securității naționale, ce reprezintă realizarea aprofundării relațiilor de cooperare în cadrul procesului integraționist euroatlantic, s-au dovedit a fi un beneficiu și o oportunitate pentru dezvoltarea și modernizarea sistemului național de securitate și apărare, însă Republica Moldova nu le valorifică deocamdată, considerându-le un pericol la adresa integrității teritoriale.

Declarația de Independență circumscrie geopolitic Republica Moldova în spațiul de securitate central-european atribuind relațiilor cu statele din această subregiune un rol important, dar care au manifestat interese ce nu se înscriu în spațiul geopolitic al Comunității Statelor Independente, una dintre cauze fiind trecutul socialist. La rândul ei, Uniunea Europeană a tratat Republica Moldova ca pe un actor din sfera de influență geopolitică a Federației Ruse, iar tentativele sporadice ale Republicii Moldova de revizuire a politicii de orientare geopolitică conjuncturală, prin acceptarea participării în cadrul Pactului de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est nu s-au soldat cu succese durabile, dat fiind că a fost tratată de către Uniunea Europeană ca o țară din arealul est-european, fiind inclusă în Politica Europeană de Vecinătate prin semnarea, în 2005, a Planului de Acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană, prin admiterea, în 2009, a participării în cadrul Parteneriatului Estic, și semnarea, în 2014, a Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană, care permite asocierea politică și integrarea economică. Totodată, situația incertă în definirea statutului geopolitic al Republicii Moldova nu s-a dovedit a fi o oportunitate benefică de valorificat, ci s-a soldat cu precarități și incertitudine în realizarea priorității de interes național privind consolidarea securității naționale.

Scopul cercetării constă în necesitatea investigării dimensiunii geopolitice a paradigmei de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova care este determinată de noile transformări ale arhitecturii geopolitice regionale postrăzboi rece ce produc un impact asupra securității naționale. Considerăm că abordarea securității naționale din perspectiva reflecției geopolitice este un imperativ în realizarea politicilor contemporane de asigurare a securității naționale pentru orice stat ce aspiră la edificarea unui nivel înalt de securizare și care va oferi un cadru analitic mai profund al situației la zi privind reconfigurarea conjuncturii geopolitice mondiale și evoluția evenimentelor geopolitice regionale ce definesc mediul de securitate regională care generează o serie de riscuri și amenințări cu repercusiuni asupra tuturor componentelor securității naționale a Republicii Moldova. De asemenea, discursul geopolitic va contribui la o mai bună percepție de către societate în general și clasa politică în particular privind statutul geopolitic al Republicii Moldova de *stat-tampon* care nu asigură securitatea națională, ci generează multiple vulnerabilități la adresa acesteia. Rezultatul analizelor geopolitice va demonstra existența provocărilor de ordin extern, precum și eventualitatea prezenței acestora pe termen mediu și lung la adresa securității naționale cu care se va confrunta Republica Moldova. Totodată, va reliefa oportunitățile și soluțiile pentru fortificarea securității naționale, care sunt oferite de contextul geopolitic regional, în condițiile utilizării strategice de către Republica Moldova a amplasării sale geopolitice regionale importante în realizarea intereselor geostrategice ale actorilor majori, aderând la valorile de securitate cooperativă și apărare colectivă euroatlantică.

Metodologia cercetării

În cadrul cercetării au fost aplicate și îmbinate mai multe metode de investigație, ce au vizat chintesența, subiectului abordat, cum ar fi: *metoda istorică*, care ne-a permis să analizăm aspectele istorice ale afirmării geopolitice ale Republicii Moldova și capacitatea instituțională de asigurare a securității naționale la diferite etape de dezvoltare a Republicii Moldova. Dintre *metodele general-științifice* au fost aplicate: *metoda descriptivă* pentru a expune evenimentele geopolitice regionale care au determinat Republica Moldova să adopte statutul geopolitic, poziția geopolitică și comportamentul geopolitic în raport cu statele din Occident și cele din spațiul postsovietic în domeniul asigurării securității naționale; *metoda structural-funcțională* a permis tratarea relațiilor de cooperare cu Organizația Nord-Atlantică ca o sumă de oportunități și constrângeri geopolitice în sectorul apărării naționale reliefând interesul de fortificare a securității militare; *metoda comparativă* a dat posibilitate de a investiga mai multe state europene cu statut de neutralitate permanentă și nivelul lor de cooperare cu Alianța Nord-Atlantică pe dimensiunea asigurării securității naționale, precum și potențialul de implicare a statelor neutre în asigurarea securității regionale; *metoda behavioristă* a asigurat cercetarea reacțiilor și comportamentului marilor puteri angajate în reconfigurarea geopolitică a arhitecturii mediului de

securitate regională din Europa de Sud-Est și repercusiunile acestui proces asupra politicilor de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova. *Metodele particular-științifice* utilizate în procesul de cercetare a geopoliticii securității naționale a Republicii Moldova, au inclus: *metoda dialectică*, bazată pe raporturile cauză-efect, a permis expunerea în dinamică a materialului, evidențiind procesul de redimensionare a intereselor geopolitice ale marilor puteri care au impulsionat reconfigurarea arhitecturii mediului de securitate regională din Europa de Sud-Est, proces ce a exercitat repercusiuni asupra asigurării securității naționale a Republicii Moldova; *metoda studiului de caz* a asigurat cercetarea securității militare a Republicii Moldova în condițiile oportunităților oferite de relația de cooperare cu Alianța Nord-Atlantică, identificând trăsăturile generale și evidențiind particularitățile; în procesul studiului au mai fost folosite și alte metode ca inducția și deducția, analiza și sinteza.

Rezultate

1. Coordonata geopolitică a securității naționale. Republica Moldova n-a reușit să elaboreze o strategie geopolitică viabilă ancorată pe valorile europene și euroatlantice care ar stabili irevocabilitatea vectorului de dezvoltare și de modernizare a țării, astfel, subminând perpetuarea incertitudinii geopolitice care este determinată de conjunctura politică internă provizoriu edificată de partidele politice în scopul menținerii la putere și nu pentru realizarea intereselor naționale. Complexitatea acestui obiectiv derivă din faptul că statele din regiunea Europei de Sud-Est, inclusiv și unele din spațiul postsovietic s-au angajat în procese de transformări profunde, însoțite, ca regulă, de numeroase perturbații atât în interior, cât și în plan subregional. Republica Moldova se regăsește la interferența intereselor geopolitice ale actorilor majori, doar factorii externi fiind în măsură să influențeze decisiv asupra asigurării securității unui stat mic, el fiind o figură ușoară pe tabla de șah, în același timp, un stat mic este impus de situație să promoveze o geopolitică univectorială activă care să-i ofere oportunitatea de a valorifica contextul geopolitic pentru asigurarea securității naționale și regionale. V. Juc exprimă supoziția că Republica Moldova s-a afirmat geopolitic grație consolidării poziției sale ca subiect geopolitic în spațiul european, în sensul că independența ei nu este pusă sub semnul întrebării de niciun actor internațional, dar totodată are de soluționat mai multe probleme ce vizează asigurarea securității naționale și participarea activă la realizarea stabilității subregionale, cu repercusiuni la nivel regional. Însă, dinamica transformărilor geopolitice regionale din Europa de Sud-Est determină Republica Moldova să se afle într-o situație geopolitică precară, provenită nu numai din cauza factorilor obiectivi, cum ar fi situația geopolitică nefavorabilă, fiind poziționată la interferența intereselor geostrategice ale unor actori majori, dar și a celor de nuanță subiectivă, în sensul că rămâne sub incidența monitorizării din partea Consiliului European, statutul de neutralitate permanentă nu este respectat, n-au fost identificate soluții durabile ale conflictului din raioanele de est [1, p. 177].

Potrivit lui V. Juc, deja a devenit axiomatică prezumția că Republica Moldova se află geopolitic poziționată într-o „zonă gri”, exprimată prin riscuri politico-militare elevate și cu interes redus din partea investitorilor din străinătate. În acord cu O. Serebrian și în dezacord cu Concepția politicii externe a Republicii Moldova, cercetătorul afirmă că datorită amplasării sale geografice și conjuncturii regionale Republica Moldova nu are la moment o semnificație nici geopolitică și nici geoeconomică deosebită, aflându-se la periferia spațiului integrării europene și securității euroatlantice. Contrar așteptărilor optimiste, expuse de O. Serebrian, dar și de alți experți, V. Juc este de părere că valoarea geopolitică a Republicii Moldova nu s-a mărit cu extinderea Alianței Nord-Atlantice și Uniunii Europene spre Est, continuând să rămână vulnerabilă din punctul de vedere al independenței economice și asigurării „suveranității reale”, în special la capitolul resurse energetice. Cercetătorul susține că din punctul de vedere al situației geopolitice, Republica Moldova se află într-un spațiu geopolitic de intensitate majoră, la hotarele sferelor de influență a două mari puteri cu care trebuie să coopereze abordând pragmatic aspectul neutralității permanente care va determina o nouă perspectivă în soluționarea problemelor din domeniul securității și apărării naționale, în contextul elaborării unei noi paradigme care să prevadă strategia etapizării acțiunilor concrete pe termen scurt, mediu și lung. În același timp, Republica Moldova nu poate să facă abstracție de interesele Federației Ruse, care rămâne un partener strategic, important fiind de a le canaliza nu în detrimentul, ci în beneficiile sale. În aceeași ordine de idei se înscrie necesitatea de a imprima relațiilor cu vecinii imediați, România și Ucraina, un spirit mult mai pragmatic, deoarece România este membru deplin al Alianței Nord-Atlantice și Uniunii Europene și poate promova interesele și pozițiile Republicii Moldova în structurile euroatlantice și instituțiile comunitare, iar Ucraina o desparte teritorial de Federația Rusă, fiind un obstacol serios în calea presiunilor și tentativelor de a o

recruta în structurile pe care le dezvoltă [1, p. 177-178].

Considerăm necesară cercetarea conceptului *securității statului mic/puterii mici*, în contextul că Republica Moldova întrunește toate condițiile geopolitice de securitate pentru aplicarea acestei paradigme în asigurarea funcționării tuturor componentelor securității naționale. În pofida utilizării frecvente a noțiunii de *securitate a statului mic*, până în prezent nu există o unanimitate plauzibilă de păreri referitoare la acest concept. Ca noțiune metodologică general acceptată, *securitatea statului mic* a apărut în teoria relațiilor internaționale în perioada postbelică, odată cu începutul destrămării imperiilor coloniale. În rezultat, pe harta politică a lumii s-au proliferat mai multe formațiuni politice noi, majoritatea absolută a cărora aveau dimensiuni teritoriale mici, resurse insuficiente și capacități reduse pentru asigurarea securității naționale. Pentru desemnarea acestui tip de state a intrat în utilizare noțiunea de *stat mic/putere mică*.

În viziunea noastră, apariția unor opinii care diminuează importanța științifică și atenuază aprecierea necesității utilizării noțiunilor de *stat mic* și de *securitatea statului mic*, considerându-se că sunt lipsite de o valoare teoretică și analitică distinctă de cea furnizată de teoria securității marilor puteri, sunt combătute de evenimentele și procesele ce au avut loc după dezintegrarea Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste și a Republicii Socialiste Federative Iugoslavia, materializându-se prin faptul că sistemul internațional „s-a îmbogățit” cu mai multe state independente aflate în spațiul postsovietic, în Europa de Est și de Sud-Est, din care cauză studiile referitoare la securitatea statelor mici și semnificația acestora în relațiile geopolitice dintre marile puteri au revenit în actualitate și sunt deosebit de captivante, mai ales datorită reducerii importanței inegalității de forță și sporirii interesului geostrategic din partea actorilor majori asupra poziționării geografic avantajoase a unor state mici. În majoritatea cazurilor, noțiunea de *stat mic* nu poate fi definită necondiționat, nici din punct de vedere demografic, nici teritorial. Un stat poate fi considerat mic doar în comparație cu altul. Spre exemplu, România este un stat mic în comparație cu Federația Rusă, dar este o putere mare față de Republica Moldova. Contează nu dimensiunile statelor, ci natura relațiilor. Mai mult ca atât, Republica Moldova cu o suprafață teritorială mai mare și o populație mai mică este în poziție de inferioritate față de Israel, care are o suprafață teritorială mai mică și o populație mai mare. Chiar dacă din punctul de vedere al suprafeței și al populației aceste țări sunt similare, prima nu poate controla o parte din teritoriul său, regiunea estică fiind ocupată de un regim secesionist, în timp ce a doua luptă cu întreaga lume arabă [2, p. 123].

Actualmente, noțiunea de *stat mic/putere mică* desemnează state cu un potențial geopolitic redus, lipsite de suficientă capacitate de a se impune în cadrul relațiilor internaționale pentru a determina evoluția politicii mondiale și existența unui nivel redus de capabilitate pentru asigurarea securității naționale. Securitatea lor este diminuată dacă nu se regăsesc într-o coaliție de state cu o pondere majoră în sistemul de securitate internațională și dacă nu au vreo importanță pentru realizarea intereselor geopolitice/geostrategice ale unor mari puteri sau ale actorilor non-statali. Din acest punct de vedere, Republica Moldova este eminentă o putere mică, a cărei securitate se dovedește a fi vulnerabilă la riscurile și amenințările care sunt furnizate ca urmare a impactului intereselor geopolitice ale marilor puteri asupra *zonei-tampon* în care este poziționată. Subliniem că Republica Moldova are nevoie de reforme substanțiale în domeniul securității naționale. Realizarea acestui deziderat depinde în mare măsură de relațiile geopolitice ale marilor puteri, la baza cărora se află interesele geostrategice din regiunea Europei de Sud-Est, care exercită un impact asupra dimensiunii geopolitice a securității naționale a Republicii Moldova. Totodată, riscurile și amenințările ce periclitează componentele securității naționale sunt generate de factorul extern și necesită a fi abordate în termeni geopolitici. De asemenea, un rol substanțial în consolidarea securității naționale îl va juca locul pe care îl va ocupa Republica Moldova în aranjamentele arhitecturii geopolitice ale securității regionale, ceea ce ar contribui în final și la modificarea statutului Republicii Moldova din cel de consumator în furnizor de securitate regională [2, p. 131].

În opinia noastră, reedificarea sistemului internațional postrăzboi rece a determinat o nouă transformare geopolitică regională a raporturilor de forțe ale marilor puteri, suprimând vechea hartă geopolitică a securității regionale. Procesul de redimensionare a arhitecturii geopolitice regionale, determinat de realizarea evenimentelor geopolitice din Ucraina, care au impulsionat reconfigurarea intereselor geostrategice dintre Occident și Federația Rusă, a contribuit la remodelarea sferelor de influență geopolitică regională dintre marile puteri, în care acestea pot să-și promoveze pe deplin propriile interese, totodată valorificând și oportunitatea de consolidare a capacității de asigurare a securității naționale, diminuând astfel nivelul de stabilitate al mediului securității regionale. În contextul

potențialului redus al statutului geopolitic al Republicii Moldova, al nivelului insuficient al capacităților instituțiilor de forță de a asigura securitatea națională pe cont propriu, precum și perpetuarea imposibilității pe căi politico-diplomatice de a evacua armamentul, munițiile și trupele militare ale Federației Ruse de pe teritoriul Republicii Moldova, care generează insecuritate regională, în pofida acceptării de către Republica Moldova a statutului de neutralitate permanentă impus de Federația Rusă, marile puteri tratează Republica Moldova ca pe un element al unui joc geostrategic regional. Situația geopolitică a Republicii Moldova, fiind condiționată de *zona-tampon* în care se află, unde se ciocnesc interesele geopolitice ale marilor puteri europene – Uniunea Europeană și Federația Rusă, dar și între două blocuri politico-militare – Organizația Tratatului Atlanticului de Nord și Organizația Tratatului de Securitate Colectivă, creează o presiune geopolitică puternică asupra securității naționale a Republicii Moldova. Totodată, securitatea națională a Republicii Moldova, fiind dependentă de fluctuațiile intereselor geopolitice ale actorilor majori, solicită în permanență o abordare pragmatică cu o viziune geopolitică regională pe termen mediu și lung. Subiectul neutralității permanente, care se regăsește la baza fundamentării și instituționalizării politicii de securitate națională a Republicii Moldova, se impune a fi reevaluat în contextul reedificării unei noi conjuncturi geopolitice regionale postrăzboi rece, care produce noi amenințări, riscuri și vulnerabilități la adresa securității naționale a Republicii Moldova, și a căror diminuare ar putea fi efectuată prin tranșarea *zonei-tampon*, utilizând mecanismele integraționiste de orientare euroatlantică. În condițiile în care reformele în domeniul sistemului național de securitate și apărare nu sunt realizate pe deplin, statutul de neutralitate permanentă reprezintă o provocare geopolitică pentru identificarea căilor eficiente de dezvoltare, modernizare și fortificare a securității naționale a Republicii Moldova [3, p. 270-271].

Punctăm că doar factorii externi sunt pe măsură să influențeze major securitatea unui stat mic/putere mică, fie că se are în vedere procesele de transformări structurale ale arhitecturii geopolitice pe dimensiunile globală, interregională sau regională (extinderea Alianței Nord-Atlantice sau a Uniunii Europene), fie de rivalitatea relațiilor geopolitice dintre marile puteri, fie de promovarea unei politici externe de către marile puteri față de statele mici în scopul păstrării sau extinderii zonei de interes sau sferei de influență, în contextul realizării intereselor geopolitice. Dacă se întâmplă ca statele mici să supraviețuiască, este datorită faptului că îndeplinesc, fie chiar și temporar, anumite funcții în aranjamentele geopolitice de securitate ale marilor puteri. În această ordine de idei, V. Croitoru susține că sferele de influență geopolitică acoperă o suprafață mare a lumii, implicând relațiile dintre marile puteri și statele mici, în contextul unei competiții geopolitice care angajează practic toți actorii statali internaționali, promovând și realizând interesele sale naționale, însă nu toți au capacitatea de a fi actori geopolitici, celorlalți revenindu-le statutul de *stat-satelit*. În același timp, sferele de influență geopolitică aparțin ordinii internaționale, nu numai prin dimensiunile spațiale, ci și prin faptul că sunt consecințe ale jocului de putere al actorilor majori geopolitici. De asemenea, ca rezultat al acestui joc, dimensiunile sferelor de influență geopolitică nu reprezintă forme cu caracter imuabile, ci sunt într-o dinamică continuă, reprezentând rezultatul reconfigurării permanente a raporturilor de putere dintre actorii geopolitici [4, p. 153-154].

O. Serebrian și V. Croitoru specifică că, din punctul de vedere al amplasării geopolitice în contextul noilor transformări ale arhitecturii geostrategice regionale din Europa de Sud-Est, Republica Moldova se află la confluența intereselor geopolitice ale Alianței Nord-Atlantice și Uniunii Europene, pe de o parte, și ale Federației Ruse și Organizației Tratatului de Securitate Colectivă, pe de altă parte, ce edifică o *zonă-tampon* de securitate, cu exercitare de presiune geopolitică asupra securității naționale a Republicii Moldova. Importanța ce îi este atribuită Republicii Moldova se exprimă prin interferența a doi factori geostrategici regionali semnificativi, fiecare din actorii geopolitici depunând eforturi pentru a-și consolida pozițiile, și anume: importanța strategică pentru Federația Rusă din perspectiva vecinătății cu Organizația Nord-Atlantice și Uniunea Europeană; relevanța securității regionale pentru Alianța Nord-Atlantice și Uniunea Europeană, care se încadrează în categoria amenințărilor asimetrice, dar și convenționale. V. Teosa, Gr. Vasilescu și V. Croitoru relevă că în situația geopolitică contemporană, Republica Moldova își exprimă poziția sa pe baza promovării intereselor sale naționale vitale: integritatea teritorială, stabilitatea internă, dezvoltarea economică [5, p. 342], în opinia noastră – interese care stau la baza edificării principiilor fundamentale ale geopoliticii securității naționale a Republicii Moldova. Această supoziție este susținută și de O. Serebrian, completând-o cu o caracteristică geostrategică a Republicii Moldova, ce constă în poziția-tampon a acesteia între două grupări politico-militare – Alianța Nord-Atlantice și Organizația Tratatului de Securitate Colectivă. Chiar dacă rivalitatea dintre aceste două blocuri militare nu este una declarată, este evident că ele se află într-o stare de antagonism latent, ultimele

extinderi ale Alianței Nord-Atlantice, când au aderat Republica Croația și Republica Albania în 2009 și Muntenegru în 2017, demonstrând cu prisosință acest lucru. O altă caracteristică importantă, în viziunea lui O. Serebrian, este interesul geopolitic și strategic pentru Republica Moldova al unei mari puteri ca Federația Rusă, care continuă să-și mențină aici și o prezență militară [6, p. 76-77]. În ordinea de idei reliefată, opinăm că reconfigurările arhitecturii geostrategice regionale denotă gradul înalt de intensitate al relațiilor de rivalitate dintre Occident și Federația Rusă, ambele având interese specifice în zona Europei de Sud-Est, care determină geopolitica securității naționale a Republicii Moldova. Astfel, în domeniile politicii externe, securității și apărării, ambele părți își acomodează pozițiile datorită învecinării, exercitând presiuni de ordin geopolitic pentru a putea influența geopolitica securității naționale a statelor aflate în *zona-tampon*.

Considerăm că procesul de reconfigurare a arhitecturii geostrategice din Europa de Sud-Est determină geopolitica securității naționale a Republicii Moldova, care stabilește nivelul relațiilor de cooperare dintre Uniunea Europeană – Republica Moldova, Organizația Tratatului Atlanticului de Nord – Republica Moldova. Totodată, aceste relații trebuie evaluate și prin prisma gradului de interacțiune dintre Uniunea Europeană – Federația Rusă, Organizația Tratatului Atlanticului de Nord – Federația Rusă în realizarea intereselor geopolitice, mai ales că aceste mari puteri au aspirații specifice în zona la care ne referim. Astfel, în domeniul politicii externe, securității și apărării, ambele părți (Organizația Tratatului Atlanticului de Nord/Uniunea Europeană și Federația Rusă) își acomodează pozițiile datorită învecinării, exercitând presiuni de ordin geopolitic pentru a putea influența geopolitica securității naționale a statelor aflate în *zona-tampon*. Prin urmare, Republica Moldova se află într-un permanent proces de identificare a locului și rolului său în contextul geopolitic regional, adică a statutului său geopolitic, ea tinde să-și fixeze propriile obiective reieșind din necesitatea asigurării intereselor naționale vitale. Astfel, potențialul geopolitic de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova nu este sub nici o formă avantajos în raport cu marile puteri, ordine care provine din indicatorii economici, demografici și spațiali, dar și statutul său de neutralitate permanentă, care, în condițiile noilor reconfigurări geopolitice din Europa de Sud-Est, nu este în stare să asigure securitatea națională a Republicii Moldova. Astfel, marile puteri abordează Republica Moldova din perspectiva în special geostrategică, deoarece reprezintă un element al unei scheme geostrategice cu mult mai extinse, a cărei centru se regăsește în spațiul Mării Negre [7, p. 89]. Cu certitudine, coliziunea dintre Occident și Federația Rusă este orientată asupra controlului spațiului pontic, Statele Unite ale Americii și Uniunea Europeană abordând-o din punct de vedere geoeconomic ca pe o punte de legătură cu zonele cele mai bogate în resurse energetice, cum ar fi Bazinul Caspic, Asia Mijlocie și Golful Persic, iar Federația Rusă tratând-o ca pe o valoare geostrategică, atât pentru exercitarea presiunilor de ordin militar asupra statelor limitrofe Mării Negre, cât și pentru redobândirea statutului de mare putere, determinând edificarea unei noi ordini mondiale. În acest context geopolitic regional de securitate, Republica Moldova este importantă din punct de vedere geostrategic atât pentru Alianța Nord-Atlantică, cât și pentru Federația Rusă, ambele părți depunând eforturi pentru a-și consolida pozițiile. Federația Rusă încearcă să-și mențină influența în Republica Moldova prin conservarea conflictului transnistrean și susținerea comunității rusești. Problema raioanelor de est reprezintă unul dintre cele mai dificile aspecte ale relațiilor dintre părți, deoarece refuzul Rusiei de a accepta soluționarea ei rezultă nu doar din raporturile cu Republica Moldova, dar și cu Alianța Nord-Atlantică și Uniunea Europeană. Pentru Federația Rusă, menținerea controlului asupra raioanelor de est ale Republicii Moldova reprezintă o modalitate de blocare a extinderii Organizației Tratatului Atlanticului de Nord și a Uniunii Europene, Rusia depunând toate eforturile pentru a-și menține statutul de actor geopolitic regional important, folosind diverse instrumente politico-militare, economico-financiare și informațional-propagandiste, astfel diminuând securitatea națională a Republicii Moldova [3, p. 283].

2. Necesitatea intensificării relațiilor de cooperare dintre Republica Moldova și Alianța Nord-Atlantică. Accentuăm că pentru asigurarea securității unui stat mic cum este Republica Moldova contează nu atât dimensiunea geografică, cât amplasarea sa geopolitică prin prisma importanței pe care o are pentru realizarea intereselor geostrategice ale marilor puteri în Europa de Sud-Est. Existența avantajelor, dar și a riscurilor securității naționale a Republicii Moldova, ca urmare a reconfigurării arhitecturii geopolitice regionale și a mediului securității regionale, indică prezența atât a enormelor oportunități privind diminuarea provocărilor la adresa securității naționale, care poate fi consolidată prin abandonarea *zonei-tampon* în care se află Republica Moldova, și anume prin mecanisme integraționiste de orientare euroatlantică, cât și a probabilității conservării statutului de *stat-tampon* între Occident și Federația Rusă cu păstrarea statutului de neutralitate permanentă, desconsiderat de Rusia prin păstrarea contingentului

militar și a munițiilor în raioanele de est ale Republicii Moldova și sistarea relațiilor de cooperare cu Organizația Nord-Atlantică și Uniunea Europeană pe dimensiunea de securitate și apărare, acțiuni ce vor amplifica amenințările și intensifica riscurile diminuând capacitatea de asigurare a securității naționale [8, p. 55]. Potrivit lui C. Manolache, Republica Moldova depune eforturi pentru asigurarea securității naționale prin contracararea sau minimizarea amenințărilor, riscurilor și vulnerabilităților de sorginte externă, care se manifestă cu intensitate variată în diferite perioade. Unele amenințări și riscuri se perpetuează, important fiind de a regândi politicile de asigurare a securității și de a reconfigura sistemul național de securitate în contextul proliferării pericolelor reale și potențiale, sistemice și asistemice [9, p. 298]. Suntem de acord cu supoziția susținută de V. Juc că Republica Moldova se regăsește la interferența intereselor geopolitice din Europa de Sud-Est ale actorilor majori și doar factorii externi sunt în măsură să influențeze decisiv asupra asigurării securității unui stat mic, care este impus să promoveze o politică externă activă [1, p. 177].

M. Leonard și N. Popescu sunt de părere că statutul de stat membru al Alianței Nord-Atlantice al Republicii Moldova ar provoca mecanismul faptului împlinit, făcând controlul și influența Federației Ruse asupra Republicii Moldova mult mai dificile și mai costisitoare. Este incontestabil că vulnerabilitatea unui stat întotdeauna a provocat agresiune din exterior. Costul agresiunii împotriva Republicii Moldova în calitate de membru al Organizației Nord-Atlantice ar crește, pe când potențialele beneficii ale agresiunii ar deveni mai puțin evidente. Experții precizează că acest lucru ar descuraja comportamentul beligerant, fie direct sau indirect al Federației Ruse, și în schimb ar impune autoritățile să caute o strategie de cooperare mai conciliantă cu Republica Moldova [10, p. 13]. În accepția lui M. Walker, pe lângă necesitatea de a obține o securitate mai eficientă, Republica Moldova are nevoie de Alianța Nord-Atlantică pentru a accelera aderarea sa la Uniunea Europeană. Autoritățile Republicii Moldova trebuie să conștientizeze faptul că Organizația Nord-Atlantică și Uniunea Europeană sunt două părți ale aceleiași monede [11, p. 471-474]. De aceeași părere este și R. Art, susținând că unicul mijloc de a urgenta procesul de aderare la Uniunea Europeană este afilierea la Alianța Nord-Atlantică. Dezvoltarea unei cooperări mai intensificate cu Alianța Nord-Atlantică în cadrul altor programe avansate de tip Parteneriatul pentru Pace nu ar înlocui în niciun caz beneficiile oferite de calitatea de membru deplin al Organizației Nord-Atlantice. Expertul reliefează că Republica Moldova necesită obținerea statutului de membru al Alianței Nord-Atlantice pentru a-și asigura toate componentele securității naționale, în contextul că Organizația Nord-Atlantică, de-a lungul existenței sale, a asigurat securitatea statelor membre utilizând factorul de descurajare și oferă securitate, fiindcă este o organizație care are drept scop prevenirea agresiunii prin descurajarea ei. Republica Moldova, fiind un stat mic/putere mică, îi este necesar un garant real al securității naționale care ar descuraja un eventual atac militar din exterior și care va consolida instituțiile sale modernizându-le prin reformarea sistemului național de securitate și apărare, făcându-le mai rezistente în fața agresiunii externe indirecte. Tendința crescândă de a utiliza forțele militare în contextul geopolitic actual și sporirea nivelului de agresiune militară contra unui stat din spațiul postsovietic determină caracterul și mai stringent al acestei necesități [12, p. 28].

V. Juc acreditează aserțiunea că „securitatea națională a Republicii Moldova ar putea fi asigurată cel mai eficient, având o dimensiune geopolitică pregnantă, în condițiile integrării euroatlantice”. Fără îndoială, amendarea prevederilor constituționale ce se referă la statutul de neutralitate permanentă, recunoscut de N. Osmochescu ca fiind „o ficțiune” [13, p. 183], art. 11 (1) și 142 (1) din Constituția Republicii Moldova, „prezintă în sine un proces complex, anevoios și de lungă durată care solicită voință politică, eforturi de caracter instituțional, transformări la nivel conceptual, menținerea dialogului permanent cu partenerii europeni, realizarea studiilor de fezabilitate privind beneficiile și costurile de integrare etc.” [14, p. 207]. Considerăm fondată supoziția lui V. Juc că „abrogarea statutului de neutralitate permanentă nu presupune expres integrarea euroatlantică a Republicii Moldova, însă calitatea de stat membru al Alianței Nord-Atlantice este în măsură cel mai eficient să-i asigure securitatea națională, datorită art. 5 al Tratatului de la Washington din 4 aprilie 1949” [14, p. 208], pe când integritatea teritorială, conform lui A. Burian, prea puțin probabil, din cauza că „regiunea transnistreană va deveni imediat un fel de Kaliningrad la Marea Neagră”, „separându-se de Moldova” [15, p. 357]. S. Nazaria este de altă părere, considerând că însăși solicitarea de aderare la Alianța Nord-Atlantică vine în contradicție cu interesele cardinale ale Republicii Moldova și cetățenilor săi [16, p. 630], opinie combătută de Ig. Munteanu, presupunând înțelegerea beneficiilor, costurilor și mizei acestei relații strategice cu Alianța Nord-Atlantică, întemeiate pe un anumit sistem de valori care fac societatea noastră cu mult mai apropiată de comunitatea europeană decât se crede și de oportunități în realizarea intereselor

securității naționale a Republicii Moldova, remarcând că asigurarea securității naționale a Republicii Moldova presupune cel puțin „o echilibrare” a relațiilor asimetrice cu Federația Rusă prin apropierea de structurile euroatlantice.

În opinia noastră, deși Federația Rusă consecvent prezintă Alianța Nord-Atlantică ca o organizație, care practică o extindere agresivă a hotarelor sale spre Est, ea nu manifestă un interes deosebit pentru acceptarea Republicii Moldova în calitate de stat membru, astfel, respectând statutul de neutralitate permanentă care constituie baza relațiilor de cooperare dintre Republica Moldova și Alianța Nord-Atlantică. În același timp, este în interesul Republicii Moldova de a adera la Organizația Nord-Atlantică, deoarece sistemul național de securitate și apărare, în general, și Armata Națională, în special, necesită a fi modernizate, iar potențialul militar neînsemnat al Republicii Moldova nu oferă o contribuție considerabilă la capacitățile militare ale Alianței Nord-Atlantice, și este de fapt un candidat pentru beneficii. Unele state membre ale Alianței Nord-Atlantice sunt de asemenea îngrijorate de apariția anumitor costuri politice în legătură cu o posibilă integrare a Republicii Moldova dată fiind opoziția puternică a Federației Ruse [2, p. 129-130]. Reflecțiile lui T. Sandler se înscriu în logica convențională, potrivit căreia până când Ucraina nu va adera la Alianța Nord-Atlantică, acceptarea Republicii Moldova va fi mai costisitoare, deoarece Republica Moldova nu va contribui la reducerea hotarelor interioare, necesare de protejat. Dacă Ucraina devine membru, atunci Alianța Nord-Atlantică ar putea avea un interes mai mare să o integreze și pe Republica Moldova. Aceasta se explică prin faptul că Republica Moldova, având statut de țară neutră în interiorul spațiului Alianței Nord-Atlantice, va semnifica hotare mai lungi pe care Organizația Nord-Atlantică urmează să le apere. Totodată, în acest caz vor exista și considerente geopolitice, deoarece Republica Moldova având statutul de neutralitate permanentă ar putea să devină un satelit al Federației Ruse, găzduind sub anumite pretexte inventate, fie „pentru menținerea păcii” sau „antiterorism”, o bază militară a Federației Ruse [17, p. 735-738].

Conform lui W. Thompson, orice stat mic care tinde să acționeze ca actor politic suveran în relațiile internaționale trebuie să întreprindă măsuri pentru asigurarea propriei securități și să plătească pentru ea. Aceasta este o năzuință costisitoare, și încercând de a o promova de unul singur este și mai costisitor, decât atunci când un stat mic s-ar afilia la o înțelegere de securitate colectivă. Expertul specifică că asigurarea securității naționale și realizarea integrității teritoriale de unul singur, pentru statele mici cum este Republica Moldova, este în majoritatea cazurilor o afacere imposibilă [18, p. 158-162]. O. Knudsen abordează noțiunea de neutralitate prin prisma opțiunii de acomodare. Potrivit acesteia, neutralitatea se solicită din partea unui stat vecin pentru a garanta că nu va fi lansat niciun atac asupra „marii puteri” de pe teritoriul statului vecin. Republica Moldova nu este vecinul imediat al Federației Ruse, fiind separată de o suprafață semnificativă a teritoriului ucrainean. Cererea neutralității Republicii Moldova de către Federația Rusă este mai curând determinată de intenția Federației Ruse de a nu permite Republicii Moldova aderarea la Alianța Nord-Atlantică, deoarece ar diminua din vulnerabilitățile curente din sectorul de securitate și apărare națională al Republicii Moldova. Federația Rusă impune neutralitatea Republicii Moldova în scopul de a preveni plecarea ei sub umbrela protecției Occidentului [19, p. 61-65]. C. Hemmer și P. Katzenstein sunt de părere că există o explicație suplimentară de ce Federația Rusă ar dori să prevină aderarea Republicii Moldova la Alianța Nord-Atlantică, fiindcă Federația Rusă dorește să mențină regionalismul cu rădăcini sovietice, ce atașează Republica Moldova de Federația Rusă prin legături economice, sociale și politice. Aderarea Republicii Moldova la Alianța Nord-Atlantică va diminua treptat din influența regionalismului geopolitic care nu are hotare stabilite geografic, deși sunt descrise în termeni geografici. Însă, chiar și regiunile firești și nealterabile sunt produsul creării geopolitice și sunt susceptibile tentativelor de reconfigurare [20, p. 587-588].

Subliniem că transformările arhitecturii geopolitice regionale din Europa de Sud-Est în care se află Republica Moldova au fost determinate de promovarea consecventă de către Federația Rusă în ultimele două decenii prin intermediul realizării politicii sale externe a ideii neacceptării modelului de ordine mondială existentă pe care o numește unipolară, deoarece se dovedește a fi „instabilă și amenințată de conflicte”, exprimând preferința pentru multipolaritate, astfel aspirând la redobândirea statutului geopolitic de mare putere și de actor major în stabilirea și realizarea agendei politicii mondiale. Federația Rusă, manifestând o diplomatie abilă, și-a reformat și modernizat capacitatea militară, a revizuit strategia de securitate și doctrina militară, a dezvoltat și a aplicat în practică noi tehnici și tehnologii de luptă, declanșând desfășurarea *războiului hibrid* împotriva statelor vecine din spațiul postsovietic, care au demarat procesul de gravitare spre polul occidental, păstrând *zona-tampon* constituită din state neutre și loiale față de Federația Rusă, precum și pentru a contracara extinderea spre Est a Alianței Nord-Atlantice și a Uniunii Europene.

Prin urmare, aceste acțiuni au contribuit la schimbarea paradigmei sistemului de securitate europeană, fapt ce caracterizează politica de asigurare a securității naționale a Federației Ruse și importanța protejării sferelor de influență prin realizarea intereselor geopolitice la nivel regional [3, p. 277-278].

3. Statutul geopolitic de neutralitate permanentă a Republicii Moldova. În ordinea de idei reliefate, V. Juc acreditează opinia că Republica Moldova se află într-un spațiu de înaltă intensitate geopolitică, reprezentând teritorial linia de demarcațiune dintre sferele de influență a doi actori majori și este indispensabil de a transfera această linie spre Est, redimensionând aranjamentele de cooperare și securitate prin aprofundarea relațiilor cu Alianța Nord-Atlantică, dar și luând parte la programele și politicile care ar permite realizarea procesului de consolidare a dimensiunii geopolitice în noua paradigmă de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova [1, p. 178]. Acest proces, consideră cercetătorul, poate fi asigurat în condițiile integrării euroatlantice, precizând că abrogarea statutului de neutralitate permanentă, care este un complex de acțiuni multidimensionale, nu presupune expres integrarea euroatlantică a Republicii Moldova, însă calitatea de stat membru al Organizației Nord-Atlantice este în măsură să-i asigure securitatea națională cel mai eficient, datorită art.5 al Tratatului de la Washington din 4 aprilie 1949” [14, p. 207-208]. V. Juc exprimă aserțiunea că relațiile dintre Republica Moldova și Alianța Nord-Atlantică sunt marcate esențial de doi factori – statutul autoproclamat de neutralitate și prezența forțelor militare ale Federației Ruse pe teritoriul Republicii Moldova, ambii având repercusiuni în procesul de fortificare a securității naționale. Republica Moldova nu poate să facă abstracție de parteneriatul cu un asemenea actor important cum este Organizația Nord-Atlantică, cu suportul căruia va evolua redimensionarea securității naționale, iar evenimentele din Ucraina din 2014 au demonstrat, cu lux de amănunte, precaritatea acestui statut de neutralitate [1, p. 175]. În opinia noastră, statutul de neutralitate permanentă, care se regăsește la baza fundamentării și instituționalizării securității naționale a Republicii Moldova, determină incoerență în viziunea strategică privind asigurarea securității naționale, reprezentând și o provocare la adresa securității naționale și un impediment pentru dezvoltarea și modernizarea Republicii Moldova. Considerăm că menținerea statutului de neutralitate permanentă de către Republica Moldova, care nu oferă mecanisme clare de funcționalitate a sistemului național de securitate și apărare, necesitând resurse enorme pentru asigurarea securității naționale, precum și lansarea ideii de consolidare a statutului de neutralitate permanentă prin adoptarea unei concepții/strategii cu privire la statutul de neutralitate permanentă în condițiile prezenței trupelor militare ale Federației Ruse (GOTR) pe teritoriul Republicii Moldova, va diminua din capacitatea securității naționale, dat fiind faptul că la baza elaborării nu se regăsește asigurarea securității naționale, ci condiționalitatea Federației Ruse pentru intensificarea relațiilor bilaterale cu Republica Moldova, având drept scop obținerea garanției din partea Republicii Moldova de diminuare a relațiilor politico-militare și de neaderare la Alianța Nord-Atlantică, precum și reconfirmarea, o dată în plus, a atașamentului față de statutul de neutralitate permanentă, astfel, contracarând extinderea valorilor euroatlantice spre hotarele Federației Ruse. Acceptarea de către Republica Moldova a acestei constrângeri demonstrează exercitarea puterii geopolitice de către Federația Rusă și intenția de a păstra Republica Moldova în sfera sa de influență, ceea ce va oferi o viziune eronată în asigurarea securității naționale pe termen lung, fapt care, puțin probabil, va contribui la fortificarea capacității și funcționalității sistemului național de securitate și apărare și va exclude posibilitatea unei cooperări consolidate cu Alianța Nord-Atlantică, limitând instrumentele de interacțiune și interoperabilitate, eliminând, totodată, toate oportunitățile de edificare a unei noi paradigme de asigurare a securității naționale [3, p. 285-286]. Subliniem că statutul de neutralitate permanentă este elementul esențial în realizarea procesului de redimensionare a unei noi paradigme de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova în care dimensiunea geopolitică va fi una fundamentală, ce va oferi noi viziuni de diminuare a vulnerabilităților și de fortificare a capacităților de identificare, prevenire și contracarare a noilor riscuri și amenințări cu caracter geopolitic fluctuant la adresa securității naționale. Prin urmare, Republica Moldova a devenit o sursă de insecuritate latentă, însă grație contextului geopolitic regional încearcă să edifice o nouă abordare a securității naționale care va elimina toate constrângerile în aprofundarea relațiilor de cooperare cu Alianța Nord-Atlantică, asumându-și, totodată, un rol important în arhitectura de securitate europeană și devenind un partener predictibil și furnizor de securitate regională [3, p. 286].

Considerăm că statutul de neutralitate permanentă al Republicii Moldova, care a fundamentat și instituționalizat sistemul național de securitate și apărare, s-a dovedit a fi unul perimat, generând instabilitate pluridimensională în domeniul securității. Utilizarea mecanismelor integraționiste de aderare la Organizația Nord-Atlantică ar contribui la renunțarea statutului geopolitic de *stat-tampon* și la sporirea

capacităților de contracarare a noilor amenințări, riscuri și vulnerabilități cu care se confruntă Republica Moldova. Posibilitățile politico-militare, oferite de Alianța Nord-Atlantică, vor impulsiona fortificarea sistemului național de securitate și apărare al Republicii Moldova, iar angajamentele asumate vor consta în amplificarea interoperabilității și atașarea la standardele euroatlantice. În acest sens, Republica Moldova este interesată să materializeze un cadru de relații mult mai dezvoltat cu structurile de securitate euroatlantice, prin constituirea Comisiei de cooperare NATO – Republica Moldova, care ar reprezenta nu doar un factor de stabilizare a statului, dar și un instrument-cheie de aderare la Alianța Nord-Atlantică [21, p. 441-442]. Deocamdată, relațiile de cooperare dintre Republica Moldova și Alianța Nord-Atlantică se rezumă doar la implementarea prevederilor Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO actualizat, în contextul participării Republicii Moldova la Programul Parteneriatul pentru Pace. Punctăm asupra importanței realizării de către Republica Moldova a Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO care este un element destinat individualizării, sistematizării și concretizării relațiilor de cooperare, intensificării dialogului și consultărilor între parteneri și Alianța Nord-Atlantică la nivel interstatal. Prin adoptarea Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO țara noastră și-a exprimat dorința de a intensifica dialogul politic și cooperarea cu Organizația Nord-Atlantică în domeniile: militar, științific, protecția mediului, urgențe civile etc, implicând în acest proces majoritatea instituțiilor naționale [22, p. 54].

În opinia noastră, consolidarea relațiilor de cooperare politico-militară dintre Republica Moldova și Alianța Nord-Atlantică necesită realizarea dezideratelor atât din partea Alianței Nord-Atlantice care constă în oferirea oportunităților în cadrul Programului Parteneriatul pentru Pace, cât și din partea Republicii Moldova prin implementarea angajamentelor asumate în cadrul Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO, care stau la baza colaborării dintre Republica Moldova și Alianța Nord-Atlantică. Cooperarea Republicii Moldova cu Organizația Nord-Atlantică este fundamentată pe respectul neutralității constituționale a statului. În condițiile statutului său de neutralitate, Republica Moldova, prin implementarea Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO, nu urmărește deocamdată dezideratul aderării la Alianța Nord-Atlantică, dar intenționează să implementeze acest Plan pentru avansarea în procesul de reformare și modernizare a sectorului de securitate și apărare națională. În același timp, apariția noilor provocări la adresa securității naționale generate de reconfigurarea geostrategică a mediului de securitate regională va determina Republica Moldova, în pofida deținerii statutului de neutralitate permanentă, să intensifice dialogului cu Alianța Nord-Atlantică, chiar și ulterior să renunțe la acest concept de neutralitate, în eventualitatea aderării la valorile euroatlantice, care s-a dovedit a fi unul perimat ce nu a contribuit la fortificarea securității naționale ci dimpotrivă a sporit vulnerabilitatea sistemului național de securitate și apărare [22, p. 56-57].

Discuții

Grație situației geopolitice regionale create, Republica Moldova încearcă, deocamdată, sporadic și neconvingător să părăsească arealul de coliziune dintre Occident și Federația Rusă, iar perspectiva de transcendere a statutului geopolitic al Republicii Moldova de *stat-tampon* poate fi redimensionată prin necesitatea de utilizare a dimensiunii geopolitice ca elementul fundamental care va defini noua paradigmă de asigurare a securității naționale. Realizarea unei cercetări continue a rolului și locului geopolitic al Republicii Moldova în contextul reedificării arhitecturii geopolitice regionale va permite formarea unei percepții complexe și exhaustive cu privire la riscurile și amenințările de ordin geopolitic la adresa securității naționale cu care se va confrunta Republica Moldova pe termen mediu și lung. Conjunctura geopolitică din regiunea Balcanilor de Vest și Zona Extinsă a Mării Negre, pe de o parte, și statutul geopolitic și neutralitatea permanentă a Republicii Moldova, pe de altă parte, context ce produce o influență majoră asupra securității naționale, provoacă o reflecție conștientă referitor la accentuarea dimensiunii geopolitice în condițiile necesității consolidării capacității instituționale și a fortificării capabilității militare a sistemului național de securitate și apărare a Republicii Moldova, realizarea căreia trebuie să devină o chestiune substanțială în noua paradigmă de asigurare a securității naționale [3, p. 287]. Ignorarea realizării oportunităților geopolitice regionale ar suprima reforma sectorului de securitate și, ulterior, ar duce la stagnarea procesului de modernizare și la lipsa de atractivitate pentru statele europene. Actualmente, capabilitatea Republicii Moldova de a depăși amenințările externe la adresa securității naționale este insuficientă. Prin urmare, diminuarea lor trebuie să devină un obiectiv fundamental în redimensionarea securității naționale, dat fiind faptul că acestea sunt generate, în special, de conjunctura geopolitică regională din Europa de Sud-Est și de statutul geopolitic al Republicii

Moldova [10, p. 435-436].

Concluzii

Sistemul național de securitate și apărare al Republicii Moldova parcurge un proces plurivalent de identificare a reformei potrivite pentru fortificarea acestuia, dat fiind că se confruntă cu o multitudine de provocări de ordin geopolitic. Arealul sud-est european a devenit zona de confluență a intereselor geopolitice ale unor mari puteri care exercită presiuni asupra statelor din regiune și le determină politicile interne de securitate, precum și direcțiile de realizare a acestora, consolidând factorul geopolitic în regiune prin atribuirea rolului primordial în asigurarea securității naționale. Dimensiunea geopolitică a securității naționale a Republicii Moldova necesită o abordare academică permanentă, deoarece interesele geopolitice ale marilor puteri din cadrul sistemului internațional au un caracter fluctuant, determinând nivelul de stabilitate/instabilitate a mediului de securitate regională și declanșând apariția provocărilor geopolitice în adresa securității naționale, iar nivelul capacității Republicii Moldova de a depăși pe cont propriu amenințările geopolitice este unul redus, alternativa fiind examinarea oportunității combaterii colective a acestora, care trebuie să devină un imperativ în necesitatea realizării intereselor vitale ale Republicii Moldova și o chestiune fundamentală pentru asigurarea securității naționale [3, p. 287].

Bibliografie:

1. Juc V. Securitatea națională și politica externă ale Republicii Moldova în contextul transformărilor structurale de sistem postrăzboi rece. Chișinău: F.E.-P. Tipografia Centrală, 2015. 200 p.
2. Ungureanu V. Geopolitica securității statelor mici: cazul Republica Moldova. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, 2012, nr. 2, p. 119-132.
3. Ungureanu V. Consolidarea dimensiunii geopolitice în noua paradigmă de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova. În: Modernizarea social-politică a Republicii Moldova în contextul extinderii procesului integraționist european, partea a II-a/Coord.: Juc Victor. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2019, p. 269-289.
4. Croitoru V. Conotația geopolitică a sferelor de interes și de influență. În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică), 2014, nr. 3, p. 147-154.
5. Teosa V., Vasilescu G., Croitoru V. Geopolitica în sistemul științelor politice. În: Politologie: manual pentru specialitățile nonprofil/Coord.: Moșneaga Valeriu, Rusnac Gheorghe, Sacovici Vasilii. Chișinău: CEP USM, 2007, p. 336-345.
6. Serebrian O. Despre geopolitică. Chișinău: Cartier, 2009. 176 p.
7. Ungureanu V. Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul reconfigurării geopoliticii Uniunii Europene. În: Republica Moldova și Uniunea Europeană: dimensiunile cooperării. Chișinău: „Tipografia Sirius”, 2016, p. 84-114.
8. Juc V., Ungureanu V. Interesele geopolitice ale marilor puteri și impactul lor asupra securității naționale a Republicii Moldova. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2016. 168 p.
9. Manolache C. Securitatea națională. În: Republica Moldova pe calea modernizării. Studiu enciclopedic. Chișinău: F.E.-P. Tipografia Centrală, 2015, p. 279-298.
10. Leonard M., Popescu N. A Power Audit of EU-Russia Relations. London: Cambridge, 2007. 65 p.
11. Walker M. Variable Geography: America's Mental Maps of a Greater Europe. În: International Affairs, 2000, Vol. 76, No. 3, p. 459-474.
12. Art R. American Foreign Policy and the Fungibility of Force. În: Security Studies, 1996, Vol. 5, No. 4, p. 7-42.
13. Osmochescu N. Neutralitatea permanentă a Republicii Moldova în contextul relațiilor internaționale contemporane. În: Academia de Administrare Publică – 15 ani de modernizare a serviciului public din Republica Moldova. Materialele conferinței internaționale științifico-practice. Chișinău: AAP, 2008, vol. 2, p. 182-183.
14. Juc V. Edificarea relațiilor internaționale postrăzboi rece: aspecte teoretico-metodologice și replieri geostrategice. Chișinău: Tipografia Sirius, 2011. 248 p.
15. Burian A. Geopolitica lumii contemporane: curs de lecții. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2003. 456 p.
16. Назария С. История международных отношений и внешней политики великих держав в новейшее время. Курс лекций. Кишинёв: Центральная Типография, 2007. 687 p.

17. Sandler T. Alliance Formation, Alliance Expansion and the Core. În: *The Journal of Conflict Resolution*, 1999, Vol. 43, No. 6, p. 727-747.
18. Thompson W. R. Democracy and Peace: Putting the Cart Before the Horse? În: *International Organization*, 1996, Vol. 50, No. 1, p. 141-174.
19. Knudsen O. F. Did Accommodation Work? Two Soviet Neighbors 1964-1988. În: *Journal of Peace Research*, 1992, Vol. 29, No. 1, p. 53-69.
20. Hemmer Ch., Katzenstein P. J. Why is There No NATO in Asia? Collective Identity, Regionalism and the Origins of Multilateralism. În: *International Organization*, 2002, Vol. 56, No. 3, p. 575-607.
21. Ungureanu V. Redimensionarea securității naționale a Republicii Moldova în contextul noilor transformări ale arhitecturii geopolitice regionale. În: *Modernizarea social-politică a Republicii Moldova în contextul extinderii procesului integraționist european/Coord.: Juc Victor. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2018, p. 420-443.*
22. Ungureanu V., Ungureanu D. Evoluția relațiilor de cooperare dintre Republica Moldova și Organizația Tratatului Atlanticului de Nord în cadrul Programului Parteneriatul pentru Pace. În: *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, 2018, nr. 3, p. 44-58.

COMPREHENSIVE RELOAD OF THE JUDICIARY IN UKRAINE: CRUCIAL CHANGES AND QUALIFICATION ASSESSMENT OF JUDGES

REIINOIREA INTEGRALĂ A SISTEMULUI JUDICIAR ÎN UCRAINA: MODIFICARI CRUCIALE ȘI EVALUAREA CALIFICARILOR JUDECATORILOR

Galyna MYKHAILIUK

Dr. Habil., Ph.D.,

Associate Professor in Department of European and International Law,
National University “Kyiv Mohyla Academy”;

Lead Scientific Advisor, Industrial Property Department Scientific – Research Institute of Intellectual
Property National Academy of Law Sciences of Ukraine;

Deputy Head of Law Enforcement Committee in the Parliament of Ukraine

E-mail: galyna.mykhailiuk@gmail.com

Abstract: *The judiciary in Ukraine (UA) has a very low level of public confidence. As a result, restoring trust of public in the judiciary is a major duty of current authorities. The Constitutional amendments make it clear that finding of unsuitability for holding the post of a judge based on the criteria of competence, professional ethics, moral integrity or refusal to participate in the evaluation constitute grounds for dismissal. The recommendations of the Venice Commission set the parameters within which it should take place. The eventual approach needs to organize an assessment of judges and the related processes that will achieve this result. The responsibility does not lie exclusively with the UA authorities. The international community must also ‘step up to the plate’.*

Keywords: *qualification assessment; appellate courts; district courts; judiciary; selection process.*

Introduction

The rule of law was the most important sector of reform in UA and judicial reform was of particular significance within this sector. The new Supreme Court set standards for the lower instance courts and creation of the new Supreme Court was the right time for input from European experts. The idea was to bring together the stakeholders planning to contribute to future selections of judges and training of new judges in order to exchange information and to coordinate this process.

The radical measure of the dismissal and replacement of all judges proposed previously by the representatives from the Ukrainian Government is not under consideration at the moment, and it is not now realistic to expect once that it will occur.

The judicial reform in UA is welcomed by the Venice Commission which has positively assessed changes occurred as part of the constitutional reform in UA over the past two years (Dejure Foundation, 2018). According to the chairman of the Venice Commission Gianni Buquicchio “Ukraine has already done a lot to bring European standards to its judicial system. However, this process is long-term, and it is not yet completed” (European Commission for Democracy through Law, 2018). He noted that all legislative changes adopted in UA within the judicial reform had been made with the support and approval of the Venice Commission (European Commission for Democracy through Law 2015a; European Commission for Democracy through Law, 2015b; European Commission for Democracy through, Law 2015c), and now the Ukrainian society should implement them.

Research Methodology / Lessons Learnt from the Competition to the Supreme Court

Two years ago for the first time in the history of UA there was an open competition for positions at the Supreme Court with three legal professions (judges, advocates and academics) able to apply. The Head of High Qualification Commission of Judges in Ukraine (hereinafter, ‘HQCJU’) stressed that thanks to the various agencies that had provided support to the selection process the scale of transparency and the involvement of the public was quite remarkable by international standards (HQCJU, 2017).

In the course of the selection process the HQCJU ran quite an active information coverage program and opened both a Facebook account (Facebook HQCJU, 2018) and a YouTube channel (YouTube HQCJU, 2018), which attracted *tremendous attention*: about 9,000 viewers watched the first day of the interviews. Soon their quantity decreased which was quite predictable. A large number of new faces appeared among the candidates. It is generally recognised, that there should be lawyers and academics in

the new Supreme Court and that there should be a gender balance (Kuybida, 2017).

Therefore, the HQCJU is pleased that only a small number of dissatisfied candidates took their cases to court, which proves the process was transparent and impartial (HQCJU, 2017).

Article 125 of the UA Constitution provides that any 'court is formed, reorganized and liquidated by law, the draft of which shall be submitted to the Parliament of UA by the President of UA after consultation with the High Council of Justice' (the UA Constitution, 1996). By 31 December 2017, this right was temporarily reserved for the President of UA, who took advantage of it by adoption of the Decree 'On Creation of High Court on Intellectual Property' dated 29 September 2017 (President of UA, 2017).

Meanwhile, the current Supreme Court is still being created directly by the Law of UA 'On the Judiciary and Status of Judges' dated 2 June 2016, i.e. without a corresponding decree (Verkhovna Rada, 2016b). In fact, the President of UA could not act contrary to the Law of UA 'On Amendments to the Constitution of Ukraine (on Justice)' dated 2 June 2016 (Verkhovna Rada, 2016c). He only initiated the change of the name from the 'Supreme Court of Ukraine' to the 'Supreme Court'. However, nothing was mentioned in the given law about the formation of a completely new Supreme Court.

Poshva (2018) states that 'absence of a decree is another argument, which demonstrates the unconstitutional nature of the formation of the Supreme Court created by the Law of UA 'On the Judiciary and Status of Judges'. As a consequence, the question of constitutionality on creation of the new Supreme Court while the old Supreme Court of UA was not liquidated is pending and awaiting the final decision of the Constitutional Court of UA. Indeed, the substitution of the words in the original name should not be a reason for its liquidation and formation of a new institution.

Findings / Qualification Evaluation of Judges in Appellate and District Courts

The HQCJU planned the judicial reform to go from top to bottom starting with the formation of the new Supreme Court. Qualification evaluation of judges started early 2018 is similar to the procedure adopted for the selection of judges. Those judges who pass will be entitled to receive higher salaries.

Currently the first instance courts have about 1,500 vacancies. Candidates for positions of *appellate* courts judges are likely to come from the first instance courts. Meanwhile, recruitment of judges to *appellate* courts will exacerbate the existing staffing problems in the first instance courts (Gaponchuk, 2018; Balanda, 2017). According to the Council of Judges (Council of Judges of Ukraine (2018), out of 663 local courts in Ukraine, 22 courts do not have a single judge now. Meanwhile, about 700,000 people live in the area of their service (Pryhid, 2018). Therefore, to cope with this situation the HQCJU decided to second 89 judges (14 judges seconded to recover the administration of justice; 75 judges seconded to manage the judicial caseload) to the areas starving from the lack of judiciary. Nevertheless, secondment of judges is possible for six months and seems to be only a temporary solution.

The reason for lack of judiciary in the author's opinion is twofold: firstly, 2,800 judges from a total of 8,000 judges can not adjudicate because their five-year term of authority has already been expired and they have not yet been appointed for a lifetime; secondly, massive dismissal of judges started in Ukraine a few years ago, with the launch of judicial reform and after the amendments to the Constitution of UA regarding judiciary, came into force. Indeed 2016 *experienced* the record level of judicial resignations when simultaneously 1,500 judges left their posts.

Therefore, it was decided to start qualification assessment of judges with *appellate* and the first instance courts. About 4,000 applicants submitted their documents. The selection process was supposed to be very similar to that for judges of the Supreme Court. It was expected to last for four months. However, the selection procedure of the judges to the Supreme Court in 2017 took more time than it was envisaged initially, for a number of reasons, in particular more applications were submitted than it had been expected; the candidates' dossiers were sometimes very lengthy; vetting process took longer. The same situation happens nowadays with the qualification assessment of judges from *appellate* and district courts.

The qualification assessment procedure is a meticulous, sensitive and time-consuming activity. In this case it was calculated that the members of the HQCJU spend some 25 hours in order to check the compliance of each judge, moreover they still have 200 to 350 pages of dossiers to be processed, checked, summarized, and reflected in their reports (HQCJU, 2018).

The scoring system is the same as during the Supreme Court competition. However, the minimum passing scores for judges are 670 out of 1,000. In particular, judges can receive the following maximum scores: competence – 500 points; professional ethics – 250 points; integrity – 250 points (Legal Newspaper Online, 2017).

A complicated process of qualification assessment of judges comprises of:

- doing multiple-choice anonymous tests which are checked by the computer, and

- writing a practical task with the purpose to identify their knowledge level, practical skills and competences level in application of laws (material and procedural law of Ukraine, international legal acts, legal positions of the Supreme Court, the European Court of Human Rights practice); and ability to dispense justice in a court of respective instance and specialization; and the candidates' proficiency in the state language (Ukrainian). In order to proceed to the next stage of the assessment, judges must gain at least 50% of the maximum score that was 60 points. The HQCJU members check the works of judges separately, in panels of 4 persons on computers. Each work is coded and anonymity requirements are respected. The scores are put in accordance with the criteria set forth in the scale developed by the experts, establishing compliance between the draft procedural document prepared by the judge (candidate) and requirements of the substantive and procedural law taking into account the instance and specialization of the relevant court, and defining in this manner the efficiency of practical test fulfilment (HQCJU, 2018). And the special program automatically deduces the average score;

- psychological testing and interview with a psychologist to evaluate candidate's character;
- examination of the judicial dossier;

- final interview – a dialogue between the HQCJU and the judge to assess qualitative and quantitative indicators and factors to ensure comprehensive and in-depth assessment of the judge's professional activities (e.g. annual asset declaration, information from the National Anti-corruption Bureau of Ukraine, the State Security Service of Ukraine etc.) that is the assessment of a candidate includes the verification of professional competence (the knowledge of law, ability to hold court session and approve decisions); personal competence (the ability to handle a certain scope of work, self-organization); social competence, including observance of ethical, anti-corruption and professional rules, psychological balance, resistance to stress, communication skills; ability of professional enhancement (HQCJU, 2018).

A judge (candidate) should have no history related to imposition of disciplinary sanctions.

The judicial qualification assessment may be viewed at the HQCJU Youtube channel, where all interviews are streamed online (YouTube HQCJU, 2018).

However, the PIC opinions are not foreseen as one of the qualification assessment stages because the PIC decided to resign from the process due to its high speed and impossibility to provide a thorough examination of judicial dossiers (Centre of Judicial Studies, 2018b).

The HQCJU is confident that the first results of the qualification assessment of judges were achieved due to correct benchmarks that were set up at the beginning of the reform: depoliticization, judicial independence, responsibility, transparent competitive procedures and prevention of corruption (HQCJU, 2018; Shemshuchenko, 2017). All the above-mentioned key demands were implemented in practice during the first public competition to the Supreme Court and the qualification evaluation of all judges of Ukraine, currently being conducted by the HQCJU (HQCJU 2018, Scherbaniuk, 2018: 95).

Primarily, all *appellate*, district and local court judges, in total 5,157 persons, were allocated into three groups by the following criteria: *the first group* – judges older than 60 years (84 persons); judges whose five-year term of office has already expired; judges of *appellate* courts; judges from currently occupied territories of Donetsk and Lugansk regions of Ukraine. The *second group* comprises of judges from five biggest cities of Ukraine that have more than a million of inhabitants (Kyiv, Kharkiv, Odesa, Lviv, Dnipro); *the third group* was formed from all remaining judges of local courts.

For the next one thousand of *appellate* and district court judges the process is now at the final stage (*the second group*). The qualification evaluation process of all three groups of judges was to be completed by September 2019.

At the beginning of judicial reforms in UA about 8,800 judges worked in courts of general jurisdiction, while in April 2019 only 5,800 judges left. It is for the first time in the history of independent UA when around 3,000 current *judicial* vacancies are available; so courts are heavily understaffed, more than two dozens of courts have no judges at all, others have only one judge left from five *required*.

Discussions / Additional Selection of Judges to the Local and District Courts

The selection of the candidates for judgeship to the new Supreme Court was only the first step in a much longer and more extensive process (Dejure Foundation, 2017). On 3 April 2017 the HQCJU announced a competition for 600 vacancy positions of local and district courts judges. A total of 5,338 people applied (3,177 women and 2,161 men with an average age between 30 and 39), 4,935 applicants

were admitted to the selection process (out of them 4,525 candidates take the entry exam and, in case of its successful completion, are admitted to other stages; 410 candidates are taking part in the selection without exam and special training). The candidates will be vetted (corruption prevention check) and then they are to write anonymous tests (entry exams). Organising a test for nearly 5,000 people in one place and at the same time is a great challenge. Meanwhile, the Head of HQCJU recalled that in February 2017 an unprecedented event in the history of Ukraine happened when 200 law enforcement officers provided security of 6,000 candidates who were taking written anonymous tests for the position of judges in the new Supreme Court. Well-developed questions for anonymous written tests and model cases for practical task were devised together with the National School of Judges (Onischuk, 2018).

According to the HQCJU there are around 800 candidates who are ready to pass initial qualification assessment: 480 candidate judges who succeed in qualification exam during previous competitions (the second and third selections in 2012 – 2013) have a right to get through a new exam at HQCJU; and 285 assistants of judges, who completed three months of special trainings in the National School of Judges. The qualification exam for them was arranged only at the beginning of November 2018 (HQCJU, 2018a).

The HQCJU recalls that before the qualification assessment for the position compliance, the number of vacancies in local, district and *appellate* courts of Ukraine already made up 28% of the total number of judges in the country (HQCJU, 2018). Furthermore, the selection of judges for additional vacancies will take place after qualification assessment of all judges from district and *appellate* courts in UA. It is planned to have more vacancies after the repeated qualification assessment that can be filled in by the new competition for obtaining judicial positions.

As a result of *appellate* courts reform, their number will be reduced only for three courts. At the same time, the second instance will have in total reduction of 250 full-time posts (Semyshtskyi, 2018).

The HQCJU still needs to somehow cope with the qualification assessment of district, local and *appellate* courts judges, simultaneously holding competitions to the Supreme Court, the High Anti-Corruption Court and the High Court on Intellectual Property. However, according to some rumours, the HQCJU deliberately launched a couple of competitions in parallel to cause clutter that leads to minimum of transparency and objectivity.

After the Constitutional amendments of 2016 came into force, transfer of judges from district to *appellate* courts due to promotion is prohibited by law. That is, *appellate* courts will be heavily understaffed next year.

On the other hand, it can be expected that, closer to summer of 2020, the HQCJU will announce competitions for vacancies in the *appellate* instance. Otherwise, it is highly likely that situation will reach that level when it is necessary to consolidate *appellate* districts in order to form colleges for consideration of cases.

Conclusions

For the rule of law to develop in UA and for the economy to flourish, a well-functioning judiciary, free of corruption that delivers timely and just decisions, is paramount. The reality is rather different. The judiciary faces numerous problems. Firstly, the public trust is at a record *low* of just 15%. Secondly, as the process is ongoing, the majority of the judges are still under the process of their qualification assessment. Some of them are not allowed to exercise judicial power at present as the terms of their authorities have expired, which causes considerable backlogs. Others are paid twice *less than* their colleagues who have successfully passed their qualification assessment and confirmed their ability to dispense justice in the relevant court. Additionally, there is some evidence of short-term difficulties arising from the increasing understaffing of a large number of courts. Moreover, some district and local courts are often housed in unsuitable shabby buildings (e.g. courts are sometimes located in the premises of former kinder gardens, vocational schools) or they have to share them with a diversity of companies and other entities that is why it is not possible to ensure proper security of judges. Urgent measures are required to solve these thorny problems and to help the judiciary gain public trust both in UA and abroad.

Meanwhile, the Venice Commission has welcomed changes that took place during the last two years in the framework of the judicial reform in UA. Similarly, the Council of Europe has highlighted the significant achievements of the reform, one of which is the newly formed Supreme Court, and assured its continued support to UA (HQCJU, 2018; Centre of Judicial Studies, 2018a).

Despite pretending and declaring impartial, open and transparent competitions to the courts of all instances in UA, it is still unknown the total number of judges UA will be needed. All kind requests to the

HQCJU regarding this information remain unanswered.

For international donors it is highly important to know that: UA has independent and transparent judicial system; judges are evaluated having taken into account their qualification, skills and efficiency, competence, professional ethics, and integrity indicators. More and more foreign companies started to consider UA as a prosperous country to invest in after the Law of Ukraine ‘On the High Anti-Corruption Court’ was signed by president Petro Poroshenko. Nonetheless, if the Constitutional Court of UA will take into account a number of violations and infringement of Constitutional provisions, its ruling may lead to collapse of the whole judicial reform and waste of resources spent on its implementation.

Further legislation will definitely be required to provide the legal basis for the activity of new judicial institutions (the High Intellectual Property Court and the High Anti-Corruption Court) and fruitful implementation of all judicial reforms.

Bibliography:

1. Balanda, Oksana (2017), Ukraine and Judicial Reform: Results of the Last Year. *Ukrainian Law*, 31 December 2017. Available at <http://ukrainepravo.com/news/ukraine/tsnualra-kha-ftsesva-uyechsupa-tkeftspny-usnts-s-pyrazh/?month=01&year=2018> – Accessed 17/05/2020.
2. Center of Judicial Studies (2018), *Council of Europe Accesses the Judicial Reform in Ukraine*. Available at <http://www.judges.org.ua/dig14683.htm> – Accessed 17/05/2020.
3. Center of Judicial Studies (2018), *The HQCJU Offered the PIC Reconciliation Outside the Court*. Available at <http://www.judges.org.ua/dig14670.htm> – Accessed 17/05/2020.
4. Constitution of Ukraine (1996), Vidomosti of the Vekhovna Rada of Ukraine, 30, 141. Available at <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/en/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> – Accessed 17/05/2020.
5. Council of Judges of Ukraine (2018), Available at <http://www.rsu.gov.ua/ua/pro-rsu> – Accessed 17/05/2020.
6. Dejure Foundation (2017), ‘New Supreme Court Is Formed’, Judicial Reform Newsletter as of November 2017. Available at <http://www.dejure.foundation/wp-content/uploads/2017/12/Judicial-reform-newsletter-November-web-1.pdf> – Accessed 17/05/2020.
7. Dejure Foundation (2018), *Formation of the New Supreme Court: Key Lessons*, January 2018. Available at http://pravo.org.ua/img/books/files/1518518656formuvannya%20novogo%20vs_klyuchovi%20uroki.pdf – Accessed 17/05/2020.
8. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission) (2015a), Joint Opinion on the Law on the Judicial System and the Status of Judges and Amendments to the Law on the High Council of Justice of Ukraine, CDL-AD(2015)007, 23 March 2015.
9. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission) (2015b), Preliminary Opinion on the Proposed Constitutional Amendments regarding the Judiciary in Ukraine, CDL-PI(2015)016, 24 July 2015, paras. 19-20.
10. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission) (2015c), Opinion on the Proposed Amendments to the Constitution of Ukraine Regarding the Judiciary as Approved by the Constitutional Commission on 4 September 2015, CDL-AD(2015)027, 26 October 2015.
11. Facebook Page of the High Qualification Commission of Judges in Ukraine (2018), Available at <https://www.facebook.com/vkksu/> – Accessed 17/05/2020.
12. Gaponchuk, Victor (2018), Judicial Reform: Pluses and Minuses of Transitional Period *Legal Visnyk of Ukraine*, 27 February 2018. Available at <https://lexinform.com.ua/v-ukraini/sudova-reforma-plyusy-minusy-perehidnogo-periodu/> – Accessed 17/05/2020.
13. High Qualification Commission of Judges in Ukraine (2017), Available at <https://vkksu.gov.ua/> – Accessed 17/05/2020.
14. High Qualification Commission of Judges in Ukraine (2018a), ‘Procedure and Methodology of Qualification Assessment of Judges’. Available at <https://vkksu.gov.ua/print/en/commission-in-brief/procedure-and-methodology-of-qualification-assessment-of-judges/procedure-and-methodology-of-qualification-assessment-of-judges1/> – Accessed 17/05/2020.
15. High Qualification Commission of Judges in Ukraine (2018b), ‘HQCJ received a list of 12 candidates for the Public Council of International Experts from international organizations’ Available at <https://vkksu.gov.ua/en/news/hqcj-received-a-list-of-12-candidates-for-the-public>

- council-of-international-experts-from-international-organizations/ – Accessed 17/05/2020.
16. Legal Newspaper Online (2018), *Six Myths about the Qualification Evaluation of Judges in Ukraine*. Available at <http://jur-gazeta.com/legal-business/news-in-english/six-myths-about-the-qualification-evaluation-of-judges-in-ukraine.html> – Accessed 17/05/2020.
 17. Kuybida, Roman (2017), Judicial Reform: Seven the Most Awaited Events of 2017, *Center for Policy and Legal Reform*, 13 January 2017. Available at <http://pravo.org.ua/ua/news/20871915-sudova-reforma-sim-naybilsh-ochikuvanih-podiy-2017-roku> – Accessed 17/05/2020.
 18. Mamchenko, Natalia (2018), Discrimination in judges' remuneration: the State Judicial Administration does not believe that the problem will be solved before the elections. Available at <https://sud.ua/ru/news/publication/125414-diskriminatsiya-v-sudeyskom-voznagrazhdenii-v-gsa-ne-veryat-cto-do-vyborov-problema-reshitsya> – Accessed 17/05/2020.
 19. Onischuk, Mykola (2018), Proper Training of Candidates for a Judge's Position is a Prerequisite for the Implementation of Competent Judicial Proceedings. *LexInform*, 01 February 2018. Available at <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/mykola-onishchuk-nalezna-profesijna-pidgotovka-kandydativ-na-posadu-suddi-ye-neodminnoyu-umovoyu-zdijsnennya-kompetentnogo-sudochynstva/> – Accessed 17/05/2020.
 20. Poshva, Bogdan (2018), Reforms Should Be Made in a Way, Not Be Ashamed in front of Philip Orlyk while Looking into His Eyes, *Center of Judicial Studies*. Available at <http://www.judges.org.ua/dig14671.htm> – Accessed 17/05/2020.
 21. Pryhid, Viktoriia (2018), Orphaned Courts: How Hundreds of Thousands of Ukrainians Live Without Justice. Available at <http://www.judges.org.ua/dig14907.htm> – Accessed 17/05/2020.
 22. Semyshtotskiy, Lev (2018), 'Where is crowded, and where is empty. Available at <http://www.judges.org.ua/dig14911.htm> – Accessed on 17/05/2020.
 23. Scherbatuik, Oksana (2018), Competitive Selection of Judges: Problems of Constitutional Implementation, *Law of Ukraine*, 3: 92 – 109.
 24. Shemshuchenko, Yurii (2017), Judicial Power in Ukraine: Current Doctrine, Mechanisms and Perspectives of Implementation. *Visnyk of National Academy of Science in Ukraine*, 2: 37 – 40.
 25. Ukrainian News (2018), 'Draft State Budget For 2019 Suspends Planned Increase In Salaries Of Judges' Available at <https://ukranews.com/en/news/584769-draft-state-budget-for-2019-suspends-planned-increase-in-salaries-of-judges> – Accessed on 17/05/2020.
 26. 'Venice Commission Welcomes Judicial Reform in Ukraine' (2018), Available at <https://www.ukrinform.net/rubric-politics/2472758-venice-commission-assessed-the-judicial-reform-in-ukraine.html> – Accessed on 17/05/2020.
 27. Verkhovna Rada (2018), Law of Ukraine "On State Budget of Ukraine 2019". Available at http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64598 – Accessed 17/05/2020.
 28. Verkhovna Rada (2017), The Draft Law of Ukraine. On State Language. Available at http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH4DI00A.html – Accessed 17/05/2020.
 29. Verkhovna Rada (2016a), The Law of Ukraine. On Civil Service of Ukraine. Available at <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/889-19> – Accessed 17/05/2020.
 30. Verkhovna Rada (2016b), The Law of Ukraine. On the Judiciary and the Status of Judges. Available at <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> – Accessed 17/05/2020.
 31. Verkhovna Rada (2016c), The Law of Ukraine. On Amendments to the Constitution of Ukraine (regarding justice). Available at <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19> – Accessed 17/05/2020.
 32. Verkhovna Rada (2010), The Law of Ukraine. On the Judiciary and the Status of Judges. Available at <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2453-17> – Accessed 17/05/2020.
 33. YouTube Channel of High Qualification Commission of Judges in Ukraine (2018), Available at <https://www.youtube.com/watch?v=pQh7shQ-ZrA> – Accessed 17/05/2020.

THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE LIGHT OF CLIMATE CHANGE: CHALLENGES AND PERSPECTIVES

REPUBLICA MOLDOVA IN LUMINA SCHIMBARILOR CLIMATICE: PROVOCARI SI PERSPECTIVE

Victoria BEVZIUC, doctor în Științe Politice, lector
Republica Moldova, Chisinau, Universitatea de stat din Moldova,
Facultatea Relații Internaționale științe Politice și Administrative

Abstract: *The phenomenon of climate change is very complex one. Climate change and problems of its causes and effects are being researched and analyzed by many researchers, scholars, authors and by representatives of other sciences. A number of books and articles have been written on the climate change process. This is determined by the specificity of the researched problem, which is requiring to analyze it through disciplinary approach, more specific through geopolitical perspective. Since the late 1990s, the European Union (EU) has racked up a series of apparently impressive climate policy achievements which lend substance to the oft-heard claim that it is a global leader in the field. It has developed novel ways to share the effort required to reduce emissions between its Member States and across different economic sectors.*

Key words: *climate change, programs, emissions, efforts, climate policies, global leader, global warming*

Rezumat: *Fenomenul schimbărilor climatice este unul foarte complex. Schimbările climatice și problemele cauzelor și efectelor sale sunt analizate de mulți cercetători, savanți, autori și de reprezentanți ai altor științe. O serie de cărți și articole au fost scrise despre procesul schimbărilor climatice. Acest lucru este determinat de specificul problemei cercetate, care necesită analizarea acesteia printr-o abordare disciplinară, mai specifică din perspectiva geopolitică. Începând cu sfârșitul anilor 90, Uniunea Europeană (UE) a acumulat o serie de realizări aparent impresionante ale politicii climatice care acordă substanțelor pretențioase auzite că este un lider global în domeniu. A dezvoltat noi modalități de a împărtăși eforturile necesare pentru reducerea emisiilor între statele sale membre și în diferite sectoare economice.*

Cuvinte cheie: *schimbări climatice, programe, emisii, eforturi, politici climatice, lider global, încălzire globală*

Climate change is an increasing risk factor for ecosystems, human health and geopolitical trends in the world and it affects all regions in the world. When the water heats up, it increases its volume. Global warming is also at the origin of melting ice sheets and glaciers. Taken together, these changes lead to increased levels of seas and oceans and, thus, flooding and erosion of coastal and lowland areas. The abundant flooding can lead to the disappearance of some Islands and regions that are strategic important and present a big source of natural resources and influence geopolitical tendencies through the changing of strategic policies regarding the affected territories, home policy on the spread of natural resources.

The climate change science has a relatively long history. The word climate is derived from the Greek word Klima, which meant “inclination, the supposed slope of the earth toward the pole.” The concept of science and technology began in the Greek era. Technology, which came through the legacy of the term “techne,” was a major product of Greek era [1, pp.120-355].

The term "climate change" is often used to refer specifically to anthropogenic climate change (also known as global warming). Anthropogenic climate change is caused by human activity, as opposed to changes in climate that may have resulted as part of Earth's natural processes. In this sense, especially in the context of environmental policy, the term climate change has become synonymous with anthropogenic global warming. Within scientific journals, global warming refers to surface temperature increases while climate change includes global warming and everything else that increasing greenhouse gas levels affect [2, art.1].

A related term, climatic change, was proposed by the World Meteorological Organization (WMO) in 1966 to encompass all forms of climatic variability on time-scales longer than 10 years. During the 1970s, the term climate change replaced climatic change to focus on anthropogenic causes, as it became

clear that human activities had a potential to drastically alter the climate. Climate change was incorporated in the title of the Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) [3] and the UN Framework Convention on Climate Change (UNFCCC). Climate change is now used as both a technical description of the process, as well as a noun used to describe the problem.

Mike Hulme, Professor of Human Geography in the Department of Geography at the University of Cambridge, in his publication "Climate Change, concept of" claimed that Climate change became a phenomenon caused by complex chains of human actions. As this "new" idea of climate change traveled around the world, it became inscribed with multiple and complex political and cultural meanings. In this sense, the idea of climate change has never fully escaped older cultural readings of climate and its changes which have been retained in many non-Western cultures [4, p.1].

Goosse H., P.Y. Barriat, W. Lefebvre, M.F. Loutre and V. Zunz, English researchers at Cambridge University, in the book Introduction to climate dynamics and climate modelling, highlighted the idea that since the beginning of the Earth's existence, our planet is covered with a huge amount of icebergs and tones of glaciers. They added that there are some factors that can control the temperature on Earth:

1. volcanic eruptions;
2. ice sheets;
3. vegetal dynamics (forests, jungles);
4. solar irradiance;
5. global carbon cycle [5,p.110].

Great scientific interest for understanding the essence of climate change is shown in the article of Medani P Bhandari "Climate change science: a historical outline". This paper provides a brief overview of the scientific developments regarding climate change, showing how the science evolved slowly, however by the end of the 20th century, it began to predict problems. The purpose of the paper is to provide a knowledge base on climate change science. From her point of view, the impact on global climate became most visible in this era. The innovation of high-tech production of toxic chemicals, emissions into the atmosphere and mass consumption of goods and services were the major characteristics of this era.

However, in the 21st century, the eco-technic era shows some new scenarios on this trend, where people began to realize the serious consequences of climate change caused by human activities (air pollution, water pollution, deforestation, gas emissions, etc.). At the lowest level, people have been exploring energy sources that will have the least impact on global climate. Investment in renewable energy such as the use of sunlight, wind and water for energy generation are a few examples of this kind [6,p.6].

The scientific work "Climate change and Human Health. Risks and Responses." by McMichel A.J., professor of the Australian National University, should also be noted. In this study, the researcher, besides the essence and context of the climate change process, analyzed also its actual or likely impacts on health, and how human societies should respond, via both adaptation strategies to lessen impacts and collective action to reduce greenhouse gas emissions [7,p.1]

Rocha M., Krapp M., Guesschow J., Jeffery L., Hore B., Schaefer M. In the report Historical responsibility for climate change- from countries emissions to contribution to temperature increase, claimed that the responsibility of countries measured in terms of their share of historical global emissions remains one of the essential parameters in equity proposals, which attempt to distribute efforts among countries in an equitable manner. This report focuses on the historical contribution of countries, but takes it one step further: its general objective lies on estimating countries' contribution directly to the increase of global-mean surface-air temperature, and measuring responsibility not based on cumulative emissions but in terms on their actual estimated contribution to temperature increase. Moreover, this report argues that the relationship between countries' emissions and their contribution to temperature increase is estimated using a revised version of the so-called Policy-maker Model, therefore, Policy-maker model provides an approximation for the relationship between emissions and temperature increase [8, p.5].

In Romanian document "Terra Mileniului III- Noțiuni generale despre schimbările climatice", is shown climate change as a serious problem, as both the natural and socio-economic systems are sensitive to climate change, and the magnitude and speed predicted for them will have a significant impact, which will threaten the sustainability of these systems. As well as, has been thoroughly investigated the change in the global temperature of Earth [9,p.2].

Atmospheric changes are not a new topic on the global agenda – the UN agencies have been addressing them since the 1960s. Growing scientific knowledge on the anthropogenic causes of global

warming led to the first World Climate Conference in 1979. In their final declaration the participating scientists asked the governments of the world to foresee and prevent potential man-made changes in the climate that might be adverse to the well-being of humanity (Zillman 2009). The conference was followed by several UN negotiation rounds, leading to establishment of the United Nations Panel on Climate Change (IPCC) in 1988. The IPCC, originally erected under the auspices of the World Meteorological Organization and United Nations Environmental Program, is an intergovernmental panel, whose findings must be approved by the governments before they are released to the public.

It is worth to be mentioned, in the international scientific and legal literature there is no a single definition of climate change and geopolitics that would suit all participants in international relations, even though attempts have been made constantly. An important factor that hinders the achievement of a unified approach to the definition climate change and geopolitics and, as a consequence, the development of the agreed joint international measures to combat climate change, is the extreme politicization of the assessments.

The debate over climate change, both from natural causes and human activity, is not new. Although the Baron C.-L. de Montesquieu is undoubtedly the best known Enlightenment thinker on the topic of climatic determinism, others, notably the Abbe Du Bos, David Hume, and Thomas Jefferson, observed that climatic changes exerted a direct influence on individuals and society and that human agency was directly involved in changing the climate. Climate—from the Greek term klima, meaning slope or inclination—was originally thought to depend only on the height of the Sun above the horizon, a function of the latitude. A second tradition, traceable to Aristotle, linked the quality of the air (and thus the climate) to the vapors and exhalations of a country.

The WMO's technical report on climatic change published in 1966 systematically compared the statistical properties of different meteorological time series data. Climatic change was defined as “all forms of climatic inconstancy, regardless of their statistical nature (or physical causes),” although inconstancies over less than a decade in length were to be regarded as climatic variations. Thus climatic change encompassed climate periodicities (regular and irregular), fluctuations, oscillations, vacillations, discontinuities, and trends.

The preconditions for a new understanding of global climate change began to emerge in the 1960s, as evidenced in a joint UNESCO/WMO symposium on changes in climate held in Paris in 1963. First, a few scholars such as Hubert Lamb in the United Kingdom and Emmanuel Le Roy Ladurie in France began publishing accounts of historical climate change based on long climatic reconstructions derived from documentary and environmental evidence. Second, new developments in scientific monitoring of the planet, boosted by the International Geophysical Year in 1957/1958 and by new satellite technologies, prompted a new conception of climate as an interconnected system of atmosphere, ocean, biosphere, and cryosphere.

Third, this idea of a human-induced change in global climate found sympathy in the broader currents of intellectual thought of the 1960s and 1970s. The emergence of a new environmentalism focused attention on the planetary scale effects of human activities on the physical world. And the first governmental and international assessments of the prospects of climate change were conducted during this period. In the United States for example, the President's Scientific Advisory Committee in 1965 published a report on “Restoring the Quality of our Environment,” which included a specific section on “the climatic effects of pollution.” [10, p.1]

The growing political resonance of climate change was partly explained by the dissolution of the Soviet Union between 1989 and 1991. The evolving scientific definition of climate change can be discerned through successive assessment reports of the IPCC. In its First Assessment Report in 1990, no very precise definition of climate change was offered, although it was stated that the “climate change we are addressing in this report is that which may occur over the next century as a result of human activities” [11, p.20]. A few years later, the Second Assessment Report was more explicit. Climate change meant “climate fluctuations of a global nature and which includes the effects due to human actions and those due to natural causes” [12, p.23]. By 2001 the IPCC had settled on a definition which also prevailed for its Fourth and Fifth Assessment Reports: “Climate change refers to statistically significant variation in either the mean state of climate or its variability, persisting for an extended period (typically decades or longer). Climate change may be due to natural internal processes or external forcings, or to persistent anthropogenic changes in the composition of the atmosphere or in land use” [13].

While the IPCC understood climate change to embrace both natural and human causes, for the UNFCCC – signed in 1992 – climate change was to mean “a change of climate which is attributed

directly or indirectly to human activity that alters the composition of the atmosphere and which is in addition to natural climate variability observed over comparable time periods.” [14, p.3] The contrasting definitions between these scientific and political usages have resulted in considerable strategic ambiguity in the public meaning of climate change.

Sivakumaran Sivaramanan, an Asian researcher in her article "Global Warming and Climate change causes, impacts and mitigation" explains that global warming and climate change refer to the increase in average global temperatures due to the increase in greenhouse effect by the increase in the greenhouse gases. Natural events such as forest fires, volcanic eruptions, methane release from thawing of permafrost on the ocean floor and release of methane gas from cattle, wet lands and anthropogenic sources of exhausts from all kinds of combustion, industrial production of greenhouse gases, agricultural water lodging activities such as paddy cultivation artificial wet lands and deforestation. Warming of the earth causes rapid changes in pre-existing weather pattern. According to National Oceanic and Atmospheric Administration (NOAA) there are several indicators those changes with the warming world.

Sivakumaran Sivaramanan undelines factors increases with global warming: 1) Temperature of land; 2) Sea surface temperature; 3) Troposphere temperature; 4) Temperature over oceans; 5) Ocean heat content; 6) Sea level; 7) Humidity; and factors decreases with global warming: 1) Glaciers; 2) Snow cover; 3) Sea ice [15].

Another famous work that elucidates the meaning of climate change is "Historical perspective of climate change" by James Rodger Fleming, that presents a huge explanation of the study of climate change. Here he analyses great works and personalities that had developed and explained the concept of climate change, such as Abbe Du Bos, Charles Louis de Secondat Baron de Montesquieu, David Hume. Collectively, they generated a powerful vision of the climates of Europe and America shaping the course of empire and the arts; the concerted efforts of innumerable individuals in turn shaping the climate itself. By the end of the eighteenth century, Enlightenment thinkers had come to the following conclusions regarding climate change, culture, and cultivation:

1. Cultures are determined or at least strongly shaped by climate.
2. The climate of Europe had moderated since ancient times.
3. The change was caused by the gradual clearing of the forests and by cultivation.
4. The American climate was undergoing rapid and dramatic changes caused by settlement.
5. The amelioration of the American climate would make it more fit for European-type civilization and less suitable for the primitive native cultures [16].

Contrasting accounts of climate change offer different interpretations of cause, significance, and responsibility, even while anchoring the idea of climate change in the changing weather attributes of the climate system.

The climate crisis could make or break the European Union (EU). The continent urgently needs a comprehensive, transnational policy for a fair transition to a sustainable, low-carbon economy. Such a policy could become a significant driver of deeper European integration. In 2019, the EU has taken a major step forward with the European Green Deal, a comprehensive policy that covers all sectors of the economy. Even during the European Parliament elections back in May, climate was a unifying issue. The Greens gained support, but more significantly, all the other mainstream parties began to make their political platforms more ecofriendly. The wave of support from youth activists gave new momentum to climate action, and the incoming European Commission and European Parliament put the issue at the top of the EU's agenda [17]

Given the economic structure and geographical features, the Republic of Moldova is extremely vulnerable to climate change. A key area of exposure is that agriculture offers more than half the population's livelihood opportunities, and the sector is technologically underdeveloped and not sufficiently adapted to the risks of climate change.

Droughts are the most damaging climate risks, causing targeted losses of 6% of GDP in 2012. Livelihood-oriented farms and rural households are particularly vulnerable due to a lack of resources for species diversification and problems in accessing public subsidies and insurance services. In the southern part of the country, geographical and meteorological features increase the economic vulnerability of farmers. In addition to having a direct impact on the agricultural sector, climate change poses risks to water quality and availability.

Climate change also increases the risk of death and disease related to heat waves and floods. The observable impact of climate change also includes a reduction in forest regeneration capacity, tree density

and species survival. It is also expected that a higher incidence of extreme weather and climate causing natural hazards will increase energy demand and pressures on physical infrastructure [18].

In the last 127 years (1887-2014), the Republic of Moldova has registered changes in average temperatures and precipitation. The country became warmer, with an average temperature increase of over 1.0 ° C, while the increase in precipitation was only 54.7 mm.

The increase of the air temperature on the territory of R.M. in 1981-2010 leaves no room for doubt and is most evident during the warm season, especially in summer, when the average temperature increases by 0.9-1.0 ° C, and Tmax - by 0.9-1.3 ° C per decade. The climate warms to a lesser extent in the winter months, with 0.4-0.6 ° C per decade, this increase being statistically significant ($p \geq 0.10$) only for Cahul (see annex 4). [19]

According to the Human Development Index for 2012, Moldova ranks fourth at the bottom of the list of the 30 countries in the region, being one of the most disadvantaged countries in Europe and Central Asia, with a high degree of vulnerability to climate change.

From a sectoral point of view, the impact of climate change on agriculture is a particular concern, as agriculture is the main source of income for a large part of the country's population. More than half of the population lives in rural areas and about a third of the workforce is employed in agriculture.

As a result, it was highlighted that the Republic of Moldova is moving towards a dry sub-humid and semi-arid climate. The worsening of the humidity conditions on the entire territory of the Republic of Moldova is anticipated. During the 21st century, against the background of rising temperatures, the reduction of precipitation during summer and autumn (not compensated by a slight increase of winter and spring precipitation) will cause a strong deficit of humidity and a significant increase of evaporation potential.

In the period 2081-2100, climate irridizations will be felt throughout the vegetation period (April-September); it will be much more pronounced and can lead to values characteristic of the semi-arid climate. [20]

For the Republic of Moldova, the following risk factors of climate change and variability were generally identified:

- increase in soil surface temperature;
- increasing the intensity and frequency of natural cataclysms;
- increase in precipitation and annual temperature;
- changing the frequency and intensity of storms;
- increasing the frequency of droughts, floods and hail;
- changes in watercourses, increased risk of floods and cases of accelerated soil erosion;
- impoverishment of soils and ecosystems, loss of biodiversity;
- reduced harvests. [21,5]

Republic of Moldova is a member of UNDP Sustainable Development Goals Agenda 2030. In the 2030 global agenda, SDG 13 focuses on adaptability and encouraging resilience to climate change. At national level, climate risks are well known and adequately reflected in the national development framework. The climate change adaptation strategy has been designed to improve resilience to climate-induced hazards, including by halving vulnerability to climate change in priority sectors, including agriculture, water resources, health, forestry, energy and transport. 18]

Integrating climate change adaptation policies into sectoral policies is another national priority. In addition, the country aims to develop its institutional framework for climate change and to raise awareness among all stakeholders, including the population, about the risks of climate change and adaptation measures [18]

Natural disasters caused by climate bring Moldova annual economic damage of about 2% of Gross Domestic Product (GDP). Among the most exposed to the weather is the agricultural sector, with a share of about 14% of GDP and a third of the employed workforce. Extreme weather events caused by climate change, including heat waves, forest fires and droughts or heavy rainfall and floods, are being recorded more and more often and will intensify.

Climate change could become irreversible and in order to cope with it, we need to adapt our sectors of the economy to the new realities. The workshop is organized by the EU4Climate project, funded by the European Union and implemented by the United Nations Development Program (UNDP). The project supports the six Eastern Partnership member countries in planning for adaptation to climate change, focusing on integrating climate issues into sectoral policies.

As climate change knows no borders, the EU has decided to support, through the EU4Climate Project, decision-makers from the six Eastern Partnership countries to address the adverse impact and adapt to climate change. The development of medium- and long-term National Adaptation Plans, as well as the integration of climate change risks into sectoral planning processes, will help address these challenges and may even turn them into unexpected opportunities. The Republic of Moldova developed and approved in 2014 the Climate Change Adaptation Strategy and the Action Plan for its implementation. In 2020, the process of elaborating the National Adaptation Plan Two, financed by the Green Climate Fund and implemented by UNDP, will be launched. [18]

The EU4Climate project supports the governments of the six Eastern Partnership member countries in their efforts to combat and adapt to climate change. The aim of the project is to support the development and implementation of climate change policies and to contribute to the low-emission development and climate resilience of Eastern Partnership countries. [18]

With a GDP of about 90%, generated by trade with the EU and the countries of the former USSR, with an economy dependent on agriculture and an economy based on agriculture, Moldova's access to regional markets is a strategic priority, which depends on an industry, functional transport and a solid transport infrastructure.

However, the transport sector has benefited from a low volume of public spending and in addition to several critical issues, almost 80% of national and 90% of local roads have reached the end of their economic life and are outdated. technical view. "Transport and Logistics Strategy for 2013-2022" (Government Decision no. 827) is the main reference document for the transport sector of the Republic of Moldova [22]. The strategy does not recognize climate change as a pressure factor for transport infrastructure conditions or for the operation of different modes of transport over time with climate change and, in particular, during climate variability, although floods and other extreme weather events have caused damage to roads and bridges in different parts of the country.

Given the strategic importance of the sector at national level, as well as the relevance of the impact of climate change and variability on transport infrastructure and industry, it is considered one of the most "priority areas" in the Project "Support for the national adaptation planning process of the Republic" Moldova on climate change" [23]. The Climate Change Office works with the Ministry of Transport to identify the risks of climate change and variability for the transport sector, examining each specific subsector (road, air, sea / river transport, etc.). The work also includes identifying concrete opportunities for the integration of good practices, innovative materials and appropriate climate risk planning, which are components of efforts to "increase resilience to climate change".

The risks of climate change for the transport sector are becoming better understood, as are technological, technical, planning and policy responses. For the Republic of Moldova, at a crucial stage, when a significant proportion of its transport infrastructure - and especially roads - will be renewed, it is imperative to take into account the best existing planning techniques and processes in order to optimize the safety and sustainability of public investment [21]. UNDP is assisting the Government of the Republic of Moldova in its transition to low-emission development and resilience to climate change, by strengthening institutional, legal and individual capacities to deal with climate-related, natural and man-made disasters. Particular attention is paid to exploring the potential for mitigation by promoting renewable energy, which currently accounts for 27.6% of the total energy mix, energy efficiency measures, and resource-efficient production and consumption. At the same time, support is provided for the reform and modernization of green management systems conducive to green development. [18]

Ministry of Agriculture, Regional Development and Environment proposed a set of actions that every conscious person should follow in order to reduce the rise of climate change. Simple things that matter. Their purpose, especially if they are supported by more and more people, is to reduce the demand for conventional fuel (oil, gas, coal), which, through use, contributes to increasing the degree of carbon dioxide in the atmosphere.

1. Reduce, reuse, recycle

Choose reusable products instead of disposable ones, minimalist packaging, separate collection and recycle paper, plastic, glass, magazines and newspapers, as well as aluminum cans. By recycling only half of what we use in a household, we reduce pollution by 1,090 kilograms of carbon dioxide annually.

2. Drive wisely and less

The less we use the car, the lower the gas emissions, plus we stop consuming gasoline. So, if it is not a long distance or the lack of other means of transport, try walking, cycling or public transport. And

if, however, we choose the car, try to be efficient: to have the tires inflated to the right level, the engine neat, the system cleaned.

3. Turn off the light

When leave the house, turn off the light bulbs and unplug the electronics. When we are at home, use the light only where you need it, not in the whole house and try not to use all the electronic appliances and appliances at the same time.

4. Plant a tree

Anywhere: in the garden, in the courtyard of the block, outside the city, wherever possible, plant a tree. Or more. They will develop over time, but will contribute, at some point, to the absorption of carbon dioxide from the atmosphere, albeit to a small extent. But a tree does a lot for the ecosystem it belongs to and it is worth planting anyway.

5. Learn and encourage others

Family, children, friends, anyone can be helped to understand the importance of intelligent use of resources. Explain to them that any gesture matters! [20]

Based on the analysis of current strategies and the current legal framework, it can be concluded that the Republic of Moldova urgently needs a consolidation of adaptation measures, which would reduce the negative impacts of Climate Change on further development. Without a quick response, the costs of inaction can be significant. [24]

It should be noted that, as previously indicated in this thesis, climate variability and change will lead to strong impacts on different sectors and regions of the country, and current and future economic development, affected by climate change, will directly harm the country's human development efforts. Given the current situation, the country must make the necessary efforts to adapt to the impacts of climate variability and climate change. In the absence of early policy actions in the field of adaptation, the Republic of Moldova may need to take measures to respond without prior preparation to crises and calamities, which are occurring more and more frequently.

The development of policies on adaptation to climate variability and change must be based on the relationship between disaster risk management, adaptation to climate change and national development.

The government must address the challenges facing our country, at several levels, under the pressure of drastic financial constraints. Climate change response actions will require the integration of adaptation measures into all aspects of poverty reduction policy development and planning. [25]

The following general principles should be applied to any adaptation policy framework:

- Adaptation to climate variability and extreme short-term phenomena is at the root of reducing vulnerability to longer-term climate change.

- Policies and adaptation measures are assessed in the context of socio-economic development.

- In accordance with the principles of sustainable development, policies and adaptation measures take into account social, economic and environmental concerns and ensure that the needs of the current generation are met without compromising the needs of future generations.

- Policies and adaptation measures are developed at different levels of society, including at the local level. Effective cross-border cooperation is ensured at all relevant stages of the decision-making, planning and implementation process. [26]

The precautionary principle and preventive measures should be applied, even if some cause-and-effect relationships have not yet been fully proven scientifically. In the face of major uncertainty, the precautionary principle could even lead to a more rigorous level of emission reductions and / or an adaptation response, so authorities should maximize the deterrent effect of their work. [26]

Close inter-ministerial and intersectional cooperation is another principle.

It is extremely important for the Republic of Moldova to have a Climate Change Adaptation Program, which would ensure an efficient adaptation of the country to climate impacts. Otherwise, the projected impacts could harm Moldova's development and worsen the current economic and social situation. An efficient strategy for adapting to climate change should ideally meet a number of basic conditions is (see annex 5):

- Comprehensiveness both in terms of addressing the impact of Climate Change, and the involvement of as many sectors, organizations and individuals as possible;

- The political will of public authorities at national and local level;

- Empowering local public authorities, individuals and the private sector;

- Strengthen the capacity of the authorities to contribute to the identification of vulnerabilities and

the clear formulation of effective measures to respond to the challenges of adaptation;

- Information and training of constituents and authorities;
- Cooperation and exchange of experience at national and international level;
- Timely public awareness campaigns and stakeholder participation;
- Transparent and open dialogue between authorities, constituents and representatives of academia;
- Take into account the criteria of human development; [18]

In order to have a positive outcome, this strategy must have the full support of the authorities, as the main changes should take place in the planning and decision-making process, based on a continuous and open dialogue between the authorities and society. In this context, the Government should prioritize policies that have a positive impact on development and improve its capacity to adapt. The main issues that the Government should focus on in the short term are:

- Implement reforms to ensure a transparent, fair and efficient decision-making process. The conditions for an ex-ante analysis of draft decisions, which would include a request for the analysis of the impact of policies on the environment and consultations with the Ministry of Agriculture, Regional Development and Environment, should be gradually introduced, at least for the most important policies. Moreover, all policy decisions, at all levels of government, should be published and discussed;

- Creating a mechanism for the systematic collection, analysis and wide distribution of data on Climate Change;

- Decentralization of public bodies at the local level, so as to allow local public authorities to take over the direction of community response measures to Climate Change. Central authorities can often impede the development of adaptation capacities at the local level. [27].

According to Government Decision no. 99 of 30-01-2018 for the approval of the List of waste[28], waste is classified as hazardous and non-hazardous, which serves as a basis for determining the hazardous properties of a waste. The types of waste classified in this List are defined individually by a complete six-digit code. 20 categories of waste are established according to the source of their generation, which are defined by a code consisting of the first two digits of the complete code mentioned in the previous point of this list (see annex 6).

This document represents one of the pillars on which the ecology and recycling of the Republic of Moldova is based. At the same time, the given document also defines some notions in order to understand the processes and substances that bring benefits and that negatively influence the ecology of the Republic of Moldova.

For example, heavy metal is defined as any compound of antimony, arsenic, cadmium, chromium, copper, lead, mercury, nickel, selenium, tellurium, thallium and tin, as well as these materials in metallic form, insofar as they are classified as dangerous substances; solidification is the processes that change only the physical state of the waste by using additives, without changing their chemical properties; partially stabilized waste - waste containing, after the stabilization process, hazardous constituents which have not been completely transformed into non-hazardous constituents and which could be discharged into the environment in the short, medium or long term.

Conclusion

If handled badly, the politics of climate change could massively deepen the divisions between EU and national politicians, governments and civil society, rural and urban regions, and various generations and social classes. That could lead to toxic political fights, multiple impasses, and a politically irrelevant EU. Such a corrosive, divisive political environment could deepen existing power inequalities and curtail economic and social justice. Populist politicians are already falsely painting climate change as an elite concern rather than a scientifically proven phenomenon that will affect every human being.

From a socio-economic point of view, these regional climate projections of climate change are important. Global warming is not uniform in space and time because local factors and natural variability nuance the global signal. In the case of Moldova, the issue of regionalization of the global signal of climate change is all the more complex as the local factors are more diverse.

The great diversity of soil types and many more modulates the climate response to global warming. The frequency of heat waves has increased and will continue to increase in the coming decades in the southeastern, southern and western regions. Urban agglomerations in these regions will feel even more strongly the increased thermal stress, due to the effect of urban heat island.

In the context of accelerated deforestation, this increase in the frequency of events with a large

amount of precipitation will cause an increased incidence of catastrophic rapid floods. These are just a few examples of meteorological phenomena that turn into hazards that society will have to deal with.

Studies of regionalization of the global signal for the territory of Moldova are underway; however, they need to be expanded and deepened so as to provide a coherent theoretical framework for climate change with a direct impact on sustainable regional development in the Republic of Moldova.

Bibliography:

1. Chester RL. Origin of the Word Climate. *Science in the Science*, 27 August 1954, p. 120- 355
2. United Nations Framework Convention on Climate Change. New York, 1992, Article 1.
3. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). 1990. *Climate Change: The IPCC Scientific Assessment*. Cambridge: Cambridge University Press.
4. Mike H. Climate Change, concept of. In *The International Encyclopedia of Geography*, 2016, p. 1.
5. Goosse H., Barriat P.Y., Lefebvre W., Loutre M.F. and Zunz V. *Introduction to climate dynamics and climate modelling*. Cambridge University, 2010, p. 110.
6. Medani P Bhandari. *Climate change science: a historical outline in Advances in Agriculture and Environmental Science: Open Access*. February 2018, p. 6.
7. McMichel A.J. *Climate change and Human Health. Risks and Responses*. World Health Organization. Geneva 2003, p. 1;
8. Rocha M., Krapp M., Guesschow J., Jeffery L., Hore B., Schaefer M. *Historical responsibility for climate change- from countries emissions to contribution to temperature increase*. Climate Analytics and Potsdam Institute for the Climate Impact Research. November 2015, p. 5;
9. Terra Mileniul III. Fenomenul Schimbărilor climatice. p. 2.
10. Report of The Environmental Pollution Panel President's Science Advisory Committee. The White House, November 1965, p. 1.
11. The IPCC Scientific Assessment, 1990, p. 20;
12. IPCC Second Assessment Climate Change, 1995, p. 23;
13. IPCC Fourth and Fifth Assessment Report, 2001;
14. United Nations Framework Concept on Climate Change, 1992, p.3
15. Sivakumaran Sivaramanan. *Global Warming and Climate change causes, impacts and mitigation*. Central Environmental Authority. September 2015
16. James Rodger Fleming. *Historical perspective of climate change*. Oxford University Press, 1998
17. Ursula von der Leyen, "Press Remarks by President von der Leyen on the Occasion of the Adoption of the European Green Deal Communication," European Commission, press release, December 10, 2019, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_19_6749. (Accesat 24.03.2020)
18. UNDP Moldova. <https://www.md.undp.org/content/moldova/en/home/sustainable-development-goals/goal-13-climate-action.html> (15.04.2020);
19. Adaptarea la schimbările climatice. <http://www.adapt.clima.md/index.php?l=ro> (20.04.2020);
20. Ministerul Agriculturii, Dezvoltării Regionale și Mediului .Agenția de Mediu. Schimbările climatice <http://www.mediu.gov.md/ro/node/166> (16.04.2020);
21. Incorporarea măsurilor de adaptare la schimbările climatice în planurile, politicile și strategiile Republicii Moldova: Ghid simplificat pentru utilizatori. Austrian Development Cooperation, 2016, p.5.
22. Guvernul Republicii Moldova. *Strategia de transport și logistică pe anii 2013-2022 nr. 827 din 28.10.2013*. <http://files.asd.md/legislatie/transport%20si%20logisitica.pdf> (19.04.2020);
23. Suport pentru procesul național de planificare a adaptării Republicii Moldova la schimbările climatice. <https://www.md.undp.org/content/moldova/ro/home/projects/climate-change-adaptation-planning-process-in-moldova.html> (19.04.2020);
24. *Policies for a Better Environment. Progress in Eastern Europe, Caucasus and Central Asia*. OECD, 2007.
25. Ghidului cu privire la apă și adaptarea la Schimbările Climatice, UNECE, OMS, iulie 2008.p. 17;
26. *Communication from the European Union on the Precautionary Principle*, Brussels, 2000. <http://www.gdrc.org/u-gov/precaution-4.html> (20.04.2020);
27. *Integrarea Politicii privind Mediul Ambiant în regiunile UNECE: Teorie și practică*, mai 2003. P. 55;
28. Hotărârea Guvernului Nr. 99 din 30-01-2018 pentru aprobarea Listei deșeurilor https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=102107&lang=ro (14.05.2020).

SCENARIILE GEOPOLITICE POST CRIZA COVID-19. CONSIDERAȚII SUMARE

GEOPOLITICAL SCENARIOS POST CRISIS COVID-19. SOME CONSIDERATIONS

Svetlana CEBOTARI

doctor habilitat în științe politice, conferențiar universitar

Republica Moldova, Chisinau, Universitatea de Stat din Moldova Facultatea Relații Internaționale,
Științe Politice și Administrative, Departamentul Relații Internaționale

Rezumat: *Criza COVID-19, la care actualmente suntem prezenți, are repercursiuni atât de moment, cât și de durată asupra întreg sistemului de relații internaționale, condiționând metamorfoze geopolitice. Tocmai din acest motiv și pentru că noul virus cunoaște o evoluție dinamică în timp și spațiu, este necesară o cercetare a impactului noului virus nu doar din perspectiva biogenetică, dar și din perspectiva altor domenii, inclusiv din perspectiva geopoliticii.*

Evenimentele la care asistăm în prezent sunt provocări la adresa schimbărilor geopolitice pe mapamond.. Așa cum pe parcursul timpului epidemiile, virușii care le provoacă se vor schimba și vor apărea, un lucru rămâne constant: mereu aceștea vor influența nu doar relațiile interumane, dar vor condiționa noi realități în sistemul relațiilor internaționale.

Prezentul articol are drept scop de a scoate în evidență principalele repercursiuni ale noului virus COVID-19 asupra sistemului de relații internaționale. De asemenea, în prezentul articol sunt reliefate unele scenarii care pot să se dezvolte în perioada post criza COVID-19.

Cuvinte cheie: *criză, impact, stat, politică, coronavirus, relații internaționale, scenariu, COVID-19*

Summary: *The COVID-19 crisis, in which we are currently present, has both momentary and lasting repercussions on the entire system of international relations, leading to geopolitical metamorphoses. Even for this reason and because the new virus has a dynamic evolution in time and space, it is necessary to research the impact of the new virus not only from a biogenetic perspective, but also from the perspective of other domains, including geopolitics.*

The events we are attending today are challenges to geopolitical changes around the world. Such as during epidemic over time, the viruses that cause them will change and appear, one thing remains constant: they will always influence not only interpersonal relationships, but will lead new realities in the system of international relations.

This article aims to distinguish the main repercussions of the new COVID-19 virus on the system of international relations. Also in this article are highlighted some scenarios that may develop in the post-crisis period COVID-19.

Keywords: *crisis, impact, state, policy, coronavirus, international relations, scenario, COVID-19*

Introducere

Marile schimbări geopolitice cunoscute în istoria omenirii au fost condiționate de marile calamități sub formă de războaie sau epidemii: este suficient să ne amintim de „ciuma lui Iustinian” (secolele VI-VIII), care a facilitat extinderea islamului prin afectarea și slăbirea Imperiul Roman sau „ciuma neagră” (secolul al XIV-lea), care a precipitat căderea regimului Evului Mediu. În ceea ce privește războaiele, de la sfârșitul secolului XX am trăit în lumea bipolară, ieșită din al doilea război mondial, cu două blocuri politice și economice: cel occidental condus de Statele Unite și cel comunist condus de URSS [1].

Rezultate

Pentru o mai bună comprehensiune a situației prezente la începutul celei de a doua decade a sec. XXI, condiționate de apariția și expansiunea pandemiei COVID-19 pe întreg mapamondul, apare necesitatea de a apela la tezele înaintate de către Tucidide expuse în lucrarea „Războiul Peloponesian” scrisă în sec. IV î.e.n. cu referire la impactul epidemiilor asupra sistemului de relații internaționale [12].

Războiul Peloponesiac ar fi declanșat crearea noii lumi care a divizat sistemul internațional în două mari blocuri: „În fruntea unuia se situa Atena o mare putere navală, iar în fruntea celuilalt Lacedemonia, mare putere militară”. Atena democrată și Sparta aristocrată căutau să rearanjeze alte societăți în termenii propriilor valori politice și sistemului socio-economic. Atena era o democrație; poporul său era energic, îndrăzneț și întreprinzător; puterea sa navală, resursele financiare și imperiul erau în expansiune. Sparta,

hegemonul tradițional al grecilor, era o oligarhie, politica sa externă era conservatoare, concentrată doar pe interesele restrânse ale prezervării status-quo-ului intern. Având un interes scăzut în ceea ce privește activitatea comercială sau imperiile de peste mări, decade treptat, comparativ cu rivala sa [9]. După părerea lui Tucidide, situații asemănătoare ca cele ale Atenei și Spartei vor apărea în viitor, și acest proces inevitabil se va repeta mereu.

Deși aceste variații și extensii ale modelului de bază a lui Tucidide ridică multe probleme interesante, ele sunt prea numeroase și complexe. În schimb, accentul va fi pus pe contribuția teoriei lui Tucidide, aplicabilitatea sa asupra istoriei moderne, precum și continua sa relevanță pentru dinamica relațiilor internaționale. Argumentul lui Tucidide și credința sa că a descoperit fundamentul dinamicii relațiilor internaționale și rolul războiului hegemonic în schimbarea ordinii internaționale, se poate înțelege doar dacă se are în vedere concepția sa științifică și viziunea sa care a condus la această explicație.

Astfel, Tucidide, utilizează ca model de analiză și explicație metoda lui Hipocrate, marele fizician grec. Școala hipocratică afirmă că boala trebuie înțeleasă ca o consecință a acțiunii forțelor naturale și nu ca o manifestare a influențelor supranaturale. Prin observarea atentă a simptomelor și a cursului unei boli, se poate înțelege natura ei. Astfel, o boală poate fi explicată prin recunoașterea caracteristicilor și trasarea dezvoltării sale de la declanșare, trecând prin inevitabilele perioade de criză până la deznodământul final, vindecarea sau moartea. Esențial în acest mod de explicare este evoluția simptomelor și manifestărilor bolii, mai degrabă decât căutarea cauzelor fundamentale, așa cum procedează medicina modernă. Tucidide a scris istoria sa având drept scop demonstrarea faptului că marile războaie sunt fenomene repetabile cu manifestări caracteristice. Asemeni unei boli, un război mare sau hegemonic, prezintă aceleași simptome vizibile și urmează un curs inevitabil. Faza inițială este un sistem internațional relativ stabil caracterizat de o ordonare ierarhică a statelor din sistem. Cu timpul, puterea statelor subordonate începe să crească disproporționat, motiv pentru care aceste state intră în conflict cu statele dominante sau hegemonice din sistem. Luptele dintre cele două state și aliații lor, conduc la o bipolarizare a sistemului, la o criză inevitabilă și în cele din urmă la un război hegemonic. Faza finală va consta în deznodământul războiului în favoarea unei singure părți și stabilirea unui nou sistem internațional care va reflecta o nouă distribuție a puterii în sistem [7].

Prin observarea atentă a simptomelor și a cursului unei boli, se poate înțelege natura ei. Astfel, o boală poate fi explicată prin recunoașterea caracteristicilor și trasarea dezvoltării sale de la declanșare, trecând prin inevitabilele perioade de criză până la deznodământul final, vindecarea sau moartea [7]. Când se va încheia această pandemie, vom vedea schimbările geopolitice produse, de criza Covid-19 [1]. COVID-19 va schimba peisajul geopolitic mondial sau cel puțin va accelera tendințe prezente, unde China va fi actorul cel mai beneficiat.

Odată ce pandemia este cuprinsă cu măsuri de aplicare ad litteram dubioasă în societățile noastre, Beijingul se îndreaptă spre Occident, jucând rolul salvatorului dezinteresat. Având în vedere incapacitatea manifestă a Statelor Unite și, desigur, a UE de a gestiona viroza COVID-19, China își joacă rolul de salvator. Fiind atenți la evenimentele geopolitice de pe arena internațională, putem menționa că noul sistem internațional al secolului XXI, condiționat de emergența crizei COVID-19, va fi mai rece decât sistemul bipolar existent anterior. Putem anticipa că societățile noastre vor fi supuse unor amenințări în creștere ale căror efecte nu vor fi întotdeauna atribuite în mod clar și nici efectele acestora la fel nu vor fi imediate sau elocvente ca cele ale COVID-19. Situația creată de viroza COVID-19 va decide dacă o societate va supraviețui ca atare în mediul complex al sistemului internațional al secolului XXI.

În fața eșecului vizibil al guvernelor occidentale în gestionarea acestei pandemii, atenția se îndreaptă spre Asia [11]. Ce realități dezvăluie această pandemie? Ce scenarii geostrategice sunt posibile în situația post criză COVID-19? Care vor fi consecințele crizei asupra modelelor de viață și de guvernare? Astfel, reeșind din toate aceste gânduri retorice, Xavier Guilhou oferă răspunsuri susținute de o vastă experiență în gestionarea crizelor și relațiile internaționale [1].

Conform tezelor înaintate de către Guilhou, actualmente deja suntem prezenți la efectele gigantice economice, ciclice și structurale condiționate de către criza COVID-19. Prin urmare, cu riscul unor critici survenite eventual din partea unor specialiști în domeniu, am putea avansa o teorie generală cu referire la geopolitica pandemiei. Ar trebui să începem a ne gândi la impactul pe care ar putea să-l aibă virusul asupra politicii internaționale. Astfel, în acest scop, ne propunem să pornim de la o observație: pandemia acționează ca un creator al lumii noi. O criză care dezvoltă și creează o nouă lume.

Caracteristicile lumii actuale sunt: slăbiciunea guvernantei globale (în materie de sănătate în acest caz), pe de o parte; mutarea centrului de greutate al echilibrului de putere către China și Asia, în general,

pe de altă parte. În domeniul guvernării globale, pare să fie pentru prima dată, când o criză cum este cea a Covid-19 are capacitatea de a transforma comunitatea internațională.

„Concurența de putere” - dominată în practică de rivalitatea dintre Statele Unite și China (precum și Rusia) - a devenit factorul dominant. Instituțiile internaționale au intrat într-o fază de devitalizare, în parte din cauza retragerii americane, în parte din cauza discordiei dintre marile puteri. Astfel, în criza Covid-19, OMS nu joacă rolul central pe care ar trebui să îl joace. China a informat prea târziu despre emergența virozei în detrimentul capacității altor state de a reacționa. În orientările actuale, China dă senzația că trebuie să răsune o „linie chineză” în lupta împotriva virusului.

De ani de zile asistăm la ascensiunea Chinei și Asiei în afacerile mondiale, iar criza Covid-19 oferă o ilustrare a acestei ascensiuni. Politica inițială de opacitate a Beijingului a contribuit în mare măsură la răspândirea pandemiei. Însă cel mai izbitor sunt lanțurile efectelor prezente pe întreg mapamondul: închiderea unei mari părți a economiei chineze a avut și continuă să aibă efecte majore asupra economiei mondiale. Spre deosebire de criza financiară din 2008, criza cu care ne confruntăm astăzi este a doua criză a ofertelor și a cererii în economia reală. Pe de altă parte, „con competiția între puteri” scoate în relief competiția în ceea ce privește „puterea moale” între China și principalii săi rivali.

Din acest punct de vedere, asistăm la un spectacol fără precedent. În timp ce administrația Trump își demonstrează incompetența, Republica Populară, care a fost inițial în dificultate la începutul crizei, datorită atitudinii sale de represiune a „denunțătorilor” din Wuhan; obligată să-și închidă fabricile apare ca un învingător al epidemiei prin măsuri autoritare de carantină, combinate cu utilizarea fără precedent a inteligenței artificiale. Pe măsură ce piețele bursiere se prăbușesc în Occident, China își revigorează economia. În ciuda declarațiilor lui Donald Trump acționează ca o linie de salvare pentru Italia sau Serbia, în parte datorită stângerii partenerilor lor europeni.

În orice caz, în democrațiile noastre a reînviat dezbaterea dintre autoritarism, populism și liberalism. Este prea devreme să facem prognoze: pentru unii, amploarea crizei duce la reabilitarea experților, a instituțiilor și a cooperării internaționale. Alții, în schimb, de inspirație suveranistă, susțin că instituțiile europene s-au dovedit a fi irelevante și au fost nevoite să se ralieze la măsuri de restabilire a controalelor la frontieră.

Astăzi, conform tezelor apărute în studiile elaborate în cadrul Institutului Montaigne, asistăm la ascensiunea „noilor autoritari”, asistăm la joncțiunea care are loc între concurența geopolitică dintre centrele de putere. Astfel, conform studiilor înaintate asistăm la crearea unui nou sistem de guvernare. Noul model este „modelul chinez”, apărut ca o referință pentru curentul anti-liberal global. În timp ce China încearcă să-și valorifice „victoria împotriva virusului” pentru a-și promova sistemul politic, concurența din perioada Războiul Rece, își arată adevărata față în iluminatul brut al Covid-19.

În primul rând, aproape toate guvernele și toate regimurile se confruntă cu criza Covid-19. Acesta este cazul regimurilor care se luptă deja, precum Iranul, care este expus în mod special la o criză suplimentară. Drept exemplu ne poate servi cazul Iranului. Pentru prima dată în istorie, Teheranul a solicitat asistență FMI. Un alt exemplu ar putea servi Federația Rusă. În condițiile de criză COVID-19, în Federația Rusă am putea asista la două scenarii: 1) îl va ajuta pe președintele V. Putin să-și treacă reformele constituționale, asigurând extinderea puterii sale și 2) va complica bătălia în problemele ce vizează petrol împotriva Arabiei Saudite și, indirect, a Statelor Unite.

În al doilea rând, Covid-19 confirmă faptul că granițele sunt mult mai estompate în competiția prezentă azi decât în „adevăratul” Război Rece din secolul trecut: în termeni de politică, Italia, Germania, Franța nu respectă o linie mai diferită față de China, chiar dacă punerea în aplicare este în mod evident mai lipsită de libertățile individuale decât ceea ce se întâmplă în Republica Populară Chineză. Aceasta este, în plus, o ilustrare a înclinării lumii către Asia: nu într-o Americă aflată în deficit de conducere [5].

Analizând impactul noului virus asupra sistemului de relații internaționale, unii cercetători scot în relief unele particularități ale noii realități.

1. Pornind de la raționamentele conform cărui este primului focar unde a apărut virusul, și prin urmare este și primul stat care a suportat consecințe, China, și nu SUA, este gigantul asiatic căruia în primul rând, i se acordă ajutor. Depășind eficient criza, China a demonstrat abilitatea de a de a învinge această luptă. Procentul de afectați și decedați comparativ cu populația sa de 1, 7 miliarde locuitori este mai mult decât minim, spre deosebire de ceea ce s-a întâmplat în alte zone ale lumii.

2. Un alt aspect care va caracteriza situația post COVID-19 va fi creșterea neîncrederii în „giganții” politici. Dacă drible-ul de învinuire va continua, China și Statele Unite, două mari super-puteri ale lumii (și cele mai afectate de pandemie, exceptând Italia), își vor pierde, încet-

încet, credibilitatea [12].

3. Nici Uniunea Europeană, conform prognozelor unor specialiști, nu va păși „neîchinită” în lumea post-COVID-19. Vor apărea noi raporturi de forțe între state, va avea loc adâncirea conflictelor dinaintea existente iar „istoria va fi scrisă ca de fiecare dată de către învingători”, consideră J. Allen, fost comandant NATO. Actualmente, conform poziției lui Allen, suntem prezenți la „un nou punct zero” care poate rescrie o nouă direcții și metamorfoze geopolitice pe arena internațională. Practic, acele state care înving primele criza umanitară, indiferent de statutul lor ante-pandemie, pot da tonul unui nou joc geopolitic [9].

În istorie există evenimente care, datorită virulenței și mărimii lor, marchează începutul și sfârșitul unei ere. Pandemia coronavirusului are potențialul de a agita evoluții geopolitice internaționale. Infecția, spun oamenii de știință, va fi în cele din urmă învinsă, însă experții sunt de acord că lumea nu va fi niciodată așa cum o știm că este. Actualmente, multe voci critică coordonarea slabă a UE în fața provocării pe care o prezintă agentul patogen. De asemenea, Europa va fi marea victimă la nivel mondial. Deși China a fost epicentrul pandemiei, aceasta deja începe să prezinte semne de recuperare.

În opinia lui Federico Steinberg, cercetător principal în cadrul Institutului Real Elcano, pandemia va avea implicații geopolitice importante, care sunt încă dificil de anticipat. Încă nu știm dacă Covid-19 va consolida sau va slăbi China. Răspunsul său aparent efektiv la pandemie (care este încă de confirmat) ar putea da guvernelor aripi, dar dacă economia se încetinește sau se descoperă că gestionarea crizei sale nu a fost atât de reușită, s-ar putea întâmpla contrariul. Să nu uităm că economia chineză a scăzut în primul trimestru al anului 2020 pentru prima dată de la Revoluția culturală din 1968. Pe de altă parte, afirmă cercetătorul, criza economică derivată din pandemie ar putea pune în pericol sustenabilitatea datoriei publice și private în unele țări emergente care se confruntă cu ieșiri de capital puternice și deprecierea monedelor naționale, cu consecințele politice și sociale. În cele din urmă, dacă prețul petrolului este menținut scăzut de scăderea cererii, ar exista un transfer semnificativ de venituri din țările producătoare către consumatori, precum și probleme economice importante pentru unele țări exportatoare care sunt deja în situații de vulnerabilitate.

De asemenea, conform lui Steinberg, a venit timpul să reflectăm dacă progresul globalizării și profunzimea lanțurilor de aprovizionare globale nu s-au făcut într-un mod prea dezordonat, făcând țările europene deosebit de vulnerabile la aporturile intermediare din China. Poate a venit momentul să diversificăm în continuare sursele geografice de aprovizionare. Nu este vorba de a nega avantajele specializării și diviziunii internaționale a muncii, ci de a profita de reducerile de costuri pe care progresele tehnologice fac posibilă reducerea dependenței noastre și creșterea autonomiei noastre, fără a ne reduce consumul și capacitățile de bunăstare.

Opinii cu referire la impactul COVID-19 sunt oferite de către Pedro Baños, specialist în geopolitică. În opinia lui Baños criza de coronavirus poate fi un moment de cotitură majoră, așa cum a fost Bretton Woods în 1944 sau dispariția Uniunii Sovietice în 1991. De asemenea, conform poziției lui Baños, viroza COVID-19 poate impune o nouă ordine economică mondială care s-ar traduce într-o nouă ordine a puterii. Atât Statele Unite, cât și China încearcă să-și facă jocul. În primul caz, pentru a-și menține hegemonia, iar în al doilea, pentru a continua cu acea cursă pentru a depăși Washingtonul. Chiar acum se pare că China, epicentrul pandemiei, se recuperează și nu doar că se recuperează, ci trimite mesaje de solidaritate către țări europene, precum Italia sau Spania, acordând suport material-medicamente. Acest lucru poate fi interpretat ca un semnal al accelerării procesului de depășire a Statelor Unite. Europa a reacționat târziu și în mod neuniform, spre deosebire de alte țări care nu au această slăbiciune a fracturii interne. Când privesc viitoarele alegeri în SUA, coronavirusul va avea un impact mare. Aici apare o viziune foarte distorsionată a realității lui Trump, de a face greșeala de a nu lua măsuri.

Atât China, cât și Statele Unite au o capacitate de reacție mult mai mare și mult mai multe resurse decât Europa. Suntem prezenți la o cursă între aceste țări: cine este pionierul în descoperirea unui vaccin și un tratament eficient care nu există la moment și care va dura ceva timp, iar beneficiile vor reveni celui dintâi.

Teze cu referire la situația post criză COVID-19 sunt înaintate de către Roger Senserrich, specialist în relații internaționale. Conform tezelor înaintate de către Senserrich, gripa din 1918, imediat după primul război mondial este singura pandemie comparabilă cu recenta criză COVID-19. Celelalte epidemii (SARS, H1N1) au fost mult mai puțin grave decât actuală viroză. Analizând impactul virozei asupra geopoliticii contemporane, putem evidenția două tipuri de impacturi.

Primul, în ceea ce privește politica internă, va depinde foarte mult de modul în care fiecare țară a gestionat criza. Știm că dezastrele naturale au adesea un impact considerabil asupra popularității liderilor

politici sau asupra legitimității unui regim, chiar dacă liderii unei țări nu au adesea niciun control asupra rezultatului. În democrațiile occidentale, putem observa realinieri politice în unele locuri, în special în Statele Unite, unde răspunsul guvernului federal este foarte penibil. Iranul poate observa, de asemenea, schimbări, deși regimul iranian a suferit crize foarte grave de la venirea la putere.

Al doilea impact se referă la felul cum criza economică slăbește sau consolidează poziția unor țări. Traectoria de dezvoltare pe termen lung a statelor este modificată de pandemie. UE deja se confruntă cu 15% din populație aflată în șomaj. Dacă recesiunea este cu adevărat grea, aceasta are un aspect foarte diferit și tensiuni complet diferite decât dacă este o criză rapidă care se disipează în câteva luni, u atât mai mult dacă state precum China, Japonia sau Coreea depășesc pandemia mult mai repede. Aceste tipuri de impact, însă, sunt mult mai dificil de prevăzut, deoarece o recesiune severă în Statele Unite și Europa ar depăși de exemplu, economia chineză. Probabil criză va întări prea mult China ca marea putere care a ieșit din criză mai repede decât oricine[6]. Din această perspectivă am putea lua în considerare dezvoltarea a trei scenarii geopolitice.

Astfel, primul scenariu este radicalizarea. Statele Unite vor rămâne „America întâi și din nou mare”. Pentru administrația Trump nu este posibil să renunțe la statutul de primă putere mondială, iar această catastrofă în domeniul sănătății ar putea constitui pretextul de a urca în echilibrul puterii a Chinei. Deja o campanie susținută de CIA, ale cărei elemente încep să se filtreze prin toate „rețelele acreditate”, acuză OMS și China că au falsificat datele inițiale ale acestei pandemii și că nu au fost transparente în ceea ce privește cauzele sale, ceea ce denaturat și întârziat răspândirea alertei la nivel mondial.

Pentru Donald Trump, este evident că va trebui să îi explice „străzii principale” americane de ce moare din cauza unui „virus chinez” când „prosperitatea era la colț”. De ce rudele și prietenii mor din cauza unei forme de SARS la New York, când America a decis să nu-și trimită „băieții” să moară pe alte țărmuri pentru cauze îndepărtate ... De ce economiile americanilor, esențiali pentru completarea sistemului de sănătate și pensionare, s-au evaporat în două săptămâni odată cu prăbușirea piețelor bursiere din cauza pandemiei. Mai mult, de ce ar fi esențial ca americanii să plătească această defalcare umană, socială și economică, în timp ce chinezii, responsabili de pandemie globală, ar avea ocazia să investească mii de miliarde de dolari pentru a-și stabili hegemonia asupra lumii prin din rutele continentale și maritime?

Bătălia este deja în cursa pentru obținerea vaccinurilor pentru a demonstra lumii că Statele Unite sunt întotdeauna primele datorită start-up-urilor lor. De asemenea, Trump poate profita pur și simplu de criza financiară aparent inevitabilă pentru a aduce sistemul economic chinez în genunchi și, astfel, să conteste legitimitatea liderilor de către poporul chinez, folosind pârghia superstiției predominante. Este evident că acest scenariu dur ne poate duce pe logici de escaladare, pe care rușii i-ar putea da peste cap în beneficiul americanilor, dacă consideră că această recalibrare a puterii chineze le va asigura un loc privilegiat în jocurile care vor veni în Pacific, spre nord, în special în ceea ce privește controlul rutei nordului. În cazul, în care Europa ar fi din nou consumabilă, o nouă alianță SUA-Rusia ar putea foarte bine să apară cu un acord secret de re-administrare împreună emisfera nordică în perspectiva unui nou război rece al cărui adversar comun ar fi China.

Cel de-al doilea scenariu este **neutralizarea**. Statele Unite fac jocul cooperării cu China

Cu siguranță, administrația Trump are mijloacele de a aduce China în genunchi și de a rupe pretențiile lui Xi Jinping. Pentru a înțelege ce îl determină pe Donald Trump să acționeze strategic, este necesar de a lectura bestseller-ul său „The art of Deal”. În același mod, Xi Jinping este înconjurat de o oligarhie de afaceri, toate figurile precum chiar media Jack Ma sunt membri ai PCC și sunt în prezent pe front pentru a-și însoți „diplomația de mască” la nivel internațional. În acest scenariu, este de preferat să se găsească un mediu de coopțiune, chiar de cooperare la nivel științific și tehnologic, problema epidemică fiind departe de a fi soluționată într-o lume care continuă să crească pe niveluri demografice cu multiplicări de megalopolite, ca Wuhan, dar mult mai periculos la nivel umanitar. În această perspectivă este poate mai bine să constituie un „dublu pol puternic” pentru a ține toate constrângerile care ies din complexitatea funcționării lumii, mai degrabă decât să dorești să zdrobești pe celălalt pentru a deține întâietate pe arena internațională.

Este, desigur, un scenariu pe care l-am putea numi rezonabil și inteligent. Acesta, presupune un nivel fără precedent de maturitate politică între părți. Acum această pandemie poate deschide, de asemenea, un câmp de conștientizare la nivel geostrategic și poate ajuta liderii să dezvolte modele de guvernare.

Acest scenariu poate fi foarte potrivit și pentru rușii care își vor păstra rolul de punte între lumea de ieri, cu rolul lor esențial în stăpânirea energiei și intrarea lor în lumea viitorului, cu măiestria sistemelor cibernetice alături de cel israelian. În acest joc nu există premise și învinși, există doar asociați și împărțășirea zonelor de

influență. Acesta nu este un nou război rece, ci o „nouă afacere” pentru a gestiona faza de tranziție înainte de creșterea rolului geostrategic a Oceanului Indian în următorii 30 de ani. În acest scenariu Europa veche ar putea să-și ia semnele și să redefinescă o nouă identitate, chiar și un loc de mediator.

Cel de-al treilea scenariu este **accelerarea**. SUA permite Chinei să devină „China întâi”. America este zguduită de un accident financiar și țara se prăbușește de la sine cu o recesiune uriașă mai rea decât cea din 1929. Ceea ce se aplică în acest scenariu pentru Statele Unite se aplică și Europei, într-o situație de implozie a UE prin efect de domino, cu presiunea migratorie venită de pe continentul african. În acest scenariu, China nu are nevoie să facă război, „ce nu vrea” în conformitate cu retorica oficială a diplomaților. Dar la fel ca în 2008, China nu va ezita să impună poporului său sacrificii pentru a deveni „China în primul rând” prin implementarea de măsuri coercitive cu ajutorul armatei. În acest scenariu, indiferent de administrația responsabilă, Statele Unite vor demisiona pe locul doi și vor reveni asupra administrării domeniului lor de influență prioritar cu o nouă doctrină Monroe. Europa, care se va îndoii sub datorii și falimente, va deveni, ca și continentul african pentru materii prime, o zonă de captare a activelor.

În ceea ce privește Rusia, poate opta doar pentru o alianță de oportunitate cu China pentru a rămâne în jocul celor puternici pe termen mediu. Acest scenariu de afirmare a hegemoniei Chinei nu ar fi fără consecințe asupra zonei Pacificului de Nord, în special în ceea ce privește relațiile de vecinătate pe Marea Chinei și cu ASEAN, precum și cu -visul Indiei care constituie un adversar istoric pe flancul său sudic. Această zonă asiatică nu și-a făcut rezistența din marile războaie ale secolului XX și toate țările au păstrat dispute de frontieră sau morale. Este posibil ca o China care își va recăpăta statutul imperial după secolul de dispreț impus de occidentali să schimbe situația privind stabilitatea acestei regiuni și echilibrul mondial pentru următoarea jumătate de secol. Desigur, de neconceput că nu suntem de neconceput putem avea și alte scenarii, chiar și un amestec dintre aceste trei din punct de vedere al combinațiilor.

Concluzii

Pandemia Covid 19 poate provoca provocări profunde atât guvernării locale, cât și internaționale. Provoacă nu numai vitalul, ci și modul de exercitare a puterii mâine și gândește-te la termenii puterii. Ieșirea din această criză ne va pune în fața unor provocări importante în lupte hegemonice pentru deține putere[2]. COVID-19 va schimba peisajul geopolitic mondial sau cel puțin va accelera tendințe prezente, unde China va fi cel mai beneficiat actor. Odată ce pandemia este cuprinsă cu măsuri draconice de aplicare ad litteram dubioasă în societățile noastre, Beijingul se întoarce în Occident cu o față prietenoasă, jucând rolul salvatorului dezinteresat. Având în vedere incapacitatea manifestă a Statelor Unite și, desigur, a UE, de a gestiona criza COVID-19, China va lua rolul de lider pe arena internațională [11]. De asemenea, sistemul internațional al secolului XXI va fi cu mult mai rece decât cel din perioada ordinii bipolare.

Bibliografie:

1. *Cambios geopolíticos*. [Accesat 04.05.2020]
Disponibil:<https://www.larazon.es/espana/20200321/n6bqvoy73var3dc5ppzqlzoqe4.html>
2. *Deportation and Disease: Central America's COVID-19 Dilemmas*[Accesat 05.05.2020]
Disponibil:<https://www.crisisgroup.org/fr/global/sb4-covid-19-and-conflict-seven-trends-watch>
3. DUCLOS M. *Is COVID-19 a Geopolitical Game-Changer?* [Accesat 04.05.2020]
Disponibil:<https://www.institutmontaigne.org/en/blog/covid-19-geopolitical-game-changer>
4. DUCLOS M. *Le Covid-19 est-il un game-changer géopolitique ?* [Accesat 06.05.2020] Disponibil:
<https://www.institutmontaigne.org/blog/le-covid-19-est-il-un-game-changer-geopolitique>
5. *El mundo tras el coronavirus: Las consecuencias geopolíticas de la pandemia*. [Accesat 06.05.2020]
Disponibil:https://www.huffingtonpost.es/entry/las-consecuencias-geopoliticas-de-la-crisis-del-coronavirus_es_5e6fa07ac5b6eab77939b62d
6. *ENTRETIEN. Coronavirus : Chine, États-Unis, Europe... Le Covid-19 va-t-il changer la géopolitique ?* [Accesat 06.05.2020] Disponibil:
<https://www.ouest-france.fr/sante/virus/coronavirus/entretien-coronavirus-chine-etats-unis-europe-le-covid-19-va-t-il-changer-la-geopolitique-6790619>
7. GILPIN R. *Teoria războiului hegemonic*. [Accesat 06.05.2020]
Disponibil:file:///C:/Users/User/Downloads/kupdf.net_tucidide-razboiul-hegemonic.pdf
8. GUILHOU X. *Coronavirus : Quel déconfinement géostratégique ?* [Accesat 06.05.2020]
Disponibil:<https://www.diploweb.com/Coronavirus-Quel-deconfinement-geostrategique.html>
9. IVASCU M. *Cum va arăta lumea după COVID-19? 12 previziuni ale analiștilor globali*[Accesat

06.05.2020] Disponibil:

https://a1.ro/premium/cum-va-arata-lumea-dupa-covid19-previziunile-analistilor-globali-id974810.html?utm_source=observator.tv&utm_campaign=Cross+Promo&utm_medium=Recomandare+pe+A1&_ga=2.185316128.821112433.1585478914-580419201.1577985795&fbclid=IwAR3OqCCnBXwkmQGcaYZI3M8-wP041zRREO21UpT8Zs1RKLMRU5cAHCYowbl

10. *Los posibles efectos geopolíticos del COVID-19*. [Accesat 21.05.2020] Disponibil: <https://global-strategy.org/los-posibles-efectos-geopoliticos-del-covid-19/>
11. QUIÑONES FJ. *El COVID-19: pandemia e instrumento de cambio geopolítico*. [Accesat 06.05.2020] Disponibil: <https://ame1.org.es/posibles-consecuencias-geopoliticas-del-covid-9/>
12. THUCYDIDES. *Războiul Peloponesiac*. Editura științifică. București, 1966, 780 p.

DEMOCRAȚIA ÎN CONDIȚIILE EPIDEMIEI CORONAVIRUSULUI DIN REPUBLICA MOLDOVA: ANALIZĂ ȘI SINTEZĂ

DEMOCRACY IN THE CONDITIONS OF THE CORONAVIRUS EPIDEMIC IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: ANALYSIS AND SYNTHESIS

Ion RUSANDU

doctor în filosofie, cercetător științific coordonator,
al Institutului de Cercetări Juridice și Politice

Rezumat: *În articol este examinată situația social-politică din Republica Moldova în legătură cu pandemia coronavirusului, impactul său asupra instituțiilor statale, societății și populației. Sunt evidențiate riscurile și provocările pentru democrație în acest context. Totodată, este descrisă relația actuală dintre guvernare și opoziție.*

Cuvinte cheie: *democrație, anocrație, pandemia coronavirusului, guvernare, opoziție, partide politice, alegeri.*

Summary: *The article examines the socio-political situation in the Republic of Moldova in relation to the coronavirus pandemic, its impact on state institutions, society and the population. The risks and challenges for democracy in this context are highlighted. At the same time, the current relationship between the government and the opposition is described.*

Keywords: *democracy, anocracy, coronavirus pandemic, government, opposition, political parties, elections.*

Introducere

Anul 2020 va intra în istoria omenirii ca ”anul pandemiei COVID-19”. Această criză mondială în domeniul sănătății a cauzat închiderea hotarelor între state, a intervenit în viața personală a oamenilor, a limitat libertatea lor, a stopat activitatea întreprinderilor și companiilor. Totodată, oamenii își vor analiza viața prin prisma acestei pandemii: cum a fost până la răspândirea coronavirusului și după.

Rezultate

Criza legată de coronavirus pune în evidență necesitatea „reevaluării valorilor” (după Friedrich Nietzsche) statului și a instituțiilor sale, a societății civile, a partidelor politice și a opoziției. Acești actori ai scenei sociale din Republica Moldova trebuie să înțeleagă că numai în unitate și coordonare se pot obține rezultate sustenabile.

Fenomenul autoizolării este, în opinia noastră, un nou domeniu de cercetare pentru psihologi și filosofi, având în vedere un nou aspect al singurătății și anume augmentarea (sporirea) rolului rețelelor de socializare.

Criza epidemiologică a amplificat starea de neliniște practic a întregii populații. Dacă neliniștea pentru om – segment al vieții (de exemplu, scăderea nivelului de trai), era compensată de speranța de a găsi posibilități în scopul redresării situației, acum neliniștea ține de viitorul personal nedeterminat atât pe plan profesional, cât și cel legat de starea sănătății, cu consecințele respective.

În clipe de mari încercări, dileme sociale, apar fisuri în idealuri și valori, care stau la baza vieții cotidiene, ceea ce duce la rândul său la identificarea noilor repere pentru a conștientiza locul nostru în societate și noile relații cu statul.

Epidemia COVID-19 a resetat una dintre marile probleme filosofice despre valoarea ființei umane, care de mult timp era în vizorul discuțiilor doar în contextul valorilor democratice și drepturilor omului. În prezent observăm că pe primul plan apare abordarea, privind viața și securitatea omului.

Vom menționa că epidemia COVID-19 a reanimat trăsăturile represive ale statului. În această situație acesta poate dispune de soarta și comportamentul oamenilor datorită fricii infernale care a cuprins societatea și fiecare om în parte.

Esența impactului coronavirusului asupra oamenilor nu este numai una biologică. Prin necesitatea autoizolării se atentează și la natura socială a omului: viața unui om în prezent, este practic redusă la starea lui biologică. Desigur realitatea socială a suferit transformări esențiale, lumea înconjurătoare a devenit mai străină și mai agresivă, iar frica ce s-a cuibărit în multă lume va rămâne acolo pe termen lung.

Criza pandemică indică și faptul că oamenii ar trebui să-și schimbe comportamentul de la cel anterior crizei, când pe primul plan era consumul, la o schimbare radicală a vectorului de dezvoltare.

Vom remarca că declarația Ambasadei SUA în Republica Moldova din 18 iunie 2020, relatează plastic oportunitatea susținerii democrației pe timp de pandemie. Astfel, în declarație se menționează: „Însă chiar și în lupta cu această pandemie, trebuie să fim atenți și la sănătatea democrației Republicii Moldova”.

Într-un studiu recent, elaborat de către Veaceslav Ioniță și Diana Enachi, cu privire la starea democrației în Republica Moldova se afirmă că în urma fraudei bancare, a corupției și a guvernării ineficiente, democrația în Republica Moldova a degradat în ultimii 5 ani (2015-2020).

Deci, în plan politologic pandemia a evidențiat vechile dihotomii (Stat-individ; democrație-autoritarism; libertate-siguranță etc.)

Consecințele crizei epidemice, care sunt majore pentru țară și populație, sunt deja comparate ca gravitate cu criza financiară din 2008, sau cu altele de acest gen cu care s-a confruntat omenirea în secolele XX-XXI. Unii analiști o identifică cum ca fiind cel de-al treilea război mondial.

Criza coronavirus cu certitudine nu cunoaște limite în impactul său atât la nivel mondial, regional, cât și local. Se creează impresia, că pandemia COVID-19 își impune agenda sa și nu autoritățile publice centrale sau locale. Planurile cotidiene ale politicienilor sau ale oamenilor simpli au fost date peste cap pretutindeni, de la țări cu o democrație dezvoltată până la cele cu tentă de autoritarism. Experții în domeniul politicii, economiei, relațiilor sociale au identificat coronavirusul ca fiind „Lebăda neagră”. Termenul „Lebăda neagră” a intrat în discursurile specialiștilor pe problemele dirijării riscurilor în anul 2007 odată cu apariția cărții lui Nassim Taleb, cu aceeași denumire „Lebăda neagră”. [1] Criza coronavirusului ridică întrebări nu doar în domeniul sănătății publice, ci ține și de capacitatea tuturor instituțiilor statului de a dirija/ rezolva crizele cu efect plurivectorial.

În pofida acestui fapt, Nassim Taleb nu identifica coronavirusul cu „Lebăda neagră”. Conform lui Nassim Taleb, cele mai mari riscuri pentru omenire se prezintă nu atât în formă de războaie, nici mari crize economico-financiare, ci în primul rând epidemiile, care nu arareori apar ca niște „lebede negre”.

Pandemia coronavirusului a scos în evidență teme generale cu un trecut filosofic bogat. Ne referim aici la eterna întrebare cu privire la raportul dintre stat și individ sub aspectul nou parvenit: până la care linie roșie poate interveni statul în viața cetățenilor. Într-o lumină nouă trebuie analizată teoria liberală cu principiul său de bază, care accentuează dreptul persoanei la libertate ca valoare supremă. În cazul pandemiei însă, oamenii au nevoie de mai multă ocrotire decât anterior. Totodată în acest context se prefigurează problema cu privire la cel mai eficient model, democratic sau autoritar, criteriul aprecierii, fiind capacitatea de a rezolva problemele și consecințele epidemiei.

Francis Fukuyama a scris pentru revista „Foreign Affairs” un articol cu denumirea „Pandemia și ordinea politică”. Una din ideile principale se rezumă la afirmația că succesul în lupta cu coronavirusul (COVID-19) nu va depinde de regimul politic al unei sau al altei țări. Autorul menționează că unele societăți democratice au obținut rezultate bune iar altele nu. Această afirmație este valabilă și pentru regimurile autocratice. [2]

Odată cu apariția și răspândirea coronavirusului, mulți analiști/ experți și-au expus opiniile cu privire la viitorul lumii. Unii afirmă că această pandemie va duce la distrugerea globalizării, pe când alții consideră că globalizarea se va accelera sub impactul amenințărilor parvenite din exterior.

Filosoful român Emil Cioran atenționa încă în a doua jumătate a secolului XX că „fiecare zi sporește primejdiile ce pândesc omenirea” și „ea va plăti scump progresul pe care îl înregistrează neîncetat” [3].

Vom constata un fapt interesant: alături de filosofi, un aport în acest context l-au adus și savanții din alte domenii. Astfel, fizicianul David Deutsch atenționa la rândul său despre pericolul unor epidemii globale. [4]

Într-un articol de sinteză publicat de sindicatul ziaristic Project Syndicate se arată că serviciile secrete avertizau din timp apariția și riscurile legate de răspândirea COVID-19, care în ultimă instanță au fost ignorate [5].

Cunoscutul istoric Yuval Noah Harari, autorul cărților de succes internațional: „Sapiens. Scurtă istorie a omenirii”, „Homo Deus. Scurtă istorie a viitorului” și „21 de lecții pentru secolul XXI”, consideră că această criză legată de pandemia coronavirusului conduce către următoarele două alegeri esențiale pentru omenire și cetățeni. Prima opțiune se referă la alegerea dintre o supraveghere totalitară și susținerea, informarea cetățenilor. A doua se referă la alegerea dintre o izolare naționalistă și solidaritatea internațională [6].

Pentru a face față pandemiei COVID-19, conform lui Carlo Ratti, profesor la Institutul tehnologic

din Massachusetts, printr-o resetare a colaborării internaționale este necesar de a demola 3 mituri:

1) COVID-19 ar fi „Lebăda neagră”, eveniment apariția căruia nu fusese anticipată. În realitate, savanții epidemiologi avertizau de ani buni despre riscurile sistemice care pot apărea din cauza coronavirusului și a gripei, iar în prezent COVID-19 este ca o repetiție costumată care ne paște în urma încălzirii globale;

2) COVID-19 a discreditat fenomenul globalizării. Globalizarea, menționează autorul, rămâne acel suport care ne asigură informație, medicamente, tehnologii etc;

3) Instrumentele politice și mecanismele instituționale ne ajută să trecem peste această criză pandemică. Însă, ne spune în continuare autorul, organizațiile internaționale doar într-o mică măsură au reușit să mobilizeze resursele existente pentru a învinge molima și a depăși consecințele economice[7].

Pentru Republica Moldova pandemia coronavirusului a devenit trigger pentru declanșarea sau aprofundarea crizelor care au cuprins practic toate domeniile vieții.

În istoria Moldovei au avut loc diferite epidemii descrise în letopisețe și nu numai. Astfel, Dmitrie Cantemir, în capitolul al doilea din lucrarea „Descrierea Moldovei” scria: „Cu toate acestea, față de alte țări mai călduroase, nu se prea cunosc molime în Moldova. Din când în când, arareori însă, izbucnesc ciuma și frigurile rele”[8].

În prezent Republica Moldova este cuprinsă de 3 crize majore:

- criza epidemică COVID-19;
- criza economică drept urmare a crizei epidemice;
- criza politică legată de dispariția treptată a majorității parlamentare (PDM+PSRM).

Desigur, într-o măsură oarecare criza pandemică are un impact sensibil asupra principiilor democrației. Aici avem în vedere că odată cu protejarea vieților umane, guvernarea/ puterea este împinsă să limiteze unele drepturi și libertatea cetățenilor, mai cu seamă atunci când declară stare de urgență sau situație excepțională, care la rândul lor atentează la principiul separării puterilor în stat. Acest dezechilibru a fost sesizat de o adresare a unor deputați la Curtea Constituțională, care la rândul său a formulat o hotărâre care accentuează unele limite ale ramurilor puterilor de stat. Astfel, pe 23 iunie 2020 Curtea Constituțională a examinat constituționalitatea unor prevederi din *Legea nr. 212* din 24 iunie 2004 privind regimul stării de urgență, de asediu și de război și a unor prevederi din Hotărârea Parlamentului nr. 55 din 17 martie 2020 privind declararea stării de urgență. Înalta curte a decis că majoritatea prevederilor conținute în *Legea 212* sunt constituționale atât timp cât autoritățile responsabile de gestionarea stării de urgență au doar atribuții sau acțiuni necesare pentru scopul care a stat la baza declarării stării de urgență: atribuțiile, măsurile sau acțiunile necesare nu depășesc sfera de competență a puterii executive. Parlamentul poate exercita un control efectiv al măsurilor în discuție. În același timp, Curtea Constituțională a declarat neconstituțional articolul 225, alineatul 3 din Codul Administrativ, în partea în care limitează competența instanțelor de judecată de a efectua controlul proporționalității măsurilor dispuse de către autoritatea publică[9].

Dintre consecințele/impactul direct al coronavirusului menționăm amânarea alegerilor. Astfel s-a procedat în Franța unde alegerile din turul doi au fost amânate pentru o altă perioadă. Serbia la fel și-a amânat alegerile parlamentare până la ridicarea stării de urgență, sau în România, unde alegerile municipale de asemenea au fost amânate. În Republica Moldova, discuții aprinse în contradictoriu s-au dus în jurul alegerilor din circumscripția uninominală nr. 38, Hîncești, care s-au desfășurat pe 15 martie 2020. Menționăm că starea de urgență în legătură cu situația epidemiologică prin infecția cu COVID-19 a fost declarată de către Parlament pe 17 martie 2020 pentru perioada 17.03-15.05.2020. Opoziția nu a solicitat amânarea alegerilor de la Hîncești în pofida faptului că erau deja confirmate cazuri de coronavirus în localitățile din raion (s. Bălceana). În acest context experiența defectuoasă/păgubășă a opoziției în urma participării la alegerile din raionul Hîncești trebuie iradiată în cazul alegerilor prezidențiale din 1 noiembrie 2020, dacă vom avea al doilea sau al treilea val al epidemiei coronavirusului.

Ca rezultat, pandemia coronavirusului a condus la anularea sau transferarea pentru alte perioade a alegerilor și a referendumurilor constituționale în circa 20 de state ale lumii.

În urma restricțiilor și sancțiunilor expuse de către guvernare în cadrul stării de urgență, legată de criza epidemiologică în contextul COVID-19 se inițiază formarea unei stări ce ține de forma regimului de guvernământ care va avea atât caracteristici instituționale democratice, cât și autocratice. Acest regim politic poate fi considerat ca regim anocratic[10].

Această situație cu coronavirusul a generat noi întrebări cu privire la relațiile dintre guvernare și opoziție. Astfel, în afară de criticile aduse guvernării, axate concret pe activitatea guvernării privitor la

modul de depășire a crizei epidemiologice, apar întrebări pur politice: se va menține societatea pe făgașul firav al democrației sau ne vom trezi cu un nou autoritarism, de astă dată nu oligarhic cum a fost cel al lui Plahotniuc, ci cu o combinație dintre oligarhie și ideologie post sovietică, care va stopa de facto vectorul european.

În pofida situației foarte stresante pentru populație în legătură cu coronavirusul, puterea și opoziția politică își continuau la maximă turajie discuțiile cu privire nu numai la starea epidemiologică, dar și la un șir de probleme mai vechi și mai noi din domeniul politicului și nu numai. Astfel, opoziția politică insistă pe demisia actualului guvern și a Președintelui țării, ca mijloc pentru desfășurarea alegerilor parlamentare anticipate. Totodată, în acest context, părțile s-au lansat în discuții aprinse referitor la adoptarea legii cu privire la organizațiile nonguvernamentale.

Opoziția insistă pentru adoptarea acestei legi din considerente atât financiare (tranșa de 20 milioane euro din partea UE este o condiție pentru această lege), cât și din cele etico-politice. Practica ultimelor alegeri, nivel republican sau local, arată că fundațiile de pe lângă partide masiv au susținut candidații și partidele sub tutela cărora activează. Opoziția consideră că adoptarea acestei legi va aduce mai multă transparență în activitatea diferitor fonduri totodată, fiind expres reglementată imposibilitatea susținerii partidelor sau a candidaților în timpul campaniei electorale.

Una din consecințele politice ale stării de urgență în contextul pandemiei coronavirusului este faptul că puterea executivă (guvernul) tinde să iasă de sub controlul organelor reprezentative ale puterii (parlamentul). Este semnificativ în acest sens decizia Guvernului Chicu de a-și asuma răspunderea pentru 4 proiecte referitoare la un șir de modificări: în legile bugetare anuale, decizia care ridică semne de întrebare dat fiind faptul că legislativul era/ este funcțional la ora asumării răspunderii. Când am scris funcțional, am avut în vedere nu eficacitatea sa și a fiecărui deputat în parte, ci faptul că este deliberativ pentru a lua deciziile corespunzătoare. În ceea ce privește eficiența activității legislative, recent a fost publicat un studiu în care a fost analizată participarea deputaților în ceea ce privește elaborarea proiectelor de legi s-a constatat că 3 deputați nu au fost autorii niciunei legi, iar 20 dintre ei au fost autorii a maxim 5 legi într-un an și jumătate, dintre care aproape niciuna cu statut „Adoptare” sau „Adoptat”. În topul celor mai „leneși” deputați se regăsesc persoane, practic din toate fracțiunile parlamentare[11].

Se observă o tensiune între centru și regiuni, mai cu seamă în acele localități (mari) unde sunt la putere (primari) reprezentanți ai opoziției politice. Astfel, am putut observa cum era folosită situația cu deschiderea pieței în Bălți unde primar este liderul „Partidului Nostru”, Renato Usatîi. Aceeași situație s-a creat în Orhei cu privire la decizia autorităților de la Chișinău de a stopa activitatea Orheilandului.

Reprezentanții partidului „Șor” (partid dominant la nivelul raionului și orașului Orhei) au învinuit Guvernul și Președintele statului, Igor Dodon în parte, de duble standarde și stoparea activității Orheilandului din considerente politice. În plan teoretico-politologic, în opinia noastră, este vorba despre drepturile și competențele organelor centrale și locale, care în ultimă instanță duc la creșterea conflictelor și sporesc tensiunile, atrăgând în aceste dispute cetățenii. Aceste stări conflictuale trebuie să fie obiectul discuțiilor dintre centru și regiuni (localități) pentru a diminua focarele tensiunii și a canaliza eforturile spre o coeziune socială eficientă în condițiile stării de urgență.

Apropo, nu este exclusă nici varianta cu viitorul partidelor de la guvernare: există o tendință care denotă faptul că practic toate partidele care s-au perindat la guvernare sfârșesc precum elementele radioactive (dispariție sau semidispariție: partidul agrar „Alianța Moldova Noastră”, PCRM, PL, acum PDM etc.)

Până în iunie 2019 în Republica Moldova exista de facto două sisteme politice: pe de o parte partidul puterii PDM, reprezentantul oligarhiei cu toate instituțiile statului captive, iar pe de altă parte opoziția în persoana Blocului ACUM. Această situație a durat până la demiterea Guvernului Sandu. În prezent avem o criză a întregului sistem politic alimentată și de criza epidemică și care se caracterizează ca fiind o paralizie a guvernării și este acoperită cu retorică optimistă din partea acesteia.

Totodată dacă în iunie 2019 a fost formată o coaliție situativă (PSRM+Blocul ACUM), urmată de o altă coaliție conjuncturală (PSRM+PDM), în prezent se preconizează o coaliție anti guvernare care poate fi numită universală sau sumară dat fiind faptul că întrunește în sine diferite fracțiuni (partide) precum PAS, PPDA, Partidul „Șor” și fracțiunea Pro-Moldova în care se regăsesc foștii deputați ai PDM.

Scena politică din Republica Moldova a suferit schimbări în urma scindării PDM și ulterioara sa descompunere legată de părăsirea rândurilor sale a mai multor adepți și deputați. Se poate spune că politica din Republica Moldova se va afla într-o suspendare până nu se va stabili centrul său.

În prezent, în sistemul politic din Republica Moldova s-a format o stare pluripolară de actori

politici fără ca cineva dintre ei să poată deține un control asupra situației create.

În ultimul timp, în fostul bloc electoral ACUM au apărut divergențe cu privire la un șir de probleme ce țin de alegerile prezidențiale, formarea noului guvern (în cazul realizării unui scenariu verosimil) ș.a. Recent liderii ambelor componente ale blocului dat s-au pronunțat diferit și opus asupra desfășurării unor alegeri parlamentare anticipate. Astfel, liderul PPDA, Andrei Năstase consideră alegerile parlamentare anticipate ca fiind inoportune, iar liderul PAS, Maia Sandu le consideră unica soluție pentru depășirea situației create în societate în diverse domenii, plus că actualul Parlament nu mai este ales în urma regulilor promovate de Vlad Plahotniuc, fostul lider al PDM.

Vom constata că odată cu constituirea noii formațiuni politice Pro-Moldova care a întrunit în sine deputații transfugi de la PDM, tot sistemul politic a fost supus unei turbulențe majore. În primul rând, traseismul politic a contribuit la dispariția majorității parlamentare. În al doilea rând, a fost afectată ponderea fiecărui partid parlamentar. În prezent nici un partid parlamentar nu este în stare să facă o alianță durabilă cu alt/alte partide.

Această situație ne amintește de acea problemă logică atunci când țaranul trebuie să treacă un râu cu lupul, capra și varza. În barcă nu încap toți, așa că va trebui să îi ia pe rând. Dar cum? Obiectivul este să treacă lupul, capra și cu varza pe celălalt mal. Nu poți trece decât unul singur cu barca. Nu trebuie să lași lupul cu capra sau capra cu varza. PPDA declară că nu va face coaliție cu Partidul „Șor”, nici PAS nu dorește coaliție cu acest partid dar și nici cu PDM până acesta nu se va „curăța” de trecutul său, PSRM la fel nu-și dorește coaliție cu Partidul „Șor”, dar totodată ignoră și Partidul Pro Moldova.

În linii mari, se conturează un vid al puterii legislative cu performanțe fundamentale pe fundalul crizelor epidemice și economice. În al treilea rând, se creează condiții (șubrede) pentru demisia Guvernului și totodată a Președintelui Dodon, ca urmare a criticilor opoziției amplificate de apariția unor filmulețe ce îl pun într-o lumină puțin favorabilă, dar în același timp nu există un consens între reprezentanții partidelor opoziționiste din Parlament. În al patrulea rând, procesele politice din ultimul timp denotă clar faptul cât de autonome sunt fracțiunile față de alegătorii lor.

Trebuie de menționat aici, că declarația privind condamnarea traseismului politic rămâne numai o doleanță a liderilor de partide ai căror deputați transfug în timpul deținerii mandatului de ales al poporului. Rămâne o doleanță dat fiind faptul că rămâne neschimbat statutul de mandat imperativ. Ultimele plecări din PDM demonstrează această idee, când numai la câteva zile de la declarația privind traseismul politic de putere Efrosinia Grețu a părăsit rândurile PDM și a aderat la grupul Pro Moldova.

Scandalul farsă cu deputatul Ștefan Gațcan care în decurs de o zi a reușit să părăsească rândurile fracțiunii PSRM aderând la Partidul Pro Moldova, apoi sechestrarea/bruscarea sa de către foștii colegi socialiști și depunerea cererii pentru a părăsi rândurile parlamentarilor. Plângerea cu privire la abuzarea/maltratarea sa depusă la Procuratura Generală denotă faptul că PSRM este în linii mari un partid autoritar, iar aceasta ne face la rândul său să constatăm că încă nu suntem un stat de drept.

Diferența dintre comportamentul guvernării anterioare (PDM) și guvernării actuale (PSRM-PDM), discursul anunțat cetățenilor, atitudinea față de opoziție nu este atât de relevantă, iar dacă să folosim expresia teoreticianului politic francez Chantal Mouffe, putem afirma că este tot atâta diferență ca între pepsi-cola și coca-cola.

Problema constă în faptul că orice propunere fie ea arhijudicioasă, dar dacă vine din partea opoziției se respinge din oficiu. Reformele nu vor fi implementate atâta timp cât abordările vor fi filtrate prin prisma identității partinice. Se creează situația când identitatea partinică duce la stigmatizarea propunerilor opoziției ca fiind neadecvate sau, în linii mari, practic ilegale. În acest context, orice guvernare trebuie să înțeleagă că reprezentanții opoziției aleși la diferite niveluri (consilieri, primari, deputați) nu au fost votați doar de marginali. Anume scandalurile de corupție, furtul miliardului au adus voturi noi opoziției.

Sondajele sociologice, indiferent care companie le-a realizat, arată că majoritatea populației sunt nemulțumiți de starea lucrurilor în țară. Recentul sondaj efectuat în perioada de 23-31 mai 2020 de către Fondul Opiniei Publice arată că numai 4% din cetățeni sunt mulțumiți de starea lucrurilor, 16,6% sunt mai degrabă mulțumiți, iar 39,2% din cei intervievați sunt complet nemulțumiți și 38,7% sunt mai degrabă nemulțumiți. Totodată, 16% din cetățeni consideră că au început să trăiască mai rău decât cu un an în urmă. Pandemia coronavirusului s-a răsfrânt foarte negativ asupra economiilor personale, iar 35,5% vorbesc de un impact puternic asupra vieții economice personale.

În opinia noastră, criza pandemică declanșează apariția noilor preferințe politice, dat fiind faptul că oamenii sesizează cine este preocupat/îngrijorat de starea lor (materială în primul rând). Tot aici vom

menționa că cel mai mult vor fi afectați întreprinzătorii mici și mijlocii, cu alte cuvinte clasa de mijloc, care și așa e de abia pe calea de a se constitui.

Pentru Republica Moldova este valabilă constatarea teoretică pe care a enunțat-o Joseph Schumpeter precum că trebuie să considerăm democrație situația în care elitele conduc, iar masele își pot exercita influența doar votând pentru reprezentanții elitelor, iar elitele luptă între ele pentru a fi alese de mase. Astfel, după Joseph Schumpeter „metoda democratică este sistemul instituțional care ajunge la decizii politice, în care indivizii capătă puterea de a statua în legătură cu aceste decizii la sfârșitul unei lupte concurențiale vizând voturile poporului.[12]

Ar fi de dorit ca organele statale să accepte opoziția ca fiind *amicus curiae* (prieteni ai judecății). *Amicus curiae* este un termen care își are începuturile în dreptul roman și avea ca scop să sporească calitatea și legitimitatea procesului judiciar, fiind vorba despre oameni care nu sunt parte a examinării unei sau altei cauze, ci sunt cointeresați (opoziția) să-și exprime opinia ca experți. Epopeea cu asumarea răspunderii de către Guvernul Chicu cu privire la cele 4 proiecte ce țin de rectificarea bugetului, majorarea salariilor pentru medici ș. a. este foarte elocvent în acest aspect.

Aducem aici o remarcă al conducătorului științific al Institutului de Economie al Academiei de Științe din Rusia, membrul corespondent Ruslan Grinberg, remarcă de altfel valabilă nu numai pentru conducerea Rusiei, dar și pentru guvernarea noastră. După Ruslan Grinberg, deciziile reale nu se află în sfera economică, ci este necesară schimbarea filosofiei, modificarea ideologiei, dar „se vede că pentru schimbarea filosofiei, modificarea ideologiei și politicii economice nu există dorințe arzătoare la guvernanți”.[13]

Guvernarea acuză de tărăgănare/boicotarea ședințelor Parlamentului pentru că nu dorește să accepte asumarea de răspundere asupra proiectelor de legi și ca rezultat vor suferi oamenii de rând, pensionarii, medicii, învățătorii etc. Acest ping-pong politico-populist a durat vreo două săptămâni bune, fiecare dintre părțile implicate făcând trimitere la Constituție care prevede circumstanțele atunci când apare dreptul Guvernului de a-și asuma răspunderea pentru legile propuse spre implementare. Dorim să menționăm în acest context, necesitatea analizei unei probleme cu caracter științific.

Este vorba despre problema timpului, o veche problemă filosofică, iar în cazul nostru o „bătă” populistă împotriva opoziției. Pe scurt, avem cunoștințe despre timpul social – timpul existenței umane și avem timpul politico-juridic care se referă la timpul când apar condițiile/ circumstanțele pentru un eveniment sau altul, ca de exemplu, când apare necesitatea/timpul pentru demararea alegerilor ordinare sau anticipate, sau când încetează mandatul deputatului. Este o temă nouă pentru cercetare mai aprofundată în contextul proceselor politice (cum a fost dispariția majorității parlamentare la 1 iulie 2020 și reapariția ei la 9 iulie).

În urma „mutărilor” pe tabla de șah a eșichierului politic din Republica Moldova, odată cu scindarea PDM, apariției Partidului Pro Moldova, vidul de putere/dezechilibrul între puterile de stat apărut în urma dispariției majorității parlamentare, se profilează următoarea întrebare: oare din logica dezvoltării sistemului politic au reieșit schimbările formei de guvernământ precum urmează: prezidențial (03.09.1990-27.08.1994); semiprezidențial (27.08.1994-05.07.2000); parlamentar (05.07.2000-prezent). Totodată, în aceeași cheie, ce vom avea dacă nu mint sondajele după alegerile posibile anticipate din 2021, când socialiștii vor lua mult peste majoritatea parlamentară.

În același timp Președintele Igor Dodon își propune ca obiectiv - dorința de a schimba actualul regim parlamentar cu cel prezidențial, având dreptul să se implice în puterea judecătorească, executivă și legislativă. Astfel, Igor Dodon își expune viziunea cu privire la regimul prezidențial în felul următor: „Ce este statul prezidențial? Ai dat cu pumnul în masă și l-ai pus la punct și pe procuror și pe judecător și pe deputat și pe prim-ministru. De exemplu, în SUA e stat prezidențial. În Belarus e stat prezidențial. De aceea, acolo a spus președintele și s-au terminat discuțiile. La noi cu regret, nu e stat prezidențial. Eu, în genere, pledez pentru un stat prezidențial, am spus nu o dată”[14]. Această declarație arată că președintele Igor Dodon confundă regimul prezidențial cu cel dictatorial. Într-un nou recent discurs (09.07.2020) Igor Dodon și-a reiterat obiectivul său de a trece Republica Moldova la modelul prezidențial de guvernare a țării.

Din cauza evoluției epidemiei COVID-19 care s-a răspândit practic în întreaga țară activitatea guvernării este în prezent mai degrabă o reacție, în primul rând, la creșterea numărului de îmbolnăviri, decât o activitate propriu-zisă de dirijare a proceselor economice și sociale.

În cadrul posibilelor riscuri care pot afecta toate domeniile vitale ale societății este necesară o resetare a relațiilor dintre stat și cetățean, stat și societate civilă, stat și afaceri ș.a.m.d.

Totodată sunt necesare estimările ce țin de creșterea tensiunilor sociale, estimări care trebuie să evalueze impactul acestor tensiuni asupra eventualelor acțiuni ale statului și ale politicului. În același

context, pot apărea întrebări cu privire la „dorința” statului de a continua într-o altă (desigur) manieră, de a controla societatea și indivizii, având deja implementate instrumentele de supraveghere a populației în timpul epidemiei/stării de urgență.

Nu este necesar să fii foarte mare expert în economie și sociologie ca să tragi concluzia că situația cu coronavirusul/ starea de urgență/ carantina va aprofunda și mai tare sărăcia, va mări decalajele dintre diferite straturi sociale, care va indica nivelul de creștere în țară a inegalității sociale, care vine într-o mare măsură și din faptul incompetenței celor care ne conduc și care au favorizat furtul miliardului. Considerăm că la noi de la independență până la ziua de azi, nu există o dirijare a afacerilor interne (economice, justiție ș.a.m.d.), ci avem ca atare o substituție a dirijării complexe și competente cu un control mimat, acoperit cu retorica standardelor europene.

Pandemia coronavirusului care a atins un nivel global, se află încă departe de a fi iradiată. Însă, o concluzie generală practic unanimă constă în faptul că această pandemie are repercusiuni/ consecințe socio-culturale, economice și politice esențiale pentru om și societate. La o simplă privire una dintre consecințe se referă la un nou raport/relație dintre cetățean și stat, care evidențiază activitatea statului, interacțiunea/comunicarea cu cetățenii și nivelul participării cetățenilor în gestionarea treburilor societății. La general, este vorba de o testare a capacităților instituțiilor statale pe timpuri de multiple riscuri pentru stat, societate și cetățean.

În plan politic pandemia coronavirusului va avea rolul de trigger pentru declanșarea unor procese, de exemplu, urgentarea/apropierea alegerilor anticipate ca urmare a amalgamului de crize economice, epidemiologice, creșterea sărăciei și a șomajului etc. Concomitent își fac apariția noi partide (unele cu tentă populistă). În cazul Republicii Moldova la cele 47 de partide anterior înregistrate s-au mai adăugat în perioada martie- iunie 2020 încă 2 partide: Pro Moldova (lider Andrian Candu) și PACE (Acasă construim Europa – lider Gheorghe Cavaliuc).

Concluzii:

Concluzia care reiese din istoria epidemiilor cu care s-a ciocnit omenirea se rezumă la constatarea vulnerabilității statelor care sunt cel mai puțin eficiente în plan economic și social.

Criza pandemică legată de răspândirea coronavirusului e pe departe de a se încheia, în același timp, unii încearcă să elaboreze prognoze futurologice cu privire la evoluția societății în perioada postcovid, alții se reîntorc la textele romanelor în care sunt descrise diferite pandemii cu care s-a confruntat omenirea anterior.

Urmând unele clișee vom afirma că pandemia COVID-19 a devenit „lebăda neagră” atât la nivel global, regional cât și cel local, care își are și va continua să aibă un impact major asupra tuturor sferelor vieții sociale și umane: socio-culturale, economice și politice etc. În termeni ai jocului de șah, impactul pandemiei coronavirusului se asociază cu un procedeu numit „șah”, care uneori duce inevitabil și la „mat”.

Pandemia a devenit ca o hârtie de turnesol cu privire la capacitatea instituțiilor statale de a reacționa la răspândirea molimei. Democrația, economia și justiția sunt supuse unei testări privind viabilitatea transformărilor radicale care ar dovedi durabilitatea statului Republica Moldova. Este necesar ca modelul statului proiectat în Constituția țării să devină din virtualitatea sa un model real.

Referințe:

1. Nassim Nicholas Taleb, *Lebăda neagră*. Ediția a III-a revizuită. București. Curtea Veche, 2018. ISBN 9786064400550;
2. Фрэнсис Фукуяма: пандемия и политический порядок — статья в Foreign Affairs. Disponibil : <https://www.aravot-ru.am/2020/06/11/329799/>;
3. Emil Cioran. *Caiete (1957-1972)*;
4. Дэвид Дойч. *Начало бесконечности*. М., Альпина нон фикшн, 2014. ISBN 9785916713022 9785916714616;
5. Project Syndicate (США): разведчики которые предсказали COVID-19. inosmi.ru/politic/20200418/247288697.html;
6. Юваль Ной Харари – О том как справиться с кризисом. Disponibil: <https://i.nv.ua/option/recommends/koronavirus-yuval-noy-hararri-o-tom-kak-spravitsya-s-krizisom-poslednie-novosti-50077922.html>;
7. Экономическое обозрение, № 24, 2020;
8. Cantemir Dmitrie. *Descrierea Moldovei*. Ch. : Litera; București: Litera Int., 2001 (Combinatul

- poligrafic) – 256 [p]. p16. ISBN 9975743676 ISBN 9738358200 82113513
9. Curtea Constituțională a admis parțial sesizările cu privire la legea 7967. Disponibil: i.ipn.md/ro/cc-a-admis-partial-sesizarile-cu-privire-la-legea-7967_1074376.html;
 10. Définition de anocratie. Disponibil: <https://motsavec.fr/definition/anocratie>;
 11. Topul celor mai leneși deputați din Moldova. Disponibil: noi.md/md/politica/topul-celor-mai-lenesi-deputati-creat-de-doi-tineri-din-moldova;
 12. Dicționar de gândire politică. București, Editura Univers Enciclopedic, 2003, p.80 ISBN 9736370119;
 13. Последствия пандемии vs ценности: кто кого?
Disponibil: polit.ru/article/2020/06/24/newideaspandemic/;
 14. Igor Dodon despre statul prezidențial și băta împotriva bandiților. Disponibil: tv8.md/2020/06/12/igor-dodon-despre-statul-prezidential-si-bata-impotriva-banditilor/.

GENEZA ȘI EVOLUȚIA PARTIDELOR POLITICE LA NIVEL EUROPEAN

GENESIS AND EVOLUTION OF POLITICAL PARTIES AT EUROPEAN LEVEL

Vasile ANDRIEȘ

Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea Relații Internaționale
Științe Politice și Administrative
Departamentul Șt Polit. și Admin.
E-mail: andriesvasile@yahoo.fr
ORCID ID: 0000-0002-8312-8741

Rezumat: Începând cu anii 50, partidele politice la nivel european au evoluat relativ lent, o învioreare fiind resimțită în 1979 în contextul alegerilor directe din cadrul Parlamentului European, cea de-a doua în 1992 în rezultatul Tratatului de la Maastricht. Tratatul de la Nisa le-a oferit anumite recunoștințe, dar decisivă a fost Legea din 2003, acordându-le finanțare comunitară. A urmat Regulamentul din 2007, oficializând fundațiile, dar și cel din 2014, care a culminat procedura de oficializare, precum și de responsabilizare.

Cuvinte cheie: partide, fundații, parlament, comisie, consiliu, legislație, regulament, statut, finanțare, grupuri parlamentare, federație.

Abstract: Since the 1950s, political parties at European level have evolved relatively slowly, with a revival in 1979 in the context of direct elections to the European Parliament, the second in 1992 as a result of the Maastricht Treaty. The Treaty of Nice gave them some recognition, but the 2003 Act was decisive, granting them Community funding. This was followed by the 2007 Regulation, formalizing the foundations, but also the one from 2014, which culminated the formalization procedure, as well as the accountability procedure.

Keywords: parties, foundations, parliament, commission, council, legislation, regulations, statute, funding, parliamentary groups, federation.

Introducere

Partidul politic este o asociație benevolă de indivizi, grupați în baza unor valori, idei și principii comune în vederea cuceririi și exercitării puterii politice și realizării programului. Dintre multiplele trăsături ale partidelor vom menționa câteva: obiectivul ferm de cucerire a puterii; asigurarea procesului de guvernare, sau a rolului de opoziție; reprezentativitatea; fundamentarea bazei electorale, etc. Conform modului de constituire, se formează în cadrul legislativului, fie extraparlamentar.

Specificul formațiunilor la nivel european a constat în faptul că geneza lor a fost una parlamentară. Astfel, în septembrie 1953, Adunarea comună CECO adoptă o rezoluție, autorizând formarea grupurilor politice transnaționale și votează bugetul acestora. Pentru crearea unui grup era necesar un minim de 9 persoane. În anii 1953-1965 au existat trei grupuri: creștin-democrații cu circa 50% de mandate, socialiștii – 30% și liberalii cu 14%. Este de menționat faptul că pe lângă aceste structuri parlamentare oscilau și partide extracomunitare. Creștin-democrații formează încă în 1947 Noile Echipe Internaționale, care evoluează în 1965 în Uniunea Europeană a Democrat-creștinilor. Liberalii fondează în 1947 Uniunea Liberală Mondială, iar socialiștii se grupează în 1951 în Internaționala socialistă.

Mai mult decât atât, evoluția lor a fost una dificilă, întâmpinând obstacole din partea structurilor comunitare, dar și oficialilor naționali.

Metodologia cercetării

În contextul studiului au fost utilizate următoarele metode de cercetare: metoda istorică, care ne-a oferit posibilitatea evoluției formațiunilor, dar și a legislației; metoda behavioristă a permis observarea comportamentului partidelor în diferite faze istorice, dar și a corelației cu electoratul; metoda sistemică a asigurat cercetarea partidelor în calitate de element indispensabil a „sistemului politic european”, interacționând cu celelalte structuri sistemice.

Rezultate

În 1958 are loc fuzionarea organelor celor trei comunități și prin urmare, crearea unei singure Adunări parlamentare a Comunităților Europene cu 142 de deputați. Pentru formarea unui grup se prevedea un minim de 17 persoane, fiind redus în 1965 la 14, și prin urmare se constituie al patrulea grup – Uniunea Democratică Europeană, reprezentând o singură formațiune UDR (Uniunea pentru Apărarea Republicii) de orientare gaullistă.

În 1973 Biroul de coordonare a grupului socialist își intensifică activitatea în vederea creării Uniunii partidelor socialiste a CE. În același an și creștin-democrații înființează un Comitet permanent, orientat spre asigurarea cooperării partidelor naționale. Liderii liberalilor adoptă în 1972 decizia privind formarea unei Federații comunitare a partidelor liberale.

Primii care își realizează obiectivul sunt socialiștii, constituind în 1974 Uniunea Partidelor Socialiste a CE, în calitate de confederație a partidelor naționale ale Comunității. Liberalii în 1976 adoptă la Studgard statutul Federației Partidelor Liberale și Democratice ale CE. Ultimii se instituționalizează democrat-creștinii, constituind la fel în 1976 Partidul Popular European, care spre deosebire de federații, se manifestă ca un veritabil partid la nivel comunitar.

În rezultatul extinderii Comunității spre Vest, se produc modificări și în interiorul legislativului prin formarea celui de-al cincilea grup – Conservatorii europeni (1973), iar în 1974 se formează al șaselea grup – Comuniștii europeni.

Conservatorii britanici, danezi și popularii austrieci constituie în 1978 Uniunea Democratică Europeană, devenind un concurent important pentru creștin-democrați. Gaulliștii își schimbă denumirea în Democrații Europeni pentru Progres, dar primele alegeri directe au fost pentru ei un eșec.

Noul Cod electoral din 1978 a prevăzut creșterea numărului deputaților la 198 la 410, iar fiecare stat își păstra propriul sistem electoral. Primele alegeri directe în Parlamentul European din iunie 1979 a introdus modificări în componența legislativului. Astfel, pe prima poziție s-au plasat socialiștii, urmați de creștin-democrați, conservatori, comuniști, liberali și gaulliști. Pentru formarea unui grup parlamentar se cerea un minim de 18 deputați, precum și o reprezentativitate de cel puțin trei state.

În urma alegerilor din 1984 se constituie grupul Dreapta Europeană și Alianța Liberă Europeană. Alegerile din 1989 au condus la apariția grupului Verzilor (29 locuri din 518), precum și la scindarea grupului comuniștilor în două blocuri:

- Stânga unitară europeană (comuniștii italieni și spanioli) care opta pentru o Europă mai unită;
- Stânga unită (Grecia, Franța, Portugalia) se opuneau procesului de integrare.

Alegerile directe au dinamizat activitatea partidelor la nivel european, conferindu-le o anumită pondere. Însă valoarea lor în calitate de actori politici la nivel european era relativă, la fel ca și susținerea din partea instituțiilor comunitare.* Astfel, formațiunile politice au înregistrat câteva decenii de impas, situația evoluând în preajma Tratatului de la Maastricht. Rolul Tratatului în impulsivitatea activității partidelor a reieșit din următoarele:

- Guvernele statelor membre apelează la partide în vederea susținerii reformelor, dar și sensibilizării opiniei publice privind aprobarea Tratatului UE;

- Încep a se contura divergențele doctrinare. Dacă până în a'90, divergențele erau pro sau contra integrării, acum socialiștii insistau ca Banca Centrală Europeană să fie subordonată Consiliului Economic și Social, în timp ce creștin-democrații se pronunțau pentru independența ei totală;

- Partidele au recurs la exercitarea presiunilor în perioada elaborării tratatului, în vederea includerii unor prevederi de oficializare a lor la nivelul Uniunii Europene. În această privință, liderii grupurilor parlamentare au fost unanimi, „bombardând” Comisia și Consiliul UE cu scrisori motivate.[1, p. 45-46]

Astfel, articolul 138 A al Tratatului de la Maastricht prevede: *Partidele politice la nivel european sunt importante ca factori de integrare în cadrul Uniunii. Ele contribuie la formarea unei conștiințe europene și la exprimarea voinței politice a cetățenilor Uniunii.*

În rezultat, sunt înregistrate o serie de progrese. Astfel, în 1992, Uniunea Partidelor Socialiste a CE, în urma unor îndelungate dezbateri, ia decizia de ași schimba denumirea în Partidul socialiștilor europeni, adoptând un nou statut. Liberalii la fel avansează de la federație la partid, adoptând în 1993 statutul

* Este de menționat faptul că și la nivel național, partidele au avut un parcurs dificil, fiind ignorate sau chiar disprețuite. Spre exemplu în Anglia, whigs și Tories erau numiți fracțiuni, înțelese ca niște grupări iresponsabile. J-J Rousseau numea partidele „grupări de intriganți și uniuni de fanatici”. Poziție rezervată în raport cu partidele manifesta și primul președinte american G. Washington.

formațiunii Europa Liberalilor, Democraților și Reformatoților (ELDR). Verzii în 1993 se grupează în Federația europeană a partidelor verzi, deși rămân o organizație pan-europeană, depășind frontierele UE. Mai anevoioasă a fost evoluția regionaliștilor, care abia în 1995 adoptă statutul și denumirea Partidul democratic al popoarelor Europei – Alianța Liberă Europeană (PDPE-ALE).

Chiar dacă articolul 138A a recunoscut existența și rolul partidelor, nu s-a produs și oficializarea lor, subiect dezbătut activ și masiv de juriști*. Astfel, formațiunile politice erau lipsite de personalitate juridică, iar statutul lor intern nu producea efecte în circuitul juridic comunitar și național. În plus, finanțarea era privată, fiecare partid național achitând cotizație de membru. Din acest considerent, apăreau neclarități referitor la finanțarea campaniei electorale europarlamentare, deoarece legislațiile naționale interziceau fonduri de peste hotare.

Discuții

În anul 2000, deputații adresează o scrisoare Consiliului de Miniștri, solicitând inițierea unei proceduri legislative în domeniul partidelor politice. Deja în ianuarie 2001, președintele Comisiei, Romano Prodi prezintă grupurilor parlamentare o variantă de proiect de statut pentru partidele europene, incluzând 32 de criterii. În linii mari, ele se rezumau la:

- Criteriul democratic: partidul politic european trebuie să respecte în programul și activitățile sale principiile fundamentale ale Uniunii Europene, precum democrația, respectarea drepturilor fundamentale și a statutului de drept;

- Criteriul de participare la procesul politic european: partidul trebuie să aibă constituit sau să intenționeze să constituie un grup parlamentar.

- Criteriul reprezentativității (necesar pentru finanțare bugetară comunitară): partidul trebuie să aibă aleși la nivel european, național sau regional în cel puțin o treime din statele membre, sau să obțină cel puțin 5% din voturi la alegerile parlamentare naționale într-o treime din statele membre. La fel, fiecare partid urma să-și asigure 25% din finanțare din fonduri proprii.[2, p. 55-56]

Evident că aceste condiții au fost supuse criticii de către liderii grupurilor parlamentare, fiind considerate extrem de riguroase. Astfel, după multiple dezbateri și negocieri, la 4 noiembrie 2003 a fost adoptat **Regulamentul (CE) NR. 2004/2003 al Parlamentului European și al Consiliului privind statutul și finanțarea partidelor politice la nivel european**. Regulamentul intervine cu o serie de definiții:[3]

1. „alianță de partide politice” înseamnă cooperarea structurată dintre cel puțin două partide politice;
2. „partid politic la nivel european” înseamnă un partid politic sau o alianță de partide politice care îndeplinește următoarele condiții:

- (a) trebuie să aibă personalitate juridică în statul membru în care își are sediul;

- (b) trebuie să fie reprezentat, în cel puțin o pătrime din statele membre, de membri ai Parlamentului European sau în parlamentele naționale ori în parlamentele regionale ori în adunările regionale sau trebuie să fi obținut, în cel puțin o pătrime din statele membre, cel puțin trei la sută din voturile exprimate în fiecare din statele membre respective la ultimele alegeri pentru Parlamentul European.

Pentru a beneficia de finanțare din bugetul general al Uniunii Europene, un partid politic la nivel european înaintează o cerere către Parlamentul European în fiecare an. Parlamentul European adoptă o decizie în termen de trei luni, autorizează și gestionează creditele aferente.

Un partid politic la nivel european:

- (a) publică anual un raport privind veniturile și cheltuielile și un raport privind activele și pasivele pe care le deține;

- (b) își declară sursele de finanțare prin prezentarea unei liste cu donatorii și donațiile primite de la fiecare donator, cu excepția donațiilor care nu depășesc 500 EUR;

- (c) nu acceptă:

- donații anonime;

- donații din bugetele grupurilor politice din Parlamentul European;

- donații de la o întreprindere asupra căreia autoritățile publice pot exercita direct sau indirect o influență hotărâtoare în virtutea dreptului de proprietate asupra acesteia, a participării lor financiare la o astfel de întreprindere sau a normelor care o cârmuiesc;

* Unii specialiști susțineau că articolul 138A constituie o bază legislativă de reglementare a activității partidelor și, prin urmare permite adoptarea unui statut și acordarea finanțării din bugetul UE; alții considerau articolul o dispoziție de tip enunțiativă, care nu constituie o bază juridică comunitară.

- donații de peste 12 000 EUR pe an sau pe donator din partea oricărei persoane fizice sau juridice, alta decât întreprinderile menționate la a treia liniuță și fără a aduce atingere celui de-al doilea paragraf.

Se admit contribuțiile din partea partidelor politice care sunt membre ale unui partid politic la nivel european. Acestea nu pot depăși 40 % din bugetul anual al partidului în cauză. Creditele disponibile se repartizează anual între partidele politice la nivel european care au obținut o decizie pozitivă cu privire la cererea lor de finanțare, în conformitate cu articolul 4, după cum urmează:

(a) 15 % se repartizează în părți egale;

(b) 85 % se repartizează între partidele care au membri aleși în Parlamentul European, proporțional cu numărul de membri aleși.

Prin urmare, problema evidenței și monitorizării partidelor europene a intrat în competența legislativului. Și, respectiv prin acordarea finanțării se producea recunoașterea oficială a unei sau altei formațiuni. Cadrul legislativ a impulsionat creșterea progresivă a partidelor. Astfel, în 2004 erau recunoscute la nivel european 6 partide, 2006 – 7, 2010 – 10, 2015 – 14, 2017 – 16. (Anexa 1). În cadrul actualei legislaturi (din 15 mai 2019), au fost acreditate doar 10 formațiuni, asociate în 8 grupuri parlamentare (Anexa 2).

În anul 2007, a fost adoptat un nou Regulament, oficializând activitatea fundațiilor politice, care asociază partidele.[4] **Fundație politică la nivel european** înseamnă o entitate sau o rețea de entități care are personalitate juridică într-un stat membru, este afiliată unui partid politic la nivel european și care, prin activitățile sale, în cadrul obiectivelor și al valorilor fundamentale urmărite de Uniunea Europeană, sprijină și completează obiectivele partidului politic la nivel european, îndeplinind, în special, următoarele sarcini:

- observarea, analiza și contribuția la dezbaterile privind chestiunile de politică publică europeană și procesul de integrare europeană;

- inițierea de activități legate de chestiunile de politică publică europeană, precum organizarea și sprijinirea seminariilor, a activităților de formare, a conferințelor și a studiilor privind astfel de subiecte, prin implicarea părților interesate, inclusiv a organizațiilor de tineret și a altor reprezentanți ai societății civile;

- dezvoltarea cooperării cu entitățile de același tip, în vederea promovării democrației;

- furnizarea unui cadru pentru cooperarea, la nivel european, a fundațiilor politice naționale, a cadrelor universitare și a altor părți interesate;

O fundație politică la nivel european îndeplinește următoarele condiții:

- trebuie să fie afiliată unuia dintre partidele politice la nivel european recunoscute în conformitate cu alineatul (1), conform atestării partidului respectiv;

- trebuie să aibă personalitate juridică în statul membru în care își are sediul. Această personalitate juridică este separată de personalitatea juridică a partidului politic la nivel european la care este afiliată;

- trebuie să respecte, în special în programul său și în cadrul activităților sale, principiile pe care se întemeiază Uniunea Europeană, și anume principiile libertății, democrației, respectării drepturilor omului și a libertăților fundamentale, precum și principiul statului de drept;

- nu are scopuri lucrative;

- componența organului său de conducere să fie echilibrată din punct de vedere geografic.

În 2014 a fost adoptat un nou Regulament, modificând substanțial primele două, inclusiv prin introducerea unei noi instituții de reglementare și supraveghere a activității partidelor.[5] Este vorba de **Autoritatea pentru partidele politice europene și fundațiile politice europene**. Autoritatea hotărăște în ceea ce privește înregistrarea și anularea înregistrării partidelor politice europene și a fundațiilor politice europene în conformitate cu procedurile și condițiile specificate în regulamentul. Este amplasată fizic la Parlamentul European, care îi asigură acesteia birourile necesare și facilități de sprijin administrativ.

Directorul Autorității este selectat pe baza calităților sale personale și profesionale. Acesta/aceasta nu este deputat în Parlamentul European, nu deține mandate electorale și nu are calitatea de actual sau fost angajat al unui partid politic european sau al unei fundații politice europene. Este numit pentru un mandat unic de cinci ani, de către Parlamentul European, Consiliu și Comisie (în comun denumite „Autoritatea împuternicită să facă numiri”), acționând de comun acord, pe baza propunerilor făcute de un comitet de selecție compus din secretarii generali ai acestor trei instituții, în urma unui apel deschis pentru candidaturi.

Directorul Autorității este independent în îndeplinirea sarcinilor sale. Atunci când acționează în numele Autorității, directorul nu solicită și nu primește instrucțiuni de la nici o instituție sau guvern sau de la vreun alt organ, birou sau agenție. Directorul Autorității se abține de la orice acte incompatibile cu natura îndatoririlor sale.

Concluzii

Pe parcursul anilor 2000 are loc procesul de finalizare a instituționalizării partidelor la nivelul Uniunii Europene și oficializare a lor. Ele sunt recunoscute în calitate de actori indispensabili ai procesului politic european. Actul legislativ din 2014, precum și efectele sale instituționale și normativ-coercitive au condus la o reglementare eficientă a activității partidelor politice la nivel european. În urma unei îndelungate perioade de confruntări cu structurile comunitare (dominate de altfel de lideri naționali) privind recunoașterea existenței partidelor la nivel european, actualmente se confruntă cu o nouă structură (dominată de lideri europeni) și care intervine foarte pozitiv în gestionarea activității formațiunilor.

Totodată, mai există reflecții asupra corespunderii cu trăsăturile distinctive ale unui veritabil partid politic. În acest sens ne referim la procedura de formare a guvernării; baza electorală; relațiile elită – membrii de partid, etc.

Anexa 1. Evoluția subsidiilor acordate de Parlament partidelor politice la nivel european în perioada 2004-2015 (în milioane de euro)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
PPE	1,1	2,4	2,9	3,2	3,4	3,5	5,0	6,2	6,5	6,5	9,2	8,1
PSE	1,1	2,5	2,6	3,0	3,0	3,1	3,4	4,1	4,3	5,0	5,3	5,8
ALDE	0,5	0,8	0,9	1,0	1,1	1,2	1,6	1,8	2,0	2,2	2,8	2,1
PVE	0,2	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	1,1	1,3	1,3	1,6	1,9	1,7
PGE	0,1	0,4	0,4	0,5	0,5	0,6	0,7	0,8	0,8	0,9	1,2	1,5
ALE	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,4	0,4	0,4	0,5	0,6
PDE	0,1	0,3	0,2	0,2	0,4	0,2	0,4	0,4	0,4	0,4	0,6	0,5
EUD	–	–	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3
ACRE	–	–	–	–	–	–	0,3	0,6	1,1	1,4	1,9	2,0
MPCE	–	–	–	–	–	–	0,2	0,3	0,2	0,3	0,4	0,5
AEL	–	–	–	–	–	–	–	0,4	0,4	0,4	0,5	0,5
AEMN	–	–	–	–	–	–	–	–	0,2	0,4	0,4	0,3
MENL	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	0,4
ADDE	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	0,8
APL *	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
CVF *	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
MELD	–	–	–	–	–	–	–	–	0,5	0,6	0,6	0,0
AEN	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,4	–	–	–	–	–	–
ADIE	–	–	0,2	0,2	0,3	–	–	–	–	–	–	–

Total	3,2	7,2	8,2	9,3	10,0	10,0	13,1	16,5	18,2	20,3	25,7	25,0
--------------	------------	------------	------------	------------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------

* **APL și CVF vor beneficia de subsidii din 2016.**

Sursa: Wolfs W., Smulders J. Le financement des familles politiques européennes (2001-2015). In: Courrier hebdomadaire du CRISP 2016/37 n° 2322 , p. 24.

Anexa 2. Lista partidelor politice la nivel european, beneficiare a finanțării din bugetul UE din mai 2019

1. Partidul Popular European (1976)
2. Partidul Alianței Liberalilor și Democraților pentru Europa (1976)
3. Alianța Liberă Europeană (1981)
4. Mișcarea politică creștină europeană (2002)
5. Partidul Democrat European (2004)
6. Partidul Verde European (2004)
7. Partidul Stângii Europene (2004)
8. Alianța Conservatorilor și Reformiștilor Europeni (2009)
9. Partidul Socialist European (2012)
10. Mișcarea pentru o Europă a Națiunilor și a Libertăților (2014)

Bibliografie:

1. Audeoud O. Les partis politiques au niveau européen. Fédérations de partis nationaux. In: Les cahiers du GERSE. Nancy, n°3, février 1999.
2. Carbone R. Statut et financement des *partis* politiques *européens*. In: *L'Europe en formation*, automne 2001, n°322.
3. Regulamentul (CE) NR. 2004/2003 al Parlamentului European și al Consiliului 4 noiembrie 2003 privind statutul și finanțarea partidelor politice la nivel european. In: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 297 din 15.11.2003.
4. Regulamentul (CE) nr. 1524/2007 al Parlamentului European și al Consiliului din 18 decembrie 2007 de modificare a Regulamentului (CE) nr. 2004/2003 privind statutul și finanțarea partidelor politice la nivel european. In: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 343/5 din 27.12.2007.
5. Regulamentul (UE, Euratom) Nr. 1141/2014 al Parlamentului European și al Consiliului din 22 Octombrie 2014 Privind Statutul și Finanțarea Partidelor Politice Europene și a Fundațiilor Politice Europene. In: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 317, din 4.11.2014.

**FINANȚAREA PUBLICĂ A PARTIDELOR POLITICE DIN REPUBLICA MOLDOVA :
ASPECTE JURIDICE ȘI POLITICE**

**PUBLIC FINANCING OF POLITICAL PARTIES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: LEGAL
AND POLITICAL ASPECTS**

Natalia PUTINĂ

Facultatea Relații Internaționale,
Științe Politice și Administrative,
Universitatea de Stat din Moldova
E-mail: nataliaputina@yahoo.com

Rezumat: *Chestiunea finanțelor politice devine tot mai actuală, în cazul în care creșterea cheltuielilor de campanie electorală este tot mai pronunțată. Statele încercă prin politici legislative și financiare să diminueze riscurile generate de finanțarea privată a partidelor politice, prin impunerea unor reguli de transparență și control al bugetelor partidelor, de o potrivă cu alocarea de subsidii publice pentru finanțarea activității politice și campaniilor electorale. Articolul de față, se va axa pe abordarea comparată a standardelor internațională în materie de finanțare politică, atât privată, cât și publică; metode și bune practici în finanțarea privată și publică; precum și va analiza prevederile și impactul reformei finanțării partidelor politice din Republica Moldova asupra creșterii gradului de raportare financiară a partidelor, asupra dezvoltării instituționale a acestora și diminuarea fenomenului de finanțare plutocratică.*

Cuvinte cheie: finanțe politice, subsidii publice, partide politice, reforma finanțelor politice

Abstract: *The issue of political financing is becoming more and more current, as the increase of election campaign spending is more pronounced. States try through legislative and financial policies to reduce the risks posed by private funding of political parties, imposing rules of transparency and control of parties budgets, simultaneously offering allocation of public subsidies to finance political activity and election campaigns. This article will focus on the comparative approach to international standards in terms of political funding, both private and public; methods and good practices in private and public funding; as well as will analyze the legal regulations and the impact of the reform of the political parties financing in the Republic of Moldova on the increase of the degree of financial reporting of the parties, on their institutional development and diminishing the phenomenon of plutocratic financing.*

Keywords: political finances, public subsidies, political parties, political financing reform

Introducere

Actualitatea temei de cercetare. Democrația este un sistem în care guvernul este controlat de popor, și în care oamenii sunt considerați egali în exercitarea acestui control. Cu toate acestea, accesul inegal la finanțarea politică contribuie la o inegalitate a jocului actorilor principali pe scena politică. Creșterea rapidă a cheltuielilor de campanie în multe state au exacerbat această problemă. În competiția politică pentru putere sunt antrenate sume mari de bani, iar pentru partidele politice fără acces la fonduri private consistente, în aceeași măsură la același nivel cu cei care sunt bine finanțați, concurența în campaniile electorale este anevoioasă.

Nu există nici o îndoială că partidele politice au nevoie de acces la fonduri pentru a deveni actori plenipotențari în procesul politic. În același timp, rolul banilor în politică este, probabil, cea mai mare amenințare la adresa democrației la nivel mondial în prezent. Această amenințare este proeminentă de-a lungul tuturor continentelor – manifestându-se prin impactul negativ al donațiilor uriașe de campanie în Marea Britanie și SUA, bani din traficul de droguri, care se strecoară în politica din America Latină, scandaluri de corupție în Asia și Europa. Datele arată că o mare parte din electoratul din întreaga lume are percepția că politicienii sunt mai preocupați de bani, decât de reprezentarea intereselor cetățenilor.

Așadar, problemele finanțelor politice au intrat în centrul dezbaterii privind **corupția politică**. Cu toate acestea sensul corupției în domeniul finanțării politice este deseori confuz. În general, „**corupția**” în domeniul finanțării politice a partidelor, implică „un comportament din partea unui candidat sau a unui partid, prin care acesta desfășoară în mod necorespunzător sau ilegal operațiuni financiare pentru câștigarea unui partid politic, grup de interese sau un candidat individual” [14,p.7]. La momentul actual, fiecare sistem democratic care dorește să păstreze și sporească gradul de democrație, trebuie să reglementeze fluxul de bani în politică. Nereglementată finanțarea politică poate prezenta probleme și

provocări majore pentru democrațiile de azi [14].

Gradul de cercetare a problemei. Deși o problemă importantă, problema finanțării partidelor politice este mai puțin cercetată în literatura de specialitate. Studiile teoretice la nivelul comunității științifice internaționale regăsim la așa autori, precum **Fernando Casal Bértoa, Juan Rodríguez Teruel, Reynolds Andrew, Reill Ben, Ellis Andrew, Miguet Arnould, Ingrid van Biezen etc.** O contribuție importantă în abordarea subiectelor actuale ce țin de finanțarea partidelor și campaniilor electorale o au publicațiile, studiile și baza de date a Institutului Internațional pentru **Democrație și Asistență Electorală (International Institute for Democracy and Electoral Assistance (International IDEA))**, o organizație interguvernamentală care suportă democrația sustenabilă în întreaga lume. În Republica Moldova majoritatea studiilor care au fost realizate în domeniul finanțării partidelor politice aparțin organizației **Promo-lex**, care realizează rapoarte de monitorizare a finanțelor politice începând cu 2016 și până la moment.

Formularea problemei cercetate. Crearea de politici publice în domeniul finanțării partidelor politice este un exercițiu care ține de politica națională a statelor, corelată cu realitățile funcționării partidelor în acele sisteme electorale [19]. Totodată, reglementarea eficientă a finanțării partidelor politice poate contribui la scăderea potențialului de corupție din acest domeniu. Statele aplică diferite tipuri de politici în domeniul finanțării politice. Statul își poate asuma diferite roluri în reglementarea regimului de finanțare politică.

Obiectivele cercetării:

- identificarea modelelor și tipurilor de finanțare a partidelor politice la nivel internațional;
- analiza standardelor internaționale în domeniul finanțării publice a partidelor și campaniilor electorale;
- evaluarea finanțării publice a partidelor politice în Republica Moldova.

Rezultate.

1. Modele și politici și tipuri de finanțare a partidelor politice la nivel internațional

Analizând, practicile internaționale existente, putem identifica **trei modele distincte în domeniul finanțelor politice:**

• **Statul-supervisor** – modelul în care statul își asumă atât funcția de subvenționare din bugetul public a activității partidelor politice și campaniilor electorale prin finanțare directă și indirectă, precum și crearea cadrului normativ care impune limite de finanțare a partidelor, precum și norme privind asigurarea transparenței veniturilor și cheltuielilor. Cele mai reprezentative state sunt Spania (98% finanțe publice), Franța (cca 50% finanțe publice) și Italia, unde partidele politice în mare parte sunt finanțate prin subvenții din partea statului.

• **Statul-mediator** – în care statul asigură finanțare de la bugetul public, dar promovează politici de echilibrare a bugetelor între finanțarea publică și cea privată. Respectiv, în state precum Grecia, Belgia, Germania, Belgia, Austria, Irlanda gradul de finanțare publică este direct proporțională cu finanțarea privată.

• **Statul-supervisor fără contribuții publice.** Acest model presupune faptul că statul nu contribuie cu subvenții (sau contribuții minime, finanțări indirecte), însă stabilește norme și reguli ce țin de veniturile și cheltuielile partidelor politice (Marea Britanie) [15, p.8].

Tabelul 1. Nivelul de reglementare a finanțării politice în legislația statelor lumii¹

Nivelul de reglementare în fiecare țară	Africa	America de Nord și Sud	Asia	Europa de Centrală și de Sud-est	Europa de Vest	Statele anflifone	Toată lumea
Scăzut	22%	11%	55%	0%	38%	17%	22%
Mediu	53%	28%	5%	28%	33%	33%	38%
Înalt	24%	61%	40%	72%	50%	50%	40%

Sursa: Финансирование политических партий и избирательных кампаний. Руководство по финансированию политической деятельности. International Institute for Democracy and Electoral Assistance 2016, <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/funding-of-political-parties-and-election-campaigns-RU.pdf>

¹Финансирование политических партий и избирательных кампаний. Руководство по финансированию политической деятельности. International Institute for Democracy and Electoral Assistance 2016, <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/funding-of-political-parties-and-election-campaigns-RU.pdf>

Gradul înalt de reglementare în unele state, nu vorbește neapărat despre o politică mai transparentă sau mai echitabilă. Complexitatea reglementării finanțării politice reîzidă din realitățile social-politice din fiecare țară în parte. Din tabelul de mai sus, observăm că cel mai înalt grad de reglementare (72%) este în statele Europei Centrale și de Sud-Est. Anume, în aceste state, au loc transformări politice de democratizare, inclusiv prin asigurarea transparenței finanțelor politice și combaterii corupției politice [20, p.72].

La modul general, în practica internațională sunt cunoscute câteva mecanisme de finanțare politică:

- **Autofinanțarea sau finanțarea internă** a partidelor politice, care se realizează prin regulamente și politica de disciplină internă a partidelor. Veniturile acumulate de către partide prin intermediul cotizațiilor de membru sunt un indicator de referință privind relația partid-cetățean și afilierea partizană.

- **Finanțarea externă prin donații** din partea persoanelor fizice și juridice

- **Finanțarea publică** – asigurarea partidelor cu venituri de la bugetul de stat cu scopul de a contrabalansa finanțarea excesivă externă a partidelor și pentru a angaja partidele în slujba interesului public.

- **Forme derivate de finanțare politică** ("assessment of office-holders"): precum, *taxe de partid*, o formă de finanțare prin contribuțiile membrilor parlamentului, care plătesc o parte din salariul de demnitar în fondul partidului [13, p.42] Cazul Germaniei [18] este unul reprezentativ în acest sens, astfel partidele acumulează o cotă importantă prin taxe de partid "assessment of office-holders". Astfel, Partidul Social Democrat în anii '80 acumula cca 18,5 % din veniturile totale.

Donații sub forma unor comisioane ("kickbaks"), este o formă nondezirabilă de finanțare a partidelor politice, formă de corupție care presupune oferirea de comisioane partidelor din partea unor firme private pentru servicii de acordare a unor contracte guvernamentale. Unul dintre cele mai mari scandaluri în Europa, legată de comisioane pentru partidele guvernamentale a fost în Italia. În cadrul operațiunii "Mâini curate" au fost deconspirate fonduri de circa 2,6 mlrd. \$ per an.

Macing – o formă ilegală de finanțare, care implică acțiuni de corupție. Așadar, partidele politice impun funcționarilor publici achitarea de recompense financiare pentru promovarea sau menținerea în funcție. Asemenea, practici au existat inclusiv în SUA în secolul al XVIII, când funcționarii publici trebuiau să contribuie la finanțarea campaniei electorale a partidului de guvernământ [18].

2. Finanțarea publică a partidelor și campaniilor electorale în practica internațională

Insuficiența veniturilor din eforturile de strângere de fonduri ale partidelor și dorința de a aduce oportunități egale în competiția politică au făcut ca banii publici să ajungă la dispoziția partidelor politice în multe state democratice ale lumii. Modul de finanțare publică a partidelor politice nu ar trebui să descurajeze donațiile private voluntare și inițiativele partidelor de a căuta acești bani [11]. Argumentele cele mai plauzibile în susținerea finanțării directe publice pot fi: finanțarea publică întărește autoritatea politicianilor prin asigurarea transparenței financiare și diminuarea corupției politice; asigură protejarea egalității de oportunități și competiție politică echitabilă; asigură actorii politici cu resursele necesare pentru activități și sporește instituționalizarea și stabilitatea partidelor politice.

Pe lângă efectele pozitive ale finanțării publice, aceste politici de subvenționare implică anumite riscuri și consecințe nedorite, precum:

- *Independența partidelor poate fi diminuată prin dependența de subvențiile publice*: aceste riscuri se manifestă în statele în curs de tranziție, cu partide dominate la putere,

- *Modul de distribuire a subvențiilor publice poate fi unul inechitabil* în raport cu partidele de opoziție, și de o manieră care favorizează mult partidele parlamentare (s-a manifestat de-a lungul timpului în Slovacia, unde partidele parlamentare care își formau 80% din totalul de venituri din alocațiile publice),

- Sondajele de opinie enunță că *cetățenii de rând nu văd utilitatea finanțării publice a partidelor politice*,

- *Finanțarea publică poate descuraja partidele politice în a-și consolida și extinde bazinul de simpatizanți și membri* [11].

La momentul actual, tendința în Europa este de a crește dependența partidelor față de stat, anume prin intermediul finanțării publice a acestora. Partidele politice sunt principalii beneficiari ai finanțării publice din diferite state. Doar câteva state, precum Belgia, Taiwan și SUA au decis să nu subvenționeze partidele politice la nivel central. În SUA, în câteva state sunt finanțate partidele politice, chiar dacă la nivelul guvernului central nu există asemenea practici. Subvenționarea partidelor politice la nivel sub-

național este o strategie utilizată de mai multe state, precum Australia, Canada, Danemarca, Germania, Norvegia, Spania, Austria și Suedia. În cazul Austriei și Suediei anume entitățile sub-naționale ale partidelor primesc cea mai mare parte de subsidii [7, p.12].

3. Specificul finanțării publice în practica internațională

Finanțarea publică *presupune trei categorii principale de subvenții:*

Fonduri publice directe – granturi în bani acordate partidelor sau candidaților electorali printr-o procedură specificată în legea națională.

Finațare publică indirectă – orice formă de subvenționare obligatoriu stipulată în lege, precum accesul la radio/TV difuzori publici, clădiri publice, publicarea materialelor publicitare, venituri provenite din stimulente fiscale, facilități fiscale, precum scutirea de taxe pe venit pentru persoanele care fac donații pentru partide, acoperirea costurilor de locațiune a sediilor, discounturi pentru cheltueli poștale etc. De regulă, finanțarea publică indirectă susține activitățile curente ale partidelor sau capacitatea de fundraising a lor etc.

Subsidii politice specifice – se are în vedere subvenționarea condiționată a partidelor sau a unor organizații apropiate lor, precum fracțiunile parlamentare, grupuri auxiliare (femei, tineri), instituții de cercetare, ziare etc. [7, p.9].

În practica internațională partidele politice parlamentare pot primi, de asemenea, *subvenții de stat pentru a sprijini activitățile grupurilor parlamentare*. Într-adevăr, în majoritatea democrațiilor europene activitatea grupurilor partidelor parlamentare este susținută de stat, iar acest tip de ajutor este de fapt unul cele mai vechi tipuri de subvenții de stat existente. Adesea, partidele sunt asigurate cu o sumă forfetară, oferind fiecărui partid o sumă egală de bani, în plus față de suma fixă pentru fiecare mandat parlamentar.

Prevederi specifice sunt utilizate de către Marea Britanie, unde doar activitatea partidelor parlamentare de opoziție este finanțată prin fonduri specifice (așa numițele fonduri de *"short money"* în Camera Comunelor și *"cranborne money"* pentru Camera Lorzilor). Scopul acestor fonduri este de a acorda asistență partidelor politice de opoziție, pentru realizarea sarcinilor lor parlamentare. Acești bani pot fi utilizați pentru asistența de cercetare a purtătorilor de cuvânt, asistență pentru birourile opoziției și pentru oficiul stafului liderului opoziției [13, p.39]. State precum Malta, Andora, Elveția nu prevăd finanțare publică pentru partide [9].

4. Sursele de finanțare a partidelor politice și reforma finanțelor publice în Republica Moldova

Așadar, începând cu 2016 partidele politice din Republica Moldova și-au diversificat sursele de finanțare, prin intrarea în vigoare a finanțării de la bugetul de stat. Instituția responsabilă de calcularea alocațiilor este CEC. Alocațiile de la bugetul de stat sunt aprobate în fiecare an adată cu adoptarea Legii cu privire la bugetul de stat.

Modul de alocarea a surselor bănești pentru anii 2016, 2017, 2018 s-a făcut în baza formulei de 50% pentru rezultatele obținute la alegerile parlamentare și 50% în baza rezultatelor de la alegerile locale.

Partidele primesc finanțarea în baza fiecărui vot valabil obținut, iar la stabilirea cuantumului de finanțare conform Regulamentul CEC, care prevede că voturile valabil exprimate pentru candidații independenți nu vor fi luate în calcul. Blocurile electorale sunt eligibile pentru finanțarea publică, iar distribuirea banilor se face, fie în baza înțelegerii prealabile ale partidelor membre ale blocului, fie în baza numărului de mandate obținute de fiecare componentă a blocului [5].

Plățile partidelor politice se efectuează prin transfer bancar. Partidul politic va deschide un cont bancar unde vor fi transferate toate contribuțiile bănești ce îi sînt acordate, inclusiv donațiile și cotizațiile de membru, cu excepția subvențiilor de la bugetul de stat care vor fi virate pe un cont bancar separat. Datele contului bancar se plasează pe pagina web a partidului (în cazul existenței acesteia), se indică în rapoartele privind gestiunea financiară și se comunică Comisiei Electorale Centrale [5].

Partidul politic pierde dreptul la subvenții din bugetul de stat dacă:

- activitatea acestuia a fost limitată – pentru întreaga durată de limitare a activității;
- își pierde personalitatea juridică;
- este în proces de lichidare;
- i-a fost aplicată sancțiunea sub formă de lipsire de subvenții de la bugetul de stat.

Partidul politic care a pierdut dreptul la finanțare din bugetul de stat este repus în acest drept printr-o hotărîre a Comisiei Electorale Centrale, după încetarea cauzelor care au determinat pierderea dreptului la finanțare sau după executarea sancțiunii conform căreia a fost privat de acest drept [5].

Pe parcursul celor trei ani, partidele politice au primit de la bugetul de stat alocări în sumă de

116866888 lei.

Tabelul 2 Standarte internaționale privind politicile de finanțare publică

Criterii de distribuire a subvențiilor publice	Opțiuni principale	Argumente/Comentarii
Criterii de eligibilitate (cine trebuie să aibă acces la asistența financiară de stat)	Fără condiționalitate	Maximizează pluralismul, dar poate spori fragmentarea politică și irosirea resurselor publice.
	După numărul de votul acumulate în alegeri	Asigură accesul partidelor care se bucură de suportul popular.
	Reprezentarea în parlament	Exclue partidele politice irelevante, dar limitează accesul partidelor noi de a se lansa în politică
	Numărul de mandate în parlament	Finanțarea publică se limitează doar la partidele care au participat activ la alegeri.
Criterii de alocare (cum banii trebuie să fie distribuiți între cei care au trecut pragul de eligibilitate)	Toate partidele eligibile primesc aceleași cantitate de bani	Suține pluralismul, dar poate sporește fragmentarea politică și irosirea resurselor publice
	În dependență de nr de voturi sau mandate obținute	Fac legătura dintre finanțare și popularitate, dar pot duce la faptul că partidele mari să primească cea mai mare parte de resurse
	În dependență de candidații propuși în circumscripții	Partidele active primesc mai multă finanțare (Numărul de candidați în circumscripții nu neapărat poate fi un indicator de calitate pentru activitatea partidelor)
	Gradul de colectare a fondurilor (numărul de donatori)	Suține activitățile de fundraising (pot recompensa partidele cu relații de afaceri bune)
Calendarul distribuirii (finanțarea trebuie să fie făcută înainte sau după alegeri sau regulat)	Distribuire regulată	Suține activitatea partidelor între de alegeri (poate fi inefficientă dacă tradițiile partidului sunt slabe)
	Distribuire înainte de alegeri	Partidele politice primesc finanțare înaintea de alegeri, conform performanței obținute în ultimele legeri care au avut loc (gradul de finanțare se potrivește neapărat cu gradul de popularitate la moment)
	Distribuire după alegeri	Acest tip de finanțare reflectă gradul de popularitate, dar dezavantajul că partidele trebuie să-și acopere cheltuielile pentru alegeri prin creșterea colectării de fonduri din surse private
Nivelul de finanțare	Cum se potrivesc scopurile democratice	Prea puțini bani nu vor avea impact asupra partidelor, asupra politicii lor electorale, dar pot deconecta partidele de la public și să le facă să devină nepopulare
Prevederi cu privire la destinația cheltuielilor (earmarking/funding)	Scopuri electorale sau non-electorale	Unele state finanțează partidele în campaniile electorale, altele prevăd restricții pentru cheltuieli/limitee de cheltuieli în campaniile electorale
	Conectate spre alte scopuri, precum creșterea reprezentării gender	Are un rol pozitiv asupra incluziunii femeilor, tinerilor în politică sau relizarea cercetărilor de către partide (există opinii precum că strategiile de earmarking limitează independența partidelor)

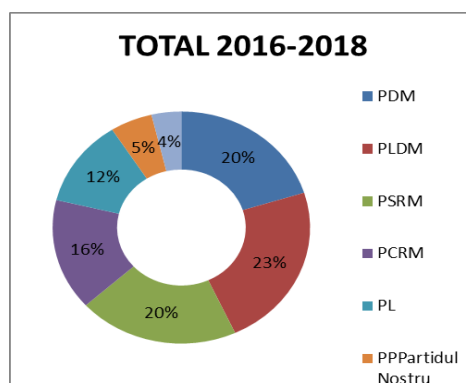
Sursa: Falguera, E., Jones, S. and Ohman, M., Funding of Political Parties and Election Campaigns: A Handbook on Political Finance . Stockholm: International IDEA, 2014, <https://www.idea.int/publications/catalogue/funding-political-parties-and-election-campaignshandbook-political-finance?lang=en>

Tabelul 3 Alocații de la bugetul de stat pentru finanțarea partidelor politice

Suma alocațiilor de la bugetul de stat	Anul de referință
37 850 883 lei	2016
39 921 922 lei	2017
39 094 083 lei	2018
116 866 888 lei	Total

Sursa: Legea nr. 154 privind bugetul de stat pe anul 2016; Legea nr. 279 privind bugetul de stat pe anul 2017; Legea nr. 289 privind bugetul de stat pe anul 2018

Figura 1 Cota de subvenții revenită fiecărui partid care a primit finanțare mai mult de 1mln lei pe an pentru 2016,2017,2018¹

Sursa: elaborată de autor în baza datelor preluate de pe www.cec.md

În concluzie, observăm că finanțarea publică a favorizat partidele mari, care au fost reprezentate în parlament în perioada 2014-2019 sau care au obținut rezultate bune în cadrul alegerilor locale din 2015. Partidele mici primesc finanțarea publică, dar într-o proporție foarte mică în raport cu celelalte partide și această finanțare nu poate să aibă un impact considerabil asupra consolidării capacităților lor instituționale.

Totodată, se constată că finanțarea publică a avut impact pozitiv asupra partidelor extra-parlamentare, care datorită acestor bani au avut posibilitatea de a realiza activități de bază, de a-și închiria sedii și a le întreține, de a-și angaja oameni și a-i plăti, de a-și promova activitatea, de a se deplasa și comunica. Finanțarea de la bugetul de stat și-a îndeplinit rolul, dar atrage atenția asupra faptului că multe partide subvenționate au decis să păstreze în contul bancar soldul final al veniturii din subvențiile și să-l utilizeze în anul următor [17,31].

Tabelul 4 Capacitatea instituțională a partidelor și relația cu cetățenii

Anul	Cetățeni membri de partid	Filiate de partid	Sedii închiriate	Sedii proprii	Personal angajat
2016	228692	437	179	14	87
2017	295146	669	199	14	165
2018	285182	642	229	14	203

Sursa: elaborat de autor în baza datelor colectate pe www.cec.md

Totodată, obligativitatea prezentării rapoartelor la CEC pentru a fi eligibil pentru finanțarea publică

¹ Diagrama reflectă datele cu privire la cele 7 formațiuni care au primit subvenții mai mult de **1mln lei pe an**

a avut un impact pozitiv asupra disciplinării partidelor politice și creșterii nivelului de raportare și transparență a finanțelor politice. Respectiv, dacă în 2016 din 45 partide înregistrate, doar 30 au prezentat rapoarte financiare la CEC, în 2017 din 45 au raportat 42 partide, iar în 2018 din 46 au raportat 44 [21].

Dacă e să ne raportăm nemijlocit la capacitatea de fundraising a partidelor cu cele mai mari sume de finanțare din bugetul de stat, constatăm că finanțarea publică pentru aceste partide a fost foarte importantă. Cu excepția PDM, care a declarat donații private în sume mult peste cota de subvenționare publică, celelalte patru partide, PLDM, PSRM, PL și PCRМ au acumulat venituri modeste, dacă e să comparăm sumele raportate la CEC primite drept donații și volumul subvențiilor. În cazul PLDM, PCRМ și PL, capacitatea de fundraising s-a redus la minimum, subvențiile de stat fiind practic unica sursă de finanțare. Numărul donatorilor este unul infim, chiar din rândul propriilor membri de partid.

Bunele practici utilizate în statele europene (Franța, Germania) pentru a nu admite ca partidele politice să devină dependente doar de subvențiile publice și a stimula capacitatea lor de fundraising, condiționează finanțarea publică în raport cu volumul de donații private și numărul de donatori, în așa fel stimulând activitatea partidelor politice și comunicarea lor permanentă cu cetățenii. Deaceia, societatea civilă și experții în domenii, inclusiv unele partide politice recomandau implementarea unui sistem de finanțare privată echilibrat, adaptat la realitățile social-economice din Republica Moldova, pentru a evita situația în care unele partide după alegeri primesc finanțare publică, însă intensitatea activității lor scade considerabil și nu are impact nici asupra consolidării capacităților lor organizatorice și instituționale, nici impact social-politic.

Până în 2019, donațiile făcute [1], de o persoană fizică sau juridică unui sau mai multor partide politice într-un an bugetar nu pot depăși suma de 200 și, respectiv, 400 de salarii medii lunare pe economie stabilite pentru anul respectiv. Din analiza rapoartelor financiare ale partidelor politice prezentate la CEC, constatăm că majoritatea finanțatorilor partidelor politice sunt membri de partid, urmași de donații parvenite de la persoane fizice. Persoanele juridice apar în calitate de donatori într-o proporție destul de redusă. Deaceamenea, majoritatea donațiilor care au fost primite de către partide de la donatorii privați au fost făcute în numerar. Acest lucru pune în evidență problema relevanței datelor prezentate în rapoartele partidelor cu privire la sumele partidelor și identitatea donatorilor.

În 2018 au fost făcute modificări cu privire la plafonarea donațiilor în numera din partea persoanelor fizice, începând cu 1 ianuarie 2019 ”o persoană fizică, în decursul unui an bugetar, poate face donații în numerar unui sau mai multor partide politice în sumă de până la 3 salarii medii pe economie stabilite pe anul respectiv. Donațiile care depășesc această limită se vor face exclusiv prin operațiuni bancare. Conform Hotărârii Guvernului privind cuantumului salariului mediu pe economie pentru 2019 valoarea acestuia va fi de 6975 lei .

Respectiv, suma limită de donații în numera va constitui 20 925 lei. Deși, aparent această modificare care plafonează donațiile în numerar a fost binevenită, ea nu va putea produce un impact major asupra transparenței donațiilor partidelor politice, pentru că suma de 20 925 lei este una destul de mare în raport cu majoritatea sumelor donate de către membri și persoane fizice prezentate în rapoartele partidelor politice. Considerăm că donatorii vor fi încurajați să doneze o sumă care să nu depășească plafonul indicat, respectiv cota de viramente către partide de la donatori prin transferuri bancare nu va crește.

Micșorarea plafonului de donații în numerar realizată în 2019 a fost una binevenită, deoarece practica internațională cunoaște puțin cazuri de state cu democrații consolidate unde aceste plafoane să fie atât de mari. De exemplu, în Franța suma maximă în numera poate fi de 150 euro, iar în Germania 500 euro, raportate la salariile medii pe economie din aceste țări se observă o discrepanță vădită între acestea și plafonul limită stabilit.

Vechea modalitate de finanțare privată a partidelor politice din Republica Moldova era una marcată de riscuri de corupție. Adică, donațiile făcute de o persoană fizică unui sau mai multor partide politice într-un an bugetar nu puteau depăși suma a 200 de salarii medii lunare pe economie stabilite pe anul respectiv (1 381 500 lei)¹, iar de la o persoană juridică – 400 de salarii medii lunare pe economie (2 773 000 lei). Acestea reprezentau sume destul de impunătoare și plafonare practic nu avea rost, admită manifestarea fenomenului de *plutocratic funding*, adică existența unui număr mic donatori per partide, dar care donează sume mari, cu interese vădite pentru influența deciziile care se luau la nivelul partidului respectiv.²

¹ Calculat după cuantumul de 6075 lei salariu mediu pe economie 2019

² Finanțarea plutocratică este una nefastă pentru că admite riscuri de corupție politică și determină partidele să fie dependente de grupuri restrânse de persoane, care sunt donatorii principali ale lor în schimbul unor servicii. De exemplu, analizând raportul financiar al Partidului Politic ”Șor” pentru I sem. 2018, îndetificăm că grosul donațiilor

Anul 2019 a venit cu schimbări calitative în cadrul legal ce reglementează finanțarea partidelor politice. Astfel, la 15 august 2019, Parlamentul Republicii Moldova a aprobat *Legea nr. 113 pentru modificarea unor acte legislative*, printre care și *Codul electoral, Legea privind partidele politice și Codul contravențional*.

Una dintre modificările importante vizează reducerea plafonului de finanțe private (donații) atât la nivelul plafonului anual de acumulare a veniturilor partidelor, de la 0,3% din veniturile bugetului de stat la 0,1%, dar și a plafonului de finanțări din partea donatorilor privați (persoane fizice și juridice) – de la 200 și 400 de salarii medii pe economie pentru anul respectiv la 6 și 12 salarii medii lunare pe economie. Este o reducere considerabilă a nivelului de plafonare, dar această măsură, în condițiile unei raportări transparente bugetare a partidelor și a unor instrumente de control și monitorizare eficientă a lor ar demonopoliza partidele politice de influența unor donatori mari.

O altă modificare importantă ține de permisiunea de primi donații din partea cetățenilor Republicii Moldova, aflați în afară țării. Conform, practicilor internaționale, donațiile externe sunt interzise, pentru a nu admite influențarea politicului național din afară. Reieșind din realitățile RM, această inițiativă a partidelor noi de dreapta, se bazează pe argumentul că numărul mare de cetățeni-migranți este unul considerabil, iar ei nu trebuie privați de dreptul de a susține partidele din țara de origine prin mici donații. Plafonul donațiilor efectuate de către conaționali din afara țării, aceștia având dreptul de a face donații în mărimea a 3 salarii medii pe economie anual [1].

Deasemenea, modificările au vizat potențialul de finanțare a unor categorii de persoane aparte, precum *persoane cu funcții de demnitate publică, de funcționari publici, inclusiv cu statut special, sau pentru angajații din organizații publice*, plafonul a fost micșorat și stabilit la un maxim de 10% din venitul anual al acestora, totodată, acest plafon nu poate depăși 6 salarii medii lunare pe economie pentru anul respectiv. Astfel, a fost minimalizat riscul abuzului de resurse coercitive asupra donatorilor din partea persoanelor aflate la guvernare pe criterii politice. În continuare, a fost introdus un nou criteriu de alocare a banilor publici către partide și anume performanțele din cadrul scrutinului prezidențial [16, p.6].

Unele modificări au vizat modalitatea de distribuire a subsidiilor publice către partide.

Astfel, formula de alocare a banilor de la bugetul de stat vizează deja trei categorii de alegeri, adică și în bază de *scrutin prezidențial, nu doar parlamentar și local*.

Astfel modul de distribuire a banilor publici, conform noilor modificări se realizează după formula¹:

- a) 30% – partidelor politice proporțional cu performanțele obținute în alegerile parlamentare;
- b) 30% – partidelor politice proporțional cu performanțele obținute în alegerile locale generale;
- c) 15% – partidelor politice proporțional cu performanțele obținute în alegerile prezidențiale;
- d) 7,5% – partidelor politice proporțional cu femeile alese efectiv în cadrul alegerilor parlamentare;
- e) 7,5% – partidelor politice proporțional cu femeile alese efectiv în cadrul alegerilor locale;
- f) 5% – partidelor politice proporțional cu tinerii aleși efectiv în cadrul alegerilor parlamentare;
- g) 5% – partidelor politice proporțional cu tinerii aleși efectiv în cadrul alegerilor locale.

Modul în care partidele utilizează subsidiile publice a fost un motiv de dezbatere, după evaluarea prestației și categoriei de cheltuieli realizate de partidele politice. De aceea, unele modificări au vizat și condiționarea utilizării alocațiilor de la bugetul de stat pentru fiecare partid politic, astfel încât 20% din valoarea alocațiilor anuale de la bugetul de stat să fie utilizate în scopul promovării și încurajării participării femeilor în procesele politice și electorale, iar 10% din valoarea alocațiilor primite să fie utilizate pentru promovarea și încurajarea tinerilor în procesele politice și electorale. În cazul partidelor politice în care există organizații ale femeilor și ale tinerilor, aceste fonduri vor fi gestionate de organizațiile în cauză [1, art. 28].

Concluzii

Insuficiența veniturilor din eforturile de strângere de fonduri ale partidelor și dorința de a aduce oportunități egale în competiția politică au făcut ca banii publici să ajungă la dispoziția partidelor politice în multe state democratice ale lumii. Modul de finanțare publică a partidelor politice nu ar trebui să

sunt făcute de doi donatori principali: "Dufremol SRL" și "Avantage SRL", care prin 52 de tranșe de donații, timp de jumătate de an au finanțat partidul cu 4 900 000 lei, ceea ce constituie peste 60% din finanțarea privată primită în această perioadă de timp. Totodată, restul finanțărilor prin 181 donații au fost realizate de către membrii de partid. Deci, acest partid demonstrează 0% capacitate de fundraising de la cetățeni.

¹ Art. 27, al. (1) în redacția Legii privind partidele politice din 15.08.19, MO 260/17.08.19, art. 361; în vigoare din 17.08.19.

descurajeze donațiile private voluntare și inițiativele partidelor de a căuta acești bani.

Argumentele cele mai plauzibile în susținerea finanțării directe publice pot fi:

- finanțarea publică poate întări autoritatea politicianilor prin asigurarea transparenței financiare și diminuarea corupției politice;
- asigură protejarea egalității de oportunități și competiție politică echitabilă; asigură actorii politici cu resursele necesare pentru activități și sporește instituționalizarea și stabilitatea partidelor politice.

Totodată, impactul finanțării publice asupra diminuării corupției politice în Republica Moldova este unul minor. Lipsa unei transparențe maxime la nivelul finanțelor private, plafoanele generoase pentru finanțorii privați, existente până la ultimele modificări, nedeclarați cheltuielilor au determinat în mare parte ca aceste eforturi ale politicii de finanțare a statului pentru partidele politice să fie fără impact considerabil.

Astăzi, încă este actuală tema finanțării dubioase a partidelor politice și a impactului dezastruos al acestui fenomen asupra extinderii corupției. Doar prin mecanisme care să impună un echilibru între finanțele publice și cele private, precum creșterea capacității partidelor de crowdfunding, transparența bugetară, precum și responsabilizarea lor în ceea ce privește categoriile de cheltuieli, nu doar limitate la mentenanța instituțională și campanii electorale, finanțarea publică și-ar avea rostul.

Bibliografie:

1. Legea privind partidele politice nr. 294-XVI din 21.12.2007 cu modificările ulterioare
2. Legea nr. 154 privind bugetul de stat pe anul 2016;
3. Legea nr. 279 privind bugetul de stat pe anul 2017;
4. Legea nr. 289 privind bugetul de stat pe anul 2018
5. Regulamentul CEC privind finanțarea activității partidelor politice. În: Monitorul Oficial Nr. 32-37, Data intrării în vigoare 01.01.2016
6. Asociația Prodemocrația. Finanțarea partidelor politice în Europa. Ce face statul cu banii noștri? Ce fac partidele cu banii lor. București, 2004, p.13
7. Casas-Zamora Kevin. Political Finance and State Funding Systems: An Overview. IFES, 2008, https://ifes.org/sites/default/files/politicalfinanceandstatefundingsystems_english_0.pdf
8. Cerghit I. Sisteme de instruire alternative și complementare. Structuri. Stiluri și strategii. București: Aramis, 2002. 325 p.
9. Falguera, E., Jones, S. and Ohman, M., Funding of Political Parties and Election Campaigns: A Handbook on Political Finance. Stockholm: International IDEA, 2014, <https://www.idea.int/publications/catalogue/funding-political-parties-and-election-campaignshandbook-political-finance?lang=en>
10. Fernando Casal Bértoa, Juan Rodríguez Teruel, Political Party Funding Regulation in Europe, East and West: A Comparative Analysis. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR) <https://www.osce.org/odihr/410201?download=true>
11. Funding of Political Parties and Election Campaigns A Handbook on Political Finance. International Institute for Democracy and Electoral Assistance, 2014. <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/funding-of-political-parties-and-election-campaigns.pdf>
12. <http://www.eods.eu/library/Financing%20political%20parties%20and%20election%20campaigns%20guidelines.Ingrid%20van%20Biezen.pdf>.¹
13. Ingrid van Biezen. Financing political parties and election campaigns – guidelines. Council of Europe Publishing, 2003.
14. Marcin Walecki. Political Money and Political Corruption. International Foundation for Election System (IFES), 2003 https://ifes.org/sites/default/files/money_corruption_nigeria.pdf
15. Miguet Arnould. Political Corruption and Party Funding in Western Europe. Transparency International Policy Briefs, 2004, p.8. http://transparency.org/news_room/in_focus/2005/policy_briefs
16. Raport | Finanțarea partidelor politice în Republica Moldova. Retrospectiva anului 2019, <https://promolex.md/17782-raport-finantarea-partidelor-politice-in-republica-moldova-retrospectiva-anului-2019/?lang=ro>
17. Raportul „Finanțarea partidelor politice în Republica Moldova. Retrospectiva 2016”. Promolex, https://promolex.md/wp-content/uploads/2017/05/raport_RO_web.pdf, p.31

18. Reginald Austin, Maja Tjernström. Funding of Political Parties and Election Campaigns Handbook Series. International Institute for Democracy and Electoral Assistance 2003.
19. Reynolds Andrew, Reill Ben, Ellis Andrew (eds) Electoral System Design: The New International IDEA Handbook. Stockholm: International IDEA, 2005, <http://www.idea.int/publications/esd>
20. Финансирование политических партий и избирательных кампаний. Руководство по финансированию политической деятельности. International Institute for Democracy and Electoral Assistance 2016, <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/funding-of-political-parties-and-election-campaigns-RU.pdf>
21. www.cec.md
22. www.idea.int

CONSIDERENTE PRIVIND COALIȚIILE DE GUVERNARE DUPĂ ALEGERILE PARLAMENTARE DE LEGISLATURA A X-A: REALITĂȚI ȘI PROVOCĂRI

CONSIDERATIONS ON GOVERNING COALITIONS SUBSEQUENT THE PARLIAMENTARY ELECTIONS OF THE XTH LEGISLATURE: REALITIES AND CHALLENGES

Pantelimon VARZARI

doctor habilitat în științe politice, profesor universitar,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
panvarzari@gmail.com

Rezumat: *Prezentul studiu își propune să examineze unele probleme privind constituirea, funcționalitatea și durabilitatea celor două alianțe de guvernare constituite după alegerile parlamentare ordinare din 24 februarie 2019. Se arată că alianța de guvernare dintre Partidul Socialiștilor și Blocul politic „ACUM” a activat în baza a două înțelegeri politice (una a fost temporară și a doua – permanentă), iar coaliția de guvernare între Partidul Socialiștilor și Partidul Democrat funcționează în baza unui aranjament politic asumat și judicios, amândouă construcții politice având ca substrat rațiunea politică și consensul substanțial procedural. Se ajunge la concluzia că toate coalițiile postalegeri de guvernare în Republica Moldova, funcționând în baza unei coabitări instituționale, nu au putut realiza pe deplin obiectivele programate din mai multe motive, una din acestea fiind prevalarea intereselor înguste de grup în detrimentul intereselor publice.*

Cuvinte-cheie: *coaliție de guvernare, partid politic, majoritate parlamentară, negociere politică, Republica Moldova.*

Summary: *This study aims to examine some issues regarding the establishment, functionality and sustainability of the two governing alliances formed after the ordinary parliamentary elections of February 24, 2019. It is shown that the governing alliance between the Socialist Party and the political bloc „ACUM” acted on the basis of two political agreements (one was temporary and the other - permanent), and the governing coalition between the Socialist Party and the Democratic Party operates on the basis of an assumed and judicious political arrangement, both political constructions based on political reason and substantial procedural consensus. It is concluded that all postelection governing coalitions in the Republic of Moldova, operating on the basis of institutional cohabitation, have not been able to fully achieve the planned objectives for several reasons, one of which is the prevalence of narrow group interests at the detriment of public interests.*

Keywords: *governing coalition, political party, parliamentary majority, political negotiation, Republic of Moldova.*

Introducere

Buna guvernare ca problemă publică ce ține de legitimarea și funcționalitatea puterii politice pentru destinul cetățenilor și al societății în ansamblu depinde în mod firesc de eficacitatea utilizării de către actorii politici a anumitor pârghii și mecanisme democratice în actul guvernării. Drept instrumente și modalități de realizare a puterii în Republica Moldova servesc diferite parteneriate, coaliții și alte aranjamente politice de guvernare (din 1994 până în 2020 s-au format douăsprezece alianțe postalegeri de guvernare). După formă și conținut, diferitele alianțe, parteneriate, pacte, acorduri și alte instrumente de conlucrare întru respectarea jocului politic pot fi caracterizate drept aranjamente instituționale, reflectând, în esență, nu numai dificultățile de formare a unei coaliții (spre exemplu, nenumăratele runde de tratative în care se „împarte cașcavalul”, termen folosit de analiștii politici în descrierea partajării algoritmice, inclusiv a funcțiilor), dar și deficiențele actului de guvernare în țara noastră.

Prezentul demers științific își propune să arate cum coalizarea forțelor politice în organul legislativ al Republicii Moldova rezultă prin crearea alianțelor postalegeri de guvernare între fracțiunile parlamentare cu interese politice comune. Structural, conținutul studiului este orientat spre analiza a două subiecte mai semnificative. În primul rând, identificarea unor probleme privind constituirea, funcționalitatea și durabilitatea celor două alianțe de guvernare (coaliția PSRM-Blocul politic „ACUM Platforma DA și PAS” și coaliția PSRM-PDM „Platforma Social-Democrată pentru Moldova”)

constituite după alegerile parlamentare ordinare din 24 februarie 2019 și, în al doilea rând, decelarea motivelor formării, apariției disensiunilor și destrămării timpurii a unor coaliții postelectorale. Pentru aceasta au fost folosite unele tipuri de abordări teoretice (instituțională, behavioristă, structuralistă, interpretativă), metodologice (metode politologice și extrapolitologice) și strategii de cercetare (studiul de caz, comparație calitativă, analiza cantitativă), utilizate și în domeniul științelor politice, precum și unele teorii și concepții definitorii fenomenului democratic (spre exemplu, concepția tranziției democratice), a căror cunoaștere este esențială pentru înțelegerea procesului democratic și celui politic din societățile aflate în plină schimbare și dezvoltare.

Rezultate

În societățile cu tranziții democratice prelungite și, totodată, „paralizante”, precum este Republica Moldova, disensiunile (de multe ori doctrinare, ideologice, politice, dar și personale dintre lideri) continuă să persiste în activitatea actorilor politici din cadrul coalițiilor politice de guvernare create pe parcursul a 25 de ani, determinând în acest fel diminuarea durabilității lor funcționale. Perioada de activitate a tuturor aranjamentelor politice (12 la număr), care s-au perindat în țara noastră din 1994 până în prezent la guvernarea țării, a durat nu mai mult de 2 ani, cu excepția coaliției majoritare de guvernare coordonată de PDM între anii 2015–2019.

Coalizarea forțelor politice sau puterea de coaliție rezultă în crearea alianțelor de guvernare între anumite entități politice cu interese politice comune. Coaliția grupurilor și/sau fracțiunilor parlamentare, după anumite negocieri între liderii politici, formează majoritatea parlamentară, aceasta fiind anunțată prin declarație în ședința Parlamentului, iar după caz și instituționalizată, și cuprinde mai mult de jumătate din deputații aleși (51 de voturi în cazul Republicii Moldova).

După alegerile parlamentare ordinare de legislatura a X-a* din 24 februarie 2019, puterea politică și cea administrativă în mod solitar a fost asumată consecutiv de către două coaliții majoritare de guvernare. Prima construcție politică de guvernare este parteneriatul politic PSRM-Blocul „ACUM Platforma DA și PAS”, 8 iunie – 12 noiembrie 2019. Însă, spre deosebire de alte alegeri parlamentare, este unicul caz în istoria politică recentă a țării noastre când după un scrutin „chinurile facerii” unei majorități parlamentare (însoțită, în același timp, de fenomenul bonapartismului [salvatori ai națiunii] [1] și, în perioada 7–14 iunie 2019, de cel al uzurpării puterii de stat de către fosta guvernare a țării – PDM [2]) s-a încheiat cu înțelegerea între două extreme politice învingătoare în acest maraton din 24 februarie 2019 – PSRM orientat pro-est (35 mandate de deputat) și Blocul electoral pro-european „ACUM Platforma DA și PAS” (26 mandate de deputat). În pofida diferențelor politice și ideologice, la 8 iunie 2019, deputații din PSRM, în cadrul căruia Președintele I. Dodon se declară „liderul neformal al PSRM”, și membrii Blocului politic „ACUM” au semnat un parteneriat cu genericul „Înțelegere politică temporară în vederea dezoligarhizării și readucerii statului Republica Moldova în albia constituționalității” [3], formând astfel cea de-a unsprezecea coaliție de guvernare în istoria politică a Republicii Moldova. Exponenții PDM, care au afirmat că vor fi o opoziție constructivă în Parlament, au continuat să critice această alianță între socialiști și acum-iști, numind-o „coaliția Kozak” (fostul viceprim-ministrul rus D. Kozak este considerat creatorul acestei majorități parlamentare), iar după alți autori – alianță netradițională, nefirească, conjuncturală, mezalianță, ideologic explozivă, hibridă, eterogenă etc. Mulți politicieni, experți politici locali și străini erau sceptici în privința unei asemenea simbioze politice de extreme dreapta și stânga, percepție ce persista adânc și în societate.

De obicei, orice majoritate parlamentară și guvernamentală aflată la putere are o declarație a principiilor și a filosofiei sale de guvernare, cuprinzând un program de activitate cu viziuni, priorități și un plan de acțiuni al echipei guvernamentale pe o anumită perioadă. Deși formațiunile vizate mai sus (PSRM și Blocul politic „ACUM”) au viziuni politice diferite (și chiar diametral opuse în ceea ce privește, spre exemplu, dezvoltarea strategică a țării noastre), acestea au căzut de acord asupra unui program de guvernare comun, având la bază *Acordul de Asociere cu UE*, axat pe trei priorități: eliberarea statului din captivitate, scoaterea țării din izolare internațională și relansarea dezvoltării economice [4; 5].

* Noul sistem de numerotare a legislaturilor a fost instituit prin Hotărârea nr. 4 a Curții Constituționale din 9 martie 2019 și se aplică începând cu Parlamentul Republicii Moldova de legislatura a XXI-a ales pe data de 24 februarie 2019. Vezi: Numerotarea legislaturilor Parlamentului Republicii Moldova va începe de la independența țării. [on-line] <http://www.parlament.md/Actualitate/Comunicatedepresa/tabid/90/ContentId/5035/language/ro-RO/Default.aspx> (vizitat 11.03.2019).

Noua *Înțelegere politică* din 16 septembrie 2019 cu genericul „Înțelegere politică privind obiectivele tranzitorii ale Guvernului, Președinției și Parlamentului, inclusiv ale fracțiunilor PSRM, PAS și PPDA”, după *Acordul temporar* încheiat în momentul constituirii alianței majoritare de guvernare, la 8 iunie 2019, între cele trei fracțiuni ale Parlamentului țării (Partidul Socialiștilor, Partidul Acțiune și Solidaritate și Platforma Demnitate și Adevăr) (acordul a fost semnat și de primele persoane în stat – Președintele I. Doron, șefa Legislativului Z. Greceanăi și premierul M. Sandu) era considerată o foaie de parcurs pentru implementarea reformelor din domeniile justiție, economie și social pe care le intenționa coaliția, precum și punerea în aplicare a unor principii de guvernare [6].

Dacă în *Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova din 2019* condus de M. Sandu se arată că „scopul major care va ghida activitatea acestui Guvern este să întoarcem țara propriilor cetățeni, să punem instituțiile statului în slujba oamenilor și să le arătăm tuturor cetățenilor ce înseamnă buna guvernare” (sublinierea ne aparține – P.V.) [4], atunci în „Înțelegerea politică privind obiectivele tranzitorii ...” din 16 septembrie 2019 sunt specificate nouă aspecte sau/și dimensiuni ale bune guvernări [6].

Următoarea specificare ține de durabilitatea primei și celei de-a doua înțelegeri între părți – PSRM și Blocul politic „ACUM”, deoarece viabilitatea lor pe termen lung putea *asigura o mai bună guvernare a Republicii Moldova*. La modul concret, prima înțelegere politică din 8 iunie 2019 (între partidele implicate în dialogul politic) a fost, din start, temporară (titlul ei ne sugerează) și a durat doar trei luni, iar cea de-a doua înțelegere politică din 16 septembrie a purtat un caracter programat (fie pentru un an, conform Programului de guvernare votat în Parlament, fie pentru patru ani de zile, adică pe durata eventual a unui întreg ciclu electoral). *Înțelegerea Politică Temporară* avea *ab initio* un caracter limitat ca sferă și durată de aplicare, iar *Programul de Activitate al Guvernului* reflecta această realitate.

Pentru că această construcție politică era vădit bipolară, în sânul ei au apărut multiple fisuri legate de actul guvernării, iar criza politică din interiorul coaliției de guvernare a determinat înaintarea de către PSRM la 8 noiembrie 2019 a moțiunii de cenzură împotriva Guvernului M. Sandu (numit ironic „Guvernul Harvard” – expresia aparține ex-premierului I. Sturza) ca urmare a asumării de către acesta a răspunderii pentru modificarea Legii procuraturii. Guvernul Sandu a fost destituit la 12 noiembrie 2019, iar la 14 noiembrie 2019 a fost învestit Guvernul minoritar și tehnocrat condus de I. Chicu (numit ulterior „nocturn”), după care a urmat formarea la 16 martie 2020 a noii coaliții de guvernare „Platforma Social-Democrată pentru Moldova” între PSRM și PDM [7], preluând, într-un fel sau altul, Acordul PSRM-Blocul politic „ACUM” din 16 septembrie 2019 [6].

Coaliția de guvernare „Platforma Social-Democrată pentru Moldova” PSRM-PDM, 16 martie 2020 – prezent, fiind cel mai recent aranjament politic de factură politică stângistă. Semnarea *Acordului privind formarea coaliției* „Platforma Social-Democrată pentru Moldova” a fost precedată de negocierile între părți, acestea fiind demarate la 5 martie 2020. Aceste negocieri au decurs în trei etape consecutive (la prima etapă s-au stabilit principiile viitorului acord de coaliție, fiind vorba despre politica internă și externă; la cea de-a doua s-au definit prioritățile în baza primei etape și deci responsabilitățile pe cadrul de guvernare și a treia etapă a inclus semnarea acordului propriu-zis), fapt ce a înlesnit, în ultima instanță, semnarea documentului final.

Motivele care au stat la baza constituirii alianțelor de guvernare în Republica Moldova sunt diferite, specificând că totuși între actorii politici implicați în formalizarea unei majorități parlamentare prevalează, de regulă, factorul subiectiv decât factorul obiectiv, adică interesele înguste de partid ale actorilor politici predomină asupra intereselor generale ale societății pentru a-și asigura o prezență cât mai confortabilă în actul guvernării. Constituirea coaliției de guvernare între PSRM și PDM a avut câteva raționamente solide de a fi formalizată. Mai întâi de toate, pentru a evita criticile din partea oponentilor politici că partidul dominant PSRM a preluat și deține în continuare întreaga putere în Moldova [8]. În al doilea rând, PDM, după resetarea sa în legătură cu evenimentele din 7-14 iunie 2019 (a fost învinuită de „uzurparea puterii de stat”), era deja „gata să intre la guvernare” [9]. În plus, așa cum remarcă sociologul politic român V. Măgureanu, „partidele care preiau responsabilitățile guvernării îndeplinesc concomitent și funcția de a preveni un vid de conducere și de a evita trecerea sub o tutelă, lipsită de asentimentul populației, a organelor locale sau declanșarea unei crize de regim, în cazul puterii centrale” [10, p. 144].

Nu în ultimul rând, PSRM, ca partid al puterii, are nevoie de un parteneriat politic „pentru asigurarea unei guvernări stabile”, iar cu o astfel de guvernare formațiunea speră că „se va reuși implementarea proiectelor sociale programate”, multe din acestea fiind preluate de la PDM, fostul partid de guvernământ în perioada anilor 2015–2019. La rândul său, PDM avea nevoie de o nouă construcție politică pentru a reveni în forță pe scena politică a țării în scopul de a-și schimba imaginea după așa-

numitele transformări democratice interne, după reforma administrației publice din anii 2016–2018*, după învinuirile legate de „uzurparea puterii de stat” în perioada 7-14 iunie 2019 și, respectiv, fuga fostului președinte al partidului V. Plahotniuc peste hotare (după ce a părăsit țara, el era poreclit „diaspora” în interiorul partidului), precum și după fisura tot mai adâncă în cadrul PDM care a început în a doua jumătate a lunii februarie 2020, avându-se în vedere părăsirea formațiunii de către doisprezece deputați, formarea Grupului parlamentar „Pro-Moldova” (la începutul lunii mai 2020 fracțiunea Partidului politic „Șor” devine parte componentă a acestui bloc antiguvernamental pe platformă parlamentară propus de A. Candu [13]) și intenția acestuia de a crea partidul politic „Pro-Moldova” de orientare centru-dreapta și cu viziune pro-europeană [14], ceea ce este o lovitură „de grație” pentru alianța PSRM-PDM. Nu este lipsit de importanță și faptul că PDM este formațiunea cu cea mai bogată experiență de guvernare în coaliție, făcând parte, de-a lungul anilor, din opt construcții politice. Pot fi avansate și alte motive ale încheierii acestui aranjament politic, dar totuși PSRM rămâne nucleul în jurul căruia s-a creat această majoritate parlamentară și guvernamentală.

În pofida motivelor descrise mai sus în favoarea semnării *Acordului coaliției „Platforma Social-Democrată pentru Moldova”*, prin care a fost stabilită o nouă majoritate parlamentară (destul de confortabilă, din 59 deputați) și o coaliție de guvernare între PSRM și PDM (Guvernul Chicu era susținut oficial de 37 de deputați PSRM și 22, ulterior de 14 deputați PDM), în spațiul public și mediatic au apărut unele opinii controversate asupra necesității participării propriu-zisă a PDM în această alianță. Pe de o parte, durabilitatea coaliției formalizate la 16 martie 2020, consideră unii autori, este imprevizibilă și, probabil, nu va supraviețui până în 2023 (următoarele alegeri parlamentare), dat fiind că comportamentul politic al PDM este, practic, greu de prezis, aducând drept argument fenomenul „lebăda neagră”: „Lebăda neagră” e lebăda neagră tocmai pentru că nu poate fi prezisă”, precizează politologul și analistul politic C. Ciurea [15], sau PDM poate chiar să dispară de pe scena politică autohtonă [16]. Pe de alta, alți autori reproșează faptul că „neparticiparea PDM la formarea unei coaliții parlamentare cu PSRM ar fi o eroare politică de proporții, ar însemna ratarea posibilității de europenizare a socialiștilor moldoveni” [17]. În sprijinul aceste idei vin și rezultatele sondajului opiniei publice. Astfel, Barometrul socio-politic, realizat de compania IMAS în perioada 7-19 februarie 2020, arăta că PSRM cu PDM trebuie să continue să conducă Republica Moldova, dar să stabilească o coaliție de guvernare. În acest sens, datele sondajului mai demonstrează că 25% din respondenți spun că PSRM și PDM trebuie să mențină o relație de colaborare pentru a evita o criză politică, iar 47% sunt de părerea că PSRM și PDM trebuie să stabilească o coaliție clară care să își asume guvernarea țării [18].

Reieșind din realitățile social-politice de la începutul anului 2020, unii autori demonstau necesitatea încheierii unei construcții politice durabile, accentuând că alianța PSRM-PDM este una firească, alții au supranumit această coaliție politică după virusul ucigaș „alianța coronavirus” [19]. Vorba este că noua coaliție a intervenit tocmai în perioada în care nu numai virusul ucigaș făcea victime peste tot în lume, ci și din cauza modului în care decidenții politici au speculat această criză umanitară – au amânat din rațiuni politice instituirea în Republica Moldova a stării de urgență, care se impunea mai înainte din cauza pericolului de extindere a coronavirusului. Într-o perioadă critică, când viața multor oameni era în joc, PSRM s-a arătat preocupat în primul rând de finalizarea negocierilor cu PDM și de obținerea unui mandat de deputat în circumscripția uninominală Hâncești, unde la 15 martie 2020 au avut loc alegeri parlamentare noi. Și tocmai la 17 martie 2020 autoritățile din Republica Moldova au declarat stare de urgență pe întreg teritoriul țării, pe o durată de 60 de zile, în contextul răspândirii pandemiei de coronavirus [20].

Cât despre ideologia *Acordului cu privire la constituirea platformei parlamentare majoritare*, de orientare social-democrată, este de subliniat că acesta cuprinde un program de activitate cu viziuni, priorități și un plan de acțiuni al echipei guvernamentale pe o anumită perioadă de timp. În mare parte, documentul dat conține prevederile celui de-al doilea acord politic semnat între PSRM și Blocul „ACUM”.

Concluzii

Cu titlul de concluzie, vom face următoarele constatări. Întâi de toate, convergența elitelor (coaliția,

* Reforma în cauză a inclus și reformarea radicală a Academiei de Științe a Moldovei [11, p. 141-142], care, practic, a fost lichidată în formula ei tradițională prin așa-numită „decizie politică” a Guvernului Filip la mijlocul anului 2017 în toiu reformei Guvernului. Iar cât de disproporționată era logica guvernării mai poate fi observată și prin abandonarea neexplicabilă a aceluiași Guvern, în contextul reformei administrației publice, a reformei administrativ-teritoriale, promisiune deja făcută de Guvernul I. Chicu pentru anul 2023 [12].

alianța, parteneriatul, acordul, pactul și alte aranjamente politice de conlucrare a actorilor întru respectarea jocului politic democratic), fiind cea de-a doua o modalitate de conlucrare a elitelor politice (prima este tranzacția între elite – modelul „de mese rotunde” între actorii politici implicați într-un anumit proces conflictual cu implicarea directă a celor mai active ONG-uri, cazul Poloniei în anii '80 ai sec. XX, dar și al Republicii Moldova în anii 2002–2003), presupune, de fapt, o transformare substanțială a democrației neconsolidate (în Republica Moldova este funcțională doar democrația electorală, pur procedurală) într-o democrație funcțională, consolidată. În al doilea rând, în cazul convergenței anumitor entități politice, elitele formează coaliții electorale și/sau postelectorale (de guvernare) în funcție de conjunctura politică creată la un moment dat, alianțe care se pot desființa nu numai odată cu înfrângerile electorale, dar și în perioada guvernării unei sau altei coaliții (cazul țării noastre este destul de elocvent). În fine, toate aranjamentele postalegeri de guvernare care s-au perindat în perioada Moldovei independente, funcționând în baza unei coabitări instituționale, nu au putut realiza pe deplin obiectivele programate din mai multe motive, inclusiv din cauza polarizării multiaspectuale și profunde a societății, împărțirii formațiunilor politice și lupta lor pe criterii geopolitice, dezbinării elitei politice naționale în ceea ce privește vectorul dezvoltării strategice a țării, prevalării intereselor meschine de grup asupra intereselor generale ale societății.

Bibliografie:

1. Anatolie Golea: „Fără PD, practic, este imposibilă o coaliție de guvernare”. [on-line] <https://moldova.europalibera.org/a/f%C4%83%C4%83-partidul-democrat-practic-este-imposibil%C4%83-o-coali%C8%9Bie-de-guvernare-/29805150.html> (vizitat 05.03.2019).
2. Noul șef interimar al PG pornește urmărirea penală pentru uzurparea puterii în stat de fosta guvernare. [on-line] <https://www.zdg.md/stiri/stiri-justitie/ultima-ora-noul-sef-interimar-al-pg-pornește-urmărirea-penala-pentru-uzurparea-puterii-in-stat-de-fosta-guvernare> (vizitat 05.08.2019).
3. Înțelegere politică temporară în vederea dezoligarhizării și readucerii statului Republica Moldova în albia constituționalității. [on-line] http://alegeri.md/w/Parlamentul_Republicii_Moldova_de_legislatura_a_X-a (vizitat 09.06.2019).
4. Programul de activitate al Guvernului Republica Moldova din 2019. [on-line] https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/program_degovernare0.pdf (vizitat 20.06.2019).
5. Planul de acțiuni al Guvernului pentru anii 2019–2020. [on-line] https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/pag_2019-2020_hg.pdf (vizitat 04.09.2019).
6. (Doc) Înțelegere politică privind obiectivele tranzitorii ale Guvernului, Președinției și Parlamentului, inclusiv ale fracțiunilor PSRM, PAS și PPDA. [on-line] https://unpaspentru.md/2019-doc-intelegere-politica-privind-obiectivele-tranzitorii-ale-guvernului-presedintiei-si-parlamentului-inclusiv-ale-fractiunilor-psrm-pas-si-ppda/?fbclid=IwAR1WQgKNYBmyP9IxlMaWg_qq6afgrJnzDUN4qAtJRKSu_DmNxHQbe_DbiZU (vizitat 17.09.2019).
7. PSRM și PDM au semnat Acordul cu privire la constituirea Platformei Social-Democrate pentru Moldova. [on-line] <http://socialistii.md/psrm-si-pdm-au-semnat-acordul-cu-privire-la-constituirea-platformei-social-democrate-pentru-moldova/> (vizitat 16.03.2020).
8. Țirdea: Pentru prima dată din 2009, stânga a preluat întreaga putere în Moldova. [on-line] <https://noi.md/md/politica/tirdea-pentru-prima-data-din-2009-stinga-a-preluat-intreaga-putere-in-moldova> (vizitat 15.11.2019).
9. Pavel Filip: PDM poate fi gata să intre la guvernare. [on-line] <https://www.ipn.md/ro/pavel-filip-pdm-poate-fi-gata-sa-intre-la-guvernare> (vizitat 13.02.2020).
10. Măgureanu V. Studii de sociologie politică. București: Editura Albatros, 2007. 416 p.
11. Raport privind activitatea CSSDT și rezultatele științifice principale obținute în sfera științei și inovării în anul 2017 / Academia de Științe a Moldovei. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2018. 255 p.
12. Ion Chicu anunță 5 reforme pentru Unirea cu UE: Nu este o utopie! [on-line] https://pages.md/ro/ion-chicu-anunta-5-reforme-pentru-unirea-cu-ue-nu-este-o-utopie/?fbclid=IwAR33phzfScHOty8GP-pFH6FnAVSLGFgNL0IYmphddDegGBSF_UTxH47NuY0 (vizitat 22.05.2020).
13. Partidul Șor a dat curs inițiativei Pro Moldova și devine componentă a blocul anti-guvernamental. Dodon comentează decizia: Пошли вы ... [on-line] <https://www.realitatea.md/partidul-sor-a-dat>

- curs-initiativei-pro-moldova-si-devine-componenta-a-blocul-anti-guvernamental--dodon-comenteaza-decizia-_109528.html (vizitat 08.05.2020).
14. Andrian Candu: „Pro Moldova” va fi o formațiune de centru-dreapta. [on-line] <https://www.politics.md/?view=articles&id=31667> (vizitat 20.02.2020).
 15. Un cunoscut analist politic vorbește despre fenomenul „lebedă neagră” în politica autohtonă. Iată la ce se referă! [on-line] <https://tribuna.md/2020/01/27/un-cunoscut-analist-politic-vorbeste-despre-fenomenul-lebada-neagra-in-politica-autohtona-iata-la-ce-se-refera/> (vizitat 27.01.2020).
 16. Fostul democrat Candu: Coaliția PSRM-PDM va duce la dispariția PDM de pe arena politică. [on-line] https://www.realitatea.md/fostul-democrat-candu-coali-ia-psrm-pdm-va-duce-la-dispari-ia-pdm-de-pe-arena-politica_106785.html (vizitat 05.03.2020).
 17. Declarație: „Consider că negocierile pentru formarea acestei coaliții, pe care am numit-o social democrată, au loc”. [on-line] <https://tribuna.md/2020/03/03/declaratie-consider-ca-negocierile-pentru-formarea-acestei-coalitii-pe-care-am-numit-o-social-democrata-au-loc/> (vizitat 03.03.2020).
 18. Sondaj: Coaliția PSRM – PDM trebuie să continue să conducă Republica Moldova. [on-line] <https://noi.md/md/politica/sondaj-coalitia-psrm-pdm-trebuie-sa-continue-sa-conduca-republica-moldova> (vizitat 24.02.2020).
 19. Țurcanu V. „Alianța Coronavirus” sau cum în Republica Moldova o coaliție politică este supranumită după virusul ucigaș. [on-line] <https://www.podul.ro/articol/aliana-coronavirus-sau-cum-in-republica-moldova-o-coalitie-politica-este-supranumita-dupa-virusul-ucigas-9744.html> (vizitat 17.03.2020).
 20. Parlamentul a declarat stare de urgență pe perioada 17 martie – 15 mai 2020. [on-line] <http://parlament.md/Actualitate/Noutati/tabid/89/NewsId/2374/language/ro-RO/Default.aspx> (vizitat 17.03.2020).

JUDEȚUL CAHUL LA RASCRUCE DE VREMURI ȘI REGIMURI (IUNIE-IULIE 1940)

CAHUL COUNTY AT THE CROSSROADS OF TIMES AND REGIMES (JUNE-JULY 1940)

Sergiu CORNEA

Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul

cornea.cergiu@usch.md

ORCID iD: 0000-0002-0888-5902

Rezumat: *Urmare a presiunilor diplomatice și militare directe exercitate de Uniunea Sovietică și a șantajului exercitat de Germania și Italia în sprijinul agresorului, în iunie 1940 administrația și armata română au părăsit, fără a opune rezistență, teritoriul Basarabiei.*

Scopul cercetării constă în reconstituirea, în spiritul adevărului și în limitele obiectivității istorice, a evenimentelor care s-au produs într-o perioadă foarte complexă și în egală măsură controversată din istoria județului Cahul – retragerea autorităților române și instaurarea regimului sovietic de ocupație în vara anului 1940.

În scopul elucidării subiectului am folosit metoda analizei de conținut a documentelor oficiale elaborate de autoritățile competente ale Ținutului „Dunărea de Jos” conținute în fondurile de arhivă. O sursă veridică de informare privind primele zile ale ocupației sovietice o constituie mărturiile depuse de refugiații din Basarabia. Retragerea forțată și dezorganizată a trupelor și a administrației românești provocată de acțiunile trupelor sovietice care nu au respectat termenele prestabilite pentru invadarea Basarabiei au generat haos și incertitudine în rândurile populației. Cu toate că au oferit c, marcate de trăirile personale, sunt totuși o sursă importantă de informații deoarece au fost furnizate de martorii oculari ai evenimentelor.

Retragerea dezorganizată a instituțiilor statului și a armatei a fost foarte mult perturbată de intervențiile grupurilor de minoritari și de comportamentul abuziv al trupelor sovietice.

Acțiunile ostile ale populației minoritare contra refugiaților și a soldaților români se datorează, în mare parte, acțiunilor diversioniste și propagandistice sovietice, dar și factorilor interni care nu au reușit în cele două decenii de administrație românească să integreze respectivele grupuri etnice.

Chiar din primele zile ale ocupației sovietice, în Basarabia au fost create structuri ale puterii de tip sovietic și realizate un șir de măsuri politice, economice, sociale, propagandistice menite să instaureze cât mai repede regimul sovietic. Măsurile represive întreprinse de noile autorități au nemulțumit populația provocând dezamăgire chiar și în rândul celor care s-au bucurat de „clipa eliberării”.

Cuvinte cheie: *Basarabia, județul Cahul, ocupația sovietică*

Abstract: *As a result of direct diplomatic and military pressure exerted by the Soviet Union and blackmail by Germany and Italy in support of the aggressor, in June 1940 the Romanian administration and army left, without resistance, the territory of Bessarabia.*

The aim of the research is to reconstruct, in the spirit of truth and within the limits of historical objectivity, the events that occurred in a very complex and equally controversial period in the history of Cahul county – the withdrawal of the Romanian authorities and the establishment of the soviet occupation regime in summer 1940.

In order to elucidate the subject, was used the method of content analysis of the official documents drawn up by the competent authorities of the „Lower Danube” Land, contained in the archive funds. A reliable source of information on the early days of soviet occupation is the refugees’ testimonies from Bessarabia. Forced and disorderly withdrawal of Romanian troops and administration caused by the actions of soviet troops that did not meet the deadlines for the invasion of Bessarabia, generated chaos and uncertainty among the population. Although they provided stoning information, marked by personal feelings, they are still an important source of information because they were provided by eyewitnesses of the events.

The disorganized withdrawal of state institutions and the army was greatly disrupted by the interventions of minority groups and the abusive behavior of soviet troops.

The hostile actions of the minority against Romanian refugees and soldiers are mainly related to the sabotage and propaganda actions of the Soviet Union, as well as to internal factors that failed to integrate these ethnic groups over two decades of the Romanian administration.

From the very first days of soviet occupation, soviet-type power structures were created in Bessarabia, and a number of political, economic, social and propaganda measures were taken to establish the soviet regime as soon as possible. The repressive measures taken by the new authorities caused discontent among the population, causing disappointment even to those who enjoyed the „moment of liberation”.

Keywords: *Bessarabia, Cahul county, soviet occupation*

Introducere

La 23 august 1939 a fost semnat infamul pact Ribbentrop-Molotov, prin care, conform protocolului secret adițional, Europa de Est a fost împărțită în sfere de influență între Germania și URSS. Statele semnatare ale pactului, la scurt timp, au declanșat cel de-al Doilea Război Mondial cotoșind Polonia: la 1 septembrie 1939, Germania a atacat din Vest, iar 16 zile mai târziu URSS a invadat partea de Est a țării. Ulterior cele două state agresoare au acționat potrivit înțelegerilor stabilite. URSS a atacat Finlanda, a anexat Statele Baltice, Basarabia și Bucovina de Nord.

În tradiția limbajului ambiguu caracteristic dictatorilor „neagresiunea”, menționa D. Deletant, a însemnat, de fapt, agresiune împotriva vecinilor mai mici ai Germaniei și ai Uniunii Sovietice. Acțiunile Uniunii Sovietice în Est au conspirat, alături de cele ale lui Hitler din Occident, pentru a distruge ordinea europeană și principiul statului națiune stabilit la Conferința de pace de la Paris din 1920.¹ Astfel, anexarea de către URSS a Basarabiei și a nordului Bucovinei la 28 iunie 1940 a fost o consecință directă a înțelegerilor sovieto-germane din 23 august 1939.²

Scopul prezentei lucrări este de a reconstitui, în spiritul adevărului și în limitele obiectivității istorice, evenimentele care au avut loc într-o perioadă foarte complexă și în egală măsură controversată din istoria județului Cahul – retragerea autorităților române și instaurarea regimului sovietic de ocupație în vara anului 1940.³ Reconstituirea evenimentelor a fost realizată în spiritul ideilor conținute în Rezoluția Parlamentului European din 19 septembrie 2019 referitoare la importanța memoriei istorice europene pentru viitorul Europei (2019/2819(RSP)), care prevede că „amintirile privind trecutul tragic al Europei trebuie păstrate vii pentru a onora victimele, a condamna criminalii și a pune bazele unei reconcilierii clădite pe adevăr și rememorare”.⁴

Metodologia cercetării

În scopul colectării datelor necesare pentru studierea problemei am apelat la metoda analizei de conținut a documentelor oficiale elaborate de autoritățile competente ale Ținutului „Dunărea de Jos”: Rezidentul Regal al Ținutului „Dunărea de Jos”, Regimentul 3 Jandarmi „Dunărea de Jos”, Inspectoratul Regional de poliție „Dunărea de Jos” aflate în custodia Serviciului Județean Galați al Arhivelor Naționale ale României. În primele zile ale ocupației Basarabiei de către trupele sovietice, organele competente ale României pentru a constitui un tablou real al evenimentelor și a modalităților de instaurare în regiune a puterii sovietice au depus eforturi considerabile pentru a colecta și sistematiza informațiile referitor evenimentele și procesele respective.

O sursă veridică de informare privind primele zile ale ocupației sovietice o constituie mărturiile depuse de refugiații din Basarabia. Retragerea forțată și dezorganizată a trupelor și a administrației românești provocată de acțiunile trupelor sovietice care nu au respectat termenele prestabilite pentru invadarea Basarabiei au generat haos și incertitudine în rândurile populației românești din regiune. Persoanele care au reușit să se repatrieze pe parcursul lunii iulie, cu toate că ofereau informații lapidare,

¹ Deletant, D. (1992, 06). A balancing act-romania, 1919-40. History Today, 42, 48. Retrieved from <http://ezproxy.techlib.cz/login?url=https://search-proquestcom.ezproxy.techlib.cz/docview/202806951?accountid=119841>

² Cojocaru Gh. Ocuparea Basarabiei și nordului Bucovinei – o consecință directă a înțelegerilor sovieto-germane din 23 august 1939. În: Akademos, nr. 3(18), 2010, pp. 6-16; Constantin G. Cedare sau război. Cum au fost percepute la București ultimatumurile sovietice din iunie 1940. În: București - Materiale de Istorie și Muzeografie, Vol. XXVI. București: Muzeul Municipiului București, 2012, p. 89.

³ În vara anului 1940 județul Cahul era parte componentă a Ținutului Dunărea de Jos, instituit în august 1938. Urmare a tragicului eveniment Ținutul Dunărea de Jos a pierdut cele două județe basarabene aflate în componența sa: Cahul și Ismail.

⁴ Rezoluția Parlamentului European din 19 septembrie 2019 referitoare la importanța memoriei istorice europene pentru viitorul Europei (2019/2819(RSP)). Disponibil la: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2019-0021_RO.html (accesat la 01.05.2020).

marcate de trăirile personale, erau totuși o sursă importantă de informații despre lucrurile întâmplare în teritoriile cedate, deoarece erau oferite de martorii oculari ai evenimentelor.

De asemenea, am studiat documentele publicate și literatura de specialitate dedicată problemei cercetate.

Rezultate

1. Calvarul părăsirii Basarabiei reflectat în rapoarte oficiale ale armatei, jandarmeriei și poliției române. Buletinul informativ nr. 7 din 31 iulie 1940 al Regimentului 3 Jandarmi „Dunărea de Jos” asupra evenimentelor interne petrecute pe raza Regimentului în cursul lunii iulie, 1940 din 31 iulie 1940 consemna faptul că în timpul retragerii, armata română „a întâmpinat mari greutăți, fiind atacată în timpul retragerii de către populația civilă minoritară, înarmată cu arme capturate de la trupele noastre și furci, topoare, ciomegi, etc., sub protecția armatei sovietice”.¹

Trupele sovietice nu au respectat graficul de ocupare militară a Basarabiei. Au fost lansate trupe aeropurtate cu scopul de a ocupa obiectivele strategice și a zădărnici cu suportul populației alogene retragerea ordonată a trupelor și a administrației române din Basarabia. În gara Basarabeasca au fost lansați în ziua de 29 Iunie 1940, circa 250 parașutiști care au blocat trenurile cu scopul de a pune mâna pe materialul ce urma a transportat în România.² A fost confirmat faptul că „deasupra Bolgradului au zburat circa 60 avioane care au lansat parașutiști”.³ Constantin Uță, angajat C.F.R. de la Stația Taraclia județul Cahul relatează într-o declarație făcută autorităților militare starea de spirit existentă în gară pe parcursul zilelor de 28-29 iunie 1940 astfel: „Îți venea să crezi că este iadul pe pământ. De-a lungul trenului erau santinelele sovietice cu mitraliere, iar în preajma lor bulgari și evrei cu benzi roșii la mână stăteau de vorbă și râdeau”.⁴

Trupele sovietice, profitând de situația creată dezarmau și jefuiau trupele române care se retrăgeau. Într-un raport al Regimentului 3 Jandarmi „Dunărea de Jos” se constata că „armatele roșii au luat tot armamentul, până și bucătăriile de campanie la o parte din trupele noastre”.⁵

Cu ocazia trecerii trupelor române pe podul de la Oancea au fost semnalate o mulțime de astfel de cazuri. Militarii din Detașamentul de lucru Nr. 8 compus din 20-30 autocisterne când au ajuns în Cahul, au declarat că au fost atacați în timpul ce se retrăgeau prin județul Tighina de către populația minoritară, bulgară, găgăuză și evreiască. Au fost șoferi cu capetele sparte, geamurile de la mașini și cauciucurile de la roți tăiate cu cuțitele.⁶

Un grup de artileriști din rezerva Regimentului 27 Artilerie în apropiere de satul Gaidar județul Tighina, au fost atacați de un grup de bulgari, găgăuzi și ruși, înarmați cu furci de fier, topoare, etc., dezarmându-i, luându-le efectele scăpând cu fuga și aproape cu pieile goale.⁷

Regimentul 22 Artilerie Bolgrad a fost dezarmat de trupele sovietice, aceasta după cum a declarat parte din soldații Regimentului, care au fugit și s-au retras pe podul de peste Prut de la Oancea.⁸

Inspectoratul Regional de Poliție Galați informa Reședintele Regal al Ținutului „Dunărea de Jos” că în timpul retragerii s-a prezentat la Postul de Jandarmi Oancea, Locotenent-Colonelul Slav Nicu, Comandantul unui Detașament de lucru care fusese în județul Tighina, „bătut, cu capul spart, tăieturi de cuțit pe piept și obraz, dezarmat și jefuit de către bandele minoritare găgăuze, scăpând cu fuga îmbrăcat în niște haine de cerșetor”.⁹

Colonelul Traian Ionescu, Comandantul Regimentului 4 Roșiori „Regina Maria”, în raportul operativ-informativ pentru zilele de 29 iunie - 1 iulie 1940, a descris marșul efectuat din Berezina până la Cahul, unde a traversat podul peste Prut. Pe întreg parcursul itinerariului: Berezina – Tarutino – Malu Mic

¹ Serviciul Județean Galați al Arhivelor Naționale (În continuare: S.J.A.N. Galați), fond Reșidența regală a ținutului Dunărea de Jos, dosar nr. 133/1940, f. 94.

² S.J.A.N. Galați, fond Reșidența regală a ținutului Dunărea de Jos, dosar nr. 153/1939-1940, f. 65.

³ Ibidem, dosar nr. 153/1939-1940, f. 66.

⁴ Apud Stan C.I. Refugiați civili din fostul județ Cahul în România anului 1940. În: 200 de ani de la anexarea Basarabiei de către Imperiul Țarist: consecințele raptului teritorial pentru românii basarabeni. Materialele Simpoz. șt. intern. 12-13 mai 2012. Cahul: Univ. de Stat din Cahul „B. P. Hasdeu”, 2012, p. 351-352.

⁵ S.J.A.N. Galați, fond Reșidența regală a ținutului Dunărea de Jos, dosar nr. 153/1939-1940, f. 67.

⁶ Ibidem, dosar nr. 133/1940, f. 94; dosar nr. 153/1939-1940, f. 43.

⁷ Ibidem, dosar nr. 133/1940, f. 94-95; dosar nr. 153/1939-1940, f. 43.

⁸ Ibidem, dosar nr. 133/1940, f. 95; dosar nr. 153/1939-1940, f. 43-44.

⁹ Ibidem, dosar nr. 153/1939-1940, f. 44.

– Malu Mare – Ceadâr Lunga – Traianul Nou – Cubei – Bulgărița – Bolgrad – Ciumai – Cahul unitatea militară a înaintat în condițiile unor manifestări de ostilitate din partea populației locale aparținând grupurilor minoritare și maltrată de unitățile de parașutiști sovietici care aveau misiunea de a compromite retragerea organizată a trupelor militare române din Basarabia și de a le deposeda de bunurile și echipamentul din dotare. La 1 iulie regimentul a ajuns la Cahul unde funcționa deja un post de triere sovietic.

Colonelului Traian Ionescu a relatat în felul următor trecerea peste râul Prut:

„În urma informațiilor primite, am ajuns la Cahul, am făcut o recunoaștere personală a drumului și trecerii Prutului, anunțând postul de triere sovietic, sosirea regimentului meu. În drum spre pod am văzut spectacolul îngrozitor cum populația civilă se năpustea asupra cailor și căruțelor pentru a-i fura. Material, efecte, chesoane, armament rămase pe străzi.

M-am întors la regiment, am luat măsuri în consecință și am intrat în Cahul. La barieră, un comisar sovietic m-a oprit, anunțându-mă să dau caii și căruțele populației basarabene.

Am răspuns că nu am.

Mi-a răspuns cu amenințare de moarte, când populația civilă va recunoaște caii și căruțele lor.

Am răspuns că populația civilă nu este din regiunea de unde vin eu și că orice încercare o voi sancționa.

Am dat ordin să se strângă coloana și să se tragă foc la orice provocare.

Am intrat în oraș, am ajuns la pod. Civili au fost ușor busculați la încercarea lor de a opri căruțele.

Locotenentul Toroceanu a încercat să lovească cu sabia pe conducătorul unei tanchete sovietice, care era ieșit din turelă, fiindcă voia să oprească coloana intenționat pentru a da posibilitate populației civile să provoace incidente.

La hotărârea ofițerului, tancheta a schimbat direcția fără a provoca oprirea.

Ajuns la trecere, am descălecat și am dat ordin să treacă prin fața noastră trap.

Comisarul sovietic mi-a cerut să opresc. Am refuzat, acuzându-l de complicitate cu populația civilă.

Regimentul a trecut la trap podul spre Oancea.

Concluzie:

1. Toate acțiunile populației civile au fost organizate și protejate de Armata Sovietică.
2. În fața unei hotărâri energice, populația nu a îndrăznit.
3. Niciun ofițer, subofițer sau soldat din Regimentul 4 Roșiori nu a suferit cea mai mică jignire din partea populației ostile. Acei care au îndrăznit să o facă au fost tratați în consecință.
4. Soldații Regimentului 4 Roșiori, în urma celor văzute, au învățat cea mai bună lecție a subiectului „comunism”.
5. Disciplina ofițerilor și trupeii în tot timpul acestor 3 zile a fost desăvârșită”.¹

Din cele relatate de Colonelul Traian Ionescu este evidentă tactica practică de sovietici în scopul deposedării trupelor române de armamentul și bunurile materiale aflate în dotare, de a compromite retragerea organizată și de a le discredita în fața locuitorilor: trupele sovietice împiedicau, prin diferite procedee, deplasarea trupelor oferind astfel posibilitatea populației, în special a celei din grupurile minoritare etnice să deposedeze armata de cai și bunurile disponibile. În condițiile disciplinei, fermității și a curajului de care au dat dovadă ofițerii și soldații regimentului trupele sovietice și bandele de civili au cedat.

Este semnificativ faptul că ofensiva militară sovietică, cu încălcarea brutală a termenelor și condițiilor stabilite, a fost însoțită și de ample operațiuni de dezinformare. De exemplu, trupele sovietice au fotografiat detașamentele de lucru civile în timpul retragerii, în hainele cu care erau îmbrăcați, dezinformând populația că „aceasta este armata română”.²

2. Manifestări antiromânești ale locuitorilor județului Cahul. În rapoartele informative ale poliției și jandarmeriei române a fost consemnat faptul că retragerea trupelor militare, a organelor de poliție și jandarmerie, a autorităților civile din județul Cahul „a fost stânjenită foarte mult de populația civilă, care de la primul semnal de evacuare s-a dedat la jafuri, beții și în grupuri armate cu concursul concentrațiilor basarabeni de la unitățile care au dezertat, au atacat convoaiele”.³ Concentrații de origine basarabeană din

¹ Dezmembrarea României. Exodul din Basarabia, Nordul Bucovinei și Ținutul Herța: 28 iunie 1940 - 22 iunie 1941. P. 1. Chișinău: Editura SEREBIA, 2017, p. 161.

² S.J.A.N. Galați, fond Rezidența regală a ținutului Dunărea de Jos, dosar nr. 153/1939-1940, f. 44; dosar nr. 133/1940, f. 95.

³ Ibidem, dosar nr. 133/1940, f. 95.

județul Cahul, printre care un anume Andrei Sârbu din orașul Cahul, când a văzut retragerea trupelor, a îndemnat pe toți ceilalți concentrați să nu se dezecipeze de hainele militare române, spunându-le că el dorește ca atunci când vor sosi rușii, să arate că au fost în stare să nu predea efectele românilor.¹

Reacțiile și comportamentul populației din grupurile etnice minoritare din Basarabia a fost diferit, în dependență, mai ales de starea lor socială și măsura în care erau afectați de propaganda comunistă. Populația de origine rusă înstărită s-a refugiat pe teritoriul românesc, iar populația evreiască a preferat să rămână în Basarabia „primind cu simpatie venirea sovietelor”.² Informațiile furnizate de subofițerii de jandarmi evacuați din Basarabia au confirmat atitudinea ostilă și acte de brutalitate săvârșite de populația rusă și în special cea evreiască contra trupelor române în retragere și contra evacuaților. Rapoarte oficiale ale jandarmeriei române notau că „pe tot timpul parcursului jandarmii au fost huiduiți și înjurați de către populația minoritară”.³

Unii funcționari de origine etnică străină au refuzat evacuarea și predarea spitalelor și oficiilor încredințate. Este și cazul doctorului primar sanitar al județului Cahul care a refuzat evacuarea preferând să rămână în Cahul. Lui i-a fost ridicată mașina și dusă la postul Oancea pentru a o preda legiunii de jandarmi Covurlui.⁴

Potrivit informațiilor furnizate de subofițerii de jandarmi evacuați, în Basarabia erau insuficiente căruțele pentru evacuarea averii formațiunilor de jandarmi întrucât o parte din autorități fiind minoritari au anunțat locuitorii să fugă cu vitele.⁵ Jandarmii în termen, originari din Basarabia, nu au dat nici un ajutor la evacuare, parte din ei trecând de partea sovieticilor.⁶

În Buletinul informativ nr. 6 al Regimentului 3 Jandarmi „Dunărea de Jos” asupra evenimentelor interne petrecute pe raza Regimentului în cursul lunii iunie, 1940 din 30 iunie se menționa că „soldații minoritari ai Cercului de Recrutare Cahul și Regimentul 68 Cahul au dezertat în masă la soviete și este posibil ca și jandarmii minoritari din această cauză nu s-au prezentat la unități”.⁷

Comportamentul vădit ostil al unei părți a populației din Basarabia și manifestările violente față de trupele române, funcționarii și populația care se refugia a impresionat neplăcut populația din regiunile limitrofe ale României. După cum reiese din conținutul Buletinului informativ nr. 7 din 31 iulie 1940 al Regimentului 3 Jandarmi „Dunărea de Jos” intitulat „Asupra evenimentelor interne petrecute pe raza Regimentului 3 Jandarmi „Dunărea de Jos” în cursul lunii iulie, 1940” starea de spirit a populației rurale române potrivit rapoartelor informative a jandarmeriei „este liniștită, însă este pătrunsă de o mare amărăciune pentru motivele că, s-a cedat Basarabia fără lupte și mai ales pentru faptul că, populația Basarabiei, într-un spirit nejustificat de ostilitate, s-au dedat la atrocități față de armată care se retrăgea spre Prut, cât și față de funcționarii și demnitarii noștri care se evacua”.⁸

3. Cahulul în primele săptămâni ale instaurării regimului sovietic. Situația existentă în primele zile ale ocupației sovietice poate fi reconstituită după datele sumare conținute în rapoartele întocmite de autoritățile competente ale statului român și în baza informațiilor oferite de populația refugiată din județul Cahul.

A. Rapoartele jandarmeriei și poliției române privind situația din județul Cahul

Situația existentă în primele zile ale ocupației sovietice poate fi reconstituită după datele sumare conținute în darea de seamă a Inspectoratului Regional de poliție „Dunărea de Jos”, Galați pentru perioada 27 iunie – 7 iulie 1940. Primele informații obținute din Basarabia se rezumau la următoarele:

„Mărfurile de la comercianți au fost ridicate și depozitate la cooperative.

Alimentele se dau cu cartelă, iar pentru acele ce sunt considerate mai puțin necesare s-au fixat prețuri exagerate, astfel kilogramul de slănină ar fi 400 lei.

Toate imobilele de lux și de la acei la care s-a considerat că au prea multe s-au ridicat, lăsându-le numai strictul necesar. La fel îmbrăcămintea.

S-ar fi luat măsura ca funcționarii rămași în Basarabia să fie trimiși în interiorul Rusiei, fiind înlocuiți cu funcționari sovietici.

¹ Ibidem, dosar nr. 133/1940, f. 95; dosar nr. 153/1939-1940, f. 43.

² Ibidem, dosar nr. 153/1939-1940, f. 65.

³ Ibidem, dosar nr. 153/1939-1940, f. 66.

⁴ Ibidem, dosar nr. 153/1939-1940, f. 65.

⁵ Ibidem, dosar nr. 153/1939-1940, f. 65.

⁶ Ibidem, dosar nr. 153/1939-1940, f. 66-67.

⁷ Ibidem, dosar nr. 153/1939-1940, f. 65.

⁸ Ibidem, dosar nr. 133/1940, f. 92.

Toată lumea ar fi fost pusă la muncă, inclusiv femeile cărora li s-a interzis să mai poarte lux, stabilindu-se un fel de îmbrăcăminte tip.

Uzinele de apă și electricitate nu ar funcționa regulat, pentru că s-ar face economie de benzină, petrol și uleiuri.

Banii românești circulă încă pe piață.

Crucile de pe toate Bisericile au fost ridicate.

Acei care s-au desconcentrat din armata noastră trecând în Basarabia, ar fi foarte nemulțumiți de felul cum sunt tratați de autoritățile rusești”.¹

Legiunea de Jandarmi Fălciu la 11 august 1940 informa despre evenimentele din Basarabia următoarele:

„Au fost ridicați toți marii proprietari și transportați în mașini închise fără a se cunoaște destinația. Averile acestora au fost împărțite locuitorilor însă numai pentru muncă - 5 hectare de fiecare.

Politia se face de evrei bine înarmați.

Populația este scoasă cu forța la munca câmpului și pusă sub supravegherea evreilor.

Din locuințe li s-au ridicat aproape tot lăsând doar câte un rând de haine pentru fiecare.

Copii de la 7 ani în sus, au fost înscriși nominal în tabelele ce s-au întocmit și urmează a fi trimiși în interiorul Rusiei, pentru a învăța limba rusă și meserii.

Foștii funcționari caută momentul prielnic, pentru a putea trece în România.

Populația din Basarabia este foarte nemulțumită de actualul regim și așteaptă cu nerăbdare reîntoarcerea trupelor române”.²

În rapoartele Regimentului 3 Jandarmi „Dunărea de Jos” privind „starea de spirit a populației pe luna iulie 1940 în cuprinsul Ținutului „Dunărea de Jos” și a Inspectoratului Regional de Poliție „asupra stării de spirit din Ținutul „Dunărea de Jos” în legătură cu ultimele evenimente” prezentate Rezydentului Regal al Ținutului „Dunărea de Jos” la 30 iulie 1940 au fost generalizate informațiile acumulate în decurs de o lună privind „starea de lucruri actuală în teritoriul ocupat (Cahul și Ismail) și aspectul vieții sub noul regim”.³ Aspectele esențiale prezentate în acest raport pot fi rezumate la următoarele:

- La Cahul până la evacuarea completă a autorităților românești a fost liniște și ordine, pe teritoriul urban, după plecarea autorităților însă „s-a instituit un comitet sovietic local, printre conducători fiind și Teodor Ostașcu, șef de serviciu la Ținutul „Dunărea de Jos” care a plecat de la Galați, imediat ce a aflat de ultimatumul sovietic, preotul Matei Tomșa, directorul gimnaziului și comandant al Legiunii de Străjeri Cahul, medicul primar al județului Tișcovschi, inginerul Ohman și alții”;

- Imediat după sosirea trupelor sovietice au fost ocupate în primul rând clădirile instituțiilor românești, punându-se la fiecare gardă militară. Au fost organizate organe de poliție și administrație locale fiind antrenați minoritarii ruși, lipoveni, cunoscuți cu sentimente comuniste. Din punct de vedere al conducerii în administrație, în prezent, elementul evreiesc joacă un rol preponderent în teritoriul ocupat;

- Elementul românesc a început să fie strâns și deportat în interiorul Rusiei în locuri necunoscute. În orașe „se continuă încă cu așa zisa purificare de elementele găsite periculoase noului regim. Au căzut victime acestei măsuri, toți acei, cu mici excepții, care a ocupat funcții sub administrația românească, oamenii bogați, cei denunțați din ură și răzbunare, care fiind ridicați din casele lor sunt ținuți închiși, fără a se prevedea sfârșitul soartei lor”;⁴

- Au fost confiscate toate mărfurile din depozitele comerciale. Magazinele și entitățile comerciale care au fost lăsate să funcționeze nemaiaivând de unde să se aprovizioneze cu marfă, deoarece în timp de doar trei săptămâni toate stocurile s-au epuizat complet, s-au închis treptat. Epuizările de stocuri s-au datorat și faptului că reprezentanții noului regim au cumpărat mari cantități de mărfuri, „articolele de țesătorie, stoffe, pânzeturi de orice fel, au fost cumpărate cu lăcomie de ofițerii armatei sovietice, soldaților roșii rămânându-le să-și procure ceasuri și brice de ras, articole după care s-a produs o adevărată vânătoare”;⁵

- În orașe, s-a făcut recensământul tuturor imobilelor particulare, proprietarilor fiindu-le lăsate doar apartamentele ce le ocupau la momentul recensământului, iar restul imobilelor care erau locuite prin închiriere și al căror venit trecea în folosul proprietarilor, a fost trecut în conturile comitetului orașului, care „având în mâini întreaga administrație comunală, va face repartitia lor”;

¹ Ibidem, dosar nr. 78/1940, f. 631-632.

² Ibidem, dosar nr. 133/1940, f. 271.

³ Ibidem, dosar nr. 153/1939-1940, f. 39-41, 46-48.

⁴ Ibidem, dosar nr. 153/1939-1940, f. 41.

⁵ Ibidem.

- Toate stocurile de cereale au fost strânse, lăsându-se populației numai strictul necesar. Măsura respectivă a fost realizată de armata roșie, deoarece, având efective mari în tot Sudul Basarabiei, are nevoie de aprovizionarea trupelor și animalelor. La sate măsura confiscării cerealelor a produs adânci nemulțumiri în rândurile populației rurale, mai ales că strângerea noii recolte se face sub controlul autorităților sovietice, are ridică toate cantitățile disponibile fără nici o plată către producători;

- Autoritățile sovietice locale, pentru a câștiga populația rurală de partea lor, au făcut propagandă la început că pământurile nu se vor confisca de Stat, ci vor fi împărțite celor săraci, astfel că nici o suprafață de teren să nu fie mai mare de 30 hectare. S-au luat chiar măsuri ca terenurile care depășeau suprafața de 30 de hectare să fie repartizate țăranilor săraci cu toate semănăturile ce s-au făcut de foștii proprietari, pentru ca noii stăpâni să poată culege roada chiar în respectivul an.

Autoritățile sovietice nu au oferit alte relații în legătură cu începutul aplicării reformei agrare, în fapt, reforma agrară, așa cum ea a fuse-se aplicată, constituia doar un mijloc de propagandă pentru populația din Basarabia și urmarea „un scop dublu: a) noua conducere venind în ajutorul clasei muncitoare sărace caută să o atașeze regimului sovietic și b) satisfăcând pentru un moment aspirațiile păturii pe care se poate bizui noua administrație în viitor, au putut asigura ordinea și liniștea evitând eventualele reacțiuni din partea populației obișnuite de veacuri cu regimul proprietății individuale”.

În același timp, „propagandiștii noului regim comunist”, în acțiunile propagandistice desfășurate în mediile urbane după directivele oficiale și în condițiile menținerii aparente a proprietății private „nu s-a ferit să lase a se înțelege, fie la întruniri, fie sub un alt mod de propagandă, că actuala stare de lucruri nu va continua mult și că proprietatea individuală are să dispară în curând, făcându-și loc regimul colectivizării integrale”.¹ Prin astfel de acțiuni cu caracter propagandistic se pregătea terenul pentru colectivizările forțate;

- Copii cu vârsta între 7 și 14 ani au început a fi internați în instituții comuniste;

- S-a introdus munca obligatorie pentru toți, fără deosebire de clasă. Populația nevoiașă este hrănită la cazan, cu porția, mâncarea zilnică constând din borș preparat din pește conservat;

- Debiturile de băuturi spirtoase s-au închis și nu se mai servesc băuturi alcoolice din cauza că, populația chiar de la începutul evacuărilor se ținea numai de beții și se deda la acte nepermise;

- Bisericile au fost transformate în dormitoare pentru trupă, săli de spectacole, grajduri de cai, magazii de efecte și alimente. Astfel, într-o notă informativă ale autorităților competente datată cu 20 iulie 1940 se relatează: „Toate obiectele de preț ale Bisericilor din orașele și satele basarabene au fost confiscate, icoanele distruse și Bisericile transformate în grajduri și depozite de mărfuri”;

- Autoritățile din Basarabia au confiscat și depozitat întreaga recoltă ce fusese treierată. Alimentele s-au scumpit în așa măsură, în cât costul unui kilogram de pâine depășește 50 lei, iar muncitorii primesc drept remunerații în loc de bani bonuri cu care se prezintă la depozit pentru alimente;

- Dezertorii din armata română, pe care autoritățile sovietice îi prind, sunt trimiși în interiorul Rusiei, la o depărtare de peste 300 km de granița română;

- Începând de la 12 Iulie a. c., toate magazinele de coloniale și manufactură, au fost închise, iar mărfurile confiscate de autoritățile sovietice din Basarabia”.²

B. Mărturiile refugiaților despre instaurarea regimului sovietic în județul Cahul

Mărturiile și trăirile refugiaților din Basarabia reprezintă o sursă importantă de informare și documentare privind primele zile ale instaurării regimului de ocupație sovietic. Relatării populației refugiate despre evenimentele și procesele care aveau loc, atitudinea și comportamentul autorităților și trupelor sovietice față de populația băștinașă, reacțiile populației față de acțiunile întreprinse de „noua stăpânire” sunt foarte importante pentru restabilirea adevărului istoric.

Chiar dacă reacțiile lor la cele întâmplate sunt fragmentare și influențate de starea lor emoțională datorată interacțiunii cu autoritățile și regimul sovietic, aceste mărturii sunt foarte prețioase din perspectiva studierii mecanismului de instaurare a regimului sovietic și a impactului pe care l-a avut nu numai asupra basarabenilor ci și a întregii Români.

Potrivit unei note informative a Chesturii de Poliție Brăila soția locuitorului Nistor Wolf, din Cahul, abia în ziua de 11 Iulie 1940 a reușit să plece din Cahul împreună cu patru copii mici lăsând acolo încă doi copii în îngrijirea soțului ei care a refuzat să se repatrieze. Dânsa a relatat următoarele:

- Toți funcționarii publici și familiile lor rămași pe teritoriul Basarabiei sunt arestați și plasați în

¹ Ibidem, dosar nr. 153/1939-1940, f. 39, 47.

² Ibidem, dosar nr. 133/1940, f. 50.

penitenciar împreună cu evreii înstăriți cărora li s-au luat banii;

- Autoritățile sovietice ca să exemplifice față de populație, viața socială din Rusia, au purtat pe străzile Cahulului 2 copii, unul dintr-o familie bogată și unul dintr-o familie săracă ca locuitorii să poată face deosebirea cum trăiau unii și trăiau alții;

- Autoritățile sovietice au dat o ordonanță că toți locuitorii din Cahul sunt obligați ca în timp de 2 luni să declare la autorități averea ce o posedă. S-a anunțat apoi că se vor înființa cantine populare, unde vor mânca numai aceia care vor face dovada că lucrează, cei ce nu se vor înrola în coloniile de muncă nu vor avea dreptul la hrană.¹

Colonelul Gheorghe Grozea, șeful Oficiului Poliției județului Covurlui, relatează la 15 august 1940 în Darea de seamă expediată Direcției Generale a Poliției, privind activitatea informativă desfășurată de la 15 iulie până la 15 august 1940 că trecerile peste Prut au fost destul de numeroase la începutul și în cursul lunii iulie și mai reduse în prima chenzină a lunii august. Acest fapt, în opinia sa, dovedește că „rușii au întărit măsurile de pază la frontieră, împiedicând trecerile frauduloase”. Din contactul luat cu refugiații au fost sesizate mai multe aspecte privind instaurarea regimului sovietic în județul Cahul.

Astfel, în ziua de 15 iulie 1940, a trecut pe la punctul Oancea tânărul Gavril Vasilopol, născut în orașul Galați, care a rămas în Cahul, motivat că are mama bătrână și trebuie s-o îngrijească, dar văzând măsurile luate de ruși, a decis să se refugieze în România. Dânsul a oferit următoarele detalii despre „noua orânduire”:

„Imediat după ocuparea orașului de către ruși, au pus gărzi pe la toate instituțiile, trecându-le sub autoritatea armatei.

Din lipoveni au format poliția orașului, având misiunea de a spiona pe cei ce nu ar nutri sentimente comuniste, pe care să-i aresteze în cursul nopții. Astfel, au fost arestați și mulți locuitori, care au fost transportați cu mașini dube pe timpul nopții în locuri necunoscute.

După câteva zile după ocuparea orașului Cahul au fost arestați: directorul penitenciarului, medicul primar Țișcoveșchi, directorul Liceului de băieți, anume Tomșa, căpitanul gardienilor publici Murgea; proprietarii Vișinovschi, Nincă etc.

În fața armatei și populației adunate în piața orașului, comandantul rus a ținut o cuvântare, prin care a arătat că, după 22 ani de chin, Rusia a reluat Basarabia. Printre altele, a mai spus că populației și tineretului trebuie să i se dea o educație deosebită, întrucât acum au pășit într-o eră nouă, aceea a comunismului.

După terminarea discursului, a urmat defilarea a 30-40 tancuri și mașini blindate.

În orașul Cahul s-a format un comitet de țărani, sub președinția unui oarecare Ioan, procedând la împărțirea averilor celor refugiați din Basarabia.

Comandamentul rus a dat o proclamație, obligând pe toți cei ce dispun de sume mai mari de 4.000 lei să-i depună imediat la bănci. Astfel, evreul Ștrul Singher și frații lui au depus câte 2.000.000 lei.²

Legiunea de jandarmi Covurlui transmitea la 13 August 1940 că în ziua de de 20 Iulie a trecut din Basarabia în România Nastasia Cristofan³ fostă cu domiciliul în comuna Zărnești, satul Paicu, Județul Cahul. În discuțiile purtate cu Comandantul Legiunii dânsa a relatat următoarele privind situația din Basarabia:

„În satul Paicu era o patrulă de trei soldați care se schimbau, stând ziua mai mult prin tufișuri și marginile satului. Pe timpul nopții patrulau prin sat și indivizii găsiți îi duceau în satul Cucoara unde era amplasat un pichet de grăniceri rus. La răsărit și miazăzi, de satul Zărnești unde era conacul proprietarului Chirilă Cricopol care a trecut în România a fost instalat un pichet de grăniceri, de unde se aprovizionau soldații din Paicu cât și cei din Cucoara.

În mai multe zile au trecut pe șoseaua ce duce din orașul Cahul spre orașul Leova un număr de mai multe tancuri și mașini diferite, care fiind întrebați de curioși, au spus că merg în direcția Fălciu.

Soțul Nastasiei Cristofan, ducându-se cu pește pentru vânzare în satul Lingura și trecând prin mai multe sate, la răsărit de satul Paicu, distanță de aproximativ 4 km, a văzut armată multă, cai și tunuri.

¹ Ibidem, dosar nr. 133/1940, f. 53.

² Dezmembrarea României. Exodul din Basarabia, Nordul Bucovinei și Ținutul Herța: 28 iunie 1940 - 22 iunie 1941. P. 1. Chișinău: Editura SEREBIA, 2017, p. 275-276.

³ În Darea de seamă a colonelului Gheorghe Grozea, șeful Oficiului Poliției județului Covurlui expediată Direcției Generale a Poliției, privind activitatea informativă desfășurată de la 15 iulie la 15 august 1940 din 15 august 1940 era trecută cu numele de Năstăsia Hristofor. A se vedea: Dezmembrarea României. Exodul din Basarabia, Nordul Bucovinei și Ținutul Herța: 28 iunie 1940 - 22 iunie 1941. P. 1. Chișinău: Editura SEREBIA, 2017, p. 276.

De la Cahul într-una din zile, a plecat un camion încărcat cu fete și femei, la care s-au adăugat și trei fete din satul Paicu, mergând spre Rusia Sovietică pentru a vedea felul de trai de acolo.

Din prima zi a sosirii trupelor rusești, bande de civili au devastat clădirile marilor proprietari, stricând și furând totul. Moșia începând de la km. 106 și până la Cahul a fost dată spre lucru oamenilor din orașul Cahul. Moșia lui C. Ghilis a fost dată oamenilor din satul Paicu.

Circulă zvonul că copii de la 6 ani, vor fi ridicați și duși în locuri necunoscute. În satul Paicu s-a dat ordin ca 3 case să fie rezervate drept local de școală, unde vor învăța femeii și oameni până la 30 ani, precum și flăcăi, fete și copii.

De asemenea, circulă zvonul că toți refugiații care au trecut în România, au fost împușcați, iar averile și tot ce aveau asupra lor, au fost luate de statul Român.

În ziua de 17 Iulie a.c., s-a luat de la primii gospodari din sat oile ce le aveau și au fost împărțite la cei săraci. În satul Paicu s-a instalat ca delegat al satului cel mai ordinar individ de naționalitate rus, care până la venirea rușilor nu i se dădea nici cea mai mică atenție.

În satul Baurci, fostul agent de percepție Periclie Platon, fiind căsătorit cu o basarabeană și rămânând acolo, a fost pus să păzească vacile satului, iar fostul păzitor de vaci fiind rus, a fost instalat ca primar.

Fostul agent de percepție din comuna Zărnești, Județul Cahul, fiind pârât de populația din sat, cum că pe timpul stăpânirii române, ar fi făcut ilegalități, după 2-3 interogatorii ce i s-ar fi luat, ar fi fost împușcat”.¹

În nota informativă a Legiunii de Jandarmi Covurlui, referitoare la starea de lucruri din Basarabia în perioada lunii iulie 1940 se conțin câteva mărturii a refugiaților din județul Cahul care au trecut frontiera pe la punctul Oancea în ziua de 29 iulie 1940.

Atena Lecața de origine etnică română a comunicat autorităților că odată cu evacuarea Basarabiei nu a putut trece în România din cauza lipsei mijloacelor de transport, rămânând la locuința sa din Cahul. De la ocuparea orașului Cahul și până în ziua de 29 iulie 1940, a solicitat în continuu comandamentul rus să fie repatriată, însă i s-a spus că Guvernul Român nu îi mai primește. În ziua de 29 iulie, a fost condusă de 2 santinele ruse până la frontiera Română punctul Oancea pe unde a intrat în țară. Atena Lecața în timpul aflării sub ocuparea sovietică a remarcat următoarele fenomene:

- În orașul Cahul sunt multe trupe, iar tehnica militară este camuflată. Armata rusă este bine echipată și bine hrănită dându-li-se de mai multe ori pe zi mâncate;

- Funcționarii români care au rămas în Cahul au fost arestați și închiși în penitenciarul din Cahul, neavând voie să comunice cu nimeni din familiile lor și neștiind nimeni ce soartă vor avea;

- Averile celor care au plecat în România au fost confiscate. Averile locuitorilor rămași nu s-au confiscat, rămânând ca fiecare locuitor să-și strângă recolta până la toamna viitoare când va intra în colectivitate;

- Sunt încă multe familii de români care doresc să se repatrieze, însă le este frică să ceară repatrierea pe motiv că nu li se va aproba de către Guvernul Sovietic și pe urmă nu se știe care le va fi soarta.²

Sacaiani Grigore de origine etnică elenă a informat autoritățile că din lipsa de mijloace de transport pentru a se putea evacua a rămas în Cahul. În ziua de 30 iunie 1940, pe la orele 5 dimineața a fost jefuit completamente de către o bandă de civili luându-i tot ce a avut în casă și chiar îmbrăcămintea. Dânsul a atras atenția asupra următoarelor realități ale vieții sovietice din orașul Cahul:

- În general, populația este nemulțumită de regim în afară de pătura de jos care este mulțumită;

- Populația civilă, în special „clasa de sus” trăiește sub o continuă teroare din cauză că guvernul rus îi forțează să treacă la o egalare cu „pătura de jos”;

- Benzina și petrolul lipsesc completamente pe piața Cahulului;

- În ziua de 28 iulie au sosit în orașul Cahul noi trupe rusești, afară de cele ce veniseră mai înainte.³

Maria Memos Lecața de origine etnică elenă a relatat următoarele:

- O parte din funcționarii care au ocupat diferite funcții la statul român, au rămas și ocupă mai departe funcții în regimul rus;

¹ S.J.A.N. Galați, fond Rezidența regală a ținutului Dunărea de Jos, dosar nr. 133/1940, f. 299; Dezmembrarea României. Exodul din Basarabia, Nordul Bucovinei și Ținutul Herța: 28 iunie 1940 - 22 iunie 1941. P. 1. Chișinău: Editura SEREBIA, 2017, p. 276.

² S.J.A.N. Galați, fond Rezidența regală a ținutului Dunărea de Jos, dosar nr. 133/1940, f. 201.

³ Ibidem, dosar nr. 133/1940, f. 201-201 verso.

- Populația este liberă a vorbi orice limbă, iar pătura de jos trăiește numai în distracții în gradina publică, cântând muzica;

- În orașul Cahul se află multă armată, ca: grăniceri, cavalerie, etc. care este cazată în fosta cazarmă a Regimentului 68 Infanterie a armatei române.¹

Olga Memo de origine elenă domiciliată în Cahul a informat că în Cahul sunt amplasate numeroase trupe și că imediat după ocuparea Cahulului de către trupele rusești, funcționarii români au fost arestați și duși la închisoare dându-li-se numai odată pe zi hrană și interzicându-le să comunice cu familiile lor.²

Maria Iulia Chirilă de origine etnică română și domiciliată în București a relatat că venea în fiecare vară la Cahul unde avea casă și unde anul acesta a fost surprinsă de trupele rusești. Aici, imediat după ocuparea trupelor rusești în dimineața zilei de 30 iunie 1940, pe la orele 5 dimineața a fost jefuită de către o bandă de ruși și lipoveni, luându-i tot ce a avut asupra ei, precum și actele ce le posedă. În perioada aflării în orașul Cahul ocupat a remarcat următoarele:

- În orașul Cahul cine exprimă cuvântul de jidan este imediat condamnat cu 3 luni de închisoare;

- În orașul Cahul am văzut circa 15 tancuri și altele camuflate în grădina publică, iar la o distanță de 3 km de Cahul spre Oancea a văzut mai multe tancuri-amfibii camuflate;

- În orașul Cahul sunt numai 2 biserici deschise dintre care una românească și una lipovenească;

- Bătrânii sunt sfătuiți să se lase de biserică deoarece tineretul nu are voie să frecventeze biserica, iar bătrânilor nu le-ar conveni ca să întrețină o biserică pe contul lor propriu;

- Lipsesc completamente zahărul, uleiul, benzina și petrolul.³

Este relevantă pentru înțelegerea modalităților de acțiune a regimului sovietic în teritoriile acaparate analiza succintă a relatărilor oferite de refugiații basarabeni realizată de către colonelul Gheorghe Grozea, șefului Oficiului Poliției județului Covurlui la mijlocul lunii august 1940:

„...Trupele rusești au tolerat formarea de bande, care s-au dat la jafuri. Au instituit poliție din derbedei care se dedau la acte de răz bunare nejustificate.

Pământurile și vitele proprietarilor, cât și avutul celor refugiați au fost prădate și împărțite la săraci.

Din toate relatările și verificările făcute personal, rezultă că majoritatea locuitorilor din Basarabia sunt nemulțumiți din cauza nesiguranței și actelor de vandalism ce se petrec”.⁴

Cu toate că mărturiile relatate de refugiați sunt influențate de trăirile și experiențele lor personale, de emoțiile legate de evadarea din Basarabia ocupată, ele prezintă un tablou veritabil al realităților cotidiene ale acelor timpuri, cu toate nuanțele și particularitățile, adeseori evitate sau falsificate de autoritățile sovietice.

Discuții

Cu toate că la 24 decembrie 1989 Congresul al II-lea de deputați ai poporului din URSS a condamnat oficial faptul semnării protocolului adițional secret al pactului de neagresiune și l-a calificat drept nul și neavenit din data semnării sale în statele post-sovietice continua să-și producă efectele clișeele propagandistice sovietice. În multe din fostele republici sovietice influențate foarte mult de o parte considerabilă a istoriografiei ruse și de mediile propagandistice evaluările pactului Ribbentrop-Molotov și a consecințelor sale nu s-au extins dincolo de punctul de vedere exprimat în discursul lui Stalin din 3 iulie 1941.⁵ În acel discurs Stalin afirma că datorită pactului de neagresiune semnat cu Germania s-a „asigurat pacea ... timp de un an și jumătate și posibilitatea de a ne pregăti forțele pentru a riposta dacă Germania nazistă ar fi riscat să atace țara noastră, contrar pactului încheiat. Acesta este un câștig evident pentru noi și o pierdere pentru Germania nazistă”.⁶ Într-o lucrare colectivă apărută sub egida Academiei de Științe a URSS în 1990 și intitulată „1939: Lecțiile istoriei” se menționa că „în 1939,

¹ Ibidem, dosar nr. 133/1940, f. 201 verso.

² Ibidem, dosar nr. 133/1940, f. 201 verso.

³ Ibidem, dosar nr. 133/1940, f. 201 verso.

⁴ Dezmembrarea României. Exodul din Basarabia, Nordul Bucovinei și Ținutul Herța: 28 iunie 1940 - 22 iunie 1941. P. 1. Chișinău: Editura SEREBIA, 2017, p. 276-277.

⁵ A se vedea, de exemplu: Мельтюхов М. „Санитарный кордон”: стратегическая проблема и ее решение // Журнал российских и восточноевропейских исторических исследований, № 1(4), 2012, с. 18; Морозов С.Д. СССР накануне и в начале Второй мировой войны (К 70-летию Победы СССР в Великой Отечественной войне) // Клио. 2015. № 6 (102). с. 51; Бобейко В.И. Политика СССР в бессарабском вопросе накануне Великой Отечественной Войны // Северный регион: наука, образование, культура. 2015. № 1 (31). с. 170.

⁶ Сталин И.В. О Великой Отечественной войне Советского Союза. М., 1946. С. 11-12.

au dat roadă semințele care au fost selectate și semănate de guvernele, centrele ideologice și financiare ale Occidentului în anii '20 și mai ales la începutul anilor '30". Autorii erau convinși că „în toată diversitatea programelor și sloganurilor clanurilor guvernante care au determinat politicile de la Washington și Londra, Paris și Roma, Berlin și Tokyo, în acțiunile lor, cu unele excepții, a existat un numitor comun – antisovietismul”. Astfel, URSS datorită politicilor antisovietice promovate de statele occidentale a fost nevoit să-și asigure securitatea.¹

Cu toate că în ultimele trei decenii au apărut mai multe lucrări prețioase în care sunt reflectate obiectiv evenimentele din iunie-august 1940,² în spațiul public mai persistă încă diverse opinii de sorginte ideologică comunistă.

În scopul evitării capcanelor propagandistice create din considerente ideologice este foarte necesar de a valorifica documentele din fondurile de arhivă care reflectă situația din perioada respectivă. Sunt foarte utile din această perspectivă documentele elaborate de autoritățile competente române și relațiile populației refugiate din Basarabia în timpul retragerii și în primele zile ale ocupației sovietice.

Concluzii

Urmare a presiunilor diplomatice și militare directe exercitate de Uniunea Sovietică și a șantajului exercitat de Germania și Italia în sprijinul agresorului, în iunie 1940 administrația și armata română a părăsit, fără a opune rezistență, teritoriul Basarabiei.

Retragerea dezorganizată a instituțiilor statului și a armatei a fost foarte mult perturbată de intervențiile grupurilor de minoritari și de comportamentul abuziv al trupelor sovietice.

Acțiunile ostile ale populației minoritare contra refugiaților și a soldaților români se datorează, în mare parte, acțiunilor diversioniste și propagandistice sovietice, dar și factorilor interni care nu au reușit în cele două decenii de administrație românească să integreze respectivele grupuri etnice.

Chiar din primele zile ale ocupației sovietice, în Basarabia au fost create structuri ale puterii de tip sovietic și realizate un șir de măsuri politice, economice, sociale, propagandistice menite să instaureze cât mai repede regimul sovietic.

Măsurile represive întreprinse de noile autorități au nemulțumit populația provocând dezamăgire chiar și în rândul celor care s-au bucurat de „clipa eliberării”.

Bibliografie:

A. Surse arhivistice

Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Galați, fond Rezidența regală a ținutului Dunărea de Jos:

1. dosar nr. 133/1940
2. dosar nr. 153/1939-1940
3. dosar nr. 78/1940

B. Surse bibliografice

1. Cojocaru Gh. Ocuparea Basarabiei și nordului Bucovinei – o consecință directă a înțelegerilor sovieto-germane din 23 august 1939. În: Akademos, nr. 3 (18), 2010, pp. 6-16;
2. Constantin G. Cedare sau război. Cum au fost percepute la București ultimatumurile sovietice din iunie 1940. În: București - Materiale de Istorie și Muzeografie, Vol. XXVI. București: Muzeul Municipiului București, 2012, pp. 89-102.
3. Deletant D. A Balancing act-Romania, 1919-40. History Today, Vol. 42, (Jun 1992): 48. Retrieved April 30, 2020, from <http://ezproxy.techlib.cz/login?url=https://search-proquest-com.ezproxy.techlib.cz/docview/202806951?accountid=119841>
4. Dezmembrarea României. Exodul din Basarabia, Nordul Bucovinei și Ținutul Herța: 28 iunie 1940 - 22 iunie 1941. P. 1. Chișinău: Editura SEREBIA, 2017.
5. Rezoluția Parlamentului European din 19 septembrie 2019 referitoare la importanța memoriei istorice europene pentru viitorul Europei (2019/2819(RSP)). Disponibil la: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2019-0021_RO.html (accesat la 01.05.2020).
6. Stan C.I. Refugiați civili din fostul județ Cahul în România anulului 1940. În: 200 de ani de la anexarea Basarabiei de către Imperiul Țarist: consecințele raptului teritorial pentru românii

¹ 1939 год: Уроки истории / АН СССР. Ин-т всеобщей истории; В. К. Волков, Р. М. Илюхина, А. А. Кошкин и др. Отв. ред. О. А. Ржешевский. Москва: Мысль, 1990, с. 319-320.

² A se vedea, de exemplu lucrările istoricului I. Șișcanu: Raptul Basarabiei. 1940. Chișinău: Ed.: AGO-DACIA, 1993 și Basarabia în contextul relațiilor sovieto – române. 1940. Chișinău, Ed.: CIVITAS, 2007.

- basarabeni. Materialele Simpoz. șt. intern. 12-13 mai 2012. Cahul: Univ. de Stat din Cahul „B. P. Hasdeu”, 2012, p. 345-356.
7. Șișcanu I. Basarabia în contextul relațiilor sovieto – române. 1940. Chișinău, Ed.: CIVITAS, 2007.
 8. Șișcanu I. Raptul Basarabiei. 1940. Chișinău: Ed.: AGO-DACIA, 1993.
 9. 1939 год: Уроки истории / АН СССР. Ин-т всеобщей истории; В. К. Волков, Р. М. Илюхина, А. А. Кошкин и др. Отв. ред. О. А. Ржешевский. Москва: Мысль, 1990.
 10. Бобейко В.И. Политика СССР в бессарабском вопросе накануне Великой Отечественной Войны // Северный регион: наука, образование, культура. 2015. № 1 (31). с. 167-174.
 11. Мельтюхов М. „Санитарный кордон”: стратегическая проблема и ее решение // Журнал российских и восточноевропейских исторических исследований, № 1(4), 2012, с. 18-23.
 12. Морозов С.Д. СССР накануне и в начале Второй мировой войны (К 70-летию Победы СССР в Великой Отечественной войне) // Клио. 2015. № 6 (102). с. 50-54.

II. ȘTIINȚE JURIDICE

IMPOSIBILITATEA DE EXECUTARE ÎN CONTRACTELE DE LOCAȚIUNE

IMPOSSIBILITY OF PERFORMANCE IN CONTRACTS FOR RENT

Mariana BORDIAN

Universitatea de Stat din Moldova

e-mail: marianabordian@mail.ru

Rezumat: *Contractul de locațiune este unul dintre contractele întâlnite frecvent în practică. Obiect al contractului poate fi orice bun determinat individual care urmează a fi restituit proprietarului la încetarea raporturilor contractuale. Fiind un contract cu executare succesivă, pe parcursul derulării, apar circumstanțe care la momentul încheierii contractului nu existau și nici nu era posibil a fi previzibile. Circumstanțele creează imposibilitatea executării sau executării necorespunzătoare a clauzelor contractuale. Situația recent apărută provocată de starea de urgență, care a condus la imposibilitatea executării obligațiilor contractuale, a creat disensiuni asupra întinderii obligațiilor rezultate din contractul de locațiune.*

Cuvinte cheie: *contract, locațiune, circumstanțe, imposibilitate.*

Abstracț: *The rent is one of the most common contracts in practice. The object of the contract may be any individually determined property to be returned to the owner upon termination of the contractual relationship. Being a contract with successive execution during the development, there are circumstances that did not exist at the time of concluding the contract and it was not possible to be predictable. Circumstances make it impossible to perform or improperly perform contractual clauses. The recent situation caused by the state of emergency, which led to the impossibility of performing the contractual obligations, created dissensions on the extent of the obligations resulting from the rent.*

Keywords: *contract, rent, circumstances, impossibility.*

Introducere.

Contractul de locațiune este utilizat frecvent în relațiile sociale. Fiind un contract cu executare succesivă, pe parcursul derulării apar circumstanțe care la momentul încheierii contractului nu existau și nici nu era posibil să fie cunoscute. În anumite situații apar circumstanțe care creează imposibilitatea executării sau executării necorespunzătoare a clauzelor contractuale. Anume o asemenea situație a apărut recent, provocată de starea de urgență, care a condus la imposibilitatea executării obligațiilor contractuale și, astfel a creat și va continua să creeze disensiuni asupra întinderii obligațiilor rezultate din contractul de locațiune. În prezenta investigație vom aborda imposibilitatea de executare în condițiile provocate de starea de urgență privind realizarea clauzelor în contractul de locațiune.

Obligațiile reciproce asumate de părți, aceea a locatorului de a asigura folosința temporară a lucrului dat în locațiune și a locatarului de plată a chiriei, conferă contractului de locațiune un caracter sinalagmatic și în același timp comutativ, deoarece părțile cunosc încă de la încheierea contractului nu numai existența, dar și întinderea obligațiilor.

Contractul de locațiune are un caracter oneros, întrucât ambele părți urmăresc un folos propriu patrimonial: locatorul să obțină chiria, iar locatarul folosința lucrului dat în locațiune. Contractul de locațiune este translativ de folosință temporară a bunului închiriat, și nu de proprietate, ca în contractul de vânzare-cumpărare. Împrejurarea că locatorul nu este proprietarul bunului închiriat, nu afectează valabilitatea contractului, dacă calitatea de proprietar a locatorului nu ar fi determinantă, deoarece, locațiunea, ca act de administrare, transmite doar folosința temporară a bunului. Procurarea folosinței bunului este o chestiune de fapt, constând în predarea acestuia, menținerea lui în stare de întrebuințare potrivit destinației și asigurarea utilizării bunului pe toată durata contractului.

Contractul de locațiune este un contract cu o executare succesivă, deoarece obligațiile părților se execută prin prestații eșalonate în timp, elementul de timp fiind de esența locațiunii, din punctul de vedere al ambilor contractanți.

Durata contractului este determinată sau nedeterminată, dar determinabilă. Locațiunea nu poate fi încheiată pe o perioadă mai mare de 99 de ani.

Metodologia cercetării.

La elaborarea prezentei lucrări a fost studiat și utilizat cadrul normativ național, dar și cel românesc, precum și lucrări ale doctrinei în care sunt reflectate particularitățile executării clauzelor contractuale în circumstanțe care fac imposibilă executarea totală sau parțială. În cadrul cercetării, au fost aplicate următoarele metode de cercetare științifică: analiza comparativă, analiza logică, sinteza și deducția.

Rezultate.

Invocarea circumstanțelor care justifică neexecutarea, ca primă justificare a neexecutării, poate fi făcută de partea care o invocă în limitele prevăzute de normele dreptului civil și în perioade de timp acordate legal. Totul depinde de momentul invocării circumstanțelor și de natura normelor sub incidența cărora cad circumstanțele, în cazul nostru, este evident că în contractul de locațiune în derulare la momentul declarării stării de urgență, ambele părți trebuie să suporte consecințele defavorabile ale unei părți, or, anume aceasta este chintesența prevederii legale ce reglementează circumstanțele care justifică neexecutarea.

Discuții.

Sub aspect istoric, menționăm că apariția și utilizarea contractului de locațiune este strâns legată de dezvoltarea comerțului, precum și a relațiilor sociale, acest contract fiind unul dintre primele contracte frecvent utilizate, după cel de schimb și cel de vânzare. Contractul de locațiune, este destinat a asigura transmiterea în folosință temporară a anumitor bunuri, necesare pentru desfășurarea activităților comerciale [1].

Locațiunea este definită ca fiind contractul prin care o parte, numită locator, se obligă să asigure celeilalte părți, numite locatar, folosința unui bun pentru o anumită perioadă, în schimbul unui preț, denumit chirie. După cum rezultă din definiția contractului de locațiune, specific locațiunii este transferul folosinței unui bun, spre deosebire de contractele translativ de proprietate, unde are loc transferul de proprietate. Părțile contractului de locațiune sunt locatorul sau persoana care asigură folosința bunului dat în locațiune (în general locatorul este și proprietarul bunului, deși nu este obligatoriu) și locatarul sau persoana care în schimbul folosinței bunului dat în locațiune plătește o anumită sumă de bani, numită chirie.

Așa cum s-a surprins în literatura juridică [2], locațiunea, deși se poate susține că reprezintă o vânzare a folosinței, se deosebește de contractul de vânzare prin faptul că transmite numai dreptul de folosință, ca drept de creanță, asupra lucrului, iar nu un drept real.

Contractul de locațiune cunoaște mai multe varietăți. Cu referire la locațiunea bunurilor mobile și imobile este cunoscută sub denumirea de închiriere. Același text legal se referă și la locațiunea bunurilor agricole cunoscută sub denumirea de arendă. Funcția pe care o îndeplinește acest tip de contract este utilă atât proprietarului, cât și celui care obține folosința bunului, astfel, pentru neproprietar, acest contract conferă dreptul de a se folosi de bunul altuia și îi permite proprietarului să obțină un folos material de pe urma propriilor bunuri, respectiv să perceapă chirie.

Contractul de locațiune se consideră încheiat îndată ce părțile au convenit asupra bunului și prețului, adică acordul de voințe al părților nu este suficient, forma scrisă a contractului este obligatorie și necesară *ad probationem* pentru a face dovada locațiunii. Legea condiționează producerea anumitor efecte ce privesc executarea contractului sau opozabilitatea față de terți de îndeplinirea unor formalități, care, însă, nu afectează valabilitatea contractului, cum ar fi înregistrarea în registrul bunurilor imobile. Drepturile și obligațiile părților în contractul de locațiune încep din momentul încheierii contractului și încetează după executarea tuturor obligațiilor. Înainte de a-și valorifica drepturile, locatarul trebuie să-l informeze pe locator despre viciile bunului depistate. Locatarul se obligă să folosească Bunul închiriat exclusiv conform destinației stabilite, să-l întrețină în condiții funcționale bune și să-l restituie Locatorului în aceleași condiții în care l-a primit, luând în considerație uzura normală pe parcursul locațiunii, conform actului de restituire, în ziua încetării locațiunii sau rezoluțiunii contractului. Ultima zi a locațiunii se consideră ziua semnării actelor de restituire a echipamentului către Locator.

Imposibilitatea de executare în contractul de locațiune poate fi condiționată de mai mulți factori. Trebuie distinsă, însă, imposibilitatea de executare creată de înșiși debitorul sau creditorul (exemplu: crearea obstacolelor de executare), de cea condiționată de un impediment în afara controlului debitorului și dacă debitorului nu i se putea cere în mod rezonabil să evite sau să depășească impedimentul ori

consecințele acestuia.

Conform prevederilor art.904 din Codul civil al R.M. *nici una dintre părți nu răspunde de neexecutarea la termen sau/și de executarea în mod necorespunzător – total sau parțial – a oricărei obligații care îi revine în baza contractului, dacă neexecutarea sau executarea necorespunzătoare a obligației respective a fost cauzată de un impediment în afara controlului debitorului și dacă debitorului nu i se putea cere în mod rezonabil să evite sau să depășească impedimentul ori consecințele acestuia. Neexecutarea nu este justificată dacă partea ar fi putut în mod rezonabil să ia în considerare impedimentul la data încheierii. În cazul în care impedimentul justificator este doar temporar, justificarea produce efecte pe durata existenței impedimentului. Totuși, dacă întârzierea capătă trăsăturile neexecutării esențiale, creditorul poate să recurgă la mijloacele juridice de apărare întemeiate pe o asemenea neexecutare. În cazul în care impedimentul justificator este permanent, obligația se stinge. Obligația corelativă de asemenea se stinge. Efectele restitutive ale acestei stingeri sînt reglementate prin dispozițiile art.926-932 din Codul civil al R.M., care se aplică în mod corespunzător. Partea care invocă un impediment în afara controlului este obligată să notifice celeilalte părți, în termen de trei zile bancare producerea evenimentului și să ia toate măsurile posibile în vederea limitării consecințelor lui.*

Pentru a imputa debitorului imposibilitatea de executare creată sau admisă de el însuși trebuia să fie întrunite anumite condiții, una dintre care era existența vinovăției. Grație modificărilor operate recent în Codul civil al R.M., elementul vinovăției, ca o condiție a apariției răspunderii debitorului, a fost estompat prin concretizarea normelor exprese care exclud prezența acestui element ca fiind unul de bază.

Astfel, profesorul Aurel Băieșu menționează că o novație a reglementărilor instituite în noua redacție a Codului civil constă în faptul că nu se mai impune condiția vinovăției pentru ca creditorul să fie îndreptățit să recurgă la mijloacele juridice acordate în cazul neexecutării obligației contractuale. Dreptul nostru a recepționat modelul consacrat în reglementările moderne, unde recurgerea de către partea lezată la mijloace (remedii), în principiu, nu este condiționată de *vinovăția* părții care a comis încălcarea. Debitorul este supus măsurilor de remediere pentru încălcarea comisă ca rezultat al simplului fapt că nu a executat sau a executat defectuos obligațiile sale, vinovăția sa neavînd importanță. Autorii instrumentelor de drept uniform au renunțat la conceptul de vinovăție în calitate de condiție pentru recurgerea la mijloace consacrate în sistemele juridice de tradiție civilistă în favoarea conceptului responsabilității obiective, caracteristice pentru sistemele de *common law* [3].

Din cele menționate rezultă că modificările referitoare la excluderea vinovăției ca o condiție de atragere la răspundere a debitorului favorizează, apriori, creditorul. Urmează să analizăm pe cât este această prevedere în coroborare cu condițiile răspunderii în cadrul contractului de locațiune, atunci când locatarul se află în imposibilitate de executare, or imposibilitatea de folosință a bunului nu poate fi imputată locatorului când aceasta se datorează unui impediment imprevizibil.

Impedimentul poate face imposibilă executarea atât de către locator, cât și de către locatar, caz în care intervin clauzele contractuale expres prevăzute în contract. Dacă obiect al contractului de locațiune este o încăpere într-un imobil, iar impedimentul constă în interdicția de a avea acces în interiorul încăperii (spre exemplu: în rezultatul unui cutremur fiind cauzate deteriorări a imobilului și există riscul prăbușirii), atunci această neexecutare este imputată/suportată de către locator, acesta avînd justificare. În cazul în care, însă, obiect al contractului de locațiune este imobilul ca un tot întreg, iar impedimentul este cauzat în aceleași circumstanțe, atunci această neexecutare este imputată/suportată de către locator, deci locatorul nu-i poate cere despăgubiri locatorului.

Situația este dificilă în a delimita strict întinderea răspunderii pentru imposibilitatea de executare în cazul în care aceasta se datorează unui act administrativ care intervine inopinat și care are consecințe exprese asupra activității desfășurate de către locator.

Matematic ar fi simplu, dacă luând în considerație faptul că contractul de locațiune tinde să fie, în mai puține cazuri sinalagmatic, decât unilateral obligațional, caz în care locatorul are doar obligația inițială de transmitere a bunului și de recepționare a acestuia la încetarea raporturilor contractuale, iar locatorul are obligații continue.

Sunt, totuși, îndreptățite cerințele locatorului la plata integrală de către locatar a chiriei pe perioada imposibilității de utilizare a bunului cauzată de efectul unui act administrativ/act normativ sau nu?

Potrivit unor opinii [4] numărul întrebărilor și neclarităților este generat inclusiv de faptul că starea de urgență declarată, este una de amploare, iar impactul măsurilor nu este încă pe deplin determinat. De remarcat și caracterul vag și ambiguu al Hotărârii nr.55, care nu conține și nu poate conține o listă

detaliată și specifică de măsuri ce urmează a fi aplicate de către Comisia Pentru Situații Excepționale sau de către persoanele fizice și/sau mediul de afaceri din Republica Moldova în perioada ce urmează.

Așadar, raportând cazul la situația recent apărută în Republica Moldova, cauzată de instituirea în baza Hotărârii Comisiei naționale extraordinare de sănătate publică nr. 9 din 15 martie 2020 privind evoluția situației epidemiologice a infecției COVID-19 a unui regim special prevăzut în pct.6 în care se menționează *sistarea până la 01.04.2020 orele 00:00 a activității de comerț a unităților comerciale cu amănuntul*. Această stare a fost prelungită ulterior prin instituirea stării de urgență în baza Hotărârii Parlamentului Republicii Moldova nr. 55 din 17.03.2020 privind declararea stării de urgență [5] care în articolul 2 pct.4 prevede că *pe perioada stării de urgență, Comisia pentru Situații Excepționale a Republicii Moldova va emite dispoziții în vederea punerii în executare a următoarelor măsuri: 4) stabilirea unui regim special de lucru pentru toate entitățile*.

Impedimentul, condiționat de actul normativ menționat, care face imposibilă executarea dreptului de acces în folosința bunului în contractul de locațiune se materializează prin două moduri: a) accesul locatarului la spațiul închiriat este restricționat de către locator, și b) accesul locatarului la bunul închiriat este restricționat prin conformarea la care se supune el însuși. Dilema apărută: totuși cine este favorizat de impedimentul justificator, locatorul sau locatarul?

Potrivit alin.(3) art.1262 din Codul civil al R.M. *dacă în folosirea bunului închiriat au apărut piedici din vina locatarului, acesta nu va fi exonerat de plata chiriei*. Această prevedere este distinctă de condițiile survenirii impedimentului justificator prevăzut la art. 904 din Codul civil al R.M.

Deci, locatarul nu trebuie să fie obligat la plata chiriei în cazul în care accesul la spațiul închiriat i-a fost restricționat prin act normativ, decât doar să achite locatorului plățile/costurile de întreținere, servicii comunale, supravegherea bunului. În cazul în care a fost în imposibilitate de folosință a bunului închiriat pentru care suporta personal cheltuielile de întreținere, atunci nu trebuie să fie obligat la compensarea acestora, decât doar cheltuielile suplimentare confirmate de către locator ca necesare în această perioadă.

Raționamentul celor expuse îl deducem din însuși chintesența logicii normei care reglementează circumstanțele care justifică neexecutarea, or, anume aceasta vine să ajute pe cel aflat în dificultate din cauza stării de urgență în sănătate publică, în cazul analizat de noi.

În contractul de locațiune, de regulă locatorul este cel care indiferent de circumstanțe, dorește să-și mențină veniturile provenite din chirie și, pe el nu-l interesează situația locatarului, că acesta nu a avut venituri pe perioada sistării activității, că a suportat cheltuieli și prejudicii iremediabile în rezultatul instituirii stării de urgență etc. Considerăm că impedimentul justificator, creat de declararea stării de urgență, trebuie să aibă un impact proporțional asupra părților în contractul de locațiune, astfel că locatorul nu ar fi îndreptățit să solicite plata chiriei integrale, ci doar cheltuielile de întreținere confirmate a bunului. Logica consecințelor impedimentului justificator este că părțile trebuie să suporte fiecare lipsa venitului economic la care miza în rezultatul scopului obiectiv pentru care au contractat. Deși, venitul locatarului era la vedere introdus în clauzele contractului, iar ale locatarului erau doar prezumate, acesta acționând pe risc propriu.

Contractele de locațiune în care una dintre părți este autoritatea administrației publice sunt reglementate în special prin Hotărârea Guvernului nr. 483 din 29 martie 2008. Potrivit Hotărârii [6] chiria se stabilește în contractul de locațiune pentru toate activele închiriate. Cuantumul chiriei nu poate fi mai mic decât cuantumul minim al chiriei, calculat conform legii bugetului de stat pe anul respectiv.

Astfel că, potrivit noilor modificări, în loc să dovedească nevinovăția debitorul trebuie să demonstreze că neexecutarea obligației este justificată. În general, când obligația debitorului constă în obținerea unui rezultat, lipsa rezultatului scontat acordă creditorului dreptul la aplicarea remediilor, indiferent de faptul dacă există sau nu vinovăția debitorului. Dacă, însă, contractul este de așa natură încât o parte s-a angajat să manifeste doar o diligență și o grijă rezonabilă sau a depune eforturile convenite, va fi neexecutare numai atunci când se va dovedi că partea în cauză nu a manifestat diligența și grija rezonabilă sau nu a depus eforturile convenite. Convenția de la Viena (art.79), atât și DCFR (art. 3:104), operează nu cu noțiunea de vinovăție, ci cu cea de *impediment*. Această noțiune este preluată și în redacția nouă a Codului civil stabilind în art. 904 că *impedimentul este un eveniment în afara controlului debitorului, atunci când debitorului nu a putut în mod rezonabil să ia în considerare impedimentul la data încheierii contractului sau altui act juridic, precum și nu i se putea cere în mod rezonabil să evite sau să depășească impedimentul ori consecințele sale*. La fel, noul concept de impediment vine să înlocuiască pe cel de forță majoră din redacția veche, care, datorită formulării defectuoase a normei respective, a ridicat mai multe probleme de interpretare și aplicare în practică [3].

Totuși, trebuie aplicate distinct prevederile referitoare la circumstanțele care justifică neexecutarea de condițiile în care debitorul a fost în imposibilitate de executare din alte motive.

În redacția nouă a Codului civil al R.M. este consacrat, în principiu, același sistem de mijloace juridice, ca și în majoritatea codurilor civile din țările Europei continentale, cât și în instrumentele de uniformizare a dreptului obligațiilor – Convenția de la Viena, Principiile UNIDROIT și DCFR. În cazul în care nu există vre-o situație care justifică neexecutarea obligației, creditorul poate, în condițiile legii și, după caz, ale contractului, la alegerea sa: a) să ceară executarea silită a obligației; b) să suspende executarea obligației corelative; c) să reducă obligația sa corelativă; d) să recurgă la rezoluțiunea raportului contractual; e) să ceară plata de despăgubiri pentru prejudiciul suferit prin neexecutare; f) să exercite orice alt mijloc, prevăzut de lege sau contract, pentru realizarea dreptului său încălcat prin neexecutare. [3].

Este important de subliniat că, chiar dacă debitorul a demonstrat că neexecutarea obligației este justificată, creditorul oricum poate recurge la mijloacele prevăzute mai sus, cu excepția executării silite în natură și plății despăgubirilor [3]. Acest raționament ar avea justificare, dacă nu ar exista prevederile referitoare la circumstanțele care justifică neexecutarea.

În speță, Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 55 din de 17 martie 2020 privind declararea stării de urgență a provocat apariția divergențelor privind efectele juridice produse prin instituirea stării de urgență pentru raporturile juridice civile și comerciale, aceasta generând eventuala imposibilitate de îndeplinire a obligațiilor contractuale, precum și a acțiunilor ce pot și/sau urmează a fi întreprinse de către entități în scopul protejării intereselor lor economice.

Reiterăm că circumstanțele apărute în rezultatul declarării stării de urgență urmează a fi analizate din perspectiva ambelor părți la contractul de locațiune, așa încât ambele părți să suporte proporțional consecințele economice ale acestei situații.

Unii autori [4] consideră că în rezultatul modificărilor introduse recent în Codul civil al R.M. conceptul de forță majoră a fost înlocuit cu conceptul și termenul de “impediment” care, păstrează semnele instituției de forță majoră reglementată de Codul Civil în redacția din 2002.

Chiar dacă există mai multe definiții legale și doctrinare despre forța majoră, cert este că la modul conceptual prin forța majoră se înțelege o împrejurare de fapt (eveniment, circumstanță) care este imprevizibilă la momentul încheierii contractului și insurmontabilă, făcând astfel imposibilă executarea corespunzătoare a obligațiilor contractuale [4].

Din prevederile art. 904 din Codul civil al R.M. conchidem că un eveniment poate fi considerat impediment justificator dacă: a. evenimentul era imprevizibil la momentul încheierii contractului; b. evenimentul este în afara controlului debitorului; c. evenimentul este insurmontabil, adică nu poate fi depășit; d. evenimentul împiedică debitorul prestației caracteristice să execute obligația în modul corespunzător.

Astfel că, starea de urgență declarată de Parlamentul Republicii Moldova prin Hotărârea nr.55 din 17 martie 2020 poate și trebuie să fie asimilată, și poate fi invocată în calitate de impediment justificator pentru neexecutarea corespunzătoare a obligațiilor contractuale. Considerăm că starea de urgență instituită în Republica Moldova pe perioada 18 martie 2020 – 20 mai 2020 și starea de urgență în sănătatea publică care continuă din 16 mai 2020 pe perioada de până la 30 iunie 2020 cu posibilitatea de prelungire trebuie să fie aplicată în raporturile contractuale de locațiune, dacă sunt respectate anumite condiții și reguli. Astfel că, în toate cazurile părțile contractuale sunt încurajate să acționeze cu maximă diligență și să întreprindă toate măsurile relevante pentru atingerea unui consens cu privire la calificarea evenimentului care a generat impedimentul justificator de neexecutare a obligațiilor contractuale precum și la punerea în aplicare a efectelor juridice a impedimentului.

Cele menționate sunt valabil aplicabile și în contractele de locațiune în care una dintre părți este autoritatea administrației publice. Aceste relații sunt reglementate în special de Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.483 din 29 martie 2008 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la modul de dare în locațiune a activelor neutilizate În: Monitorul Oficial nr. 69-71/460 din 04.04.2008.

Locatarul are dreptul să efectueze reutilizarea, reconstrucția și reparația capitală a bunurilor închiriate numai cu acordul scris al Locatorului. El poate cere restituirea cheltuielilor efectuate cu scopul îmbunătățirii bunurilor închiriate în cazul în care prin acord Locatorul s-a obligat să le compenseze. [6]

Concluzii. Larga utilizare a contractului de locațiune, în toate varietățile pe care acest contract le îmbracă, ne-a impulsionat în a ne axa în prezentul studiu asupra consecințelor cauzate de imposibilitatea de executare în rezultatul apariției circumstanțelor care justifică neexecutarea clauzelor contractuale atât

de către locator, cât și de către locatar. Astfel că ambele părți trebuie să suporte riscul apărut în rezultatul circumstanțelor care fac imposibilă executarea, *in stricto sensu*, pentru locatar imposibilitatea de folosință a bunului coroborată cu obligația de plată a chiriei pe perioada stării de urgență care a condiționat interzicerea activității pe perioadă determinată.

Bibliografie:

1. Nicolae Ioana, Despre contractul de locațiune. În: Revista Universul Juridic. Revistă lunară de doctrină și jurisprudență. ISSN 2393-3445.
2. Boroș G., I. Nicolae, în G. Boroș ș.a., *Fișe de drept civil*, ed. a 2-a, revizuită și adăugită, Ed. Hamangiu, București, 2017, p. 614.
3. Băieșu Aurel, Abordări noi în materia neexecutării contractului civil. <https://juridicemoldova.md/5759/abordari-noi-in-materia-neexecutarii-contractului.html>.
4. Roman Ivanov, Sergiu Bivol, Ion Căpățînă, Declarația stării de urgență vs impedimentul justificat (forța majoră) <https://juridicemoldova.md/7474/declararea-starii-de-urgenta-vs-impedimentul-justificat-force-majore.html>.
5. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 55 din 17.03.2020 privind declararea stării de urgență. În: Monitorul Oficial nr.86/96 din 17.03.2020.
6. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.483 din 29 martie 2008 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la modul de dare în locațiune a activelor neutilizate În: Monitorul Oficial nr. 69-71/460 din 04.04.2008.

РЕШЕНИЕ СУДА В СИСТЕМЕ ПОСТАНОВЛЕНИЙ ПО ГРАЖДАНСКИМ ДЕЛАМ

DECISION OF THE COURT IN THE SYSTEM OF DECISIONS ON CIVIL CASES

Игорь АРСЕНИ

Доктор права, преподаватель

Комратский госуниверситет

Юридический факультет

E-mail: igorarseni1987@gmail.com

Rezumat: *În acest articol, autorul dezvăluie caracteristicile științifice și juridice ale deciziei judecătorești în sistemul deciziilor privind cauzele civile. În special, a fost făcută o analiză științifică a conceptului și a principalelor caracteristici ale unei hotărâri judecătorești în cauze civile, precum și natura și diferența unei decizii judecătorești față de alte tipuri de decizii în cauze civile.*

Cuvinte cheie: *hotărâre judecătorească, cazuri civile, tipuri de hotărâre judecătorească*

Abstract: *In this article, the author reveals the scientific and legal features of the court decision in the system of decisions on civil cases. In particular, a scientific analysis of the concept and main features of a court decision in civil cases was made, as well as the nature and difference of a court decision from other types of decisions in civil cases.*

Key words: *court ruling, civil cases, types of court ruling*

Введение

Судебное решение по гражданскому делу - это особое постановление суда, которым подтверждается наличие или отсутствие спорного права, спорного правоотношения, в результате которого оно из спорного превращается в бесспорное, подлежащее в необходимых случаях принудительному исполнению. Именно с момента вынесения судебного решения и вступления его в законную силу реализуется возможность принудительного осуществления субъективного права, подтвержденного судом.

Правовое значение судебного решения состоит в том, что вследствие его принятия ранее спорное материально-правовое отношение обретает строгую определенность, устойчивость, общеобязательность.

Судебное решение выносится по всем гражданским делам, независимо от вида гражданского судопроизводства судом первой инстанции. Значение судебного решения заключается в том, что оно не только является актом защиты нарушенного или оспариваемого права, но и оказывает большое воспитательное воздействие на участников процесса и на других лиц, так или иначе соприкасающихся с рассмотрением дела в суде.

Исходя из вышеизложенного, становится очевидной и бесспорной *актуальность данного исследования.*

Целью данного исследования является комплексное исследование института судебного решения в системе постановлений по гражданским делам, его сущности и значение.

Научная новизна исследования состоит в том, что в ней комплексно всесторонне рассматриваются актуальные вопросы сущности и значения судебного решения как особого вида постановления, требующие научного осмысления с учётом положений действующего законодательства.

Степень научной разработанности темы. В гражданском процессуальном праве Республики Молдова нет комплексного научного исследования вопросов касающихся решения суда. Однако отдельные научные работы, касающиеся решения суда посвятили такие молдавские авторы как Арсени И., Мачинская В., Сосна А., Сосна Б., Belei E., Cojuhari A.T., Chifa F., Filincova S., Poalelungi M., Prisac A., Sârcu Iu., Visterniceanu D.

Исследованию вопросов института решения суда также посвятили свои научные труды такие зарубежные ученые как: Васьковский Е.В., Гурвич М.А., Жилина Г.А., Осокина Г.Л., Треушников М.К., Чечина Н.А., Чечот Д.М., Ярков В.В. (Российская Федерация), Leș I., Ligia D., Roșu C. (Румыния).

Нормативную основу исследования составили национальные и международные нормативно-

правовые акты, нормативные правовые акты зарубежных стран по процессуальным вопросам, судебные акты ЕСПЧ, судебная практика судебных инстанции и Высшей судебной палаты Республики Молдова.

Методология исследования состоит из современных научных методов познания, таких как: метод научного наблюдения с применением метода системного анализа, метод гипотезы, метод индукции и т.д.

Результаты. В науке гражданского процесса Республики Молдова нет отдельных комплексных исследований посвященных правовой природе решения суда в частности, и видам постановлений по гражданским делам в целом. Следует отметить, что гражданско-процессуальное законодательство не совершенно в данной области, что явилось причиной для научного исследования данного института.

Обсуждение.

Объективным результатом деятельности судебных инстанций, являются принимаемые ими постановления, среди которых приоритетное значение имеет решение суда.

Судебное решение - особый акт правосудия, осуществляемый от имени государства.

Сущность судебного решения проявляется в воздействии на материальные правоотношения и выражается в том, что решение властно подтверждает взаимоотношения субъектов материального права (наличие или отсутствие правоотношения, его преобразование) или иные правовые обстоятельства в неисковых делах, устраняет их спорность, создает правовую возможность беспрепятственной реализации права или охраняемого законом интереса и тем самым оказывает им защиту. Решение суда обязательно для всех и подлежит неукоснительному соблюдению и исполнению.

Сила судебного решения покоится на авторитете судебной власти и нормах материального права, применяемых судом при разрешении гражданского дела. Суд нормы права и правоотношения не создает, он нормы права применяет, подтверждает наличие или отсутствие, преобразование правоотношения, реализуя в случае необходимости санкцию правовой нормы. Судебное решение служит правовой основой принуждения, реализуемого в исполнительном производстве.

Судебное решение во всех случаях, независимо от того, удовлетворено требование или в нем отказано, воздействует на поведение субъектов материальных правоотношений: все должны действовать с предписаниями, содержащимися в судебном решении.

Правовую природу решения можно правильно понять исходя из задач правосудия, которые реализуются в деятельности суда. Решение суда — это акт правосудия, ради которого возбуждалось дело, поскольку посредством именно этого акта осуществляется защита нарушенного или оспариваемого права, независимо от того, удовлетворен иск или в его удовлетворении отказано. Если нарушение субъективного права или охраняемого законом интереса подтвердится, то суд своим решением защищает нарушенное право истца одним из способов, указанных в законе. Если нарушение права, принадлежащего истцу, не подтвердится, то суд, отказывая в иске, защищает тем самым интересы ответчика, которые могли быть нарушены неправильными действиями или утверждениями истца.

Таким образом, в случае удовлетворения иска право восстанавливается в том виде, в котором оно принадлежит истцу. При отказе в иске осуществляется защита прав ответчика. Следовательно, во всех случаях судебное решение выступает как акт защиты индивидуальных прав и охраняемых законом интересов спорящих сторон.

Властный и обязательный характер судебного решения — весьма существенная его черта, но не она в конечном итоге определяет сущность этого акта. Главное, основное, определяющее сводится к тому, что решение является важнейшим актом правосудия.

Сущность судебного решения в гражданском судопроизводстве состоит в том, что оно является волевым актом органа правосудия, которому соответствующие полномочия делегированы государством. Разрешая от имени государства гражданское дело по существу, суд подтверждает определенное правоотношение (или его отсутствие), наличие субъективных материальных прав и обязанностей либо определенных юридических фактов.

Однако в некоторых случаях одного лишь подтверждения правоотношения права или факта

бывает недостаточно для того, чтобы решение оказало реальную судебную защиту, поэтому необходим властный характер судебного решения, проявляющийся в приказе о совершении определенных действий (или воздержании от действий) в соответствии с законом.

Судебное решение в гражданском процессе является правоприменительным актом, поскольку разрешение гражданского дела основано на применении судом к установленным обстоятельствам норм материального права. Следовательно, каждое судебное решение представляет собой определенную норму права, которая, будучи конкретизированной судом, становится несомненной в своем содержании и в состоявшемся решении получает предельную определенность.

В гражданском процессуальном законодательстве данные особенности судебного решения выражены и отражены в следующем определении: судебное решение есть акт волеизъявления органа государственной власти, которое выражается в квалификации и во властном разрешении спорного правоотношения между лицами, участвующими в деле.

Поэтому решению суда присущи следующие особенности актов применения права: 1) в целом оно имеет разовое значение. 2) это официальный акт — документ, выражающий волю государства и принимаемый компетентным органом. 3) оно вызывает определенные юридические последствия индивидуального характера, являясь конечным звеном в определенном юридическом составе. 4) является предписанием суда на основе общих норм индивидуально определять меру возможного и должного поведения для конкретных лиц. 5) является внешним формальным закреплением результата правоприменения по каждому гражданскому делу. 6) это способ реального проведения в жизнь государственного принуждения. 7) оно должно отвечать закрепленным в гражданском процессуальном законодательстве требованиям.

Поскольку судебное решение завершает рассмотрение дела и ликвидирует существующий спор между сторонами, то значение судебного решения связано с теми задачами, которые закон ставит перед судом. Важнейшей задачей судопроизводства является юрисдикционная, т.е. правильное и своевременное рассмотрение и разрешение гражданских дел.

Следовательно, значение судебного решения, прежде всего, в том, что им разрешается рассмотренное гражданское дело. Судебное решение в этом плане восстанавливает нарушенные права, конкретизирует права и обязанности сторон. В то же самое время судебное решение является юридическим фактом, с которым связывается возникновение, изменение, прекращение правоотношений. После вступления решения в законную силу оно может быть исполнено, в том числе принудительно.

Следующей задачей судопроизводства является укрепление законности и правопорядка, предупреждение правонарушений и формирование уважительного отношения к закону и суду. Судебное решение, восстанавливая нарушенные права, восстанавливает, а значит, и укрепляет законность в государстве, способствует предупреждению правонарушений, воспитывает граждан в духе уважения к закону.

Для того чтобы решение действительно способствовало выполнению задач, поставленных государством перед правосудием, оно должно отвечать всем требованиям, которые предъявляются к нему.

Что касается значения судебного решения, то в теории гражданского процесса различают общественно-политическое и юридическое значение данного решения.

Общественно-политическое значение решения проявляется в том, что оно обеспечивает охрану личных, общественных и государственных интересов, является средством воспитания физических и юридических лиц, оказывает профилактическое воздействие на реальных и потенциальных правонарушителей.

Юридическое значение судебного решения заключается в том, что этим актом разрешается спорное правоотношение, а вступившее в законную силу решение обязательно для исполнения всеми учреждениями, организациями, должностными лицами и гражданами на всей территории Республики Молдова.[5, с.87]

Подводя итог вышеизложенному можно сделать вывод, что сущность решения заключается в том, что оно является волевым актом органа государства разрешая от имени государства гражданское дело по существу, суд подтверждает определенное правоотношение или его отсутствие, субъективные материальные права и обязанности либо определенные факты.

Таким образом, посредством вынесения решения осуществляется правильное и своевременное рассмотрение и разрешение гражданских дел в целях защиты нарушенных или

оспариваемых прав, свобод и законных интересов физических и юридических лиц, а также прав и интересов государства, административно-территориальных единиц, других лиц, являющихся субъектами гражданских, трудовых или иных правоотношений, и более того, разрешаются задачи укрепления законности и правопорядка, предупреждения правонарушений, формирования уважительного отношения к закону и суду.

В целях защиты субъективных прав, свобод и законных интересов граждан и организаций суд в процессе осуществления правосудия разрешение того или иного вопроса осуществляет посредством письменных актов, именуемых судебными постановлениями.[7, с.415]

В зависимости от содержания разрешаемого вопроса суд первой инстанции принимает постановления в форме судебных приказов, решений суда, определений.

Так, постановление суда первой инстанции, которым дело разрешается по существу, выносится в форме решения. Наряду с решениями суд первой инстанции выносит также иные постановления, именуемые определениями.

В соответствии с Главой XXXV ГПК РМ предусмотрен особый вид судебного акта - судебный приказ, который выдается судьей при наличии определенных условий до возбуждения гражданского судопроизводства.[1, р.91]

Судебный приказ имеет сходство с судебным решением. Оба этих акта выносятся судом, они ликвидируют спор и подлежат исполнению (в том числе принудительному). [2, с.7]

Но одновременно с чертами сходства судебный приказ содержит и ряд принципиальных отличий от судебного решения. На эти отличия в научной литературе обратил внимание В.И. Решетняк:

– решение может быть постановлено судом по любому гражданскому делу, в нём может быть изложено властное суждение суда по любому заявленному истцом или ответчиком требованию. В порядке приказного производства, судом разрешается строго определенный круг требований.[3, с.28]

– решение постановляется судом как результат состязания сторон в рамках гласного рассмотрения дела, в ходе которого стороны приводят доводы, призванные подтвердить их правоту, опровергнуть аргументы противной стороны. Судебный приказ выдётся без судебного разбирательства, без вызова должника и взыскателя в судебное заседание, без заслушивания их объяснений.

– решение основывается на объяснениях сторон, доказательствах, представленных сторонами, исследованных в ходе судебного разбирательства. Приказ суда основывается на представленных заявителем документах, на сообщенных им доводах, призванных убедить суд в том, что основания иска не могут быть опровергнуты ответчиком и исковые требования ответчиком оспорены быть не могут, а также на имеющем процессуальное значение факте отсутствия возражений со стороны ответчика, либо его неявки в суд по вызову.

– решение суда мотивируется. Суд обязан указать в своем решении обстоятельства, которые он установил, и которые повлияли на принятое им решение, объяснить по каким причинам не были приняты им во внимание иные обстоятельства (в случае признания иска ответчиком в мотивировочной части может быть указано лишь на признание иска и принятие его судом). Судебный приказ никак не мотивируется, помимо предписания суда обязанному лицу исполнить определенные действия, он не содержит в себе никаких пояснений.

– порядок внесения решений и подробно регламентируется законом. Решение постановляется судом в совещательной комнате, тайно, в отношении вынесения судебного приказа закон не столь категоричен.

– у данных институтов различен субъектный состав. В приказном производстве участвуют не истец и ответчик, а кредитор (взыскатель) – лицо, обратившееся в суд, и должник – лицо, с которого кредитор просит произвести взыскание. В то же время приказ основывается всегда на требованиях, изложенных суду только материально заинтересованным лицом.

– судебное решение и судебный приказ различаются порядком их обжалования. Решение может быть обжаловано по основаниям в порядке, предусмотренном законом. Приказ же может быть только оспорен, после чего он подлежит обязательной отмене. Что не препятствует дальнейшему движению дела, поэтому законодатель не предусмотрел возможности его обжалования. Возникший спор рассматривается по общим правилам искового судопроизводства.[9, с.15]

– судебное решение и судебный приказ отличаются процедурой исполнения. Решение подлежит исполнению лишь после вступления его в законную силу, за исключением случаев обращения его к немедленному исполнению. Основанием для исполнения служит исполнительный лист, выдаваемый на основе решения. Судебный приказ сам по себе является исполнительным документом, никаких иных документов для его исполнения не требуется.[16, с.51]

В соответствии со ст.269 ГПК РМ постановления первой инстанции или судьи, которыми дело не разрешается по существу, выносятся в форме определений в совещательной комнате в соответствии с правилами, предусмотренными статьей 48 ГПК РМ.[6]

Судебное решение отличается от судебного определения тем, что решением осуществляется акт правосудия, т. е. защищаются нарушенные или оспариваемые субъективные права или законный интерес. Поэтому, удовлетворяя иск или отказывая в его удовлетворении, судья (суд) защищает права и законные интересы истца либо ответчика и с принятием судебного решения спорное право (интерес) становится бесспорным.

Определение как судебный акт не разрешает существо дела (предмет спора). Судебным решением всегда заканчивается производство по делу. Однако из этого общего правила гражданским процессуальным законодательством предусмотрены два исключения. Например, производство в суде первой инстанции завершается определением о прекращении производства по делу и определением об оставлении заявления без рассмотрения.[8, с.73]

Определения может выносить не только суд в полном составе, но и судья, например, в процессе подготовки дела к слушанию.

Суд может выносить определения, как в совещательной комнате, так и в ходе судебного заседания, посоветовавшись на месте. Это зависит от степени сложности вопроса и необходимости развернутой или краткой аргументации.

По аналогии с судебным решением в нем различаются вводная, описательная, мотивировочная и резолютивная части.

Определения суда оглашаются немедленно после их вынесения.

Определением не завершается судебное разбирательство, за исключением вынесения определения о прекращении производства по делу и определения об оставлении заявления без рассмотрения. Эти два случая вынесения определения имеют место при окончании судебного разбирательства, но без принятия судебного решения, так как в этих случаях процесс заканчивается без разрешения дела по существу, следовательно, нет и оснований для вынесения судебного решения. Таким образом, определение как постановление суда первой инстанции не затрагивает существа рассматриваемого дела.[7, с.205]

Решение суда придает выводу суда по делу властный, бесспорный и обязательный характер не только для лиц, участвующих в деле, но и для всех субъектов права. Нарушение предписания суда может повлечь за собой определенные юридические последствия - принудительное исполнение, административное или уголовное наказание. Властный и обязательный характер судебного решения - весьма существенная его черта, но не она в конечном итоге определяет сущность этого акта. Главное, основное, определяющее сводится к тому, что решение является важнейшим актом правосудия.

Согласно юридическим последствиям, существуют три категории судебных решений, признанных законодателем: 1) неокончательные судебные решения; 2) окончательные судебные; 3) вступившие в законную силу судебные решения.[11, с.46-50]

Неокончательные судебные решения имеют следующие последствия:

- освобождают судебную инстанцию, которая рассмотрела и разрешила гражданское дело, от повторного рассмотрения дела, таким образом, судьи, вынесшие решение по спору, не могут вернуться к данному решению:

- открывают участникам процесса предусмотренный законом путь обжалования;

- указывают момент начала исполнения решения, если закон или судебная инстанция установили немедленное исполнение.

Окончательные судебные решения имеют следующие последствия:

- обязательность-свойство, которое распространяется, в первую очередь, на участников процесса, во-вторых, на все публичные власти, общественные ассоциации, на официальные лица, на организации и физические лица;

- исполнимость - исполняется строго на всей территории Республики Молдова.

Вступившие в законную силу судебные решения имеют следующие последствия:

- преюдициальность, то есть обязательность для всех судов, рассматривающих дело, принять без проверки и доказательств факты, ранее установленные вступившим в законную силу согласно ч.(2) ст.123 и ч.(3) ст.254 ГПК РМ судебным решением по другому делу;

- исключительность определяет невозможность повторного обращения в суд тех же сторон по тому же предмету и по тем же основаниям в соответствии с п. b) ч.(1) ст.169 и п. b) ст.265 ГПК РМ;

- бесспорность, то есть невозможность их обжалования в кассационном порядке.[15]

В науке гражданского процессуального права обычно различают шесть видов решений: 1) обычное (основное); 2) заочное; 3) промежуточное; 4) дополнительное; 5) частичное; 6) условное.

Обычное (основное) решение представляет собой судебный акт, которым дело разрешается по существу в суде первой инстанции и которое полностью отвечает предъявляемым законодательством требованиям к такого рода судебным постановлениям.[12, с.201-208]

Заочное решение представляет собой акт, принимаемый в отсутствие хотя бы одной из сторон. Кроме того, под заочным понимают решение, вынесенное судом в отсутствие ответчика, извещенного надлежащим образом о времени и месте судебного рассмотрения дела, но не явившегося и не заявившего письменной просьбы о рассмотрении дела в его отсутствие (заочное решение в узком смысле). Заочное решение представляет собой акт, принимаемый в отсутствие хотя бы одной из сторон. Суд выносит заочное решение на основании исследованных судом доказательств, которые были представлены сторонами до начала судебного разбирательства (истец по действующему гражданскому процессуальному законодательству лишен возможности представлять новые доказательства, если будет принято решение о рассмотрении дела в порядке заочного производства, а также не может изменить основание или предмет иска, увеличить сумму исковых требований). Данное решение выносится при наличии следующих условий: 1) истец дал согласие на рассмотрение дела в порядке заочного производства; 2) неявка в судебное заседание только ответчика;

Заочное решение вступает в законную силу по истечении срока на отмену и кассационное или апелляционное обжалование.[10, с.35]

Промежуточным считается решение, которое разрешает иск в принципе (т.е. разрешает вопрос о праве), но вопрос о размере присужденной суммы, об имуществе, подлежащем передаче, и проч. оставляется открытым и устанавливается отдельным (дополнительным) решением. [13, с.46-47]

Дополнительным именуется решение, выносимое судом для восполнения пробелов основного решения. Неполнота судебного акта означает наличие в его содержании пробела о такой информации, которая в силу требований процессуального закона подлежит обязательному включению в судебный акт. Дополнительное решение направлено исключительно на разрешение тех вопросов, которые по каким-либо причинам не были решены в заседании, при обязательном оставлении без изменений тех положений судебного акта, по которым решение было принято и объявлено. Вопрос о принятии дополнительного решения может быть поставлен до вступления основного решения в законную силу.[17, с.34]

Частичное решение постановляется по части исковых требований, считающихся достаточно полно и всесторонне исследованными. Вопрос об остальных требованиях откладывается до выяснения необходимых обстоятельств, представления, исследования и оценки соответствующих доказательств по делу. Например, такие решения могли выноситься относительно той части требований истца, которая признается ответчиком. По оспариваемым требованиям процесс продолжался.[14, с.112]

Условным решение называется тогда, когда оно выносится относительно права истца, которое зависит (не зависит) от наступления (не наступления) определенного обстоятельства либо от совершения (несовершения) одной из сторон каких-либо действий. Процессуальный закон по общему правилу возможности вынесения судом условного решения не допускает. Вопрос о месте такого постановления не разрешен. Оно обладает чертами и условного решения, и судебного приказа - в части формы, но отличается от него наличием спора о праве.[4, с.103-108]

Следует так же отметить, что действующий ГПК РМ предусматривает так же и другие виды судебных решений, такие как: 1) Решение о взыскании денежной суммы; 2) Решение о признании недействительным исполнительного документа; 3) Решение о заключении или изменении договора; 4) Решение о присуждении имущества или его стоимости; 5) Решение, обязывающее ответчика совершить определенные действия; 6) Решение в пользу нескольких истцов или против

нескольких ответчиков.

Заключение. На основании проведенного исследования сформулированы предложения в области совершенствования правовой основы судебного решения по гражданскому делу. Так, представляется необходимым внести в механизм принятия судебного решения, его обжалования и вступления в законную силу следующие изменения:

Предлагается дополнить ч. (1) ст. 254 ГПК РМ предложением следующего содержания «Немотивированность судебного решения является основанием для его отмены в связи с нарушением норм процессуального права независимо от доводов апелляционного заявления».

В то же время, на наш взгляд, проблема языковых судебных ошибок в гражданском судопроизводстве и их предупреждения требует решения не столько проблем организационного и технического характера, сколько изменения самого отношения судей к выполняемой ими работе.

В настоящее время ч. (2) ст. 249 ГПК РМ изложена в следующей редакции «Судебная инстанция может по своей инициативе или по заявлению участников процесса исправить допущенные в решении описки или пропуски, касающиеся имени, процессуального положения, любые другие описки или явные арифметические ошибки. Вопрос о внесении исправлений рассматривается в судебном заседании. Участники процесса извещаются о месте, дате и времени проведения судебного заседания, однако их неявка не препятствует разрешению вопроса об исправлении ошибок». При разрешении вопроса о внесении исправлений в решение суда должны учитываться интересы лиц участвующих в деле, так как не должно меняться решение суда по содержанию.

По нашему мнению необходимо внести изменение дополнить третье предложение ч. (2) ст. 249 ГПК РМ словами следующего содержания «в случае не затрагивающих интересов лиц участвующих в деле».

Вышесказанное свидетельствует о том, что на сегодняшний день действующее гражданское процессуальное законодательство не лишено определенных недостатков. Однако разработанные нами предложения по совершенствованию Гражданского процессуального кодекса в части судебных решений могут оказать положительное влияние на правовое регулирование деятельности судов при вынесении решений.

Библиография:

1. Elena Belei, Felicia Chfa, Alexandru Cojuhari [et.al.]; red. șt. Alexandru Cojuhari. Drept procesual civil: Partea specială. Curs univ. Chișinău. 2009. 440 p.
2. Арсени И., Сосна Б. Судебный приказ как разновидность судебного постановления: его правовая природа и сущность. Кишинев. В: Закон и жизнь. 2014, № 12. с.4-10.
3. Арсени И., Сосна А. Требования, по которым выносятся судебный приказ в гражданском процессе РМ. Кишинев. În: Legea și viața, 2015, № 8. с.26-33.
4. Власенко В.А. К вопросу о понятии судебного решения // Вестник Саратовской государственной академии права. Саратов: Изд-во СГАП, 2009, № 1. с.103-108. 548с.
5. Власов А.А. Гражданский процесс. Учебник для бакалавров. М.: Юрайт, 2012.
6. Гражданский процессуальный кодекс Республики Молдова. № 225-XV от 30.05.2003// Monitorul oficial al Republicii Moldova №111-115/451 от 12.06.2003.
7. Гражданский процесс : учеб. для вузов. / Под ред. М. К. Треушниковой д.ю.н., проф., засл. деятеля науки РФ. -2-е изд., перераб. и доп. – М.: Городец, 2007. 784с.
8. Гражданский процесс: Учебник / под редакцией Коваленко А. Г, Мохова А.А., Филиппова М. П.. "высшее образование". М., 2008.200с.
9. Диордиева О.Н. Судебный приказ как форма защиты в гражданском процессе // Арбитражный и гражданский процесс. 2003. №6. с. 21-23.
10. Загайнова С. Правовая характеристика заочного решения // Арбитражный и гражданский процесс. 2007. № 12. с.2-5.
11. Илларионов А.В. К вопросу о видах нормативных судебных решений // Вестник Челябинского государственного университета. 2008, № 8. с.46-50.
12. Марченко А.А., Тараканова Л.А. Понятие и виды судебных постановлений // В сборнике: Материалы II Международной научно-практической конференции «В мире научных исследований» Петрова Т.А. Краснодар, 2013. с.201-208.

13. Нурлыгаянова А.Н. Понятие и виды судебных постановлений // Новый университет. Серия: Экономика и право. 2013. №3. с.46-47.
14. Петров И.В. Гражданское процессуальное право России. – М., 2009. 568с.
15. Постановление Высшей Судебной палаты Республики Молдова «О применении гражданского процессуального законодательства при постановлении решения и определения» № 2 от 07.07.2008 г. Бюллетень Высшей Судебной Палаты Республики Молдова, 2010 , №1.
16. Решетняк В.И., Черных И.И. Заочное производство и судебный приказ в гражданском процессе. – М.: Юридическое бюро «Городец». 1997. 80с.
17. Семенихина И.А. Дополнительное решение как способ исправления неполноты судебного решения // Актуальные вопросы теории государства и права: Сборник научных статей / Отв. ред. Л.В. Кочетков. Тамбов: Изд-во Р.В. Першина, 2008. 128 с.

ACȚIUNILE PROCURORULUI DUPĂ PRONUNȚAREA DECIZIEI INSTANȚEI DE APEL

ACTIONS OF THE PROSECUTOR AFTER PRONUNCIATION OF THE DECISION OF THE COURT OF APPEAL

Dumitru CALENDARI

Procuror-șef al Procuraturii de circumscriptie Cahul

E-mail: c.dumitru@mail.ru

ORCID ID: 0000-0002-8668-3345

Rezumat: În acest articol sunt analizate aspectele procesuale și tactice privind acțiunile acuzatorului de stat după examinarea cauzelor penale în instanța de apel. Autorii realizează o sinteză a conceptelor doctrinare care vizează poziția în proces a procurorului în faza după pronunțarea deciziei de către instanța de apel, fiind puse în evidență competențele procurorului. Este incurajată poziția activă a procurorului după pronunțarea deciziei instanței de apel în verificarea deciziei și a procesului-verbal al ședinței de judecată. Multiplele exemple din jurisprudența națională și CtEDO oferă publicației caracter aplicativ.

Cuvinte cheie: procuror, proces penal, instanță de apel.

Abstract: The appeal is one of the remedies that give litigants the opportunity to correct the mistakes committed by the courts, it said in a guidebook by the courts portal. The article analyzes some aspects of participation of public prosecutor in criminal cases in trial in court of appeal, after pronouncement of the decision of the court of appeal. Author analyzes the scientific concepts on the participation of the prosecutor in the court of second instance. The scientific relevant problem solved is in conceptualization of prosecutor's participation in the court of appeal; the result is the optimization of the prosecutor's activity in the court of second instance on the basis of the improved legislation on criminal procedure in order to increase the efficiency of criminal procedure. Expose conclusion on the active participation of the prosecutor in studying the decision and checking the minutes of the court hearing in criminal cases in trial in court of appeal.

Keywords: attorney, the criminal process, appeal proceeding.

Introducere. Activitatea procurorului în instanța de apel nu se finisează odată cu pronunțarea deciziei. Acțiunile următoarele pronunțării nu sunt mai puțin importante decât cele de la cercetarea judecătorească. Acestea includ: - studierea deciziei instanței de apel; - verificarea corectitudinii întocmirii procesului-verbal al ședinței de judecată; - decide dacă declară sau nu recursul ordinar. Studiind literatura specializată am constatat lipsa de cercetări la tema vizată. Ne-am propus drept obiectiv analiza acțiunilor procurorului după pronunțarea deciziilor în instanța de apel. În vederea realizării scopului propus, au fost formulate următoarele obiective: de a identifica prevederile legale, de a supune analizei practica judiciară a instanțelor de apel și recurs și de a evidenția impactul erorilor de drept și neajunsurilor în actele procesuale ale instanței de apel, de a determina dimensiunea acțiunilor posibile ale procurorului după pronunțarea deciziei.

Metodologia cercetării. Rațiunile examinării acțiunilor procurorului la etapa de după pronunțarea deciziei în instanța de apel s-au bazat pe recombinația a mai multor metode de cercetare. Astfel, autorul a recurs la utilizarea metodelor analitice și comparative, dar și particulare: documentarea, studii de caz, înregistrarea datelor.

Rezultate. În urma cercetării temei au fost realizate toate obiectivele propuse. Analiza practicii judiciare pe cauzele penale aflate pe rol la instanțele de apel și Curtea Supremă de Justiție a RM a permis formularea concluziilor în lucrare.

Discuții. Studierea deciziei instanței de apel presupune **verificarea corespunderii deciziei cu prevederile art.417 în coroborare cu art.394 CPP RM [1].**

În partea introductivă a deciziei se indică timpul și locul emiterii deciziei, denumirea instanței de apel, numele și prenumele membrilor completului de judecată, ale procurorului, grefierului, apărătorului, interpretului, numele și prenumele apelanților, cu indicarea calității procesuale, hotărârea atacată, numele,

prenumele și patronimicul, anul nașterii condamnaților, achitațiilor, conținutul dispozitivului sentinței atacate... [2, pct.22.1].

În speță, în cuprinsul sentinței și în decizia instanței de apel inculpatul este indicat sub numele „X Nicolai X”..., însă, la materialele cauzei este anexată copia buletinului de identitate a inculpatului eliberat la 10.01.1997 ... unde este indicat numele inculpatului - X Nicolae X, prin urmare în cuprinsul deciziei urmează să fie indicat numele corect a inculpatului conform copieii actului de identitate a acestuia [3, pct.8]. Astfel, procurorul urma să depună un demers privind corectarea erorii materiale respective.

Potrivit părții introductive a deciziei din 27.11.2018 pronunțate de Curtea de Apel Cahul, patronimicul inculpatului a fost indicat greșit – *Grigore*, deși în actul de identitate fiind *Grigorie*. La fel, în decizia instanței de apel greșit a fost indicat IDNP al inculpatului. Iar, potrivit fabulei infracțiunii din decizia instanței de apel, fiind indicat greșit locul comiterii infracțiunii, denumirea străzii a fost tradusă din limba rusă în limba de stat. Luând în considerație toate erorile comise, procurorul a înaintat demersul cu privire la corectarea acestora din decizie, care a fost admis cu emiterea la data de 21.01.2019 a unei încheieri în acest sens [4].

După partea introductivă a deciziei, instanța de apel trebuie să descrie fapta constatată de prima instanță conform căreia inculpatul a fost declarat vinovat [5, pct.15]. Instanța de apel este obligată în partea descriptivă a hotărârii de condamnare să descrie fapta criminală, ca fiind dovedită [6].

Într-o cauză penală, pronunțând o nouă hotărâre, instanța de apel în partea descriptivă a deciziei nu a expus fapta de săvârșirea căreia inculpatul a fost declarat vinovat, ceea ce a servit ca temei de casare a deciziei de instanța de recurs [7, p.2].

De asemenea, în partea descriptivă se expune fondul apelului, conținutul solicitărilor părților participante în ședința judiciară, argumentele suplimentare. În continuare în decizie se expune concluzia generală a instanței pe marginea apelului și temeiurile de fapt și de drept, motivele adoptării soluției respective. Instanța de apel este obligată să se pronunțe asupra tuturor motivelor indicate în apel. În partea descriptivă decizia trebuie să corespundă tuturor cerințelor art.394 CPP RM, adică prevăzute pentru partea descriptivă a sentinței. Nerespectarea acestor cerințe echivalează cu nerezolvarea fondului apelului [2, pct.22.2; 8].

Decizia instanței de apel trebuie să cuprindă temeiurile de fapt și de drept care au condus la respingerea sau admiterea apelului, precum și motivele adoptării soluției respective [9; 10, p.2].

Scopul motivării este de a demonstra părților că au fost ascultate, contribuind astfel la o mai bună acceptare de către acestea a deciziei. În plus, obligă pe judecător să-și întemeieze motivarea pe argumente obiective și să prezerve drepturile apărării. Cu toate acestea, întinderea obligației de motivare poate varia în funcție de natura hotărârii și trebuie analizată în lumina circumstanțelor speței (*hot. CtEDO Ruiz Torija vs Spania din 09.12.1994, nr.18390/91, §29*). Totodată, instanța nu este obligată să furnizeze un răspuns detaliat fiecărui argument invocat (*hot. CtEDO Van de Hurk vs Țările de Jos din 19.04.1994, nr.16034/90, §61*), însă, din hotărâre trebuie să reiasă cu claritate că problemele invocate în speță au fost abordate (*hot. CtEDO Boldea vs România din 15.02.2007, nr.19997/02, §30*). Instanțele naționale trebuie să indice suficient de clar motivele pe care se întemeiază, astfel încât justițiabilul să-și poată exercita în mod util dreptul de recurs de care dispune (*hot. CtEDO Hadjianastassiou vs Grecia, din 16.12.1992, nr.12945/87, §34-35, și Boldea vs România din 15.02.2007, nr.19997/02, §29-30*).

În speță, instanța de apel a pus la baza deciziei de condamnare o probă care nu a fost cercetată de instanța de fond și nu a fost verificată la judecarea cauzei în ordine de apel, motiv pentru care CSJ a RM a casat hotărârea contestată și a dispus rejudecarea cauzei de către instanța de apel [11].

Dacă instanța de apel nu apreciază, din punct de vedere al pertinentei, concludentei, utilității și veridicității probele prezentate în sprijinul învinuirii, această constituie temei de casare a deciziei [12].

În cazul în care instanța de apel nu este de acord cu aprecierea probelor de către procuror și ajunge la concluzia de a pronunța o hotărâre de achitare, urmează să dezvăluie această concluzie, expunându-și opinia asupra fiecărei probe indicate de apelant [13].

În situația când instanța de apel stabilește numai valoarea unora din probele administrate în instanța de fond, fără a motiva o altă parte a acestora, decizia este susceptibilă recursului [14].

Una din chestiunile importante de drept pe care trebuie să le soluționeze instanța de apel sunt individualizarea și aplicarea justă a pedepsei [15]. În acest caz, sarcina procurorului constă în analiza aplicării corecte a legii penale.

Instanța de apel la judecarea apelurilor urmează să se pronunțe asupra tuturor motivelor invocate în cererea de apel. Decizia trebuie să cuprindă motivele pe care se întemeiază soluția adoptată, iar

nerespectarea acestor cerințe se apreciază ca nerezolvare a fondului cauzei în apel [16;17;18].

Garanțiile consacrate în art.6 §1 din CEDO includ obligația instanțelor judecătorești naționale de a motiva cu suficientă claritate deciziile sale (*H. c. Belgiei din 30.11.1987, nr.8950/80, §53*) [19, p.4].

Nu este acceptabilă întemeierea soluției pe aprecieri contradictorii. Or, Curtea de la Strasbourg statuează că, dreptul la un proces echitabil include obligația tribunalelor de a-și motiva deciziile lor, deoarece absența motivării unei decizii judiciare poate împieta asupra acestui drept. Judecătorii trebuie să indice cu suficientă claritate motivele pe care-și întemeiază deciziile, căci numai astfel, un acuzat poate exercita căile de atac prevăzute de legislația națională. „*Motivarea unei decizii judiciare este strâns legată de preocupările privind asigurarea desfășurării unui proces echitabil, aceasta permițând respectarea dreptului la apărare. Motivarea este indispensabilă însăși calității actului de justiție și constituie o pavăză împotriva arbitrarului.*” (*Suominen c. Finlandei din 01.07.2003, nr.37801/97, §37*), *Kuznetsov și alții c. Rusiei, din 11.01.2007, nr.184/02, §85*).

Sușinerea a două poziții care sunt total contradictorii, duce la încălcarea dreptului la un proces echitabil al inculpaților. Or, motivarea instanței trebuie să fie clară și să ofere inculpaților siguranța că au fost auziți (*Fomin c. Moldova din 11.10.2011, nr.36755/06*). În afară de aceasta, motivarea hotărârilor este un instrument important în asigurarea transparenței justiției și existența unui control social asupra acesteia. (*Hirvisaari c. Finlandei, din 27.09.2001, nr.49684/99, §30*) [20, p.8].

În cazul în care instanța de apel nu s-a pronunțat asupra argumentelor expuse în cererea de apel, instanța de recurs nu este abilitată cu dreptul de a soluționa argumentele expuse în cererea de apel. Cauza urmează a fi dispusă rejudecării [21].

Potrivit jurisprudenței naționale, hotărârea judecătorească trebuie să corespundă atât după formă, cât și după conținut cerințelor art. 384-397 CPP RM [1].

În speță, instanța de apel, adoptând soluția de condamnare a inculpaților în baza art.217 alin.(4) lit.b) CP RM [22], nu a constatat și descris fapta criminală, considerată ca fiind dovedită, scopul comiterii infracțiunii, un element calificativ esențial în încadrarea juridică a faptei; nu a apreciat fiecare probă separat, din punct de vedere al pertinentei, concludenței, utilității și veridicității ei, iar toate probele în ansamblu – din punct de vedere al coroborării lor, și nu a indicat motivele pentru care instanța a respins probele aduse în sprijinul acuzării pe episodul privind săvârșirea infracțiunii prevăzute de art.217¹ alin.(4) lit.d) CP RM; în dispozitivul deciziei, a dispus confuz că casează doar: „...parțial sentința...”, nefiind clar în care parte sentința a fost casată și în care parte a fost menținută. Mai mult, dispozitivul separat conține mai multe corectări neconfirmate în modul prevăzut de lege, iar în materialele cauzei lipsește cu desăvârșire procesul-verbal din 15.10.2018 – una din datele când ar fi fost pronunțat acest dispozitiv, devenind imposibilă verificarea legalității adoptării acestui act procedural (...); și-a întemeiat concluziile pe probe neverificate în ședința de judecată și neconsemnate în procesul-verbal, cum ar fi declarațiile date în instanța de fond de către inculpatul B.V. (...) și ordonanța privind recunoașterea mijlocului de transport de model „X”, n/î: xxx, ce aparține lui B.V., drept corp delict și anexare la cauza penală (...) [23, p.6].

Dispozitivul deciziei instanței de apel trebuie să corespundă concluziilor făcute de instanță în partea descriptivă [2, pct.23].

Pe o cauza penală, dispozitivul hotărârii a fost expus neclar, fără a fi specificate și concretizate care anume cerințe ale apelanților au fost admise și care au fost respinse, deoarece după cum rezultă din motivarea soluției, apelurile n-au fost admise integral [24]. O asemenea decizie este susceptibilă recursului ordinar.

În speță, instanța de apel în partea descriptivă a invocat încadrarea juridică a acțiunilor inculpatului în baza art.264 alin.(1) CP RM [22], iar în dispozitivul deciziei inculpatul a fost recunoscut vinovat de comiterea infracțiunii prevăzute de art.261 alin.(2) CP RM. Astfel, motivarea soluției contrazice dispozitivul hotărârii, ceea ce constituie o eroare judiciară, care nu poate fi corectată de instanța de recurs [25].

În altă speță, potrivit dispozitivului deciziei instanței de apel din 15.03.2018, V.M. a fost recunoscut vinovat și condamnat în baza art.287 alin.(1) CP RM la amendă în mărime de 700 unități convenționale, echivalent cu 14000 lei. Ulterior, aceiași instanță, cu referire la prevederile art.249 CPP RM, prin încheierea din 17.04.2018, a dispus corectarea erorii din dispozitivul deciziei, și anume „*în loc de sintagma „14000 lei” se va citi corect „35000 lei”*”. Instanța, de fapt, a adoptat o altă soluție decât cea indicată în dispozitivul deciziei. Potrivit art.249, 250 CPP RM pot fi corectate erorile materiale evidente din cuprinsul unui act procedural, care se referă la numele, prenumele și alte date biografice ale inculpatului, date calendaristice, greșeli de calcul ș.a., cu excepția erorilor de conținut, care se îndreaptă

prin intermediul căilor de atac. Instanța de recurs a menționat că, erorile ce se referă la pedeapsa penală nu sunt cuprinse de normele precitate. Soluția din dispozitivul deciziei privind pedeapsa penală, nu se referă la omisiuni prevăzute în normele sus menționate și nu poate fi corectată printr-o încheiere adoptată în temeiul art.249 CPP RM, dar prin intermediul căilor de atac [26]. În lipsa recursului procurorului, încheierea din 17.04.2018 a fost casată cu menținerea deciziei din 15.03.2018.

Într-un alt exemplu, s-au constatat următoarele: prin sentința Judecătorei Cahul din 23.12.2016, R.V. a fost condamnat în baza art.264 alin.(3) lit.b) CP RM la 4 ani închisoare, cu privarea de dreptul de a conduce mijloace de transport pe un termen de 2 ani. Sentința a fost atacată de către inculpat. Conform deciziei Curții de Apel Cahul din 07.06.2018, apelul a fost admis, casată sentința parțial și pronunțată o nouă hotărâre. Lui R.V., recunoscut vinovat în baza art.264 alin.(3) lit.a) CP RM, i-a fost stabilită pedeapsa de 3 ani și 6 luni închisoare. Executarea pedepsei a fost suspendată condiționat pe o perioadă de probațiune de 3 ani. Prin încheierea din 11.09.2018 Curtea de Apel Cahul a corectat erorile materiale, admise în dispozitivul deciziei Curții de Apel Cahul din 07.06.2018, și anume: s-a adăugat sintagma „*cu privarea de dreptul de a conduce mijloace de transport pe termen de 2 ani*”. Însă, reieșind din practica judiciară, procurorul a declarat recurs, invocând mai multe temeuri, inclusiv și problema modificării respective a dispozitivului deciziei. În rezultat, instanța de recurs a casat decizia din 07.06.2018 și încheierea din 11.09.2018, și a dispus rejudecarea cauzei, concluzionând imposibilitatea modificării, în temeiul art.249 CPP RM, prin încheiere a dispozitivului deciziei în partea pedepsei penale [27, pct.6 lit.c)].

O importanță deosebită prezintă și **verificarea procesului-verbal al ședinței de judecată** în instanța de apel. Or, în temeiul art.413 alin.(8) CPP RM, în ședința de judecată a instanței de apel se întocmește un proces-verbal în corespundere cu art.336 CPP RM.

Procurorul trebuie să verifice dacă conținutul procesului-verbal corespunde cu cele desfășurate în ședințele de judecată, adică: numărul de ședințe și data acestora; cererile și demersurile înaintate; dacă sunt fixate toate probele verificate și cercetate; dacă sunt anexate la procesul-verbal al ședinței de judecată toate actele procesuale - procese-verbale de audiere, documentele prezentate de către părțile. Dacă se depistează lipsa a careva date și informații din procesul-verbal al ședinței, este necesar de a înainta obiecțiile asupra acestuia. De multe ori, anume din cauza procesului-verbal incomplet sau greșit, depinde dacă decizia va fi menținută sau nu de instanța de recurs.

Într-un șir de cauze, instanța de recurs a constatat că, instanța de apel nu era în drept să-și întemeieze concluziile sale pe probele neverificate în ședința de judecată a instanței de apel și nu au fost reflectate în procesul verbal al ședinței de judecată [28;29].

Într-o speță, în instanța de apel, conform procesului verbal al ședinței de judecată nu s-a reproduș și cercetat imaginea de pe CD - video, care a fost anexat la dosar cu statut de probă. Prin urmare, instanța nici nu a avut posibilitatea legală să verifice și estimeze această dovadă în coroborare cu celelalte probe în ansamblul lor [30]. În altă speță, recalificarea ilegală a acțiunilor inculpatului din art.145 alin.(2) lit.b),e),g),i),j),k) în art.151 alin.(4) CP RM a fost realizată doar în baza unei afirmații selective conținute în depozițiile părții vătămate. Instanța de apel nu a consemnat în procesul-verbal al ședinței de judecată nici o probă din cele la care se referă în partea descriptivă a deciziei sale [31]. Ca rezultat deciziile în cauză au fost casate cu dispunerea rejudecării cauzelor.

Una din atribuțiile importante ale procurorului la examinarea cauzei penale în apel este **declararea recursului** privind latura penală și latura civilă a cauzei [1, art.53 alin.(2) pct.8)] în scopul examinării problemelor ridicate și reparării erorilor de drept comise de instanțele de fond și de apel, și în conformitate cu temeiurile indicate în art.427 CPP RM.

Procurorul trebuie să fie atent asupra faptului că, în conformitate cu art.420 alin.(4) CPP RM, nu pot fi atacate cu recurs sentințele în privința cărora persoanele indicate în art.401 CPP RM nu au folosit calea apelului ori au retras apelul, dacă legea prevede această cale de atac [32;33].

În recurs trebuie să fie descrisă fapta constatată de instanță, motivele invocate în apel de apelant și argumentele admiterii ori, la caz, respingerii apelului [34].

Procurorul trebuie să ia în considerație și faptul că, instanța de recurs nu este abilitată cu dreptul de a soluționa argumentele expuse în cererea de apel, în cazul în care instanța de apel nu s-a pronunțat asupra lor [35]. În asemenea situații soluția instanței de apel urmează să fie supusă recursului.

În practică sunt întâlnite situații când învinuirea de stat în instanța de apel a fost reprezentată de către un grup de procurori. Respectiv, poate să apară o problemă cine poate să declare recurs, precum și dacă este posibil declararea câtorva recursuri. Nici legea și nici ordinul respectiv al Procurorului General nu dă răspunsuri la aceste probleme. Recursul poate fi întocmit și semnat de către un procuror sau de către

toți membrii grupului de procurori.

Odată cu dispunerea participării în instanța de judecată a unui grup de procurori, procurorul ierarhic superior numește și un conducător al grupei. Atunci este logic ca, conducătorul grupei să decidă asupra declarării sau nu a recursului și cine îl va întocmi și semna. Nu se exclude și posibilitatea declarării recursului de către fiecare procuror din grup. Potrivit art.9 alin.(4) lit.c) și alin.(5) lit.d) din Legea cu privire la Procuratură [36], în instanța de apel și recurs reprezentarea învinuirii poate fi asigurată de către procurorii din cadrul procuraturilor specializate. Deseori, pe asemenea cauze se formează grupa de procurori din cadrul procuraturilor specializate și de circumscripție. În aceste cazuri, conducătorul grupei se numește procurorul din cadrul procuraturii specializate.

Totodată, participarea în instanțele de apel în majoritatea cazurilor, este asigurată de către procurorii din cadrul procuraturilor de circumscripție. Opinăm și asupra faptului că recursul trebuie să fie declarat de către procurorul care a participat în dezbateri judiciare, s-a expus asupra cauzei și învinuirii înaintate inculpatului. Necatând la faptul că, atât pentru recursul procurorului, cât și pentru recursul unei alte părți sunt prevăzute aceleași cerințe, recursul procurorului în toate cazurile trebuie să fie motivat și convingător.

Concluzii. Procurorul participant la judecarea cauzei penale este obligat să mențină un rol activ pe tot parcursul procesului penal, inclusiv și după pronunțarea deciziei în instanța de apel. Procurorul, după pronunțarea deciziei instanței de apel, studiază și verifică decizia pronunțată și procesul-verbal al ședinței de judecată în scopul corespunderii acestora cu cerințele legii. În cazurile depistării inițiază demersuri în sensul corectării actelor procesuale respective. Dacă decizia instanței de apel nu este motivată și întemeiată aceasta este supusă recursului în vederea reparării erorilor de drept. Acțiunile procurorului după pronunțarea deciziei instanței de apel asigură instanța la îndeplinirea justiției, inclusiv în scopul protejării persoanei și statului de actele ilegale în activitatea instanțelor de judecată.

Bibliografie:

1. Codul de procedură penală al R.M. nr.122-XV din 14.03.2003. Republicat în: Monitorul Oficial al R.M. nr.248-251/699 din 05.11.2013.
2. Hotărârea Plenumului Curții Supreme de Justiție a R.M. „cu privire la practica judecării cauzelor penale în ordine de apel”, nr.22, din 12.12.2005. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a R.M., №7, 2006, pag.10.
3. Decizia CP al Curții Supreme de Justiție a R.M. din 18.07.2017, nr.1ra-872/2017. [Accesat 23.03.2020] Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=9250
4. Dosarul nr.1-97/2018. Arhiva Judecătoriei Cahul, sediul Taraclia.
5. Decizia CP al Curții Supreme de Justiție a R.M. din 26.02.2008 nr.1ra-44/2008. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a R.M. nr.10, 2008, p.15.
6. Decizia CP al Curții Supreme de Justiție a R.M. din 03.02.2015 nr.1ra-86/2015. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a R.M. nr.2-3, 2015, p.44.
7. Decizia CP al Curții Supreme de Justiție a R.M. din 30.01.2001 nr.1r/a-7/2001. Arhiva Curții Supreme de Justiție a R.M. [Accesat 23.03.2020]
Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
8. Decizia CP al Curții Supreme de Justiție a R.M. din 31.01.2012 nr.1ra-102/2012. Arhiva Curții Supreme de Justiție a R.M. [Accesat 23.03.2020]
Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
9. Hotărârea Plenumului CSJ a R.M. din 07.05.2001 nr.4-1r/a-5/2001. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a R.M. nr.3, 2002, p.14.
10. Decizia CP al Curții Supreme de Justiție a R.M. din 07.05.1998 nr.1r/e-66/98, p.2. Arhiva Curții Supreme de Justiție a R.M. [Accesat 23.03.2020]
Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
11. Decizia CP al Curții Supreme de Justiție a R.M. din 21.10.2014 nr.1ra-1546/2014. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a R.M. nr.12, 2014, p.24.
12. Decizia CP al Curții Supreme de Justiție a R.M. din 21.02.2012 nr.1ra-3/2012. Arhiva Curții Supreme de Justiție a R.M. [Accesat 23.03.2020]
Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
13. Decizia CP al Curții Supreme de Justiție a R.M. din 05.06.2007 nr.1ra-486/2007. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a R.M. nr.9, 2007, p.18.

14. Decizia CP al Curții Supreme de Justiție a R.M. din 17.07.2012 nr.1ra-596/2012. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a R.M. nr.12, 2012, p.11.
15. Decizia CP al Curții Supreme de Justiție a R.M. din 13.03.2012 nr.1ra-98/2012. Arhiva Curții Supreme de Justiție a R.M. [Accesat 23.03.2020]
Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
16. Decizia CP al Curții Supreme de Justiție a R.M. din 01.12.2009 nr.1ra-1062/2009. Arhiva Curții Supreme de Justiție a R.M. [Accesat 23.03.2020]
Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
17. Decizia CP al Curții Supreme de Justiție a R.M. din 12.03.2002 nr.1c/a-60/2002. Arhiva Curții Supreme de Justiție a R.M. [Accesat 23.03.2020]
Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
18. Decizia CP al Curții Supreme de Justiție a R.M. din 05.03.2002 nr.1ca-50/2002. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a R.M. nr.10, 2002, p.9.
19. Decizia CP al Curții Supreme de Justiție a R.M. din 12.03.2019 nr.1ra-199/2019. [Accesat 23.03.2020] Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=13269.
20. Decizia CP al Curții Supreme de Justiție a R.M. din 26.02.2019 nr.1ra-122/2019. [Accesat 23.03.2020] Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=13206
21. Decizia CP al Curții Supreme de Justiție a R.M. din 20.07.2010 nr.1ra-820/2010.
22. Codul penal al R.M., nr.985-XV din 18.04.2002. Republicat în: Monitorul Oficial al R.M. nr.72-74/195 din 14.04.2009.
23. Decizia CP al Curții Supreme de Justiție a R.M. din 19.02.2019 nr.1ra-402/2019. [Accesat 23.03.2020] Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=13157
24. Decizia CP al Curții Supreme de Justiție a R.M. din 28.02.2012 nr.1ra-18/2012. Arhiva Curții Supreme de Justiție a R.M. [Accesat 23.03.2020]
Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
25. Decizia CP al Curții Supreme de Justiție a R.M. din 28.12.2004 nr.1ra-818/2004. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a R.M. nr.11, 2005, p.13.
26. Decizia CP al Curții Supreme de Justiție a R.M. din 03.07.2018 nr.1ra-1205/2018. [Accesat 23.03.2020] Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=11584
27. Decizia CP al Curții Supreme de Justiție a R.M. din 20.11.2018 nr.1ra-1793/2018, pct.6 lit.c). [Accesat 23.03.2020] Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=12366
28. Decizia CP al Curții Supreme de Justiție a R.M. din 07.02.2012 nr.1ra-24/2012. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a R.M. nr.6, 2012, p.16.
29. Decizia CP al Curții Supreme de Justiție a R.M. din 12.04.2011 nr.1ra-235/2011. Arhiva Curții Supreme de Justiție a R.M. [Accesat 23.03.2020]
Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
30. Decizia CP al Curții Supreme de Justiție a R.M. din 30.09.2008 nr.1ra-1015/2008. Arhiva Curții Supreme de Justiție a R.M. [Accesat 23.03.2020]
Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
31. Decizia CP al Curții Supreme de Justiție a R.M. din 19.03.2013 nr.1ra-169/2013. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a R.M. nr.7-8, 2013, p.35.
32. Decizia CP al Curții Supreme de Justiție a R.M. din 20.03.2012 nr.1ra-75/2012. Arhiva Curții Supreme de Justiție a R.M. [Accesat 23.03.2020]
Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
33. Decizia CP al Curții Supreme de Justiție a R.M. din 09.03.2011 nr.1ra-245/2011. Arhiva Curții Supreme de Justiție a R.M. [Accesat 23.03.2020]
Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
34. Decizia CP al Curții Supreme de Justiție a R.M. din 06.07.2005 nr.1ra-488/2005. Arhiva Curții Supreme de Justiție a R.M. [Accesat 23.03.2020]
Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
35. Decizia CP al Curții Supreme de Justiție a R.M. din 12.10.2004 nr.1ra-654/2004. Arhiva Curții Supreme de Justiție a R.M. [Accesat 23.03.2020]
Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
36. Legea cu privire la Procuratură, nr.3 din 25.02.2016. În: Monitorul Oficial al R.M. nr.69-77/113 din 25.03.2016.

ROLUL GENETICII JUDICIARE ȘI A BIOLOGIEI MOLECULARE ÎN PRACTICA DE DREPT

THE ROLE OF JUDICIAL GENETICS AND MOLECULAR BIOLOGY IN LAW PRACTICE

Constantin COJAN

Universitatea "B. P. Haseu" din Cahul

E-mail: dr.constantin.cojan@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-2665-055x

Rezumat: Știința geneticii judiciare în criminalistică este orientată spre a servi drept suport pentru judecători și specialiști în drept pentru a rezolva probleme juridice, nu numai în dreptul penal, ci și în cazuri civile. Genetica judiciară cu implicarea biologiei moleculare este recunoscută la etapa actuală ca fiind cel mai sigur și important domeniu științific, ce elucidează cu exactitate problemele ridicate de juriști, explicând noțiunile până la nivel bio-molecular, inclusiv prin procedee genetice. Stabilirea filiației, stabilirea paternității, apartenenței descendenței, a dreptului de moștenitor sau identificarea cadavrului, cercetarea urmelor persoanei dispărute, denaturarea în masa a fizionomiei datorate diverselor catastrofe sunt doar unele dintre cele mai des întâlnite probleme ce necesită implicarea studiului geneticii judiciare.

Cuvinte cheie: catenă ADN, studiu genetic, reacție PCR

Abstract: Forensic science is geared towards serving as a support for judges and legal specialists to solve legal problems, not only in criminal law but also in civil cases. Forensic genetics with the involvement of molecular biology is currently recognized as the safest and most important scientific field, which accurately elucidates the issues raised by jurists, explaining the concepts up to the bio-molecular level, including through genetic processes. Establishing the lineage, establishing paternity descent, the right of heir or identification of the corpse, researching the traces of the missing person, mass distortion of the physiognomy due to various disasters are just some of the most common problems requiring the involvement of the study of forensic genetics.

Keywords: DNA chain, genetic study, PCR reaction

Introducere

Domeniul științific de studiu traversează granițele dintre biologie, chimie, fizică și matematică, inclusiv discipline la fel de variate precum botanică, balistică sau analiza amprentelor digitale. Instrumentul biologic special care a revoluționat investigațiile medico-legale este studiul ADN-ului. Toate ființele vii conțin ADN și tot ADN-ul prezintă variabilitate atât în cadrul speciilor, cât și în interiorul acestora, iar materialul biologic asociat cu un caz legal poartă informația despre sursa sa.

Scopul geneticianului judiciar este unul de atribuire – să identifice cu cât mai multă certitudine originea unei probe biologice. Cantitatea de variație care în prezent este accesibilă în ADN este extrem de informativ, iar gradul de certitudine, respectiv este ridicat.

Cercetările științifice criminalistice de caz uman sunt acum realizate prin metodici de genetică moleculară folosind multiplexuri STR autosomale (prin reacții PCR care amplifică mai mulți loci) dar și alte teste de genetică moleculară specializate, cum ar fi SNP-uri autosomale, AND mitocondrial sau marker ai cromozomului Y.

Metodologia cercetării

Genetica judiciară reprezintă o combinație de genetică moleculară și populațională. Probele biologice din care este izolat ADN sunt sânge, material seminal, salivă, țesuturi, oase, dinți, fire de păr. Genotipare este principiul de bază de prelucrare a mostrelor biologice în rezolvarea problemelor medico-legale și se efectuează folosind o varietate de markeri genetici, care sunt împărțiți în două mari grupe: bi-alelice (polimorfisme nucleotidice unice SNP) și polimorfisme multi-alelice (prin analiza polimorfismului lungimii fragmentelor AND realizat prin testul VNTR și prin analiza tandem scurt STR) [1, 5]. La etapa actuală scopul acestor markeri genetici au un rol colossal în investigarea criminalistică și sunt cei mai informal markeri genetici pentru identitate, testarea paternității, filiației, dar în cazuri fără un SNP suspect poate prezice eliminarea ancestralității și trăsăturilor fenotipice, precum pielea, ochii și culoarea părului. În prezent, multe țări din întreaga lume au stabilit studiul medico-legal folosind bazele de date

ADN bazate pe repetări automate ale tandemului scurt și alți markeri genetici de biologie moleculară. Pentru ca baza de date profi le ADN să fie utilă este esențial să se folosească în studiu markeri genetici standardizați în laboratoare [4].

Genotiparea AND-ului a devenit un test bază în analiza criminalisticii dovezilor biologice care permit studii extinse asupra probelor biologice cercetate în domeniul judiciar. Genotiparea este cunoscut și ca tipar ADN sau amprentare ADN. Se numește „amprentă” pentru că este foarte puțin probabil ca oricare doi oameni să aibă exact aceleași informații despre ADN, și în același mod este foarte puțin probabil ca oricare doi oameni să aibă exact aceeași amprentă fizică (amprentă fizionomică). Spre deosebire de genetica clinică, unde cercetare în care rezultatul analizei ADN în sine este un set de informații codificate la nivel bio-molecular, în genetica judiciară numai prin compararea ADN-ului din profilele obținute dintr-o urmă biologică cu profilul ADN dintr-o altă urmă biologică, conduce către obținerea informației necesare [3, 4].

Rezultate

Tehnicile de genetică și biologie moleculară timpurie s-au bazat pe analiza polimorfismelor proteice (de exemplu, grupa sanguină) și polimorfisme fenotipice (de exemplu, ochii și culoarea părului), însă potențialul de discriminare al acestor sisteme este redus la polimorfisme ADN. Oricare doi oameni sunt identici în proporție de 99,9% în secvențele lor de nucleotide, iar restul de 0,1% indică faptul că, în medie, pentru fiecare 1.000 nucleotide există un nucleotid care variază în rândul oamenilor și definește diferite alele ale genei corespunzătoare, și pentru doi indivizi aleși aleator există aproximativ 3 milioane de baze azotate care diferențiază genomii haploizi. Polimorfismele în molecula ADN nu sunt distribuite uniform; în unele regiuni ale genomului acestea sunt condensate, iar acești loci genetici hipervariabili sunt sursa de digitizarea criminalistică a ADN-ului și poate fi folosită pentru a diferenția, dar în același timp și de a corela unele trăsături la indivizii umani [1, 5].

Unele studii de genetică moleculară au demonstrat că ADN-ul persoanei suspecte sau a făptuitorului poate fi detectat în cavitatea bucală a victimei până la 1 oră după un sărut realizat prin constrângere fizică. Saliva poate fi impregnate și distribuită pe tegument prin sărut, mușcătură, supt și lins. Studiile de biochimie au confirmat că AND-ul salivar persistă pe piele minimum 96 ore. De exemplu, este posibil să se extragă AND-ul provenit de la semnele mușcăturii în această perioadă, dar cantitatea de saliva depusă pe piele este de obicei foarte mică la mușcătură. În plus, concentrația ADN-ului salivar poate varia semnificativ de la donator la donator și de la o zi la alta. De asemenea, mulți factori pot provoca daune ADN-ului din salivă, cum ar fi: dieta, obiceiurile de periaj, obiceiurile alimentare, fumatul, cancerul în cavitatea bucală, infecția fungică, etc. Problema AND-ului bucal prezent în celulele epiteliale o reprezintă contaminarea ADN-ului [5]. Particulele alimentare rămân adesea în cavitatea bucală, iar acestea contaminatează epiteliul exfoliat al celulelor din mucoasa bucală și duce la randamente mai mici de ADN, implicat și rezultate incorecte.

Discuții

Materialul biologic de la care este izolat AND-ul și supus testării poate fi: sânge și urme de sânge, spermă și lichid seminal, pete, salivă, țesuturi, organe, oase, dinți, păr, unghii, urină și alte fluide biologice din organismal uman (de exemplu, vaginale). Probele de sânge furnizează cantități mari de celule care conțin ADN. Este posibilă reproducerea profilurilor genetice chiar și din pete de sânge uscate, cercetate după o perioadă de mai mulți ani. Cercetările științifice în domeniul geneticii judiciare a fost orientat cu precădere asupra studiului sângelui, deoarece se considera că sângele nu era un substrat adecvat pentru identificare individuală în cazul transfuziei de sânge, transfuziei periferice, transplantului de celule stem din sânge sau măduvă osoasă, transplant datorită prezenței celulelor donatoare în celule sanguine acceptoare. Unele studii au demonstrat că saliva acestor persoane conține și celule donatoare [3, 5]. De aceea ulterior studiile s-au axat pe surse biologice pentru profilarea AND-ului criminalistic, iar în aceste cazuri materialul biologic utilizat sunt unghiile și foliculii de păr.

Saliva este o sursă potențial utilă de ADN genomic pentru studiile genetice, deoarece poate fi colectată într-o manieră non-invazivă și indolore. Substanțele inhibitoare în salivă sunt mult mai mici și mai puțin complexe (de exemplu, particule de proteaze alimentare, microorganisme) decât în sânge (de exemplu, hemul, hemoglobina, lactoferina, imunoglobina G - IgG). Saliva transportă celulele epiteliale exfoliate din mucoasa bucală care conține ADN și numărul mediu de epiteliile celulare per 1 ml de salivă este de ordinul milioanele de celule, ceea ce o face o sursă adecvată de ADN genomic.

Spațiul subunghial poate oferi o valoroasă sursă de material de probă pentru investigare, datorită

prezenței urmelor tegumentelor (mai ales dacă victima a zgâriat făptuitorul), a prezenței lichidelor (sânge, saliva, spermă) și firelor de păr de pe corp ce se pot colecta sub unghii. Persistența ADN-ului străin sub unghii durează în general până la 6 ore, dar poate varia în funcție de condițiile igienice și tualutare a persoanei agresate.

În biologia moleculară analiza ADN-ului poate fi apreciată printr-o mare varietate de markeri genetici, care sunt clasificați în două grupe mari: polimorfisme multi-alelice (număr variabil de repetări în tandem - VNTR și repetări scurte în tandem - STR) și bi-alelice (polimorfism nucleotidic unic - SNP).

VNTR-urile conțin nucleotide repetate de 6–100 CP. Numărul de repetări variază de la persoană la alta, deoarece alelele diferite constau din diferite repetări VNTR după lungimile lor. Locii VNTR aleși pentru utilizare medico-legală în biologia moleculară sunt pe cromozomi diferiți, sau uneori foarte depărtați chiar pe același cromozom, deci sunt moștenite separat. Locii VNTR sunt potriviți pentru identificarea unui număr foarte mare de alele, adesea o sută sau chiar mai mult. Numărul mare de alele înseamnă că numărul de genotipuri posibile este imens. De exemplu, o secvență VNTR la om este o secvență de ADN de 17 bp repetată între 70 și 450 de ori în genom, deci numărul total din perechile de baze azotate la acest locus ar putea varia de la 1190 la 7650 [1].

Un alt avantaj al VNTR pentru genotiparea ADN-ului este faptul că niciuna dintre alele nu este foarte frecventă. Diferite alele sunt mult comparabile în frecvență decât alele multiple din majoritatea genelor. Acest lucru se datorează ratei mutației ridicate și a faptului că majoritatea mutațiilor cresc sau scad lungimea unui VNTR de una la câteva unități. Datorită numerelor mari pentru alele rare, VNTR unici duc adesea la valori mult mai mari a probabilității de excludere (sau incluziune) decât locii STR unici, care au adesea alele destul de comune și răspândite. Limitarea principală a analizei VNTR este că ADN-ul trebuie să fie mai bine conservat și purificat.

Astăzi, puterea analizei genetice judiciare a ADN-ului constă în repetițiile polimorfismelor locilor în tandem scurt (STR) și numărul de loci STR utilizați. STR sunt cunoscute sub numele de microsateliți sau secvențe simple repetate (SSR), conțin nucleotide repetate de la 2-10 nucleotide în lungime, ce se repetă în tandem de aproximativ până la câteva zeci de ori. Dimensiunea mică a tipului amplicon de STR (de obicei variază de la 100 la 500 bps lungime) le face potrivite pentru analiza probelor de ADN degradate [3, 4].

Locurile STR sunt în prezent cei mai informativi markeri genetici pentru testarea identității. De exemplu, identitatea unei familii ucise și incendiate cadavrele, inclusive locuința și loja cadavrului face greu posibilitatea identificării prin probe biologice sau morfologice simple. Prin urmare, identitatea cadavrelor poate fi confirmată folosind ADN-ul extras din fragmente osoase și amplificat pentru 5 loci diferiți de STR și amelogenină.

De asemenea, aplicațiile medico-legale ale markerilor genetici STR permit la etapa actuală rezolvarea cazurilor complicate și greu de descifrat sau interpretat în condițiile elucidării situației reale și de a dovedi prin probe pertinente demararea succesivă a evenimentelor prin probe sigure și incontestabile.

Ratele mutaționale mari conduc, de regulă, la polimorfism extensiv și crește probabilitatea de populații izolate care se diverg rapid în acești loci STR, ceea ce îi face deosebit de utili în studiul geneticii populaționale [2].

Utilizarea mai multor loci STR într-un singur test permite un nivel ridicat de probabilitate fără utilizarea unei cantități mari de ADN. Amplificarea reacției de polimerizare în lanț (PCR) a mai multor loci STR în același timp este posibil cu substanțe fluorescente de diferite culori. Această tehnică este ideală pentru genotipare datorită probabilității că alelele identice la doi indivizi scad cu creșterea numărului de loci polimorfi examinați. Multiplex PCR implică o serie de seturi de primeri PCR și permite direcționarea mai multor loci de-a lungul genomului. Problema este că primerii pentru un locus se pot complexa cu acei a altor loci și inhibă complet amplificarea ADN-ului. Acest efect poate fi evitat lăsând un locus STR specific anumite condiții.

Eșantioanele de ADN deteriorate (de exemplu, oase vechi, fire de păr deteriorate, unghii keratinizate, sau chiar cantități minime de celule), duc ocazional la eliminare de alele unice sau, în cel mai rău caz, chiar în totalitate a alelelor. În acest caz testarea STR poate fi îmbunătățită prin mișcarea primerilor PCR mai aproape de regiunea de repetare STR, care reduce dimensiunile produsului păstrând aceleași informații genetice codificate [3, 5].

Polimorfisme nucleotidice unice (SNP), permite diferențierea de bază între doi indivizi diferiți și este un alt tip de marker genetic molecular, fiind considerați ca markeri informativi suplimentari. SNP reprezintă substituții de bază sau inserții care apar la diverse poziții individuale în genomul uman. SNP la om apar în medie la fiecare 1/2000 de baze azotate nucleotidice din ADN. Au ampliconi mult mai mici

decât cele întâlnite în locii STR, cu o distanță de distribuție mai mică. Acest lucru este foarte important atunci când avem de-a face cu un grad foarte degradat a probelor de AND [1].

SNP-urile au un rol colosal în domeniul justiției, asigurând cu exactitate răspunsuri privind testarea identității portretele biologice moleculare individualizate, stabilirea gradului sau a lipsei de rudenie, identificarea descendenței biogeografice cu nivel ridicat probabilitate, stabilirea caracteristicilor fenotipice (cum ar fi culoarea pielii, culoarea părului, sau culoarea ochilor cu probabilitate ridicată), investigarea farmacocineticii pentru stabilirea cauzei decesului. Informațiile conținute în genomul uman poate oferi informații cu privire la caracteristicile personale, cum ar fi etnie, caracteristici fizice și fiziologice. Important este faptul că testele genetice SNP de biologie moleculară la etapa actuală descriu cu predicție de peste 90% precizie a culorii irisului persoanei ceea ce facilitează stabilirea în timp record a portretului-robot și implicit identificarea persoanei în etapa finală de investigație.

În situațiile când nu există niciun suspect, SNP-urile descriu trăsături fenotipice (cum ar fi pigmentarea pielii, trăsăturile faciale, înălțimea, culoarea părului și culoarea ochilor) ce permite o predicție genetică de apariție pentru investigație, iar în final conduce la identificarea făptuitorului sau în cel mai rău caz la un ajutor minim, pentru a confirma sau respinge descrierea martorilor oculari.

Testul ADN-ului mitocondrial (mtDNA) există în citoplasma celulei eucariote, în special în mitocondrii ca un genom mic separat și conține o regiune (regiune de control sau bucla D) care este compusă din două segmente hiper variabile. Mitocondriile reprezintă adevăratele surse de energie și joacă un rol important în viața celulară din organismul uman. Ele conservă cu precădere sursele de energie, în mod special adenozin tri-fosfatul (ATP), dirijează o multitudine de căi metabolice. Odată cu scăderea funcției respiratorii și creșterea stressului oxidative, mitocondriile programează în cel mai scurt timp moartea celulară prin apoptoză. Este important de fixat că ADN-ul mitocondrial este transmis viitorului făt doar pe cale maternă, deoarece ovulul este o celulă destul de mare, ce conține numeroase mitocondrii, în vreme ce spermatozoidul nu conține în materialul său genetic mitocondrii (acestea sunt localizate exclusiv în regiunea piesei intermediare ce generează energie pentru a putea înainta spre ovul unde are loc fecundarea). De aceea chiar și o rudă maternă îndepărtată poate oferi un eșantion comparativ de referință pentru proba cercetată. În identificarea persoanelor dispărute este foarte important pentru a compara mtDNA de rămășițe neidentificate cu cea a unei rude pe cale maternă posibilă [2, 4, 5].

Avantajul principal din mtDNA este faptul că este prezent în 500- 2000 exemplare per celulă. ADN nuclear, în ciuda mării sale puteri de identificare, este prezent numai în celulele cu nucleu, însă paralel multe copii ale mtDNA cresc șansele ca unele copii ale mtDNA să supraviețuiască în eșantioanele medico-legale foarte degradate și permit testarea a o gamă mare de eșantioane care altfel ar fi de neconceput. Astfel de probe sunt pete puternic degradate, oase, dinți, salivă, unghii și fire de păr rupte. Majoritatea firelor de păr ridicate ca material biologic la locul crimei, este părul rupt sau smuls și nu conține rădăcină, undă ear putea fi colectat ADN pentru cercetări genetice ulterioare. Cu toate acestea, părul conține însă multe copii de mtDNA [3].

Din cauza lipsei de recombinare, mtDNA poate fi analizat ca un singur locus multi-alelic extrem de informativ (haplotip). Un avantaj deosebit al utilizării mtDNA este rata mare de mutație în genomul mitocondrial care provoacă variații mari de secvență.

Ultimele tendințe de cercetare științifică în domeniul geneticii judiciare prin teste de biologie moleculară este studiul acizilor nucleari extracelulari, care au fost detectați într-o varietate de mostre biologice, inclusive ser, plasmă, salivă, urină, lapte, lavaj bronșic, supernatante de cultură celulară. Nu este definit modul în care este eliberat ADN-ul extracelular din celule, însă se crede că este eliberat fie prin secreție activă, fie ca rezultat de apoptoză sau o combinație a acestor mecanisme [2, 4].

ARN-ul extracelular poate fi protejat de degradare de către ribo-nucleaze, deoarece sunt ambalate în corpuri apoptotice, integrate în complexe nucleoproteice cu fosfolipide și proteine. Analiza extracelulară prin profilarea mARN în știința criminalistică a fost, de asemenea, investigate folosind standard RT-PCR și electroforeză pe gel. Prin aceste metode de biologie moleculară ultra moderne s-a demonstrat că mARN specific pentru saliva, spermă și material seminal pot fi detectate în pete vechi de până la 10 săptămâni [1]. De asemenea mARN este utilizat pentru identificarea fluidelor sau țesuturilor corpului uman, care este foarte util pentru investigațiile medico-legale privind identificarea originii probei biologice [4, 5]. mARN are rol primordial în distincția petelor originare din diferite lichide corporale, cum ar fi sânge, spermă, salivă și secreții vaginale, însă totuși partea principală a ARN-ului este conservat sau păstrat în petele salivare ce conține celule epiteliale descuamate ale mucoasei plășeului bucal.

Concluzii

În prezent sunt luate în considerare dovezile de genetică și biologie moleculară pentru studiile AND, fiind cea mai importantă dovadă a probei legale în instanțele de drept. Analiza secvențializării ADN poate fi efectuată pe o mare varietate de materiale, cum ar fi muclele de țigară, țesuturile distruse de o armă, de pe gloanțe, de pe părți ale corpului dezmembrate și în diverse forme de descompunere, țesut tumoral încorporat cu parafină, murdărie și piele, conținutul subunghial, urmele lăsate de pe gâtul victimei după strangulare sau sufocare, cadavrele arse, guma de mestecat, resturi scheletice, părți ale corpului după dezastre în masă, victime ale inundațiilor, atentate teroriste, sinucideri, omucideri, viol, etc.

Analiza STR este încă cea mai importantă și frecvent utilizată tehnică genetică în știința criminalistică. În cazurile complexe de analiză de rudenie, ADN degradat sever sau predicția trăsăturilor de fenotip SNP, Y-STR, X-STR și mtDNA ar putea fi utilizate pentru a completa testarea STR autosomală. Multiplexarea sau capacitatea de a realiza simultan evaluarea mai multor markeri genetici într-o singură analiză este cheia testelor medico-legale.

Successul genotipării ADN-ului într-o anchetă a poate să fie mult îmbunătățită prin stocarea profilurilor ADN și centralizată într-o bază de date, deoarece ADN-ul este un instrument eficient de investigare. Baze de date ADN eficiente se construiesc și numeroase cazuri medico-legale se rezolvă astăzi prin generarea de profiluri STR cu un set comun de markeri genetici.

Genetica criminalistică va continua să profite de evoluțiile tehnice de analiză a ADN-ului, iar o viziune ar fi elaborarea unui dispozitiv portabil („laboratorul pe un cip”) care ar fi permite profilarea rapidă a ADN-ului la locul crimei, prin realizarea unor tablouri electroforetice capilare, cu platforme unice integrate pentru extragerea, amplificarea și secvențierea ADN-ului. Valoarea acestor dispozitive crește atunci când cantitatea de ADN extrasă sau obținută este extrem de mică.

Una dintre cele mai dificile probleme cu care se confruntă expertul biology judiciar este identificarea fluidelor corporale. Abordările biologice moleculare pentru identificarea sângelui, spermei, lichidului seminal, lichidelor vaginale, petelor și salivei folosind analiza ARNm-urilor specifice (care sunt surprinzător de stabile) va crește în utilizare și importanță. Ca înțelegere a bazei genetice a bolii și diferențele de răspuns la medicamente, testele genetice vor crește ca importanță, și va fi din ce în ce mai aplicat la determinarea cauzei morții - „patologie moleculară criminalistică”. Diagnosticul molecular genetic are aplicații moderne privind sindromul QT (aritmie cardiacă genetică), care poate provoca moartea subită inexplicabilă, fără a lăsa urmă și, de asemenea, asupra determinării post mortem a numărului de copii funcționale a unei gene (CYP2D6) care codifică o enzimă ce metabolizează medicamentul, variație în care poate duce la efecte adverse ale medicamentelor, inclusiv moartea.

Este bine cunoscut faptul că structura AND-ului celular sau AND-ului mitocondrial conținut în celulele eucariote posedă o structură bine organizată și rezistentă ce face posibil studiul la nivel bio-molecular prin tehnici de genetică judiciară. Toate tehnicile molecular-genetice actuale sunt orientate spre a înlesni și facilita studiul criminalistic în sistemul judiciar. Pe de o parte asigură identificarea mostrelor biologice individuale, iar pe de altă parte face posibil identificarea persoanei sau făptuitorul infracțiunii, prin amprentarea genetică lăsată prin urmele de la locul faptei.

Testele de genetică judiciară și biologie moleculară sunt cele mai importante și controversate evoluții actuale, cu toate acestea, probabil se află în zona bazelor de date ADN, iar dezbaterile cu privire la problemele bazei de date genetice prin metode de biologie moleculară par a fi stabilite în a doua decadă criminalistică a analizei ADN.

Bibliografie:

1. Constantin, R., Expertizele – mijloc de proba în procesul penal, Ed. Tehnica, București, 2000;
2. Gorduza, E., Rusu C., Buhuși M., ., Genetică umană, Ed. KolosGrup, Iași, 2003;
3. Groza, I.L., Mixich, F., Identificarea medico-legală prin amprenta genetică, Ed. Craiova, 2003;
4. Perju-Dumbrava, D., Bețianu, B.L., Genotiparea ADN în expertiza medico-legală, Ed. Accent, București, 2004;
5. Văduva, N., Expertizele, constatările tehnico-științifice și medico-legale, Ed. Universitaria, Craiova, 1997;

**CONFIDENTIALITY AND TRANSPARENCY IN THE JUDICIAL INSPECTION WORKS.
THE CASE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA**

**CONFIDENȚIALITATE ȘI TRANSPARENTĂ ÎN LUCRĂRILE DE INSPECȚIE JUDICIARĂ.
CAZUL REPUBLICII MOLDOVA**

Natalia CRECIUN

PhD student, Moldova State University

natalia.creciun@gmail.com

Orcid ID: 0000-0002-1936-9137

Abstract: *The general findings of the present paper refer to the fact that the overall activity of the judicial inspection body is confidential. However, there are also transparent activities, due to the necessity of alignment of the judicial inspection body to the policies of good judicial self-government, that presuppose the openness of public authorities, including the Judicial Authority, towards the society. Thus, the competencies of the judicial inspection body should be exercised in a manner that ensures the balance between confidentiality and transparency, in order to protect the independence and the reputation of judges, as well as the public interest, as an immanent element of the public confidence in the Judiciary.*

Keywords: *Judicial Inspection, confidentiality, transparency*

Rezumat: *Constatările generale ale prezentei lucrări se referă la faptul că activitatea de ansamblu a organului de inspecție judiciară este confidențială. Totuși, există și activități transparente, datorită necesității de aliniere a organului de inspecție judiciară la politicile de bună autoguvernare judiciară, care presupun deschiderea autorităților publice, inclusiv a Autorității Judecătorești, față de societate. Astfel, organul de inspecție judiciară ar trebui să-și exercite competențele într-o manieră care să asigure echilibrul dintre confidențialitate și transparență, în scopul protejării independenței și a reputației judecătorilor, precum și interesul public, în calitate de element imanent al încrederii publice în Magistratură.*

Cuvinte-cheie: *Inspecția Judiciară, confidențialitate, transparență*

Introduction. The particular principles of activity of the judicial inspection body in the legal system of the Republic of Moldova are exposed in the *Regulation on the organization, the competence and the functioning of the Judicial Inspection*. These are: legality, respect of judge`s independence and of the *res judicata* authority, impartiality, *confidentiality* (the verifications and the conduct of inspection works are realized respecting national and international legal provisions on the personal data; the acts, the documents and any other information regarding the works of the Judicial Inspection are confidential, except those that are of public interest, according to the law) and *transparency* (the objectives of the verifications must be communicated in writing to the controlled persons, before the initiation of the control activity and discussions will be conducted with the controlled persons during the exercise of the verifications. The findings will be communicated to verified subjects at the end of the verifications) [18, Art.2.1-2.5]. There are no other provisions in the legal framework of the Republic of Moldova regarding the principles of activity of the judicial inspection body. There is also a lack of scientific research in the mentioned field at the national level. Our interest is focused on the examination of the applicability of two of the principles listed – confidentiality and transparency of judicial inspection works.

The problem investigated in the present paper is to synthetize the applicability of confidentiality and of transparency principles in the process of exercising of functional competencies by the judicial inspection body, in order to appreciate the level of protection and guaranteeing of the judicial independence, as well as the degree of satisfaction of reasonable public interest.

The purpose of the research is to determine the correlation between the principles of confidentiality and transparency in the judicial inspection activity, taking in consideration that the first one is intended to ensure the independence of individual judges and of the Judiciary as a whole and the second one - to ensure the credibility of the entity concerned through the satisfaction of the reasonable public interest.

Research objectives. In order to realize the purpose of the investigation, we aim to achieve the following objectives: to detect, through the prism of national legal framework, the judicial inspection works that are exercised confidentially and those that are exercised transparently; to appreciate the role of confidentiality and of transparency in the judicial inspection activity; to argue the indispensability of

ensuring a balance between confidentiality and transparency in the activity of the judicial inspection body.

Research methodology. The investigation is mainly based on analysis and synthesis. The prudently used heuristic strategies (the generalization, the particularization, the reformulation of the problem, the reasoning) represent a pillar of a particular approach on the applicability of confidentiality and transparency principles in the activity of the judicial inspection body, referring to the fact that the principles are interdependent, each of them has its own role and the mission of the judicial inspectors is to ensure their realization in a manner in which none of the stakeholders is affected: neither judges or the Judicial Authority, nor the society.

Findings. Achievement of objectives. Detection of judicial inspection works that are exercised confidentially and those that are exercised transparently. According to the legislation of the Republic of Moldova, the Judicial Inspection is a specialized body subordinated to the Superior Council of Magistracy (SCM). It is functionally independent and autonomous [11, Art.7 para (1) letter d), art. 7¹ para (1)]. The competencies of the Judicial Inspection are: to verify the organizational activity of courts; to verify the correctness of the distribution of cases for examination in courts; to examine the petitions on issues related to judicial ethics; to verify and examine the complaints on issues that may constitute disciplinary offences committed by judges; to verify the requests on demanding the consent of the SCM regarding the initiation of the criminal proceedings against a judge; to study the grounds for rejecting by the President of the Republic of Moldova or by the Parliament of the candidature proposed by the SCM for the appointment for the position of judge or for the position of Vice-President or President of the court; to verify the execution of the Decisions of the SCM; to receive petitioners in audience [18, Art. 5.1].

After an analysis of the functionality of the Judicial Inspection, through the prism of the applicability of the principles of confidentiality and transparency, we find that the overall activity of the entity concerned is confidential, with some exceptions.

The petitions on issues related to judicial ethics are verified confidentially, taking in consideration the private character of the procedure itself of examination of petitions. The petitioner can invoke cases of non-compliance with ethical norms by a judge. The petition is submitted to the SCM, which adopts the decision [11, Art.4 para 3 letter a)], the judicial inspectors being responsible for the conduct of a primary verification of the circumstances described by the petitioner. The judicial inspector has the obligation to inform the judge about the petition and to require written explanations from him/her. The judicial inspector adopts an informative note in case of detecting of violations of judicial ethics. The petitioner is informed in writing about the result of the examination by an act signed by the President of the SCM [18, Art. 6.1, 6.3-6.6]. So, the procedure at the level of the judicial inspection body is practically confidential, the transparency being ensured at the level of the SCM, whose activity is transparent. The meetings of the Superior Council of Magistracy are public, with some reasonable exceptions [11, Art.8¹ para (1), (2)].

The verification and the examination of complaints referring to facts that can constitute disciplinary offences committed by judges are exercised under the auspices of confidentiality, too. Generally, transparency is one of the principles of the disciplinary proceedings regarding judges [7, Art.2 letter e)]. But the primary investigation of facts and the administration of evidence by the judicial inspection body are not and should not be public. Otherwise, the independence and the impartiality of the judge concerned might be affected, as well as his/her reputation. The judicial inspector also should have conditions to exercise his/her duties impartially and efficiently. The activity of the judicial inspectors during the conduct of preliminary investigations include multiple actions, such as: to require the written opinion of the judge concerned; to draw up the file of the disciplinary case, that comprises the complaint, the judge's written opinion and all the material and the evidence collected; to make copies of the documents; to require information from the President of the court, from other judges or from other public authorities, office holders or private persons; to require oral or written explanations and additional evidence from the author of the complaint, if necessary [7, Art. 23 para (2) letters b), c), para 3) letters a), b), c)]. All the mentioned actions may be objectively exercised without making them public, until the judicial inspector is able to take a reasoned decision. Afterwards, when the disciplinary case is transmitted to the Disciplinary Board and to the SCM, it may be examined publicly. The same as the meetings of the SCM, those of the Disciplinary Board, are public except the cases when the Board decides itself or at the request of the judge concerned in the disciplinary case the examination in closed meetings, for the respect of public order and of national security or when the protection of private life of the participants of the

disciplinary procedure is required [7, Art. 34].

The verification of the organizational activity of courts represents a means of identification of deficiencies and of establishing the necessary measures for their elimination. The control itself consist of conducting a survey, having discussions with the court management; it targets the verification of all the areas, compartments and sectors of the court's activity [19, Art. 2, 13, 15, 20]. The control is exercised by the team of judicial inspectors; the participation of any subjects from outside the Judiciary is not provided by the legislation. However, one of the purposes of this kind of control is to ensure transparency in the process of exercising justice and the openness towards the society. In order to achieve this purpose, the final Act of control is published on the web page of the SCM [19, Art. 3, 29].

The verification of the correctness of the distribution of cases for examination in courts was established as a competency of the Judicial Inspection in 2018, through the Law no. 137 [8, Art. III]. There are no specific provisions regarding the way of exercising this competency but it is a component of the competency of verification of the organizational activity of courts. So, the applicability of the principles of confidentiality and of transparency in relation with this aspect of functionality of the judicial inspection body is similar to those established earlier.

The requests of the Prosecutor General on demanding the consent of the SCM regarding the initiation of criminal proceedings against a judge are first verified by the judicial inspection body. The judicial inspector will draw up an Informative note containing the following main elements: the description of the facts invoked in the request; references to analyzed documents (files, registers, explanations); circumstances found after the verification; the existence or the absence of the circumstances that exclude the examination of the request by the Superior Council of Magistracy; conclusions. The Informative note and all the collected material is transmitted to the SCM that will examine the request in a closed session. The Decision is communicated to the judge concerned and to the author of the request [17, Art. 9.3, 9.4, 9.5, 9.9]. It must be reasoned and is published on the official web page of the SCM, with the anonymization of the data about the judge's identity [9, Art. 19 para 4¹].

It is rather easy to notice that procedure of examination by the judicial self-governing bodies (by the SCM and the Judicial Inspection) of the request regarding the initiation of criminal proceedings with respect to a judge is confidential, in order to protect the reputation of the judge, especially in cases when the criminal accusation is unfounded. The principle of transparency is applicable only to the publication of the Decision of the SCM on the agreement or disagreement of initiating criminal proceedings with respect to a judge (with the anonymization of the data of identification of the judge).

In relation with *the competency of studying the grounds for rejecting by the President of the Republic of Moldova or by the Parliament of the candidature proposed by the SCM for the appointment for the position of judge or for the position of Vice-President or President of the court* the verifications at the level of the judicial inspection body is confidential, too. The judicial inspector has to verify the circumstances invoked in the opinion of the President of the Republic of Moldova or of the Parliament and to draw up an Informative note; it is transmitted to the SCM that is responsible for the adoption of the final decision [18, Art. 8.2, 8.3].

The situation was much more complicated when the Opinion on rejection of the candidate was based on consultative opinions of the Security and Intelligence Service of the Republic of Moldova. The latter exercised the competency of verification of judges and of candidates for the position of judge under the *Law on verification of office-holders and candidates for public office* [12]. In that circumstances "the Judicial Inspection had to expose, in a great measure, on the dates presented by the Security and Intelligence Service, on the existence or the absence of risk factors in the judges' conduct. The concerned judge had the right to give explanations on the indicated circumstances and didn't have the possibility to examine all the documents or the evidence about the existence of any alleged risk factors, due to the rules of strict confidentiality specific to the activity of Security and Intelligence Service as a control body. So, the judge could not prepare a qualitative defense and the Judicial Inspection, as the primary institution involved in the process of analysis and control within the Judiciary, could not exercise objective and complex verifications" [4, p.58]. The confidentiality of the verification process – in relation with the conspiracy principle specific to the activity of the Security and Intelligence Service [10, Art. 3] - was to the detriment of the judge concerned, whose right to a fair trial was directly violated.

The legal provisions regarding this competency of verification of the judges and the candidates for the position of judge by the Security and Intelligence Service were declared unconstitutional on 15.12.2017 through the Judgement of the Constitutional Court of the Republic Moldova [5]. It is essential

for the maintenance of the independence of the judiciary that the appointment and promotion of judges are independent [16, Para 48]. At present, the Judicial Inspection and the SCM are the only authorities with competencies to verify the candidates for the position of judge, President or Vice-President of court (with the remark that the Judicial Inspection does not exercise competencies in the selection, the appointment and the promotion of judges; it only conducts preliminary verifications of the candidates). The initial verifications are exercised by the judicial inspection body confidentially. But the candidates concerned have the possibility to examine all the pertinent documents when the Informative note of the Judicial Inspection, together with the attached data, is transmitted to the SCM.

The appreciation of the role of confidentiality and of transparency in the judicial inspection activity. The judicial inspection body has two main missions through the prism of applicability of the principles of confidentiality and of transparency: 1) as part of the judicial self-government, the judicial inspection body has to protect and guarantee the independence and the impartiality of judges and of the Judiciary as a whole; 2) as part of the Judiciary, the judicial inspection body has to contribute to ensure the credibility of the judicial system through its openness forward the public.

The mission of protecting and guaranteeing the independence and the impartiality of individual judges and of the Judiciary is achieved through the respect of the principle of confidentiality in relation with the exercise of the competencies analyzed above. For instance, the confidentiality of the examination of the complaints on issues regarding judicial discipline and of the verification of the requests of the Prosecutor General regarding the initiation of criminal proceeding in respect of a judge is absolutely justified. According to the *Basic Principles on the Independence of the Judiciary*, a charge or complaint made against a judge in his/her judicial and professional capacity shall be processed expeditiously and fairly under an appropriate procedure. The judge shall have the right to a fair hearing. The examination of the matter at its initial stage shall be kept confidential, unless otherwise requested by the judge [2, Para 17]. “The purpose of this provision is to protect the reputation of the individual judge, and that of the judicial system as whole, from unwarranted damage in cases where the charge or complaint is ultimately found to have been without foundation. This principle of confidentiality [...] necessarily applies to the initial investigation (whether criminal or disciplinary in character), as well as any preliminary procedural step aimed at determining whether the complaint or charge is sufficiently well grounded to warrant a full hearing” [6, p.74].

It is also noticeable that the judicial inspection body has competencies of analysis, verification and control in particular areas of manifestation of Justice and is responsible for exercising initial investigations, the final decision on the case – at the stage of the examination by the judicial self-governing authorities – being adopted by the SCM. Usually, the activity of the judicial inspection body is limited to the examination of documents, conducting a survey when necessary (during the verification of the organizational activity of courts), taking explanations from the judge concerned or the author of the petition or of the complaint. The judicial inspectors work independently [18, Art. 6.2, 7.1, 8.2, 10.7, 10.9] and only the organizational activity of courts is verified by a team of judicial inspectors [19, Art. 10]. The members of the Judicial Inspection do not organize their activity in sessions; in such conditions, to ensure the transparency of the process of verification and control itself is rather complicated. Instead, the subsequent verifications carried out by the SCM or by the Disciplinary Board (in cases of examination of complaints on issues regarding judicial discipline) may be public (the general rule) or confidential (the exception), their activity being conducted in sessions.

Ensuring the credibility of the judicial system. The judicial inspection body exercises preliminary verifications, the final decisions being adopted by the SCM. However, the role of the judicial inspection body in ensuring the openness and the transparency of the judicial self-governing system cannot be neglected. The transparency of the activity of the Judicial Inspection is ensured through the publication of the Plans of control and of the Acts of control adopted as a result of the verification of organizational activity of courts [19, Art. 6, 29]. The first way to make judicial institutions more accessible is to introduce general measures to inform the public about courts’ activities [15, Para 10]. In our opinion, it is a way of enhancing professional communication between the Judiciary and the society. “Professional communication with the outside world in relation not only to judicial activities but also to organizational matters increases transparency and thus reinforces trust in the judiciary. Proactive communication can in some cases serve to counter negative reports on court activities in the media and so prevent the undermining of confidence” [13, p.13].

General information regarding the activity of the Judicial Inspection is included in Annual Reports of activity, placed on the web page of the SCM. The organization of the audience of petitioners at least

twice a month [18, Art. 13.1, art. 5.1 letter i)] is another aspect of the applicability of the principle of transparency in the activity of the Judicial Inspection.

In relation with the disciplinary proceedings with respect to a judge, the *International Commission of Jurists* state that “the principle of confidentiality will not necessarily automatically apply to a disciplinary hearing on the merits, where other important interests in respect of the administration of justice and the rights of the complainant must be taken into consideration. [...] Presumably the principle of confidentiality applies to the bodies responsible for conducting the proceedings but not necessarily to the complainant in so far as he or she may make public statements about the allegations or the fact of having made the complaint. Restricting the right of an alleged victim of human rights violations or corruption to express himself or herself publicly about the violations or the fact of having made the complaint, or punishing the person for having done so, would seem difficult to justify in relation to the person's freedom of expression” [6, p.74].

All the decisions of the SCM can be challenged in court, under the *Administrative Code of the Republic of Moldova* [1, Art. 191 para (3)]. Public hearings at this phase of examination – as an element of the right to a fair trial through the prism of *European Convention on Human Rights* [3, Art. 6 para (1)] - represent the general rule and exceptions are accepted only in specific situations provided by law.

Arguments in favor of the indispensability of ensuring a balance between confidentiality and transparency in the activity of the judicial inspection body. Considering the above, the interaction between the principle of confidentiality and the principle of transparency in the activity of the judicial inspection body is immanent. It should be a precondition of guaranteeing the independence of individual judges and of the Judiciary, as well as the credibility of the judicial system, including the judicial self-government, through the propagation of openness and of transparency of the judicial entities.

The independence of judges, in a globalised and interdependent society, should be regarded by every citizen as a guarantee of truth, freedom, respect for human rights, and impartial justice free from external influence. The independence of judges is not a prerogative or privilege granted in their own interest, but in the interest of the rule of law and of anyone seeking and expecting justice. Independence as a condition of judges' impartiality therefore offers a guarantee of citizens' equality before the courts [16, Para 9]. Judicial self-governing bodies are entrusted to protect and to guarantee the independence of judges. Respecting the confidentiality of preliminary proceedings on issues regarding judicial ethics, judicial discipline, the initiation of criminal proceedings with respect to a judge, the verification of the candidates for the position of judge or for the position of President or Vice-President of court through the prism of their correspondence with the exigencies of the position are necessary means of protection of the independence of judges through mechanisms of judicial self-governance. The transparency of the preliminary verifications may undermine judicial independence and judges may become vulnerable, especially in cases of unfounded complaints or unfounded criminal charges.

On the other hand, one of the main features of public authorities, including the Judiciary, is transparency. Given the prospect of considerable involvement of the Council for the Judiciary in the administration of the judiciary, transparency in the actions undertaken by this Council must be guaranteed. Transparency is an essential factor in the trust that citizens have in the functioning of the judicial system and is a guarantee against the danger of political influence or the perception of self-interest, self protection and cronyism within the judiciary [16, Para 91]. The national Judicial Inspection, subordinated to the SCM, should align to the rules and strategies of good judicial self-government and prudently ensure the transparency of its works, *prudently* representing that the Judicial Inspection should simultaneously care about the protection of judicial independence and of the reputation of judges in the process of conducting preliminary verifications.

The transparency of the judicial system is closely correlated with the public confidence in the Judiciary. “Having the confidence of the public is of fundamental importance for the judiciary” [20, p.2106]. “Nowadays, be a judge is to be visible. No state can hide the courts. [...] Formerly founded on silence and discretion, confidence in justice finds today its justification in the transparency of the revealed faults and the reality of the sanctions which are inflicted on prosecutors or judges who do not act properly” [14, p.256].

As we have synthesized in the present paper, the national inspection body ensures the transparency of its works, the limitations being absolutely reasoned.

Thus, the indispensability of respecting a balance between confidentiality and transparency in the judicial inspection activity is justified from the point of view of judicial independence, as well as from

that of social confidence in the Judiciary. The members of the society are entitled to know general data on the organization and on the functioning of the judicial system. The openness of public authorities is an immanent element of the Rule of Law and of the public policies on protection of Human Rights. As a consequence of ensuring a balance between confidentiality and transparency are respected both judicial independence and the public interest.

Discussions and conclusions. The overall activity of the national Judicial Inspection is confidential, considering its particular role of an entity exercising preliminary verifications on issues regarding judicial ethics, judicial discipline, initiation of criminal proceedings against judges, organizational activity of courts. However, general information regarding the verifications and the controls conducted by the judicial inspection body is communicated to the public through Annual Reports of activity, Plans and Acts of control, which are published on the web page of the SCM; the audiences of the petitioners are also means of materialization of the public character of the judicial inspection activity. Thus, the Judicial Inspection should organize its activity in such a manner that the balance between confidentiality and transparency is ensured.

In conclusion, the problem investigated in the present paper has been solved: the applicability of confidentiality and of transparency principles in the process of exercising of functional competencies by the judicial inspection body has been synthesized, through the appreciation of the level of protection and guaranteeing of judicial independence, as well as the degree of satisfaction of the reasonable public interest. Both judicial independence and the public interest (as part of the public confidence in the Judiciary) are important values in a democratic society and should be protected by public authorities, including the Judicial Authority.

Bibliography:

1. Administrative Code of the Republic of Moldova, no.116 of 19.07.2018. In: Official Gazette of the Republic of Moldova, 17.08.2018, no.309-320.
2. Basic Principles on the Independence of the Judiciary. Adopted by the Seventh United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders held at Milan from 26 August to 6 September 1985 and endorsed by General Assembly resolutions 40/32 of 29 November 1985 and 40/146 of 13 December 1985. Para 17.
<https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/IndependenceJudiciary.aspx>
3. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Rome, 04.11.1950
https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf
4. Creciun N. Particular forms of evaluation and assessment of judges: between exigency of a consolidated justice and violation of justice independence. In: Revista Institutului National al Justitiei, no.2(49), 2019, p.54-60, p.58. https://www.inj.md/sites/default/files/19/54-60_3.pdf
5. Judgement of the Constitutional Court of the Republic of Moldova on exception of unconstitutionality of certain provisions of the Law no. 271-XVI of 18 December 2008 on verification of office-holders and candidates for public office (verification of judges by the Security and Intelligence Service) (Complaint no. 115g/2017), no.32 of 15.12.2017. In: Official Gazette of the Republic of Moldova, 09.02.2018, no. 40-47. In force from 05.12.2017.
6. Judicial Accountability. International standards on accountability mechanisms for judicial corruption and judicial involvement in human rights violations. Practitioners Guide No. 13. International Commission of Jurists, June 2016, 170 p., p.74.
<https://www.icj.org/wp-content/uploads/2016/06/Universal-PG-13-Judicial-Accountability-Publications-Reports-Practitioners-Guide-2016-ENG.pdf>
7. Law on disciplinary liability of judges, no.178 of 25.07.2014. In: Official Gazette of the Republic of Moldova, 15.08.2014, no.238-246.
8. Law on the modification of certain legislative acts, no. 137 of 27.09.2018. In force from 19.10.2018. In: Official Gazette of the Republic of Moldova, 19.10.2018, no.398-399.
9. Law on the status of judge, no.544 of 20.07.1995. In: Official Gazette of the Republic of Moldova, 26.10.1995, no.59-60.
10. Law on the Security and Intelligence Service of the Republic of Moldova, no.753-XIV of 23.12.1999. In: Official Gazette of the Republic of Moldova, 31.12.1999, no.156.
11. Law on the Superior Council of Magistracy, no. 947 of 19.07.1996. In: Official Gazette of the

- Republic of Moldova, 03.10.1996, no. 64.
12. Law on verification of office-holders and candidates for public office, no.271-XVI of 18.12.2008. In: Official Gazette of the Republic of Moldova, 24.02.2009, no. 41-44.
 13. Lienhard A., Kettiger D. Between Management and the Rule of Law: on the move towards a management model for the judiciary - Results from the project “Basic research into Court Management in Switzerland”. *International Journal for Court Administration*. Vol. 8, No. 2, May 2017. ISSN 2156-7964. P. 7-19, p.13. 8. 7. 10.18352/ijca.219
 14. Maitrepierre E.J. Ethics, deontology, discipline of judges and prosecutors in France, p.255-266, p.256. https://www.unafei.or.jp/publications/pdf/RS_No80/No80_29VE_Maitrepierre.pdf
 15. Opinion 7(2005) of the Consultative Council of European Judges (CCJE) to the attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on “Justice and society”, adopted by the CCJE at its 6th meeting, Strasbourg, 23-25 November 2005. <https://rm.coe.int/1680747698>
 16. Opinion 10 (2007) of the Consultative Council of European Judges (CCJE) to the attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the Council for the Judiciary at the service of society, Strasbourg, 23.11.2007. <https://rm.coe.int/168074779b>
 17. Regulation on the organization and functioning of the Superior Council of Magistracy. Approved by the Decision of the Superior Council of Magistracy, no.668/26 of 15.09.2015. In: Official Gazette of the Republic of Moldova, 22.01.2016, no.13-19.
 18. Regulation on the organization, the competence and the functioning of the Judicial Inspection. Approved by the Decision of the SCM, no.506/24 of 13.11.2018. In: Official Gazette of the Republic of Moldova, 18.01.2019, no.13-21.
 19. Regulation regarding the volume, the methods, the grounds and the procedure of verification of the organizational activity of courts in exercising justice. Approved by the Decision of the Superior Council of Magistracy, no. 239/9 of 12.03.2013. In: Official Gazette of the Republic of Moldova, 31.05.2013, no.119-121.
 20. Urbániková, M., & Šipulová, K. (2018). Failed Expectations: Does the Establishment of Judicial Councils Enhance Confidence in Courts? *German Law Journal*, 19(7), 2105-2136, p.2106. doi:10.1017/S2071832200023348

EVOLUȚIA ISTORICĂ A REGLEMENTĂRILOR NORMATIVE ALE ASISTENȚEI JURIDICE INTERNAȚIONALE ÎN MATERIE PENALĂ

HISTORICAL EVALUATION OF THE NORMATIVE REGULATIONS OF THE INTERNATIONAL LEGAL ASSISTANCE IN CRIMINAL MATTERS

Angela CUCIURCĂ, dr.conf.univ.
Universitatea Agrară de Stat din Molodva
E-mail: cuciurcaangela@mail.ru
ORCID ID: 0000-0002-6929-7231

Rezumat: *Actualitatea subiectului abordat rezidă din interesul manifestat pentru cunoașterea evoluției istorice a reglementărilor normative ale asistenței juridice internaționale în materie penală.*

Acordarea reciprocă de către state a asistenței juridice internaționale în materie penală ocupă un loc important în cooperarea internațională în scopul combaterii criminalității. Acordarea asistenței reciproce poate fi fructuoasă numai cu condiția evidenței multilaterale a actelor normative în vigoare, care se conțin în legislația națională și în tratatele internaționale, numai în baza estimărilor reale atât a situației actuale, cât și a perspectivelor probabile a interacțiunilor acestora la nivel de creare și aplicare a legilor.

Cuvinte-cheie: *geneza reglementărilor normative, asistență juridică internațională, combaterea criminalității internaționale, cooperare internațională, extrădare reciprocă a infractorilor refugiați, criminalitate internațională.*

Abstract: *The actuality of the subject is due to the interest shown in knowing the historical evolution of the normative regulations of international legal assistance in criminal matters. The mutual provision by states of international legal assistance in criminal matters occupies an important place in international cooperation in the fight against crime. The provision of mutual assistance can be fruitful only on condition that the multilateral record of the normative acts in force, which are contained in national law and international treaties, is contained only on the basis of actual estimates of both the current situation and.*

Keywords: *the genesis of normative regulations, international legal assistance, combating international crime, international cooperation, mutual extradition of refugee criminals, international crime.*

Introducere. Asistența juridică internațională este strâns legată de apariția și dezvoltarea statelor, a unor entități internaționale și de modificările referitoare la relațiile internaționale, evoluând o dată cu schimbările politice, economice, conceptuale și de mentalitate din societățile timpului.

Geneza dreptului este în general legată de apariția istorică a statului în cadrul organizării sociale a comunităților umane, iar apariția dreptului internațional nu poate ocoli un asemenea proces.

Deși unele reguli intercomunitare au apărut încă în perioada gentilică, anterioară apariției statului, cristalizarea unor norme juridice, consacrate ca atare, nu s-a putut face decât odată cu apariția statului și a relațiilor interstatuale.

Metodologia cercetării.

Cercetarea materializată în prezentul studiu a fost realizată prin aplicarea metodei construcției abstracte, a interpretării logice a normelor de drept, metoda istorică, precum și metoda comparării.

Discuții.

Începuturile dreptului internațional se situează în antichitate, fiind legate nemijlocit de lupta permanentă, specificată epocii [4, p.27], între statele nou constituite pentru cucerirea de teritorii și capturarea sclavilor care constituiau principala forță de muncă. Astfel, după cum istoria o atestă primele reguli de drept internațional au apărut în statele Orientului Antic - China, India, Statul Hilit, statele din Mesopotamia, Egipt, apoi în Grecia și Roma Antică.

Apariția primelor reglementări ale relațiilor interstatuale este strâns legată de fenomenul războiului, dreptul internațional dezvoltându-se astfel la începuturile sale, în principal, ca un drept al războiului și abia ulterior ca un drept al păcii și cooperării între state.

Asistența juridică internațională în materie penală face parte atât din dreptul procesual penal cât și

din dreptul internațional.

În legislațiile penale din toate epocile și din toate orânduirile se găsesc, în număr mai mic sau mai mare, diferite reguli cu caracter procesual care prevăd cum și când se aplică asistența juridică internațională în materie penală [4, p.56]

Numeroase inscripții datând din mileniul al doilea î.Cr. atestă încheierea unor tratate de pace de alianță de către regii Egiptului, Babilonului, Asiriei și Indiei.

Tratatele internaționale erau considerate sacre și, pentru asigurarea respectării lor, cuprindeau anumite forme religioase consacrate. Încheierea acestora angaja adesea complexe tratative diplomatice duse de către diplomații specializați sau de misiuni diplomatice ad-hoc.

În ce privește Grecia Antică, în secolele VI-IV î.Cr. între cetăți au apărut și ulterior s-au dezvoltat unele reguli de drept internațional în domenii foarte variate cum sunt negocierea, tratatele religioase, tratatele de pace, de alianță militară sau de sprijin reciproc, ca și metodele de rezolvare pașnică a diferendelor, între care arbitrajul și mediațiunea.

Evul mediu constituie o epocă în care, ca și în alte domenii ale vieții spirituale și sociale, principiile, ideile și normele de drept internațional au cunoscut umbre și lumini, încălcarea brutală a regulilor existente anterior și preluate din antichitatea greacă și romană, dar și dezvoltări doctrinare și instituționale cu efecte pozitive.

La începutul feudalismului fărâmițarea statelor, ca urmare a destrămării Imperiului Roman de Apus și la lipsa unor autorități centrale puternice au făcut ca regulile de drept internațional să cunoască în general o stagnare, chiar un puternic regres în unele domenii și perioade.

În lumea islamică în epoca medievală am putea observa unul din principiile asistenței juridice internaționale și anume, că în timp de război era interzisă tratarea inumană a prizonierilor și eliberarea acestora contra unei sume de bani, aceasta fiind unul dintre principiile de bază în timpul războiului și care are consfințit în cartea lor sfântă, Coranul.

În epoca modernă, inaugurată de revoluția din Anglia din 1649, dar ilustrată în mod deosebit prin principiile consacrate de Revoluția franceză din 1789, dreptul internațional a cunoscut o puternică afirmare, o dată cu progresele generale realizate pe plan politic și juridic, în acord cu dezvoltarea generală a societății umane.

Odată cu formarea Țării românești și a legii țării, legiuitorul național acordă o atenție deosebită la relațiile dintre obști în procesul penal.[5, p.47]

Astfel în sec. IV-VIII s-a realizat procesul de ontogeneză a românilor, popor cu religie creștină, având o organizare proprie în cadrul statului și norme de reglementare a relațiilor în obște. Odată cu afirmarea ca unitate etnică românii s-au organizat și politic, mai multe obști se uneau în uniuni, confederații de obști, în vederea realizării unor obiective comune, folosirea mai eficientă a unui teritoriu relativ unic.

Odată cu formarea țărilor au fost preluate norme după care se conduceau obștile fiind întărite prin autoritatea aparatului politic al țărilor. Dar s-au adăugat în condiții noi și norme noi, și totalitatea acestor norme, pe atunci, forma legea țării. Legea țării avea sensul de ansamblu de norme nescrise, legate prin convingere, credință, o legătură internă, ceea ce la romani era „mos” - obicei. La judecată participa toată obștea românească, dar diferite componente ale ei aveau o contribuție diferită în examinarea litigiilor.

În legea țării existau și două forme specifice de proces, ca prinderea urmei și căutarea lucrului dispărut [5, p.63]. Aceste două forme pot fi numite chiar asistență juridică în materie penală. Fiindcă prinderea urmei era înfăptuită de toată obștea, adică se cerea de a găsi infractorul după urmele sale.

Așadar, se considera că unde se termină urmele, acolo este infractorul. Deseori urmele duceau până la drumul mare sau într-un loc nelocuit, apoi prinderea urmei era suspendată. Ajungând la drumul mare sau la hotarele cu alte obști, urma era transmisă obștii vecine, dacă ajungea astfel până la hotarul obștii vecine. Iată aici putem spune că asistența juridică în materie penală este acordată chiar și în evul mediu, în perioada formării legii țării.

Organele obștii respective cereau obștei străine extrădarea infractorului, dacă obștea străină nu extrăda infractorul, apoi urma dezdăunarea, suportată de întreaga obște.

O altă formă specifică de asistență poate fi considerat „svodul”, care înseamnă căutarea lucrului dispărut care se făcea prin anunțul public, repetat de câteva ori. Acest svod, la fel, poate fi considerat ca cerere de asistență juridică.

Aceste forme procesuale, care la prima vedere erau destul de simple, asigurau, de fapt, bunul mers al treburilor, liniștea în obște, în condițiile când viața avea un cadru mai restrâns și mai simplu.

În perioada sec. XIV- XVI aceste două forme procesuale se păstrează, cu toate că dreptul cutumiar

sau legea țării este aplicată în continuare, se formează și funcționează alte izvoare de drept, și anume, în această perioadă există un pluralism de izvoare de drept.

Se aplică ca mai înainte prinderea urmei, adică prinderea infractorului după urme, și svodul, adică căutarea lucrului dispărut. Aici putem vorbi chiar și de primul tratat de acordare a asistenței juridice internaționale în materie penală. Astfel în anul 1540 se încheie un tratat moldo-polon, unde se prevede că nici frontiera de stat nu era o piedică pentru ducerea urmei, care continua și mai departe cu condiția primirii unui permis special de la căpitanii de la frontieră.[5, p.74] În acest tratat se prevede obligația satelor de la frontieră din ambele părți, care n-au putut duce urma mai departe, de a repara dauna.

Prima formă a asistenței juridice internaționale în materie penală, cunoscută din cele mai vechi timpuri este instituția extrădării, care presupunea anumite înțelegeri între state de predare reciprocă a infractorilor refugiați pe teritoriul lor. Astfel, extrădarea a fost întâlnită, pe teritoriul țării noastre, încă din vremea lui Ștefan cel Mare (1498-1499), care s-a adresat unui principe străin cerându-i să extrădeze mai mulți români fugari.

Istoria soluționării în tratatele internaționale a problemelor, legate de activitatea statelor în vederea realizării intereselor justiției, își ia începuturile în sec. XVII. În această perioadă de timp începe a se forma doctrina paneuropeană a dreptului internațional, conform căreia coordonarea problemelor interstatale nu avea loc în bază religioasă, ci deja în bază normativ legală [11, p.76]. Însă extrădarea infractorilor ca institut aparte în dreptul internațional și procesul penal în istoria Moldovei atinge o dezvoltare semnificativă numai în sec. XVIII.

Toate tratatele, încheiate de Moldova cu alte state în acel timp, se deosebesc unul de altul din punct de vedere al plenitudinii deciziei lor. Dar în toate privințele primul loc se atribuie convențiilor despre extrădarea infractorilor: ele sunt mai multiple, detaliate și continuă să se încheie în decursul întregului secol XIX. Ulterior merg convențiile despre extrădarea dezertorilor, convențiile despre diverse tipuri de asistență juridică.

Cu toate acestea, deși existau în șir de tratate și convenții, problemele procedurale ale cooperării Moldovei cu alte state în domeniul acordării asistenței juridice în materie penală, și în special problemele extrădării infractorilor străini nu se soluționau integral. Astfel, I. Foinițchi în lucrarea sa „Cursul de procedură penală” menționează, că extrădarea se determina în întregime de convențiile existente cu statele străine însă elaborarea institutului propriu-zis se referea la domeniul dreptului internațional.

Perioada de după primul război mondial cunoaște un progres de reînnoire atât în planul principiilor de drept internațional care guvernează relațiile dintre state, cât și în reglementarea concretă a unor probleme de drept internațional.

În perioada menționată au fost încheiate noi și importante instrumente juridice pentru combaterea criminalității internaționale, în mare parte în vigoare și astăzi. Dintre acestea sunt de menționat: Convenția referitoare la sclavie - 1926; Convenția pentru prevenirea și reprimarea terorismului - 1937; Regulele Standartelor minimale de tratare a deținuților - 1995; Convenția cu privire la extrădare - 1957; Convenția Europeană de asistență juridică în materie penală - 1959; Convenția europeană despre valabilitatea internațională a sentințelor pe cauze penale - 1970.

După al doilea război mondial, dreptul internațional public a cunoscut o puternică dezvoltare și în același timp un important salt calitativ.

Între timp, în ultimul sfert al secolului XX în doctrină a început a se dezvolta o altă concepție conform căreia un asemenea institut important, ca extrădarea infractorilor, ce abordează interesele justiției, nu trebuie să fie în întregime lăsat la aprecierea unor convenții diplomatice, determinate uneori de opinii întâmplătoare, ci merită reglementare de către legislația națională, care trebuie să traseze hotarele convențiilor admisibile. În corespondență cu aceasta într-un șir de state ale Europei și Americii au fost editate legile despre condițiile și ordinea satisfacerilor cerințelor despre extrădare (Luxemburg, 1870, Anglia, 1870, Belgia, 1874, Olanda, 1975, Elveția, 1872).

În România, extrădarea, ca formă a asistenței juridice internaționale în materie penală a fost reglementată, pentru prima dată, în Constituția Principatelor Unite Moldova și Țara Românească [7, p.97], dar care, fiind supusă promulgării, nu a fost admisă de către Al. I. Cuza, fiind respinsă prin scrisoarea nr. 206 din 12 noiembrie 1859. În conformitate cu art. 28 alin. (3) din această Constituție, „Oricine este refugiat în statul român nu poate fi extrădat decât existând reciprocitate de extrădare”.

În Codul penal a lui Carol al II-lea erau recunoscute infracțiunile politice [8, p.120] și dreptul de azil pentru refugiații politici, ca un reflex al reglementărilor internaționale în materie, care exprimau, de fapt, reacția socială normală față de faptele cu un deosebit grad de pericol social, destabilizatoare, ce

încercau a fi motivate pe considerente politice.

La începutul sec. XX elaborarea concepției date a fost exprimată în tendința de elaborare a bazelor naționale ale institutului extrădării, care trebuiau mai apoi preluate de unele legi naționale. Soluționării acestei probleme i s-a acordat o atenție mare la Congresul Uniunii Criminaliștilor din Bruxelles care a avut loc în anul 1910. Pe această cale a mers și legislativul nostru național.

Un rol deosebit în dezvoltarea dreptului internațional l-au avut cele două conferințe de la Haga, din 1899 și 1907, care au dat naștere convențiilor în care erau codificate procedurile de amplasare a neînțelegerilor dintre state, fiind formate bunele practici, medierea și concilierea, se instituiau pentru prima dată comisiile internaționale de anchetă, se organizează arbitrajul internațional și se reglementează probleme importante.

Totodată, prin Convențiile de la Haga din 1907 se realizau progrese importante în reglementarea mijloacelor de rezolvare pașnică a diferendelor, fiind tratate pe larg procedurile de conciliere și de anchetă și înființându-se Curtea Permanentă de Arbitraj care funcționează și astăzi.

Când Moldova se afla încă sub egida imperiului socialist rus, unele decizii despre condițiile admisibilității extrădării au fost introduse în Pravila (Codul) penală din 1903 (art. 13 și comp. 1 p.1). În afară de aceasta, într-o Consfătuire Specială pe lângă Consiliul de Stat pentru examinarea pravilei penale „era indicat la dorința studierii detaliate a problemei, care trebuie să-și găsească loc în statutul procedurii penale.”[10, p. 213]

Rezultatele cercetărilor teoretice și perfecționării legislației naționale în planul problemelor examinate a fost practic reduse la zero în legătură cu apariția „statului de tip nou”, și anume, Republica Sovietelor. Deja primele Decrete ale Puterii Sovietice, [5, p.82] care au proclamat libertatea Republicii față de toate obligațiile internaționale ale fostului Imperiu Rus, au pus începuturile aceluși fapt, că la soluționarea problemelor juridice de cooperare între state, cu privire la combaterea criminalității s-au luat în considerare nu normele convenționale și obiceiurile juridice în vigoare din dreptul internațional, nu precedentele practicii de cercetare penală deja formate, ci în exclusivitate considerentele ideologice. Toate tratatele de până la revoluție, care se găseau în contradicție cu bazele conștiinței juridice și orânduirii sociale socialiste, au fost declarate nule. De rând cu aceasta, atât în practica sa interstatală, cât și în tratatele internaționale, Statul Sovietic soluționa pe nou problemele extrădării infractorilor, a fost creată altă abordare a dreptului de azil, a fost adoptată o ordine simplificată de naturalizare.

Astfel, institutul de azil politic și principiul neextrădării emigranților politici au căpătat un conținut deosebit, unde criteriile principale ale eliberării de răspundere penală au devenit participarea la „lupta de clasă împotriva capitalismului mondial”, în mișcarea comunistă și muncitorească. Gravitatea crimelor comise de către persoanele, extrădarea cărora se cerea, nu se lua în considerație. Situația se complica, de asemenea prin aceea, că practic lipseau convențiile internaționale cu alte state – cele anterioare au fost anulate, iar încheierea altor convenții noi necesita decizii de compromis, acordul ambelor părți, la ce Statul sovietic nu putea merge sau mergea fără nici o plăcere și nu până la capăt.

Dezvoltarea ulterioară a institutelor procedurale ale Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești avea loc deja în componența Uniunii RSS, unde problemele, legate de colaborarea internațională a Moldovei în combaterea criminalității se soluționau la nivel unional.

În perioada dintre două războaie direcțiile principale ale politicii externe Socialiste erau lupta pentru interzicerea agresiunii, soluționarea problemei de asigurare a securității internaționale și dezarmarea. În iulie 1933 la Londra Uniunea Sovietică a propus celor 10 state să semneze Convenția despre determinarea agresiunii, care avea o mare importanță politică și de drept internațional și a jucat un rol cunoscut în aprobarea de către Adunarea Generală ONU a rezoluției de la 14 decembrie 1974, care conținea definirea agresiunii recunoscută astăzi ca infracțiune internațională. Totodată, în domeniul așa numitei diplomații secrete se încheie pactul germano-sovietic despre neagresiune din anul 1939, conținutul protocoalelor secrete ale căruia în realitate însemna împărțirea „sferelor de influență” în Europa de Est între Germania și URSS. În același timp, participarea la colaborarea internațională a statelor în domeniul combaterii criminalității se reduce practic la „zero”. Doctrina interstatală existentă a „imaginii dușmanului extern”, examinarea dreptului internațional ca una din forme, în care decurge lupta a două sisteme de clasă antagoniste [12, p.18] s-a reflectat asupra promovării politicii externe a „cortinei de fier”, după care într-un mod absolut denaturat se trata institutul de azil politic, se ignorau obiceiurile de drept internațional ale extrădării criminalilor, mai mult decât atât, cu aprobarea și stimularea secretă a Conducerii Sovietice se finanțau și se organizau acte teroriste pe teritoriile statelor străine.

Sfârșitul celui de-al Doilea război mondial a adus la o amplasare nouă a forțelor pe arena

internațională în tot sistemul de relații internaționale. Un șir întreg de convenții internaționale multilaterale, participantul căreia, fără îndoială, era și Republica Moldova, în cadrul Uniunii Sovietice, au elaborat și au consfințit unul dintre primele blocuri de tratate, legate anume de combaterea criminalității organizate, independentă de sistemele de drept național și de structura socială și statală a diverselor țări. Aceasta se referea la stabilirea și mecanismul realizării răspunderii penale pentru crimele împotriva păcii, crimele militare și crimele împotriva umanității.

Nu putem să nu menționăm acel fapt, că formarea blocului țărilor socialiste, după cel de-al doilea război mondial, și crearea Consiliului de asistență economică reciprocă (CAER) a dat un nou impuls în formarea bazei normative, în temeiul căreia ulterior se efectua colaborarea Moldovei cu statele străine în combaterea criminalității internaționale.

În cadrul CAER între Uniunea Sovietică și celelalte țări – participante au fost încheiate tratate bilaterale cu privire la asistența juridică în materie civilă, familială și penală, unde au fost stabilite nu numai cazurile de cooperare a URSS cu statele socialiste, dar și nemijlocit procesul propriu-zis al acestei cooperări. Vorbind cu alte cuvinte, a fost elaborat mecanismul reglementării juridice a problemelor, care apar la îndeplinirea unor acțiuni procesuale penale în vederea asigurării asistenței juridice internaționale, precum și a extrădării infractorilor.

Pe lângă dezvoltarea activă a colaborării reciproce cu țările socialiste în vederea combaterii criminalității, Republica Sovietică Socialistă Moldovenească în cadrul Uniunii Sovietice devine participant al unui șir de convenții multiple multilaterale, încheiate în cadrul Organizației Națiunilor Unite. Convențiile date reglementează diferențiat contactele internaționale. În unele cazuri convențiile se limitează doar la declarațiile cu caracter general despre obligațiile statelor de a-și da concursul în combaterea unor sau altor fapte ilegale, în altele – se stabilește obligația statelor de a aproba măsurile legislative și administrative necesare pentru asigurarea condițiilor necesare ale colaborării juridice. De regulă, normele convențiilor internaționale cu privire la combaterea criminalității au fost implementate în legislația noastră națională pe calea introducerii completărilor la Codul penal al RSSM [5, p.83] (de exemplu, art.75 CP din 24.03.1961, introduce reglementările Convenției ONU din 14.11.1970 privind măsurile îndreptate spre interzicerea și prevenirea introducerii, scoaterii, și transmiterii ilicite a dreptului de proprietate asupra valorilor culturale).

Anume în această perioadă apare și capătă o răspândire largă o asemenea noțiune, ca criminalitatea internațională. Doctrina sovietică de drept național a elaborat diverse definiții ale acestui fenomen [9, p.45]. O definiție mai amplă și mai exactă a criminalității atât în ansamblu, cât și a criminalității internaționale, în parte, este prezentă în lucrările lui I. Karpeț. El determină criminalitatea ca un fenomen social istoric, care are motivele, dinamica și legițile sale de dezvoltare, și care include în sine atât totalitatea infracțiunilor, comise în societate în perioada respectivă de timp, cât și caracterizarea acestora prin indicii cantitativi (stare) și calitativi (structura, caracterul faptei prejudiciabile) [13, p.78]. În aspect istoric formarea unui asemenea fenomen ca criminalitatea internațională, avea loc în legătură cu apariția necesității combaterii infracțiunilor comise de străini. Însă treptat a devenit evident, că deși crimele de acest gen și lezează interesele diverselor state, iar infractorii care le-au comis, circulă din țară în țară, totuși faptele criminale după caracterul său rămân infracțiuni penale comune, cum sunt: omorul, jaful, escrocheria etc., iar gravitatea principală a combaterii acestor infracțiuni se află în sfera interstatală.

După datele revistei mondiale a ONU despre starea criminalității din anii 1976-1980 numai numărul crimelor, legate de business-ul bazat pe fabricarea și realizarea substanțelor narcotice a crescut în lume cu 120% [6, p.123].

Violența, terorismul, comercializarea ilegală a substanțelor narcotice capătă o răspândire tot mai largă; aceasta se explică prin aceea, că criminalitatea organizată crește și capătă un caracter transnațional. În rezoluția Asambleei Generale ONU nr.44/72 se menționează, că „creșterea atât a numărului și seriozității crimelor în multe regiuni ale lumii”, cât și a „consecințelor lor negative pentru calitatea vieții și protecției drepturilor omului și a libertăților fundamentale” mărturisesc despre înrăutățirea situației [6, p.125].

De rând cu operațiile ilegale cu substanțe narcotice, cu diverse forme de trafic uman și piraterie aeriană au apărut și au căpătat o răspândire destul de largă noile infracțiuni cunoscute cu caracter internațional, așa ca: infracțiuni împotriva mediului ambiant, terorismul, comercializarea ilicită a armelor, precum și infracțiuni informaționale, care ascund în sine un pericol ascuns, dar mortal pentru omenire.

Ultimul deceniu de dezvoltare a colaborării internaționale referitor la combaterea criminalității a adus la crearea și recunoașterea de către majoritatea statelor comunității internaționale a dreptului internațional penal, a pus începutul procesului de formare a organelor justiției internaționale și elaborării

unui institut complex de norme procesuale penale internaționale.

Colaborarea cu privire la combaterea criminalității internaționale se efectuează nu numai cu ocazia prevenirii, reprimării și pedepsirii persoanelor, care au comis crime internaționale. Dincolo de hotarele sferei de acțiune a Codului crimelor împotriva păcii și securității omenirii rămâne o grupă largă de infracțiuni, numite în doctrina de drept internațional „crime cu caracter internațional”. Faptele criminale de acest gen se deosebesc de alte infracțiuni internaționale prin aceea, că au rădăcini istorice adânci.

Practic de-a lungul întregului timp de existență a sa omenirea luptă cu asemenea infracțiune, ca sclavia. Sclavia numai s-a modificat, a căpătat forme și contururi noi, dar esența și conținutul ei au rămas aceleași. În prezent convențiile internaționale reglementează problemele de combatere a următoarelor forme de manifestare a infracțiunilor ca sclavia: munca obligatorie sau forțată [1, 2]; sclavia în familie, sclavia casnică, sclavia bazată pe neachitarea datoriilor, starea de șerbie; traficul de femei și copii [3, p.399].

Nu mai puțin istorice, decât sclavia, sunt asemenea crime ca pirateria, contrabanda, falsificarea banilor și hârtiilor de valoare, emigrația ilegală, etc.

În ultimii ani, asistența juridică internațională a cunoscut noi și diversificate forme, unele legiferate prin norme juridice interne, altele prevăzute în diferite tratate și convenții internaționale [6, p.5].

Colaborarea Moldovei cu alte state privind combaterea criminalității în sensul procedurii penale la etapa actuală se efectuează în cadrul cooperării reciproce a statelor privitor la problemele sociale și se realizează în numeroase direcții.

Concluzii. Generalizând cele expuse, concluzionăm că la etapa actuală, participarea Republicii Moldova în lupta internațională împotriva criminalității a atins un nou nivel, care se manifestă nu doar în încheierea acordurilor și tratatelor internaționale privind asistența juridică internațională în materie penală și extrădarea infractorilor, în implementarea diferitor convenții în legislația națională, reprezentanța în diferite organizații internaționale, care luptă împotriva criminalității, dar și elaborarea mecanismului de cooperare a sistemului de drept național și normele dreptului internațional în domeniul procedurii penale, a ordinii colaborării organelor operativ-investigative ale Republicii Moldova cu organele judiciare internaționale.

Bibliografie:

1. Convenția internațională OIM nr.29 din 28.06.1930 privind munca forțată sau obligatorie. În: *Tratate internaționale*, 2001 vol.27, pag. 210.
2. Convenție internațională nr.105 din 25.06.1957 privind abolirea muncii forțate. În: *Tratate internaționale*, 1998 vol.1, pag. 250.
3. Protocol privind prevenirea, reprimarea și pedepsirea traficului de persoane, în special al femeilor și copiilor, adițional la convenția ONU împotriva criminalității transnaționale organizate din 15.11.2000. În: *Tratate internaționale*, 2006 vol. 35, pag. 399.
4. Angel I. M. *Tratat internațional și dreptul intern*. București: Lumina Lex, 1999. 465 p.
5. Aramă E. *Istoria dreptului românesc*. Chișinău: Tipografia centrală, 1998. 250 p.
6. Boroi A., Rusu I. *Cooperarea judiciară internațională în materie penală*. București: ALL BECK, 2008. 632 p.
7. Kogălniceanu M. *Proiect de Constituțiunea Principatelor Unite Moldavia și Țara Românească*. Podul Lung: Tipografia Minervei, 1861. 253 p.
8. Pantea, V. *Infracțiunea politică și dreptul penal contemporan*. București: Lumina Lex, 1998. 287 p.
9. Галенская Л. Н. *Международная борьба с преступностью*. Москва: Юрист, 1972. 356 с.
10. 10 Фойницкий И. Я. *Курс уголовного судопроизводства*. Том II. Петроград: Юридического общества при Петроградском университете, 1915. 387 с.
11. Ивановский И. *Взаимное содействие государств в производстве следствий по делам уголовным*. Москва: НОРМА-ИНФРА, 1889. 276 с.
12. 12 Пашуканис Е. *Очерки по международному праву*. Москва: Госюриздат, Советское законодательство, 1935. 345 с.
13. 13. Карпец И. И. *Проблема преступности*. Москва: Юрист, 1969. 387 с.

RECURSUL ÎN INTERESUL LEGII

APPEAL IN THE INTERESTS OF THE LAW

Veaceslav DANDEȘ, doctorand, master în drept,
asistent universitar, Universitatea de Stat "B.P.Hasdeu" din Cahul

Rezumat: *În sistemul de drept al Republicii Moldova, activitatea procesual penală se desfășoară în baza unor principii fundamentale și în baza unor reguli procedurale, ambele instituite de Codul de procedură penală în vigoare, și care reprezintă expresia reflectării normelor europene și a normelor constituționale în legislația procesual penală.*

Curtea Europeană a Drepturilor Omului a subliniat în jurisprudența sa, de exemplu în cauza Marcks c. Belgiei, 1979, importanța respectării principiului securității juridice, considerat ca fiind în mod necesar inerent atât dreptului Convenției, cât și dreptului comunitar.

Principiul securității juridice cuprinde, în principal, următoarele exigențe: neretroactivitatea legii, accesibilitatea și previzibilitatea legii, asigurarea interpretării unitare a legii. Dintre aceste exigențe, în raport cu specificul temei, vom face referire numai la asigurarea interpretării unitare a legii.

Cuvinte cheie: *recurs în interesul legii, interpretare, aplicare unitară.*

Abstract: *In the legal system of the Republic of Moldova, criminal proceedings are carried out on the basis of fundamental principles and procedural rules, both established by the Code of Criminal Procedure in force, and which is the expression of reflection of European norms and constitutional rules in criminal procedure law.*

The European Court of Human Rights has also emphasized in its case law, for example in Marcks v. Belgium, 1979, the importance of respecting the principle of legal certainty, which is considered to be necessarily inherent in both Convention and Community law.

The principle of legal certainty mainly includes the following requirements: non-retroactivity of the law, accessibility and predictability of the law, ensuring the unitary interpretation of the law. Among these requirements, in relation to the specifics of the topic, we will refer only to ensuring the unitary interpretation of the law.

Keywords: *appeal in the interest of the law, interpretation, unitary application.*

Introducere. Orice stat de drept trece de la o etapă de tranziție la alta, inclusiv prin aportul ajustării întregului sau parțialului sistem normativ, iar actualmente în Republica Moldova este cu atât mai importantă această modernizare în contextul declarării la nivel de politică de stat, a implementării armonizării legislației naționale la standardele europene și implicit a armonizării normelor de procedură penală și a normelor penale conform practicii judiciare constante a Curții Europene a Drepturilor Omului.

Un exemplu, de astfel de modernizări, sunt completările aduse prin introducerea normelor de la art. 465¹ – 465⁴ CPP RM. La acest capitol, completările operate în CPP prin introducerea și regelementarea institutului „recursului în interesul legii” necesită a fi analizate minuțios, atât în partea ce ține de motivarea introducerii acestor modificări, cât și analiza utilității practice în aplicarea acestor norme.

Metode aplicate. Datorită metodei de constatare, au fost stabilite limitele de aplicabilitate și a scopului declarat de legiuitor la aplicarea acestui institut procesual, au fost identificate cerințele de formă și condiții de inițiere a acestei căi extraordinare, subiecții abilitați cu drept de sesizare, condițiile de admisibilitate și procedura de examinare propriu-zisă a recursului în interesul legii. Prin, metoda cantitativă și calitativă în coroborare cu metoda de analiză, am identificat din sursele oficiale publicate statistica aplicării acestui institut procesual și am efectuat cercetarea practicii judiciare existente în materie la capitolul rezultativității și a soluțiilor instanței față de problemele înaintate spre examinare.

Rezultate și discuții. Prezentul studiu poate servi pentru o mai clară aplicabilitate în practică pentru subiecții abilitați cu dreptul de sesizare în aplicarea acestei căi extraordinare, și pentru identificarea mecanismelor legale de aplicabilitate și pentru alți justițiabili, identificarea efectelor juridice ale unor astfel de decizii față de cauzele deja soluționate precum și delimitarea acestui institut față de cel al revizuirii procesului penal.

Astfel, conform prevederilor art.465¹alin.(1) CPP RM, este statuat, că: „recursul în interesul legii este calea extraordinară de atac prin care se asigură interpretarea și aplicarea unitară a legii penale și de

procedură penală pe întreg teritoriul țării”. [2]

Se întrevide că institutul revizuirii, a suferit modificări, prin completările date, în baza Legii nr.66/2012 [8]. Inițiator și raportor la 11.11.2011 al proiectului de lege în fața Guvernului RM a fost ministrul Justiției [18] , însă, din datele publicate, nu avem o notă informativă care să fi explicat motivarea includerii unor astfel de completări în Codul de procedură penală anume la acest capitol, din care motiv, vom încerca să analizăm importanța și necesitatea acestor completări.

În aspect comparativ, constatăm că „recursul în interesul legii” în calitate de institut procesual penal, a existat în legea procesual penală Română, încă din anul 2006, fiind introdus în Codul de procedură penală din 1968, la art.414² prin Legea nr. 356/2006 pentru modificarea și completarea Codului de procedură penală, precum și pentru modificarea altor legi [15], fiind astfel, preluat în procedura penală a Republicii Moldova din legislația României.

Din textul normei de la art.465¹ alin.(1) CPP RM, rezultă că aceasta există într-u realizarea scopului direct definit de legiuitor, și anume: „prin care se asigură interpretarea și aplicarea unitară a legii penale și de procedură penală”.

Dacă noțiunile de lege penală și lege procesual penală, nu ridică care-va întrebări de conținut, în cazul noțiunilor de „interpretare a legii” și „aplicare a legii” considerăm necesar a releva definiția acestora.

Unica mențiune cu caracter de normă constituțională, cu privire la împuternicirea de interpretare a legii, ține atribuțiile de bază ale Parlamentului, reglementări ce se regăsesc la art.66 lit.c) din Constituția RM [1].

În acest sens, Curtea reiterează, [12] că Legea Supremă a investit Parlamentul cu dreptul de interpretare oficială a legilor adoptate. Astfel, potrivit art.66 lit.c) din Constituție, una din atribuțiile de bază ale Parlamentului, ca organ reprezentativ suprem și legislativ, este interpretarea legilor și asigurarea unității reglementărilor legislative pe întreg teritoriul țării.

Totodată, conform prevederilor, art. 114 a Constituției Republicii Moldova [1] - „Justiția se înfăptuiește în numele legii numai de instanțele judecătorești”, iar, art.115 alin.(4) din Constituția RM stabilește, că „organizarea instanțelor judecătorești, competența acestora și procedura de judecată sînt stabilite prin lege organică”.

Iar, potrivit prevederilor art.135 alin.(1) lit.a), b), g) din Constituția RM [1, pct.28], Curtea Constituțională exercită la sesizare controlul constituționalității legilor, interpretează Constituția, și rezolvă cazurile excepționale de neconstituționalitate a actelor juridice, și respectiv indirect acordă apreciere sensului legilor verificate în coroborare cu normele constituționale, ceea ce reprezintă o veritabilă interpretare a actelor normative.

Legislația actuală și implicit Legea organică „Cu privire la actele normative” [9, art.1], prevede, că: „prezenta lege stabilește [...] și reguli privind interpretarea, monitorizarea implementării prevederilor și reexaminarea actului normativ”.

Noțiunea de „interpretare” explicată de legiuitor, presupune situația în care se oferă soluții juridice de aplicare a normei de drept în sensul exact al acesteia, astfel încît procesul interpretării se efectuează cu scopul clarificării sensului unui act normativ sau al unor dispoziții din acesta. [9, art.71 alin.(1)-(2)]

Legislatorul de asemenea a stabilit, că „interpretarea este oficială cînd se efectuează prin acte normative de interpretare sau prin acte de aplicare a normelor de drept de către instituțiile abilitate.” [9, art.71 alin.(3)]

Astfel, subiecții abilitați cu dreptul de exercitare a interpretării oficiale sunt: acei subiecți care emit acte de interpretare (de exemplu, Parlamentul Republicii Moldova, Curtea Constituțională); și acei subiecți care în activitatea lor sunt abilitați cu dreptul de aplicare a normelor de drept.

Art.71 alin.(4) [9] relevă una dintre regulile de interpretare și anume identificarea voinței autorității publice care a adoptat actul normativ, identificare care se realizează ținînd cont de nota informativă care a însoțit proiectul actului normativ respectiv.

La elaborarea unui act normativ, legislatorul trebuie să respecte normele de tehnică legislativă pentru ca acesta să corespundă exigențelor calității, i.e.: accesibilitatea și previzibilitatea. În particular, textul legislativ trebuie să corespundă principiului coerenței. [14]

Sintagma - „prin acte de aplicare a normelor de drept de către instituțiile abilitate” [9, art.71 alin.(3)] nu-și regăsește explicație în această lege organică, și necesită a fi interpretată.

Respectiv, în strictă coroborare cu textul prevederilor art.72 [9], conform cărora au fost direct indicate atribuțiile autorității legiuitoare, și competențele de interpretare a autorităților care fac parte din puterea executivă, este evidentă logica că celelalte instituții abilitate cu emiterea de acte „de aplicare a

normelor de drept” ar fi instanțele judecătorești (puterea judecătorească).

Legea privind organizarea judecătorească, [5] nu redă care-va norme în acest sens. Iar, din conținutul prevederilor Legii cu privire la statutul judecătorului [6 , art.15 alin.(1) lit.c)], evidențiem, că: „judecătorii sînt obligați să respecte întocmai cerințele legii la înfăptuirea justiției și să asigure interpretarea și aplicarea uniformă a legislației”.

Regulile de bază de interpretare și aplicare a normelor juridice în cadrul procesului penal, sunt prevăzute la art.7 CPP [3].

În situația legii penale, conform prevederilor art.1 Codul penal [4], Codul penal este unica lege penală a Republicii Moldova, iar norma de la art.3 alin.(2) Codul penal [4], instituie regula de la care nu există excepții, și anume, că „interpretarea extensivă defavorabilă și aplicarea prin analogie a legii penale sînt interzise”.

În practica judiciară națională, claritatea și previzibilitatea normelor juridice a legii penale sau procesual penale, consituie în permanență temei de ridicare a excepției de neconstituționalitate, modalitate prin care și are loc indirect interpretarea sensului legii supuse controlului. [4]

Codul de procedură penală nu poate să exceleze în texte explicative. Oricât de clar ar fi redactată o normă juridică, în orice sistem de drept există un element inevitabil de interpretare judiciară, inclusiv într-o normă de drept procedural penal (DCC nr. 152 din 29 noiembrie 2018, § 24). Așadar, ține de competența instanțelor de judecată să interpreteze și să clarifice semnificația prevederilor contestate. [13]

Conform art.30 alin.(8) CPP RM, „recursul în interesul legii se judecă de către Colegiul penal al Curții Supreme de Justiție în componență de cel puțin 2/3 din numărul total al judecătorilor din cadrul colegiului”. Această prevedere este dublată de norma de la art.465¹ alin.(2) CPP RM, care reglementează că subiecții indicați supra „... pot să ceară Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție să se pronunțe asupra ...”.

Subiecții abilitați cu dreptul de sesizare cu recurs în interesul legii sunt: Președintele Curții Supreme de Justiție; Președintele Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție; Procurorul General; Președintele Uniunii Avocaților.

În cazul primelor trei subiecți, care sunt autorități publice din domeniul justiției, și care sunt direct abilitate cu atribuții și funcții, care le permite funcționarea pe verticală, nu apar care-va întrebări de aplicare a competenței legale de sesizare.

În situația Președintelui Uniunii Avocaților, doar norma procesual penală precitată îi acordă un statut procesual, astfel încît, funcționarea eventualului mecanism intern de adresare urmează a fi analizat în conformitate cu normele de drept specifice.

Astfel, din lista exhaustivă, a prevederilor legale ce reglementează drepturile avocaților [7 , art.53 alin.(1)] și respectiv competențele Președintelui Uniunii Avocaților [7 , art.40 alin.(2)], nu există nici o normă juridică care direct să expună modalitatea de funcționare și realizare a aplicării acestui institut, adică nu relevă un răspuns clar cum poate avea loc interacțiunea dintre avocat (-ți) și Președintele Uniunii Avocaților. Nici Statutul profesiei de avocat [10 , art.44, art.56], nu acordă care-va explicații.

Pe cale de consecință, în ipoteza în care Președintele Uniunii Avocaților nu este de acord cu demersul avocatului cu privire la adresarea cu cerere de recurs în interesul legii, asistăm la un drept subiectiv, drept discreționar, fără să fie stabilite care-va principii, criterii de care să se conducă Președintele Uniunii Avocaților la examinarea vreunui demers de acest gen, cît și procedeele și mecanismele de intervenire a părții interesate.

Astfel, existînd riscul discreției este oportună examinarea problemei date la nivel teoretic și normativ, cu elaborarea procedurii corespunzătoare.

În aspect comparativ, putem evidenția dreptul oricărui subiect parte în procesul penal, de a se adresa cu o cerere privind excepția de neconstituționalitate, pe cînd sesizarea cu recurs în interesul legii încă este limitată doar pentru subiecții indicați, situație care o considerăm depășită de realitatea derulării procesului penal în ziua de azi.

În coroborarea normele de la art.465¹ alin.(1) și alin.(2) CPP RM se reglementează scopul existenței acestui institut procesual, și anume: „pronunțarea asupra problemelor de drept care au fost soluționate diferit de instanțele judecătorești investite cu soluționarea cauzei în ultimă instanță, pronunțare prin care se asigură interpretarea și aplicarea unitară a legii penale și de procedură penală pe întreg teritoriul țării”.

Din normele date, în coroborare cu prevederile art.465² CPP RM, reies condițiile de admisibilitate pentru inițierea acestei modalități extraordinare de atac, și anume, subiecții cu drept de sesizare, urmează

să demonstreze, că: Există o problemă de drept, care a fost obiectul judecății și care în baza a mai multor hotărâri judecătorești irevocabile, au fost soluționate diferit.

Astfel, considerăm defectuoasă și necaracteristică procesului penal sintagma „în ultimă instanță” de la art.465¹ alin.(2) CPP, ori sensul acesteia ar fi clar că este vorba despre hotărârile judecătorești irevocabile, din care motiv ar fi oportun ca formularea textului acestei prevederi să fie modificată cu folosirea sintagmei „hotărâri judecătorești irevocabile”.

Cerințele de formă și conținut ale unei cereri, sunt:

- soluțiile diferite date problemei de drept și motivarea acestora;
- jurisprudența relevantă a Curții Constituționale;
- jurisprudența relevantă a Curții Europene a Drepturilor Omului;
- opiniile exprimate în doctrină relevante în domeniu;
- soluția ce se propune a fi pronunțată în recursul în interesul legii.

- la cerere se anexează copii ale hotărârilor judecătorești irevocabile din care rezultă că problemele de drept care formează obiectul judecății au fost soluționate în mod diferit de instanțele judecătorești.

Studiul practicii judiciare de examinare a recursului în interesul legii, [19] relevă, că în mod practic, elementul de conținut „opiniile exprimate în doctrină relevante în domeniu” este mai puțin prezent în recurs în momentul depunerii acestuia, și în toate cazurile examinate, instanța uzînd de temeiul prevăzut la art.465³ alin.(3) Cod de procedură penală, a solicitat opinia teoreticienilor asupra chestiunilor de drept soluționate diferit.

Faza de pregătire pentru examinarea recursului în interesul legii, constă în următoarele [11, p.45]:

- La primirea cererii, președintele Curții Supreme de Justiție desemnează în mod aleatoriu trei judecători din Colegiul penal al Curții Supreme de Justiție pentru a întocmi un raport asupra recursului în interesul legii.

- Pentru judecarea cauzei sub toate aspectele, Președintele Curții Supreme de Justiție poate completa completul de judecată cu trei judecători din alt colegiu al Curții Supreme de Justiție.

- Pentru a asigura întocmirea raportului, președintele completului de judecată poate solicita opinia scrisă a unor specialiști recunoscuți în domeniu asupra chestiunilor de drept soluționate diferit.

- Președintele Curții Supreme de Justiție fixează termenul de judecare a recursului în interesul legii.

În conformitate cu exigențele de procedură penală, raportul cuprinde soluțiile diferite date problemei de drept și motivarea pe care acestea se fundamentează, jurisprudența relevantă a Curții Constituționale, a Curții Europene a Drepturilor Omului, opiniile exprimate în doctrină relevante în domeniu, precum și opinia specialiștilor consultați.

De remarcat, că odată cu întocmirea raportului, judecătorii raportori întocmesc și motivează proiectul soluției ce se propune a fi dată recursului în interesul legii.

Într-u asigurarea examinării multilaterale, complete și obiective a recursului în interesul legii, președintele instanței convoacă ședința Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție cu cel puțin 20 de zile înainte de desfășurarea acesteia iar la convocare fiecare judecător primește o copie de pe raport cu proiectul soluției propuse.

Reieșind din prevederile art.465³ alin.(7) CPP RM, reiese, că odată ce este stabilită data ședinței, despre aceasta este informat subiectul care a depus recursul în interesul legii, deoarece subiectul care a depus recursul are dreptul de a susține recursul în fața Plenului Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție.

Normele de procedură penală, nu reglementează în nici un fel, dacă subiectul care a depus recursul beneficiază de dreptul de a fi prezentat raportul judecătorilor raportori.

Conform riglorilor de procedură, în cadrul ședinței participă toți judecătorii în funcție care fac parte din Colegiul penal al Curții Supreme de Justiție, cu excepția celor care din motive obiective nu pot participa. Ședința are loc în prezența a cel puțin 2/3 din numărul judecătorilor în funcție. Președintele Curții Supreme de Justiție prezidează ședința Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție la judecarea recursului în interesul legii.

Reieșind din textul normei de la art.465³ alin.(7) CPP RM examinarea recursului în interesul legii continuă chiar și în absența subiectului solicitant, fiind susținut în fața instanței, de către judecătorul desemnat de președintele Curții Supreme de Justiție, iar unica condiție de amânare este lipsa cvorumului de 2/3 din numărul judecătorilor în funcție din Colegiul penal al Curții Supreme de Justiție.

Totuși legiutorul a stabilit un termen limită de cel mult 3 luni de la data sesizării instanței.

Din textul deciziilor publicate reiese că instanța rămîne în deliberare după care se pronunță prin decizie asupra cererii de recurs în interesul legii, soluție care se adoptă cu votul majorității judecătorilor

prezenți.

Analizând, deciziile emise în această procedură, evidențiem că există două soluții pe care le poate expune instanța, și anume de respingere a recursului în interesul legii ca fiind inadmisibil, sau de admitere cu stabilirea sensului în care urmează a fi aplicată respectiva normă în continuare.

Decizia pronunțată în interesul legii este obligatorie din ziua pronunțării iar conform prevederilor art.465⁴ alin.(2) CPP RM, nu are efect asupra cauzelor deja soluționate printr-o hotărîre judecătorească irevocabilă.

Astfel, decizia instanței, poate fi eventual aplicată în sensul interpretat doar pentru toate relațiile juridice ulterioare.

Însă, nu putem trece cu vederea norma legală deja menționată, [9 , art.72 alin.(6)], care stabilește o excepție, și anume că: „actul normativ de interpretare nu are efecte retroactive, cu excepția cazurilor cînd prin interpretarea normelor de sancționare se creează o situație mai favorabilă.”

În cazul nostru, la norme de sancționare putem atribui doar legea penală, și drept consecință avem două norme legale care se contrazic.

Deoarece prin efectul interpretării, se oferă soluții juridice de aplicare a normei de drept în sensul exact al acesteia, putem concluziona că deciziile de interpretare emise în această procedură sunt veritabile norme de drept, care fac parte integrantă din legislația respectivă.

În acest sens, este obligatoriu aplicabilă, prevederea la art.10 alin.(1) Codul penal - Efectul retroactiv al legii penale, care statuează, că „legea penală care înlătură caracterul infracțional al faptei, care ușurează pedeapsa ori, în alt mod, ameliorează situația persoanei ce a comis infracțiunea are efect retroactiv, adică se extinde asupra persoanelor care au săvîrșit faptele respective pînă la intrarea în vigoare a acestei legi, inclusiv asupra persoanelor care execută pedeapsa ori care au executat pedeapsa, dar au antecedente penale”.

Pe cale de consecință, este evident că norma Legii Nr. 100 din 22.12.2017, este una recentă și răspunde rigorilor vremii și practicii judiciare constante, și impune modificarea prevederilor art.465⁴ alin.(2) CPP RM, în partea ce ține admisibilitatea efectului retroactiv în cazul interpretării legilor penale.

Rațiunea unei astfel, de modificări, sau a unui control al excepției de neconstituționalitate, rezidă în respectarea garanțiilor constituționale stabilite la art.23, 54 din Constituție.

Din punct de vedere practic, la momentul actual, în această procedură au fost pronunțate 10 decizii, dintre care, 5 cauze de recurs în interesul legii cu privire la legea penală și 5 față de legea procesual penală. instanța în 8 cauze a admis recursul în interesul legii înaintat de Procurorul General, și în 2 cauze a respins ca fiind inadmisibil recursul în interesul legii înaintat de Președintele Uniunii Avocaților.

Studiul practicii judiciare a recursului în interesul legii, relevă o serie de întrebări, precum, dacă titularii recursului în interesul legii pot avea dreptul de retragere a recursului în interesul legii formulat și promovat, inclusiv pentru o pregătire suplimentară; dacă titularii recursului în interesului legii au dreptul în procesul examinării a aduce argumente și probe suplimentare, sau contra argumente; dacă poate fi depus un recurs în interesul legii cu privire la aceeași problemă de drept față de care deja există o decizie de inadmisibilitate.

Toate aceste întrebări, actualmente nu pot fi soluționate, deoarece anume bazîndu-ne pe principiul legalității, nu este permisă autoacordarea de drepturi procedurale atîta timp cît acestea nu se regăsesc în legislația procesual penală a Republicii Moldova, însă soluționarea acestor din urmă întrebări ar acorda o claritate a limitelor de judecare în procedura recursului în interesul legii, precum și în coroborare cu problemele indicate supra.

Concluzii. Reieșind din analiza și argumentele indicate, este evidentă necesitatea existenței acestui institut procesual, care într-u totul răspunde scopului defînit de legiuitor.

Cum am remarcat, considerăm că procedura dată nu este suficient de aplicabilă, în situația în care subiectul cu drept procesual de sesizare este stabilit Președintelui Uniunii Avocaților în lipsa unui mecanism legal de garantare pentru toți avocații a dreptului de adresare către Președintele Uniunii Avocaților în condiții și în baza a criteriilor clare care ar permite controlul dreptului discreționar Președintelui Uniunii Avocaților existent la acest moment.

Astfel, în calitate de soluție ar urma să fie introduse completările de rigoare în normele speciale ale Legii cu privire la avocatură care ar institui un astfel de mecanism.

De asemenea considerăm că se impune modificarea prevederilor art.465⁴ alin.(2) CPP RM, în partea ce ține de acordarea efectului retroactiv în cazul interpretării legilor penale.

Rațiunea unei astfel, de modificări, sau a unui control al excepției de neconstituționalitate, rezidă

anume în situația reglementată de art.54 din Constituția Republicii Moldova, care stabilește interdicția "Restrîngerii exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți" și garanția prevăzută de art.23 din Constituție "Dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle".

De asemenea analiza practicii examinării în această procedură, ridică o serie de întrebări de procedură, precum, dacă titularii recursului în interesul legii pot avea dreptul de retragere a recursului în interesul legii formulat și promovat, inclusiv pentru o pregătire suplimentară; dacă titularii recursului în interesul legii au dreptul în procesul examinării a aduce argumente și probe suplimentare, sau contra argumente; dacă poate fi depus un recurs în interesul legii cu privire la aceeași problemă de drept față de care deja există o decizie de inadmisibilitate.

Nu în ultimul rînd, considerăm că și din punct de vedere al tehnicii legislative, ar fi fost mai corect, ca prevederile art.465¹ - 465⁴ CPP RM, să nu fi fost parte componentă a Secțiunii a 2-a „Revizuirea procesului penal”, ci să fie parte componentă a unei secțiuni separate, de exemplu, Secțiunii a 3-a „Recursul în interesul legii”.

Bibliografie:

1. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994, Republicată la 29.03.2016 în Monitorul Oficial Nr. 78, art Nr:140, Data intrării în vigoare: 27.08.1994.
2. Convenția Europeană a Drepturilor Omului, https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ROM.pdf, accesat la 15.05.2020.
3. Codul de procedură penală al Republicii Moldova Nr. 122 din 14.03.2003, Republicat la 05.11.2013 în Monitorul Oficial Nr. 248-251, art Nr: 699. Data intrării în vigoare: 12.06.2003.
4. Codul penal al Republicii Moldova Nr. 985 din 18.04.2002, Publicat la 14.04.2009 în Monitorul Oficial Nr. 72-74, art. 195.
5. *Legea Nr. 514 din 06.07.1995 privind organizarea judecătorească, Publicată la 19.10.1995 în Monitorul Oficial Nr. 58, art. 641.*
6. Legea Nr. 544 din 20.07.1995 cu privire la statutul judecătorului, Publicată la 26.10.1995 în Monitorul Oficial Nr. 59-60, art. 664.
7. *Legea Nr.1260 din 19-07-2002 cu privire la avocatură, Publicată la 12.09.2002 în Monitorul Oficial Nr. 126-127, art. 1001.*
8. Legea Nr. 66 din 05.04.2012 pentru modificarea și completarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122-XV din 14 martie 2003, Publicată la 27.07.2012 în Monitorul Oficial Nr. 155-159, art.510.
9. Legea Nr. 100 din 22.12.2017 cu privire la actele normative, Publicat la 12.01.2018 în Monitorul Oficial Nr. 7-17, art. 34.
10. *Statutul profesiei de avocat Nr. 302 din 29.01.2011, Publicat la 08.04.2011 în Monitorul Oficial Nr. 54-57, art. 302.*
11. Tudor Osoianu, Căile de atac în procesul penal. Îndrumar pentru avocați, Chișinău, 2016, 47 pag.
12. Decizia Curții Constituționale nr.8 din 09.11.2015 de inadmisibilitate a Sesizării nr. 41g/2015 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 4 alin. (4) din Legea nr. 333 din 10 noiembrie 2006 cu privire la statutul ofițerului de urmărire penală, Publicată la 05-02-2016 în Monitorul Oficial Nr. 25-30 art. 06. (pct.28)
13. Decizia Curții Constituționale nr. 165 din 20.12.2018 de inadmisibilitate a sesizării nr. 205g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 109 alin. (3) din Codul de procedură penală (audierea martorului de către judecătorul de instrucție), Publicată la 05-04-2019 în Monitorul Oficial Nr. 119-131 art. 73, (pct.24).
14. Hotărîrea Curții Constituționale nr. 2 din 23.01.2020 privind excepția de neconstituționalitate a unor dispoziții din articolul 6 pct. 111) din Codul de procedură penală (definiția noțiunii de „eroare gravă de fapt”) (sesizările nr. 122g/2019 și nr. 216g/2019), Publicată la 14-02-2020 în Monitorul Oficial Nr. 44-54 art. 36, (pct.47).
15. http://www.old.gov.md/public/files/ordinea_de_zi/11.11.2011/Intr04.pdf, accesat la 15.05.2020.
16. http://jurisprudenta.csj.md/db_interes_lege.php, accesat la 15.05.2020.
17. http://jurisprudenta.csj.md/search_interes_lege.php?id=6 , accesat la 15.05.2020.
18. <https://lege5.ro/Gratuit/geydambxgi/legea-nr-356-2006-pentru-modificarea-si-completarea-codului-de-procedura-penala-precum-si-pentru-modificarea-altor-legi> , accesat la 15.05.2020.
19. http://jurisprudenta.csj.md/search_interes_lege.php?id=9 accesat la 15.05.2020.

PROBLEME ACTUALE PRIVIND ACTIVITATEA SPECIALĂ DE INVESTIGAȚII CURRENT ISSUES REGARDING THE SPECIAL INVESTIGATION ACTIVITY

Boris GLAVAN, conf. univ., dr. în drept,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al R. Moldova
e-mail: gba74@rambler.ru
ORCID ID: 0000-0002-3838-4308

Rezumat: *La general vorbind, investigațiile speciale constituie un gen de activitate umană a cărei menire socială constă în relevarea și curmarea promptă a amenințărilor la adresa securității valorilor cetățeanului și a statului de drept prin mijloace netradiționale de culegere a informațiilor. Acest gen de activitate este privit cu admirație atunci când acționează în beneficiul întregii societăți și, invers, este disprețuit dacă servește anumitor grupuri de interese. Atunci când nivelul de securitate al cetățeanului nu se ridică la înălțimea așteptărilor se cuvine să identificăm și să soluționăm problemele ce împiedică buna funcționare a serviciilor speciale de investigații, acesta de fapt și fiind scopul prezentului articol.*

Cuvinte cheie: *activitate specială de investigații, măsuri speciale de investigații, tehnici speciale de investigare, mandat de securitate.*

Abstract: *Generally speaking, special investigations are a kind of human activity whose social purpose is to detect and promptly end the threats to the security of the values of the citizen and the rule of law through non-traditional means of collecting information. This type of activity is viewed with admiration when it acts for the benefit of the whole society and, conversely, it is despised if it serves certain interest groups. When the security level of the citizen does not rise to the expectations, it is appropriate to identify and solve the problems that prevent the proper functioning of the special investigation services; this is actually the purpose of this article.*

Key words: *special investigative activity, special investigative measures, special investigative techniques.*

Introducere. Reforma juridică din 2012 în domeniul investigațiilor speciale a schimbat din temelie conceptul acestui gen de activitate, transformându-l dintr-unul *pro-activ* în altul *reactiv*, reducându-i-se considerabil eficacitatea [21].

Ca urmare Ministerul Justiției a creat un grup de lucru pentru revizuirea legislației în acest domeniu însă, din cauza unor probleme conceptuale, până în prezent proiectul de lege nu a fost definitivat.

Metodologia cercetării derivă din scopul indicat în adnotarea acestei lucrări, aplicând metodele tradiționale de cercetare: logică, gramaticală, istorică, observației, sistemică, deducției și inducției, precum și metoda sintezei și comparației.

Rezultate obținute și discuții. Activitatea specială de investigații dintotdeauna a atras ca un magnet multiple întrebări rămase adeseori și fără răspuns. Anume specificul său tainic de operare și culegere a informațiilor, precum și imperativul de a păstra în secret față de ochiul public metodele și tactica de acțiune, a fost și rămâne motivul principal care împiedică soluționarea transparentă a respectivelor probleme. În continuare vom examina câteva din aceste probleme.

Prima problemă ține de valorificarea insuficientă a potențialului activității speciale de investigații. Deși legislația actuală prevede un nomenclator bogat de măsuri de investigații (20 de măsuri), majoritatea din ele, fiind și cele mai eficiente, sunt concentrate spre realizarea unei singure sarcini, *cercetarea și descoperirea infracțiunilor*, aceasta realizându-se doar în cadrul urmăririi penale și doar după ce infracțiunea a fost comisă, celelalte sarcini rămânând fără suport eficient de realizare. Soluționarea corectă a acestei probleme implică abordarea cronologică a circumstanțelor care au condus la apariția ei.

Se știe că cel informat este și protejat, iar investigațiile speciale/operative constituie o sursă eficientă de informare. Țările europene folosesc această sursă în scopuri general-utile, combaterea infracțiunilor, protecția valorilor cetățeanului etc. Elitele politice de la noi din țară însă s-au folosit de ea și în interese de partid, contrar intereselor oponentilor politici [2], fapt care i-a determinat să riposteze prin contestarea la CEDO a Legii nr.45, în sensul că acesteia îi lipsesc garanțiile suficiente contra eventualelor abuzuri [2].

Cererea fusese depusă la CEDO în 2002, iar Hotărârea a fost pronunțată tocmai în 2009. De ce a durat atât de mult? Greu de răspuns. Și de ce anume în 2009? Are vre-o legătură cu schimbările de putere pe scena politică din acel an? S-ar putea să fie o coincidență. Dar schimbarea judecătorului reprezentant la CEDO din partea Moldovei, doar cu o jumătate de an înainte de pronunțarea respectivei Hotărâri[15], este o altă coincidență?

Dar Hotărârea CSJ din 2013 [14] semnată de același judecător, revenit deja în țară, prin care s-a pulberat orice speranță de realizare a măsurilor de investigații în afara urmăririi penale, adică pentru asigurarea securității cetățeanului, pentru reținerea celor condamnați, este o altă coincidență?[12; 13]. Coincidență a fost și furtul miliardului care s-a produs după reformă din 2012, adică după restricționarea investigațiilor speciale.

Noua guvernare de după 2009 a mimat niște reforme în încercarea de a câștiga încrederea cetățeanului. În loc să lupte cu abuzurile, mai bine zis cu cei care au comis abuzuri, s-a dat vina, ca de obicei, pe legislație, chipurile legea nu era perfectă, permitea abuzuri și respectiv necesita nu doar să fie modificată dar substituită. În plus, acea Hotărârea CEDO din 2009 a servit argumentul de bază pentru învinuirea Legii nr.45 și spălarea tuturor păcatelor legate de abuzuri. Cel mai interesant este faptul că atunci când este învinuită legea pentru ilegalitățile comise nu mai răspunde nimeni, doar legea este de vină și respectiv aceasta trebuie să și răspundă, prin abrogare.

Interesantă abordare, de parcă cei care comit abuzuri se conduc de lege, ori prin definiție termenul „abuz” înseamnă încălcarea legislației[6]. Ce fel de garanții sunt astea când celor care permanent încălcă legea le mai interzici încă o dată tot prin lege să nu o mai încalce. Este pur și simplu un nonsens, deoarece poți să interzici iar și iar, de câte ori dorești, și, totuna, cei care au încălcat legea o vor încălca în continuare. Abuzatorii trebuiau trași la răspundere. Legea nr.45 prevedea expres sarcinile în vederea cărora puteau să intervină investigațiile operative, printre acestea nu se regăsea așa sarcină ca lupta cu oponenții politici sau culegerea de informații în interesul vreunui partid politic, iar realizarea investigațiilor speciale pentru realizarea altor sarcini decât cele indicate era interzisă expres în lege (alin.1 al art.5 al Legii 45 din 1994).

Reforma din 2012 pentru cetățenii noștri a fost un fel de aruncare cu praf în ochi, asigurându-i că legea nu va mai permite abuzuri, deoarece investigațiile speciale de acum încolo se vor desfășura doar în limitele urmăririi penale. De fapt, ofițerii de investigații care și-au făcut meseria cinstit s-au pomenit că după reformă nu mai pot face mare lucru și, deoarece lucrul lor nu este atât de esențial, s-ar putea ca în general să dispară instituția ofițerului de investigații, prin reducere, reorganizare, optimizare și tot felul de termeni pompoși. În schimb, cei care au încălcat legea, spălați de păcate și înarmați cu mult curaj, au continuat s-o încalce și în continuare, pornind ilegal urmărirea penală și respectiv realizând ilegal și măsuri speciale de investigații nu în scopul combaterii criminalității dar în scopul luptei cu oponenții politici.

Am spus-o de mai multe ori și vom repeta încă o dată că restricționarea investigațiilor speciale până la limitele urmăririi penale și doar în scopul cercetării și descoperirii infracțiunilor deja comise va conduce negreșit la distrugerea activității speciale de investigații în calitatea sa de scut de protecție al siguranței cetățeanului și al statului.

Din punct de vedere logic dar și procesual penal este inadmisibil ca în lipsa infracțiunii să fie pornită urmărirea penală, iar în lipsa acesteia, în actualele condiții, nu pot fi realizate nici măsurile discutate. Pe de altă parte, după comiterea infracțiunii realizarea măsurilor speciale de investigații nu prea î-și mai au rostul în sensul curmării acesteia, pentru că nu poți să împiedici ceia ce s-a produs deja.

Anume în aceste condiții apare o practică foarte periculoasă pentru statul de drept și securitatea cetățeanului, când urmărirea penală se pornește nu în temeiul infracțiunii comise dar în baza unor acțiuni preparatorii, nepasibile încă de pedeapsă penală [8]. Anume acesta este un adevărat abuz în adresa cetățeanului care respectă legea. Prin urmare această practică deschide larg porțile pentru aplicarea abuzivă a măsurilor de constrângere, inclusiv arestul preventiv (art.175) [4].

O altă latură a problemei ține de lipsa de integritate și moralitate a celor care au comis abuzuri, și prin acțiunile cărora s-a ruinat încrederea cetățeanului în profesionalismul, valoarea socială și bunele intenții ale serviciilor de investigații. Ce folos din schimbarea legii, pentru că celor lipsiți de moralitate nici nu le pasă de lege. Cu cât investigațiile speciale au fost mai restricționate cu atât mai în siguranță s-a simțit lumea criminală și tot cu atât s-a redus nivelul de securitate al cetățeanului și al statului în general.

Slăbirea investigațiilor speciale convine în primul rând lumii criminale și nicidecum cetățeanului. Rolul de bază al activității speciale de investigații a fost și trebuie să rămână vegherea și curmarea în timp oportun a amenințărilor la adresa securității cetățeanului și nu strângerea post-factum a probelor contra

celor care au comis infracțiuni. Activitatea specială de investigații dintotdeauna a avut menirea să curme pericolele ce amenință securitatea cetățeanului și dacă este cazul să asigure cu informații urmărirea penală, pentru ca ofițerul de urmărire penală, la rândul său, să-și formeze strategia de acumulare a probelor. La baza activității speciale de investigații stă principiul operativității acumulării informațiilor, iar la baza urmării penale se află principiul veridicității informațiilor astfel ca nici o persoană nevinovată să nu poată fi acuzată pe nedrept.

În calitate de soluție a problemei abordate venim din nou cu propunerea reanimării serviciilor speciale de investigații cu dreptul de realizare a tuturor măsurilor speciale de investigații necondiționat de faza urmării penale [13] astfel ca securitatea cetățeanului să sporească și să revină în spațiul constituțional [3].

Desigur că nu poate fi vorba despre aplicarea nelimitată a măsurilor speciale de investigații. Dar dacă se cunoaște despre pregătirea unei infracțiuni această informație trebuie mai întâi verificată, iar pentru aceasta sunt necesare măsuri speciale de investigații eficiente. Și poate că nu este atât de important caracterul prejudiciabil al infracțiunii care se pregătește, pentru că, de multe ori acesta sporește în momentul comiterii faptei. Accentul ar trebui să fie pus în primul rând pe caracterul periculos al persoanei suspectate, de ex.: persoana are antecedente penale, duce un mod de viață parazitar, se caracteriză negativ în societate, se află la evidență ca o persoană agresivă și scandaloasă etc. Nu vedem nimic rău nici în faptul stabilirii locului persoanei dispărute fără urmă (în special a minorilor dispăruți) cu ajutorul sistemului de poziționare globală prin GPS, aceasta uneori s-ar putea să fie unica șansă de a o salva. Găsim justificată și interceptarea convorbirilor persoanei condamnate dar care se sustrage de la executarea pedepsei, anume pentru identificarea locului unde se ascunde și reținerea acesteia. Toate aceste acțiuni absolut utile pentru societate nu pot fi realizate dacă respectăm cu strictețe legislația actuală. Cui servește o astfel de legislație? Cu siguranță numai nu cetățeanului.

Totodată ținem să amintim că trebuie înăspriț controlul activității speciale de investigații atât la nivel departamental precum și la nivelul procuraturii, a celui judecătoresc și parlamentar. Considerăm că este cazul să sporească și pedepsele în privința celor care încalcă legea în domeniul investigațiilor speciale. Nu în ultimul rând se impune și o purificare în rândurile angajaților serviciilor speciale de investigații sub aspectul moralității și responsabilității.

O altă problemă ține de definirea conceptului activității speciale de investigații. Menționăm că acest subiect l-am abordat în detaliu, împreună cu alți colegi, într-un articol separat [10]. Aici vrem doar să amintim că problema derivă din incoerența celor două definiții legale privind activitatea specială de investigații expuse în art.132¹ al CPP al RM și art.1 al Legii RM nr.59, pe de o parte activitatea specială de investigații fiind o *totalitate de acțiuni de urmărire penală ...*, iar pe de altă parte o *procedură cu caracter secret și/sau public ...*.

Definiția activității speciale de investigații este piatra de temelie în baza căreia este clădit întreg sistemul de reglementări juridice în domeniul vizat. Neclaritatea noțiunii activității speciale de investigații sau înțelegerea neunitară a acesteia produce un impact negativ asupra întregului sistem de reglementări juridice în acest domeniu de activitate, conduce la disensiuni la nivelul reglementărilor concrete și la aplicarea neunitară a legii. Anume definirea activității speciale de investigații ca fiind o *totalitatea de acțiuni de urmărire penală ...* a și servit drept motiv pentru schimbarea conceptului acestei activități din una informativă în cea probatorie.

Următoarea **problemă** este legată de definirea măsurilor speciale de investigații. Inconsecvența reglementărilor juridice referitoare la măsurile speciale de investigații a fost și rămâne în continuare motivul principal al polemicilor privind noțiunea, conținutul și statutul juridic al acestora. Referindu-se la aceleași instrumente juridice de obținere a informațiilor legiuitorul le numește uneori *acțiuni de urmărire penală* (art.132¹ alin.(1) CPP al RM), alteori *măsuri speciale de investigații* (art.132¹ alin.(2) CPP al RM). Nefăcând diferență între aceste două noțiuni, legiuitorul nu a văzut nici necesitatea definirii lor oficiale.

În ultima perioadă se discută schimbarea expresiei *măsuri speciale de investigații* cu cea de *metode speciale de investigații* [21]. În viziunea noastră accentul ar trebui pus nu pe denumire dar pe statutul juridic al respectivelor instrumente de acumulare a informațiilor. Rămâne neclar coraportul dintre aceste metode și acțiunile de urmărire penală, valoarea juridică a rezultatelor obținute prin acestea, caracterul secret sau public al rezultatele obținute, corelația acestora cu Legea cu privire la secretul de stat în care se spune expres că *...metodele, mijloacele și rezultatele activităților operative de investigații constituie secret de stat* [17].

Prin urmare, apare întrebarea, cum poate fi verificată respectarea legalității acumulării probelor prin metode speciale de investigații de către partea apărării dacă, metodologia realizării acestora rămâne

sub protecția legii privind secretul de stat. Totodată, devine incertă și valoarea principiului egalității armelor în procesul penal.

Abordând problema în cauză, profesorul român Viorel Pașca concluzionează că principiul egalității armelor în cazul urmăririi penale pe baza metodelor speciale de supraveghere sau cercetare este mai degrabă o mimare decât o realitate [24].

Tendența unor reformatori de combinare artificială într-un tot unitar a celor două tipuri de activități (urmărirea penală și investigațiile speciale) diferite atât după formă cât și după esență este inacceptabilă, deoarece, așa cum menționează profesorul A.Ghinzburg în cele din urmă duce la haos și distrugerea proceselor acestor activități de stat și a bazelor lor legislative. Introducerea măsurilor speciale de investigații în procesul penal și recunoașterea rezultatelor acestora direct (fără verificare) ca probe, aruncă înapoi procesul penal într-o perioadă de inchiziție nu foarte îndepărtată [27]. Această convingere este împărtășită și de alți renumiți criminaliști [31].

În concluzie:

Activității speciale de investigație îi revine un rol deosebit de important la protejarea valorilor fundamentale ale cetățeanului și asigurarea securității statului de drept. Nivelul de securitate al cetățeanului și statului este direct proporțional cu nivelul de valorificare al potențialului activității speciale de investigații. „Lupta” cu eventualele abuzuri privind interceptările a condus la diminuarea dramatică a potențialului activității speciale de investigații, lovind grav, nu în cei care comiteau și comit abuzuri, dar în cei, care au avut încredere în importanța legii, au respectat și continuă să o respecte. Pentru a readuce lucrurile în albia normalității trebuie ca serviciile speciale de investigații să fie reinvestite cu dreptul de realizare a tuturor măsurilor speciale de investigații necondiționat de faza urmăririi penale, înăsprind, totodată, controlul asupra respectării legalității în domeniul vizat. Pentru acesta nu-i nevoie de reforme juridice. Singura reformă necesară este cea a conștiinței.

Recomandări: pentru definitivarea proiectului de lege menit să îmbunătățească actuala stare de lucruri din domeniul investigațiilor speciale propunem următoarele noțiuni:

• *Activitatea specială de investigații este un gen legal și complex de acte fizice și intelectuale ale organelor specializate de stat orientate spre obținerea operativă și prioritar în mod ascuns a informațiilor corespunzătoare în vederea realizării anumitor sarcini concrete prevăzute de lege.*

• *Măsurile speciale de investigații sunt acțiuni strict reglementate de legislație, aplicate autorizat și confidențial de către autoritățile competente în cadrul sau în afara procesului penal, în scopul culegerii de informații necesare pentru realizarea sarcinilor activității speciale de investigații.*

Bibliografie:

1. Aviz comun al Comisiei de la Veneția nr. 878/2017 din 14 martie 2017 pe marginea proiectului de Lege a RM nr. 281 pentru modificarea și completarea legislației moldovenești cu privire la așa-numitul „mandat de securitate”// <http://www.parlament.md/LinkClick.aspx?fileticket=rfvjEsLD1Ac%3D&tabid=90&language=ro-RO> (vizitat la 25.05.2019)
2. Cauza Iordachi și alții contra Moldovei din 10.02.2009.
3. Cauza Ludi c. Elveției (15 iunie 1992, nr. 12433/86, Par. 38-39) // <https://jurisprudencedo.com/LUDI-c.-ELVETIEI-Punerea-sub-ascultare-dublata-de-interventia-unui-agent-infiltrat-in-cantonul-Berna.html> (vizitat la 25.05.2019)
4. Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr.122-XV din 14.03.2003.
5. Codul penal al Republicii Moldova Nr. 985 din 18.04.2002.
6. DEX [on-line].
7. Glavan B. Aspecte teoretice privind noile tehnici speciale de combatere a criminalității organizate // Conferința științifico-practică internațională „Criminalitatea în spațiul UE și al CSI: evoluție, tendințe, probleme de prevenire și combatere”, 12-13 iunie 2012, Chișinău. p.97-100.
8. Glavan B. Locul renunțării de bună voie la săvârșirea infracțiunilor în sistemul normelor penale ale Republicii Moldova // Analele științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova, Chișinău, 2008. p.93-96.
9. Glavan B. Protecția juridică a agenților ce au încălcat prevederile Legii penale în procesul realizării măsurilor investigativ-operative. Conferința științifico-practică internațională: Evaluarea și

- prevenirea riscurilor la care sunt expuși colaboratorii organelor afacerilor interne și a altor organe de drept. 26-27 octombrie 2010. Chișinău. p.73-75.
10. Glavan B., Mîrzac V., Calcavura Gh. Activitatea specială de investigații: conținutul noțiunii, esența juridică, delimitări conceptuale. // *Legea și viața*, 2019, nr.3., p.48-53.
 11. Glavan B., Mîrzac V., Calcavura Gh. Noțiunea măsurilor speciale de investigații (Acest studiu este deja transmis spre publicare la revista *Legea și Viața* și avem promisiunea că va fi publicat cât de curând).
 12. Glavan B., Rolul activității speciale de investigație în combaterea criminalității juvenile în Republica Moldova // Conferința internațională „Ordinea publică în Europa, între tradiție și contemporaneitate” ediția a VI-a, Editura Mega, 2015, Cluj-Napoca. P.120-124.
 13. Glavan B., Rolul ofițerului de investigație în combaterea criminalității politice în RM. Materialele Conferinței științifico-practice internaționale din 06 ianuarie 2015 „Criminalitatea politică: reflecții istorico-juridice, manifestări, consecințe”, Chișinău - 2015. p.276-281.
 14. Hotărârea Curții Supreme de Justiție nr.4s-10/13 din 30 septembrie 2013.
 15. JUDGES OF THE COURT SINCE 1959 // https://www.echr.coe.int/Documents/List_judges_since_1959_BIL.pdf (vizitat la 25.05.2019).
 16. Legii nr.45 din 12.04.1994 cu privire la activitatea operativă de investigație.
 17. Legea Nr. 245 din 27.11.2008 cu privire la secretul de stat.
 18. Legea RM nr.50 din 22.03.2012 cu privire la prevenirea și combaterea criminalității organizate.
 19. Legea RM nr.59 din 29.03.2012 cu privire la activitatea specială de investigație.
 20. Maior G.C., Un război al minții, Intelligence, servicii de informații și cunoaștere strategică în secolul XXI, Ed. RAO, București, 2011, p. 10.
 21. NOTA INFORMATIVĂ la proiectul de lege pentru modificarea și completarea unor acte legislative p.8 // http://www.particip.gov.md/public/documente/131/anexe/ro_4387_NFPL010817.pdf (vizitat la 25.05.2019).
 22. Ordinul ministrului justiției nr. 288, la data de 3 iulie 2015 cu privire la formarea grupului de lucru interdepartamental pentru elaborarea propunerilor de modificare și completare a actelor legislative ce vizează activitatea specială de investigații.
 23. Recomandarea (2005) 10 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei; Protocolul al doilea al Convenției europene de asistență juridică în materie penală Nr. 1959 din 20.04.1959.
 24. Viorel Pașca Principiul egalității armelor în procesul penal român – o realitate sau o ficțiune? *Revista Universul Juridic*. nr. 8, august 2016, p. 4-20.
 25. Астафьев Ю. В. Оперативно-розыскные элементы уголовного процесса. *Вестник ВГУ. Серия: Право*. 2017 № 2. С. 232-242.
 26. Брылев В.И., Кулькова Е.В. Соотношение оперативно-розыскной деятельности со смежными видами деятельности. *Журнал: Известия тульского государственного университета. Экономические и юридические науки*. 2012. № 1-2. С. 12-19.;
 27. Гинзбург А. О так называемых «негласных следственных действиях». // <https://www.zakon.kz/4568011-o-tak-nazyvaemykh-neglasnykh.html> (vizitat la 02.06.2019).
 28. Закон РФ об оперативно-розыскной деятельности от 12.08.1995 N 144-ФЗ (ст.6).
 29. Закон Украины об оперативно-розыскной деятельности от 18.02.1992 № 2135-ХІІ (ст.8)
 30. Уголовный процессуальный кодекс Украины (УПКУ, УПК) от 13.04.2012 № 4651-VI (ст.246).
 31. Шейфер С.А. Следственные действия – правомерны ли новые трактовки? // *Lex Russica*. 2015. № 10. С. 115-127.;
 32. Шумилов, д.Ю. Курс основ оперативно-розыскной деятельности: учебник для вузов / А.Ю. Шумилов. 3-е изд., доп. и перераб. М.: Издательский дом Шумиловой И.И., 2008. с.9.

UNELE ASPECTE PRIVIND NOȚIUNEA ȘI TRĂSĂTURILE RĂSPUNDERII MATERIALE ÎN DREPTUL MUNCII

SOME ASPECTS OF THE NOTION AND FEATURES OF MATERIAL LIABILITY IN LABOUR LAW

Nicolai ROMANDAȘ

dr. în drept, prof. universitar,
Academia de Administrare Publică

Rezumat: Comunicarea dată este dedicată unei probleme actuale ce vizează materia privind noțiunea și trăsăturile specifice ale răspunderii materiale în dreptul muncii. S-a expus opinia unor autori vis-a-vis de noțiune și s-a menționat că, ea reprezintă o formă distinctă a răspunderii juridice, de drept al muncii, și nicidecum nu poate fi recunoscută ca o varietate a răspunderii civile contractuale. S-au analizat succint trăsăturile răspunderii materiale cum ar fi: vinovăția salariatului; constatarea săvârșirii cu vinovăție a unei fapte ilicite păgubitoare; reglementarea faptei prin normele legale imperative și modificarea ei prin clauze ale contractului individual de muncă. Așadar, răspunderea materială se stabilește în sarcina unei singure persoane (salariat sau angajator), care este vinovată de producerea pagubei prin fapta sa proprie. Succint s-au analizat efectele juridice care se produc - repararea prejudiciului cauzat.

Cuvinte cheie: răspunderea materială, prejudiciu material, drept comparat, răspundere limitată, acte normative, răspundere individuală, răspunderea conjunctă, răspunderea materială solidară.

Abstract: This communication is devoted to a topical issue, regarding the matter of notion and specific features of material liability in the labour Law. The opinion of some authors on the notion is presented, and it is mentioned that it represents a distinct form of legal liability in the field of labour law, and shall not be recognized as a variety of contractual civil liability. The features of material liability are reviewed, such as: the guiltiness of the employee; the finding on knowingly committing a harmful illegal act; the regulation of the act through imperative legal provisions, and its modification through the individual labour contract clauses. Therefore, the material responsibility is established for one person only (employee or employer) that is guilty of causing prejudice by his/her own action. There is a brief analysis of the legal effects produced – remediation of the caused damage.

Key words: material liability, material prejudice, comparative law, limited liability, regulatory acts, individual liability, conjunct liability, solidary material liability.

În conformitate cu prevederile art. 327 alin. (1) din Codul Muncii al R. Moldova {1} (CM RM), partea contractului individual de muncă (angajatorul sau salariatul) care a cauzat, în legătură cu exercitarea obligațiilor de muncă, un prejudiciu material și (sau) moral celeilalte părți repară acest prejudiciu conform prevederilor CM al RM și altor acte normative.

Primul aspect care necesită elucidare constă în determinarea naturii juridice a răspunderii materiale în dreptul muncii. Într-o primă opinie se susține că răspunderea materială este o varietate a răspunderii civile contractuale. Ambele forme de răspundere au caracter patrimonial și o funcție primordial reparatorie, elementele care sunt decisive pentru a le atribui o natură unică și a le deosebi de toate celelalte forme de răspundere. Ori de câte ori dispozițiile referitoare la răspunderea materială se dovedesc a fi neîndestulătoare, ele se întregesc cu normele dreptului civil.

Într-o altă opinie, răspunderea materială este o instituție specifică dreptului muncii, având o natură proprie, nereductibilă la răspunderea civilă; sub aspectul izvorului, obligația de dezdăunare a unității derivă din contractul individual de muncă. Fără îndoială, dreptul civil constituie în unele situații, dreptul comun pentru dreptul muncii, normele privind răspunderea materială putând fi completate cu dispozițiile legislației civile. Cu toate acestea, răspunderea materială întrunește o serie de trăsături care o individualizează ca o instituție aparte, proprie dreptului muncii.

În contextul dat, achiesăm la opinia exprimată în literatura de specialitate{2}, potrivit căreia, sub aspectul de drept comparat, putem distinge două categorii de state:

1) în statele care nu au cunoscut în istoria lor orînduirea socialistă, răspunderea reparatorie dintre părțile contractului individual de muncă este cea din dreptul comun (civil). Așadar, Franța, Germania,

SUA consacră răspunderea reparatorie de drept comun;

2) o parte a statelor care au cunoscut, în cadrul parcursului lor istoric, orânduirea socialistă, păstrează și în prezent răspunderea reparatorie reciprocă dintre părțile contractului individual de muncă ca o formă distinctă a răspunderii juridice în dreptul muncii, deosebită de răspunderea de drept comun. O astfel de răspundere specifică este consacrată în Ungaria, Cehia, Rusia și în Republica Moldova.

În opinia noastră {3}, *răspunderea materială a părților contractului individual de muncă, consfințită în dispozițiile art. 327-347 din CM al RM, reprezintă o formă distinctă (de sine stătătoare) a răspunderii juridice, de drept al muncii, și nicidecum nu poate fi recunoscută ca o varietate a răspunderii civile contractuale*. O altă părere despre natura juridică a răspunderii materiale dintre angajator și salariat o regăsim în pct. 1 din Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a RM nr. 11 „Cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației ce reglementează obligația uneia dintre părțile contractului individual de muncă de a repara prejudiciul cauzat celeilalte părți” din 3 octombrie 2005 (în continuare – Hotărârea Plenului CSJ nr. 11/2005){4}, conform căreia *răspunderea materială pentru prejudiciul cauzat uneia dintre părți în timpul executării contractului individual de muncă, potrivit legislației muncii, are natura juridică a unei varietăți a răspunderii civile contractuale cu particularitățile determinate de specificul raporturilor juridice de muncă*.

În argumentarea punctului nostru de vedere invocăm următoarele considerente:

a) potrivit art. 333 alin. (2) din CM al RM, salariatul răspunde, de regulă, numai pentru prejudiciul efectiv, dar nu și pentru venitul ratat de angajator ca urmare a faptei săvârșite de salariat;

b) pentru prejudiciul cauzat angajatorului, salariatul poartă, de regulă, răspundere materială parțială, fiind ținut să repare prejudiciul cauzat angajatorului doar în limitele salariului mediu lunar (art. 336 din CM al RM);

c) mărimea prejudiciului material cauzat angajatorului se determină conform pierderilor reale, în baza datelor de evidență contabilă, iar în cazul sustragerii, pierderii, distrugerii sau deteriorării bunurilor angajatorului atribuite la mijloacele fixe, mărimea prejudiciului material se calculează pornindu-se de la costul de inventar (prețul de cost) al valorilor materiale, minus uzura, conform normelor stabilite (art. 341 alin. (1)-(2) din CM al RM);

d) răspunderea materială a salariatului vinovat și recuperarea prejudiciului se pot realiza prin emiterea de către angajator a unui ordin cu privire la efectuarea reținerilor limitate din salariu (art. 344 alin. (1) și art. 347 din CM al RM).

Luând în considerare cele menționate supra, concluzionăm că *răspunderea materială în dreptul muncii* reprezintă una dintre formele răspunderii juridice, care impune obligația uneia dintre părțile contractului individual de muncă (angajatorul sau salariatul) de a repara, în condițiile legii, prejudiciul cauzat celeilalte părți în legătură cu exercitarea obligațiilor asumate prin contractul individual de muncă.

Astfel, răspunderea materială este condiționată de existența raportului juridic de muncă și este o răspundere limitată, sub un triplu aspect: spre deosebire de raportul juridic civil, în cadrul căruia subiectul răspunde atât pentru daunele efective (damnum emergens), cât și pentru foloasele nerealizate (lucrum cessans), salariatul răspunde numai pentru daunele efective; de asemenea, el răspunde numai pentru prejudiciile actuale; răspunderea materială este limitată și sub aspectul executării silite, care se efectuează, de regulă, numai asupra unei cote din salariu.

La baza răspunderii materiale stă vinovăția (culpa), care trebuie dovedită de către unitate. Așadar, în cadrul răspunderii materiale a salariatului nu funcționează, de regulă, prezumția de culpă, care îndeplinește însă un rol important la răspunderea civilă contractuală și delictuală. Prin excepție, pentru lipsuri cantitative în gestiune, operează o prezumție simplă de vinovăție în sarcina gestionarului.

Răspunderea materială este o răspundere individuală; ea exclude, în principiu, solidaritatea, spre deosebire de raporturile juridice civile în cadrul cărora aceasta operează în temeiul unor prevederi legale și, adeseori pe baza clauzelor stipulate do părți. În dreptul muncii, atunci când răspunderea pentru un anumit prejudiciu este plurală, ca urmare a participării mai multor persoane la producerea lui, obligațiile de reparare a pagubelor sunt de regulă conjuncte, uneori subsidiare și comune, nu solidare. În acest mod se asigură o protecție a salariatului, evitându-se ca angajatul să fie pus - ca urmare a solidarității - în situația de a fi urmărit pentru o sumă mai mare decât prejudiciul efectiv cauzat din vina sa.

O altă caracteristică a răspunderii materiale constă în reglementarea ei prin norme legale imperative; modificarea întinderii materiale prin clauze ale contractului de muncă, derogatorii de la lege, este inadmisibilă. Dimpotrivă, în Codul civil, o mare parte din prevederile care reglementează contractele au caracter supleativ sau interpretativ de voință, și nimic nu împiedică părțile unui contract civil să

stipuleze anumite clauze privitoare la despăgubiri, inclusiv clauze penale.

Analizând prevederile art. 327-347 din CM al RM, putem conchide că răspunderea materială în dreptul muncii poate fi caracterizată prin următoarele trăsături:

a) este o răspundere specială, condiționată de existența raportului juridic de muncă. Cu toate acestea, încetarea raporturilor de muncă după cauzarea prejudiciului material și (sau) a celui moral nu presupune eliberarea părții contractului individual de muncă de repararea prejudiciului prevăzută de CM al RM și de alte acte normative (art. 327 alin. (3) din CM al RM); În conformitate cu pct. 3 din Hotărîrea Plenului CSJ nr. 11/2005, dacă prejudiciul a fost cauzat după încetarea raporturilor juridice de muncă în modul stabilit de lege, dispozițiile legale privind răspunderea materială, potrivit CM al RM, devin inaplicabile, în aceste cazuri intervenind răspunderea civilă delictuală, iar în cazul în care între părți este încheiat un contract civil, se vor aplica normele privind răspunderea civilă contractuală, cu excepția cazurilor în care instanța de judecată va stabili că prin contractul civil respectiv se reglementau de fapt raporturi de muncă dintre salariat și angajator (art. 2 alin. (3) din CM al RM).

b) la baza răspunderii materiale stă vinovăția celui în cauză. Așadar, răspunderea materială poate fi angajată numai dacă se constată săvârșirea cu vinovăție a unei fapte ilicite păgubitoare; c) este reglementată prin normele legale imperative; modificarea ei prin clauze ale contractului individual de muncă, derogatorii de la lege în defavoarea salariatului, este inadmisibilă {5}.

Potrivit art. 327 alin. (2) din CM al RM, contractul individual și (sau) cel colectiv de muncă pot specifica răspunderea materială a părților. În acest caz, răspunderea materială a angajatorului față de salariat nu poate fi mai mică, iar a salariatului față de angajator – mai mare decât cea prevăzută de CM al RM și de alte acte normative; d) este o răspundere individuală. Ea exclude, în principiu, solidaritatea, spre deosebire de raporturile juridice civile în cadrul cărora aceasta operează în temeiul unor prevederi legale sau pe baza clauzelor stipulate de părți; e) sub aspectul cuantumului prejudiciului ce urmează a fi reparat, răspunderea materială în dreptul muncii are o natură dublă:

1) răspunderea materială a salariatului pentru prejudiciul cauzat angajatorului este guvernată de principiul reparării parțiale (limitate) a prejudiciului cauzat angajatorului. Cu alte cuvinte, în situația în care salariatul prejudiciază pe angajator, el poartă, în temeiul art. 336 din CM al RM, răspundere materială în limitele salariului mediu lunar dacă CM al RM sau alte acte normative nu prevăd altfel;

2) totodată, intervenim cu o remarcă: principiul reparării parțiale (limitate) a prejudiciului cauzat nu este aplicabil în cazul angajatorului, acesta fiind ținut să repare integral prejudiciul material și cel moral cauzat salariatului.

În această ordine de idei, referindu-ne la formele răspunderii materiale, putem menționa că răspunderea materială în dreptul muncii poartă, de regulă, un caracter personal (*intuitu personae*), adică este o răspundere personală sau individuală. Prin urmare, răspunderea materială se stabilește în sarcina unei singure persoane (salariat sau angajator), care este vinovată de producerea pagubei prin fapta sa proprie.

În unele cazuri, legislația muncii instituie și o *răspundere conjunctă*. Această formă a răspunderii materiale survine în situația cauzării prejudiciului angajatorului de către un colectiv (o brigadă) de salariați. Potrivit art. 340 alin. (1) din CM al RM, în cazul în care salariații execută în comun anumite genuri de lucrări legate de păstrarea, prelucrarea, vânzarea (livrarea), transportarea sau folosirea în procesul muncii a valorilor ce le-au fost transmise, fiind imposibilă delimitarea răspunderii materiale a fiecărui salariat și încheierea cu acesta a unui contract cu privire la răspunderea materială individuală deplină, poate fi instituită răspunderea materială colectivă (de brigadă). În contextul dat, invocăm opinia autorului român Alexandru Țiclea în ceea ce privește specificul răspunderii conjuncte: „Răspunderea conjunctă este tot o răspundere personală; ea reprezintă o multitudine de răspunderi individuale ale unor persoane cu vinovății concurente în producerea prejudiciului unic”{6}.

CM al RM nu prevede răspunderea materială solidară. În caz de cauzare a prejudiciilor materiale în timpul exercitării obligațiilor lor de muncă, salariații poartă răspundere materială în cote părți, ținându-se cont de gradul vinovăției lor, de forma și limitele răspunderii materiale. Prin faptul că legislația muncii are o poziție reticentă față de transpunerea și reglementarea obligației solidare de reparare a prejudiciului se asigură o protecție sporită a salariatului, „evitându-se ca el să fie pus – ca urmare a solidarității – în situația de a fi urmărit pentru o sumă mai mare decât prejudiciul efectiv cauzat din vina sa”{7}.

Aplicarea răspunderii materiale solidare este posibilă în cazuri excepționale doar atunci când există sentința judecătorească, prin care s-a constatat că prejudiciul a fost cauzat prin acțiunile premeditate a mai multe persoane, care aveau o intenție comună de a-l pricinui. Astfel, fiecare

dintre ele este obligată să repara complet paguba cu drept de a înainta ulterior o acțiune de regres față de ceilalți participanți.

Bibliografie:

1. Codul Muncii al R. Moldova, Publicat în Monitorul Oficial nr. 159-162 din 29.07.2003;
2. A se vedea pentru dezvoltări: Ion Traian Ștefănescu, *Tratat teoretic și practic de drept al muncii*, Ediția a II-a, revizuită și adăugită, București, Universul Juridic, 2012, p. 770-771.
3. Ed.Boișteanu, N.Romandaș. *Dreptul Muncii, Manual*. Tipografia Centrală, Chișinău, 2016, p. 660-661.
4. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 11 „Cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației ce reglementează obligația uneia dintre părțile contractului individual de muncă de a repara prejudiciul cauzat celeilalte părți” din 03.10.2005. http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=67 (accesat 20.04.2020).
5. Alexandru Țiclea, Andrei Popescu, Constantin Tufan ș.a., *Dreptul muncii*, București, Rosetti, 2004,, p. 691-692.
6. A se vedea în acest sens: Alexandru Țiclea, *Concedierea. Teorie și jurisprudență*, București, Universul Juridic, 2013, p. 874; Alexandru Țiclea, *Dreptul muncii: curs universitar*, București, Rosetti, 2004, 2004, p. 419.
7. Alexandru Țiclea, *op. cit.*, 2013, p. 860

УЛУЧШЕНИЕ УСЛОВИЙ ТРУДА В МЕХАНИЗМЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРАВА НА ОХРАНУ ЗДОРОВЬЯ

IMPROVEMENT OF WORKING CONDITIONS IN THE MECHANISM OF ENSURING THE RIGHT TO HEALTH

Наталья ЩУКИНА

Комратский государственный университет

E-mail: nataliashchukina@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-5858-4924

Владлена ЛЫСЕНКО

Комратский государственный университет

E-mail: vlada.lisenco@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-9846-2750

Rezumat: *Articolul discută problemele reglementării legale a relațiilor de muncă în ceea ce privește determinarea condițiilor de muncă, asigurarea siguranței acestora, precum și menținerea sănătății lucrătorilor. Îmbunătățirea condițiilor de muncă ca obligație a angajatorului este considerată în contextul punerii în aplicare a dreptului constituțional la protecția sănătății. Condițiile de muncă ale lucrătorilor și obligațiile angajatorului de a le asigura sunt luate în considerare din perspectiva garanțiilor constituționale pentru furnizarea acestora. Analiza legislației actuale a Republicii Moldova, precum și a dreptului internațional și a dreptului UE. Sunt formulate propuneri pentru îmbunătățirea eficacității reglementării legale în acest domeniu, ținând cont de noile provocări legate de problema globală a pandemiei COVID-19 și de necesitatea confruntării cu noi provocări, inclusiv la nivelul inovațiilor legislative. Sunt propuse modificări ale legilor și legislației muncii existente în domeniul protecției sociale a populației.*

Cuvinte cheie: *condiții de muncă, dreptul la protecția sănătății, drepturi și obligații ale angajatului și angajatorului.*

Abstract: *The article discusses the problems of legal regulation of labor relations in terms of determining working conditions, ensuring their safety, as well as maintaining the health of workers. Improving working conditions as an obligation of the employer is considered in the context of the implementation of the constitutional right to health protection. The working conditions of workers and the obligations of the employer to ensure them are considered from the perspective of constitutional guarantees for their provision. The analysis of the current legislation of the Republic of Moldova, as well as international law and EU law. Proposals are being formulated to improve the effectiveness of legal regulation in this area, taking into account new challenges associated with the global problem of the COVID-19 pandemic and the need to confront new challenges, including at the level of legislative innovations. Changes to existing labor laws and legislation in the field of social protection of the population are proposed.*

Key words: *working conditions, the right to health protection, rights and obligations of the employee and employer.*

Введение

Реализация лицом конституционного права на труд на основании заключенного трудового договора предполагает гарантированное обеспечение работнику условий труда, соответствующих требованиям безопасности и гигиены, а также предоставление других мер защиты. Конституция Республики Молдова (ч. 2 статьи 43) декларирует право на защиту труда, гарантирует право на охрану здоровья (ч. 1 статьи 36); конкретизация указанных конституционных положений на уровне отраслевого законодательства обеспечивает возможность каждому трудиться в безопасных условиях, без причинения вреда здоровью, при предоставлении гарантий и компенсаций за работу в тяжелых и вредных условиях труда. Вместе с тем, противоречия в интересах работников и работодателей, связанные с отказом в предоставлении гарантированных законом мер защиты, или предоставлением их в недостаточном объеме, негативно сказываются на здоровье работников, приводя к нетрудоспособности до наступления пенсионного возраста. В этой связи актуальность

рассмотрения и исследования права на безопасные и здоровые условия труда и права на охрану здоровья обусловлена необходимостью комплексного подхода к законодательному регулированию рассматриваемых правоотношений в целях повышения его эффективности.

Проблемам правового обеспечения улучшения условий труда работников посвящены работы как отечественных ученых – юристов в области трудового права: Сосна Б.И., Босый Д. (Сосна Б.И., Босый Д., 2011, с.12), Боиштяну Е., Романдаш Н. (Boișteanu E., Romandaș N. 2012) и других, так и специалистов – исследователей в сфере других отраслей права и проблем прав человека: Сосна А. (Сосна А., 2012), Ливицкая М. (Ливицкая М., 2001), Костаки Г. (Костаки Г., 2016), Смокинэ А.И. (Смокинэ А.И., 2013), Гучак И. (Guceac I., 2004) и др.

Однако обращение внимания к проблемам условий труда с точки зрения их правового регулирования нормами трудового законодательства в научных и научно-практических публикациях, не решает многих проблем, возникающих на практике, в механизме обеспечения права на охрану здоровья и с действиями заинтересованных сторон.

Целью данной публикации является обращение к проблеме нормативного регулирования условий труда работников как фактору, обеспечивающему реализацию права на охрану здоровья. В рамках научной статьи указанная цель может быть достигнута путем решения следующих задач: раскрыть основные направления улучшения условий труда для работников, состоящих в трудовом правоотношении с работодателем; определить место обязанностей работодателя по созданию безопасных условий труда в механизме обеспечения права на охрану здоровья; на основе проведенного анализа и с учетом опыта зарубежного и международного правового регулирования, сформулировать предложения по повышению эффективности правовой защиты здоровья на рабочем месте.

Методологическая основа исследования

Методологической базой проведенного исследования служит общенаучный аналитический метод познания, на основе принципов объективности, системности, индукции, дедукции и др. В процессе исследования применялись и частнонаучные методы: системно-структурный, технико-юридический, сравнительно-правовой, описательный и др. Применение указанных методов, а также метода толкования правовых норм и метода правового моделирования, позволили провести детальный правовой анализ правоотношений по обеспечению условий труда и их места в механизме гарантированности конституционного права на охрану здоровья.

Результаты

Обеспечение конституционного права на охрану здоровья достигается путем проведения государством многоплановой политики, меры которой затрагивают, как сферу нормотворчества, так и здравоохранение, в том числе систему профилактики профессиональных заболеваний и травматизма на рабочем месте.

На сегодняшний день конституционные положения, гарантирующие право на охрану здоровья достаточно детально конкретизируются и раскрываются на уровне отраслевого законодательства, подзаконных актов и актов социального партнерства. Трудовой кодекс Республики Молдова в понятии «Индивидуальный трудовой договор» закрепляет в качестве обязанности работодателя «обеспечить работнику условия труда, предусмотренные настоящим кодексом, иными нормативными актами, содержащими нормы трудового права, коллективным трудовым договором» (ст. 45). Таким образом, реализация одного из направлений государственной политики в области охраны здоровья и безопасности труда, а именно, обеспечения приоритета жизни, физической целостности и здоровья работников (п.п. а) ч.1 ст. 222 ТК РМ), осуществляется, посредством добросовестного исполнения своих обязанностей в трудовом правоотношении работодателем, предоставляющим работнику возможность трудиться в здоровых и безопасных условиях труда, а также, на уровне социально-партнерских соглашений, и локальных нормативных актов. Закон Республики Молдова от 10 июля 2008 года № 186-XVI Об охране здоровья и безопасности труда, Положение о порядке организации деятельности по защите работников на рабочем месте и предупреждению профессиональных рисков, утв. Постановлением Правительства Республики Молдова №95 от 05-02-2009 «Об утверждении некоторых нормативных актов для внедрения Закона № 186-XVI от 10 июля 2008 года об охране здоровья и безопасности труда» и ряд других нормативных актов, детально раскрывают обязанности работодателя по

обеспечению безопасного труда работников.

Действующее законодательство Республики Молдова об охране труда и охране здоровья работников в части закрепления обязательств сторон трудового правоотношения и обеспечения здоровых и безопасных условий труда развивается с учетом международного опыта правового регулирования в рассматриваемой сфере. Помимо ратифицированных государством конвенций Международной Организации труда (Конвенция о содействии безопасности и гигиене труда, 2006 год (№ 187), ратифицирована 12 февраля 2010 года и другие – всего 42 Конвенции и 1 протокол), в соответствии положениями которых государство принимает на себя обязательства по приведению в соответствие нормы национального законодательства, необходимо обратить внимание на акты ЕС. Европейская социальная хартия (пересмотренная) 1996 года (ст. 11) регламентирует право на охрану здоровья, указывая в качестве действий государств устранение причин нарушения здоровья. Хартия сообщества об основных социальных правах трудящихся (принята 09. 12. 1989 г.) закрепляет в качестве перспективы развития Сообщества улучшение условий труда, но содержит отсылочные нормы к национальному законодательству в части установления условий труда (п. 9 разд. I).

Заслуживает внимания Директива ЕС 89/391/ЕЭС О введении мер, содействующих улучшению безопасности и здоровья работников на производстве от 12.06.1989 года, которая носит рамочный характер и является основой для принятия соответствующих директив относительно сохранения здоровья и обеспечения безопасности труда. Для национального законодательства указанные акты ЕС представляют интерес с точки зрения систематизации нормативных положений об охране здоровья на рабочем месте с точки зрения дифференциации по сфере деятельности, а также степени вредности (опасности). Однако, сложившаяся в настоящее время ситуация, связанная с пандемией COVID-19, последствиями которой в сфере труда является увеличение количества лиц, работающих удаленно, стресс на рабочем месте как вредный фактор для многих работников, необходимость сохранения психического здоровья работающих медицинских работников и других, которые продолжают трудовую деятельность в условиях карантина.

Обсуждение

Право на охрану здоровья рассматривается нами, наряду с правом на труд, в качестве социальных прав человека, которые имеют определенную специфику, в том числе, в части государственного гарантирования (Щукина Н., 2018; Щукина Н., Лысенко В. 2020, с. 128-132). Однако когда речь идет об улучшении условий труда, следует, на наш взгляд, исходить из того, что право на труд, закрепленное в Конституции Республики Молдова (ст. 43) гарантируемое для каждого, реализуется посредством активных действий лица, вступающего в трудовое правоотношение, либо гражданско-правовое отношение. Исходя из того, что на работодателя в трудовом правоотношении возлагается обязанность обеспечивать условия труда, соответствующие требованиям безопасности и гигиены, есть все основания рассматривать улучшение условий труда как конкретизацию указанной обязанности. Развитие производства и совершенствование технологических процессов требует от работодателя приведение условий труда в соответствие с модернизируемыми требованиями. В этой части уместно рассматривать деятельность по совершенствованию условий труда как элемент механизма обеспечения права на охрану здоровья.

В трудовом правоотношении, таким образом, реализуются меры, направленные на охрану здоровья работника. В первую очередь, это исполнение работодателем обязательств, возложенных на него законом (ст. 225 ТК РМ), среди которых можно выделить три группы: меры технического характера (соблюдение норм охраны труда и установленных стандартов), меры организационного характера (предоставление работнику другой работы в случаях, предусмотренных ч. 3 и ч. 4 ст. 225 ТК РМ, ограничения по привлечению работника к дисциплинарной ответственности при наступлении обстоятельств, установленных ч. 7 ст.225 ТК РМ), меры экономического характера (сохранение средней заработной платы в случае невозможности продолжения работы, оплата времени простоя, возмещение вреда, причиненного здоровью работника).

Рассматривая обязанности работодателя по обеспечению и улучшению условий труда работников, следует обратить внимание на условия социально-партнерских соглашений (коллективных трудовых договоров и коллективных соглашений). Если законодательные положения носят императивный характер для сторон трудового правоотношения, то содержание социально-партнерского соглашения – предмет переговоров представителей работников и

работодателей. Возможность закрепления на уровне коллективного трудового договора взаимных обязательств сторон социального партнерства по улучшению условий и охраны здоровья и безопасности труда работников (п.п. е) ч.2 ст. 31 ТК РМ), дает основания для профсоюзных организаций и других представителей работников инициировать финансирование работодателем не только мероприятий, направленных на сохранение здоровья и трудоспособности работников, но и специальных программ профилактики профессиональных заболеваний и пропаганды здорового образа жизни.

В качестве таковых могут рассматриваться действия, обеспечивающие возможность для физической активности и проведения консультирования по вопросам физической активности на рабочем месте, а также оплата работодателем занятий в спортивных залах (клубах), финансирование корпоративных спортивных мероприятий, материальное поощрение работников, ведущих здоровый образ жизни и др. Комплексным локальным актом в организации может стать программа по охране здоровья на рабочих местах.

Взаимность прав и обязанностей работника и работодателя в трудовом правоотношении предполагает наличие обязанностей работников в сфере охраны здоровья на рабочем месте. Это, прежде всего, обязанность соблюдать требования по охране здоровья и безопасности труда (п.п. е) п. 2 ст. 9 ТК РМ); обязанность бережного отношения к имуществу работодателя (п.п. f) п. 2 ст. 9 ТК РМ); незамедлительно сообщать работодателю или непосредственному руководителю о возникновении ситуации, представляющей угрозу жизни и здоровью людей или сохранности имущества работодателя (п.п. g) п. 2 ст. 9 ТК РМ); а также обязанность своевременного прохождения медицинского осмотра. Неисполнение перечисленных обязанностей влечет применение санкций дисциплинарной и материальной ответственности в отношении работника, а также является основанием для отстранения его от работы.

Развитие т.наз. нетипичных форм занятости, некоторые из которых (дистанционная работа) регламентированы нормами трудового законодательства, некоторые (аутсорсинг, аустаффинг и др.) предполагают заключение гражданско-правовых договоров и, следовательно не возлагают обязательств по обеспечению и улучшению условий труда работающих. Применительно к этим категориям занятого населения, целесообразно говорить о действии механизма обеспечения охраны общественного здоровья, а индивидуальное право на охрану здоровья может быть реализовано ими в сфере труда на договорном уровне.

Вопросы охраны общественного здоровья целесообразно регулировать на уровне национальных программ, например, действующая Национальная стратегия в области общественного здоровья на 2014-2020 годы рассматривает охрану здоровья как «междисциплинарную и межсекторную область, которая требует участия и сотрудничества всех органов власти и заинтересованных сторон на национальном и местном уровнях» (п. 42 ч.4 Стратегии). Представляется целесообразным в структуре Стратегии предусмотреть перечень мероприятий, в т. числе, разработку и принятие нормативных правовых актов в сфере сохранения и охраны здоровья работающих граждан. Национальное агентство общественного здоровья Республики Молдова (Постановление Правительства Республики Молдова № 1090 от 18-12-2017 Об организации и функционировании Национального агентства общественного здоровья), осуществляющее функции контроля в области безопасности труда целесообразно рассматривать как орган, оказывающий влияние на государственную политику в области обеспечения охраны здоровья работающих граждан посредством улучшения условий труда и мониторинга соблюдения требований и норм охраны труда.

Заключение

Изучение правовых аспектов улучшения условий труда и, в этом контексте, взаимосвязи конституционного права на труд и права на охрану здоровья показывает, что действующее законодательство Республики Молдова достаточно детально регулирует рассматриваемые правоотношения, четко определяя их субъектный состав, права и обязанности работодателя и работника. Вместе с тем, новые вызовы и глобальные потрясения порождают проблемы в правовом регулировании и требуют совершенствования законодательства в части повышения ответственности работодателя за сохранение здоровья работника в процессе трудовой деятельности, стимулирования работодателей на разработку программ по охране здоровья на рабочих местах, создания для работодателей правовых и финансовых стимулов к снижению

психосоциального и иного, связанного с работой, напряжения, внедрению в организациях программ для повышения благополучия работников. Перспективным направлением развития законодательства, также видится расширение международного сотрудничества и заключение двусторонних соглашений с государствами - партнерами по вопросам совершенствования сферы применения труда работников при обеспечении здоровых и безопасных условий труда.

Улучшение здоровья будет достигнуто с помощью стратегии, которая будет сосредоточена на основных условиях здоровья населения - от пищи, воды и чистого воздуха до гигиенических условий, профилактики травматизма и создания пригодных для жизни сообществ, способствующих физической активности и здоровому питанию. (Lawrence O Gostin, Eric A Friedman, Kent Buse).

Библиография:

1. Boișteanu E., Romandaș N. Dreptul muncii. Partea generală: Manual. Chișinău: CEP USM, 2012. 154 p.
2. Guceac I. Curs elementar de drept constituțional. Vol. II. Chișinău: Tipografia Centrală, 2004. 496 p.
3. Lawrence O Gostin, Eric A Friedman, Kent Buse. Towards a framework convention on global health //Bulletin of the World Health Organization 2013;91:790-793. doi: <http://dx.doi.org/10.2471/BLT.12.114447> <https://www.who.int/bulletin/volumes/91/10/12-114447/en/> (дата обращения: 28.05.2020)
4. Директива ЕС 89/391/ЕЭС О введении мер, содействующих улучшению безопасности и здоровья работников на производстве от 12.06.1989 года (https://eeas.europa.eu/ru/eu-information-russian_ru (дата обращения: 28.05.2020)
5. Европейская социальная хартия (пересмотренная) 1996 года <https://www.coe.int/ru/web/moscow/evropejskaa-social-naa-hartia> (дата обращения: 28.05.2020)
6. Закон Республики Молдова от 10 июля 2008 года № 186-XVI Об охране здоровья и безопасности труда. Официальный монитор Республики Молдова, 2008 г., № 143-144, ст. 587
7. Конвенция МОТ о содействии безопасности и гигиене труда, 31 мая 2006 год (№ 187), ратифицирована Республикой Молдова 12 февраля 2010 года https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/ed_norm/normes/documents/normativeinstrument/wcms_c187_ru.htm (дата обращения: 28.05.2020)
8. Конституция Республики Молдова от 24 июля 1994 года, вступила в силу 27.08.1994 года.
9. Опубликован: 12.08.1994 в Monitorul Oficial Nr. 1 Повторно опубликован: 29.03.2016 в Monitorul Oficial Nr. 78, статья №: 140 <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=311496&lang=2> (дата обращения: 28.05.2020)
10. Костаки Г. Роль конституции в построении правового государства и защиты прав человека. В: Conceptul de dezvoltare a statului de drept in Moldova si Ucraina in contextul proceselor de eurointegrare. Материалы международной научно-практической конференции. Кишинев: «Cetatea de sus», 4-5 ноября 2016, с. 68-76.
11. Ливицкая М. Права человека в правовом государстве. Учебное пособие. Кишинев: Tipogr. Centrala, 2001. 217 с.
12. Национальная стратегия Республики Молдова в области общественного здоровья на 2014-2020 годы (<https://ansp.md/wp-content/uploads/2014/07/strategia-HG1032RUS.pdf>) (дата обращения: 28.05.2020)
13. Официальный сайт Международной организации труда <https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:11200:0::NO::>
14. Положение о порядке организации деятельности по защите работников на рабочем месте и предупреждению профессиональных рисков, утв. Постановлением Правительства Республики Молдова №95 от 05-02-2009 «Об утверждении некоторых нормативных актов для внедрения Закона № 186-XVI от 10 июля 2008 года об охране здоровья и безопасности труда» Опубликован: 17-02-2009 в Monitorul Oficial № 34-36 статья № 138.
15. Постановление Правительства Республики Молдова № 1090 от 18-12-2017 Об организации и функционировании Национального агентства общественного здоровья Опубликован: 20-12-2017 в Monitorul Oficial № 440 статья № 1214
16. Смокинэ А.И., Щукина Н.В. Об условиях формирования социального государства. В: In

- honorem Andrei Smochina. Chisinau.: Centrul Editorial-Poligrafic al USM. 2013, p. 24- 29.
17. Сосна А. «Правовые основы реализации конституционного права граждан Республики Молдова на судебную защиту в Европейском Суде по правам человека (сравнительно-правовой анализ)». Дисс...доктора права. Кишинэу, 2012. 198 с.
 18. Сосна Б.И., Босый Д., Защита трудовых прав Молдовы судебными инстанциями // «Закон и жизнь», 2011, №10, - с.12.
 19. Трудовой кодекс республики Молдова, Nr. 154 от 28.03.2003. Опубликовано: 29.07.2003 în Monitorul Oficial Nr. 159-162, art Nr: 648
<http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=326757> (дата обращения: 28.05.2020)
 20. Хартия сообщества об основных социальных правах трудящихся (принята 09. 12. 1989 г.)
<https://www.coe.int/ru/web/conventions> (дата обращения: 28.05.2020)
 21. Щукина Н. Социальные права человека и гражданина в Республике Молдова. Монография. Кишинэу: Tipografia Centrală, 2018. 328 с.
 22. Щукина Н., Лысенко В. Цель ООН №3 в области устойчивого развития: «обеспечение здорового образа жизни и содействие благополучию для всех в любом возрасте». Международная научно-практическая конференция "Наука, образование, культура": Сборник статей. Комрат: КГУ, 2020 Tipogr. "A&V Poligraf". ISBN 978-9975-83-090-4. Т. 2: Право и политические науки. Филология. – 2020. – 584 р. ISBN 978-9975-83-092-8., с. 128-132

FENOMENUL RĂSPUNDERII JURIDICE PATRIMONIALE ÎN CONTEXTUL CERCETĂRII JURIDICE

THE PHENOMENON OF PATRIMONIAL LEGAL LIABILITY IN THE CONTEXT OF LEGAL RESEARCH

Tatiana STAHI, dr.conf.univ.

Universitatea Agrară de Stat din Molodva

E-mail: tstahi@mail.ru

ORCID ID: 0000-0001-9120-4006

Rezumat: *Actualitatea subiectului rezidă din interesul manifestat pentru identificarea formelor răspunderii juridice care sînt chemate să evolueze odată cu societate și deasemenea importanța răspunderii patrimonială ca formă a răspunderii juridice, interes generat de continua reconfigurare a realității sociale, care implică reevaluarea unor fenomene juridice.*

Doctrina și legislația juridică a acordat întotdeauna o importanță deosebită răspunderii juridice și mai ales răspunderii pentru încălcarea dreptului de proprietate. Dreptul de proprietate fiind unul dintre cele mai importante drepturi civile patrimoniale a beneficiat de o protecție mai deosebită din partea statului. Identificarea răspunderii patrimoniale a generat un interes în literatura juridică în ultimul timp. Identificarea corectă a formelor răspunderii juridice constituie o garanție a legalității angajării răspunderii juridice, contribuind totodată la eliminarea greșelilor în aplicarea normelor juridice.

Cuvinte-cheie: *răspundere juridică, răspundere patrimonială, patrimoniu, prprietate, răspunere materială.*

Abstract: *The topicality of the subject results from interest pronounced to the identification of the forms of legal liability intended to evolve with the society as well as the importance of patrimony liability as a form of legal liability, interest generated by the continuing reconfiguration of social reality, which involves the reevaluation of legal phenomenon.*

The legal doctrine and legislation always gave particular importance to legal liability and especially to liability for violation of patrimony right. The patrimony right being the one of the most important civil right of patrimony has benefited of a special protection from the state. The identification of patrimony liability generated an interest in legal literature in recent times. The proper identification of the forms of legal liability constitutes a guarantee of legality of employment of the legal liability, contributing at the same time to the elimination of errors in the application of legal norms.

Keywords: *legal liability, patrimony liability, patrimony, property, material liability.*

Introducere.

Problemele generale privind răspunderea juridică atât în teoria generală a dreptului, cât și în sectorul ramural a fost, în mod repetat, obiectul de studiu a mai multor autori. Mai mult ca atât, multitudinea izvoarelor ce vizează acest subiect este în continuă creștere. Multe păreri se sprijină pe specificul ramural al cercetărilor în domeniul răspunderii[39, p. 712].

În legătură cu aceasta, suntem de acord cu autorul D. Baltag, care menționează că determinarea corectă a formelor, principiilor, funcțiilor și raporturilor în cadrul sistemului răspunderii juridice condiționează foarte mult și activitatea legiuitorului. Fără elaborarea unei teorii generale a răspunderii, este imposibil de a formula și crea teoriile răspunderii juridice ramurale[3, p. 67].

Pe parcursul istoriei s-au format și au evoluat atât formele, funcțiile, principiile, cât și condițiile privind răspunderea juridică. Perspectiva sociologico-juridică este necesară în analiza răspunderii juridice, menționează autoarea S. Popescu, în măsura în care această instituție juridică, se poate spune „cheie”, reprezintă o formă a reacției negative, represivă, venită din partea societății, reprezentată de stat, față de o anumită acțiune reprobabilă, imputabilă, în principiul individului [25, p. 299].

Este important de evidențiat acele aspecte, trăsături care sunt relevante atunci când ne referim la răspunderea juridică patrimonială. Această abordare își găsește explicația în faptul că actualmente, în doctrina juridică autohtonă, nu este configurat conceptul de răspundere patrimonială. La nivelul Teoriei generale a dreptului specialiștii se limitează doar la enunțarea acesteia în unele clasificări ale răspunderii juridice, fie expun unele argumente în favoarea existenței ei în studii special dedicate răspunderii juridice.

Identificarea și alegerea surselor bibliografice a avut ca premisă exigența de a identifica acele studii menite să contureze legătura dintre răspunderea patrimonială din diferite ramuri ale dreptului, în vederea identificării conceptelor de răspundere juridică patrimonială, dar și a locului răspunderii patrimoniale în sistemul răspunderii juridice.

Metodologia cercetării.

Cercetarea materializată în prezentul studiu a fost realizată prin aplicarea metodei construcției abstracte, a interpretării logice a normelor de drept, metoda istorică, precum și metoda comparării - în scopul sesizării diferențelor reglementărilor din diferite ramuri de drept, precum și sesizării diferențelor dintre legislația veche și cea nouă, precum și a perfecționării acesteia ulterior.

Discuții.

Fenomenul juridic de *patrimoniu* a fost o premisă necesară apariției și dezvoltării ulterioare a răspunderii pentru violarea dreptului de proprietate. Elementul negativ care cauzează modificarea patrimoniului este *prejudiciul*. Celebruul Hugo Grotius (1583-1645) a formulat preceptul „*Damni culpa, dati reparatio*”, conform căruia orice faptă a omului care cauzează altuia un prejudiciu, obligă pe acela care l-a provocat să-l repare [36, p. 7]. De asemenea, este consacrată expresia latină „*damnum emergens*”, care semnifică „prejudiciul efectiv suferit de o persoană ca urmare a unui fapt juridic săvârșit de o altă persoană”[28, p. 79]. Alături de această expresie se află și cea denumită *lucrum cessans* ce reprezintă câștigul nerealizat de către o persoană căreia i s-a cauzat un prejudiciu[28, p. 193]. Transpusă în planul dreptului privat, această normă presupune că oricine săvârșește o faptă prin care cauzează altuia un prejudiciu este obligat să repare acea daună, aceeași obligație de despăgubire existând și în cazul unei persoane care nu execută sau execută cu întârziere obligația pe care o avea față de altă persoană, în baza unui contract. Prin urmare, cauzarea unui prejudiciu, prin neexecutarea unei obligații preexistente sau prin săvârșirea unei fapte care generează daune, are drept consecință obligarea autorului la repararea prejudiciului, adică obligarea de a răspunde patrimonial, astfel încât nedreptatea care a fost săvârșită să fie ștearsă, iar consecințele negative să fie suportate de către făptuitor din contul patrimoniului său.

Profesorul M. Lepădătescu remarca faptul că instituția răspunderii juridice pentru daune (prejudicii, pagube, vătămări) este o categorie istorică și nu o simplă construcție logică, ceea ce a presupus o firească evoluție a instituției răspunderii în pas cu însăși dinamica societății umane, implicit a ramurilor de drept[19, p. 11]. Obligațiile de reparare a prejudiciului, precum și procedura de urmat, poartă denumirea de răspundere patrimonială. Fundamentarea unei poziții științifice, care să argumenteze particularitățile răspunderii patrimoniale, este posibilă doar prin prisma cunoașterii fenomenului *răspundere* și *patrimoniu*, susține autorul.

Reprezentanții de seamă ai doctrinei juridice române, precum L. Pop[24] și R. L. Boilă[5], admit că răspunderea civilă clasică, fundamentată pe sancționarea persoanei responsabile pentru prejudicii deja produse, este lipsită de eficacitate în fața unor potențiale pericole și prejudicii viitoare, previzibile sau imprevizibile, estimabile sau incomensurabile. În acest context, se impune reglementarea unei răspunderi civile anticipative, menite să satisfacă nevoile sociale actuale, centrate pe precauție și prevenție, în defavoarea celor axate pe ideea de sancțiune și reparare, care sunt specifice răspunderii pentru evenimentele deja produse, nu potențiale sau virtuale.

În acest context, este important să menționăm faptul că răspunderea patrimonială o regăsim în aproape toate ramurile de drept. Doctrina analizează răspunderea patrimonială din perspectiva ramurilor de drept, astfel o recunoaște ca materială (de exemplu, Federația Rusă) și patrimonială (formă regăsită în legislația română, franceză etc.). Am putea menționa că una din problemele dreptului civil și dreptului muncii contemporan este raportul dintre instituțiile răspunderii materiale și patrimoniale, în special aplicarea dispozițiilor privind răspunderea în relațiile juridice, a posibilității probabile de utilizare în comun a categoriei dreptului civil și dreptului muncii.

Profesorul Gh. Avornic, în lucrările de Teorie generală a dreptului, reclamă existența ambelor forme. Răspunderea materială și răspunderea patrimonială sunt prezentate alături de răspunderea administrativă, răspunderea disciplinară, răspunderea penală, răspunderea civilă, răspunderea comercială[2, p. 298].

Dedicat studiului complex al fenomenului răspunderii juridice sub aspecte doctrinare, metodologice și practice, este cel al prof. D. Baltag, care consideră că *răspunderea civilă este o răspundere patrimonială*, deoarece urmărește repararea prejudiciului, recuperarea daunelor, plata clauzei

penale; *răspunderea civilă intervine doar în cazurile în care prejudiciatul își manifestă interesul apelând la forța de constrângere a statului; sancțiunea civilă aplicată autorului faptei ilicite constă nemijlocit din obligația de a repara integral prejudiciul cauzat, în scopul satisfacerii intereselor personale ale prejudiciatului; sancțiunea civilă are o dublă semnificație: una de prevenție, alta de reparațiune; conținutul răspunderii juridice îl constituie *răspunderea delincventului în fața pătimitului*, cu care se află pe poziție de egalitate juridică; răspunderea juridică urmărește scopul stimulării raporturilor economice normale dintre subiecții circuitului civil*[3, p.277-278].

„Răspunderea patrimonială, în opinia autorului D. Baltag, este o formă de răspundere juridică cu caracter reparator, instituită în scopul înlăturării consecințelor prejudiciabile, evaluabile pecuniar, cauzate patrimoniului persoanei vătămate, prin instituirea unei obligații de a da sau de a face în sarcina făptuitorului și în beneficiul persoanei prejudiciate”[3, p. 279].

Esența răspunderii patrimoniale și totodată elementul care o distinge față de celelalte forme de răspundere juridică, legând-o în același timp de fiecare dintre acestea, este îndatorirea de reparare. Din această perspectivă se poate spune că a răspunde din punct de vedere patrimonial înseamnă, de fapt, a repara prejudiciul cauzat altuia, și mai mult - constituie un mijloc de apărare a drepturilor subiective, mai precis a dreptului de proprietate.

În lucrarea destinată formelor răspunderii juridice, prof. E. Cojocari tratează răspunderea juridică și formele ei de manifestare care se nasc pe tărâmul relațiilor economice (de drept civil) întrucât, în opinia autoarei, aceste raporturi juridice conferă cu precădere posibilitatea subiecților de drept de a-și valorifica drepturile economice[10, p.5].

Locul și importanța răspunderii civile pot fi subliniate și prin faptul că această răspundere, indiferent dacă este delictuală sau contractuală, prin principiile și funcțiile sale, prin condițiile pe care se întemeiază și finalitățile ei, constituie dreptul comun în materie de răspundere patrimonială, contribuind la ocrotirea drepturilor subiective și intereselor legitime ale tuturor persoanelor fizice și juridice.

Însă în legislația civilă, până la ziua de azi, încă nu a fost trasată o linie sigură care ar delimita noțiunea de „*răspundere civilă*” de noțiunea „*răspundere patrimonială*”.

Autorii de drept administrativ tratează răspunderea administrativ-patrimonială ca formă de manifestare a răspunderii administrative. Lucrările autoarei A. Dastic[11, p. 53-56] dezvăluie mai multe opinii ale fenomenului răspunderii administrativ-patrimoniale, prin prisma contenciosului administrativ în Republica Moldova. Autoarea consideră că răspunderea administrativ-patrimonială a autorităților publice necesită a fi examinată în aspect dublu, adică concomitent în calitatea acestora de autoritate publică și de persoană juridică.

Aceste idei privind răspunderea administrativ-patrimonială sunt regăsite în lucrările autorilor V. Guțuleac[17], V. Cobîșneanu[9], M.Orlov[23, p.152-154].

Răspunderea administrativ-patrimonială poate fi concepută ca o răspundere a statului sau ca o răspundere a autorităților administrației publice pentru limitele serviciului public. Condițiile răspunderii administrativ-patrimoniale a statului sunt diferite de cele care caracterizează celelalte forme de răspundere juridică, căci pentru antrenarea acestei forme de răspundere administrativă se cere: existența unei hotărâri judecătorești de condamnare penală definitivă; existența unei hotărâri judecătorești, dată în urma exercitării căilor extraordinare de atac, prin care se constată: a) eroarea judiciară; b) condamnarea pe nedrept; c) formularea de către persoana fizică condamnată pe nedrept a pretențiilor pentru repararea daunelor materiale și morale.

În acest context, putem aminti o lucrare monografică autohtonă a autorilor D. Baltag și E. Moraru[4, p.94], unde statul este vizat în calitate de subiect al răspunderii juridice. Autorii fac o analiză a caracterelor distinctive și corelația dintre două forme de răspundere a statului, și anume: răspunderea juridică față de persoanele particulare și răspunderea funcționarilor publici, a organelor de stat în fața statului (ca formă distinctă a răspunderii). [4, p.178].

În opinia autorilor E. Moraru[4, p.96], A. Trăilescu[32, p.201], chiar dacă răspunderea patrimonială a administrației publice este supusă și unor reguli de drept comun, anumite reguli juridice specifice o diferențiază de răspunderea civilă delictuală, și anume: este o răspundere izvorâtă din actele publice; la baza răspunderii patrimoniale a administrației publice stă prezumpția de culpă a autorității publice emitente a actului ilegal.

În ceea ce privește litigiile în care funcționarul, personal, este parte în proces alături de autoritate, intervine principiul solidarității dintre funcționar și autoritatea publică în ceea ce privește suportarea despăgubirilor stabilite de instanță, și principiul chemării în garanție a superiorului ierarhic funcționarului

public chemat în proces, care a dat ordin scris să elaboreze sau să nu elaboreze actul.

În literatura juridică sunt identificate studii privind răspunderea materială în dreptul muncii. Existența unor deosebiri în condițiile apariției răspunderii materiale/patrimoniale a angajatului și angajatorului și unele similitudini ale acestei răspunderi cu răspunderea patrimonială în dreptul civil, a dat un motiv de a cerceta răspunderea patrimonială în dreptul muncii a angajatului și a angajatorului ca două forme distincte ale răspunderii juridice patrimoniale. Această poziție este susținută, în special, de autorii C. N. Gusov și Iu. N. Poletaev[38, p.133]. Părțile unui contract de muncă nu sunt egale în oportunitățile sale economice sau de altă natură. Angajatorul are o prioritate în raport cu salariatul. Acești factori determină anumite diferențieri în această formă de răspundere patrimonială ce ține de părțile contractului de muncă[38, p.134].

Doctrina română specifică că raportul juridic de muncă este un raport de drept privat (civil) ce se bucură, însă, de o reglementare specială, derogatorie de la multe principii ce guvernează raporturile de drept privat. La fel și răspunderea patrimonială este o varietate a răspunderii contractuale beneficiind de reguli speciale derogatorii, date de specificul raportului juridic de muncă[36, p.28; 30; 15, p.11; 37, p.19].

După autorul A. Țiclea, răspunderea patrimonială în dreptul muncii este „o formă a răspunderii juridice pentru daune, specifică dreptului muncii, ce constă în obligația angajatului sau, după caz, a angajatorului de a acoperi pagubele produse celeilalte părți în executarea contractului individual de muncă[36, p. 28].

Suntem în prezența unei răspunderi patrimoniale „reciproce”, susține autorul I. T. Ștefănescu[30, p.771], răspundere care izvorăște din contractul individual de muncă, are un caracter reparatoriu și se întemeiază pe principiile răspunderii civile contractuale.

În opinia noastră, această „reciprocitate” nu este una deplină sau completă pentru ambele părți, deoarece răspunderea angajatorului este una mai severă atât în ceea ce privește conținutul ei (angajatorul răspunde și pentru daunele morale), modul de stabilire (sarcina probei aparține întotdeauna angajatorului), cât și modalitatea de recuperare efectivă a prejudiciului (în principiu, salariatul răspunde numai în limita unei cote ce se reține până la acoperirea prejudiciului numai din veniturile sale salariale).

Răspunderea în dreptul muncii, sub denumirea de „răspundere materială”, este analizată și de doctrina autohtonă, în lucrările de specialitate ale autorilor E. Boișteanu, N. Romandaș[6, p.600].

Autorul A. Giurcău, în teza de doctorat, susține că contractul de muncă este un contract special, supus unei duble reglementări: reglementarea de drept comun, care asigură nașterea și validitatea sa; reglementarea prin lege specială, care completează sau chiar modifică normele de drept comun. Ea este *patrimonială*, deoarece salariatul care a produs o pagubă angajatorului va fi obligat, cu bunurile ce aparțin patrimoniului său, în primul rând cu salariul, să acopere acel prejudiciu, întregind patrimoniul afectat[16, p.114].

În doctrină se folosește deseori, în legătură cu obligațiile fiscale, și sintagma de „răspundere fiscală”, care nu se regăsește în principalele acte normative care reglementează sfera relațiilor fiscale, punându-se astfel problema clarificării sensului acestei noțiuni în limbajul juridic. Fără îndoială, sintagma de „răspundere fiscală” este specifică dreptului fiscal și intervine în planul raporturilor juridice fiscale dintre stat, prin organele sale, și contribuabili, izvorul acestei răspunderi juridice constituindu-l faptele ilicite în legătură cu relațiile patrimoniale privind declararea, stabilirea și colectarea impozitelor și taxelor. Folosirea noțiunii de „răspundere fiscală” este însă utilă, pentru a indica faptul că această ipostază de răspundere juridică intervine pentru încălcarea obligațiilor fiscale și are o natură patrimonială specială, deosebindu-se clar de răspunderea disciplinară, contravențională sau penală. Răspunderea fiscală, deși are anumite particularități, nu este independentă de răspunderea civilă delictuală, opinează A. Trăilescu, existând o punte de legătură între dreptul civil și dreptul fiscal[33, p.6].

Autorul autohton A. Armeanic[1], tratând răspunderea juridică și constrângerea statală în sfera dreptului fiscal, susține că există un set de acte legislative care reglementează mai multe forme de răspunderi, printre care și răspunderea patrimonială/materială a contribuabililor în ipoteza nesocotirii legislației fiscale, fiind indicate abaterile fiscale.

Doar cu cincisprezece – douăzeci de ani în urmă legislația nu reglementa posibilitatea angajării răspunderii pentru daunele de mediu pe temei obiectiv, ci presupunea aplicarea regulilor generale, proprii pentru procedura obișnuită de reparare a daunei – răspunderea subiectivă. Astăzi, însă, răspunderea juridică în raporturile de dreptul mediului apare ca și compartiment al răspunderii juridice în general, cu anumite caractere specifice.

Problema răspunderii juridice în raporturile de dreptul mediului este abordată tot mai frecvent în ultimul timp. Acest lucru se datorează viziunilor noi ale doctrinei asupra unor elemente ale răspunderii

juridice în cadrul raporturilor de dreptul mediului, la care se adaugă și constatările jurisprudenței și statisticii judiciare, care ne demonstrează adeseori ineficacitatea normelor și metodelor existente în prezent, prin lucrările autorilor: M. Duțu[13], A. Duțu[12], A. M. Trușcă[35].

Importante surse care reflectă răspunderea patrimonială în cazul cauzării de daune ecologice sunt cele ale autorului I. Trofimov [34, p.52], argumentează în lucrarea de doctorat prezența unor particularități specifice ale răspunderii patrimoniale în dreptul mediului. Autorul argumentează ipoteza inaplicabilității tuturor regulilor de drept civil pentru daunele de mediu, de asemenea prezintă unele particularități esențiale ale răspunderii patrimoniale în dreptul mediului.

Actualmente, în literatura juridică de specialitate se vorbește și despre răspunderea patrimonială în cazul titularilor profesiilor liberale (avocat, notar, executor judecătoresc). Autori care au manifestat interes în această materie sunt I. Leș[20], A. Cara-Rusnac[7], I. Frunză[14], J. L. Aubert[40], care într-o manieră deosebită tratează răspunderea patrimonială a titularilor profesii liberale numind-o „răspundere profesională”, care transcende distincția clasică dintre răspunderea delictuală sau extracontractuală și răspunderea contractuală, precum și distincția dintre răspunderea civilă și orice altă răspundere patrimonială. Răspunderea patrimonială a diferitelor categorii de profesioniști este, în opinia noastră, o răspundere specială pentru prejudiciile cauzate circumscrisă răspunderii profesionale.

Insolvabilitatea, ca instituție de drept de sine stătătoare, a apărut în Republica Moldova după proclamarea independenței. Denumită pentru început „faliment”, nu se afla printre preocupările principale ale cercetătorilor juriști, chiar dacă această necesitate exista la acea vreme, cel puțin în legătură „cu clarificarea modului de aplicare a normelor sale în practica judiciară”[26, p.2-4]. Baza teoretică a cercetării privind răspunderea în caz de insolvență o constituie lucrările celor mai recunoscuți autori din doctrina națională și străină, cum sunt: N. Roșca și A. Ilana[27], A. Tarlapan[31], C. B. Nasz[22], și alții.

Autorul V. Stati, într-un articol științific[29, p.98-130], determină noțiunea de insolvență, care este, prin excelență, o instituție juridică din cadrul ramurii dreptului comercial (dreptului afacerilor). Referitor la reglementările normative din domeniu, autorul I. Mihalache[21, p.22-28] afirmă faptul că actuala lege a insolvenței – Legea nr. 149/2012 este „excesiv de greoaie și anevoioasă”.

Atragem atenția și asupra conținutului tezei de doctorat a autoarei C. Catan[8], care cuprinde o analiză a instituției insolvenței din perspectivă financiară, prin care se înțelege situația financiară a debitorului, caracterizată prin imposibilitatea ei de a-și onora obligațiile de plată ajunse la scadență.

Concluzii.

Generalizând cele expuse, concluzionăm că în prezent, în literatura de specialitate, există mai multe puncte de vedere referitoare la forma răspunderii patrimoniale în cadrul instituției răspunderii ca formă independentă, autonomă. Diversele concepții, deseori controversate, fac și mai dificilă sarcina cercetării problemelor ce țin de răspunderea juridică patrimonială ca formă a răspunderii juridice în diversele sale circumstanțe, într-o modalitate nouă, ce pune în evidență esența, conținutul, principiile, funcțiile răspunderii juridice patrimoniale ca formă distinctă de răspundere.

Bibliografie:

1. Armeanic A. ș.a. Drept fiscal. Chișinău: Museum, 2001. 198 p
2. Avornic Gh. Teoria generală a dreptului. Vol II. Chișinău: Tipografia centrală, 2010. 580 p.
3. Baltag D. Teoria răspunderii și responsabilității juridice. Chișinău: Tipografia Centrală, 2007. 440 p.
4. Baltag D., Moraru E. Statul – subiect al răspunderii juridice: Teoria răspunderii și responsabilității juridice Chișinău: ULIM, 2015. 243 p.
5. Boilă L. P. Răspunderea civilă delictuală subiectivă. București: C. H. Beck, 2009. 464 p.
6. Boișteanu E., N. Romandaș. Dreptul Muncii. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 735 p.
7. Cara-Rusnac A. Instituția notarului prin prisma sistemelor notariale contemporane și importanța acesteia în apărarea drepturilor civile ale persoanelor. Chișinău: CEP USM, 2016. 160 p.
8. Catan C. Insolvența în dreptul fiscal. Teză de doctorat. Chișinău: 2015. 167 p.
9. Cobîșneanu V. Răspunderea patrimonială a autorităților publice în Republica Moldova. Autoref. tezei de dr.șt. juridice. Chișinău, 2004. 32 p.
10. Cojocari E. Forme ale răspunderii juridice. Chișinău: C.E.P. USM, 2011. 355 p.
11. Dastic A. Răspunderea administrativ-patrimonială în contenciosul administrativ. În: Legea și Viața, nr.9, 2005, p. 53-56.
12. Duțu A. Patrimoniul în dreptul civil și în dreptul mediului. București: Universul Juridic, 2013. 312 p.

13. Duțu M. *Tratat de dreptul mediului*. Ed. a III-a. București: C. H. Beck, 2008. 1152 p.
14. Frunză I. *Organizarea profesiei de avocat în Republica Moldova*. Chișinău: Valinex, 2011. 344 p.
15. Georgescu L. *Răspunderea patrimonială a lucrătorilor – răspundere contractuală civilă. Drept intern și comparat*. București: Universul Juridic. 2011. 277 p.
16. Giurcău A. *Răspunderea materială - modalitate a răspunderii juridice (aspecte teoretico-practice)*. Teza de doctorat. Chișinău: ULIM, 2011. 198 p.
17. Guțuleac V. *Drept contravențional*. Chișinău: Bons Offices. 2006. 270 p.
18. Lavric L. *Natura juridică a raportului ce apare în cadrul reparării prejudiciului patrimonial generat printr-un act administrativ individual*. În: *Materialele conferinței științifico-practice*, Chișinău: CEP USM, 2004.
19. Lepădătescu M. *Sistemul organelor statului în Republica Socialistă România*. București: Ed. Științifică, 1966. 412 p.
20. Leș I. *Elemente de drept notarial*. București: C.H. Beck, 2014. 216 p.
21. Mihalache I., *Insolvabilitatea întreprinzătorilor*. În: *Analele științifice ale Universității de Studii Politice și Economice Europene "Constantin Stere,, ed II, USPEE, Chișinău, 2014, p. 22-28*.
22. Nász C.B. *Declanșarea procedurii insolvenței*. București: Hamangiu, 2014. 488 p.
23. Orlov M. *Răspunderea administrativ-patrimonială- o nouă formă a răspunderii în dreptul administrativ*. În: *Materialele conferinței științifico-practice*, Chișinău: CEP USM, 2004. p. 152-154.
24. Pop L. *Tratat de drept civil. Obligațiile. Vol. II. Contractul*. București: Universul Juridic, 2009. 826 p
25. Popescu S. *Teoria generală a dreptului*. București: Lumina Lex. 2000. 366 p.
26. Roșca N. *Legea insolvenței Republicii Moldova. Calea spre perfecțiune*. În: *Conferința organizată cu prilejul aniversării a 55 de ani de la fondarea Facultății de Drept a Universității de Stat Moldova*, Chișinău 2014. p. 2-9.
27. Roșca N., Ilana A. *Necesitatea specializării instanțelor competente în materie de insolvență*. În: *Revista Națională de Drept*, nr. 12 (170), 2014, p. 89-94.
28. Săuleanu L., Rădulețu S. *Dicționar de expresii juridice latine*. București: C. H. Beck. 2007. 380p.
29. Stati V. *Noțiunea de insolvență în contextul infracțiunii de faliment intenționat*. În: *Revista Națională de Drept*, 8 (64), 2001, p. 98-103.
30. Ștefănescu I. T. *Tratat teoretic și practic de drept al muncii*. Ed. a II-a. București: Universul Juridic, 2012. 920 p.
31. Tarlapan A. *Particularitățile exercitării dreptului de gaj și dreptul de ipotecă în cadrul procesului de insolvență*. În: *Lucrările Conferinței Legea insolvenței de la teorie la practică*, Chișinău, 2014, 115 p.
32. Trăilescu A. *Răspunderea patrimonială pentru actele administrative de autoritate nelegale*. București: C.H. Beck, 2013. 296 p.
33. Trăilescu A. *Răspunderea patrimonială pentru obligațiile fiscale*. București: Universul Juridic, 2015. 273 p.
34. Trofimov I. *Răspunderea civilă în raporturile de dreptul mediului*. Teza de doctorat. Chișinău, 2013. 143 p.
35. Trușcă A. M. *Particularitățile răspunderii juridice în dreptul mediului*. București: Universul Juridic, 2012. 270 p.
36. Țiclea A. *Răspunderea pentru daune în raporturile de muncă. Teorie și jurisprudență*. București: Universul juridic, 2014. 504 p.
37. Uță L., Glodeanu R. *Răspunderea patrimonială a salariaților și angajatorilor*. București: Universul Juridic. 2017. 400 p.
38. Гусов К. Н., Полетаев Ю. Н. *Ответственность по российскому трудовому праву: научно-практическое пособие*. Москва: Велби-Проспект, 2008. 272 с.
39. Лушников А. М., Лушникова М.В. *Курс трудового права. Том 2*. Москва: Изд-во Статут, 2009. 1151 с.
40. Aubert J. L. *La responsabilite civile des notaires*. Paris: Defrenois, 2002. 176 p.

PRINCIPII DE ORGANIZARE A ACTIVITĂȚII JUDICIARE ÎN PROCESUL CIVIL

THE ORGANIZATION PRINCIPLES OF JUDICIAL ACTIVITY IN THE CIVIL PROCEDURE

Tatiana CRUGLIȚCHI, lect. univ.
Catedra de Drept
a Facultății de Drept și Științe Sociale
a Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți
tatianacruglitchi@mail.ru

Rezumat: *Codul de procedură civilă în calitate de lege-cadru a procesului civil consacră modalitățile concrete de apărare/realizare a drepturilor civile patrimoniale și nepatrimoniale încălcate sau contestate. La etapa actuală de evoluție a sistemului normativ civil și procesual civil, acesta a suferit o serie de modificări de substanță, fiind aduse modificări esențiale atât normelor de drept material cât și a celor de ordin procesual.*

Odată cu intrarea în vigoare a noilor modificări a prevederilor Codului de procedură civilă, care au reformatat simțitor etapa de pregătire a pricinii pentru dezbateri judiciare cât și au adus o serie de precizări în raport cu etapa dezbaterilor judecătorești, în practica instanțelor de judecată naționale, în cadrul procedurii civile s-au identificat o serie de dificultăți de aplicare a normelor noi cum ar fi spre exemplu admisibilitatea probelor, modalitatea de examinare a excepției de tardivitate, administrarea probelor noi înaintate cu omiterea etapei de pregătire pentru dezbateri judiciare.

Reieșind din faptul că, existența unei practici judecătorești corecte și uniforme reprezintă beneficii atât pentru activitatea instanțelor judecătorești cât și pentru justițiabili, realizarea de cercetări în raport cu problemele identificate reprezintă priorități actuale de acțiune.

Cuvinte-cheie: *proces civil, dezbateri judiciare, admisibilitatea probelor, excepția de tardivitate, administrarea probelor noi*

Abstract: *The Code of Civil Procedure as a framework law of the civil process enshrines the concrete ways of defending / realizing the patrimonial and non-patrimonial civil rights violated or contested. At the current stage of evolution of the Civil and Civil Procedural Normative System, it has undergone a series of substantive changes, being brought essential changes to both the Material Law and the Procedural Rules.*

With the entry into force of the new amendments to the provisions of the Code of Civil Procedure, which significantly reformed the stage of preparation of the case for judicial debates and brought a series of clarifications in relation to the stage of court debates, in the practice of national courts, in within the Civil Procedure, a number of difficulties were identified in the application of the new rules, such as the admissibility of evidence, the way in which the exception of lateness is examined, the administration of new evidence submitted, omitting the stage of preparation for judicial debates.

Based on the fact that the existence of a correct and uniform judicial practice represents benefits both for the activity of the courts and for the litigants, the conduct of research in relation to the identified problems represents current priorities for action.

Keywords: *the civil process, judicial debates, admissibility of evidence, exception of lateness, the administration of new evidence*

Introducere

Având în vedere modificările recente operate în Codul de procedură civilă al RM, acest demers științific abordează aspecte importante ce vizează etapa de pregătire a cauzei pentru dezbateri, precum și însăși dezbaterile judiciare realizate în cadrul părții pregătitoare a ședinței de judecată, cu ocazia examinării fondului și susținerii pledoariilor, analizează o serie de incidente procedurale și propune unele soluții susceptibile de a fi aplicate în practică de către instanțele judecătorești, bucurându-se de o actualitate permanentă pentru activitatea judiciară de zi cu zi.

Pe lângă analiza unor momente esențiale ale etapei dezbaterilor judiciare, ne propunem analiza problemelor de ordin procedural și incidentelor procedurale pasibile de a se realiza în cadrul acestei etape procedurale, precum și identificarea modalităților legale de prevenire și sancționare ale abuzului sau realizării cu rea credință a drepturilor procedurale.

Scopul cercetării reprezintă analiza sistemică, prin prisma unei succesiuni logico-juridice a activității judiciare privind procesul probațiunii, specificul ședinței de judecată cu toate incidentele procedurale ce pot surveni în cadrul procesului și toate regulile privind cercetarea și soluționarea litigiului dintre părți, instanța de judecată concluzionând, prin actul final de dispoziție, hotărârea judecătorească. Calitatea actului de justiție depinde în cea mai mare măsură de modul de realizare a dezbaterilor publice și contradictorii. Lupta judiciară se realizează în cadrul dezbaterilor publice și pe baza probelor înfățișate sau a apărărilor de fond ori de procedură invocate de părți. Fiecare acțiune a instanței și participanților la proces, în ceea ce privește acumularea, prezentarea, examinarea și aprecierea probelor se supun unor reguli procesuale generale a probațiunii cum ar fi relevanța și admisibilitatea probelor.

Realizarea scopului cercetării l-am direcționat prin prisma unor obiective speciale care să detalizeze sarcinile cercetării, și anume: analiza cadrului legal pertinent la caz, a acțiunilor procesuale pasibile de a fi întreprinse de către participanții la proces în cadrul procesului probațiunii și efectelor neîndeplinirii lor, diferențierea conceptelor de amânare, întrerupere și suspendare a ședinței de judecată.

Metode, procedee și tehnici de cercetare utilizate: metoda analitică prin procedeul descompunerii conceptului cercetat în elementele/ etapele sale componente ne va permite analiza noțiunii și esenței dezbaterilor judiciare și a procesului probațiunii realizat la diferite etape probatorii și cercetarea fiecăreia dintre acestea ca părți necesare ale unui întreg. Am utilizat metoda comparării între acțiunile procesuale pasibile de a fi realizate de către participanții la proces în cadrul etapei de pregătire pentru dezbateri judiciare și în cadrul dezbaterilor judiciare. Suplimentar am comparat din punct de vedere a procesului civil, așa noțiuni ca amânarea, întreruperea și suspendarea ședinței de judecată. Prin prisma metodei logice, operațiunilor de deducție și inducție, am studiat esența probațiunii la diferite etape judiciare, pornind de la principiile generale ale procesului civil. Prin metoda sistemică am analizat noțiunea și conținutul activităților judiciare de determinare, colectare, prezentare, administrare și apreciere a dovezilor la diferite etape ale procesului civil.

Rezultate

Calitatea actului de justiție depinde în cea mai mare măsură de modul de realizare a dezbaterilor publice și contradictorii. Lupta judiciară se realizează în cadrul dezbaterilor publice și pe baza probelor înfățișate sau a apărărilor de fond ori de procedură invocate de părți.

Regula rolului activ este opozabilă participanților la proces, titulari ai unui interes material și/sau procesual. Nemijlocit Curtea Europeană a Drepturilor Omului, în jurisprudența sa privind admisibilitatea cererilor parvenite către Curte, statuează asupra necesității părților de a manifesta un rol activ în procesul realizării drepturilor sale. Procedura în fața Curții are un caracter contradictoriu. Astfel, părțile – reclamantul și pârâțul – trebuie să-și susțină argumentele atât în fapt cât și în drept. În cazul în care o parte omite să propună probele sau informațiile solicitate de Curte, ori să prezinte, din proprie inițiativă, informații pertinente, sau dă dovadă, în alt fel, de lipsă de participare efectivă la procedură, Curtea poate trage, din comportamentul său, concluziile pe care le consideră adecvate.

Comportamentul participanților la proces pentru realizarea dreptului la un proces echitabil soluționat în termen rezonabil prevăzut de art 6 al CEDO rezultă și din responsabilitatea cu care cei legal citați se prezintă în fața instanței. În prezent, nu este suficient doar de a menționa motivele neprezentării la ședință fără a prezenta dovezi. În orice caz, instanța trebuie să examineze în deaproape toate obstacolele pentru parte și să amâne ședința doar din acel temei ca excepție. În prim-plan trebuie să stea accelerarea procesului de judecată¹ și respectarea termenului rezonabil de examinare a cauzei.

Explicațiile părților și intervențiilor pot oferi instanței materiale importante, pentru determinarea obiectului probațiunii, cercului faptelor probatorii, etc.² Nemijlocit în cererea de chemare în judecată se conțin unele explicații ale reclamantului asupra cunoștințelor cauzei, reclamantul fiind obligat să-și motiveze cerințele și să indice în cererea de chemare în judecată circumstanțele pe care acestea se bazează. Pârâțul la fel are posibilitatea de a oferi explicații (pentru a se apăra) înainte de începerea dezbaterilor judiciare, depunând o referință prin care pârâțul se exprimă asupra faptelor invocate de

¹ Delcheva V., Consiliul Superior al Magistraturii, Banca Mondială. Accelerarea procedurilor în instanțele judecătorești. Analiză cu recomandări de îmbunătățire a situației. Chișinău: "Elan Inc" SRL, 2009 (Tipogr. «Elan Poligraf» SRL) p.34.

² Chironachi VI., Probele și probatiunea în procesul civil [on line] [accesat la 05.05.2020], disponibil pe: <https://ru.scribd.com/doc/307202291/Probe-Si-Probatiunea-in-Procesul-Civil>, p.13.

reclamant în cererea de chemare în judecată, referința care la fel poate indica la stabilirea anumitor fapte.¹

Calea procedurală de obținere a mijlocului de probă sub formă de explicații ale participanților la proces, este reglementată la art. 214 Cod de procedură civilă al RM. Astfel, după prezentarea raportului asupra cauzei, instanța judecătorească ascultă explicațiile reclamantului și ale intervenientului care participă din partea reclamantului, ale pârītului și ale intervenientului care participă din partea pârītului, precum și ale celorlalți participanți la proces.

Participantul la proces care nu se poate prezenta în ședința de judecată din cauza aflării peste hotarele Republicii Moldova, din cauza executării pedepsei în penitenciarele din Republica Moldova, din cauza internării într-o instituție medicală sau a dizabilităților locomotorii poate fi audiat prin intermediul videoconferinței, la cerere sau din oficiu. Audierea prin intermediul videoconferinței a participantului la proces are loc, după caz, la sediul misiunii diplomatice sau al oficiului consular al Republicii Moldova, la sediul instituției penitenciare, al instituției medicale, de asistență socială, al autorității tutelare sau al organului de probațiune, care dispun de mijloace tehnice corespunzătoare și verifică identitatea participantului.

Conchidem că, explicațiile părților și intervenienților reprezintă mijlocul de probă cel mai dintâi supus examinării judecătorești, deoarece unele date și informații probante se conțin deja în cererea de chemare în judecată, iar datorită faptului că explicațiile emană de la persoanele interesate în proces, ele au gradul cel mai mare de risc de a fi false, instanța avînd obligația atenției și diligenței duble, atunci cînd se folosește de explicațiile părților sau terțelor persoane, pentru a stabili faptele invocate în proces.

În general, probațiunea judiciară este o activitate strict reglementată de lege și este introdusă între niște limite concrete. Această activitate este determinată de principiile procesuale civile și se detaliază pe tot parcursul procesului. Fiecare acțiune a instanței și participanților la proces, în ceea ce privește acumularea, prezentarea, examinarea și aprecierea probelor se supun unor reguli procesuale generale a probațiunii cum ar fi relevanța și admisibilitatea probelor. Instanța judecătorească apreciază probele după intima ei convingere, bazată pe cercetarea multiaspectuală, completă, nepărtinitoare și nemijlocită a tuturor probelor din dosar în ansamblul și interconexiunea lor, călăuzindu-se de lege. Nici un fel de probe nu au pentru instanța judecătorească o forță probantă prestabilită fără aprecierea lor. Fiecare probă se apreciază de instanță privitor la relevanța și admisibilitatea lor, iar toate probele în ansamblu, privitor la legătura lor reciprocă și suficientă pentru soluționarea cauzei.

Regula relevanței obligă instanța de judecată să primească în proces, doar acele probe prezentate, care au importanță pentru soluționarea pricinii, deci să fie în legătură cu litigiul. Probele au legătură cu litigiul, atunci cînd ele au legătură cu circumstanțele invocate în acțiune și care fac obiectul probațiunii. Sarcina instanței constă-n aceea că ea va lua toate măsurile posibile pentru a atrage în proces toate probele necesare, care au legătură cu litigiul și totodată să nu admită aglomerarea litigiului cu materiale și date factice, care nu au legătură cu cauza.

Prin admisibilitatea probelor, prin prisma prevederilor art.122 CPC al RM, se înțelege, în primul rînd, regula în baza căreia instanța de judecată poate folosi doar acele mijloace de probă, care sînt prevăzute de lege - explicațiile părților, depozițiile martorilor etc. Alte mijloace de probă, neprevăzute de lege, instanța nu are dreptul să le admită. Însă, în procesul civil, regula admisibilității mai are un înțeles și anume că acele circumstanțe ale cauzei civile, care conform legii trebuie să fie confirmate prin anumite mijloace de probă, nu pot fi confirmate cu nici un alt fel de mijloace de probă. Se consideră inadmisibile probele obținute cu încălcarea prevederilor legii, cum ar fi inducerea în eroare a participantului la proces, încheierea actului de către o persoană neîmputernicită, încheierea defectuoasă a actului procedural, alte acțiuni ilegale.

Proba pentru a fi reținută la o speță concretă, trebuie să fie concludentă, adică să conducă la soluționarea litigiului. Instanța încuviințează o probă doar dacă consideră că ea va duce la dezlegarea pricinii. O probă concludentă este întotdeauna și o probă pertinentă. Într-adevăr o probă, care nu este în legătură cu obiectul procesului, nu poate conduce la soluționarea acestuia.

În cadrul dezbaterilor judiciare, probele se cercetează într-o anumită consecutivitate. Conform regulii generale, ulterior ascultării explicațiilor participanților la proces, instanța de judecată cercetează probele după următoarea consecutivitate legală generală, dacă o altă consecutivitate nu a fost stabilită cu acordul părților - audierea martorilor, cercetarea înscrisurilor, cercetarea probelor materiale, reproducerea

¹ Ginossar S., Elementele probei judiciare în sistemul englez. Revista de drept internațional comparat, Bruxelles, 1965, nr. 1-2, p.200, citat în: Chironachi Vladimir. Probele și probațiunea în procesul civil, [on line] [accesat la 05.05.2020], disponibil pe: <https://ru.scribd.com/doc/307202291/Probe-Si-Probatiunea-in-Procesul-Civil>, p.14.

înregistrărilor audio-video și cercetarea lor, cercetarea concluziilor expertului, specialistului, a concluziilor autorităților publice.

Importanța formalităților reglementate de legea procesual civilă în materia cercetării probelor rezidă în faptul că, pentru realizarea sarcinilor sale de îndeplinire a justiției, instanța de judecată este obligată pentru a emite o hotărâre corect motivată și obiectivă, să examineze doar acele probe, care pot contribui în realitate la aceasta.

Proba care nu a fost prezentată la etapa de pregătire a cauzei pentru dezbateri nu va mai putea fi administrată pe parcursul procesului decât în cazul în care: participantul a fost în imposibilitate de a prezenta proba în termen; administrarea probei nu duce la întreruperea ședinței.

După examinarea tuturor probelor, președintele ședinței de judecată clarifică dacă participanții la proces nu solicită completarea materialelor din dosar în condițiile art. 119¹ alin. (4) CPC al RM. Proba prezentată după faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare care determină întreruperea ședinței se administrează dacă este acceptată de partea adversă. Aceasta are dreptul la proba contrară în termenul stabilit de instanță numai asupra aceluiași aspect pentru care s-a admis proba invocată.

În raport cu întreruperea ședinței de judecată menționăm că, acest incident de ordin procedural este reglementat expres în art.204¹ CPC. În condițiile în care ședința de judecată a fost deschisă și a început examinarea cauzei în fond, întreruperea ședinței poate avea loc doar din motive ce țin de regimul de muncă al instanței de judecată (pauza de prânz, sfârșitul zilei de muncă) sau în cazul depunerii noilor probe peste termen potrivit art. 119¹ alin.(4) CPC.

Dacă să analizăm în aspect comparativ, noțiunile de „amânare a procesului” și „întreruperea ședinței de judecată”, se va reține că, aceste noțiuni diferă una de alta, având fiecare trăsăturile sale caracteristice, care nu trebuie confundate. În cazul amânării procesului, instanța de judecată fixează o dată pentru desfășurarea noii ședințe, or, în sensul art. 208 CPC și ținând cont de prevederile art. 273 CPC, în cazul amânării procesului, ședința de judecată se deschide din nou și se întocmește un nou proces-verbal. În conformitate cu art. 204 alin. (1) CPC, în condițiile în care ședința de judecată a fost deschisă și examinarea pricinii în fond a început, pot apărea incidente procesuale care fac imposibilă continuarea examinării în aceeași zi și determină întreruperea ședinței de judecată, cu posibilitatea continuării acesteia la o altă dată și oră, ce vor fi fixate de instanța de judecată.¹ Astfel, întreruperea ședinței de judecată se admite doar după începerea examinării cauzei în fond și doar în cadrul examinării cauzei în fond, pe când amânarea ședinței de judecată se admite în afara etapei de examinare a cauzei în fond, adică soluția de amânare se admite în cadrul ședinței de pregătire, or în cazul amânării pledoariilor or a deliberării și pronunțării soluției în fond.

Alt incident procesual, suspendarea judecării desemnează tocmai situația în care procedura de judecată este oprită. Suspendarea judecării constă tocmai în stoparea temporară a cursului judecării, stopare generată fie de motive voite de părți – reflectând astfel principiul disponibilității în drepturi în procesul civil, fie din motive independente de voința părților.

Noțiunile de suspendare legală (art. 260 CPC) și de suspendare voluntară (art. 261 CPC), nu sunt riguros exacte deoarece în ambele situații cazurile de suspendare sunt prevăzute de lege, care, de altfel, vorbește despre o suspendare de drept sau obligație de a suspenda procesul și de posibilitatea instanței de a suspenda judecata. Astfel, drept criteriu de bază a distincției temeiurilor de suspendare a procesului civil identifică opțiunea instanței de judecată în cazul apariției circumstanței care duce la suspendarea procesului, existând astfel: temeiuri de suspendare obligatorie și temeiuri de suspendare facultativă.

Discuții. Concluzii

Pentru a fi asigurată atingerea scopului acțiunii civile și anume de restabilire a dreptului lezat sau interesului contestat printr-o hotărâre legală și întemeiată a instanței de judecată, fiecare pricină dedusă judecării urmează a fi examinată într-un proces civil echitabil soluționat în termen rezonabil.

O importanță esențială și determinantă pentru examinarea fondului cauzei civile o are probațiunea, în calitate de sursă de informații pentru justa soluționare a cauzei civile. În general, probațiunea judiciară este o activitate strict prevăzută de lege și este introdusă între niște limite concrete. Această activitate este determinată de principiile procesuale civile și se detaliază pe tot parcursul procesului. Fiecare acțiune a

¹ Amihalachioae GH., Barbăneagră AL., Recomandarea CSJ nr. 46 Cu privire la aplicarea corectă a normelor procedurale ce reglementează întocmirea procesului-verbal în cazurile întreruperii ședinței de judecată și amânării procesului civil Revista științifico-practică și informativă de drept Avocatul Poporului 11-12/2013 ISSN 1810-7141, p.20.

instanței, sau altor participanți la proces în ceea ce privește acumularea, prezentarea, examinarea și aprecierea probelor se supun unor reguli procesuale generale a probațiunii: relevanța și admisibilitatea probelor. Instanța judecătorească apreciază probele după intima ei convingere, bazată pe cercetarea multiaspectuală, completă, nepărtinitoare și nemijlocită a tuturor probelor din dosar în ansamblul și interconexiunea lor, călăuzindu-se de lege. Nici un fel de probe nu au pentru instanța judecătorească o forță probantă prestabilită fără aprecierea lor. Fiecare probă se apreciază de instanță privitor la relevanța și admisibilitatea ei, iar toate probele în ansamblu, privitor la legătura lor reciprocă și suficientă pentru soluționarea cauzei.

În cadrul procesului civil, sunt pasibile de a interveni circumstanțe care au ca efect amânarea, întreruperea ori suspendarea procesului. Amânarea procesului stipulată la art.208 CPC reprezintă o normă de trimitere, astfel că, amânarea procesului se admite doar în cazurile prevăzute de CPC. În redacția actuală a CPC, art.208 nu enumeră o listă expresă de situații procedurale în care se amână procesul de judecată, ci face o mențiune că acesta se amână în situațiile expres prevăzute de prezentul cod, iar în cazul în care CPC nu prevede expres în cuprinsul său că un anumit incident procedural duce la amânarea procesului, atunci anume va interveni întreruperea procesului. Majoritatea cazurilor de amânare intervin de regulă la anumite etape procesuale când examinarea cauzei în fond încă nu a început (etapa de pregătire pentru dezbateri judiciare) or, după finalizarea examinării cauzei în fond instanța amână pledoariile. Totuși, în situația în care aceste circumstanțe survin în cadrul examinării cauzei în fond (cereri, demersuri), instanța de judecată, doar în cazul în care va constata că partea sau participantul la proces a fost în imposibilitate de a înainta cererile, demersurile date la etapa procesuală corespunzătoare, va putea dispune nu amânarea ci întreruperea ședinței de judecată. În cazul întreruperii ședinței de judecată, instanța, în funcție de timpul necesar efectuării actului procedural, fixează o dată pentru continuarea ședinței de judecată. Data este adusă la cunoștința celor prezenți printr-un act scris, care este contrasemnat de cei prezenți în ședință.

Suspendarea judecării, ca instituție procesual-civilă desemnează tocmai situația în care procedura de judecată este oprită fie din motive voite de părți – reflectând astfel principiul disponibilității în drepturi în procesul civil, fie din motive independente de voința părților. Pe toată durata suspendării procesului cauza judecată subzistă: acțiunea civilă își produce efectele, actele procedurale anterioare își conservă eficacitatea.

Concluzionăm că etapa dezbaterilor judiciare reprezintă etapa de bază de materializare a activității de soluționare a unei cauze civile.

Bibliografie:

1. Amihalachioae GH., Barbăneagră AL., Recomandarea CSJ nr. 46 Cu privire la aplicarea corectă a normelor procedurale ce reglementează întocmirea procesului-verbal în cazurile întreruperii ședinței de judecată și amânării procesului civil Revista științifico-practică și informativă de drept Avocatul Poporului 11-12/2013 ISSN 1810-7141, p.20
2. Chironachi VI., Probele si probatiunea in procesul civil [on line] [accesat la 05.05.2020], disponibil pe: <https://ru.scribd.com/doc/307202291/Probe-Si-Probatiunea-in-Procesul-Civil>, p.13
3. Delcheva V., Consiliul Superior al Magistraturii, Banca Mondială. Accelerarea procedurilor în instanțele judecătorești. Analiză cu recomandări de îmbunătățire a situației. Chișinău: "Elan Inc" SRL, 2009 (Tipogr. «Elan Poligraf» SRL) p.34
4. Ginossar S., Elementele probei judiciare în sistemul englez. Revista de drept internațional comparat, Bruxelles, 1965, nr. 1-2, p.200, citat în: Chironachi Vladimir. Probele si probatiunea in procesul civil, [on line] [accesat la 05.05.2020], disponibil pe: <https://ru.scribd.com/doc/307202291/Probe-Si-Probatiunea-in-Procesul-Civil>, p.14

PROTECȚIA ȘI ASISTENȚA VICTIMELOR VIOLENȚEI ÎN FAMILIE DIN PERSPECTIVA CONVENȚIEI DE LA ISTAMBUL

PROTECTION AND ASSISTANCE TO VICTIMS OF FAMILY VIOLENCE IN THE PERSPECTIVE OF ISTANBUL CONVENTION

Arina ȚURCAN-DONȚU, doctorandă,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, avocată

Rezumat: *Violența în familie este una dintre cele mai grave probleme cu care se confruntă societatea contemporană, atât la nivel internațional, cât și la cel național. Potrivit datelor statistice, la nivel global, 38% de femei ucise sunt omorâte de partenerul lor intim, aproximativ 818 milioane de femei din întreaga lume au suferit acte de violență fizică sau sexuală din partea partenerului și / sau din partea altor persoane. [13, p. 1]*

La nivel national, în urma violenței în familie, în anul 2019, au suferit 539 persoane, 69,2% din victime au fost femei. [13, p. 2]

Violența în familie are numeroase efecte negative, grave, atât pe termen lung, cât și pe termen scurt, directe (asupra victimei) și indirecte (asupra persoanelor care asistă la actele de violență – de ex., copiii care sunt martori ai actelor de violență aplicate în privința unui membru al familiei). Astfel, victimele violenței în familie au nevoie continuă de protecție adecvată împotriva violenței și de sprijin și asistență pentru depășirea consecințelor violenței.

Protecția și asistența victimelor violenței în familie vizează asigurarea măsurilor de protecție, precum și a accesului victimelor la gama serviciilor sociale, medicale și juridice, în conformitate cu necesitățile specifice ale victimei.

Prin ratificarea tratatelor internaționale privind drepturile omului, Republica Moldova și-a asumat obligația juridică de a asigura și proteja drepturile tuturor persoanelor aflate pe teritoriul său sub jurisdicția lor, inclusiv de a preveni și sancționa violența în familie.

Un instrument internațional adoptat în domeniul protecției drepturilor și libertăților fundamentale îl constituie Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice (cunoscută sub denumirea de - Convenția de la Istanbul). Necesitatea adoptării Convenției a fost determinată de amploarea violenței la care sunt supuse femeile atât în Europa, cât și în întreaga lume fapt ce a impus o atenție reînnoită a politicilor în acest domeniu.

Cuvinte-cheie: *Convenția de la Istanbul, victimă, violență în familie, protecția și asistența victimei, asistență juridică, asistență psihologică.*

Summary: *Domestic violence is one of the most serious problems facing contemporary society, both internationally and nationally. According to statistics, globally, 38% of women killed are killed by their intimate partner, approximately 818 million women worldwide have suffered acts of physical or sexual violence from their partner and / or others. [13, p. 1]*

At national level, following the domestic violence, in 2019, 539 people suffered, 69.2% of the victims were women. [13, p. 2]

Domestic violence has many negative, serious, both long-term and short-term effects, direct (on the victim) and indirect (on people who witness acts of violence - e.g., children who witness acts of violence) applied to a family member). Thus, victims of domestic violence continue to need adequate protection against violence and support and assistance in overcoming the consequences of violence.

The protection and assistance of victims of domestic violence aims to ensure protection measures, as well as victims' access to the range of social, medical and legal services, in accordance with the specific needs of the victim.

By ratifying the international human rights treaties, the Republic of Moldova has assumed the legal obligation to ensure and protect the rights of all persons on its territory under their jurisdiction, including to prevent and sanction domestic violence.

An international instrument adopted in the field of the protection of fundamental rights and freedoms is the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (known as the Istanbul Convention). The need for the adoption of the Convention has been determined by the extent of violence against women both in Europe and around the world,

which has required renewed policy attention in this area.

Keywords: *Istanbul Convention, Victims, Domestic Violence, Protection and Assistance to Victims, Legal Assistance, Psychological Assistance.*

Introducere. Drepturile și libertățile fundamentale ale omului sunt prerogative conferite de dreptul național și recunoscute de dreptul internațional fiecărui individ în raporturile sale cu comunitatea și cu statul, ce dau expresie unor valori sociale fundamentale.

Un instrument internațional adoptat în domeniul protecției drepturilor și libertăților fundamentale îl constituie Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice (cunoscută sub denumirea de - *Convenția de la Istanbul*). Necesitatea adoptării Convenției a fost determinată de amploarea violenței la care sunt supuse femeile atât în Europa, cât și în întreaga lume fapt ce a impus o atenție reînnoită a politicilor în acest domeniu. [10, p. 7]

Convenția de la Istanbul prezintă definiția de „*violență în familie*” prin referirea la actele de violență fizică, sexuală, psihologică și economică produse în familie sau în unitatea domestică, indiferent de faptul dacă agresorul locuiește sau a locuit împreună cu victima. Această definiție nu se focusează pe aspectul de gen, referindu-se la victime și agresori de ambele sexe.

În legislația națională definiția de *violență în familie* este reglementată în art. 2 din Legea nr. 45 din 01.03.2007 cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie vizînd actele de violență fizică, sexuală, psihologică, spirituală sau economică, cu excepția acțiunilor de autoapărare sau de apărare ale altei persoane, inclusiv amenințarea cu asemenea acte, comise de către un membru de familie în privința altui membru al aceleiași familii, prin care s-a cauzat victimei prejudiciu material sau moral. [3]

Din analiza comparativă a definițiilor expuse supra rezultă că prevederile legale naționale au fost racordate la definiția cuprinsă în Convenția de la Istanbul. Astfel, dacă la etapa adoptării legii aceasta făcea referire doar la persoanele aflate în relații de căsătorie, în condițiile locuirii separate, ca rezultat al adoptării Legii nr. 196/2016, prin art. 3 din Legea nr. 45 din 01.03.2007 cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie a fost extins arealul subiecților protejați de lege și anume s-a stipulat expres că subiecți pot fi și *foștii soți* (persoanele divorțate). La fel, în condiția de locuire separată au fost incluse și *persoanele care se află ori s-au aflat în relații asemănătoare celorla dintre soți (concubinaj)*. [10, p. 15]

Convenția Europeană privind Prevenirea și Combaterea Violenței față de Femei este primul instrument juridic obligatoriu din Europa care creează un cadru juridic cuprinzător pentru combaterea violenței prin prevenire, protecție, atragere la răspundere a agresorilor și oferirea asistenței pentru victime. Convenția de la Istanbul definește diferite forme de violență împotriva femeilor: fizică, sexuală și psihologică și stabilește legătura dintre realizarea egalității de gen și eradicarea violenței față de femei. Astfel, se recunoaște natura structurală a violenței față de femei drept o manifestare a pozițiilor istorice de inegalitate dintre femei și bărbați.

Obiectivul Convenției de la Istanbul îl constituie toleranța zero față de orice formă de violență față de femei, fiind un pas important în eforturile instituțiilor europene și autorităților naționale de a asigura securitatea și siguranța femeii în Europa, dar și la nivel global.

La la 6 februarie 2017 Republica Moldova a semnat Convenția de la Istanbul, devenind cel de-al 44-lea stat semnatar al tratatului.

Necesitatea ratificării acestui important instrument internațional, care instituie măsuri de prevenire a violenței împotriva femeilor și a violenței domestice, precum și măsuri pentru protecția victimei și tragerea la răspundere a agresorului, se impune și în contextul tendințelor și politicilor la nivelul tuturor statelor europene.

Conținutul de bază. Convenția de la Istanbul definește mai multe noțiuni și anume: „*violența împotriva femeilor*”, „*violența în familie*”, „*gen*”, „*violență bazată pe gen împotriva femeilor*”, „*femeile*” în vederea indicării tuturor statelor/destinatariilor Convenției a semnificației acestora. Toate aceste noțiuni au drept obiectiv elucidarea conceptelor utilizate pe parcursul cuprinsului întregului act în vederea excluderii ambiguităților, contradicțiilor sau îndoielilor cu privire la semnificația unei sau altei noțiuni.

Potrivit prevederilor art. 54 alin.(4) din Legea cu privire la actele normative „*În cazul în care se impune utilizarea unor noțiuni sau termeni consacrați din tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte ori din legislația Uniunii Europene, în proiect se asigură corespunderea acestora termenilor sau, respectiv, noțiunilor consacrate din legislația națională. Dacă este necesară preluarea unor termeni și sintagme noi din alte limbi, se indică și corespondentul acestora în limba română.*” [5]

Pe lângă noțiunea de „*violența în familie*” Convenția de la Istanbul definește și conceptul de

„*violență împotriva femeilor*” care derivă, în esență, din însăși denumirea Convenției care are drept obiectiv primordial protecția femeilor față de actele de violență, precum și din articolul 1 lit. (b) care statuează că unul din scopurile Convenției este de a contribui la eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor și promovarea egalității reale între femei și bărbați, inclusiv prin abilitarea femeilor. Partea a doua a definiției este identică cu formularea din Recomandarea Rec(2002)5 a Comitetului de Miniștri, adresată statelor-membre ale Consiliului Europei, din Recomandarea generală nr. 19 a Comitetului CEDAW privind violența împotriva femeilor (1992), precum și din articolul 1 al Declarației ONU cu privire la eliminarea tuturor formelor de violență asupra femeilor. Prin Convenție s-a extins, însă, definiția pentru a include noțiunea de „suferință economică”, care poate avea legătură cu violența psihologică. [10, p. 14-15]

Cu toate acestea, cadrul normativ national nu reglementează noțiunea de „*violența împotriva femeilor*”. Deși, în urma amendamentelor operate prin Legea nr. 196/2016 în preambulul Legii nr.45/2007 s-a stabilit expres că violența în familie afectează femeile în mod disproporționat, totuși, propunerea de includere a aceste noțiuni.

Legislația Republicii Moldova, incriminează penal actele de violență, atât violența fizică și sexuală, cât și actele de violență economică. În acest sens, actele de violență fizică și economică sunt incriminate în art. 201¹ din Codul Penal, iar actele de violență sexuală fac obiectul normelor penale prevăzute în Capitolul IV din Codul Penal. În acest fel, victima actelor de violență fizică, economică și sexuală, poate dobândi statut procesual și beneficia de garanții de ordin procesual și material, prevăzute de Codul de procedură penală și alte legi speciale. [1]

Conform art. 58 CPP RM „*Se consideră victimă orice persoană fizică sau juridică căreia, prin infracțiune, i-au fost aduse daune morale, fizice sau materiale*” [2] .

Victima beneficiază de drepturile sale și își exercită obligațiile personal sau, dacă legea permite, prin reprezentanți. În cazul în care victima este un minor, drepturile acesteia sunt exercitate de reprezentanții ei legali (art. 58, alin. (10) CPP RM).

Conform art. 59 CPP RM „*Parte vătămată este considerată persoana fizică sau juridică căreia i s-a cauzat prin infracțiune un prejudiciu moral, fizic sau material, recunoscută în această calitate, conform legii, cu acordul victimei. Minorul căruia i s-a cauzat prejudiciu prin infracțiune va fi considerat parte vătămată fără acordul său*” [2].

Normele de procedură penală menționate, de rând cu prevederi cu aplicare generală pentru persoane cu statut de victimă/parte vătămată a oricărei infracțiuni, conțin și dispoziții mai speciale, care se referă la victimele/părțile vătămate pe anumite categorii de infracțiuni, precum *infracțiunile de tortură, tratamente inumane sau degradante*, ori excepții pentru victimele *traficului de ființe umane* etc.

Specificările și excepțiile din normele cu caracter general, care oferă garanții suplimentare unor categorii aparte de persoane cu statut de victimă/parte vătămată în proces, face posibilă preluarea acestei formule și în beneficiul victimei/părții vătămate pe cauzele de violență în familie sau infracțiuni privind viața sexuală.

Folosirea acestor oportunități, dictată de necesitățile specifice ale victimelor, în virtutea caracterului deosebit de sensibil al categoriei menționate de infracțiuni, este încurajată și de Convenția de la Istanbul. Tratatul internațional precitat promovează importanța informării corespunzătoare a victimei/părții vătămate despre drepturile sale și acțiunile necesare de întreprins pentru a obține asistență și protecție, rolul pro-activ al organelor de drept și justiție în ce privește referirea lor pentru consiliere și recuperare, în cadrul procesului penal. [10, p. 169-170]

Din perspectiva asigurării compatibilității legislației procesual-penale cu spiritul Convenției de la Istanbul, considerăm binevenită modificarea și completarea articolelor 52, 53, 57, 58 și 60 ale Codului de procedură penală, în vederea stabilirii unor garanții suplimentare victimei/părții vătămate pe cauzele de violență în familie și violență sexuală, corespunzător cerințelor dictate de specificul acestor infracțiuni.

Articolul 20 din Convenția de la Istanbul instituie obligația părților de a lua măsurile legislative sau alte măsuri necesare pentru a asigura faptul că victimele au acces la servicii care facilitează recuperarea lor în urma violenței. Aceste măsuri ar trebui să includă, atunci când este necesar, servicii precum consilierea juridică și psihologică, asistența financiară, găzduirea, educația, formarea și asistența în găsirea unui loc de muncă. În art. 20 din Convenția de la Istanbul se indică că părțile vor lua măsurile legislative sau alte măsuri necesare pentru a asigura faptul că victimele au acces la servicii medicale și sociale și faptul că serviciile au alocate resurse adecvate și că profesioniștii sunt formați să asiste victimele și să le trimită către serviciile corespunzătoare.

Analizând cadrul normativ din perspectiva art. 20 a Convenției de la Istanbul constatăm că Legea nr. 45 din 01.03.2007 cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie prevede obligații de acordare a serviciilor pentru victimele violenței în familie pentru 8 instituții publice. Protecția și asistența victimelor violenței în familie vizează asigurarea măsurilor de protecție, precum și a accesului victimelor la gama serviciilor sociale, medicale și juridice, în conformitate cu necesitățile specifice ale victimei. Aceste servicii includ plasament, asistență socială, asistență medicală, consiliere psihologică, asistență juridică, linie telefonică pentru victimele violenței în familie. [3]

Potrivit art. 11 din Legea nr. 45 din 01.03.2007 cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie, victima violenței în familie are dreptul la următoarele servicii:

asistență pentru recuperare fizică, psihologică și socială prin acțiuni speciale medicale, psihologice, juridice și sociale. Acordarea serviciilor de protecție și asistență nu este condiționată de dorința victimei de a face declarații și a participa la procese de urmărire în justiție a agresorului;

asistență juridică primară și calificată gratuită conform legislației cu privire la asistența juridică garantată de stat;

asistență medicală de instituțiile medico-sanitare în conformitate cu Legea cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală. Examinarea corporală a victimei și perfectarea actelor de constatare medico-legală a gravității vătămării integrității corporale sau a sănătății se efectuează gratuit în cazurile prevăzute de lege.

Din textul normei enunțate supra rezultă că victimele violenței în familie beneficiază de asistență gratuită în cadrul procesului de reabilitare – restabilire a sănătății fizice și psihice, precum și reintegrare - restaurare a vieții în mediul social. Accesul la această asistență nu depinde de participarea într-un proces penal, dar participanții în cadrul unui proces penal beneficiază de asistență și protecție suplimentară.

Potrivit art. 8 alin. (1) din Legea nr. 137 din 29.07.2016 cu privire la reabilitarea victimelor infracțiunilor, victimele infracțiunilor beneficiază, la cerere, de consiliere psihologică, care este asigurată, în condițiile prezentei legi, de către psihologii din cadrul subdiviziunilor teritoriale de asistență socială, al organizațiilor necomerciale sau al persoanelor juridice cu scop lucrativ care activează în domeniul reabilitării victimelor infracțiunii și care au fost cooptate în acest scop de către autoritățile publice locale sau de către Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale. [4]

Deși în baza prevederilor art. 8-10 din Legea nr. 137 privind reabilitarea victimelor infracțiunilor, victimele pot beneficia de consiliere psihologică din contul statului începând cu 09 martie 2017, la moment aceste servicii nu sunt accesibile. Un impediment în acordarea acestor servicii este și inexistența unui cadru normativ ce ar reglementa exercitarea profesiei de psiholog, inclusiv sistemul de licențiere și acreditare a psihologilor cu drept de liberă practică în psihologie. Această lacună în legislație creează dificultăți și în procesul de acordare a serviciilor de consiliere și asistență psihologică, dar și în administrarea în calitate de probă a concluziilor formulate de psihologi și a rapoartelor de evaluare psihologică a victimelor violenței sexuale. În acest sens se impune necesitatea elaborării unei legi speciale ce ar reglementa exercitarea profesiei de psiholog, inclusiv sistemul de licențiere și acreditare a psihologilor cu drept de liberă practică în psihologie.

O altă provocare în asigurarea drepturilor tuturor victimelor este că cadrul normativ actual nu asigură victimei posibilitatea de a fi asistată de un avocat ce acordă asistență juridică garantată de stat la etapa depunerii plângerii și acțiunilor procesuale efectuate până la etapa recunoașterii în calitate de parte vătămată. Reglementările normative ce vizează protecția și asigurarea respectării drepturilor și intereselor legitime ale victimelor conțin prevederi confuze și contradictorii care generează consecvențe și dificultăți în accesarea serviciilor de asistență juridică garantată de stat.

Astfel, art. 11 alin. (1) din Legea nr. 137 din 29.07.2016 cu privire la reabilitarea victimelor infracțiunilor prevede că victima infracțiunii beneficiază de asistență juridică garantată de stat, în conformitate cu prevederile Codului de procedură penală și în condițiile Legii nr. 198-XVI din 26 iulie 2007 cu privire la asistența juridică garantată de stat, dacă infracțiunea a fost săvârșită pe teritoriul Republicii Moldova sau dacă infracțiunea a fost săvârșită în afara teritoriului Republicii Moldova și victima este cetățean al Republicii Moldova, străin sau apatrid care locuiește legal în Republica Moldova, iar procesul penal se desfășoară în Republica Moldova. [4]

Potrivit prevederilor art. 60 alin. (1) p. 18 Cod de procedură penală, partea vătămată are dreptul să fie reprezentată de un avocat ales, iar dacă nu are mijloace pentru a plăti avocatul, să fie asistată, în condițiile legii, de un avocat care acordă asistență juridică garantată de stat. Însă, articolul 58 alin. (3) p. 11 din Codul de procedură penală prevede că victima are dreptul să fie asistată, la acțiunile procesuale

efectuate cu participarea ei, de un avocat ales. Din norma indicată *supra* rezultă că victima infracțiunilor poate beneficia de asistența unui avocat angajat prin contract, nu și de avocat ce acordă asistență juridică garantată de stat, ceea ce creează impedimente pentru victimele ce nu dispun de venituri suficiente pentru a își angaja un avocat. [2]

Potrivit Raportului de monitorizare a proceselor de judecată pe cauze de violență în familie, violență sexuală și trafic de ființe umane, procesul de monitorizare a cauzelor penale de violență în familie și violență sexuală asupra femeilor a constatat că, din totalul de 45 de cauze penale din această categorie de infracțiuni, cuprinse de monitorizare, doar în 4 cauze partea vătămată a fost asistată în proces de avocat, inclusiv într-o cauză – de un avocat ales și în alte 3 cauze a beneficiat de asistență juridică garantată de stat. [11, p. 5]

În asemenea circumstanțe considerăm necesar a fi modificat cadrul normativ astfel încât victimele violenței în familie să beneficieze de asistența unui avocat ales sau garantat de stat de la etapa depunerii plângerii până la finalizarea procesului penal.

Potrivit Raportului explicativ la Convenția de la Istanbul, din această normă se poate deduce:

dreptul victimei la compensație pentru daunele suferite ca urmare a unei infracțiuni stabilite de Convenție;

agresorul este principalul responsabil pentru recuperarea daunei, statului atribuindu-i-se rol subsidiar la acordarea compensației victimei, în mărimea daunei neacoperite din alte surse;

compensația de stat se acordă persoanelor cu vătămări corporale grave (termenul ”vătămări corporale” include și leziunile care au provocat decesul victimei) sau a căror sănătate a fost deteriorată (termenul ”sănătate deteriorată” include și tulburările psihologice grave cauzate de actele de violență psihologică). Totuși, statul are libertatea de a prevedea condiții mai generoase de acordare a compensației;

acordarea compensațiilor trebuie să aibă loc într-un termen rezonabil;

posibilitatea acordării de către stat a compensației intermediare victimei. O victimă care are nevoie urgentă de ajutor nu poate aștepta rezultatul unor proceduri adesea complicate, iar statul (autoritatea competentă) poate prelua ulterior drepturile persoanei compensate;

instituirea dreptului de regres al statului pentru a-și recupera total sau parțial suma achitată, inclusiv când agresorul nu dorește sau nu poate să o plătească. [9, p. 25-26]

Legea nr. 45 din 01.03.2007 cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie, stabilește în art. 11 dreptul victimei violenței în familie să ceară: agresorului repararea, în condițiile legii, a prejudiciului material și moral cauzat prin actele de violență, iar statului – repararea prejudiciului material și moral ca urmare a neasigurării asistenței și protecției adecvate.

Legislația națională oferă victimei posibilitatea recuperării prejudiciului cauzat prin acte de violență, atât pe cale civilă, cât și în procedura penală. [3]

În conformitate cu art. 58 alin. (3) pct. 6) din Codul de procedură penală, victima infracțiunii beneficiază de dreptul de a depune cerere pentru a fi recunoscută ca parte civilă în procesul penal. Parte civilă, în conformitate cu art. 61 CPP este recunoscută persoana fizică sau juridică în privința căreia „...există suficiente temeiuri de a considera că în urma infracțiunii i-a fost cauzat un prejudiciu material sau moral...”, care a depus la organul de urmărire penală sau la instanța de judecată o cerere de chemare în judecată a bănuțului, învinuțului, inculpatului sau a persoanelor care poartă răspundere patrimonială pentru faptele acestuia. [2]

Procedura inițierii acțiunii civile în procesul penal este reglementată în mod special de art. 219-226, cuprinse în Capitolul I Titlul VII din Codul de procedură penală. Astfel, art. 219 din Codul de procedură penală stabilește că acțiunea civilă în procesul penal se întentează prin depunerea unei cereri, adresate procurorului sau instanței de judecată, de către persoanele fizice sau juridice „cărora le-au fost cauzate prejudicii materiale sau morale” nemijlocit prin fapta (acțiunea sau inacțiunea) interzisă de legea penală sau în legătură cu săvârșirea acesteia.

Potrivit actualei redacții a alin. (4) art. 219 din Codul de procedură penală, la evaluarea cuantumului despăgubirilor materiale ale prejudiciului moral, instanța de judecată ia în considerare suferințele fizice ale victimei, prejudiciul agrement sau estetic, pierderea speranței în viață, pierderea onoarei prin defăimare, suferințele psihice provocate de decesul rudelor apropiate etc. [2]

Articolul 219 alin. (4) din Codul de procedură penală nu indică nimic despre suferințele psihice pe care le trăiește victima infracțiunii, în special determinate de lezarea sentimentului propriei demnități, starea de umilire, frică, frustrare datorită incapacității de a se apăra pe sine sau alte persoane de violență

etc. Gravitatea și întinderea acestor suferințe influențează nemijlocit gradul de prejudiciere morală a persoanei vătămate de infracțiune.

Din perspectiva asigurării dreptului victimei la compensație pentru daunele suferite ca urmare a unei infracțiuni trebuie să menționăm că art. 51 alin. (2) din Codul de procedură penală prevede că procurorul este în drept să pornească o acțiune civilă împotriva învinutului, inculpatului sau a persoanei care poartă răspundere materială pentru fapta învinutului, inculpatului, în interesul persoanei vătămate care se află în stare de imposibilitate sau de dependență față de învinuit, inculpat ori din alte motive nu-și poate realiza singură dreptul de a porni acțiune civilă. Această normă este copatibilă cu prevederile Convenției de la Istanbul și vine în sprijinul victimei violenței, ori, și sub aspect statistic s-a demonstrat că victimele infracțiunilor de violență împotriva femeilor, inclusiv violență în familie, se deosebesc de altele prin gradul incomparabil de vulnerabilitate, determinat, inclusiv, de inegalitatea pozițiilor în raport cu agresorul. Totuși, pentru îmbunătățirea mecanismului de pornire a acțiunii civile de către procuror în interesul persoanei vătămate, care din varii motive nu-și poate realiza singură acest drept, este necesar de completat norma art. 221 Cod de procedură penală, care este o normă specială, astfel încât să se asigure coroborare cu norma art. 51 alin. (2) Cod de procedură penală. Or, în art. 221 alin. (4) CPP se menționează doar despre dreptul procurorului de a intenta și susține acțiunea civilă în interesele autorităților publice, despre victima infracțiunii nefiind menționat nimic. [10, p. 169-170]

Concluzii. Articolul 2 din Legea nr. 45 din 01.03.2007 cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie definește *violența în familie* ca act de violență fizică, sexuală, psihologică, spirituală sau economică, cu excepția acțiunilor de autoapărare sau de apărare ale altei persoane, inclusiv amenințarea cu asemenea acte, comise de către un membru de familie în privința altui membru al aceleiași familii, prin care s-a cauzat victimei prejudiciu material sau moral. Sub aspectul reglementării definiției de *violență în familie*, prevederile legale naționale sunt racordate la definiția cuprinsă în Convenția de la Istanbul. Cadrul normativ național nu reglementează însă noțiunea de „*violența împotriva femeilor*”. Deși, în urma amendamentelor operate prin Legea nr. 196/2016 în preambulul Legii nr.45/2007 s-a stabilit expres că violența în familie afectează femeile în mod disproporționat, totuși, propunerea de includere a aceste noțiuni.

Articolele 52, 53, 57, 58 și 60 ale Codului de procedură penală, de rând cu prevederi cu aplicare generală pentru persoane cu statut de victimă/parte vătămată a oricărei infracțiuni, conțin și dispoziții mai speciale, care se referă la victimele/părțile vătămate pe anumite categorii de infracțiuni, precum *infracțiunile de tortură, tratamente inumane sau degradante*, ori excepții pentru victimele *traficului de ființe umane* etc.

Specificările și excepțiile din normele cu caracter general, care oferă garanții suplimentare unor categorii aparte de persoane cu statut de victimă/parte vătămată în proces, face posibilă preluarea acestei formule și în beneficiul victimei/părții vătămate pe cauzele de violență în familie sau infracțiuni privind viața sexuală. Folosirea acestor oportunități, dictată de necesitățile specifice ale victimelor, în virtutea caracterului deosebit de sensibil al categoriei menționate de infracțiuni, este încurajată și de Convenția de la Istanbul.

Articolul 20 din Convenția de la Istanbul instituie obligația părților de a lua măsurile legislative sau alte măsuri necesare pentru a asigura faptul că victimele au acces la servicii care facilitează recuperarea lor în urma violenței. Un impediment în acordarea acestor servicii este și inexistența unui cadru normativ ce ar reglementa exercitarea profesiei de psiholog, inclusiv sistemul de licențiere și acreditare a psihologilor cu drept de liberă practică în psihologie. Această lacună în legislație creează dificultăți și în procesul de acordare a serviciilor de consiliere și asistență psihologică, dar și în administrarea în calitate de probă a concluziilor formulate de psihologi și a rapoartelor de evaluare psihologică a victimelor violenței sexuale. În acest sens se impune necesitatea elaborării unei legi speciale ce ar reglementa exercitarea profesiei de psiholog, inclusiv sistemul de licențiere și acreditare a psihologilor cu drept de liberă practică în psihologie. Totodată se impune și necesitatea de a fi modificat cadrul normativ astfel încât victimele violenței în familie să beneficieze de asistența unui avocat ales sau garantat de stat de la etapa depunerii plângerii până la finalizarea procesului penal.

Convenția de la Istanbul prevede dreptul victimei la compensație pentru daunele suferite ca urmare a unei infracțiuni stabilite de Convenție. Articolul 219 alin. (4) din Codul de procedură penală nu indică însă nimic despre suferințele psihice pe care le trăiește victima infracțiunii, în special determinate de lezarea sentimentului propriei demnități, starea de umilire, frică, frustrare datorită incapacității de a se

apăra pe sine sau alte persoane de violență etc. Gravitatea și întinderea acestor suferințe influențează nemijlocit gradul de prejudiciere morală a persoanei vătămate de infracțiune.

Referințe bibliografice:

1. Cod penal nr. 985 din 18.04.2002 // M.O. nr. 72-74 din 14.04.2009
2. Codul de procedură penală nr. 122-XV din 14 martie 2003. În: MO, 2003, nr. 104-110. În vigoare din 12 iunie 2003.
3. Legea nr. 45 din 01.03.2007 cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie // M.O. nr. 55-56 din 18.03.2008.
4. Legea nr.137 din 29.07.2016 cu privire la reabilitarea victimelor infracțiunilor, în vigoare din 09.03.2017, cu excepția secțiunii a 4-a a capitolului III care va fi pusă în aplicare de la 01.01.2018 // M.O. nr.293-305 din 09.09.2016, art.618.
5. Legea nr. 100 din 22.12.2017 cu privire la actele normative // M.O. nr. 7-17 din 12.01.2018, art. 34.
6. Legea nr. 5 din 09.02.2006 privind asigurarea de șanse egale între femei și bărbați // M.O. nr. 47-50 din 24.03.2006
7. Legea nr. 123 din 18.06.2010 cu privire la serviciile sociale // M.O. nr. 155-158 din 03.09.2010
8. Hotărârea Guvernului nr. 281 din 03.04.2018 cu privire la aprobarea Strategiei naționale de prevenire și combatere a violenței față de femei și a violenței în familie pe anii 2018-2023 și a Planului de acțiuni pentru anii 2018-2020 privind implementarea acesteia // M.O. nr. 121-125 din 13.04.2018
9. Convenția privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice. Raport explicativ, pag. 25-26.
10. Raport de analiză a compatibilității legislației Republicii Moldova cu prevederile Convenției Europene privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice, Centrul de Drept al Femeilor, Chișinău, 2019.
11. Raport de monitorizare a proceselor de judecată pe cauze de violență în familie, violență sexuală și trafic de ființe umane. Centrul de Drept al Femeilor, Chișinău, 2018.
12. Asigurarea accesului victimilor violenței sexuale la protecție legală și socială adecvată, La Strada, Chișinău, 2015.
13. Raportul *Organizației Mondiale a Sănătății, 2013*, <http://cdf.md/rom/resources/publicatii>.
14. Nivelul infracționalității în Republica Moldova în anul 2019, Biroul Național de Statistică, Chișinău, 2020.

**RĂSPUNDEREA ADMINISTRATIV-DISCIPLINARĂ A FUNCȚIONARILOR VAMALI
(PUBLICI) - ASPECTE LEGISLATIVE ȘI DOCTRINARE**

**ADMINISTRATIVE – DISCIPLINARY LIABILITY OF CUSTOMS OFFICERS (PUBLIC) –
LEGISLATIVE AND DOCTRINAL ASPECTS**

Sergiu BODLEV, asistent universitar,
Universitatea de Stat B.P.Hașdeu din Cahul

Rezumat: *Răspunderea nu este un concept care aparține doar dreptului. Adevărul dat se regăsește sub diferite sensuri și în filosofie, etică și religie, dar ce este comun tuturor acestor domenii este faptul, că răspunderea este strâns legată de viața socială în ansamblu. Răspunderea juridică este parte a răspunderii sociale în ansamblu.*

În articolul dat sunt expuse, cercetate și analizate reglementările legale, cât și răspunderea administrativ-disciplinară a funcționarilor (publici) vamali pentru eventualele abateri care pot interveni legate de executarea obligațiilor de serviciu.

Cuvinte cheie: *funcționar vamal, răspunderea administrativ-disciplinară, autoritate vamală, autoritate publică, contencios administrativ etc.*

Summary: *Liability is not a concept that belongs only to the law. The truth given is found in different meanings also in philosophy, ethic and religion, but what is common to all these areas is that responsibility is tightly linked to social life as a whole. Legal liability is part of social responsibility as a whole.*

In the given article are exposed, investigated and analysed the legal regulations, as well as the administrative-disciplinary liability of customs (public) officials, for any misconduct that may occur in the execution of service bonds.

Keywords: *customs officer, administrative-disciplinary, administrative-contraventions, administrative-heritage, customs authority, public authority, administrative litigation, etc.*

I. Răspunderea administrativ-disciplinară.

Săvârșirea de către un funcționar public (vamal) a unor abateri de la normele care guvernează activitatea sa profesională îl expune riscului de a fi sancționat disciplinar, potrivit unor reguli cu totul speciale stabilite de Lege .

Aceste reguli – în ansamblul lor – alcătuiesc ceea ce în doctrină este denumit a fi regimul disciplinar al funcționarului public[4, p. 315]. În principiu, răspunderea administrativ-disciplinară a unui funcționar public este angajată în acele situații în care el comite „o greșală profesională”, acționând greșit ori omițând să acționeze (atunci când legea îi impune să o facă), cu consecința alterării (prejudicierii) bunei funcționări a serviciului public pe care îl deservește. Prin urmare, una dintre condițiile-premisă ale răspunderii administrativ-disciplinare a funcționarului public este ca acesta să fi săvârșit o abatere, respectiv o greșală de ordin profesional, cu ocazia exercitării atribuțiilor sale de serviciu sau în timpul serviciului (dar în legătură cu acesta).

Autorul arată că săvârșirea unei greșeli profesionale poate determina și o răspundere administrativ-patrimonială (civilă) a respectivului funcționar public, pentru daunele produse autorității publice angajatoare, uzurilor serviciului public pe care îl deservește, altor funcționari publici. Această răspundere civilă se materializează în obligația autorului faptei de a plăti victimei o indemnizație de dezdăunare pentru prejudiciile cauzate prin conduita sa culpabilă. Prin urmare, așa cum se întâmplă și în cazul răspunderii penale, și în cazul răspunderii disciplinare, aceasta se poate cumula cu răspunderea civilă.

Tot în acest sens, a fost exprimată și o altă opinie, respectiv că răspunderea disciplinară este condiționată de vinovăție, de existența temeiului subiectiv, de unde rezultă că răspunderea administrativ-disciplinară este o răspundere subiectivă, bazată pe culpă. Absența vinovăției atrage imposibilitatea intervenției răspunderii administrativ disciplinare[10, p. 296.].

În plan legislativ, cu referire la abaterile disciplinare ale funcționarilor publici, care, de altfel, sînt specificate în art.57 din Legea nr.158-XVI din 4 iulie 2008 cu privire la funcția publică și statutul funcționarilor publici, se impun 2 precizări importante:

1) prima vizează caracterul enunțiativ, nu limitativ, al sferei abaterilor disciplinare, în sensul că textul de lege nu epuizează sfera abaterilor disciplinare, ci trimite la alte sancțiuni prevăzute de lege. De

asemenea, abaterile disciplinare se pot conține și în acte subsecvente legii, cum ar fi, bunăoară, regulamentul intern al entității, concluzie care rezultă din prevederile art.22 alin.(1) lit.g) ale Legii nr.158/2008. Condiția, în ambele cazuri, este că abaterile sînt prevăzute expres în lege sau în acte subsecvente legii, însă pe care legea-cadru le pomenește în mod expres;

2) cea de-a doua precizare vizează legalitatea abaterii disciplinare, în sensul că sancțiunea disciplinară poate surveni doar dacă funcționarul public a comis o faptă calificată expres de lege ca fiind abatere disciplinară.

În doctrina juridică[6, p. 99– 111, p. 101.] s-a apreciat că, în general, răspunderea disciplinară este compusă dintr-un sistem de norme juridice ce au drept scop sancționarea acelor fapte, comise cu vinovăție, prin care sunt nerespectate una sau mai multe obligații de serviciu, stabilite în sarcina unei persoane, indiferent de modalitatea de încadrare a acestora. Antrenarea răspunderii administrativ-disciplinare presupune îndeplinirea următoarelor condiții:

a) existența unei valori sociale lezate, constând în obligațiile de serviciu și normele de conduită stabilite prin legi și regulamente;

b) existența unui subiect al abaterii disciplinare, respectiv o persoană care desfășoară o activitate, indiferent de modalitatea de încadrare a acesteia;

c) existența unei fapte prin care sunt nerespectate una sau mai multe obligații de serviciu;

d) existența unei legături de cauzalitate între fapta comisă și rezultatul produs;

e) vinovăția persoanei care comite abaterea disciplinară, manifestată atât sub forma intenției, cât și sub forma culpei.

Pentru a interveni răspunderea administrativ-disciplinară nu este necesară producerea unui prejudiciu material, ca rezultat direct sau indirect al abaterii disciplinare comise de acea persoană, fiind suficient ca abaterea să se fi produs ca faptă concretă ce a avut drept consecință încălcarea cu vinovăție a obligațiilor de serviciu sau a normelor de conduită. De asemenea, răspunderea administrativ-disciplinară este independentă de celelalte forme de răspundere și are un caracter personal, astfel că nu poate fi angajat acest tip de răspundere pentru fapta altei persoane. Totodată, redăm și definiția dată în doctrină abaterii disciplinare, respectiv acea faptă prin care se nesocotește una sau mai multe obligații de serviciu[2, p. 1,]. De asemenea, tot în doctrina de specialitate s-a arătat că, sintetic, abaterea disciplinară poate fi definită ca o încălcare de către salariat a normelor de disciplină a muncii săvârșită în legătură cu munca sa sau „încălcarea cu vinovăție de către salariat, indiferent de funcția sau postul pe care îl ocupă, a obligațiilor sale, inclusiv a normelor de comportare”. [17, p. 774]

Abaterea disciplinară care îmbracă forma unei fapte de încălcare cu vinovăție a obligațiilor ce-i revin funcționarului public, dar și a normelor legale de conduită profesională și civică, constituie deci condiția necesară atragerii răspunderii disciplinare a funcționarilor publici. Ca urmare, din textul de lege reiese faptul că legiuitorul a reglementat că nu orice încălcare de către funcționarii publici a îndatoririlor corespunzătoare funcției publice pe care aceștia o dețin și a normelor de conduită profesională și civică constituie abatere disciplinară, ci numai dacă această încălcare a fost săvârșită cu vinovăție, fie că aceasta îmbracă forma intenției sau a culpei. De asemenea, pentru a se angaja răspunderea administrativ-disciplinară a funcționarului public, *abaterea disciplinară trebuie săvârșită în timpul exercitării atribuțiilor funcției publice sau fapta să aibă legătură cu exercițiul funcției publice pe care acesta o ocupă.*

Foarte important de menționat, în materie disciplinară, prejudiciul nu poate îmbrăca o formă materială, întrucât aceasta este specifică răspunderii civile a funcționarului public, care poate fi angajată în anumite condiții și pentru motivele arătate indicate în Lege. Abaterile disciplinare sunt strict reglementate de lege în art.57 din Legea nr.158/2008.

Referitor la textul de lege de mai sus, așa cum s-a apreciat și în doctrină [3, p. 2.], acesta acoperă – sub aspectul sferei de cuprindere – o gamă extrem de largă de fapte care pot îmbrăca forma abaterii disciplinare, plecând de la neonorarea unei sarcini de serviciu ce figurează în cuprinsul fișei postului și ajungând la încălcarea unei norme de conduită profesională și civică prevăzute de lege. În alte cuvinte, *fapta ilicită de serviciu* poate consta fie în nerespectarea unei decizii administrative (individuale), ce încorporează un ordin sau o dispoziție dată de un superior ierarhic, fie în încălcarea unei reguli de conduită profesională sau civică, încorporată într-un act cu caracter normativ (administrativ sau legislativ).

În cazul răspunderii administrativ-disciplinare a funcționarului public, s-a apreciat [10, cit. supra, p. 295] că avem de-a face cu *o formă a răspunderii subiective*, bazată pe ideea de culpă, de vinovăție în săvârșirea abaterii disciplinare a funcționarului public, nefiind vorba despre o răspundere obiectivă, funcționarul public având posibilitatea de a dovedi elementele care înlătură vinovăția sa, fiind exonerat de

răspundere.

Cu privire *la alte fapte prevăzute ca abateri disciplinare în actele normative* din domeniul funcției publice și funcționarilor publici, exemplificăm cu normele generale de conduită profesională a funcționarilor vamali prevăzute de Codul de etică și conduită a colaboratorilor vamali, care dispun că în relațiile profesionale să aibă un comportament bazat pe respect, exigență, corectitudine și amabilitate în relațiile cu toți colegii, inclusiv superiorii și subalternii; [13]

Codul de conduită a funcționarului public cît și Codul de etică și conduită a funcționarului vamal reglementează *fapte ca fiind abateri disciplinare*, dispunând la art.7, respectiv art.art.12-14, că funcționarul public (vamal) este obligat să servească cu bună-credință autoritatea publică în care activează, precum și interesele legitime ale cetățenilor, de asemeni are obligația să se abțină de la orice act sau faptă care poate prejudicia imaginea, prestigiul sau interesele legale ale autorității publice. În acest sens, funcționarilor publici (vamali) le este interzis:

a) să utilizeze bunurile autorității publice pentru a desfășura activități publicistice, didactice, de cercetare sau alte activități neinterzise de lege în interes personal;

b) În relațiile cu reprezentanții altor state, funcționarului public îi este interzis să exprime opinii personale privind aspectele naționale sau disputele internaționale;

c) să solicite sau să accepte cadouri, servicii, favoruri, invitații sau orice alt avantaj, destinate lui personal sau familiei lui, dacă oferirea sau acordarea lor este legată, în mod direct sau indirect, de îndeplinirea atribuțiilor de serviciu,

d) să dezvăluie informații care nu au caracter public, în alte condiții decât cele prevăzute de lege; e) să dezvăluie informațiile la care au acces în exercitarea funcției publice, dacă această dezvăluire este de natură să atragă avantaje necuvenite ori să prejudicieze imaginea sau drepturile instituției ori ale unor funcționari publici, precum și ale persoanelor fizice sau juridice; f) să acorde asistență și consultanță persoanelor fizice sau juridice în vederea promovării de acțiuni juridice ori de altă natură împotriva statului sau autorității ori instituției publice în care își desfășoară activitatea.

În consecință, apreciem că săvârșirea de către funcționarul public (vamal) a faptelor mai sus-menționate, care-i sunt interzise prin lege, constituie abateri disciplinare care atrag răspunderea administrativ-disciplinară a acestuia.

Tot Codul de etică și conduită prevede că funcționarul vamal are obligația de a nu aduce atingere onoarei, reputației și demnității persoanelor din cadrul autorității sau instituției publice în care își desfășoară activitatea, precum și persoanelor cu care intră în legătură în exercitarea funcției publice, prin:

a) *întrebuințarea unor expresii jignitoare*. În cadrul categoriei expresiilor jignitoare apreciem că pot fi încadrate faptele unui funcționar public ce, prin comportamentul său, aduce jigniri și acuzații grave și nefondate colegilor săi, creând un climat de muncă tensionat în cadrul colectivului;

b) *dezvăluirea unor aspecte ale vieții private*. Dreptul la viața intimă, familială și privată este prevăzut de art. 28 din Constituția Republicii Moldova, potrivit căruia autoritățile publice trebuie să respecte și să ocrotească viața intimă, familială și privată. Totodată, legiuitorul constituțional a prevăzut că persoana fizică are dreptul să dispună de ea însăși, dacă nu încalcă drepturile și libertățile altora, ordinea publică sau bunele moravuri. Prin dezvăluirea unor aspecte ale vieții private a unei persoane poate fi atrasă răspunderea disciplinară a funcționarului public care încalcă aceste prevederi legale;

c) *formularea unor sesizări sau plângeri calomnioase*. În acest sens, apreciem că în cazul în care un funcționar public formulează nenumărate sesizări sau plângeri calomnioase împotriva colegilor săi prin care aduce jigniri, acuzații grave și nefondate prin afirmarea mai multor lucruri neadevărate despre aceștia, supunându-i astfel la presiuni generate de anchete administrative sau penale, le lezează acestora dreptul la demnitate, la onoare și la reputație profesională, încalcând o obligație care i-a fost impusă de lege, și anume, conform art.14, p.1) În relațiile cu colegii, colaboratorul vamal urmează: d) să nu aducă atingere onoarei, reputației, demnității, securității, integrității fizice și morale a colegilor.[13] În acest caz, în opinia noastră, funcționarul vamal și-a exercitat în mod abuziv dreptul de petiționare, contrar bunei-credințe, fapta sa constituind abatere disciplinară care atrage răspunderea administrativ-disciplinară.

De asemenea, în Codul de conduită a funcționarului public sunt prevăzute norme privind folosirea imaginii proprii, respectiv funcționarilor publici le este interzis să permită utilizarea numelui sau imaginii proprii în acțiuni publicitare pentru promovarea unei activități comerciale, precum și în scopuri electorale.

Legea reglementează și interdicția privind acceptarea cadourilor, serviciilor și avantajelor, în sensul că funcționarii publici nu trebuie să solicite ori să accepte cadouri, servicii, favoruri, invitații sau orice alt avantaj, care le sunt destinate personal, familiei, părinților, prietenilor ori persoanelor cu care au

avut relații de afaceri sau de natură politică, ce le pot influența imparțialitatea în exercitarea funcțiilor publice deținute ori pot constitui o recompensă în raport cu aceste funcții.

Sancțiunile administrativ-disciplinare aplicabile funcționarilor publici (vamali).

Noțiunea de sancțiune disciplinară nu este definită de Legea cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public, care se limitează doar la a enumera la art. 58 sancțiunile disciplinare aplicabile în cazul atragerii răspunderii disciplinare.

Așa cum sînt acestea formulate, ele pot fi clasificate în mai multe categorii:

1) sancțiuni cu caracter moral – avertismentul, mustrarea, mustrarea aspră;
2) sancțiuni care afectează cariera – suspendarea dreptului de a fi promovat în funcție în decursul unui an; (retrogradarea în funcție cu o treaptă pe un termen de pînă la 6 luni; retrogradare cu un grad special pe un termen de pînă la 1 an- pentru funcționarii vamali)

3) sancțiuni cu caracter patrimonial – suspendarea dreptului de a fi avansat în trepte de salarizare pe o perioadă de la unu la doi ani;

4) sancțiuni care determină încetarea raporturilor de serviciu, în această categorie înscriindu-se destituirea din funcția publică.

Cu privire la sancțiunile administrativ-disciplinare, trebuie menționat *principiul unicității sancțiunii disciplinare*, în sensul că funcționarului public găsit vinovat de săvârșirea unei abateri disciplinare nu îi poate fi aplicabilă decât o singură sancțiune disciplinară. Făcând apel la doctrină, amintim că în dreptul muncii sancțiunea disciplinară a fost definită ca fiind un mijloc de constrângere aflat la dispoziția angajatorului, având ca scop apărarea ordinii și disciplinei în unitate, îndeplinirea conștiințioasă a sarcinilor de serviciu, respectarea normelor de comportare, precum și prevenirea producerii unor acte de indisciplină [9, p.158]. Într-o altă opinie, s-a arătat că sancțiunea disciplinară reprezintă o măsură luată de angajator față de salariatul care a săvârșit o abatere disciplinară și care afectează, temporar, exercițiul atribuțiilor funcției/postului său, veniturile salariale sau determină încetarea contractului de muncă [8, p. 781].

Din enumerarea sancțiunilor disciplinare făcută de legiuitor se poate observa că *nu este reglementat faptul că o anumită sancțiune disciplinară se aplică pentru o anumită abatere disciplinară*, lăsându-se la latitudinea organului competent să aplice sancțiunea pe care o apreciază ca fiind adecvată faptei săvârșite de funcționarul public. Însă, pentru individualizarea sancțiunii disciplinare, în considerarea principiului proporționalității pedepsei cu fapta săvârșită și ca garanții de care beneficiază funcționarii publici care sunt cercetați pentru săvârșirea unor fapte pentru care li se poate atrage răspunderea, legiuitorul a reglementat că trebuie să se țină seama de cauzele și gravitatea abaterii disciplinare, împrejurările în care aceasta a fost săvârșită, gradul de vinovăție și consecințele abaterii, comportarea generală în timpul serviciului a funcționarului public, precum și de existența în antecedentele acestuia a altor sancțiuni disciplinare care nu au fost radiate în condițiile legii.

Actuala legislație, care reglementează răspunderea prin prisma dreptului administrativ nu prevede expres careva principii, de aceea vom încerca de a le deduce din dreptul muncii (în cazul răspunderii administrativ-disciplinare), din dreptul penal (în cazul răspunderii administrativ-contravenționale), dreptul civil(în cazul răspunderii administrativ-patrimoniale), astfel propunînd a fi introduse următoarele principii a răspunderii administrative, respectiv:

a) *principiul legalității răspunderii*, în sensul că răspunderea administrativă nu poate opera decât în condițiile sau în cazurile prevăzute de lege, în limitele stabilitede aceasta, conform unei anumite proceduri desfășurate de autoritățile investite în acest scop;

b) *principiul justeței sau proporționalității răspunderii*, potrivit căruia corelarea sancțiunii aplicate se face cu gradul de pericol social al faptei ilicite săvârșite și cu întinderea pagubei, în cazul producerii unei pagube, cu forma de vinovăție constatată, printr-o corectă individualizare; c) *principiul celerității*, în sensul că momentul aplicării sancțiunii trebuie să fie cât mai aproape de cel al manifestării faptei ilicite, fără amânări sau tergiversări inutile, pentru ca rezonanța socială a sancțiunii aplicate să fie maximă, sporind efectul preventiv al acesteia.

Termenul în care poate fi exercitată acțiunea disciplinară.

Legea cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public prevede la art. 59 p. (2) că sancțiunile disciplinare se aplică în termen de cel mult 6 luni de la data săvârșirii abaterii. *Procedura de cercetare a acțiunii disciplinare* – comisiile de disciplină. Pentru analizarea faptelor sesizate ca abateri disciplinare și propunerea sancțiunii disciplinare aplicabile funcționarilor publici vinovați din autoritățile sau instituțiile publice se constituie un organ colegial, denumit comisia de disciplină. Ea vizează toate sancțiunile disciplinare, în afară de avertisment.

Așa cum prevede pct.2 din Regulamentul cu privire la comisia de disciplină, anexa nr.7 la Hotărârea Guvernului nr.201/2009, aceasta este o structură deliberativă, fără personalitate juridică, independentă în exercitarea atribuțiilor ce îi revin, care are competența de a asigura cercetarea, atunci când este sesizată, a faptelor funcționarilor publici considerate ca abateri disciplinare și de a propune sancțiunea disciplinară aplicabilă sau clasarea cauzei, după caz. Deci, comisia nicidecum nu este un for de jurisdicție, de vreme ce nu „spune dreptul” (juris dictio), nu dă un verdict și nu îndeplinește o activitate de înfăptuire a justiției, prin acte proprii cu efecte jurisdicționale specifice. Comisia de disciplină are un dublu rol: 1) apreciază dacă fapta imputată unui funcționar public constituie o abatere de natură să conducă la aplicarea unei sancțiuni disciplinare; 2) dacă răspunsul este afirmativ, stabilește care este sancțiunea aplicabilă. Existența unei sesizări scrise este elementul primar, dar, în egală măsură, și fundamental, pentru procesul disciplinar al funcționarului public. În lipsa sesizării, procedura disciplinară nu poate începe. Astfel că o comisie de disciplină își desfășoară activitatea numai în baza unei sesizări a oricărei persoane care se consideră vătămată prin fapta unui funcționar public, în limitele și raportat la obiectul acesteia. Prin Hotărârea Guvernului nr. 201/2009 au fost reglementate normele de organizare și funcționare a comisiilor de disciplină. Acest act normativ definește *comisiile de disciplină* ca fiind structuri deliberative, fără personalitate juridică, independente în exercitarea atribuțiilor ce le revin, care au competența de a analiza faptele funcționarilor publici sesizate ca abateri disciplinare și de a propune modul de soluționare, prin individualizarea sancțiunii disciplinare aplicabile sau clasarea sesizării, după caz. În cadrul fiecărei autorități și instituții publice se constituie, prin act administrativ al conducătorului autorității sau instituției publice, o comisie de disciplină. Aceasta înaintează raportul de propunere a sancțiunii disciplinare aplicabile sau, după caz, raportul de clasare a sesizării persoanei care are competența legală de aplicare a sancțiunii disciplinare la momentul înaintării acestui raport. Principiile care guvernează activitatea comisiilor de disciplină nu sunt expres evidențiate în Regulamentul cu privire la comisia de disciplină, anexa nr.7 la Hotărârea Guvernului nr.201/2009, dar ele pot fi deduse din normele generale a răspunderii juridice, și anume:

- *prezumția de nevinovăție*, respectiv funcționarul public este considerat nevinovat pentru fapta sesizată ca abatere disciplinară comisiei de disciplină atât timp cât vinovăția sa nu a fost dovedită;
- *garantarea dreptului la apărare*, respectiv funcționarul public are dreptul de a fi audiat, de a prezenta dovezi în apărarea sa și de a fi asistat sau reprezentat pe parcursul procedurii de cercetare administrativă;
- *contradictorialitatea*, respectiv comisia de disciplină are obligația de a asigura persoanelor aflate pe poziții divergente posibilitatea de a se exprima cu privire la orice act sau fapt care are legătură cu abaterea disciplinară pentru care a fost sesizată comisia de disciplină;
- *proporționalitatea*, respectiv trebuie respectat un raport corect între gravitatea abaterii disciplinare, circumstanțele săvârșirii acesteia și sancțiunea disciplinară propusă să fie aplicată;
- *legalitatea sancțiunii*, respectiv comisia de disciplină nu poate propune decât sancțiunile disciplinare prevăzute de lege;
- *unicitatea sancțiunii*, respectiv pentru o abatere disciplinară nu se poate aplica decât o singură sancțiune disciplinară;
- *celeritatea procedurii*, respectiv comisia de disciplină are obligația de a proceda fără întârziere la soluționarea cauzei, cu respectarea drepturilor persoanelor implicate și a procedurilor prevăzute de lege;
- *obligativitatea opiniei*, respectiv fiecare membru al comisiei de disciplină are obligația de a se pronunța pentru fiecare sesizare aflată pe rolul comisiei de disciplină.

În Regulamentul, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 201/2009 este recunoscut *oricărei persoane care se consideră vătămată prin fapta unui funcționar public dreptul de a sesiza comisia de disciplină*.

Cu privire la *termenul în care se poate face sesizarea*, în doctrină s-a apreciat că termenul în care se poate formula o sesizare referitoare la săvârșirea unei abateri disciplinare este un termen de decădere, și nu unul de prescripție, nesusceptibil de întrerupere sau suspendare. În susținerea opiniei se invocă două argumente: – pe de o parte, termenul curge de la data săvârșirii faptei sesizate ca abatere disciplinară, și nu de la data la care cel prejudiciat a știut sau ar fi trebuit să știe de săvârșirea acelei fapte. – pe de altă parte, împlinirea termenului, respectiv depunerea sesizării peste termen, obligă comisia de disciplină să propună, prin raportul ce urmează a fi întocmit, clasarea sesizării[3, p. 341–342.]

Statutul comisiilor de disciplină.

O altă chestiune necesar a fi pusă în discuție este aceea a *statutului comisiilor de disciplină, respectiv dacă acestea sunt jurisdicții administrative sau organe consultative?*

Pentru a răspunde la această întrebare trebuie să avem în vedere atât principiile care guvernează activitatea comisiilor de disciplină, enumerate mai sus, cât și activitatea efectivă a acestor comisii.

Cu privire la *contestarea sancțiunii disciplinare*, legiuitorul a dispus că funcționarul public nemulțumit de sancțiunea disciplinară aplicată o poate contesta, în condițiile legii, la instanța de contencios administrativ competentă. Având în vedere dispozițiile legale mai sus menționate, în opinia noastră comisia de disciplină *nu intră în categoria jurisdicțiilor administrative*, aceasta fiind doar un organ consultativ al administrației publice, care are obligația întocmirii unui raport, și nu a unui act administrativ, prin care face doar o propunere de aplicare sau nu a unei sancțiuni disciplinare. Cel care are competența aplicării sau nu a unei sancțiuni disciplinare pentru funcționarul public cercetat este conducătorul autorității vamale sau instituției publice în care este încadrat acesta, printr-o decizie care constituie act administrativ de sancționare.

În acest sens, amintim o opinie din literatura recentă de specialitate [11, p. 29–33,] care ni s-a părut convingătoare și la care ne aliniem, opinie potrivit căreia trei aspecte trebuie să preocupe statele în raport cu funcționarii lor:

a) să recruteze în funcțiile publice persoane care să aibă pregătirea, experiența și conduita generală care să le facă apte să-și exercite în mod corespunzător atribuțiile;

b) să le asigure dreptul la carieră, prin garantarea stabilității lor și preocuparea de a-i proteja împotriva influenței politice asupra activității lor;

c) asigurarea unor venituri salariale într-un quantum corespunzător pentru a avea asigurate atât traiul zilnic, dar și demnitatea funcției. Și care, în egală măsură, să elimine riscul de a recurge la alte mijloace, ilegale sau imorale, de procurare a mijloacelor de existență, care stau la baza fenomenului de corupție. De modul în care aceste aspecte s-au regăsit în atitudinea statului în raport cu funcționarii săi au depins, în mare măsură, și rezultatele activității acestora și calitatea vieții statului, în ansamblul său.

Prin Legea cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public cât și legea cu privire la Serviciul Vamal legislatorul a intenționat crearea unui corp de funcționari publici (vamali) profesioniști, stabili dar și imparțiali. Pentru a se realiza acest lucru funcționarii publici (vamali) trebuie să aibă un comportament adecvat funcției publice pe care o ocupă, iar prin faptele și actele lor să nu încalce legea, astfel încât să fie antrenată în sarcina acestora răspunderea juridică și aplicarea de sancțiuni.

De esența răspunderii administrativ-disciplinare este caracterul său strict personal, respectiv nu se poate antrena o răspundere pentru fapta altuia sau transmiterea sancțiunii răspunderii disciplinare moștenitorilor funcționarului public vinovat de săvârșirea unei abateri disciplinare. În ceea ce privește sancțiunile disciplinare, contravenționale și penale, concluzia noastră este că acestea sunt mijloace de constrângere reglementate de legiuitor în baza principiului legalității sancțiunii pentru pedepsirea funcționarului public, dar și pentru a-l face pe acesta să conștientizeze că a greșit în îndeplinirea defectuoasă a atribuțiilor de serviciu și totodată să se reeduce.

Și în final, ne alăturăm concluziei unei autoare din doctrina de drept, care este convinsă că, întotdeauna, exercitarea unei funcții, fie că este ea o funcție de demnitate publică sau o funcție publică din categoria înalților funcționari publici, trebuie să fie făcută cu bună-credință, onestitate, în condiții de deplină legalitate, dar mai ales de către persoane care să aibă pregătirea profesională, experiența necesară și capacitatea de a exercita aceste funcții. [1, p. 62–68],

În ceea ce ne privește, reiterăm aceeași convingere cu privire la toți funcționarii publici din autoritățile și instituțiile publice din Republica Moldova care trebuie să își exercite atribuțiile din fișa postului și să respecte obligațiile care le sunt impuse prin lege în așa fel încât să asigure un serviciu public de calitate în beneficiul cetățenilor. În acest sens, considerăm că funcționarii publici (vamali) trebuie să dea dovadă de profesionalism, loialitate și conștiinciozitate, să aibă studiile necesare prevăzute de lege pentru funcția publică ocupată și să fie capabili să facă față din punct de vedere profesional cerințelor postului pe care îl ocupă. De asemenea, funcționarii trebuie să dea dovadă de integritate și bun-simț, în sensul de a se abține de la fapte care ar putea crea prejudicii materiale și de imagine autorității sau instituției publice angajatoare [5, p. 35–51].

Bibliografie:

1. Alexe I., Mai răspund disciplinar înalții funcționari publici?, în „Revista română de dreptul muncii” nr. 3/2017,
2. Costin M. N., Leș I., Minea M. Șt, Costin C. M., Spinei S., Dicționar de procedură civilă, ediția a 2-a, Editura Hamangiu, București, 2007,

3. Clipa C., Drept administrativ. Teoria funcției publice (II). Noțiunea de funcție publică și categoria de funcționar public. Dreptul aplicabil. Răspunderea juridică a funcționarilor publici, Editura Hamangiu, București, 2013,
4. Chapus R., Droit administratif general, tome 2, 12 ed., Editura Montchrestien, Paris, 1999,
5. Dragodan A., Funcția publică și funcționarul public: aspecte legale și doctrinare. Drepturile și îndatoririle funcționarilor publici, în „Revista de finanțe publice și contabilitate” nr. 3/2017,
6. Gârbuleț I., Răspunderea disciplinară a executorului judecătoresc, în „Revista română de executare silită” nr. 1/2011,
7. Popescu Slăniceanu I., Pușcă B., Funcția publică și funcționarul public, vol. II,
8. Ștefănescu T., Tratat teoretic și practic de dreptul muncii, Editura Universul Juridic, București, 2010,
9. Țiclea A., Răspunderea disciplinară. Teorie și jurisprudență, Editura Universul Juridic, București, 2014,
10. Vedinaș V., Drept administrativ, ediția a IX-a revizuită și actualizată, Editura Universul Juridic, București, 2015
11. Vedinaș V., Vedinaș L., Funcția publică: priorități legislative și instituționale, p. 29–33, publicat în volumul conferinței anuale: „Funcția publică: Statut, Integritate, Administrare, SNSPA”, 21, octombrie 2016,
Acte normative:
12. Legea 158 Cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public din 04-07-2008 publicat: 23-12-2008 în Monitorul Oficial Nr. 230-232,
13. Codul de etică și conduită a funcționarului vamal, aprobat prin Hotărârea de Guvern Nr. 1161 din 20-10-2016, publicat: 28-10-2016 în Monitorul Oficial Nr. 369-378.

III. ȘTIINȚE ECONOMICE

REVOLUȚIA 4.0: PERSPECTIVELE DEZVOLTĂRII ÎNTREPRINDERILOR AGRICOLE ÎN EPOCA DIGITALĂ

REVOLUTION 4.0: PERSPECTIVES OF THE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN DIGITAL ERA

Nelli AMARFII-RAILEAN

Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți

E-mail: amarfii.nelli@usarb.md

ORCID ID: 0000-0002-2140-443X

Rezumat: *Digitalizarea agriculturii are ca scop implementarea tehnologiilor și inovațiilor IT în producția agricolă, protecția mediului ambiant și a solului, asigurarea securității alimentare a animalelor și oamenilor. Termenul de Agricultură 4.0 alături de Industrie 4.0 este tot mai des abordat în Strategiile de dezvoltare durabilă și politicile de creștere economică ale multor state din lume. Dezvoltarea durabilă în agricultură prin digitalizare presupune elaborarea unor noi modele de management bazate pe tehnologii informaționale care să asigure creșterea productivității în exploatațile agricole, conservarea solului și a biodiversității prin minimalizarea impactul negativ asupra mediului ambiant, asigurând un nivel stabil de producere și profit. Prezenta cercetare are drept obiectiv studierea conceptului de Agricultură 4.0 și analiza stării de fapt a sectorului agricol în Republica Moldova pentru determinarea potențialului tehnic, uman și financiar de implementare a tehnologiilor digitale ca soluții pentru eficientizarea managementului întreprinderilor agricole în condițiile asigurării unei dezvoltări durabile a economiei naționale.*

Cuvinte cheie: *Industria 4.0, Agricultură 4.0, dezvoltare durabilă, exploatații agricole.*

Abstract: *The digitization of agriculture aims to implement IT technologies and innovations in agricultural production, environmental and soil protection, ensuring food security of animals and humans. The term Agriculture 4.0 alongside Industry 4.0 is increasingly addressed in the Sustainable Development Strategies and Growth Policies of many countries in the world. Sustainable development in agriculture through digitization involves the development of new management models based on information technologies to increase productivity on farms, soil conservation and biodiversity by minimizing the negative impact on the environment, ensuring a stable level of production and profit. This research aims to study the concept of Agriculture 4.0 and analyze the state of the agricultural sector in the Republic of Moldova to determine the technical, human and financial potential for implementing digital technologies as solutions to streamline the management of agricultural enterprises to ensure sustainable development of the national economy*

Keywords: *Industry 4.0, Agriculture 4.0, sustainable development, agricultural enterprises.*

Introducere

În evoluția noastră spre societatea digitală a deceniului următor, provocările pe care economiștii trebuie să le adreseze timpului sunt mari: dezvoltarea potențialului uman, integrarea tehnologiilor digitale în industrie și agricultură, dezvoltarea noilor capacități de producție prin automatizare și robotizare, atragerea investițiilor și inovațiilor în sectorul real al economiei. Conform estimărilor Comisiei Europene creșterea populației pe glob pînă în anul 2050 va determina o creștere a cererii de produse alimentare cu maimult de 70 %. O altă provocare stringentă este îndeștularea cererii de produse sănătoase și cu un aport alimentar optim pentru necesitățile de consum ale populației.

Pierderile ecologice, deficitul de apă, degradarea terenurilor arabile, nevoile energetice în creștere, precum și apariția unor noi boli și organisme dăunătoare au o presiune considerabilă asupra economiei, iar pentru exploatațile agricole este din ce în ce mai complicat să realizeze activități profitabile și să satisfacă nevoile pieței în produse agricole.

Tehnologiile digitale sunt viitorul agriculturii, iar încercările de a le ignora stagnează dezvoltarea

acestui sector.

Internetul obiectelor, robotica, inteligența artificială și volumele mari de date sunt aplicate de fermieri din întreaga lume și contribuie esențial la eficientizarea proceselor din agricultură.

Inovarea tehnologică în ultimele cercetări din domeniul este considerată o soluție pentru țările agro-industriale. Tehnologiile agricole, bazate pe produse IT, automatizare și robotizare, folosite la scară largă vor cataliza creșterea productivității și profitabilității activităților agricole. Cercetările în domeniu consideră tehnologia digitală - o metodă realistă de a face față actualelor provocări.

Digitalizarea agriculturii îmbunătățește condițiile de lucru pentru fermieri, reduce impactul negativ al agriculturii asupra mediului, dar și asigură o rentabilitate mult mai sporită a exploatațiilor agricole.

În scurt timp, agricultura digitală va ocupa locul celei tradiționale, producătorii înțelegând că investind în tehnologie – pot obține rezultate eficiente, precum economia de material săditor, fertilizanți, erbicide, pesticide și carburanți.

Metodologia cercetării

Pentru realizarea cercetărilor în domeniul implementării tehnologiilor informaționale în sectorul agricol au fost examinate datele Biroului Național de Statistică, Strategia Națională de Dezvoltare Agricolă și Rurală 2014-2020 a Republicii Moldova, rapoartele Agenției de Intervenții și Plăți în Agricultură, datele oferite de Ministrul Agriculturii, Dezvoltării Regionale și Mediului. Au fost examinate datele din situațiile financiare și experiența oferite de întreprinderile și asociațiile agricole din regiunea de Nord al Republicii Moldova. De asemenea, au fost generalizate avantajele implementării IT în agricultură prin studierea practicii europene și internaționale.

Rezultate

Fluxul mare de investiții străine din ultimi ani în domeniul dezvoltării industriei automotivă, actualmente această industrie deține o cotă 3% din economia națională, și creșterea rapidă a producției de fibre și cabluri (cu 43% în anul 2019 față de 2018) nu a schimbat vectorul de dezvoltare a economiei țării, orientat către dezvoltarea agriculturii și producției agroalimentare. Agricultura rămâne a fi un sector important în economia Republicii Moldovei, deși contribuția acesteia la PIB (produsul intern brut) este într-o descreștere continuă. Astfel, conform datelor Biroului Național de Statistică în anul 2015, contribuția agriculturii la formarea PIB a constituit 12,1%, comparativ cu cele peste 30% înregistrate în urmă cu un deceniu, iar în anul 2018 această cotă a constituit doar 10,2%.

Dinamica negativă a producției globale agricole în PIB a fost determinată de dezvoltarea sectorului de servicii. Această tendință este observată în țările în curs de dezvoltare, în care sectorul serviciilor deține un rol tot mai important pentru economia națională, iar sectorul agricol este în declin.

Rata ocupării forței de muncă în agricultura Moldovei rămâne importantă, dar este, de asemenea în declin, atât în termeni absoluți, cât și în termeni relativi.

Conform datelor Biroului Național de Statistică, populația economic activă a Republicii Moldova în anul 2019 a constituit 1,407 milioane de persoane, în creștere cu 7,6% față de 2018, iar ponderea persoanelor economic active din mediul rural a fost mai mare ca cea din mediul urban: respectiv 58,6% și 41,4%.

Dacă analizăm divizarea persoanelor ocupate pe activități economice, atunci în sectorul agricol în anul 2019 au activat 556 de mii de persoane sau 40,4% din totalul persoanelor ocupate. Iar 51% au fost reprezentate de persoanele ocupate de producerea produselor agricole pentru consumul personal.

Deși în ultimii zece ani, rata de ocupare a forței de muncă în agricultură, în țara noastră s-a redus în jumătate, comparativ cu alte țări ale Europei, este în continuare foarte înaltă.

Ultimile schimbări social-economice în economia țării au determinat apariția unor noi activități economice și oportunități de angajare în alte sectoare decât cel agricol, care au condiționat migrarea locuitorilor din zonele rurale și angajarea lor în industriile netradiționale pentru economie. Cu toate acestea, deși rata de ocupare a forței de muncă în agricultură este în scădere, agricultura continuă să dețină un rol socioeconomic important.

Scăderea ratei de ocupare a forței de muncă în agricultură împreună cu creșterea producției sectorului au dus la sporirea productivității muncii în agricultură. Totuși, comparativ cu alte țări din regiune, indicele respectiv rămâne la un nivel semnificativ scăzut.

În Europa de Est, nivelul ratei de ocupare a forței de muncă în agricultură continuă să fie ridicat, dar este în scădere. În timp ce în Uniunea Europeană aproximativ 3% din populația activă este angajată în agricultură, în țările Comunității Statelor Independente din regiune rata de ocupare a forței de muncă în agricultură în 2017 a constituit 30% (a se vedea figura 1).

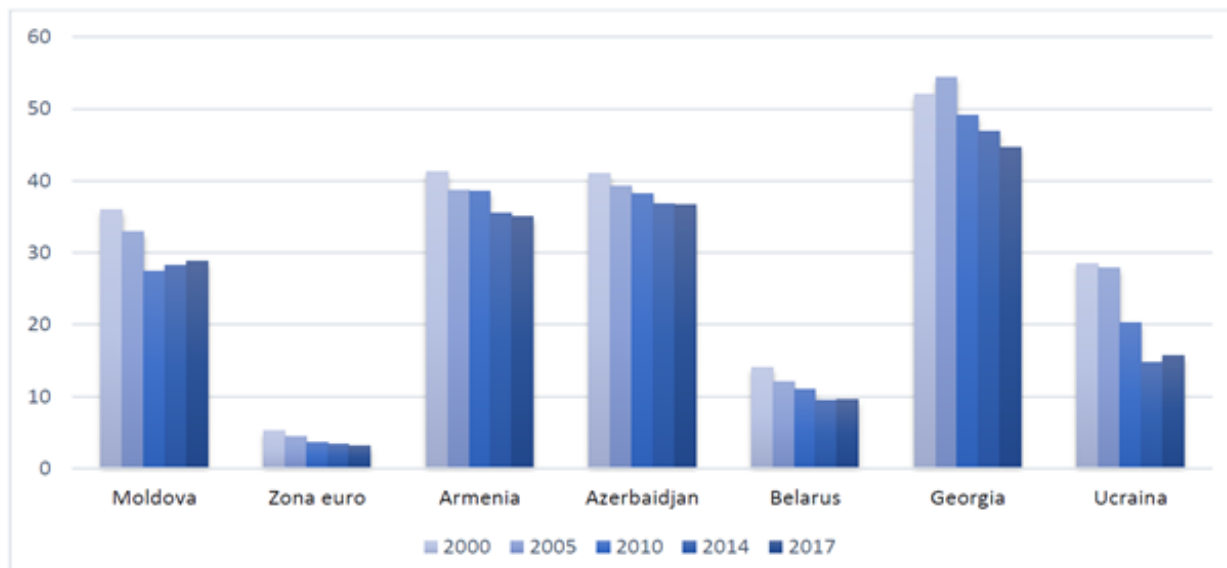

Figura 1. Ocuparea forței de muncă în agricultură ca pondere în totalul forței de muncă în statele UE și unele țări din Europa de Est, 2000–2017 (%)

Sursa: Eurostat (2018)

Sectorul agricol al Republicii Moldova este dominat de producția vegetală, în timp ce sectorul zootehnic joacă un rol mai puțin important, dar stabil, în producție, ceea ce sugerează un nivel potențial scăzut de competitivitate. În anii 2000–2017 producția de culturi a constituit 60–70% din totalul producției agricole, fiind, în mare parte, reprezentată de materia primă exportată în vrac în CSI și UE.

Conform datelor statistice internaționale, datorită automatizării proceselor agricole, în Statele Unite ale Americii doar 8% din fermieri din prelucrează o suprafață de 65% din pământul arabil, în Europa mai mult de 50% din terenuri sunt prelucrate de 5% din fermieri. Digitalizarea permite examinarea distanțată a stării solului, o gestionare eficientă a apei, monitorizarea culturilor agricole și a turmelor de animale cu ajutorul telefoanelor, tabletelor, senzorilor pe teren, dronelor și sateliților.

Pe lângă reducerea necesarului forței de muncă pentru lucrările agricole, digitalizarea contribuie la îmbunătățirea condițiilor de lucru pentru fermieri și reduce impactul negativ al lucrărilor agricole asupra mediului ambiant. O infrastructură digitală dezvoltată contribuie la eficientizarea întregului lanț de aprovizionare și distribuire, generând avantaje pentru producătorii agricoli, furnizorii și consumatorii angroșiști sau finali.

Agricultura poate aduce multe contribuții la creșterea economică. Poate avea un aport la creșterea inteligentă, durabilă, favorabilă incluziunii. Nu putem vorbi de o utilizare rațională și eficientă a resurselor naturale fără să ne gândim la agricultură și la modul în care ea este condusă.

Discuții

În literatura de specialitate sunt formulate două concepte noi „agricultura de precizie” (eng. *Precision Farming*) și „agricultura inteligentă” (eng. *Smart Farming*).

Astfel, agricultura de precizie, care își are originea la începutul anilor ‘90 ai secolului trecut, odată cu apariția sistemelor de poziționare geografică (GPS), se înscrie ca o metodologie nouă (un nou sistem de agricultură), care ar putea fi cheia rezolvării multor probleme actuale. Această metodologie agricolă are drept scop optimizarea utilizării resurselor de sol, apă și a inputurilor chimice (îngrășăminte și pesticide) pe baze specifice locale.

Obiectivele ei de bază fiind:

- obținerea de producții în cantități mari și de calitate;
- optimizarea profiturilor economice;

- realizarea integrată a protecției mediului;
- sporirea durabilității sistemelor agricole.

Agricultura de precizie este utilizarea tehnologiilor informaționale și comunicaționale, împreună cu cele mai bune practici agricole pentru achiziționarea, transmiterea și prelucrarea unor cantități mari de date din câmpurile agricole în vederea creșterii productivității și protecției mediului înconjurător [5, p.28].

Apariția și dezvoltarea agriculturii de precizie a fost favorizată de un șir de factori ca:

- capacitatea de înțelegere a complexității sistemelor agricole (abordarea sistemică și holistică);
- capacitatea de monitorizare a fenomenelor și proceselor (automatizarea achizițiilor de date);
- realizările în tehnicile de calcul (hardware, software și baze de date);

▪ perfecționarea metodelor de calcul și interpretare (statistică, modelarea, simularea, sistemele suport pentru decizie);

- dezvoltarea sistemelor informaționale geografice (GIS);
- apariția și dezvoltarea analizei statisticii spațiale (geo statistică);
- progresele în tehnicile spațiale (teledetecția, GPS);
- realizările tehnice în perfecționarea mașinilor agricole (VRT).

În Republica Moldova promovarea agriculturii de precizie este justificată de următoarele pericole semnalate de asociațiile agricole și fermieri:

1. Utilizarea soiurilor neadaptate condițiilor specifice din țara noastră.
2. Desființarea unităților specializate în cultura plantelor.
3. Dereglarea sistemului național de producere a semințelor.
4. Utilizarea de către producătorii particulari, într-o proporție însemnată a unui material de sămânță necertificat.

5. Nivelul ridicat al prețurilor la inputurile din agricultură (îngrășăminte, pesticide, carburanți, echipamente, utilaje agricole, dobânzi bancare ridicate).

6. Producătorii nu finanțează cultura pentru producții optime economice.

7. Mutațiile climatice produse în ultima vreme în țara noastră.

8. Desconsiderarea variației spațiale a resurselor de climă și sol în zona culturilor agricole.

9. Trecerea culturii plantelor în proporție de 94% la producătorii particulari nespecializați.

Utilizarea tehnologiilor geospațiale și informaționale permite de a aprecia corect și cartografia câmpurile, productivitatea lor și populațiile de dăunători. Aceste posibilități oferă avantaje esențiale în cercetări științifice și implementarea rezultatelor.

Managementul de precizie în agricultură (agricultura de precizie) include utilizarea a trei elemente de bază:

a. Modele de simulare, Sisteme Suport pentru Decizie și Sistemul Informatic Geografic (GIS)

Un Sistem Informațional Geografic (GIS) este compus din date și programe de calculator (*software*) destinate pentru analiza spațială. Utilizând suportul software și hardware, GIS are capacitatea de a prelucra, stoca, a analiza fluxul de informații distribuite spațial. Această tehnologie este utilizată în diverse domenii științifice cum ar fi: cartografierea și planificarea rutelor, gestiunea resurselor și impactul asupra mediului etc.

În Agricultura de Precizie, programele soft sunt utilizate pentru obținerea datelor privind mărimea și calitatea recoltei și informațiilor cu privire la factorii și dăunătorii care afectează dezvoltarea plantelor (fertilitatea solului, distribuția precipitațiilor, combaterea bolilor, dăunătorilor și buruienilor, temperatura, altitudinea etc.) Mai mult, tehnologia GIS, asigură planificarea acțiunilor, necesare pentru eliminarea factorilor, care pot limita utilizarea, numărul sau cantitatea preparatelor chimice în agricultură, în prim rând, a pesticidelor prin prevenirea aplicării lor, când nu este necesitate.

b. Teledetecția (TD) și Sisteme informaționale de colectare și prelucrare a datelor (GPS)

Imaginile de teledetecție au fost identificate fiind ca cele mai adecvate surse de date cerințelor Agriculturii de Precizie. TD este o observație asupra unui obiect fără contact. Ea constă din măsurarea și înregistrarea energiei electromagnetice, care este reflectată de la suprafața pământului, prin utilizarea senzorilor atașați la avioane sau sateliți. Identificarea informației privind starea atmosferei se face în baza observațiilor obținute de la senzori. De obicei, datele digitale sunt analizate mai cu ajutorul softurilor specializate¹.

¹ Gameda S. et al. Farm Level Indicators of Sustainable Land Management for the Development of Decision Support System. In: ITC Journal, 2007, 3/4, p. 38.

Cercetările din ultimii ani au demonstrat, că Sistemul Global de Poziționare (GPS) cel mai bine răspunde necesităților Agriculturii de Precizie din punct de vedere a capacităților, prețului și efectului economic. GPS-ul este un sistem de localizare care oferă date extrem de precise pentru orice punct de pe planetă, pe orice vreme. Sistemul Global de Poziționare este un set de radio-navigație globală bazat pe un set de 24 de sateliți orbitali de altitudine înaltă.

În zilele noastre, cea mai mare parte, din terenurile agricole sunt testate manual, agricultorii colectează manual probe de la punctele prestabilite, care sunt transmise în laborator pentru analize. Apoi, inginerul agronom creează o hartă corespunzătoare a îngrășămintelor recomandate pentru fiecare zonă destinată să optimizeze producția. După aceea, un distribuitor de îngrășămintă legat de GPS, aplică cantitatea selectată de nutrienți în fiecare locație.

c. Sistemul Suport de Decizii (DSS)

Managementul terenurilor agricole înseamnă astăzi managementul utilizării durabile a terenurilor, iar utilizarea durabilă trebuie să soluționeze probleme de productivitate, securitate, protecție potențialului terenului și prevenirea degradării calității terenului și mediului înconjurător), viabilitatea (economică) și acceptabilitatea (socială)¹.

Un Sistem Suport de Decizie este un instrument informatic (sistem de programe de calculator și baze de date) care sprijină activitatea de luare a deciziilor în probleme slab-structurate, în care nu este posibil ca un sistem complet automatizat să realizeze întregul proces de luare a deciziilor.

Agricultura de precizie se referă la abordarea „diferențială” a câmpului versus abordarea „uniformă” pe care se bazează sistemele tradiționale de management în agricultură. Managementul de precizie al terenurilor agricole ține cont de variația naturală, specifică a solurilor și nu de împărțirea administrativă a acestora.

Așadar, reieșind din cele expuse mai sus putem conchide că agricultura de precizie:

1. asigură strategia de dezvoltare durabilă în agricultură;
2. utilizează tehnologii geospațiale și informaționale cu scopul de a folosi datele specifice locului dat pentru luarea deciziilor legate de producerea agricolă;
3. prezintă un set de tehnologii moderne pentru agricultura durabilă.

Agricultura de precizie este o abordare de management pentru întreaga gospodărie, utilizând tehnologia informației, datele de poziționare (GNSS), teledetecția și colectarea proximă de date. Aceste tehnologii au scopul de a optimiza randamentul intrărilor în timp ce se poate reduce și impactul lor negativ asupra mediului.

Măsurarea diferitor parametri cu ajutorul senzorilor, prelucrarea și analiza informațiilor primite prin intermediul software și transmiterea comenzilor pentru modificarea altor parametri pe utilajele agricole au creat sistemul de „*Smart farming*”.

Pentru Republica Moldova acesta este o tehnologie nouă de prelucrare a solului, pe care o practică doar unele întreprinderi agricole pe parcursul a câțiva ani.

Conform opiniei specialiștilor în domeniu, efectul economic al tehnologiilor agriculturii de precizie, ar fi: reducerea cheltuielilor cu minim 10%-15% și creșterea productivității în condiții meteorologice nefavorabile ale sezonului cu 20-25%².

Alături de utilizarea GPS, tot mai actuală devine recunoașterea, adoptarea și extinderea conceptului *E-Agriculture*, acesta fiind un termen relativ nou utilizat în domeniul agriculturii. Conceptul *E-Agriculture* descrie un domeniu aflat în curs de dezvoltare axat pe consolidarea acestui domeniu prin procese de comunicare și informare cât mai bune. E-Agricultura este o investiție inteligentă în sectorul agrar, prin utilizarea domeniului TIC. Aceasta va permite modificarea și îmbunătățirea sectoarelor sanitar-veterinar, fitosanitar și alimentară, atât la nivel operațional, cât și la nivel managerial, acționând direct și indirect în beneficiul agricultorilor și mediului de afaceri din sectorul agrar.

Scopul E-Agriculture este:

- eficientizarea elaborării și implementării politicilor sectoriale;
- subvenționarea focusată;
- optimizarea activității fermierilor prin digitalizarea serviciilor publice;
- monitorizarea politicilor sectoriale.

¹ Vlad, V. Consideratii privind un sistem suport de decizii pentru terenurile agricole si baza de date a cadastrului calitativ agricol din Romania, p.4.

² Timofti, E. Implementarea tehnologiilor moderne din cadrul asistenței investiționale în entitățile agricole din Republica Moldova: probleme și realizări, p.4.

Producătorii agricoli care practică o astfel de agricultură au la dispoziție tehnologii moderne de gestiune care le oferă informații detaliate în timp real asupra culturilor administrate de aceștia.

Aceste sisteme de management furnizează beneficii financiare considerabile agricultorilor precum și importante beneficii de mediu, inclusiv inversarea degradării solului, reducerea poluării fluviale, creșterea de sechestrare a carbonului și reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră¹.

Concluzii

Reieșind din analiza experienței mai multor țări, etapele de implementare a agriculturii de precizie pot fi:

1. Utilizarea conceptului de management local specific în agricultură. Acceptarea condiției, că câmpurile, alte unități de management, care erau tratate ca unitate integrată, mai departe trebuie să fie divizate în unități mai mici (parcele), omogene, care vor fi prelucrate conform necesităților individuale.

2. Definirea unităților mici. Evidențierea particularităților, în baza cărora câmpurile pot fi divizate în unități mai mici. Topografia și tipul de sol pot servi ca bază pentru subdiviziuni. Cartea câmpurilor conform cerințelor agriculturii de precizie.

3. Obținerea informației privind productivitatea unităților mici ale câmpurilor. Cel mai important este mărimea și calitatea recoltei pentru fiecare parcelă. Cartarea recoltei.

4. Identificarea factorilor de restricție. Analiza fiecărei parcele privind principalii factori, care influențează mărimea și calitatea recoltei. Prin suprapunerea hărților obținute se va obține o hartă de performanță, care poate detecta în ce condiții vor fi obținute cele mai slabe rezultate.

5. Răspuns adecvat. Aplicarea acțiunilor corectate numai conform necesităților.

6. Evaluarea rezultatelor. Efectul economic și ecologic al aplicării elementelor din Agricultura de Precizie².

Creșterea productivității agriculturii prin mecanizarea proceselor și managementul tehnic au devenit factori importanți în menținerea echilibrului între producerea de produse agricole și necesitățile populației. În același timp, aplicarea elementelor nutritive și combaterea organismelor dăunătoare va continua să fie o verigă critică între producerea resurselor alimentare și durabilitatea agriculturii. În cuplu cu necesitățile creșterii productivității, fermierii sunt impuși de a produce mai multe produse alimentare cu efect minim asupra mediului, paralel cu reducerea aplicării substanțelor poluante. Fermierii sunt în fața dilemei de a ridica productivitatea și, în același timp, de a reduce cheltuielile și a asigura protecția mediului ambiant.

În acest context, activitățile strategice la nivel de țară trebuie să fie coordonate în aspectul managementului resurselor terenurilor agricole, planificarea utilizării terenurilor, inclusiv evaluarea și interpretarea informației despre sol, utilizarea terenurilor, integru cu resurse agroclimatice, necesitățile culturilor și alți factori de mediu, care influențează potențialul de producere, cu scopul de a determina limitele și potențialul producerii agricole.

Bibliografia:

1. Biroul Național de Statistică. Disponibil : [www.statistica.md]. Accesat: [22.03.2020]
2. Eurostat. Disponibil :[https://ec.europa.eu/eurostat]. Accesat: [20.03.2020]
3. Gameda S. et al. Farm Level Indicators of Sustainable Land Management for the Development of Decision Support System. In: ITC Journal,2007, ¾, p. 35-44. Disponibil: [http://wgbis.ces.iisc.ernet.in/energy/HC270799/LM/SUSLUP/Thema1/35/35.pdf]
4. Hedley, Carolyn. The role of precision agriculture for improved nutrient management on farms. In: Journal of the Science of Food & Agriculture. Jan.2015, Vol. 95 Issue 1, p.12-19. Disponibil: [http://web.a.ebscohost.com]
5. Hopkins, M. Precision Agriculture: Terms and Definitions. October 20, 2015. Disponibil: [http://www.precisionag.com/professionals/precisionagriculture-terms-and-definitions/]
6. Strategia Națională actualizată de dezvoltare agricolă și rurală pentru anii 2014–2020. Disponibil: [http://madrm.gov.md/]. Accesat:[18.03.2020]
7. Timofti, E. Implementarea tehnologiilor moderne din cadrul asistenței investiționale în entitățile

¹ Hedley, Carolyn. The role of precision agriculture for improved nutrient management on farms. In: Journal of the Science of Food & Agriculture. Jan.2015, Vol. 95 Issue 1, p.17.

² Hopkins, M. Precision Agriculture: Terms and Definitions. October 20, 2015, p.13.

agricole din Republica Moldova: probleme și realizări. Disponibil : [<https://ibn.idsi.md>].
Accesat :[10.03.2020]

8. Vlad, V. Consideratii privind un sistem suport de decizii pentru terenurile agricole si baza de date a cadastrului calitativ agricol din Romania. Disponibil :
[<https://www.researchgate.net/publication/265381322>] . Accesat: [20.03.2020]

**REPERE ANALITICE PRIVIND PROMOVAREA DREPTULUI „OCROTIREA MAMEI” PRIN
RESPECTAREA DREPTURILOR OMULUI**

**ANALYTICAL REFERENCES REGARDING THE PROMOTION OF THE RIGHT "MOTHER
PROTECTION" BY RESPECTING HUMAN RIGHTS**

Ana NEDELUCU, dr., conf.univ.
Departamentul de Științe Economice
E-mail: nedelcu.ana@usch.md
ORCID ID: 0000-0002-3980-110X

Liudmila ROȘCA-SADURSCHI, dr., conf.univ.
Departamentul de Științe Economice
E-mail: sadurschi.liudmila@usch.md

Liliana CECLU, dr., conf.univ.
Departamentul de Inginerie și Științe Aplicate
E-mail: celcu.liliana@usch.md

Rezumat: *Statele și-au luat angajamente legale și politice pentru a proteja sănătatea femeilor prin drepturile omului exprimate prin legile lor naționale și prin apartenența la tratatele internaționale privind drepturile omului.*

Acest articol își propune să sublinieze modalitățile de promovare a maternității sigure prin drepturile fundamentale ale omului, cum ar fi drepturile legate de viață, supraviețuirea și securitatea persoanei; drepturile de maternitate și sănătate; drepturile la nediscriminare și respectarea cuvenită a diferențelor, precum și drepturile legate de informare și educație. Mai mult, sunt prezentate și analizate instrumentele analitice de bază în monitorizarea situației maternității în condiții de siguranță în lume: rata mortalității materne și nașterile la care participă personal calificat de sănătate (%).

Cuvinte cheie: *maternitate sigură, drepturile omului, rata mortalității materne.*

Abstract: *States have made legal and political commitments to protect women's health through the expressed human rights through their national laws and membership of international human rights treaties.*

This research paper aims to emphasis the ways of advancing safe motherhood through human fundamental rights such as rights related to life, survival and security of the person; maternity and health rights; rights to non-discrimination and due observance of differences as well as rights related to information and education. Moreover, the basic analytical tools in monitoring the situation of safe motherhood in the world are presented and analysed: maternal mortality rate and births attended by skilled health personnel (%).

Keywords: *safe motherhood, human rights, maternal mortality rate.*

Introducere

Conform Declarației Universale ale Drepturilor Omului (art. 25)¹, adoptată în 1948, și Constituției Republicii Moldova (art.50)² mamele au dreptul la ajutor și ocrotire specială. Sursele promovării unei maternități sigure se regăsesc în drepturilor omului specificate în toate constituțiile naționale și în tratatele internaționale și regionale privind drepturile omului, bazate pe Declarația Universală a Drepturilor Omului. Declarația universală în sine nu a fost propusă ca instrument legal executabil, dar a câștigat acceptarea legală și aplicabilitatea legală printr-o serie de convenții internaționale privind drepturile omului.

Principalele tratate moderne privind drepturile omului ce se referă și la drepturile mamelor sunt:

• Convenția privind eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor³. Această Convenție exprimă valorile implicite în Declarația Universală a Drepturilor Omului și întărește cele două legăminte de punere în aplicare inițiale ale Declarației Universale;

¹ Universal Declaration of Human Rights, online: https://www.un.org/en/udhrbook/pdf/udhr_booklet_en_web.pdf

² Constituția Republicii Moldova. Publicat : 29.03.2016 în Monitorul Oficial Nr. 78, art Nr : 140, Data intrarii in vigoare : 27.08.1994

³ Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women New York, 18 December 1979, online: <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CEDAW.aspx>

- Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială;
- Convenția privind drepturile copilului.

Convențiile regionale privind drepturile omului se inspiră, de asemenea, din Declarația universală și include:

- Convenția europeană pentru protecția drepturilor omului și a libertăților fundamentale (Convenția europeană);
- Carta socială europeană - revizuită (Carta europeană);
- Convenția americană a drepturilor omului (Convenția americană);
- Protocolul adițional la Convenția americană a drepturilor omului în domeniul drepturilor economice, sociale și culturale (Protocolul din San Salvador);
- Convenția interamericana privind Prevenirea, pedepsirea și eradicarea violenței împotriva femeilor (Convenția de la Belém do Pará);
- Carta africană a drepturilor omului și a popoarelor (Carta africană)¹.

La fel ca și constituțiile naționale care au instanțe constituționale pentru a monitoriza respectarea dispozițiilor constituționale, tratatele privind drepturile omului au organe speciale pentru a monitoriza respectarea dispozițiilor tratatelor. De exemplu, Convenția femeilor a înființat Comitetul pentru eliminarea discriminării împotriva femeilor (CEDAW).

Metodologia cercetării

Identificarea cauzelor mortalității și morbidității materne se consideră repere esențiale în promovarea maternității sigure abordate prin prisma respectării drepturilor omului. Această se demonstrează de Cadrul global al indicatorilor pentru obiectivele de dezvoltare durabilă, care recomandă următorii indicatori aferenți conceptului de maternitate:

- Rata mortalității materne (indicatorul 3.1.1.);
- Rata nașterilor la care participă personal medical calificat (indicatorul 3.1.2.).

Conform obiectivelor Agendei 2030 pentru dezvoltare durabilă, acești indicator permit monitorizarea obiectivului 3.1. preconizat să fie atins către anul 2030 – reducerea ratei mortalității la nivel mondial la mai puțin de 70 de decesuri la 100.000 de nașteri vii².

Rata mortalității materne este definită ca numărul de decese materne într-o anumită perioadă de timp la 100.000 de nașteri vii în aceeași perioadă de timp. Acesta prezintă riscul de deces matern în raport cu numărul de nașteri vii și în esență surprinde riscul de deces într-o singură sarcină sau o singură naștere vie. Decesele materne se referă la numărul anual de decese feminine din orice cauză legată sau agravată de sarcină sau gestionarea acesteia (cu excepția cauzelor accidentale sau accidentale) în timpul sarcinii și al nașterii sau în termen de 42 de zile de la întreruperea sarcinii, indiferent de durata și locul sarcinii, exprimată la 100.000 de nașteri vii, pentru o perioadă de timp specificată. În același timp, nașterea vie este definită ca expulzarea sau extragerea completă de la mama sa a unui produs de concepție, indiferent de durata sarcinii, care, după o astfel de separare, respiră sau prezintă orice alte dovezi ale vieții, cum ar fi bătăile inimii, pulsația ombilicală cordonul sau mișcarea definitivă a mușchilor voluntari, indiferent dacă cordonul ombilical a fost tăiat sau nu sau placenta este atașată. În scopul raportării internaționale a mortalității materne, numai acele decese materne care au avut loc înainte de sfârșitul perioadei de referință de 42 de zile ar trebui incluse în calculul diferitelor rapoarte și rate. Înregistrarea deceselor ulterioare este încurajată pentru a informa la nivel național, regional și global înțelegerea acestor evenimente. Rata mortalității materne poate fi calculată prin împărțirea deceselor materne înregistrate (sau estimate) la totalul nașterilor vii înregistrate (sau estimate) în aceeași perioadă și înmulțirea cu 100.000. Rata mortalității materne poate fi calculat direct din datele colectate prin sisteme vitale de înregistrare, anchete gospodărești sau alte surse. Cu toate acestea, există adesea probleme de calitate a datelor, în special legate de subreportarea și clasificarea greșită a deceselor materne. Prin urmare, datele sunt adesea ajustate pentru a lua în considerare aceste probleme de calitate a datelor. Ajustările pentru raportarea insuficientă și clasificarea greșită a deceselor și estimările bazate pe modele ar trebui făcute în cazurile în care datele nu sunt fiabile.

¹ Cook R.J., Dickens B.M., et al. Advancing safe motherhood through human rights, World Health Organization, 2001, p.21-22.

² Global indicator framework for the Sustainable Development Goals and targets of the 2030 Agenda for Sustainable Development, online:

https://unstats.un.org/sdgs/indicators/Global%20Indicator%20Framework%20after%20refinement_Eng.pdf

Rata nașterilor la care participă personal medical calificat este determinată prin raportarea numărului de nașteri la care a participat personal medical calificat (medici, asistenți medicali sau moașe) instruiți în furnizarea de îngrijiri obstetricale de salvare, inclusiv acordarea supravegherii, îngrijirii și sfaturilor necesare femeilor în timpul sarcinii, nașterii și post-partum; să efectueze livrări pe cont propriu; și să aibă grijă de nou-născuți la numărul total de nașteri vii în aceeași perioadă. Procentul nașterilor la care a participat personalul medical calificat este calculat ca numărul de nașteri la care a participat personalul medical calificat (medic, asistent medical și / sau moașă) exprimat ca număr total de nașteri în viață în aceeași perioadă. Nașteri la care a participat personalul de sănătate calificat = (Numărul de nașteri la care a participat personalul de sănătate calificat / Numărul total de nașteri vii) x 100. În anchetele efectuate în gospodării, cum ar fi anchetele demografice și de sănătate, anchetele cu indicatori multipli și sondajele de sănătate a reproducerii, respondentul este întrebat despre fiecare naștere vie și cine i-a ajutat în timpul nașterii pentru o perioadă de până la cinci ani înainte de interviu. Înregistrările de servicii / facilități ar putea fi utilizate în cazul în care o proporție mare de nașteri apar în unitățile sanitare și, prin urmare, sunt înregistrate.

Indicatorul este o măsură a capacității unui sistem de sănătate de a oferi îngrijire adecvată femeilor însărcinate. S-au exprimat îngrijorări cu privire la faptul că termenul de însoțitor calificat poate să nu capteze în mod adecvat accesul femeilor la îngrijiri de bună calitate, în special atunci când apar complicații. În plus, standardizarea definiției personalului sanitar calificat este uneori dificilă din cauza diferențelor de formare a personalului medical din diferite țări. Deși s-au făcut eforturi pentru a standardiza definițiile medicilor, asistenților medicali, moașelor și moașelor auxiliare utilizate în majoritatea sondajelor gospodărești, este probabil că abilitatea multor asistenți calificați de a oferi îngrijiri adecvate în caz de urgență depinde de mediul în care lucrează¹.

Rezultate

Potrivit estimărilor ONU raportul global al mortalității materne, din 2000 până în 2017, a scăzut cu 38% - de la 342 de decese la 211 de decese la 100.000 de nașteri vii, rata medie anuală de reducere atingând nivelul de 2,9%. Deși este substanțial, aceasta este mai puțin de jumătate din rata anuală de 6,4% necesară pentru atingerea obiectivului global de dezvoltare durabilă de 70 de decese materne la 100.000 de nașteri vii.

Analiza datelor pentru regiunea „Europa” conform clasificăției Organizației Mondiale de Sănătate, în care se includ circa 50 de țări, atât din Uniunea Europeană, cât și țările CSI și cele care nu mai fac parte din aceste organisme, ne arată că nivelul înregistrat al deceselor materne per 100 000 de nașteri vii este sub nivelul preconizat conform obiectivelor strategice de dezvoltare durabilă, cel mai mare nivel înregistrându-se în Kirgistan (2017) de 60 de decese materne la 100 000 de nașteri vii. În Republica Moldova acest indicator a atins nivel de circa 20 de decese materne la 100 000 de nașteri vii.

Totodată, analiza datelor în dinamică și anume pentru perioada 2000-2017 relevă că ritmul mediu de modificare a acestui indicator este unul negativ, ceea ce apreciem ca o tendință pozitivă, căci demonstrează îmbunătățirea condițiilor de asigurare a unei maternități în siguranță pentru femeile din țările regiunii „Europa”. În același context, menționăm că în țările precum Belarus, Kazahstan, rata mortalității materne a scăzut, în mediu, peste 10 %. În Republica Moldova, această rată s-a redus cu 4,72 % în perioada 2000-2017.

Analiza ratei nașterilor la care participă personal medical calificat dezvăluie acces limitat în regiunile lumii - Africa Centrală și de Vest, Africa de Sud-Est și Asia de Sud, unde nivelul ratei este sub media globală de 81 %. În ceea ce privește regiunea „Europa”, rata medie atinge nivelul de 99 %, iar analiza pe țări indică o variație dintre 95 -100 %.

¹ Registrul al metadatelor al Organizației Mondiale de Sănătate, online: <https://www.who.int/data/gho/indicator-metadata-registry/>

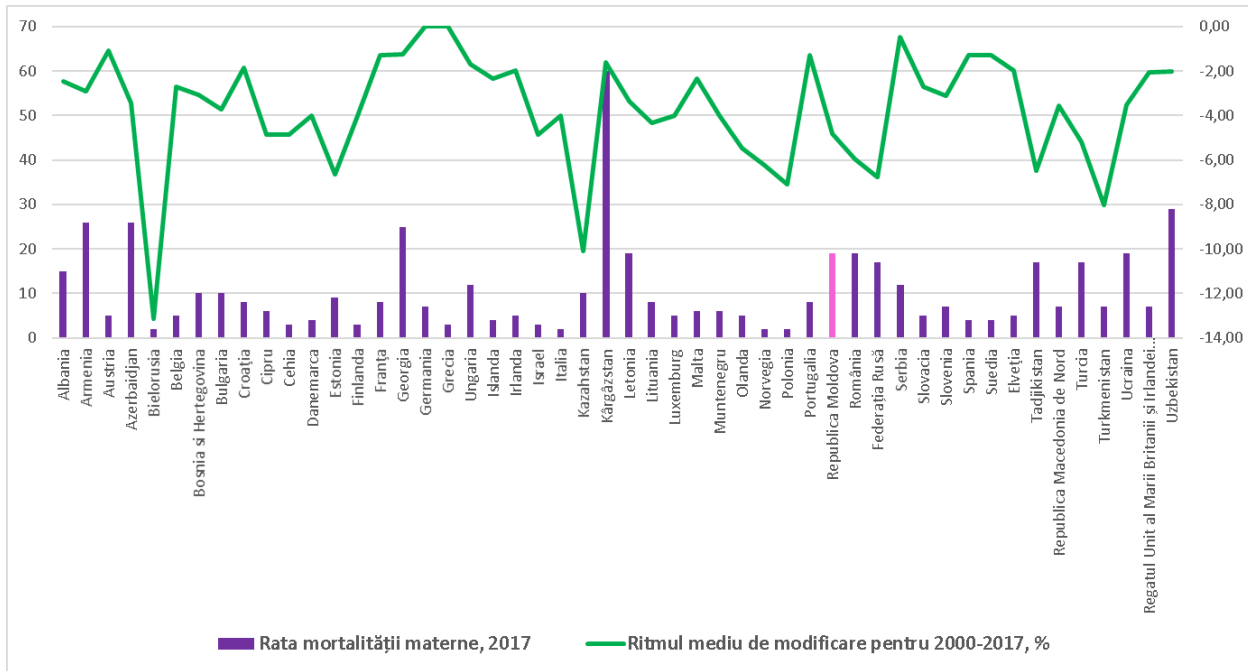

Figura 1. Nivelul ratei mortalității materne la 100 000 de nașteri vii în 2017 comparativ cu ritmul mediu de modificare în perioada 2000-2017 pentru regiunea geografică a Organizației Mondiale a Sănătății „Europa” în anul 2017

Sursa: elaborat de autor în baza datelor oferite de Organizația Mondială a Sănătății
<http://mmr2017.srhr.org/>

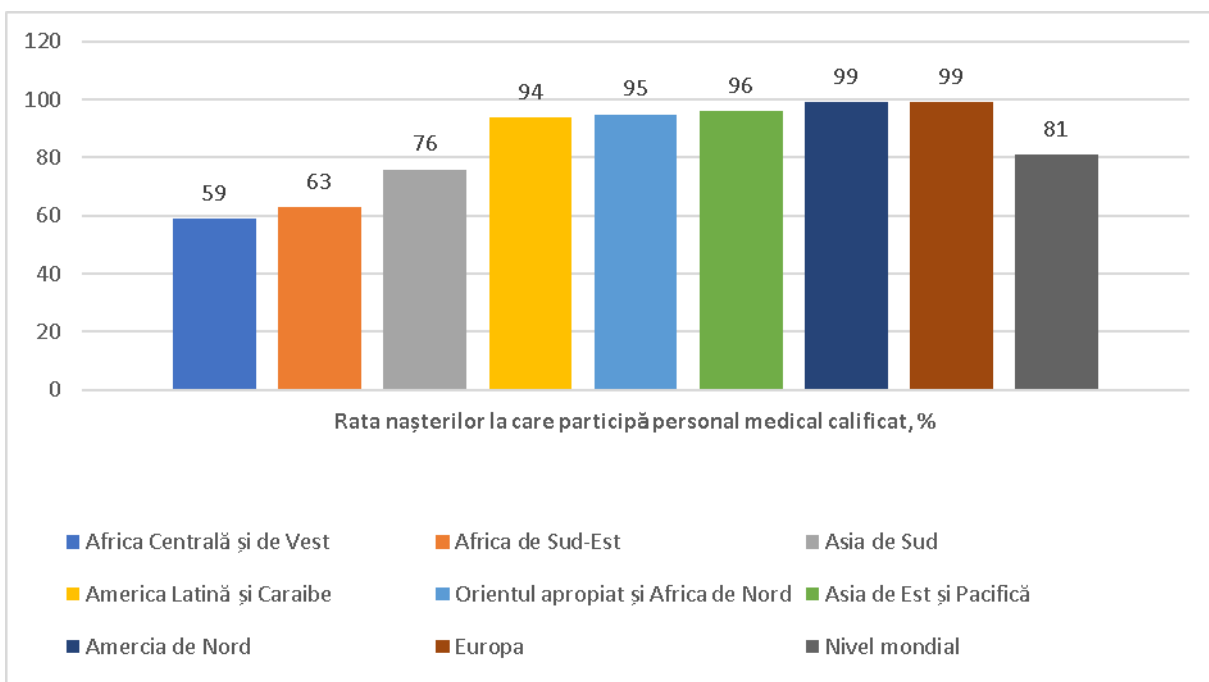

Figura 2. Nivelul ratei nașterilor la care participă personal medical calificat pe regiuni, %

Sursa: elaborat de autor în baza datelor oferite de UNICEF <https://data.unicef.org/topic/maternal-health/delivery-care/>

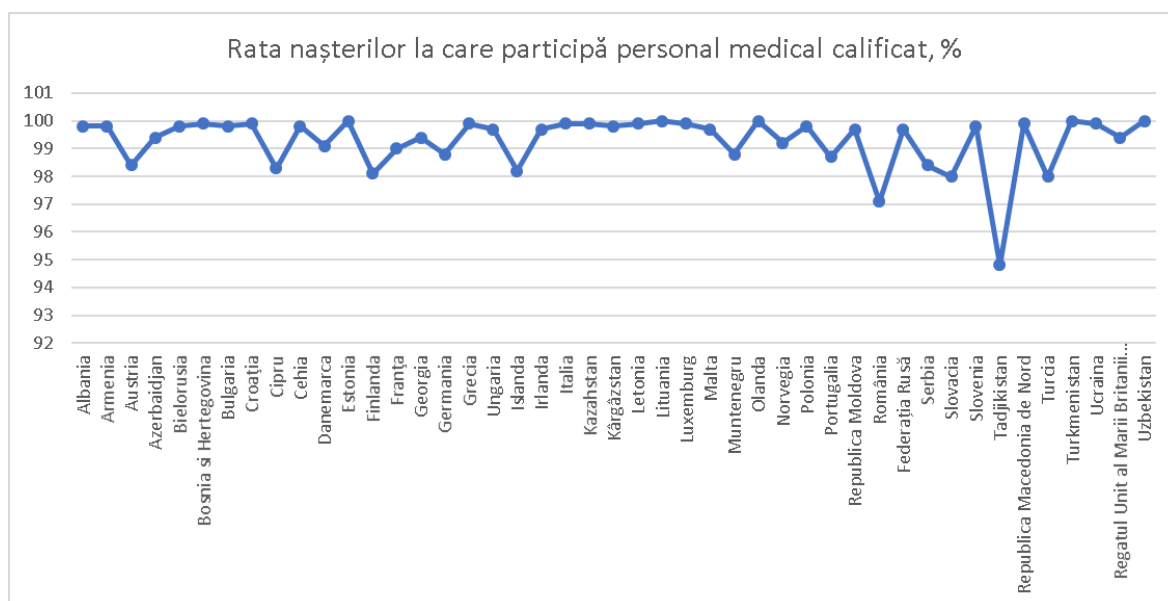

Figura 3. Nivelul ratei nașterilor la care participă personal medical calificat pentru regiunea geografică a Organizației Mondiale a Sănătății „Europa” în anul, %

Sursa: elaborat de autor în baza datelor oferite de Banca Mondială <https://data.worldbank.org>

Discuții

Maternitatea sigură poate fi asigurată și promovată prin intermediul mai multor drepturi umane specifice stabilite legal. Mai multe drepturi ale omului pot fi aplicate cumulativ și interactiv pentru a promova interese particulare ale mamelor și anume:

- **drepturi legate de viață, supraviețuire și securitate ale persoanei;**
- **drepturile legate de maternitate și sănătate;**
- **drepturi la nediscriminare și respectarea cuvenită a diferențelor;**
- **drepturile legate de informație și educație.**

Drepturile legate de viață, supraviețuire și securitate ale persoanei se referă la:

✓ **Dreptul la viață și supraviețuire**, care este cel mai evident drept care ar putea fi aplicat pentru a proteja o femeie cu risc de moarte la naștere din cauza lipsei de îngrijire obstetrică. Dreptul la viață este interpretat în Convenția europeană nu numai pentru a solicita statelor să ia măsuri pentru a preveni uciderea intenționată, ci și pentru a lua măsurile necesare pentru a proteja viața împotriva pierderilor neintenționate. Având în vedere amploarea unui număr estimat de 1.400 de decese materne la nivel mondial în fiecare zi, este remarcabil faptul că atât de puține proceduri judiciare au intrat în instanțele naționale pentru a solicita guvernelor să ia toate măsurile adecvate pentru a identifica cauzele mortalității materne în țările lor respective și să ia măsurile de precauție necesare pentru a preveni alte decese materne. Acest lucru se datorează în parte familiilor și comunităților în care femeile au murit din cauze legate de sarcină, neînțelegând modul în care neglijarea guvernamentală a condițiilor în care femeile au sarcini și naștere le încalcă dreptul la viață. Protecția eficientă a dreptului la viață necesită luarea unor măsuri pozitive care sunt necesare pentru a asigura „accesul la servicii adecvate de îngrijire a sănătății, care vor permite femeilor să treacă în siguranță prin sarcină și naștere și să ofere cuplurilor cele mai mari șanse de a avea un copil sănătos. Măsurile pozitive ar putea include măsuri progresive pentru a se asigura că o rată crescută a nașterilor este asistată de însoțitori calificați, așa cum este cerut de procesele de la Cairo și Beijing. În cazul în care nu sunt luate astfel de măsuri, statele trebuie încurajate să ia măsuri pentru a asigura conformitatea cu obligațiile tratatului de a proteja și promova dreptul la viață.

✓ **Dreptul la libertate și securitate al persoanei** este unul dintre cele mai puternice apărări ale integrității individuale și dreptul femeilor la libera alegere a maternității. Dreptul este aplicat dincolo de interdicerea sa istorică de arestare sau detenție arbitrară, în cazul în care guvernele și agențiile cărora le delegă responsabilitatea de a administra servicii de sănătate nu asigură condițiile necesare unei maternități sigure, acestea sunt responsabile pentru încălcările dreptului femeilor la libertate și securitate. Sistemul medical, social, de sănătate și alți factori care pun o femeie în pericol de mortalitate sau morbiditate maternă îi refuză dreptul la securitatea persoanei sale. Este posibil ca agențiile de îngrijire a sănătății să

fie nevoite să țină cont de mai multe remedii decât serviciile medicale pentru a aborda cauzele maternității nesigure. Avortul nesigur poate fi a doua cea mai mare cauză de mortalitate maternă în unele țări, cum ar fi Columbia. În cazul în care avortul nesigur este o cauză majoră a morții materne, este posibil să se aplice dreptul la libertate și securitate pentru a solicita guvernelor să îmbunătățească serviciile pentru tratamentul avortului nesigur, schimbarea legilor restrictive privind accesul la avort și asigurarea furnizării de servicii contraceptive și de avort. Dreptul la libertate și securitate a fost aplicat de instanțele naționale constituționale în cazurile de avort pentru a proteja „libertatea femeii de a decide dacă, când și cât de des” să aibă copii.

✓ *Dreptul de a fi liber de tratamente inumane și degradante.* Deciziile tribunalelor pentru drepturile omului au impus statelor să se asigure că serviciile de sănătate sunt furnizate atunci când negarea lor ar constitui un tratament inuman. În consecință, un stat ar putea fi obligat să asigure furnizarea de îngrijiri obstetricale de urgență și tratament pentru morbiditățile materne, deoarece lipsa acestor dispoziții ar putea constitui tratament inuman și negarea respectului pentru demnitatea inerentă a femeilor. Îngrijirea ar putea asigura accesul unei femei la tratament medical indicat, care poate include servicii pentru a trata o sarcină cu risc ridicat și pentru a întrerupe sarcina în condiții de siguranță acolo unde viața sau sănătatea continuă, inclusiv sănătatea mintală și bunăstarea socială, sunt expuse riscului.

Drepturile legate de maternitate și sănătate include:

✓ *Drepturi legate de maternitate,* care au fost dezvoltate prin drepturi interdependente ce necesită protecția maternității în general, protecția maternității în timpul angajării în special, drepturile de a se căsători și de a întemeia o familie și, de exemplu, drepturile referitoare la libera alegere a maternității și la viața privată și de familie. Legile care stabilesc o vârstă minimă legală pentru căsătorie, dacă sunt puse în aplicare, pot contribui la asigurarea faptului că femeile tinere sunt în vârstă și maturitate suficiente pentru a putea consimți în mod voluntar la căsătorie și pentru a evita riscurile pentru sănătate ale fertilității premature. Dreptul omului la viața de familie este grav periclitat de neglijarea nevoilor femeilor care sunt expuse riscului de deces sau dizabilitate maternă de a beneficia de îngrijire reproductivă, inclusiv maternitate. În plus, drepturile la viața de familie ale copiilor și taților sunt prejudiciate din cauza impactului nociv al deceselor mamelor asupra potențialului copiilor supraviețuitori, copiilor și altor membri ai familiei de a duce o viață sănătoasă.

✓ *Dreptul la cel mai înalt standard de sănătate realizabil.* Aceste standarde se reflectă și în documentele de consens ale agenției ONU cu privire la componentele majore ale dreptului femeii la sănătate. De exemplu, un raport privind îngrijirea sănătății materne explică faptul că serviciile de sănătate prietenoase cu femeile ar trebui: să fie disponibile, accesibile, accesibile și acceptabile; să respecte standardele tehnice de îngrijire prin furnizarea unui continuu de servicii în contextul sistemelor integrate și consolidate; să fie implementat de personal motivat și susținut de formare de supraveghere, bazată pe echipă și evaluarea performanței legată de stimulente; și împuternicirea utilizatorilor ca indivizi și ca grup, respectându-și drepturile la informații, alegere și participare.

✓ *Dreptul la beneficiile progresului științific.* Progresul științific poate juca un rol vital în reducerea ratelor de mortalitate și morbiditate maternă. Una dintre cele mai fundamentale metode de reducere a riscului în timpul sarcinii este de a oferi femeilor capacitatea de a planifica numărul și momentul sarcinilor lor; acest lucru poate fi realizat cel mai ușor prin utilizarea tehnologiilor de control al nașterii. Dreptul de a beneficia de avantajele progresului științific include dreptul femeii de a primi avantajele unor mijloace mai bune și mai acceptabile de control al fertilității, inclusiv contracepție de urgență și metode non-chirurgicale de avort precoce.

Drepturi la nediscriminare și respectarea cuvenită a diferențelor solicită statelor să acționeze împotriva discriminării în toate domeniile drepturilor civile și politice, precum și ale drepturilor economice, sociale și culturale, inclusiv în domeniul sănătății. Statele sunt, de asemenea, obligate să elimine legile, politicile și practicile care discriminează din motive specificate și nespecificate („alt statut”). Prin urmare, este necesar să se examineze modalitățile prin care statele se asigură că elimină discriminarea pe motive de rasă, culoare, sex, origine națională sau socială. Acestea nu sunt singurele motive interzise de discriminare care sunt factori de risc pentru o maternitate nesigură.

Statele sunt obligate să schimbe legile care discriminează fața lor sau efectele lor. Un exemplu de lege care este discriminatoriu la fața ei este o lege care impune femeilor, dar nu bărbaților, să obțină autorizația soțului lor pentru a avea acces la serviciile de sănătate. De asemenea, statelor li se cere să schimbe legi care sunt egale la fața lor, dar dezavantajează în mod disproportionat un grup. Astfel de legi includ cele care impun tuturor să plătească la fel pentru îngrijirea sănătății, dar care lasă serviciile

inaccesibile persoanelor care nu au un loc de muncă plătit, cum ar fi mamele singure care au grijă de copii aflați în întreținere. Un alt exemplu de politică care este superficial neutră, dar care are un impact disproporționat dăunător asupra intereselor sănătății femeilor, este o lege care refuză informațiile și serviciile de sănătate reproductivă adolescenților fără acordul părinților. O astfel de politică va lăsa fetele, dar nu și băieții, în pericol de sarcină.

Dreptul general la nediscriminare impune ca noi să tratăm aceleași interese fără discriminare, de exemplu, asigurând accesul egal al tuturor raselor la asistența medicală. Cu toate acestea, dreptul la nediscriminare presupune și tratarea intereselor semnificativ diferite în moduri care respectă în mod adecvat aceste diferențe. Dreptul la nediscriminare sexuală impune ca societățile să trateze interese biologice diferite, cum ar fi sarcina și nașterea, în moduri care să se potrivească în mod rezonabil acestor diferențe. Instanțele naționale și tribunalele internaționale au fost vigilente în aplicarea dreptului la nediscriminare pentru a solicita tratamentul acelorași interese fără discriminare, dar încă nu au aplicat efectiv dreptul la nediscriminare pentru a proteja interesele distincte ale femeilor în timpul sarcinii și al nașterii în condiții de siguranță. .

Drepturile legate de informație și educație se referă la:

✓ *Dreptul de a primi și de a transmite informații.* În mod tradițional, dreptul la informație a fost înțeles pentru a garanta libertatea de a căuta, primi și transmite informații și idei fără interferențe guvernamentale. Cu toate acestea, unii comentatori susțin acum că dreptul a evoluat până la punctul în care guvernele au obligații concrete și imediate de a furniza informații care sunt necesare pentru protecția și promovarea sănătății reproductive și alegerea, nu doar pentru a se abține de la a interfera cu furnizarea acestuia. Drepturile la informație în sine și cu privire la accesul la serviciile de sănătate a reproducerii, în special, sunt două dintre cele mai vitale drepturi de reproducere. Pentru a face alegeri în cunoștință de cauză cu privire la viața lor reproductivă, femeile trebuie să poată primi informații despre metodele și serviciile de planificare familială și să aibă acces la metodele și serviciile pe care le consideră preferabile.

✓ *Dreptul la educație.* Există o relație puternică între accesul fetelor la educație și alfabetizare și reducerea mortalității materne. Factorii cheie în reducerea decesului matern într-o serie de țări au fost efectele combinate ale educației și strategiilor de abilitare pentru fete și accesul îmbunătățit la serviciile de sănătate necesare. Instanțele naționale pot contribui la aceste efecte prin aplicarea dreptului la educație pentru a cere statului să asigure furnizarea de învățământ primar gratuit. Educația echipează femeile să facă distincția între practicile obișnuite care încorporează înțelegerea științifică asupra a ceea ce ajută și afectează maternitatea sigură și obiceiurile care înțeleg greșit sau înțeleg incomplet relațiile cauză-efect. Mai mult, atunci când factorii de decizie politică, lucrătorii din domeniul sănătății și organizațiile comunitare și femeile sunt educați cu privire la legătura dintre alimentația pe viață a fetelor și femeilor, diferite deficiențe de micronutrienți și sănătatea și supraviețuirea maternă și neonatală, aceștia pot încuraja politici care promovează nutriția maternă și promovează creșterea în greutate adecvată în timpul sarcinii¹.

Concluzii

Respectarea dreptului „ocrotirea mamei” garantat prin tratatele internaționale la care a aderat Republica Moldova, precum și prin articolul 50 al Constituției, poate fi interpretată ca una satisfăcătoare, căci nivelele indicatorilor de bază recomandați la nivel mondial pentru monitorizarea situației privind protecția maternității dezvăluie tendințe pozitive. Cu toate acestea, abordarea multidimensională a „ocrotirii mamei” prin prisma drepturilor omului, cum ar fi drepturile legate de viață, supraviețuirea și securitatea persoanei, drepturile de maternitate și sănătate, drepturile la nediscriminare și respectarea cuvenită a diferențelor, precum și drepturile legate de informare și educație relevă necesitatea analizei aprofundate și a acestor aspecte în vederea percepției situației reale privind asigurarea unei maternități în siguranță femeilor din Republica Moldova.

Cercetarea este realizată în cadrul Proiectului „*Drepturile omului în Republica Moldova: dimensiunea financiară și consolidarea prin gestiunea eficientă a cheltuielilor publice*”, finanțat prin Programul de Stat, înregistrat în Registrul de stat al proiectelor din sfera științei și inovării cu cifrul 20.80009.0807.35.

¹ Cook R.J., Dickens B.M., et al. Advancing safe motherhood through human rights, World Health Organization, 2001, p.23-27.

Bibliografie:

1. Constituția Republicii Moldova. Publicat : 29.03.2016 în Monitorul Oficial Nr. 78, art Nr : 140, Data intrării in vigoare : 27.08.1994
2. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women New York, 18 December 1979, online: <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CEDAW.aspx>
3. Cook R.J., Dickens B.M., et al. Advancing safe motherhood through human rights, World Health Organization, 2001, p.21-22.
4. Global indicator framework for the Sustainable Development Goals and targets of the 2030 Agenda for Sustainable Development , online: https://unstats.un.org/sdgs/indicators/Global%20Indicator%20Framework%20after%20refinement_Eng.pdf
5. Registrul al metadatelor al Organizației Mondiale a Sănătății, online: <https://www.who.int/data/gho/indicator-metadata-registry/>
6. Universal Declaration of Human Rights, online: https://www.un.org/en/udhrbook/pdf/udhr_booklet_en_web.pdf

**ВОЗДЕЙСТВИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО АСПЕКТА НА РОССИЙСКОЕ
ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ**

**IMPACT OF THE ENVIRONMENTAL ASPECT ON THE RUSSIAN ECONOMIC
DEVELOPMENT**

Олеся ГАРЕЕВА

УВО «Университет Управления «ТИСБИ»

E-mail: oleseva.gar@mail.ru

ORCID ID: 0000-0002-3311-8449

Юлия ВАЛЕЕВА

Кафедра менеджмента, «УВО «Университет Управления «ТИСБИ»

E-mail: valis2000@mail.ru

ORCID ID: 0000-0002-1356-0360

Резюме: *Mulți vorbesc despre impactul problemelor de mediu asupra diferitelor domenii ale activității sociale. Ecologia se transformă într-un motor al dezvoltării economice, afectând enorm sferele sociale, politice și culturale. Și în subsistemul economic, și-a găsit locul. Din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre, construirea unui model de dezvoltare economică. Iar criza financiară și economică își aduce schimbările în formarea unui model economic eficient, care se manifestă în implementarea politicilor economice internaționale și naționale, orientate către mediu. Există, de asemenea, schimbări în scara adoptării legilor, investițiilor și inovării în proiectele de mediu. Așadar, multe țări și state acordă atenție acestui aspect și îl introduc în componenta de mediu a economiei țării lor. Acest articol va examina modul în care această tendință este luată în considerare în economia rusă.*

Ключевые слова: *экологические проблемы, развитие экономики, экономическое развитие*

Abstract: *Many talk about the impact of environmental problems on various areas of social activity. Ecology is being transformed into an engine of economic development, enormously affecting the social, political and cultural spheres. And in the economic subsystem, she found her place. From ancient times to this day, the construction of a model of economic development. And the financial and economic crisis is making its changes in the formation of an effective economic model, which is manifested in the implementation of international and national, environmentally oriented, economic policies. There are also changes in the scale of adoption of laws, investment and innovation in environmental projects. So, many countries and states pay attention to this aspect and introduce it into the environmental component of their country's economy. This article will examine how this trend is taken into account in the Russian economy.*

Key words: *environmental issues, economic development, economic development*

Введение

В начале XXI века наблюдается обострение экологических проблем, таких как процесс глобального потепления, горение и уничтожение тропических лесов, флоры и фауны. Актуальность исследования обусловлена тем, что масштабы производства и потребления приводят к нарушению равновесия как природных, так и общественных систем. Человечество с каждым годом все сильнее начинает ощущать последствия экономического развития, отражающиеся на состоянии экологии. Это выражается и как в истощении ресурсов, загрязнении воздуха, атмосферы и мирового океана, глобальной вырубке лесов и исчезновении многих видов животного и растительного мира. Деграция состояния планеты сказывается на мировом развитии и имеет далеко идущие негативные последствия.

Целью работы является исследование воздействия экологического фактора на развитие российской экономической ситуации.

Основными задачами исследования являются:

1. Рассмотрение взаимосвязи экологических проблем на экономику;
2. Разработка и проведение анкетирования среди 70-ти человек;
3. Проведение анализа полученных результатов

Нацеленность на новый этап развития подкрепляется оперативным принятием на различных уровнях обязательств по реализации экологической политики и выделения на нее средств.

Принятие данных обязательств, в первую очередь произошедших из-за изменения климатических условий, следует объяснить попытками зависимости от стран-поставщиков энергоресурсов и развития рыночной ситуации от формирования и совершенствования новых экологически чистых производственных технологий [1, стр.208]. Также можно отметить, что борьба с глобальными климатическими изменениями может стать стимулом для введения массовых технологических инноваций и роста стоимости акций ведущих компаний. Так, можно заметить прямую связь решения экологических проблем на улучшении экономической обстановки.

Методологическая основа исследования

На основе сравнительного анализа проведён теоретический обзор существующих проблем экологии, которые могут найти свое отражение на экономике. За методологическую основу принято анкетирование, которое поспособствует выявлению экологических факторов, влияющих на экономические процессы, программы и обстановку российской экономической ситуации в целом.

Опрос был проведён за период с 10 декабря по 18 декабря 2020 года, в котором участвовало 70 человек. Из них 68% старше 19 лет и 32% старше 35 лет.

Результаты

В результате анализа можно сделать следующие выводы:

1) 45 человек отметило, что в России неблагоприятная экологическая ситуация, которая вынуждает разрабатывать и финансировать экологические программы по изменению экологической обстановки;

2) 49% опрошенных считают, что ответственность за экологию в стране должна нести местная власть, 17% выбрали вариант “местные жители”. Остальные 34% процента считают, что ответственность лежит на всем населении страны, так как каждый винтик играет важную роль в работе механизма;

3) Преобладающее количество опрошенных отметило, что Правительство также несёт ответственность в виде поощрения и делегирования основной работы местной власти в экологических вопросах, таких как проведение акций, мероприятий по раздельному сбору мусора, агитирование населения на участие в них;

4) Более 98% опрошенных считают, что есть необходимость в разрабатывании программ по раздельному сбору мусора и увеличению санкций за нарушения экологического режима как для отдельных физических лиц, так и юридических лиц в лице промышленных компаний, что окажет свое влияние и на экономику, а именно денежные штрафы будут поступать в государственный бюджет, что способствует финансированию экологических программ;

5) Были построена иерархия экологических проблем: с амый высокий процент показала проблема загрязнения мирового океана (39%), на втором месте оказалась угроза глобального потепления и изменения климата (31%), далее расположились проблема истощаемости ресурсов (15,6%) и вырубки лесов (14%).

Обсуждение

Из первого вывода можно отметить, что большое количество опрошенных (45 чел.) знает о неблагоприятной экологической обстановки и заинтересовано в разрешении ее проблем. Со вторым результатом можно согласиться частично. Да, конечно, местная и федеральная власть должна нести определенную ответственность за результативность введенных программ, за их внедрение и осуществление. Но, все-таки, большой процент ответственности должен быть именно у местных жителей, т.е. больше ответственности должны нести именно местные жители, которые ведут всю жизнедеятельность, ежедневно взаимодействуют с окружающей обстановкой и ведут себя по отношению к ней. Должна быть инициативность в решении экологических проблем и забота об окружающем мире. Если «внутренняя совесть» будет отключена, и люди будут мусорить, утилизировать отходы в водные источники, жечь костры и т.д., тем самым нарушая определенные правовые акты и нанося колоссальный вред экологической обстановке, то никакие действия властей, кроме, может быть, установления больших штрафов и административного наказания, не помогут в борьбе с безответственными людьми. Да, конечно, Правительство тоже должно нести ответственность, и 98% опрошенных считает, что со стороны правительства также должна быть организована программа по раздельному сбору мусора и увеличению санкций за

нарушения экологического режима.

Заклучение

Большинство людей уверены, что увеличение глобализационных и интеграционных процессов оказывают негативное влияние на экологическую ситуацию в мире. При этом мнение опрошенных разнится в вопросе наиболее негативного последствия глобализации.

Для решения экологических проблем в масштабе глобализации и международной интеграции были предложены варианты того, какие программы могут проводить транснациональные корпорации для экологической ситуации в мире, и, в определенной степени увеличивать свои кошельки.

Подводя итоги, следует отметить, что россияне переживают за состояние своей страны, однако не все осведомлены тем, как исправить сложившуюся ситуацию. Большинство людей уверены, что правительство несёт большую ответственность за экологию в России, но данные проведенных опросов говорят, что каждый должен быть ответственен за отношение к охране природы. Одним из первых, но, вне сомнения, важных шагов в сохранении живой природы может стать изменение привычного образа жизни и установок. Можно начать с сортировки мусора, снижения расхода электроэнергии путём использования энергосберегающих ламп, отказ от использования пластиковых пакетов и экономии водных ресурсов. Эти простые и, на первый взгляд, обычные правила помогут улучшить состояние нашей окружающей среды и многих экосистем в целом и обеспечить благоприятную экономическую ситуацию. Поэтому сделать шаг навстречу лучшей экологии может каждый из нас уже сегодня.

Библиография:

1. Piskulova N.A. Influența factorului de mediu asupra dezvoltării economice mondiale // Buletinul Universității MGIMO - 2010. - Pagina 208-214;
2. Vysotskaya, E. G. Globalizarea ca cauză a problemelor moderne de mediu ale societății / E. G. Vysotskaya, A. V. Ravino // Cultura și ecologia - Bazele dezvoltării durabile a Rusiei. De la o universitate verde la o economie ecologică: colectarea de materiale de la Forumul Internațional, Ekaterinburg, 13/04/2016;
3. Shabalina V.S. Paradoxul TNC-urilor ca sateliți ai problemelor globale și metode de soluționare a acestora // Shabalina V.S., Cherkasova N.N. // Economia inovatoare: perspective de dezvoltare și îmbunătățire – 2016;
4. Tsipinov I. I. Politica ecologică a Rusiei în contextul globalizării / II. Tsipinov // Integral. - 2018.- studiu3.- P.156;
5. Korobkin, V.I. Ecologie / V.I. Korobkin, L.V. Peredelsky. - Rostov n / a: Phoenix, 2009. -- 602 p.;
6. Chapman, J. L. Ecologie / J. L. Chapman, M. J. Reiss. - Cambridge University Press; Ediția a II-a. - 2009. - 336 p.

ВОЗДЕЙСТВИЕ КОРРУПЦИИ НА ЭКОНОМИКУЮ СИТУАЦИЮ В РОССИИ

THE IMPACT OF CORRUPTION ON THE ECONOMIC SITUATION IN RUSSIA

Олеся ГАРЕЕВА

УВО «Университет Управления «ТИСБИ»

E-mail: oleseva.gar@mail.ru

ORCID ID: 0000-0002-3311-8449

Юлия ВАЛЕЕВА

Кафедра менеджмента, «УВО «Университет Управления «ТИСБИ»

E-mail: valis2000@mail.ru

ORCID ID: 0000-0002-1356-0360

Резюме: *Articolul explorează aspecte ale impactului negativ al corupției asupra situației economice din Rusia și asupra dezvoltării acesteia în viitor. Corupția, ca fenomen al realității economice post-perestroika, a devenit unul dintre obstacolele dezvoltării subsistemului economic rus și, fără o reducere semnificativă a nivelului de corupție pe care l-a atins în ultimii ani în condiții moderne, nu se poate vorbi despre o politică economică eficientă. Pentru a înțelege și determina rolul corupției, a fost luată în considerare baza teoretică a acestui fenomen. De asemenea, au fost afectate procese precum luarea de mită, delapidarea, delapidarea fondurilor bugetare și proprietatea statului și s-a arătat cum aceste forme au un impact asupra activităților entităților economice, reprezentate de diverse organizații mari sau mici.*

Ключевые слова: *коррупция, противодействие коррупции, влияние коррупции на экономику*

Abstract: *The article explores aspects of the negative impact of corruption on the economic situation in Russia and its development in the future. Corruption, as a phenomenon of post-perestroika economic reality, has become one of the obstacles to the development of the Russian economic subsystem, and without a significant reduction in the corruption level that it has reached in recent years in modern conditions, there can be no talk of an effective economic policy. In order to understand and determine the role of corruption, the theoretical basis of this phenomenon was considered. Also, such processes as bribery, embezzlement, embezzlement of budgetary funds and state property were affected, and it was shown how these forms have an impact on the activities of economic entities, represented by various large or small organizations.*

Key words: *corruption, anti-corruption, the impact of corruption on the economy*

Введение

Актуальность проведенного исследования состоит в том, что борьба с коррупцией и её проявлениями ведётся на протяжении всей истории российского государства. Однако как показывает практика, государство ещё полностью не может искоренить коррупцию и напротив очень часто оно само провоцирует на совершение коррупционных преступлений. На сегодняшний день тема коррупции в России, несомненно, является актуальной. И это не удивительно, ведь масштабы этого явления достаточно велики, чтобы, наконец, с полной серьезностью отнестись к возникшей проблеме.

В научной электронной библиотеке «КиберЛенинка» есть множества статей, посвященных интересующей нас теме о изучение "Борьбы с Коррупцией". Рассмотрим некоторые из них.

Первая рассмотренная статья называется "Проблема коррупции в Российской Федерации". Авторами данной работы является Рудковская Е.В., Войченко Н.В. Цель работы состоит в исследовании особенностей коррупционных преступлений в Российской Федерации. Достижение указанной цели предполагает решение таких задач, как рассмотрение генезиса коррупции, выявление характерных черт коррупционных преступлений и анализ методов борьбы с коррупцией.

Вторая рассмотренная статья посвящена следующей теме "Коррупция в системе образования как одна из наиболее актуальных проблем юриспруденции". Автором является Шапошникова Юлия Алексеевна - профессор кафедры градостроительства ААИ ЮФУ, ученое звание - доцент, и.о. заведующего кафедрой. Является автором более 30 учебно-методических работ и научных публикаций. В статье приводится определение коррупции, определяется место, а

также рассматриваются формы коррупции в системе образования, предлагаются меры для снижения ее уровня. Авторы уверены: убежденность целых поколений молодежи в то, что личный успех достигается не благодаря собственным заслугам и тяжелой работе, а через фаворитизм, взяточничество и мошенничество, наносит непоправимый урон обществу. В статье приведены данные социологических исследований последних десятилетий. Актуальность темы исследования обусловлена социально-экономическим состоянием современного российского общества, уровнем коррупционности отдельных сфер, а также необходимостью законодательного усиления мер противодействия коррупции.

Последующая статья носит название "Коррупция в России". Автор- аспирант кафедры социологии и психологии управления Орловской региональной академии государственной службы, Евстратьев Вячеслав Юрьевич. В статье рассматривается проблема коррупции в системе государственной гражданской службы. Акцентируется внимание на степени поражения органов государственной власти коррупцией, уровня доверия населения и государственным гражданским служащим.

Так же важно рассмотреть статьи нашего региона о изучение коррупции на территории Татарстана. На данном этапе нам следует обратить свое внимание на сайт с научной литературой и статьями, а точнее на elibrary.ru- научную электронную библиотеку. Тема статьи звучит, как "Общественное мнение как ресурс борьбы с коррупцией (по материалам социологического опроса в Республике Татарстан)". Автором является Салахова Лейсан Раифовна. Аспирантка, ассистент кафедры государственного управления социально-экономическими процессами Академии государственного и муниципального управления при Президенте Республики Татарстан. В основу статьи положены результаты социологического опроса, проведенного автором и направленного на изучение отношения жителей Республики Татарстан к разным аспектам проблемы коррупции. Анализ полученных данных показал, что коррупция - социальный феномен, не имеющий в общественном сознании жителей республики однозначного понимания и интерпретации.

Основной целью данной работы является провести исследование, посвященное изучению вопроса коррупции на территории России, а также, провести анкетирование и выявить степень информированности анкетированных о знании самого понятие, как "коррупция" и методах борьбы с этим аномалиям.

Основными задачами исследования являются:

- 1) Рассмотреть теоретическую основу для проведения исследования;
- 2) Составить анкету из 15 вопросов и провести анкетирование;
- 3) Разработать соответствующие рекомендации по более подробной информации правовой социализации;
- 4) Провести анализ полученных результатов и сделать определенные выводы по данной теме;
- 5) Оценить степень осведомленности граждан РФ о понятие коррупция и борьбе с ней.

Методологическая основа исследования

Рассмотрим современные подходы и методы к рассмотрению вопросов о коррупционных действиях в России. В рамках проведенного исследования изучение темы "Борьбы с коррупцией в России" мной была составлена анкета, которая дает представление о том, как осведомлено общество об исследуемой теме.

Основные этапы проведения анкетирования и анализа:

- 1) На основе изучения теоретических основ была разработана анкета, в вопросах которой необходимо задействовать участие 50 человек;
- 2) Методом сравнительного анализа определено, насколько представители возрастной группы от 18 до 30 лет ознакомлены с проблемой ограниченности природных ресурсов;
- 3) Выводы по результатам анкетирования показали, какое мнение имеют представители разных возрастов относительно исследуемой темы, в результате чего было идентифицировано отношение общества к данной проблеме.

Чтобы выполнить все поставленные задачи в полной мере, в анкете встречались вопросы, на которые можно дать более одного ответа, и все они были обязательны, что было сделано с целью получения обширной картины происходящего и выражения этого в сравнительном анализе. Более того, анкетированная группа могла поделиться комментарием к данному опросу, чтобы авторы

смогли удостовериться в релевантности совместно составленных вопросов.

Результаты

В рамках анкетирования с февраля по апрель 2020 года был проведен опрос среди различных групп молодого населения Российской Федерации. Участие приняли в большинстве представители женского пола – 76%, процент молодых людей составил соответственно 24%.

Исходя из анализа полученных ответов, можно сделать следующие выводы:

1. Один из главных вопросов опроса был на информированность о явлении коррупции. Все 50 человек ответили, что знакомы с данным понятием;
2. 58% сталкивались с коррупцией, а 42% нет, что говорит о том, что 21 человек не разу не видели противозаконна или использования закона в корыстных целях;
3. По данным опрошенных стало ясно, что больше всего взяточничеством граждане сталкивались на дорогах с ДПС - 50%, в школе, университете или колледж - 30%. И в больницах - 20%;
4. На вопрос «Кто виновен в коррупции» получились следующие результаты: виноваты сами граждане и винить нужно самих себя- 97%, 2% же считают, что дело в правительстве и законах и 1% опрошиваемых посчитали виновником коррупции неправильно интерпретированные законы.
5. Больше половины опрошенных отметили влияние коррупциогенные процессы имеют негативное воздействие на функционирование экономической ситуации.

Обсуждение

Изучение теоретических аспектов и фактологии посредством анкетирования позволило узнать позицию общества, в частности студентов, по поводу проблемы изучения темы коррупции в России. На наш взгляд, это действительно является необходимой мерой, поскольку результаты, полученные в ходе опроса в рамках данного исследования, могут стать толчком для правительства в сторону реализации конкретных действий по составлений методов и программ по борьбе с коррупцией. Такими конкретными шагами могут стать предложенные в опросе возрастные уровни в изучении темы права, а в особенности курса Обществознания. Так же люди выявили опасения, что коррупция присутствует в образовательных учреждениях, больницах и правоохранительных органах. И интересен факт, что больше половины опрошенных наблюдают негативное влияние коррупциогенных процессов не только на экономическое развитие, но и на систему управления страной.

Заключение

Подводя итоги, можем заявить, что цель данного исследования была выполнена: был проведён анализ полученных в ходе опроса материалов и сделаны выводы. Также были обобщены теоретические аспекты работ многих авторов, в том числе С.С. Сулакшин, В. В. Григорьев, Емельянов и других исследователей, изучавших тему коррупция в России и антикоррупционные действия..

Задачи, поставленные в ходе выполнения данной работы, так же были выполнены, а именно: были рассмотрены все пункты, обозначенные в введении, была сформулирована аналитика, основанная на базе созданной нами анкеты. В качестве итогов были выявлены общие тенденции отношения населения Российской Федерации к проблеме изучения темы коррупция в России.

Наше исследование показало общее мнение группы людей возрастной категории от 18 лет по проблеме изучения коррупции в России, и к нашему сожалению результаты оказались неутешительными. Больше половины опрошенных, а именно 55%, не предпринимают никаких личных инициатив для решения данной проблемы. Это говорит о том, что этой теме уделяется недостаточное количество времени в СМИ, и что на данный период времени, люди не готовы изменить отношение по данному вопросу. Безусловно, уровень коррупции в стране остается достаточно хорошим, что приводит к торможению развития государства. Поэтому, необходимо улучшить программы и антикоррупционных методов, а также поставить главной целью обретение новых кадров, которые будут ставить перед собой цель не личного обогащения, а улучшения экономического и не только состояния

Библиография:

1. „Problema corupției în Federația Rusă”. Rudkovskaya E.V., Voichenko N.V. // Buletinul 200

- Universității Tehnice de Stat Kamchatka. 2015
<https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-korrupsii-v-rossiyskoy-federatsii>
2. „Corupția sistemului de învățământ ca una dintre cele mai presante probleme ale jurisprudenței”. Shaposhnikova Yu.A. // Teritoriul științei. 2018
<https://cyberleninka.ru/article/n/korrupsiya-v-sisteme-obrazovaniya-kak-odna-iz-naibolee-aktualnyh-problem-yurisprudentsii>
 3. „Corupția în Rusia modernă: aspectul psihologic”. Zhuravlev Anatoly Laktionovich. Yurevich Andrey Vladislavovici // Cunoaștere. Înțelegere. Calificare. 2012
<https://cyberleninka.ru/article/n/korrupsiya-v-sovremennoy-rossii-psihologicheskiiy-aspekt>
 4. „Opinia publică ca resursă pentru combaterea corupției (bazată pe un sondaj sociologic din Republica Tatarstan)” L. Salakhova. // Buletinul de economie, drept și sociologie. 2010.
<https://cyberleninka.ru/article/n/obshchestvennoe-mnenie-kak-resurs-borby-s-korrupsiyey-po-materialam-sotsiologicheskogo-oprosa-v-respublike-tatarstan>
 5. „Reprezentări ale rușilor despre corupție (de exemplu, la Sankt Petersburg)”. Chesnokova T.Yu. // Sociologia puterii. 2009. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=12847291>
 6. „Conceptul de corupție în etapa actuală”. Cherednichenko E.E. // Lacune în legislația rusă. 2020.
<https://www.elibrary.ru/item.asp?id=42367916>
 7. „Cu privire la necesitatea creșterii eficacității măsurilor care vizează prevenirea infracțiunilor de corupție”. Vorontsov S.A. // Știință și educație: economie și economi

OPTIMIZAREA ANALIZEI ECONOMICO-FINANCIARE ȘI A GESTIONĂRII RISCURILOR ÎN VEDEREA ÎMBUNĂTĂȚIRII PERFORMANȚEI FINANCIARE

OPTIMIZING THE ECONOMIC-FINANCIAL ANALYSIS AND RISK MANAGEMENT TO IMPROVE THE FINANCIAL PERFORMANCE

Mihail Alin STANCIU

Universitatea Valahia Din Târgoviște

E-mail: alin_mihail_stanciu@yahoo.com

ORCID ID: 0000-0003-0032-0277

Rezumat: *La nivelul entităților unul din obiectivele primordiale trebuie să fie minimizarea riscului, obiectiv dificil de atins, din cauza procesului continuu de schimbare în cadrul economiilor și a conjuncturii actuale la nivel macroeconomic. În ultimele decade, atenția conducerilor entităților s-a îndreptat înspre conceperea strategiilor de optimizare a relației performanță-risc și de majorare a valorii de piață a entităților.*

Acest articol pornește de la considerentul că modernizarea sistemului economico-financiar la nivel mondial, majorarea conexiunilor între economii și entități au determinat implicit prezența riscurilor pe piețe. Posibilitatea propagării aproape în orice moment a unor crize economico-financiare chiar la nivel mondial, confirmă și mai mult necesitatea evaluarea riscurilor și analiza situației economico-financiare la nivelul entităților

Cuvinte cheie: *analiză, risc, gestionare, insolvență, rate.*

Abstract: *At the level of entities, one of the primary objectives must be risk minimization, an objective that is difficult to achieve, due to the continuous process of change within economies and the current macroeconomic situation. In the last decades, the attention of the management of the entities has been directed towards designing strategies to optimize the performance-risk relationship and to increase the market value of the entities.*

This article assumes that the modernization of the global economic-financial system, the increase of connections between economies and entities have implicitly determined the presence of risks on the markets. The possibility of propagating almost any economic-financial crisis even at the global level, further confirms the need for risk assessment and analysis of the economic-financial situation at the level of entities

Keywords: *analysis, risk, management, insolvency, rates.*

Introducere

Gestionarea riscului în cadrul entităților este o activitate importantă care trebuie să integreze identificarea riscurilor, evaluarea riscurilor, elaborarea strategiilor de gestionare a acestora și atenuarea riscurilor prin utilizarea politicilor manageriale. Gestionarea riscurilor are ca finalitate reducerea diverselor tipologii de riscuri la un nivel acceptabil, amenințările fiind variate: mediu, tehnologie, alte entități, populație. Gestionarea riscurilor trebuie să pornească cu identificarea lor, un loc aparte având categoria celor economico-financiare. Dacă riscul nu este identificat corect entitatea nu va fi capabilă să-l măsoare și să găsească metoda optimă de contracarare a consecințelor semnificative ale expunerilor la risc.

Lucrarea prezintă tehnici de identificare a riscurilor economico-financiare în procesul de gestionare a riscurilor și metodele care sunt utilizate în diversele etape de identificare a acestora. După o perioadă dificilă din punct de vedere economic pentru entități, pe termen scurt și mediu, se impune adoptarea unor politici pertinente precum: îmbunătățirea calității produselor obținute respectiv a serviciilor prestate, realizarea unor modernizări tehnologice, accelerarea pătrunderii din nou pe piață, toate acestea fiind-le atribuite cote de risc aferente. O criză economico-financiare necesită schimbarea paradigmelor la nivelul entităților economice în procesul de identificare a unor metode eficiente de minimizare a riscului și de consolidare a poziției financiare. În scopul adoptării măsurilor optime pentru obținerea unor rezultate economice pozitive în viitor este necesar ca prin analiza economico-financiară să fie evidențiată evoluția indicatorilor clasici și moderni care măsoară performanța, și riscul la nivelul entității. În contextul dezvoltării durabile, entitățile economice sunt evaluate din perspectiva politicilor sociale și de mediu, crescând responsabilitatea față de societate. O perspectivă modernă și sigură este aceea prin care se evidențiază modalitățile de îmbunătățire a metodelor de gestiune și reducere a riscurilor la nivelul

entităților și de consolidare a poziției financiare.

Metodologia cercetării

Analiza economico-financiară poate fi organizată diferit, utilizând diferite metode, întreaga strategie economică stabilindu-se în raport cu elementele specifice fiecărei entități. Analiza economico-financiară poate fi abordată ca un studiu metodic și sistematic al situației actuale și a evoluției unei entități, abordând informațiile din situațiile financiare anuale precum și alte informații sub aspectul structurii financiare și al rentabilității.

Evoluția analizei economico-financiare impusă de dezvoltările economice la nivel mondial și de cerințele devenite tot mai complexe ale economiei concurențiale, a coincis cu evoluția metodelor și cu preluarea și adaptarea metodelor avansate pe care literatura de specialitate le dezbate intens, reflectând atât aplicabilitatea cu succes a lor cât și identificarea neajunsurilor acestora. Actualul mediu economic necesită adaptarea analizei economico-financiare la deficitul de informații utile procesului decizional, prin implementarea și dezvoltarea capacității de utilizare a metodelor avansate de analiză economico-financiară.

Un rol important printre sursele sistemului informațional îl ocupă analiza economico-financiară a entităților ocupa întrucât furnizează informațiile necesare pentru elaborarea prognozelor, pentru fundamentarea programelor, pentru stabilirea strategiei și tacticii de acțiune în viitor și luarea deciziilor. În strânsă interdependență cu sistemul informațional care permite cunoașterea tuturor fenomenelor și proceselor care au loc în interiorul entității și în afara ei se află activitatea economico-financiară.

Pe seama informațiilor economico-financiare se cuantifică rezultatele obținute de entități, se identifică factorii care acționează asupra obținerii rezultatelor și se pot lua decizii pentru reglarea și redresarea activității fiecărei entități. La randul ei analiza economico-financiară, într-un proces de conexiune inversă, oferă date necesare sistemului informațional.

Necesitatea și importanța optimizării analizei și gestionării riscurilor

Necesitatea și importanța optimizării analizei economico-financiare și a gestionării riscurilor vine din dorința factorilor de decizie, dar și a tuturor părților interesate, de a avea o imagine completă și actuală cu privire la contextul financiar în care entităților economice își desfășoară activitatea. Identificarea corectă a vulnerabilităților care amenință entitățile face posibilă reducerea cât mai repede a lor printr-o adoptare a unor decizii optime la nivel de management pentru a obține o rentabilitate maximă acompaniată de un risc minim. Un alt avantaj al studierii cu atenție a riscurilor financiare este chiar acela de a evita insolvența. Analiza-diagnostic are un rol esențial în adoptarea deciziilor manageriale care să contribuie la perfecționarea, dezvoltarea entității economice și continuitatea activității pe termen lung. Elaborarea unor analize-diagnostic aplicabile entităților economice pot veni în întâmpinarea unor probleme implicate de lichiditate, solvabilitate, performanță, creditare, pentru a anticipa situațiilor nefavorabile din punct de vedere financiar, cum ar fi intrarea în insolvență.

În literatura de specialitate au fost dezbătute pe larg subiecte ca evaluarea poziției financiare, a performanței, a riscului mai ales după declanșarea unei situații care implică criză economico-financiară în urma cărora se înregistrează profitabilitate scăzută, restrângerea activității sau chiar declanșarea insolvenței. Lucrarea de față sistematizează abordările conceptuale regăsite în literatura de specialitate națională și internațională, prezentând diferite metode de apreciere a nivelului riscului ce va influența direct performanța. Analiza diagnostic din punct de vedere economico-financiar este una din metodele prin care riscurile pot fi identificate și anticipate la nivel de entități. Analiza diagnostic din punct de vedere economico-financiar poate fi delimitată în funcție de conexiunile cu alte analize diagnostic, diagnosticarea ajungând să fie directă și "în cascada". Cea directă se efectuează în mod independent, fără o relație nemijlocită cu precedentele sau următoarele diagnosticări, derulându-se într-o singură etapă. Analiza diagnostic "în cascada" implică diagnostice parțiale ce derivă unul din altul în funcție de conexiunile cauzale identificate. Acest tip de diagnostic tinde să fie utilizat din ce în ce mai frecvent în entitățile ce funcționează în prezent, datorită creșterii complexității activității lor și a intensificării dependenței eficienței de relația cauză-efect.

Metodologia analizei economico-financiare cuprinde metode, tehnici și procedee cu ajutorul cărora, după o diagnosticare oportună, se stabilesc punctele tari și punctele slabe ale gestiunii financiare pentru adoptarea unei noi strategii de menținere și dezvoltare într-un mediu concurențial.

Necesitatea implementării unui sistem de analiză-economico-financiară care să ofere o imagine clară și reală asupra „sănătății” societății comerciale devine, pentru revigorarea activității economice, o

obligativitate pentru orice manager interesat. Identificarea punctelor forte și a punctelor slabe permit diagnosticarea globală pe baza căreia managerii pot lua decizii privind viitorul entității. Analiza-diagnostic devine un imperativ și poate face diferența între obținerea performanțelor în afaceri și intrarea în insolvență. Numeroase afaceri mici sunt condamnate încă din prima zi, nu din cauza concurenței sau a economiei, ci din cauza ignoranței proprietarilor... destinul lor este deja decis deoarece nu știu cum trebuie gestionată o afacere¹.

Literatura de specialitate națională și internațională, a dezbătută intens aspecte importante precum rolul, instrumentele, tehnicile și etapele elaborării unei analize-diagnostic, alături de importanța studierii riscurilor financiare. O atenție specială trebuie acordată riscului de faliment și metodelor utilizate pentru identificarea cu succes a acestui tip de risc, aflat în mulțimea riscurilor unei afaceri, și al impactului pe care îl au. Elaborarea diagnosticului global trebuie să pornească de la cel al riscului de faliment, urmărit îndeaproape de cel al performanței. Potrivit numeroșilor specialiști, analiza-diagnostic trebuie să se finalizeze cu un diagnostic, bazându-se pe analiza de tip cauză-efect. Componenta principală a analizei în cadrul unei entități care poate schimba semnificativ soarta acesteia este diagnosticul financiar. În stabilirea unei analize-diagnostic financiare, succesiunea tipologiilor de analiză este: analiza post-factum care stabilește prediagnosticul întreprinderii, urmează analiza curentă și se încheie cu analiza previzionară. Rezultatele diagnosticului financiar sunt preluate în diagnosticul financiar global, acesta evidențiind starea financiară a entităților la un moment dat.

Stabilirea traiectoriei privind activitatea entității economice trebuie să fie ghidată realitatea economică care să surprindă în detaliu capacitatea entității economice de a genera resurse financiare pentru onorarea la scadență obligațiilor, de a obține performanțe, de a evita situații nefavorabile precum insolvența și falimentul. În contextul dinamicii economiei la nivel național și internațional orice manager de entitate economică demonstrează un interes real pentru longevitatea afacerii sale.

Pornind de la studii din literatura de specialitate națională și internațională sunt prezentate metode de identificare a riscului financiar.

Așa cum afirma medicul american Martin Henry Fischer, cunoscut pentru numeroasele epigrame referitoare la domeniul medical, „diagnosticul nu este finalul, ci începutul practicii”.

Modele de identificare a riscurilor

Există o serie de metode care propun detectarea vulnerabilităților și a riscului de faliment prin determinarea unei funcții-scor a cărei valoare cataloghează entitățile în vulnerabile și sănătoase. Calculul unei funcții-scor se bazează pe rate financiare Există mai multe metode scoring de evaluare a riscului de faliment, printre care amintim: Modelul Altman, Modelul Conan și Holder, Modelul I - Ivonciu (1998), Modelul SPRINGATE, Modelul Taffler.

Modelul Altman

În 1966 Altman analizează activitatea, din perioada 1946- 1965, a 33 de firme industriale cu probleme și 33 de firme fără probleme, prin prisma a 22 de indicatori și realizează un model bazat pe cinci rate, considerate a fi relevante, pe care îl publică cu comentarii, în 1968, în “Financial Ratios, Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy”, Journal of Finance, september²

Modelul "Z" al lui Altman se prezintă astfel:

$$Z = 1,2 r_1 + 1,4 r_2 + 3,3 r_3 + 0,6 r_4 + 1,0 r_5$$

În care:

$$r_1 = \frac{\text{active curente nete}}{\text{total activ}}$$

$$r_2 = \frac{\text{profit reinvestit (rezultat reportat)}}{\text{total activ}}$$

$$r_3 = \frac{\text{profit înaintea plății impozitului și a dobânzilor}}{\text{total activ}}$$

¹ Manche W. Go broke, die rich: Poetry for the ailing entrepreneur. Dalas, TX: Top Publications, 2011. 34 p.

² Altman E. Financial ratios, discriminant analysis and the prediction of corporate bankruptcy. The Journal of Finance, nr.4, septembrie 1968;

$$r_4 = \frac{\text{valoarea de piață a capitalului}}{\text{datorii}}$$

$$r_5 = \frac{\text{cifra de afaceri}}{\text{total activ}}$$

Interpretarea rezultatelor are la baza următoarele semnificații:

$Z < 1,8$ firma este aproape de faliment;

$Z 1,8 - 3$ firma este într-o situație dificilă și trebuie urmărită atent;

$Z \geq 3$ firma este profitabilă și bancherul poate avea încredere în ea.

Pentru entitățile care nu sunt cotate la bursă, autorul a înlocuit în r_4 valoarea de piață a capitalului cu mărimea capitalurilor proprii, ceea ce a condus la modificarea valorii coeficienților medii de ponderare afectați ratelor, modelul având următoarea structură:

$$Z = 0,717 r_1 + 0,847 r_2 + 3,107 r_3 + 0,420 r_4 + 0,998 r_5$$

Modelul Conan și Holder

Conan și Holder publică în 1979 un model bazat pe concluziile cercetării efectuate pe un eșantion de 95 de firme din domeniul industrial (pentru perioada 1970-1975)¹

Întreprinderile analizate au fost grupate pe sectoare de activitate, Conan și Holder determinând o funcție scor aplicabilă pentru:

- întreprinderile industriale;
- întreprinderile de construcții;
- întreprinderile de comerț en-gros;
- întreprinderile de transport.

Modelul „Z” conform lui Canon și Holder se prezintă astfel:

$$Z = 0,24 X_1 + 0,22 X_2 + 0,16 X_3 - 0,87 X_4 - 0,1 X_5$$

În care:

$$x_1 = \frac{\text{excedent brut de exploatare}}{\text{datorii totale}}$$

$$x_2 = \frac{\text{capitaluri permanente}}{\text{Pasiv total}}$$

$$x_3 = \frac{\text{activ circulant} - \text{stocuri}}{\text{activ total}}$$

$$x_4 = \frac{\text{cheltuieli financiare}}{\text{cifra de afaceri}}$$

$$x_5 = \frac{\text{cheltuieli de personal}}{\text{valoare adăugată}}$$

x_1 - indică capacitatea proprie de finanțare a datoriilor;

x_2 - indică solvabilitatea patrimonială;

x_3 - cuantifică performanțele activului patrimonial;

x_4 - indică nivelul cheltuielilor financiare;

x_5 - exprimă gradul de remunerare al personalului.

Interpretarea rezultatelor are la bază următoarele semnificații:

$Z < 4$ firma este într-o zonă nefavorabilă, în pericol de faliment;

Z între 4 - 9 firma este într-o zonă de incertitudine;

$Z \geq 9$ firma este solvabilă, într-o zonă favorabilă.

Modelul Ivonciu (1998)

Economistul Paul Ivonciu a studiat pe baza datelor a peste 50 de firme din diferite sectoare de activitate și propune în 1998 un model al funcției scor format din șase indicatori.

¹ Isaac-Maniu I. Caracterizarea statistică a riscului – Concepte, tehnici, aplicații. Editura ASE. București, 2006, p.11.

Modelul este bazat pe următoarea formulă:

$$I = 0,333R_1 + 5,555R_2 + 0,333R_3 + 0,714229R_4 + 1,333R_5 + 4,0R_6 - 1,6603$$

Unde:

R_1 - viteza de rotație a Activului Total;

R_2 - profitabilitatea veniturilor totale;

R_3 - viteza de rotație a creanțelor;

R_4 - capacitatea de rambursare a datoriilor;

R_5 - lichiditatea rapidă;

R_6 - marja relativă a stabilității pe termen lung.

Interpretarea rezultatelor are la baza următoarea semnificație:

- $I < 0,0 \rightarrow$ faliment iminent;
- $0,0 < I < 1,5 \rightarrow$ risc mare de faliment;
- $1,5 < I < 3,0 \rightarrow$ zonă de incertitudine;
- $3,0 < I < 4,5 \rightarrow$ risc mediu de faliment;
- $4,5 < I < 6,0 \rightarrow$ risc redus de faliment;
- $I > 6,0 \rightarrow$ risc foarte redus de faliment.

Pornind de la studiile tradiționale (Altman, Conan și Holder) autorul consideră că stările care preced apariția falimentului sunt:

- imposibilitatea achitării obligațiilor curente;
- lipsa de surse financiare pentru rambursarea creditelor;
- încasarea cu mare întârziere a contravalorii produselor livrate;
- înregistrarea de pierderi

Modelul SPRINGATE

„Z” conform modelul Springate se prezintă astfel:

$$Z = 1,03A + 3,07B + 0,66C + 0,4D$$

În care:

$$A = \frac{\text{Capital de lucru}}{\text{Total Active}}$$

$$B = \frac{\text{Profit brut înainte de dobânzi}}{\text{Total Active}}$$

$$C = \frac{\text{Profit brut}}{\text{datorii curente}}$$

$$D = \frac{\text{Cifra de afaceri}}{\text{Total Active}}$$

Interpretarea rezultatelor are la bază următoarea semnificație:

Dacă $Z < 0,862$; firma este clasificată ca falimentară.

Modelul Taffler

Savanții englezi R. Taffler și G. Tishou au propus modelul Z bazat pe calculul a următorilor factori:

$$Z = 0,53X_1 + 0,13X_2 + 0,18X_3 + 0,16X_4$$

Unde:

$$X_1 = \frac{\text{Profitul}}{\text{obligațiunile (datoriile) pe termen scurt}}$$

$$X_2 = \frac{\text{actiunile circulante (curente)}}{\text{suma datoriilor}}$$

$$X_3 = \frac{\text{datoriile pe termen scurt}}{\text{total active}}$$

$$X4 = \frac{\text{profit}}{\text{total active}}$$

Interpretarea rezultatelor are la bază următoarea semnificație: În această formulă valoarea limită Z-calcul constituie 0,2.

Rezultate

Riscurile diverse și permanente la adresa entităților impun cunoașterea de către manageri, în permanență, a situațiilor economico-financiare, a zonelor vulnerabile și a celor cu potențial de dezvoltare. Conducerea entităților trebuie să identifice și să gestioneze riscurile care ar îngreunează sau stopează atingerea obiectivelor stabilite.

Discuții

Actuala criză economică pe care economiile le traversează ne arată că cercetările referitoare la anticiparea riscului de faliment sunt insuficiente. Această temă este deosebit de importantă pentru economiile absolut toate țările fără indiferent de gradul de dezvoltare. Previzionarea riscului de faliment este necesară atât pentru entitatea în sine cât și pentru celelalte categorii care se află în relație cu acestea, instituțiile financiare, investitorii, furnizorii, clienții etc.

Concluzii

Riscul de faliment a făcut, face și va face obiectul multor studii de cercetare de identificare a factorilor care concurează la intrarea în insolvență și a indicatorilor care exprimă cel mai bine această direcție. Actualul articol abordează o temă actuală de o importanță deosebită în contextul economic tumultuos al ultimei perioade. Declanșarea și transmiterea într-un mod rapid fenomenului de criză financiară globală pe fondul îndatorărilor excesive și a deficitelor grave de lichiditate au evidențiat necesitatea implementării unui sistem de analiză și diagnosticare financiară cu scopul evitării stării de insolvență în rândul entităților. Toată experiența ultimilor ani evidențiază importanța elaborării analizei diagnostic în vederea fundamentării deciziilor adecvate.

Informațiile atât cele generale cât și cele contabile în special, cunosc o schimbare continuă a sferei de interes în condițiile atâtor aspecte economice actuale. Elaborarea unor decizii corecte, care să fie în concordanță cu realitatea și să soluționeze problemele apărute în activitatea economico-financiară a întreprinderii, este direct influențată de optimizarea modelelor de analiză economico-financiară și de anticipare a riscurilor economice. Informațiile rezultate din aceste procese dețin rolul esențial, oferă posibilitatea de a atinge un grad ridicat de certitudine, de caracterizare a mărimii și valorii fluxurilor ce iau naștere în cadrul procesului economic. Performanța unei investiții este legată de anticiparea unui risc real, investitorii actuali și potențiali evaluând în permanență entitățile economice cu scopul de a lua cele mai bune decizii care să le aducă beneficii și să le satisfacă interesele prezente și viitoare.

Bibliografie:

1. Manche W. Go broke, die rich: Poetry for the ailing entrepreneur. Dalas, TX: Top Publications, 2011. 34 p.
2. Altman E. Financial ratios, discriminant analysis and the prediction of corporate bankruptcy. The Journal of Finance, nr.4, septembrie 1968;
3. Isaic-Maniu I. Caracterizarea statistică a riscului – Concepte, tehnici, aplicații. Editura ASE. București, 2006, p.11.

ANALIZA ECONOMICO-FINANCIARĂ - IMPLICAȚIILE ȘI ROLUL EI ÎN CADRUL ENTITĂȚILOR ECONOMICE

ECONOMIC-FINANCIAL ANALYSIS - IMPLICATIONS AND ITS ROLE IN ECONOMIC ENTITIES

Mihail Alin STANCIU

Universitatea Valahia Din Târgoviște

E-mail: alin_mihail_stanciu@yahoo.com

ORCID ID: 0000-0003-0032-0277

Rezumat: Prezenta lucrare își propune să examineze implicațiile, rolul și factorii analizei economico-financiare ce se conturează și modul cum își exercită influența în cadrul entităților economice din România. Informațiile provenite din analiza economico-financiară sunt elaborate în anumite circumstanțe, pentru a reflecta realitatea situației financiare și nu pentru a furniza imaginea dorită de o categorie sau alta. Analiza economico-financiară este de multe ori contestată din cauza posibilității de a altera reprezentarea corectă și completă a activității și rezultatelor entităților economice. Studiul a relevat o strânsă conexiune între modelele analizei economico-financiare, implicațiile lor, profesioniștii angrenați și percepția existenței unui cadru instituțional pentru reglementarea analizei economico-financiare. La nivelul entităților unul din obiectivele primordiale trebuie să fie minimizarea riscului, obiectiv dificil de atins, din cauza procesului continuu de schimbare în cadrul economiilor și a conjuncturii actuale la nivel macroeconomic. În ultimele decade, atenția conducerilor entităților s-a îndreptat spre conceperea strategiilor de optimizare a relației performanță-risc și de majorare a valorii de piață a entităților.

Acest articol pornește de la considerentul că modernizarea sistemului economico-financiar la nivel mondial, majorarea conexiunilor între economii și entități au determinat implicit prezența riscurilor pe piețe. Posibilitatea propagării aproape în orice moment a unor crize economico-financiare chiar la nivel mondial, confirmă și mai mult necesitatea optimizării analizei situației economico-financiare la nivelul entităților.

Cuvinte cheie: analiză, entitate economică, gestionare, metode, strategii economice .

Abstract: This paper aims to examine the implications, role and factors of economic and financial analysis of what is outlined and how it exerts its influence within economic entities in Romania. The information from the economic-financial analysis is elaborated in certain circumstances, in order to reflect the reality of the financial situation and not to provide the desired image of one category or another. The economic-financial analysis is often challenged due to the possibility to alter the correct and complete representation of the activity and results of economic entities. The study revealed a close connection between the models of economic and financial analysis, their implications, the professionals involved and the perception of the existence of an institutional framework for regulating the economic and financial analysis. At the level of entities, one of the primary objectives must be to minimize risk, an objective that is difficult to achieve, due to the continuous process of change in economies and the current macroeconomic situation. In recent decades, the attention of entity management has focused on designing strategies to optimize the performance-risk relationship and increase the market value of entities.

This article starts from the consideration that the modernization of the global economic and financial system, the increase of the connections between economies and entities have implicitly determined the presence of risks on the markets. The possibility of propagating almost at any time of economic and financial crises even worldwide, further confirms the need to optimize the analysis of the economic and financial situation at the level of entities

Keywords: analysis, economic entity, management, methods, economic strategies.

Introducere

Optimizarea modelelor de analiză economico-financiară influențează în mod direct elaborarea unor decizii corecte, care să fie în concordanță cu realitatea și care să rezolve problemele apărute în activitatea entităților economice. Îmbunătățirea activității economico-financiare este o activitate importantă care trebuie să integreze elaborarea strategiilor de gestionare și atenuarea riscurilor prin

utilizarea politicilor manageriale. Amenințările tot mai variate trebuie să fie identificate și atenuate, lipsa acestor procese expunând entitatea la atingerea unor rezultate economice negative. Analiza economico-financiară cercetează aspecte ale activității economice reflectate prin indicatori economico-financiar. Interpretarea aspectelor măsurate, permite conducerii să surprindă la timp apariția disfuncționalităților, cauzele apariției lor și să stabilească politici de abordat în vederea realizării echilibrului financiar. Un aspect relevant al analizei economico-financiare constă în identificarea tipului optim de analiză ce va fi efectuată pentru a investiga un fenomen sau proces, informațiile rezultate fiind utile atât utilizatorilor interni, cât și externi. Analiza economico-financiară va stabili punctele tari și slabe ale gestiunii financiare în vederea stabilirii unei strategii de menținere și dezvoltare a activității pe piață.

Metodologia cercetării

În procesul cunoașterii științifice a fenomenelor economico-financiare, analiza calitativă trebuie să precedă analiza cantitativă, rolul analizei calitative constituindu-l elaborarea modelului abstract și a filierei logice pe care trebuie să-o urmeze întreaga cercetare¹.

Analiza economico-financiară poate fi organizată diferit, utilizând diferite metode, întreaga strategie economică stabilindu-se în raport cu elementele specifice fiecărei entități. Analiza economico-financiară poate fi abordată ca un studiu metodic și sistematic al situației actuale și a evoluției unei entități, abordând informațiile din situațiile financiare anuale precum și alte informații sub aspectul structurii financiare și al rentabilității.

Evoluția analizei economico-financiare impusă de dezvoltările economice la nivel mondial și de cerințele devenite tot mai complexe ale economiei concurențiale, a coincis cu evoluția metodelor și cu preluarea și adaptarea metodelor avansate pe care literatura de specialitate le dezbate intens, reflectând atât aplicabilitatea cu succes a lor cât și identificarea neajunsurilor acestora. Actualul mediu economic necesită adaptarea analizei economico-financiară la deficitul de informații utile procesului decizional, prin implementarea și dezvoltarea capacității de utilizare a metodelor avansate de analiză economico-financiară.

Un rol important printre sursele sistemului informațional îl ocupă analiza economico-financiară a entităților întrucât furnizează informațiile necesare pentru elaborarea prognozelor, pentru fundamentarea programelor, pentru stabilirea strategiei și tacticii de acțiune în viitor și luarea deciziilor. În strânsă interdependență cu sistemul informațional care permite cunoașterea tuturor fenomenelor și proceselor care au loc în interiorul entității și în afara ei se află activitatea economico-financiară. Pe seama informațiilor economico-financiare se cuantifică rezultatele obținute de entități, se identifică factorii care acționează asupra obținerii rezultatelor și se pot lua decizii pentru reglarea și redresarea activității fiecărei entități. La randul ei analiza economico-financiară, într-un proces de conexiune inversă, oferă date necesare sistemului informațional.

Analiza economico-financiară implică o multitudine de roluri, printre primele aflându-se dezvoltarea unor informații utile în vederea evaluării deciziei de a investi și de a apela la credite financiare. Astfel, trebuie să reflecte în mod real starea economică pentru actualii investitori și creditorii și mai ales pentru noii parteneri care doresc să creeze legături cu entitatea respectivă. Ca o continuare a analizei și într-o strânsă legătură se regăsește sinteza prin care sunt reunite diferitele informații reflectate prin indicatori și raportări economico-financiare, într-un tot unitar. Caracterizarea unui fenomen, necesită îmbinarea într-o unitate a analizei cu sinteza, considerate fiind mijloace ale cunoașterii. Analiza economico-financiară se ocupă cu studierea fenomenelor și proceselor economice care au loc la nivelul entităților, a rezultatelor economico-financiare obținute, în raport cu sarcinile programate, stabilirea cauzelor care provoacă abateri și desfășurarea fenomenelor analizate și adoptarea măsurilor pentru reglarea și optimizarea întregii activități. Analiza se poate grupa după diferite criterii:

1. Din perspectiva momentului în care se efectuează analiza și a momentului desfășurării acțiunii:
 - analiza post factum sau analiza activității;
 - analiza previzională sau analiza prospectivă.

Analiza activității se referă la trecut și prezent, iar analiza previzională privește viitorul. Un exemplu de analiză post – factum este considerată analiza diagnostic, prin care se obțin aprecieri de ansamblu ale entității, ale unei subdiviziuni organizatorice sau ale unei situații economice. Analiza previzională urmărește trendul viitor al unui fenomen economic, care are la bază relațiile cauzale dintre factori. În timp ce analiza activității se bazează pe variabile certe, analiza previzională se bazează pe

¹ Constantin C. Cojocă A. Călin G. Analiză economico-financiară. Editura Economică, București, 2004. 12 p

variabile incerte, presupuse. Analiza previzională reprezintă o etapă premergătoare, hotărâtoare în elaborarea programului activității economice. Programarea activității economice înseamnă mai mult decât previziunea activității economice, înseamnă utilizarea previziunii de către un centru de decizie economică, în vederea realizării obiectivului propus.

2. din punct de vedere al însușirilor esențiale sau al determinărilor cantitative:

- analiza calitativă;
- analiza cantitativă.

Analiza calitativă stabilește esența fenomenului, a însușirilor sale esențiale, a principalilor factori ce determină fenomenul. Analiza cantitativă cercetează latura cantitativă a fenomenelor economice, exprimată prin măsurări, precum și prin modificări structurale în structura fenomenelor. Extinderea analizei cantitative necesită folosirea metodelor matematicii moderne. Oportunitatea aplicării metodelor matematicii moderne în modelarea fenomenelor economice depinde gradul de detaliere a analizei calitative, care trebuie să precedă și să devanseze analiza cantitativă.

3. după nivelul la care se desfășoară analiza:

- analiza microeconomică;
- analiza macroeconomică.

Analiza microeconomică investighează fenomenele economice care au loc la nivelul individului sau unui agent economic. Acest tip de analiză implică studierea rezultatelor obținute, a factorilor de influență și a rezervelor de sporire a eficienței activității desfășurate. Analiza macroeconomică cercetează fenomenele economice care au loc la nivelul ramurii, al economiei naționale sau al economiei mondiale și implică mărimi agregate (produs intern brut, produs social, venit național, etc.)

4. după modul de urmărire în timp a fenomenelor:

- analiza statică;
- analiza dinamică.

Analiza statică studiază evenimentele economice și legăturile de condiționare care provoacă starea sau nivelul lor la un moment dat. Acest tip de analiză facilitează cunoașterea fenomenelor sau rezultatelor economice, și abaterile față de momentul de referință ales. Fenomenele economice se află în continuă mișcare, ceea ce impune studierea lor în dinamică pentru adâncirea procesului cunoașterii. Analiza dinamică tratează procesele și fenomenele economice în mișcare și din perspectiva influenței lor reciproce, evidențind poziția pe care o dețin modificările survenite în evoluția lor. Pe baza analizei dinamice se evidențiază factorii care acționează asupra schimbării poziționale a fenomenelor economice, și tendințele în evoluția lor. Analiza statică și cea dinamică se îmbină în mod reciproc, ceea ce permite cunoașterea fenomenelor economice la un moment dat, precum și evoluția lor într-o anumită perioadă de timp.

Implicațiile și rolul analizei economico-financiare - Analiza economico-financiară studiază, utilizând un ansamblu de concepte, tehnici și instrumente activitățile sau fenomenele din punct de vedere economico-financiar, respectiv din punct de vedere al consumului de resurse și al rezultatelor obținute, foarte importantă fiind luarea în considerare a relațiilor structural-funcționale și a celor de cauză-efect¹.

Analiza economico-financiară a unităților economice joacă un rol major pentru conducere, în exercitarea tuturor atributelor sau funcțiilor acesteia (previziune, organizare, coordonare, comandă, control), precum și realizarea funcțiilor fundamentale ale unităților (cercetare-dezvoltare, producție, comercială, financiar-contabilă și de personal). În exercitarea funcției de previziune, analiza are un rol important, întrucât furnizează conducerii informațiile necesare pentru stabilirea strategiei și tacticii de acțiune în viitor. Prin îmbinarea analizei retroactive cu analiza curentă și cea previzională, se realizează legătura între activitatea trecută, prezentă și viitoare a unei entități și se stabilesc măsuri pentru conducerea fenomenelor și proceselor economice în viitor. În realizarea **funcției de organizare**, analiza permite adoptarea deciziilor pentru organizarea activității entităților, a forței de muncă, a capitalului fix și a capitalului circulant. Prin intermediul analizei, se apreciază eficiența structurii organizatorice, se propun soluții pentru perfecționarea acesteia, în vederea sporirii eficienței activității. Prin **funcția de coordonare**, analiza urmărește corelarea diferitelor funcțiuni ale entității, asigurarea și menținerea unui echilibru între necesități și resurse, între venituri și cheltuieli sau între fenomene economice. Prin analiza situației acestor corelații, pot fi anticipate dezechilibre ale activității economice, iar în cazul apariției lor se intervine pentru diminuarea lor. Un rol deosebit de important revine analizei economice în exercitarea **funcției de comandă**, în vederea fundamentării soluțiilor tactice și strategice. Finalitățile analizei permit

¹ Niculescu M. Diagnostic global strategic. vol.1- Diagnostic economic. Editura Economică. București, 2003. 22 p.

identificarea modului de interacționare a fenomenelor și proceselor economice și influența exercitată de diferiți factori, lucru ce permite stabilirea unor variante optime de acțiune. În exercitarea **funcției de control**, analiza economică permite identificarea întregii activități desfășurate, a rezultatelor economico – financiare și eficiența deciziilor luate de conducere, se pot cunoaște factorii și cauzele care au provocat abateri în activitatea economică, se hotărăsc măsuri de reglare și prevenire a unor disfuncționalități. Analiza economică constituie un mijloc integrat la toate nivelele și important pentru diagnoza, reglarea și optimizarea activității economico- financiare.

Analiza economico-financiară se află într-o legătură organică cu funcțiile entității și cu funcțiile (atributele) conducerii care se exercită asupra tuturor funcțiilor întreprinderii¹.

Metode și tehnici folosite în analiza economico-financiară - Pentru analiza activității economico-financiare se pot folosi mai multe metode și procedee comune mai multor discipline sau specifice analizei. **Metodele comune** folosite în analiza activității economico-financiare sunt metodele statistico-matematice, cum ar fi: metoda indicilor, metoda grupărilor, metoda comparației, metoda mediilor, metoda corelației, metoda funcțiilor de producție, metoda cercetărilor operaționale, metode sociologice, etc.

În vederea realizării analizei activității economico-financiare se pot folosi metode specifice cum ar fi:

- metoda descompunerii sau diviziunii rezultatelor economice;
- metoda stabilirii factorilor de influență și a legăturilor de cauzalitate;
- metoda măsurării influenței factorilor și a legăturilor de cauzalitate;
- metoda generalizării.

Prin prisma celor două laturi fundamentale ale analizei, amintite mai sus, se disting:

- metode ale analizei calitative;
- metode ale analizei cantitative

Metodele analizei calitative au ca scop studierea structurii fenomenelor economice, a factorilor care le determină și a relațiilor de cauzalitate dintre factori și fenomene. Metodele și procedeele analizei calitative utilizate sunt:

- comparația rezultatelor economice
- descompunerea sau diviziunea rezultatelor economice;
- gruparea.

Metodele analizei cantitative au menirea de a da finalitate legăturilor de cauzalitate, de a comensura acțiunea diverșilor factori, de a ierarhiza factorii în ordinea importanței lor, de a stabili rezervele existente și măsura în care acestea au fost valorificate.

Rezultate

Analiza economico-financiară prin metodologia, procedeele și tehnicile specifice de care dispune, concură la diagnosticarea stării diferitelor procese și fenomene, le descoperă structura, stabilește relațiile de cauzalitate, factorii care le guvernează, descoperă legile formării și dezvoltării lor, iar pe această bază oferă conducerii, și altor categorii posibilitatea adoptării deciziilor privind activitatea viitoare.

Raportarea situației economico - financiare trebuie să furnizeze informații utile pentru a fi prezentate conducerii, creditorilor, asociaților/acționarilor și altor utilizatori ai acestor informații cu scopul de a cunoaște realitatea economico - financiară.

Discuții

Traversarea actualei crize economice de către economii, ne indică faptul că tipul de analiză studiat prin acest articol va fi cel care poate să reflecte exact situația în care se află o entitate patrimonială și, alături de alte tipuri, să previzioneze rezultatele viitoare cât mai fidel. Aceste anticipări sunt utile atât pentru entitatea în sine cât și pentru celelalte categorii interesate.

Concluzii

Activitatea oricărei entități economice, în contextul reformei și perioadei actuale dificile se desfășoară într-un cadru dinamic și agresiv. Depășirea actualei situații impune o perioadă de așezare a lucrurilor și conceptelor în ordinea lor firească, deci o schimbare, cu grija firească privind adaptarea noilor structuri la cerințele economiei de piață și în condiții concurențiale tot mai aspre. Problemele

¹ Stănescu C. Isfănescu A. Băicuși A. Analiza economico-financiară. Editura Economică. București, 1996. 20 p.

fundamentale cu care se confruntă fiecare entitate vizează, stabilirea și consolidarea locului pe care aceasta îl ocupă în spațiul economic în care activează, scopul stabilit și șansele de izbândă. Entitatea trebuie să se raporteze permanent la cererea de piață, trebuie să anticipeze mișcările concurenței, să-și autoevalueze resursele de care dispune și să acționeze în direcția creșterii eficienței utilizării acestora etc. În abordarea acestor provocări, un rol deosebit revine analizei economico-financiare, ca instrument de supraveghere a activității și performanțelor entităților economice. Analiza economico-financiară prin metodologia, procedeele și tehnicile specifice de care dispune, consolidează modul de identificare a stării diferitelor procese și fenomene, le descoperă structura, stabilește relațiile de cauzalitate, oferind conducerii posibilitatea adoptării deciziilor privind îmbunătățirea activității în viitor. Analiza economico-financiară constituie un instrument a cărui utilitate este validată pe deplin de teoria, dar mai ales de practica economică atunci când este integrată în activitatea entităților.

Bibliografie:

1. Constantin C. Cojocă A. Călin G. Analiză economico-financiară. Editura Economică, București, 2004. 12 p.
2. Niculescu M. Diagnostic global strategic. vol.1- Diagnostic economic. Editura Economică. București, 2003. 22 p.
3. Stănescu C. Isfănescu A. Băicuși A. Analiza economico-financiară. Editura Economică. București, 1996. 20 p.

**РОЛЬ УСТАВНОГО КАПИТАЛА В ЭФФЕКТИВНОМ ФУНКЦИОНИРОВАНИИ
ЭКОНОМИЧЕСКОГО АГЕНТА**

**LE RÔLE DU CAPITAL STATUTAIRE DANS LE FONCTIONNEMENT EFFICACE DE
L'AGENT ÉCONOMIQUE**

Lilia DUMBRAVANU

E-mail: lilia.dumbraveanu@mail.ru

Diana GRÎȚCO

E-mail: gritcodiana82@mail.ru

Universitatea de Stat Alecu Russo din Bălți

Rezumat: *Capitalul statutar este capitalul de pornire al entității de afaceri, necesar pentru a-și asigura activitatea principală și pentru a face profit viitor. Capitalul statutar este unul dintre principalii indicatori care caracterizează mărimea și starea financiară a organizației. Valoarea capitalului statutar poate, prin decizia fondatorilor, să crească sau să scadă în procesul de activitate financiară și economică, cu înregistrarea obligatorie a modificărilor în documentele constitutive.*

În acest articol, autorul realizează un studiu minuțios al rolului și modificărilor capitalului într-o întreprindere în baza informațiilor efective ale agenților economici autohtoni. Astfel, doar cunoscând bine situația mișcării capitalului vom putea organiza în siguranță procesul de producție și comercial, fapt ce va genera și creșterea profitului, menținerea solvabilității și bonitatea în condițiile unui nivel acceptabil de risc, stabilitate financiară și lichiditate.

Cuvinte cheie: *capital, risc, lichiditate, solvabilitate, rentabilitate.*

Abstract: *Le capital statutaire est le capital de départ de l'entité commerciale, nécessaire pour assurer son activité principale et réaliser des bénéfices futurs. Le capital statutaire est l'un des principaux indicateurs qui caractérisent la taille et la situation financière de l'organisation. La valeur du capital statutaire peut, par décision des fondateurs, augmenter ou diminuer dans le procès d'activité financière et économique, avec l'enregistrement obligatoire des modifications dans les documents constitutifs.*

Dans cet article, l'auteur fait une étude approfondie du rôle et des mouvements de capitaux dans une entreprise sur la base d'informations réelles des agents économiques nationaux. Donc, seulement connaissant bien la situation des mouvements de capitaux nous pourrons organiser en toute sécurité le procès de production et commercial, fait qui générera également une augmentation des bénéfices, dans les conditions d'un niveau acceptable de risque, de stabilité financière, de solvabilité, et de liquidité.

Mots clés: *capital, risque, liquidité, solvabilité, rentabilité.*

Введение

Финансовые ресурсы - это важнейший организационный ресурс предприятия, а капитал - один из первичных факторов производства, имеющий огромное значение для жизнедеятельности и финансовой устойчивости хозяйствующего субъекта.

Именно капитал является основой возникновения и дальнейшего функционирования любого предприятия, а в процессе деятельности обеспечивает интересы собственников персонала и государства.

Собственный капитал, частью которого является и изучаемая нами категория «уставного капитала», не может быть сведен к четким объектам имущества, так как в балансе он может выступать в конкретной или абстрактной форме.

Это объясняется тем, что он может поступать извне как раз в виде вкладов в уставный капитал или нарастать в результате продуктивной работы предприятия при помощи прибыли.

Уставный капитал является стартовым капиталом хозяйствующего субъекта, необходимым для обеспечения его основной деятельности и получения в дальнейшем прибыли.

Уставный капитал - один из основных показателей, характеризующих размеры и финансовое состояние организации.

Величина уставного капитала может по решению учредителей увеличиваться или уменьшаться в процессе финансово-хозяйственной деятельности, с обязательной регистрацией изменений в учредительных документах.

Уставный капитал характеризует величину обособленного имущества, право собственности, на которое перешло к предприятию, как к юридическому лицу, а также характеризует собственность учредителей и величину обязательств по их вкладам.

Для понимания роли и места уставного капитала в совокупной величине собственного капитала удобно изобразить таблицу 1, которая позволит изучить элементы собственного капитала, образующие его и снижающие его величину.

Таблица 1. Влияние составных элементов собственного капитала на его совокупную величину

Влияние на собственный капитал	Виды элементов
Элементы, повышающие величину собственного капитала (+)	Уставный капитал
	Добавочный капитал
	Незарегистрированный капитал
	Резервный капитал
	Нераспределенная прибыль
	Неосновной капитал
Элементы, уменьшающие величину собственного капитала (-)	Неоплаченный капитал
	Изъятый капитал
	Непокрытый убыток предыдущих лет
	Чистый убыток отчетного периода
	Использованная прибыль отчетного периода

Источник: разработано автором

Основные законодательные требования в области движения уставного капитала хозяйственного товарищества или общества, действующего на территории Республики Молдова, а также порядок внесения вкладов определены Гражданским Кодексом Республики Молдова № 1107 от 06.06.2002 (опубликован был в Monitorul Oficial Nr. 82-86 статья № 661).

Так, согласно данному нормативному акту уставный капитал определяет минимальный размер активов, которыми должно обладать хозяйственное товарищество или общество.

Вклад в уставный капитал хозяйственного товарищества или общества предполагается вносимым в денежном выражении, если учредительным документом не предусмотрено иное. В то же время работы и услуги, выполненные и оказанные при учреждении и в период существования хозяйственного товарищества или общества, не считаются вкладом в формирование или увеличение его уставного капитала. На вклад в уставный капитал хозяйственного товарищества или общества проценты не начисляются, за исключением случаев, предусмотренных законом.

Не могут быть вкладами в формирование или увеличение уставного капитала хозяйственного общества требования и неимущественные права.

Методология исследования

Финансовое состояние предприятия отражает способность субъекта хозяйствования финансировать свою деятельность, постоянно поддерживать свою платежеспособность и инвестиционную привлекательность.

Профессиональное управление финансами неизбежно требует глубокого анализа, позволяющего более точно оценить неопределенность ситуации с помощью современных количественных методов исследования.

В анализе финансового состояния особую роль занимает исследование показателей, в расчетах которых участвует собственный капитал.

Результаты

В процессе снабженческой, производственной, сбытовой и финансовой деятельности происходит непрерывный кругооборот капитала, изменяются структура средств и источников их формирования, наличие и потребность в финансовых ресурсах и как следствие – финансовое состояние предприятия, внешними проявлением которого является платежеспособность.

Если платежеспособность – это внешнее проявление финансового состояния предприятия, то финансовая устойчивость – это внутренняя его сторона, отражающая сбалансированность денежных потоков, доходов и расходов, средств источников формирования.

Для обеспечения финансовой устойчивости предприятие должно обладать гибкой структурой капитала и уметь организовывать его движение таким образом, чтобы обеспечить постоянное превышение доходов над расходами с целью сохранения платежеспособности и создания условий для нормального функционирования.

Поэтому всегда наиболее целесообразно начинать анализ финансового состояния с изучения формирования и размещения капитала предприятия, оценки качества управления его составными величинами.

Руководство предприятия должно иметь четкое представление, за счет каких источников ресурсов оно будет осуществлять свою деятельность и в какие сферы деятельности будет вкладывать свой капитал.

Забота об обеспечении бизнеса необходимыми финансовыми ресурсами является ключевым моментом в деятельности любого предприятия. Поэтому анализ источников формирования и размещения капитала имеет исключительно большое значение.

При формировании структуры капитала необходимо учитывать особенности каждой его составляющей. Изучим хозяйственную ситуацию в 2018-2019 годах на предприятия «ТЕННО-TRANS» SRL. Проведем анализ структуры и динамики источников формирования за исследуемый период.

Таблица 2. Анализ динамики и структуры источников капитала предприятия «ТЕННО-TRANS» SRL в 2018-2019 гг.

Источник капитала	Наличие средств, лев			Структура средств, %		
	01.01. 2019	31.01. 2019	Абсолютное изменение, +/-	01.01. 2019	31.12. 2019	Абсолютное изменение, +/-
Собственный капитал	2739686	3926709	+1187023	46,81	40,75	-6,06
Заемный капитал	3112786	5709891	+2597105	53,19	59,25	+6,06
Итого капитал	5852472	9636600	+3784128	100	100	100

Источник: разработано автором на базе аналитических данных изучаемого предприятия

Схожую динамику, что и в 2017-2018 годах, претерпела структура источников капитала в 2018-2019 годах, когда величина собственного капитала также имела тенденцию к падению (6,06%) при одновременном росте удельного веса заемного капитала на 6,06%.

В абсолютном выражении заемный капитал в 2018-2019 годах увеличился на 2597105 лев, при одновременном росте суммы собственного капитала на 1187023 лев.

В процессе последующего анализа необходимо более детально изучить динамику и структуру собственного капитала в разрезе его составных частей с целью выяснения причин изменения отдельных его компонентов.

Изучим формирование совокупной величины собственного капитала за изучаемый период в части составных его частей. Изучим хозяйственную ситуацию, которая сложилась у предприятия в 2018-2019 годах (Таблица 3).

Динамика, взявшая свое начало в 2017-2018 годах по падению удельного веса уставного капитала в общей структуре собственного капитала, продолжилась в 2018-2019 годах: снижение доли уставного капитала наблюдалось на 22,01%. В абсолютном выражении эта величина составила 30000 лев.

Следует учесть, что собственный капитал характеризуется простотой привлечения, обеспечением более устойчивого финансового состояния и снижением риска банкротства.

Необходимость в нем обусловлена требованиями самофинансирования предприятий. Он является основой их самостоятельности и независимости. Особенность собственного капитала

состоит в том, что он инвестируется на долгосрочной основе и подвергается наибольшему риску. Чем выше его доля в общей сумме капитала и меньше доля заемных средств, тем выше буфер, который защищает от убытков и риска потери капитала.

Таблица 3. Динамика структуры собственного капитала предприятия «ТЕННО-TRANS» SRL в 2018-2019 гг.

Источник капитала	Наличие средств, леев			Структура средств, %		
	01.01. 2019	31.01. 2019	Абсолютное изменение, +/-	01.01. 2019	31.12. 2019	Абсолютное изменение, +/-
Уставный капитал	1925452	1895452	-30000	70,28	48,27	-22,01
Корректировка результатов прошлых лет	0	27166	+27166	0	0,69	+0,69
Нераспределенная прибыль предыдущих лет	529906	814234	+284328	19,34	20,74	+1,4
Чистая прибыль (убыток) отчетного периода	284328	1189857	+905529	10,38	30,30	+19,92
Итого собственный капитал	2739686	3926709	+1187023	100	100	-

Источник: разработано автором на базе аналитических данных изучаемого предприятия

Эффективность использования капитала характеризуется его рентабельностью, поэтому далее перейдем к проведению расчета рентабельности собственного капитала на исследуемом предприятии.

Рентабельность собственного капитала отражает способность предприятия использовать собственный капитал для получения прибыли, под этим понятием понимается способность предприятия обогатить собственников.

Посредством этого показателя собственники предприятия могут оценить эффективность своих инвестиций, то есть определить величину прибыли на каждый лей, инвестированный на каждый лей, вложенный в собственный капитал.

Динамика коэффициента рентабельности в 2018-2019 продолжила свою положительную тенденцию, однако рост был гораздо более значительным, нежели в 2017-2018.

Рентабельность собственного капитала, рассчитанная с применением величины чистой прибыли до налогообложения, возросла на 30,17% с отметки в 12,03% до 42,20% в 2019 году.

Рентабельность собственного капитала, исчисленная на основе чистой прибыли, возросла на 24,63%, с отметки в 11,07% в 2018 году до 35,70% в 2019 году.

Более низкое значение прироста рентабельности капитала, рассчитанного с использованием чистой прибыли объясняется экономическим содержанием величин прибыли до налогообложения и чистой прибыли после налогообложения.

Представим при помощи диаграммы динамику коэффициентов рентабельности капитала, рассчитанных на базе прибыли до налогообложения и чистой прибыли.

Так, прибыль до налогообложения представляет собой размер валовой прибыли, откорректированной на величину всех операционных расходов, а также на величину результата от других видов деятельности.

В свою очередь, чистая прибыль является конечным результатом деятельности предприятия «ТЕННО-TRANS» SRL, представляя собой разницу между прибылью до налогообложения и величиной подоходного налога с предпринимательской деятельности.

Учитывая, что величина подоходного налога в 2018 году – 24628 леев, а в 2019 году – 216908 леев, становится очевидным тот факт, что коэффициент рентабельности, рассчитанный на базе чистой прибыли гораздо меньше аналогичного коэффициента, но рассчитанного на основании прибыли до налогообложения.

Как видно из расчетов, рентабельность капитала выражает взаимосвязь между финансовым результатом и собственным капиталом. Еще один показатель рентабельности, в расчете которого участвует собственный капитал, является рентабельность постоянного капитала, которая также является важнейшей характеристикой финансовой политики экономического агента «ТЕННО-

TRANS» SRL.

Таблица 4. Анализ рентабельности собственного капитала на предприятии «ТЕHNO-TRANS» SRL в 2018-2019 гг.

Показатели	2018 год	2019 год	Абсолютное отклонение, +/-
Прибыль до налогообложения, леев	308956	1406765	+1097809
Чистая прибыль, леев	284328	1189857	+905529
Стоимость собственного капитала на начало года, леев	2396630	2739686	+343056
Стоимость собственного капитала на конец года, леев	2739686	3926709	+1187023
Средняя стоимость собственного капитала, леев	2568158	3333198	+765040
Рентабельность собственного капитала, рассчитанная на основании прибыли до налогообложения, %	12,03	42,20	+30,17
Рентабельность собственного капитала, рассчитанная на основании чистой прибыли, %	11,07	35,70	+24,63

Источник: разработано автором на базе аналитических данных изучаемого предприятия

Постоянный капитал представляет собой сумму собственного капитала и долгосрочных привлеченных средств, а его рентабельность характеризует величину чистой прибыли, приходящуюся на каждый лей постоянного капитала.

Анализ рентабельности постоянного капитала важен для оценки усилий хозяйствующего субъекта по получению чистой прибыли по сравнению с результатами, достигнутыми в отрасли, в которой оно функционирует.

В повышении уровня рентабельности постоянного капитала заинтересованы как внутренние, так и внешние пользователи финансовой отчетности.

Рассчитаем рентабельность постоянного капитала для полноты картины об эффективности функционирования экономического агента «ТЕHNO-TRANS» SRL с точки зрения грамотного использования источников капитала.

При этом средняя стоимость постоянного капитала рассчитывается, как и средняя стоимость собственного капитала в таблицах 5 как средняя арифметическая величина между их значениями на начало и конец года.

Так как показатель рентабельности представляет собой соотношение прибыли к средней величине какого-либо показателя, то рост данного коэффициента на 20,15% вполне понятен и в 2018-2019 году.

В абсолютном выражении чистая прибыль возросла на 905529 леев при одновременном увеличении средней величины постоянного капитала на 797671 леев.

Как уже отмечалось, финансовое состояние предприятия, его устойчивость во многом зависят от оптимальности структуры источников капитала и от оптимальности структуры активов предприятия.

Рассчитаем определенные коэффициенты, которые позволят нам получить дополнительную информацию о финансовой устойчивости изучаемого экономического агента – предприятия «ТЕHNO-TRANS» SRL:

- коэффициент финансового левериджа (коэффициент финансового риска);
- коэффициент покрытия долгов собственным капиталом.

Таблица 5. Анализ рентабельности постоянного капитала на предприятии «ТЕHNO-TRANS» SRL в 2018-2019 гг.

Показатели	2018 год	2019 год	Абсолютное отклонение, +/-
Чистая прибыль, леев	284328	1189857	+905529
Долгосрочные обязательства на начало года, леев	1015446	574618	-440828
Долгосрочные обязательства на конец года, леев	574618	1080707	+506089
Средняя величина долгосрочных обязательств, леев	795032	827663	+32631
Средняя стоимость собственного капитала, леев	2568158	3333198	+765040
Величина постоянного капитала, леев	3363190	4160861	+797671
Рентабельность постоянного капитала, рассчитанная на основании чистой прибыли, %	8,45	28,60	+20,15

Источник: разработано автором на базе аналитических данных изучаемого предприятия

Коэффициент финансового левериджа рассчитывается как соотношение заемного капитала к собственному, а коэффициент покрытия долгов собственным капиталом – как отношение собственного капитала к заемному.

Таблица 6. Расчет коэффициента финансового левериджа предприятия «ТЕHNO-TRANS» SRL в 2017-2019 гг.

Показатели	Отчетные периоды		
	2017 год	2018 год	2019 год
Собственный капитал	2396630	2739686	3926709
Заемный капитал	2073892	3112786	5709891
Коэффициент финансового левериджа, %	86,5	113,6	145,4

Источник: разработано автором на базе аналитических данных изучаемого предприятия

Коэффициент финансового риска имел негативную динамику для характеристики финансового состояния предприятия: в 2017-2018 годах наблюдался его рост на 27,1% с отметки в 86,5% до 113,6%, что было обусловлено ростом размера привлеченного на текущей и долгосрочной основе капитала.

Рассчитаем далее обратный коэффициенту финансового риска показатель – коэффициент покрытия долгов собственным капиталом, который укажет нам на то, сколько приходится на 1 лей собственного капитала привлеченных средств, что даст независимую оценку платежеспособности данного субъекта хозяйствования.

Таблица 7. Расчет коэффициента покрытия долгов собственным капиталом предприятия «ТЕHNO-TRANS» SRL в 2017-2019 гг.

Показатели	Отчетные периоды		
	2017 год	2018 год	2019 год
Собственный капитал	2396630	2739686	3926709
Заемный капитал	2073892	3112786	5709891
Коэффициент покрытия долгов собственным капиталом, %	115,56	88,0	68,77

Источник: разработано автором на базе аналитических данных изучаемого предприятия

Как видно из полученных данных, наблюдалось постепенное снижение данного показателя. Так, если в 2017-2018 годах его падение наблюдалось на 27,56%, то в 2019-2018 годах он снизился на 19,23%, что является неудивительным, учитывая, что коэффициент является обратно пропорциональным коэффициенту финансового левериджа.

По результатам проведенных исследований мы можем внести предложение о повышении степени финансовой устойчивости и независимости предприятия «ТЕHNO-TRANS» SRL.

Наше предложение заключается в росте величины уставного капитала за счет использования нераспределенной прибыли предыдущих лет.

Согласно требованиям НСБУ «Собственный капитал и обязательства» увеличение уставного капитала за счет отдельных элементов собственного капитала отражается в учете как уменьшение соответствующих элементов и увеличение уставного капитала.

Обсуждение

Подводя итог проведенным расчетам эффективности использования собственного капитала можно сделать вывод о положительной динамике уровня финансового состояния, которая заключается в повышении рентабельности собственного капитала и рентабельности постоянного капитала.

Анализ источников формирования активов предприятия можно продолжить расчетов взаимозаменяемых показателей. Несмотря на то, что уставный капитал в структуре собственного капитала занимает довольно большой удельный вес, однако можно предложить способы укрепления финансового состояния путем наращивания величины собственного капитала.

Мы можем сделать вывод о том, что формирование имущества, необходимого для финансово – хозяйственной деятельности предприятия осуществляется за счет различных источников финансирования. Особую роль в структуре источников занимает собственный капитал, составной частью которого является уставный капитал.

От величины собственного капитала зависит, во многом, инвестиционная привлекательность хозяйствующего субъекта, уровень его финансовой стабильности и платежеспособности. Данный факт еще раз подчеркивает важность проведенных аналитических расчетов и внесенных по окончании их проведения предложений по совершенствованию практики отражений операций по движению уставного капитала и повышению уровня эффективности управления данной величиной.

Выводы

В заключение, собственный капитал, частью которого является изучаемая нами категория «уставного капитала», играет огромную роль в формировании финансовых ресурсов предприятий и является главным источником их финансирования. Он позволяет организовывать производственный и коммерческий процесс, получение и рост прибыли, сохранять платежеспособность и кредитоспособность в условиях приемлемого уровня риска, обеспечивает финансовую устойчивость и ликвидность.

Кроме того, собственный капитал повышает экономическую привлекательность и обеспечивает возможность дальнейшего развития промышленного предприятия в условиях изменяющейся внутренней и внешней экономической среды.

Литература:

1. БАЛАНУЦЭ, В.П. *Управленческий анализ: учеб. пособие по экон. диагностике деятельности предприятия*, Молд. Экон. Акад., К.: Б.и., 2003. 132 с.
2. ЕФИМОВА, О.В. *Финансовый анализ*. - М.: Бухгалтерский учет, 2004. 350 с.
3. КАРМЕН, Т.Р. *Анализ финансовых отчетов: Учебник*. - Москва: ИНФРА-М, 2000. 201 с.
4. КОВАЛЕВА, А.М.; ЛАПУСТА, М.Г.; СКАМАЙ, Л.Г. *Финансы фирмы: учеб.* М.: ИНФРА-М, 2001. 416 с.
5. КОВАЛЕВ, В.В. *Анализ хозяйственной деятельности предприятия «Перспект»*, Москва, 2000. 304 с.
6. КОЛЧИНА, Н.В. и др. *Финансы предприятий: учеб. для вузов*. Под ред. проф. Колчиной, Н.В. 2-е изд., перераб. и доп. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. 447 с.
7. КРЕЙНИНА, М.Н. *Финансовое состояние предприятия: Методы оценки*. - Москва: Изд-во ДИС, 2004. 207 с.
8. ЛЮБУШИН, Н.П. *Анализ финансово-экономической деятельности предприятия*, Москва, ЮНИТИ-ДАНА, 2000. 287 с.

**CERINȚE SPECIFICE AUDITURILOR COMPONENTELOR ȘI
ELEMENTELOR INDIVIDUALE ALE SITUAȚIILOR FINANCIARE**

**REQUIREMENTS SPECIFIC AUDITS OF COMPONENTS AND INDIVIDUAL ITEMS OF
FINANCIAL STATEMENTS**

Anatolie IACHIMOVSKI, dr. conf. univ.
ASEM
e-mail: aiachimovschi@mail.ru

Rezumat. Scopul acestui studiu este de a identifica și de a specifica cerințele standardelor profesionale la exercitarea auditurilor componentelor și elementelor individuale ale situațiilor financiare. O misiune de acest fel nu poate fi confundată cu un audit al unui set complet de situații financiare. Studiul de față își propune să prezinte o sinteză a tuturor cerințelor standardelor internaționale de audit care sunt relevante acestor audituri.

Cuvinte-cheie: auditor, cadru de raportare, control intern, misiune de audit, persoane însărcinate cu guvernarea, proceduri de audit, probe de audit, situații financiare, standarde internaționale de audit.

Abstract. The aim of this study is to identify and specify the requirements of professional standards in an audit of a component or aspect of financial statements. A mission of this kind cannot be confused with an audit of a complete set of financial statements. The present study aims to present a synthesis of all the requirements of international auditing standards that are relevant this audits.

Keywords: auditor, reporting framework, internal control, audit mission, governance officers, audit procedures, audit evidence, financial statements, international auditing standards.

Rezultate și discuții

Auditurile componentelor individuale ale situațiilor financiare, elementelor specifice, conturi sau aspecte ale situațiilor financiare reprezintă misiuni care trebuie abordate în mod special prin prisma cerințelor standardelor profesionale.

Există anumite dispoziții la exercitarea misiunilor de audit care au ca obiect de verificare o componentă individuală a situațiilor financiare sau un element specific al unei situații financiare și notele aferente. În cadrul acestor misiuni de audit trebuie luate în considerare atât prevederile ISA 805 „Considerente speciale – audituri ale componentelor individuale ale situațiilor financiare, elementelor specifice, conturi sau aspecte ale situațiilor financiare” cât și ISA-urile aplicabile auditurilor situațiilor financiare, a căror domeniu de aplicare este prezentat în tabelul de mai jos.

**Tabelul 1. Cadrul de referință privind auditurile componentelor și elementelor
individuale ale situațiilor financiare**

Standardele Internaționale de Audit	Domeniul de aplicare
ISA 100 – ISA 700	Adaptarea la circumstanțele aplicate auditorilor altor informații financiare istorice
ISA 800	Auditul situațiilor financiare întocmit în conformitate cu cadrele generale cu scop special
ISA 805	Audituri ale componentelor individuale, elementelor specifice, conturilor sau altor aspecte ale situațiilor financiare

ISA-urile din seria 100-700 se aplică unui audit al situațiilor financiare și urmează să fie adaptate, după caz, în circumstanțele în care sunt aplicate auditurilor altor informații financiare istorice. ISA 800 „Considerente speciale – auditul situațiilor financiare întocmit în conformitate cu cadrele generale cu scop special”, de asemenea, se aplică auditului unei componente sau element individual al situațiilor financiare dacă aceste situații sunt întocmite cu un cadru de raportare general sau cu unul cu scop special.

Însă, potrivit ISA 600 “Considerente speciale – auditurile situațiilor financiare ale grupului (inclusiv activitatea auditorilor componentelor)” cerințele ISA 800 nu sunt relevante în cazul raportului unui auditor al componentei, emis ca rezultat al activității efectuate asupra informațiilor financiare ale unei componente

la cererea echipei misiunii grupului în scopul unui audit al situațiilor financiare ale grupului.

În contextul ISA 805, ca exemplu de componentă sau prezentare individuală al unei situații financiare se consideră:

- bilanțul, situația de profit și pierdere, situația modificărilor capitalului propriu sau situația fluxurilor de numerar;

- raport întocmit de companie pentru pagubele care au avut loc, dar care nu au fost prezentate în notele explicative la situațiile financiare.

Elementul individual reprezintă un element, cont sau aspect al unei situații financiare. Astfel ca element specific, cont sau aspect al unei situații financiare constituie:

- valoarea înregistrată a imobilizărilor necorporale identificate sau răspunderea pentru survenit, dar neraportat;

- prevederile sau clauzele unui portofoliu de asigurare, privind conturile de creanțe și provizioanele aferente;

- cheltuielile angajate de contractele de leasing, inclusiv notele explicative.

Notele aferente situațiilor financiare alcătuiesc, de obicei, un rezumat al politicilor contabile semnificative și alte informații explicative relevante pentru situația financiară sau pentru un element.

Aplicarea ISA-urilor în cadrul unui audit al unei componente individuale sau unui element specific al situațiilor financiare necesită o abordare adecvată pe fiecare etapă de exercitare a lucrărilor misiunii, precum este prezentat în figura de mai jos:

<i>Etapete misiunii</i>	<i>Cerințe specifice etapei</i>
Acceptarea misiunii	<i>Acceptabilitatea cadrului de raportare financiară Respectarea dispozițiilor etice relevante Aplicarea ISA-urilor</i>
Planificarea și exercitarea lucrărilor misiunii	<i>Adaptarea ISA-urilor relevante auditului Stabilirea unui prag de semnificație mai scăzut</i>
Formularea unei opinii și raportarea acesteia	<i>Aplicabilitatea prevederilor generale de raportare Respectarea cerințelor privind modificarea opiniei de audit</i>

Fig.1. Cerințele etapelor de exercitare a auditurilor componentelor și elementelor individuale ale situațiilor financiare

CERINȚE LA ACCEPTAREA MISIUNII

Auditorul trebuie să determine măsura în care auditul în conformitate cu ISA-urile este aplicabil și în cazul misiunii de audit a unei componente sau element individual al situațiilor financiare. Un audit în conformitate cu ISA-uri este efectuat pe baza premisei că conducerea și acolo unde este cazul persoanele însărcinate cu guvernanta, au recunoscut și înțeles faptul că au responsabilitatea:

- pentru pregătirea și prezentarea fidelă a situațiilor financiare în conformitate cu cadrul general de raportare financiară aplicabil;

- unui control intern de o asemenea natură pe care conducerea și, acolo unde este cazul, persoanele însărcinate cu guvernanta îl consideră necesar pentru a permite pregătirea de situații financiare care să nu conțină denaturări semnificative, fie ele datorate fraudei, fie erorii;

- să ofere auditorului acces la toate informațiile pe care conducerea și acolo unde este cazul persoanele însărcinate cu guvernanta le consideră a fi relevante pentru pregătirea situațiilor financiare, cum ar fi înregistrări, documentație și alte aspecte.

Standardul Internațional privind Controlul Calității (ISQC) 1 „Controlul calității pentru firmele care efectuează audituri și revizuri ale situațiilor financiare, precum și alte misiuni de asigurare” stabilește anumite prevederi referitor la acceptarea sau continuarea angajamentului de audit. Conform prevederilor acestui standard, o misiune poate fi acceptată sau continuată de firma de audit dacă firma de

audit dispune de personal competent, asigură respectarea principiilor și respectiv a regulile eticii profesionale, deține probe aferente evaluării integrității clientului.

Acceptabilitatea cadrului de raportare financiară. Această cerință este stipulată de ISA 210 "Convenirea asupra termenilor misiunilor de audit," punctul 6 litera (a). Astfel auditorul va determina măsura în care aplicarea cadrului de raportare financiară va avea drept rezultat o prezentare care furnizează dezvăluiri adecvate de informații, care permit utilizatorilor țintă să înțeleagă informațiile transmise de situațiile financiare sau de element, precum și efectul tranzacțiilor și evenimentelor semnificative asupra informațiilor transmise de situațiile financiare sau de element.

Auditorul, în acest caz trebuie să dea dovadă de insistență privind obținerea acordului conducerii entității auditate cu privire la faptul că recunoaște și înțelege responsabilitatea sa referitor la raportarea financiară, la asigurarea unui control intern adecvat acestei raportări și accesului la informații și persoane.

Acest acord trebuie obținut și în cazul când se auditează o singura componentă a situațiilor financiare sau un anumit element din situația financiară, chiar și dacă misiunea în cauză este realizată în paralel cu auditul unui set complet de situații financiare ale entității. Din motivul că majoritatea elementelor din respectivele situații financiare sunt interconectate este posibil ca auditorul să nu poată lua în considerare componenta situațiilor financiare sau elementul izolat.

Astfel, indiferent de faptul, se auditează o singura componentă a situațiilor financiare sau un anumit element din situația financiară, deoarece acestea aparțin entității trebuie de luat în considerare că pregătirea situațiilor financiare de către conducere și, acolo unde este cazul de persoanele însărcinate cu guvernarea necesită:

- identificarea cadrului general de raportare financiară aplicabil în contextul oricăror legi sau reglementări relevante;

- pregătirea situațiilor financiare în conformitate cu acel cadru general;

- includerea unei descrieri adecvate a acelui cadru general în situațiile financiare.

Mai mult decât atât, pregătirea situațiilor financiare cere conducerii exercitarea unui raționament profesional în efectuarea de estimări contabile care sunt rezonabile în circumstanțele date, precum și selectarea și aplicarea politicilor contabile adecvate.

Respectarea dispozițiilor etice relevante. La etapa acceptării desemnării sau a redeseinării misiunii este necesară o asigurare rezonabilă privind faptul că firma și personalul acesteia respectă dispozițiile etice relevante, inclusiv cele care se referă la independență.

ISQC 1 stabilește responsabilitățile firmei de audit, iar ISA 220 „Controlul calității pentru auditul situațiilor financiare” stabilește responsabilitățile partenerului misiunii, în acest caz, stabilirea de politici și proceduri proiectate privind respectarea dispozițiilor etice relevante. Cerințele standardului se referă, de asemenea, și la responsabilități pentru calitatea auditului, acceptarea și continuarea misiunii de audit, selectarea membrilor echipei de audit, realizarea misiunii de audit, monitorizarea procesului de audit.

Codul IFAC impune ca auditorul să fie independent de entitatea auditată. Acest cod descrie independența ca o noțiune care cuprinde atât independența în gândire cât și independența în aparență. Independența auditorului față de entitatea auditată protejează abilitatea auditorului de a-și forma o opinie de audit fără a fi afectat de influențele care ar putea compromite acea opinie. Independența mărește abilitatea auditorului de a acționa cu integritate, de a fi obiectiv și de a menține o atitudine de scepticism profesional.

Aplicarea ISA-urilor. ISA-urile sunt elaborate în contextul unui audit al situațiilor financiare, respectiv acestea trebuie adaptate în funcție de necesitatea circumstanțelor atunci când se aplică unui audit al unei singure componente a situațiilor financiare sau al unui anumit element din situația financiară.

La această etapă ISA 210 „Convenirea asupra termenilor misiunilor de audit” prevede ca termenii conveniți ai misiunii de audit să includă forma așteptată a oricăror rapoarte care urmează a fi emise de auditor. De aceea, auditorul trebuie să ia în considerare măsura în care forma așteptată a opiniei este adecvată circumstanțelor. ISA 200 „Obiective generale ale auditorului independent și desfășurarea unui audit în conformitate cu Standardele Internaționale de Audit” insistă ca auditorul să se conformeze cu toate ISA-urile relevante pentru audit.

În circumstanțe excepționale, auditorul poate considera necesar să se abată de la o cerință relevantă dintr-un ISA, el efectuând proceduri de audit alternative pentru a atinge obiectivul acelei cerințe. În situația în care auditorul ajunge la concluzia că un audit al unei componente independente a situațiilor financiare sau al unui element specific al unei situații financiare, în conformitate cu ISA-urile, poate să nu fie potrivit, auditorul poate discuta cu conducerea entității auditate măsura în care un alt tip de misiune ar fi mai potrivit.

CERINTE LA PLANIFICAREA SI EFECTUAREA MISIUNII

Adaptarea ISA-urilor relevante auditului. În planificarea unui audit al situațiilor financiare individuale sau al unui element specific al unei componente individuale a situațiilor financiare, auditorul trebuie să adapteze toate ISA-urile relevante auditului, după cum este necesar în circumstanțele misiunii. Astfel, declarațiile scrise ale conducerii cu privire la un set complet de situații financiare ar fi înlocuite de declarațiile scrise cu privire la prezentarea componentei situațiilor financiare sau cu privire la elementul care este în conformitate cu cadrul de raportare financiară aplicabil.

Orice misiune de audit debutează cu abordarea generală a misiunii și o determinare a scopului în sine. Planificarea are ca finalitate precizarea naturii și întinderii lucrărilor de audit, stabilite în rezultatul aprecierii riscurilor de denaturare semnificativă și respectiv a evaluării preliminare a sistemului de control intern al entității auditate.

Riscurile respective presupun și cazuri când careva element poate fi denaturat drept rezultat al unei fraude, al tranzacțiilor cu părțile afiliate sau a unei aplicări incorecte a principiului de continuitate a activității cerut de cadrul general de raportare financiară aplicabil. Prin urmare, ISA-uri precum ISA 240 „Responsabilitățile auditorului privind fraudă în cadrul unui audit al situațiilor financiare”, ISA 550 „Părți afiliate” și ISA 570 „Principiul continuității activității” sunt, în general relevante chiar și atunci când numai un element specific al situației financiare constituie subiectul auditului.

Evaluarea controlului intern se va concretiza în verificarea practică a eficienței acestui control prin intermediul unor teste de control asociate numai domeniilor semnificative identificate în etapele anterioare. Efectuarea acestor teste se va finaliza prin formularea unor concluzii privind eficiența acestora.

Stabilirea unui prag de semnificație mai scăzut. Conform ISA 320 „Pragul de semnificație în planificarea și desfășurarea unui audit”, în planificarea auditului, auditorul face judecăți cu privire la mărimea denaturărilor care vor fi considerate semnificative. Acest termen semnifică faptul că denaturările, inclusiv omisiunile, sunt considerate semnificative dacă, s-ar putea aștepta ca ele, în mod individual sau agregat să influențeze deciziile economice ale utilizatorilor, luate în baza situațiilor financiare.

Pragul de semnificație stabilit pentru o singură componentă a situațiilor financiare sau pentru un anumit element din situația financiară este, de regulă, mai scăzut decât pragul de semnificație stabilit pentru setul complet de situații financiare al entității. Acest aspect va afecta natura, durata și amploarea procedurilor de audit și evaluarea denaturărilor necorectate.

CERINȚE PRIVIND RAPORTAREA

Aplicabilitatea prevederilor generale de raportare. Se aplică cerințele ISA 700 “Formularea unei opinii și raportarea cu privire la situațiile financiare” adaptate după cum este necesar, în circumstanțele misiunii unei singure componente a situațiilor financiare sau pentru un anumit element din situația financiară. Astfel de misiune, exercitată în paralel cu o misiune de audit a unui set complet de situații financiare, necesită exprimarea unei opinii separate pentru fiecare misiune, anume:

- opinia cu privire la misiunea de audit a setului complet de situații financiare ale entității;
- în mod separat se exprimă opinia cu privire la misiunea de audit pentru o situație financiară individuală sau la un element specific al acestor situații financiare.

Din aceste considerente, dacă auditorul concluzionează că prezentarea componentei individuale a situațiilor financiare sau a elementului specific al unei situații financiare nu o/îl diferențiază suficient de setul complet de situații financiare, auditorul trebuie să ceară conducerii să rectifice situația. Auditorul nu trebuie să emită un raport al auditorului care să conțină opinia asupra componentei individuale a situațiilor financiare sau asupra unui element specific al unei situații financiare, până când nu este convins de această diferențiere.

Respectarea cerințelor privind modificarea opiniei de audit. În dependență de tipul opiniei din raportul auditorului cu privire la un set complet de situații financiare, pot apărea următoarele trei situații:

Situația 1. În cazul unei opinii modificate din raportul auditorului cu privire la un set complet de situații financiare ale entității sau dacă acel raport include un paragraf de observații sau un paragraf explicativ, auditorul trebuie să determine efectul pe care acestea îl pot avea asupra raportului auditorului unei componente individuale a situațiilor financiare sau asupra unui element specific al acestor situații financiare. În situația dată, atunci când se consideră adecvat, auditorul trebuie să modifice opinia cu privire la componenta individuală a situațiilor financiare sau la elementul specific al acesteia, sau să includă un paragraf de observații sau un paragraf explicativ în raportul auditorului.

Situația 2. Auditorul poate concluziona că în raportul de audit trebuie exprimată o opinie contrară sau este imposibilă exprimarea unei opinii asupra setului complet de situații financiare ale entității ca

întreg. În astfel de situație ISA 705 „Modificări ale opiniei raportului auditorului independent” nu îi permite auditorului să includă în același raport al auditorului o opinie nemodificată cu privire la componenta individuală a situațiilor financiare individuale care face parte din acele situații financiare sau cu privire la un element specific care face parte din acele situații financiare. Aceasta se explică prin faptul că opinia de audit privind setul complet de situații financiare ar fi în contradicție cu opinia privind componenta individuală a situațiilor financiare individuale sau a unui element specific care face parte din acele situații financiare.

Situația 3. Excepție de la Situația 2, un cazul unui audit al unui element specific, o opinie nemodificată se exprimă doar dacă se respectă așa condiții, precum: auditorului nu i se interzice prin lege sau reglementări să procedeze astfel; acea opinie este exprimată într-un raport al auditorului care nu este publicat alături de raportul auditorului care conține opinia contrară sau în care este imposibil să se exprime o opinie; elementul specific nu constituie o parte semnificativă din setul complet de situații financiare ale entității.

Concluzii

Aplicarea ISA-urilor în cadrul unor audituri ale componentelor individuale sau elementelor specifice ale situațiilor financiare presupune o abordare adecvată pe fiecare etapă de exercitare a lucrărilor misiunii. Rezultatele studiului relevă necesitatea cunoașterii cerințelor de exercitare a lucrărilor de audit atât la angajarea în misiune cât și la celelalte etape.

Astfel, în procesul acceptării sau continuării misiunii trebuie întrunite condiții privind acceptabilitatea cadrului de raportare financiară, respectarea dispozițiilor etice relevante, stabilirea ISA-urilor relevante misiunii.

Anumite cerințe trebuie luate în considerare la planificarea și efectuarea auditurilor componentelor individuale sau elementelor specifice ale situațiilor financiare. Este important ca ISA-urile, identificate ca fiind relevante misiunii, să fie adaptate la circumstanțele auditurilor în cauză și totodată să se opereze cu un prag de semnificație mai scăzut în comparație cu cel stabilit pentru setul complet de situații financiare al entității.

Totuși, aplicabilitatea prevederilor generale de raportare în contextul raportării auditurilor unei componente individuale a situațiilor financiare în condițiile în care se presupune că reprezintă o parte importantă din acele situații financiare, auditorul nu trebuie să exprime o opinie nemodificată cu privire la o componentă individuală dintr-un set complet de situații financiare în cazul când auditorul a exprimat o opinie contrară sau s-a aflat în imposibilitatea exprimării unei opinii cu privire la setul complet de situații financiare ca întreg.

Bibliografie:

1. Manual de Standarde Internaționale de Audit și Control de Calitate. Codul Etic al Profesioniștilor Contabili [online]. Disponibil: [http // www.minfin.md](http://www.minfin.md).
2. Manual de Reglementări Internaționale de Audit, Asigurare și Etică [online]. Disponibil: [http // www.minfin.md](http://www.minfin.md).
3. Ghid privind auditul calității. București: Irecson, 2010. ISBN 978-973-7694-69-0
4. Arens A., Loebbecke J. Audit. O abordare integrată. Chișinău: ARC, 2003. 972 p. ISBN 9975-71-441-3.
5. TIRON TUDOR, Adriana. Fundamentele auditului financiar. Cluj-Napoca: Editura Accent, 2013. 321 p. ISBN 978-973-8915-82-4.

DEZVOLTAREA INSTRUMENTARULUI DE IMPLICAȚIE A MANAGEMENTULUI FINANCIAR ÎNTRU REALIZAREA OBIECTIVELOR FINANCIARE LA ÎNTRINDERE

DEVELOPMENT OF THE INSTRUMENTATION FOR THE INVOLVEMENT OF FINANCIAL MANAGEMENT IN ACHIEVING THE FINANCIAL GOALS OF THE ENTERPRISE

Irina ȘCHIOPU, dr.conf.univ.interimar
Universitatea de Stat „B.P. Hașdeu”
E-mail: irina.mircos.schiopu@mail.ru
ORCID ID: 0000-0002-8790-3469

Rezumat: *La marea majoritate a întreprinderilor din Republica Moldova, este prezentă lipsa unei strategii de dezvoltare de lungă durată și lipsa echipelor de manageri capabili să realizeze astfel de strategii, totodată predomină practicarea insuficientă a stilurilor eficiente de management, de gestiune a performanțelor/rezultatelor, ce ar genera posibilități sinergetice de dezvoltare și de realizare a obiectivelor financiare ale întreprinderii. Tocmai acest lucru a determinat autorul să dezvolte instrumentarul de implicație a managementului financiar la întreprindere ce va conduce spre atingerea obiectivelor financiare ale ei.*

Cuvinte cheie: *instrumente de măsurare a rezultatelor, management financiar, performanță.*

Abstract: *In this research the author presents the development of directions for improving financial management through tools for determining and evaluating goals and measuring the performance of the enterprise, which can be applied in financial management to achieve efficiency and achieve the overall goal of the enterprise.*

Keywords: *results measurement tools, financial management, performance.*

Introducere

La etapa actuală, în mediul antreprenorial pot fi atestate întreprinderi ce își demonstrează viabilitatea și posibilitățile de dezvoltare viitoare, și alte întreprinderi care sunt gestionate doar reieșind din activitățile curente, neținând cont de activitățile de viitor ale lor, ca rezultat, fără înregistrarea unor performanțe considerabile. Aceasta este un rezultat al lipsei determinării unor obiective generale și specifice, bine definite, precum și a unor acțiuni aferente realizării acestora, ceea ce indică lipsa managementului implicațional prin diverse instrumente aducătoare de rezultate și de determinare și realizare a obiectivelor financiare, ce, ulterior, va conduce și la atingerea obiectivului general, de maximizare a valorii de piață a întreprinderii. Gestionarii întreprinderilor, cu un nivel scăzut al performanțelor înregistrate, sunt de obicei, cei ce se axează spre soluționarea problemelor pe termen scurt, adică își orientează activitatea pe realizarea unor obiective curente, ne având o perspectivă clară de viitor în ceea ce privește dezvoltarea, progresul întreprinderii în corelație cu exigențele și cerințele economiei de piață. Orientarea fixă pe obținerea rezultatelor financiare, nu acordă întreprinderii certitudinea prosperării astăzi în mediul concurențial și nu reprezintă o dovadă a unei dezvoltări în viitor. De fapt, acesta reprezintă un rezultat al performanței înregistrate în perioadele precedente, dar nici ca cum nu indică statutul curent or, cu atât mai mult, statutul de viitor al întreprinderii.¹

Așadar, factorul decisiv în atingerea obiectivelor și obținerea unor rezultate performante este apelarea la elaborarea strategiilor la întreprindere, care trebuie să aibă un aspect profesionist și o implementare certă. În țările dezvoltate acest fapt este demonstrat prin practicarea de către managementul întreprinderii a unei activități bazată pe strategie, și ca rezultat, obțin atingerea tuturor obiectivelor propuse.

Metodologia cercetării

În procesul realizării cercetării au fost aplicate metode generale științifice, precum: metoda analizei și sintezei, metoda tabelor și a graficelor, inducția și deducția, principiul logicii, metode de analiză comparată, etc.

¹ Șchiopu, I., Implicațiile managementului financiar în realizarea obiectivelor financiare ale întreprinderii, teza de doctor în științe economice, Chișinău, 2019, p.98

Rezultate

Elaborarea strategiei reprezintă determinarea și realizarea obiectivelor ei, ceea ce presupune o responsabilitate foarte importantă a managementului financiar. Importanța rezultă din faptul că obiectivele trebuie să fie realizabile, care să conducă la obținerea performanțelor, atât curente, cât și de perspectivă.¹ Așadar, gestionarea întreprinderii pe bază de strategii determină certitudinea de activare spre dezvoltare, obținerea de rezultate sporite, creșterea venitului din vânzări, a rezultatului financiar, a dividendelor plătite către acționari, ceea ce conduce, spre atingerea obiectivelor financiar-strategice ale întreprinderii. Implementarea strategiei trebuie să conducă spre obținerea performanțelor, iar ele, la rândul lor, urmează a fi evaluate și apreciate. Acest fapt conduce spre afirmarea de către teoriile managementului financiar al întreprinderilor, că un sistem de determinare și evaluare a obiectivelor și măsurare a performanțelor acestora, este o dimensiune managerială. Astfel, ultimile, analizate sub aspectul proceselor și al sistemelor manageriale, sistemele de determinare și evaluare a obiectivelor și de măsurare a performanțelor, apar în calitate de subsisteme ale sistemelor manageriale, considerate instrumente eficiente pentru măsurarea, evaluarea și monitorizarea diferitelor aspecte și dimensiuni antreprenoriale, dar și pentru realizarea obiectivelor strategice la întreprindere. Reieșind din aceste considerente, putem afirma cu certitudine că măsurarea, evaluarea și monitorizarea constituie elemente componente ale implicațiilor managementului financiar cu efect asupra realizării obiectivelor financiare.

În conformitate cu mai multe modele de determinare și evaluare a obiectivelor și de măsurare a rezultatelor financiare ale acestora, se consideră că sistemele de măsurare a performanței, în calitate de instrument al managementului financiar, trebuie să țină cont de strategia și obiectivele financiar-strategice ale întreprinderii, respectiv de viziunea întreprinderii și de interesele acționarilor sau ale altor grupuri de interes (segmente de clienți, furnizori, angajați). Totodată, menționăm că structurile antreprenoriale au o influență majoră în cadrul managementului financiar și al sistemelor de determinare a obiectivelor și de măsurare a rezultatelor realizării acestora nu doar în termeni interactivi între sistem și structură, ci și în termeni de asigurare a unei capacități de aprovizionare cu resurse sau mod de operare a planificării².

Sistemele utilizate de managementul financiar pentru determinarea și evaluarea obiectivelor și pentru măsurarea rezultatelor realizării acestora sunt prezentate sub formă de Modele ce vin cu anumite indicații, principii, etape care trebuie să se regăsească la proiectarea și implementarea oricărui sistem menționat mai sus, care, ulterior, prezintă realizarea obiectivelor derivate și participă la atingerea obiectivului general de maximizare a valorii de piață a întreprinderii.

Așadar, teoria managementului performanței adică al rezultatelor, mai bine de 25 de ani, oferă instrumente de determinare și evaluare a obiectivelor și de măsurare a rezultatelor întreprinderii, ce sunt recomandate a fi utilizate în managementul financiar al întreprinderii pentru a obține eficiență și realizarea obiectivului general al întreprinderii. Ca dovadă, putem enumera mai multe teorii și sisteme de determinare și evaluare a obiectivelor și de măsurare a rezultatelor financiare și a modelelor aferente lor, ce fac parte din arsenalul de instrumente ale managementului financiar:

1. **Teoria Valorii Adăugate Economice (EVA – Economic Value Added)** se referă la măsurarea performanței financiare, fundamentându-se pe utilizarea unui sistem de indicatori financiari. Acest concept al EVA a fost formulat încă în anul 1920 în SUA. În evoluția lui, până la formularea actuală au participat mai mulți economiști, fiind dezvoltat de către Alfred Marshall cu Teoria Venitului Economic (Theory of Economic Income). Adevărata popularitate, conceptul EVA a cunoscut-o în activitatea comercială din SUA, unde la începutul anilor 1990 a fost aplicat pe larg în afaceri, și a fost înregistrat ca marcă comercială de către Stern Stewart³. La baza conceptului EVA, este măsurarea diferenței dintre rentabilitatea capitalului întreprinderii și costul acestui capital. O valoare pozitivă a conceptului EVA indică că, în perioada de măsurare, activitatea întreprinderii generează valoare pentru acționarii săi, și invers, activitățile, ce generează valori negative a conceptului EVA, sunt considerate aducătoare de pierderi pentru valoarea acționarilor întreprinderii. Astfel, conceptul EVA este recunoscut prin faptul că furnizează informații eficiente despre valoarea operațiunilor din perioadele precedente și, categoric, nu constituie o măsurare contabilă a performanței, cum ar fi profitul contabil or mărimea rentabilității capitalului.

2. **Matricea de măsurare a performanței a lui Keegan (1989)**. Autorul acestui concept, afirmă că

¹ Șchiopu, I., Implicațiile managementului financiar în realizarea obiectivelor financiare ale întreprinderii, teza de doctor în științe economice, Chișinău, 2019, p.98

² Rouse, P. and Putterill, M., An integral framework for performance measurement, Management Decision, Vol.41, No.8, 2003, p. 794

³ Stern, J., Stewart, G., ș.a, The EVA financial management system, Journal of Applied Corporate Finance, 2008, p.40

măsurarea performanței la întreprindere trebuie să fie integrată atât pe vertical cât și pe orizontal, cu funcțiile proceselor interne precum și cu aspectele ce vizează activitățile întreprinderii. După Keegan, măsurarea performanței trebuie să consolideze legătura dintre activități, scopuri și obiective ale întreprinderii și planurile ei strategice. Așadar, autorul conceptului propune un model, ce indică că măsurarea performanței este inevitabilă pentru fiecare structură a întreprinderii, repartizate pe nivele ierarhice cu anumite măsuri specifice ale performanței aferente fiecărui nivel, fapt ce este prezentat în figura 1.

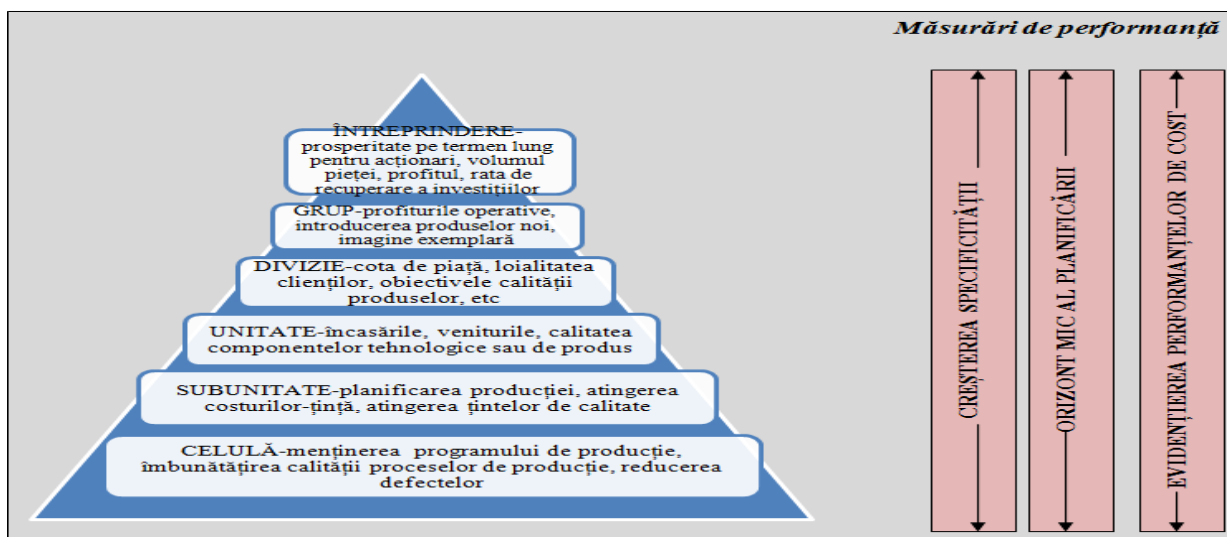

Figura 1. Ierarhizarea măsurilor de performanță

Sursa: Elaborată de autor în baza sursei¹

Ceea ce vizează mărimile de măsurare a performanței, conform matricei lui Keegan, ele reprezintă o combinație din patru mari categorii, destinate să susțină mediul întreprinderii din perspectiva multiplelor dimensiuni pe care le comportă, așadar drept categorii de măsurări de performanță se propun următoarele: interne, externe; măsurări bazate pe cost, măsurări bazate pe non-cost.

Modelul, prezentat mai sus, evidențiază trei mari aspecte ce include măsurarea și evidențierea performanței:

I. Măsurările de performanță sunt o rezultanță a strategiilor întreprinderii și a caracterului multidimensional al mediului ei;

II. Orice sistem de măsurare a performanței trebuie să se fundamenteze pe măsuri de performanță integrate și agregate ierarhic și orizontal de-a lungul structurii întreprinderii, iar fiecare subdiviziune are sarcina de a stabili măsurările individuale convenite de performanță;

III. Orice sistem de măsurare a performanței trebuie să fie construit în baza măsurătorilor legate de cost, dar și pe măsurători legate de alte aspecte, decât cele aferente costului.

Sistematizând, menționăm că modelul de măsurare a performanței al lui Keegan permite o evidențiere mai semnificativă nu doar a performanțelor curente ale întreprinderii, dar și oferă posibilitatea de determinare a performanței privind concurența sau competitorii întreprinderii.

3. **Modelul riscuri și determinanți de Fitzgerald (1991).** Scopul acestui model este că managerul sau conducătorul întreprinderii trebuie să elaboreze un set individual de măsurători ale performanței incluzând șase dimensiuni, cu intenția de a monitoriza continuu propria strategie competitivă. Conform celor menționate de Fitzgerald, setul de măsuri al performanței este mereu în interdependență și influențat de mediul competițional, strategia competitivă, produsul și de cele trei variabile contingente ce reflectă răspunsul la trei întrebări: „de ce?”, „ce?” și „cum?” poate fi măsurată performanța. Așadar, la formularea modelului, Fitzgerald se axează semnificativ pe sistemul managerial de informații, care, în opinia lui, poate ajuta managerii la asigurarea cu informații utile în procesul planificării, organizării și luării deciziilor manageriale. Acest sistem este conceput ca bază pentru obiectivele corporatiste, dar și pentru controlul strategic și operațional. Astfel, măsurarea performanțelor, fundamentată pe sistemul de informații managerial, conform opiniei autorului, trebuie plasată în jurul controlului, așa încât să devină parte a unei bucle de control invers, cu intenția de a stimula cele mai

¹ Tripon, C., Dodu, M., ș.a., Dezvoltarea organizațională și măsurarea performanțelor, România, 2013, p.110,

oportune acțiuni ale întreprinderii, și este prezentat în figura de mai jos.

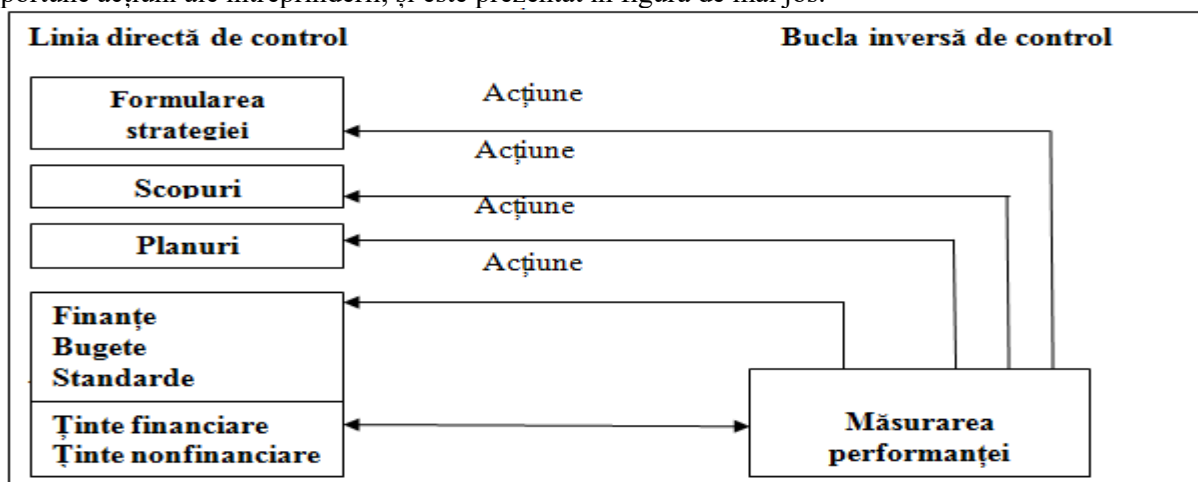

Figura 2. Modelul controlului direct și indirect al lui Fitzgerald

Sursa: Elaborată de autor în baza sursei¹

De fapt, informațiile sistemului managerial de informații, adică cel cu informații financiare și non-financiare, trebuie să furnizeze o linie directă de control și, respectiv, o buclă de reglare inversă (feedback) a controlului prin studiu variației pe parcursul a șase dimensiuni ale performanței, prezentate în tabelul 1, care, după conceptul modelului lui Fitzgerald, sunt repartizate în două mari categorii conceptuale. Prima categorie exprimă succesul sau efectul alegerii unei strategii, iar cea de a doua categorie se reflectă ca și determinanți.

Tabelul 1: Dimensiunile măsurării performanței folosite de Modelul lui Fitzgerald

	Dimensiuni ale performanței	Tip de măsurări
Rezultate	Performanțe financiare	1. Profitabilitatea 2. Lichiditatea 3. Structura capitalului
	Competitivitatea	1. Poziția pe piață 2. Creșterea vânzărilor 3. Măsurarea bazei de clienți
Determinanți	Utilizarea resurselor	1. Productivitatea 2. Eficiența
	Calitatea produsului-serviciului	1. Indicatori generali al calității produsului/serviciului
	Inovația	1. Performanța proceselor de inovație 2. Performanța proceselor individuale
	Flexibilitatea	1. Volumul flexibilității 2. Flexibilitatea în rapiditatea satisfacerii ofertei 3. Flexibilitatea specificațiilor

Sursa: Adaptat de autor în baza sursei²

4. **Modelul Piramidei performanței (Lynch și Cross, 1992)** – conform opiniei autorilor, acesta reprezintă un model structural pentru o nouă rețea de informații, apreciată ca bază a sistemului de control SMART. Acest model are forma unei piramide SMART ce are la bază combinarea managementului

¹ Brignal, T.J., Fitzgerald, L., Johnson R. and Solvestro, R., Performance measurement in Service Business, Management Accounting, Vol. 69, No. 10, 1991, p.35

² Brignal, T.J., Fitzgerald, L., Johnson R. and Solvestro, R., Performance measurement in Service Business, Management Accounting, Vol. 69, No. 10, 1991, p.35

calității cu procesele și operațiunile interne ale întreprinderii. Așadar, conform conceptului autorilor, adică Lynch și Cross, la baza modelului este conceptul de obiective și conceptul de măsurare. Ideea fundamentală a modelului este de a transforma și a adapta obiectivele strategice, prin detalieri de sus în jos (conform priorităților clienților), iar măsurătorile au direcție inversă, adică de jos în sus, de-a lungul a patru nivele ale piramidei. Astfel, modelul piramidei performanței prezintă o structură în ambele sensuri ale unui sistem de comunicare util pentru a forma o viziune strategică la întreprindere.

În Modelul piramidei performanțelor, elaborat de Lynch și Cross, obiectivele provin din viziunea întreprinderii, care, ulterior, trebuie adaptate la nivelul unităților structurale. Conform modelului Piramidei performanței, sistemele operaționale trebuie să includă funcțiile, procesele, activitățile, politicile și procedurile necesare întru susținerea sistemului și, de asemenea, implementarea unei strategii de dezvoltare a producției sau a distribuției pe o anumită piață de desfacere a produselor sau serviciilor sale.

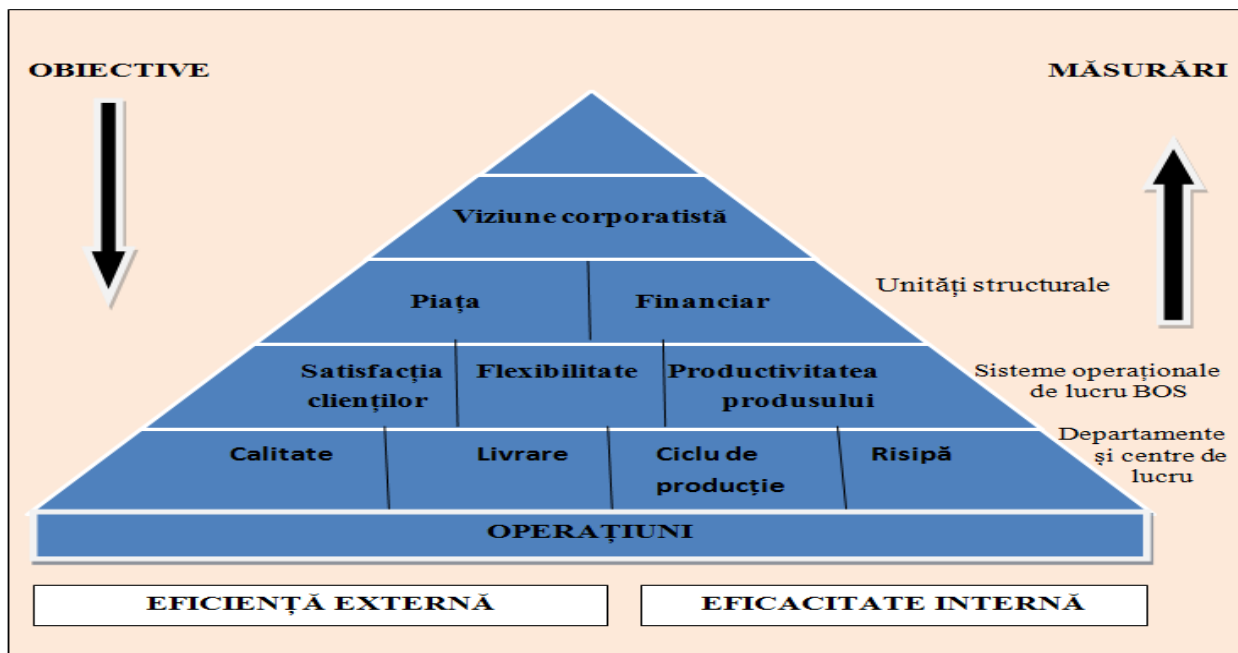

Figura 3. Prezentarea grafică a modelului SMART

Sursa: Elaborată de autor în baza sursei¹

Sistemele operaționale de lucru, pot fi considerate ca puncte de pornire pentru măsurătorile performanțelor și controlul în cadrul departamentelor. Tocmai ele sunt cele ce fac legătura cu performanțele fiecărui departament, cu performanțele generale ale întreprinderii și nu în ultim rând, cu strategia generală a ei. Aceste sisteme, totodată, trebuie să predisună departamentele spre orientarea asupra măsurării eficienței și eficacității ca formă a performanței lor.

5. **Modelul Prisme performanței al lui Neely și Adams (2002).** Explicația măsurării performanței conform acestui model, pornește de la ideea că „nu este posibil a crea valori pentru acționari-shareholders fără să creezi valori pentru alte grupuri de interes stakeholders”². Conform opiniei autorilor Neely și Adams, acest model privește măsurarea performanței prin prisma satisfacerii doleanțelor și necesităților grupurilor de interes-stakeholders. Ca bază a concepției modelului este ideea măsurării performanței legată nu doar de interesele și cerințele acționarilor, dar și de doleanțele și necesitățile clienților, consumatorilor, dar, de asemenea, și de cele ale angajaților și furnizorilor. Altfel zis, toate aceste grupuri de interes fac parte din categoria „stakeholders”. Cu atât mai mult că în raport cu categoriile enumerate mai sus, orice măsurare a performanței trebuie să reflecte și satisfacția comunității și a legislativului. Prin urmare, ideea fundamentală de explicare a măsurării performanței o constituie măsurarea și reflectarea satisfacției grupurilor de interes. Prezentarea grafică a acestui model este redată în figura 4.

¹ MCNair C., Lynch, R., and Cross, K.,F., Do Financial and Nonfinancial Performance Measures Have to Agree?, Management Accounting, Vol.72, No.5, 1990 p.25

² Corvellec, H., Stories of Achievements: Narrative Features of Organizational Performance, Stockholm: Lund University Press, 1995

În felul următor, modelul, propus de Neely și Adams, presupune că pentru definirea unor măsurători de performanță, orice întreprindere trebuie să răspundă clar și precis la următoarele întrebări:

- **Satisfacția grupurilor de interes**- exprimă care sunt principalele grupuri de interes, precum și cerințele și solicitările acestora?
- **Strategia**- exprimă care sunt strategiile ce trebuie implementate cu scopul de a satisface cerințele și doleanțele grupurilor de interes?
- **Procesele**- exprimă procesele și activitățile importante ce trebuie de desfășurate de către întreprindere pentru a satisface cerințele și doleanțele grupurilor de interes?
- **Capacitățile**- exprimă capacitățile și resursele ce sunt necesare a fi implicate în procesele și activitățile importante ale întreprinderii?
- **Contribuția grupurilor de interes**- exprimă contribuția prezentă sau viitoare pe care fiecare grup de interes trebuie să o acorde pentru menținerea și dezvoltarea capacităților?

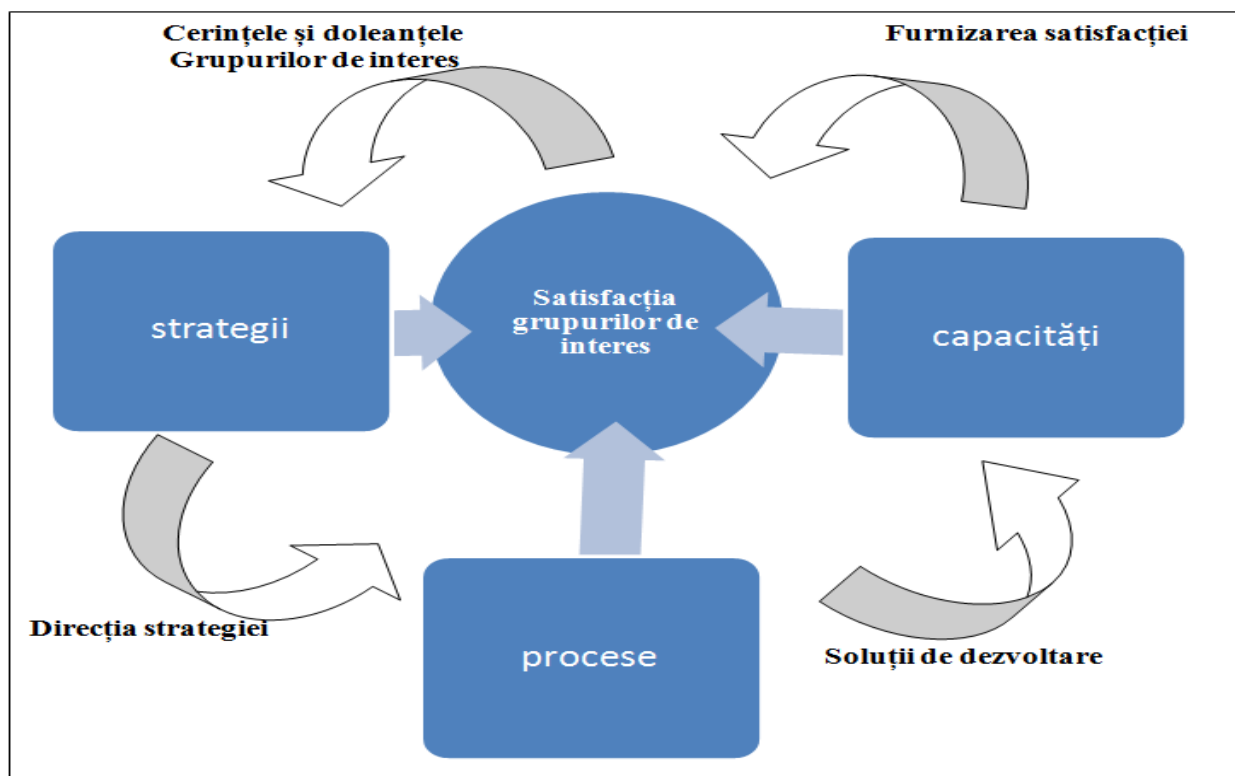

Figura 4. Reprezentarea grafică a modelului Prisme Performanței

Sursa: Elaborată de autor în baza sursei¹

Răspunsul la întrebările de mai sus, oferit la nivel de întreprindere, asigură o succintă, dar suficient de complexă, imagine a nivelului de performanță la întreprindere. Totodată, răspunsul oferit la întrebările sus prezentate reflectă, în mare măsură, zonele de interes din punct de vedere al performanței, ce influențează direct rezultatele întreprinderii.

6. **Modelul Balanced Scorecard al lui Kaplan și Norton (1996)**- acest model este considerat unul din cele mai populare și frecvent aplicate sisteme de măsurare a rezultatelor întreprinderii, în calitate de instrument al managementului financiar. Economii corelează apariția modelului respectiv cu insuficiența indicatorilor financiari, adică: schimbări în metodele de gestiune a factorilor de producție, creșterea ponderii tehnologiilor informaționale, evoluția sporită a strategiilor de creare a valorii de la gestionarea activelor tangibile la strategii bazate pe cunoștințe².

Modelul Balanced Scorecard al lui Kaplan și Norton, de fapt, reprezintă un set de indicatori financiari și non-financiari, care propune ca măsurarea performanțelor întreprinderii să fie realizată prin intermediul echilibrării și intercondiționării a patru forțe, utilizând o decupare a întreprinderii pe bază de

¹ Neely A., Adams, C.,A., The performance Prism perspective, Journal of Cost Management, Vol.15, No.1, 2001, p. 9

² Kaplan, R.S. and Norton, D.P., The Balanced Scorecard – Translating strategy into action, Boston: Harvard Business School Press, 1996, p.11

proces și activități. Din cele patru elemente ale modelului, cel mai important a fi, este perspectiva „învățare și dezvoltare”, care totodată, constituie și una dintre particularitățile modelului față de alte modele de măsurare a performanței.

Așadar, modelul Balanced Scorecard presupune monitorizarea indicatorilor de performanță cu ajutorul a patru perspective¹:

➤ *Perspectiva financiară*- prezintă dacă crearea, implementarea și executarea strategiei dirijează spre creșterea profitului. Strategia este privită din perspectiva acționarilor, adică reflectă care sunt așteptările acționarilor din punct de vedere al rezultatelor financiare obținute la întreprindere.

➤ *Perspectiva clienți*- clienții și segmentele de piață în care întreprinderea dorește să concureze sunt identificați de manageri. Așadar, se analizează formarea valorii din perspectiva clienților.

➤ *Perspectiva proceselor interne de afaceri*- reflectă urmărirea proceselor interne cu efect de a obține satisfacție maximă de la clienți și acționari.

➤ *Perspectiva de dezvoltare și de inovare*- reprezintă determinarea infrastructurii întreprinderii, care să aducă îmbunătățire și dezvoltare. Așadar, se tinde spre elaborarea unui climat care să susțină inovarea, schimbarea și dezvoltarea.

Totodată, perspectivele modelului propus de Norton și Kaplan, enumerate mai sus, includ și patru componente, identice pentru toate perspectivele de măsurare a performanțelor. Deci acestea sunt: obiective, indicatori de performanțe, ținte și inițiative de afaceri. În figura 5 se prezintă schema de elaborare a Modelului BSC, identificat prin perspective și componente.

Astfel, modelul Balanced Scorecard sugerează că orice sistem de măsurare a rezultatelor trebuie să dețină o viziune multidimensională asupra performanței, deci cele patru perspective menționate mai sus, iar managerilor, prin acest sistem de măsurare a performanței, le revine sarcina de a stabili atât obiectivele, cât și măsurările de performanță specifice într-o corelare strânsă cu viziunea și strategia întreprinderii.

În continuare prezentăm schema sistemului de management strategic, bazat pe Balanced Scorecard, în mod grafic, ilustrat în figura 5.

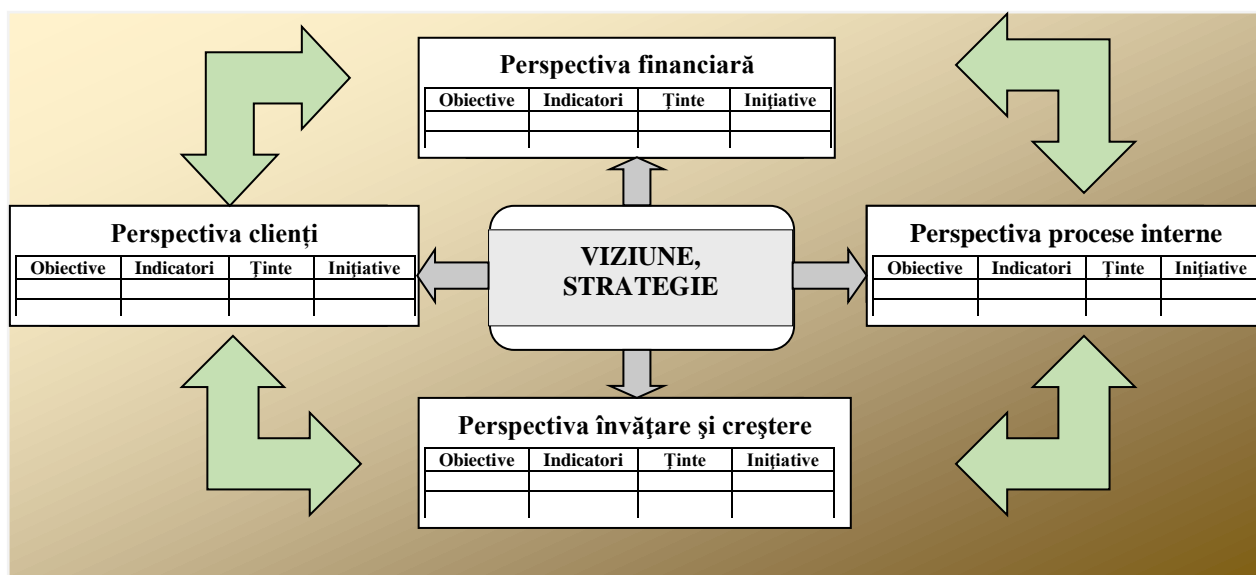

Figura 5. Modelul Balanced Scorecard
 Sursa: Elaborată de autor în baza sursei²

Așa deci, un sistem de măsurare a performanțelor poate fi identificat în calitate de sistem al managementului strategic dacă indicatorii sistemului de măsurare sunt corelați cu strategia și, ulterior, asigură comunicarea cu aceasta. De asemenea, indicatorii aferenți perspectivelor modelului BSC, trebuie să asigure un echilibru între aspectele non-financiare și cele financiare ale performanței, precum și între

¹ Kaplan, R.S. and Norton, D.P., The Balanced Scorecard - Measure that Drive Performance, Harvard Business Review, Jan.-Feb., 1992, p.75

² Kaplan, R.S. and Norton, D.P., Using the Balanced Scorecard as a Strategic Management System, Harvard Business Review, January-February, 1996, 76 p.

eficacitate și eficiență ca dimensiuni ale acesteia.

Concluzii

Sistemele de măsurare a performanței descrise mai sus, prezintă instrumente de implicare ale managementului financiar, ce folosesc ca mecanisme care asigură întreprinderea să sincronizeze mai eficient resursele.

Sistematizând, putem afirma că sistemele de măsurare a performanței au o importanță majoră atât pentru întreprindere, cât și pentru managementul și managerii ei. Oricare sistem de măsurare a performanței dezvoltat, sau nou implementat la întreprindere, poate avea următoarele obiective:

- ca sistem de îmbunătățire a politicii financiare- indică prezența unui management financiar eficient;
- ca sistem de îmbunătățire a performanței- urmărește îmbunătățirea rezultatelor prin intermediul gestionării proceselor curente;
- ca sistem de management strategic- reprezintă gestiunea prin cizelarea strategiilor cu obținerea ulterioară de rezultate superioare;
- ca sistem de urmărire a responsabilității externe- urmărește completarea orientării interne a primelor două abordări cu o atenție sporită asupra mediului extern.

Sistemele sus menționate, de măsurare a performanței, asigură o înglobare mai bună a așteptărilor partenerilor și identificarea unor surse externe de învățare. Din punct de vedere conceptual, putem aprecia că sistemul de măsurare a performanței este un concept complex, multidimensional, ce comportă mai multe aspecte și dimensiuni ale întreprinderii.

Ca urmare a celor menționate, drept recomandare în funcție de obiectivele întreprinderii și de situația conjuncturală și a factorilor de mediu, considerăm că întreprinderea trebuie să adopte sisteme de măsurare a performanței, care:

- să înglobeze și să se bazeze atât pe indicatori financiari, cât și pe indicatori non-financiari, care să reflecte cât mai real, mai clar și multidimensional, performanțele la întreprindere;
- să fie mobile și flexibile, așa încât să poată fi adaptate și modificate în timp, în funcție de diversele situații în care se află întreprinderea;
- să permită nu doar evaluarea rezultatelor/performanței, dar și să genereze monitorizarea unei îmbunătățiri continue la întreprindere;
- să reprezinte un factor motivațional pentru angajați și, de asemenea, un mijloc de creștere a gradului de implicare a acestora.

Bibliografie:

1. BRIGNAL, T.J., FITZGERALD, L., JOHNSON R. and SOLVESTRO, R., Performance measurement in Service Business, Management Accounting, Vol. 69, No. 10, 1991, 34-36 p.
2. CORVELLEC, H., Stories of Achievements: Narrative Features of Organizational Performance, Stockholm: Lund University Press, 1995
3. KAPLAN, R.S. and NORTON, D.P., The Balanced Scorecard - Measure that Drive Performance, Harvard Business Review, Jan.-Feb., 1992, p. 71-79
4. KAPLAN, R.S. and NORTON, D.P., The Balanced Scorecard – Translating strategy into action, Boston: Harvard Business School Press, 1996
5. KAPLAN, R.S. and NORTON, D.P., Using the Balanced Scorecard as a Strategic Management System, Harvard Business Review, January-February, 1996, 76 p.
6. MCNair C., LYNCH, R., AND CROSS, K.F., Do Financial and Nonfinancial Performance Measures Have to Agree?, Management Accounting, Vol.72, No.5, 1990 p. 28-35
7. NEELY A., ADAMS, C., A., The performance Prism perspective, Journal of Cost Management, Vol.15, No.1, 2001, p. 7-15
8. ROUSE, P. and PUTTERILL, M., An integral framework for performance measurement, Management Decision, Vol.41, No.8, 2003, p. 793-799
9. STERN, J., STEWART, G., and CHEW, D., The EVA financial management system, Journal of Applied Corporate Finance, 2008, p. 32-46
10. ȘCHIOPU, I., Implicațiile managementului financiar în realizarea obiectivelor financiare ale întreprinderii, teza de doctor în științe economice, Chișinău, 2019, 194 p.
11. TRIPON, C., DODU, M., RABOCA, H., Dezvoltarea organizațională și măsurarea performanțelor, România, 2013, 145 p., ISBN 978-606-8536-02-6

**GESTIUNEA SISTEMULUI DE SUSȚINERE A ANTREPRENORIATULUI AGRICOL ÎN
CONTEXTUL CONSOLIDĂRII TERENURILOR AGRICOLE ÎN REPUBLICA MOLDOVA**

**MANAGEMENT OF THE AGRICULTURAL ENTREPRENEURSHIP SUPPORT SYSTEM IN
THE CONTEXT OF AGRICULTURAL LAND CONSOLIDATION IN THE REPUBLIC OF
MOLDOVA**

Marcela BUZULAN, doctorand

Aurelia LITVIN, doctor habilitat, profesor

Anatol RACUL, doctor, conferențiar universitar

Universitatea Agrară de Stat din Moldova

anatol.racul@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-8135-1897

Rezumat: *În urma cercetărilor efectuate s-a evaluat corelația pozitivă între eficiența tehnică a gospodăriilor țărănești și nivelul de consolidare a terenurilor agricole și s-a apreciat mărimea critică a dimensiunii gospodăriei țărănești cu gradul minim al eficienței tehnice. În calitate de obiect de cercetare a servit performanța economică a gospodăriilor țărănești din Republica Moldova și aportul consolidării terenurilor agricole în productivitatea și competitivitatea acestora. De asemenea, s-au obținut estimări a gradului de comercializare a gospodăriilor de fermier în funcție de mărimea exploatației și a gradului de parcelare.*

Cuvinte cheie: *consolidare funciară, eficiență tehnică, arenda, gradul de comercializare*

Abstract: *The goal of this study was the elaboration of the mechanisms of land consolidation in the context of the long-term development of the agricultural sector. Field study has been used for the collection of primary data by conducting surveys of corporate and peasant farms. A positive correlation between technical efficiency of peasant farms and the level of consolidation of agricultural land has been evaluated and the critical size of a peasant farm with the lowest degree of technical efficiency has been estimated. Also, there have been obtained estimations of the degree of commercialization of peasant farms depending on farms size and the level of fragmentation.*

Key words: *land consolidation, technical efficiency, leasing, degree of commercialization*

INTRODUCERE

Problema exploatațiilor agricole în Republica Moldova în condițiile economiei de piață poate fi examinată prin prisma a două dimensiuni:

- a) forma organizatorico-juridică – întreprinderile individuale față de cele corporative;
- b) mărimea – micile exploatații față de întreprinderile mari.

Pe parcursul evoluției sale, țările cu o economie de piață dezvoltată au reușit să găsească o îmbinare optimă între multitudinea formelor organizatorice, caracterizându-se printr-o majoritate absolută în structură a exploatațiilor familiale și o minoritate a sectorului corporativ, fapt determinat de disponibilitatea diferitor resurse, aptitudinile manageriale etc. O tendință asemănătoare trebuie preluată și de Moldova, mai ales dacă privim transformările din agricultură prin prisma aderării la Uniunea Europeană. În ceea ce privește următoarea dimensiune a exploatațiilor agricole – mărimea, este necesar de determinat ce reprezintă o întreprindere de mari dimensiuni, care sunt criteriile după care putem judeca despre mărimea întreprinderilor agricole. Deși în literatura de specialitate există o mulțime de lucrări care tratează problematica dimensiunilor întreprinderilor agricole și impactul lor asupra indicatorilor economici, nu există o dovadă concludentă că întreprinderile mari ar fi mai eficiente decât cele mici¹.

O problemă actuală a agriculturii autohtone vizează concentrarea excesivă a terenurilor agricole în cadrul întreprinderilor agricole mari, cifre ce depășesc cu mult cele existente în agricultura țărilor Uniunii Europene. Chiar și în așa țări, cu agricultură asemănătoare celei a Moldovei, așa cum sunt Grecia sau Portugalia, întreprinderile mari agricole dispun de suprafețe mult mai mici de pământ, sectorul agrar fiind dominat de către exploatațiile familiale. După situația existentă, Moldova se situează undeva la mijloc, între modelul caracteristic economiei de piață și cel sovietic: gradul de concentrare funciară nu este atât

¹ Muravschi, A., Bucatca, A. et al. (2005). Politica agrară în viziunea fermierilor. Programul de Asistență pentru Fermierii Privati (PAFP). Moldova. Chișinău, 2005

de extrem, ca în Rusia sau Ucraina, dar totuși mai rămâne destul de pronunțat, față de țările Uniunii Europene, SUA și Canada¹.

De aceea, pentru a ne apropia spre un model tipic european, caracteristic economiilor de piață se cere ca una din direcțiile prioritare a politicii agrare să fie elaborarea mecanismelor care ar permite trecerea terenurilor de la întreprinderile mari de tip corporatist la exploatațiile familiale. Aceasta ar reduce gradul de concentrare a pământului în întreprinderile mari, contribuind astfel la creșterea ponderii suprafeței controlate de exploatațiile familiale. Mai mult decât atât, aceasta ar putea conduce la soluționarea unei probleme ce vizează fragmentarea (parcelarea), și anume creșterea mărimii medii a exploatațiilor familiale, odată ce acestea vor achiziționa terenuri, inclusiv de la întreprinderile mari corporative. Cercetările în domeniul economic sunt posibile doar în contextul existenței unei baze corespunzătoare de date. Informațiile care se publică de către Biroul Național de Statistică nu întotdeauna sunt suficiente pentru organizarea unui studiu detaliat, deoarece nu permit de a folosi pe larg metodele moderne de analiză și cercetare a datelor. De aceea, la baza succesului unei cercetări economice de genul celei desfășurate în cadrul cercetării a stat colectarea datelor primare de la întreprinderile agricole și gospodării de fermieri, fapt ce a condiționat cheltuieli suplimentare atât financiare cât și de timp.

Însă nu întotdeauna datele statistice reflectă situația reală a întreprinderilor. Mai mult ca atât, informația reflectată în dările de seamă deseori este distorsionată, fapt ce îngreunează efectuarea unui studiu economic. Plus la aceasta, datele statistice oficiale și cele reflectate în documentele primare sunt de ordin cantitativ, iar pentru un studiu economic obiectiv nu mai puțin necesară este informația calitativă, adică acea informație, care nu se poate reflecta în cifre (de exemplu, părerea conducătorilor și fermierilor asupra unui fenomen sau altul). Iar aceasta prevede elaborarea unui sondaj sociologic în rândul conducătorilor gospodăriilor de diferite feluri. Din cele expuse mai sus reiese, că studiul în cauză în mare parte este unul de teren (field study), iar la baza sa se află informația oficială a Biroului Național de Statistică, datele primare din întreprinderi ce se află în rapoartele anuale și alte documente primare și informația culeasă în anchete, care urmează să fie elaborate și distribuite pentru îndeplinire la întreprinderi².

METODOLOGIA CERCETĂRII

Prelucrarea datelor primare s-a efectuat cu ajutorul programului DEAP 2.1 elaborat de T. Coelli în Centrul de analiză a productivității și eficienței economice din cadrul Universității New England, Australia³.

Tabelul 1. Fișierul de comenzi Sadova.ins

Sadova.dta	DATA FILE NAME
Sadova.out	OUTPUT FILE NAME
63	NUMBER OF FIRMS
1	NUMBER OF TIME PERIODS
1	NUMBER OF OUTPUTS
3	NUMBER OF INPUTS
1	0=INPUT AND 1=OUTPUT ORIENTATED
1	0=CRS AND 1=VRS
0	0=DEA(MULTI-STAGE), 1=COST-DEA, 2=MALMQUIST-DEA, 3=DEA(1-STAGE), 4=DEA(2-STAGE)

Sursa: Rezultate proprii în urma anchetării

Pentru a exemplifica modul de calcul a programului elaborat de Coelli am ales datele primare din comuna Sadova raionul Călărași. Conform tabelului 1 modul de evaluare a eficienței tehnice a fermierilor depinde de valoarea parametrilor fișierului de comenzi Sadova.ins. Aici se definesc fișierele de lucru care conțin datele primare Sadova.dta și rezultatele efectuării calculului Sadova.out. Sunt precizate apoi informații despre dimensiunea matricei de date (numărul de fermieri - 63, numărul de outputuri -1, numărul de inputuri -3). Programul poate rezolva o problemă DEA orientată input (selecția –

¹ Ciaian, P., Swinnen, J. (2006): Land market imperfections and agricultural policy impacts in the new EU Member States: a partial equilibrium analysis. American Journal of Agricultural Economics, No. 88 (4), 2006, pp. 799-815.

² Farrell, M.J. (1957): The measurement of productive efficiency. Journal of the Royal Statistical Society, Series A, Vol. 120, p.253-281

³ Coelli, T., Rao, D. S. P., Battese, G. (2005): An Introduction to Efficiency and Productivity Analysis, Kluwer, Boston

0) sau output (selecția – 1), cu tehnologie CRS (selecția – 0) sau VRS (selecția – 1). În cadrul modelului DEA au fost incluși un factor output – venitul familiei și trei factori input - suprafața totală a terenurilor agricole, consumurile totale și numărul persoanelor care au lucrat în gospodăria țărănească. Modul de calcul se efectuează în regim DEA - multistage ce permite o evaluare cu o precizie mai înaltă a parametrilor programării lineare¹.

Valorile fișierului de comandă pot fi incluse ca opțiuni în procesul executării programului DEAP 2.1 și rezultatele calculului eficienței tehnice a fiecărui fermier aparte se extrage în mapa curentă care ulterior poate fi prelucrată cu ajutorul unui redactor textual inclus în Microsoft Office.

Rezultatele calculului eficienței economice a fermierilor comunei Sadova (primele 17 înregistrări) sunt prezentate în tabelul 2. Valoarea medie a eficienței tehnice este de 0,622 și este un scor de comparație pentru fiecare unitate agricolă în comună. De exemplu fermierii 10 și 13 au scorul de eficiență egal cu 1.000 și sunt amplasați pe frontiera funcției tehnologice. Fermierii au randamente crescătoare la scară (irs).

Evaluarea eficienței individuale a fiecărui fermier este prezentată în tabelul 3. Conform datelor prezentate eficiența tehnică a fermierului 6 (Arhip Timofei Vasile) în opțiunea VRS este de 0,322, iar eficiența la scară este de 0,078. Acest fermier poate să mărească valoarea outputului (venitul familiei) cu 890 lei și concomitent să micșoreze inputurile – primul (suprafața terenurilor agricole) cu 1,6 ha, al doilea (consumurile de producție a gospodăriei de fermieri) cu 6784 lei și al treilea input - resursele umane (numărul de angajați) poate fi micșorat cu 2,7 unități. Este indicat fermierul de referință (care are o eficiență economică de pe frontieră) – numărul 41 cu o pondere de 0,646.

Tabelul 2. Scoruri de eficiență pentru fermierii din comuna Sadova (primele 17 înregistrări)

Results from DEAP Version 2.1

Note: crste = technical efficiency from CRS DEA

vrste = technical efficiency from VRS DEA

scale = scale efficiency = crste/vrste

Instruction file = sadova.ins

Data file = sadova.dta

Input orientated DEA

Scale assumption: VRS

Multi-stage DEA - residual slacks presented

EFFICIENCY SUMMARY:

firm	crste	vrste	scale	irs
1	0.300	0.403	0.745	irs
2	0.224	0.261	0.857	irs
3	0.156	0.184	0.847	irs
4	0.500	0.701	0.713	irs
5	0.138	0.175	0.786	irs
6	0.025	0.322	0.078	irs
7	0.500	0.664	0.753	irs
8	0.094	0.699	0.134	irs
9	0.109	0.535	0.204	irs
10	0.250	1.000	0.250	irs
11	0.122	0.319	0.383	irs
12	0.062	0.501	0.124	irs
13	0.250	1.000	0.250	irs
14	0.103	0.325	0.317	irs
15	0.075	0.379	0.198	irs
16	0.125	0.577	0.217	irs
17	0.125	0.226	0.553	irs

mean 0.242 0.622 0.383

Sursa: Rezultate proprii în urma anchetării

¹ Balcombe, K., Davidova, S., Latruffe, L. (2005): Productivity change in Polish agriculture: an application of a bootstrap procedure to Malmquist indices. Paper presented at the XI-th Congress of the EAAE (European Association of Agricultural Economists) "The Future of Rural Europe in Global Agri-Food System" held in Copenhagen, Denmark, 24-27.08.2005.

REZULTATE

Analiza multifactorială a dependenței eficienței tehnice de factorii incluși în modelul DEA dă posibilitate de a evalua coeficientul de determinație R^2 . Importanța fiecărui factor este evaluată ca coeficientul de determinație parțial și relevă corelații semnificative între factorii analizați și performanțele economice a fermierilor investigați¹.

Regresia lineară a eficienței tehnice în comuna Sadova raionul Călărași atestă o diminuare a performanțelor fermierilor cu mărirea suprafeței terenurilor agricole prelucrate. Valoarea medie a eficienței tehnice a 63 gospodării din comuna Sadova în opțiunea VRS este de 0.622. Ecuația 1 prezintă regresia lineară care reflectă dependența între variabilele endogene și cele exogene.

$$y = a_0 + a_1x_1 \quad (1)$$

Conform datelor primare valorile parametrilor ecuației de regresie pentru comuna Sadova sunt următoare – $a_0=0.680$ și $a_1=-0,020$. În figura 1 este prezentat graficul descreșterii eficienței tehnice fermierilor în dependență de suprafața terenurilor agricole în comparație cu valorile reale obținute din anchetare. Valorile mici a eficienței tehnice pentru fermierii care prelucreză terenuri agricole (proprii sau luate în arendă) consolidate și cu o suprafață mai mare sunt cauzate de costul înalt al lucrărilor mecanizate care sunt efectuate de operatori locali ai serviciilor agrare.

Tabelul 3. Sinteza informațională pentru fermierul 6 din comuna Sadova.

Results for firm: 6 (Arhip Timofei Vasile)					
Technical efficiency = 0.322					
Scale efficiency = 0.078 (irs)					
PROJECTION SUMMARY:					
variable		original value	radial movement	slack movement	projected value
output 1	1	1000.000	0.000	890.845	1890.845
input 1	1	2.500	-1.696	0.000	0.804
input 2	2	10000.000	-6784.038	0.000	3215.962
input 3	3	4.000	-2.714	0.000	1.286
LISTING OF PEERS:					
peer	lambda	weight			
41	0.646				
13	0.286				
44	0.068				

Sursa: Rezultate proprii în urma anchetării

Analiza anvelopării datelor este un instrument abil în evaluarea trendului performanței gospodăriilor de fermieri în comunele anchetate din Republica Moldova. În tabelul 4 sunt prezentați parametrii ecuației de regresie pentru evaluarea preciziei calculului conform testului Student [8].

Conform datelor tabelului 4 valoarea medie a eficienței tehnice în eșantionul selectat este de 0,672 și este un indice destul de înalt. Tendința de descreștere a eficienței tehnice cu mărirea suprafeței prelucrate de către gospodăria țărănească este specifică pentru diferite raioane. De exemplu, pentru raionul Orhei unde fragmentarea terenurilor este excesivă și predomină prelucrarea manuală a culturilor agricole trendul de descreștere este maximal -0,146. Conform datelor obținute se confirmă că relația între eficiența tehnică și suprafața terenurilor agricole în comuna Brăviceni r-l Orhei are un trend descrescător.

În tabelul 2 sunt indicate scorurile de eficiență a fermierilor din comuna Maramonovca, r-l Drochia. Coeficientul de corelație între eficiența tehnică și venitul familiei este de 0,36.

Această valoare mică R este cauzată de faptul că venitul familiei provine în mare parte din alte surse decât activitatea agricolă (de exemplu remitențele de peste hotare). Legătura între suprafața terenurilor prelucrate în gospodăriile de fermieri a comunei Maramonovca este prezentată în tabelul 4.

¹ Csaki, C., Lerman, Z. (2000): Land Reform and Farm Restructuring in Moldova: a Real Breakthrough?. Discussion Paper No. 5.01. The Department of Agricultural Economics and Management. The Hebrew University of Jerusalem.

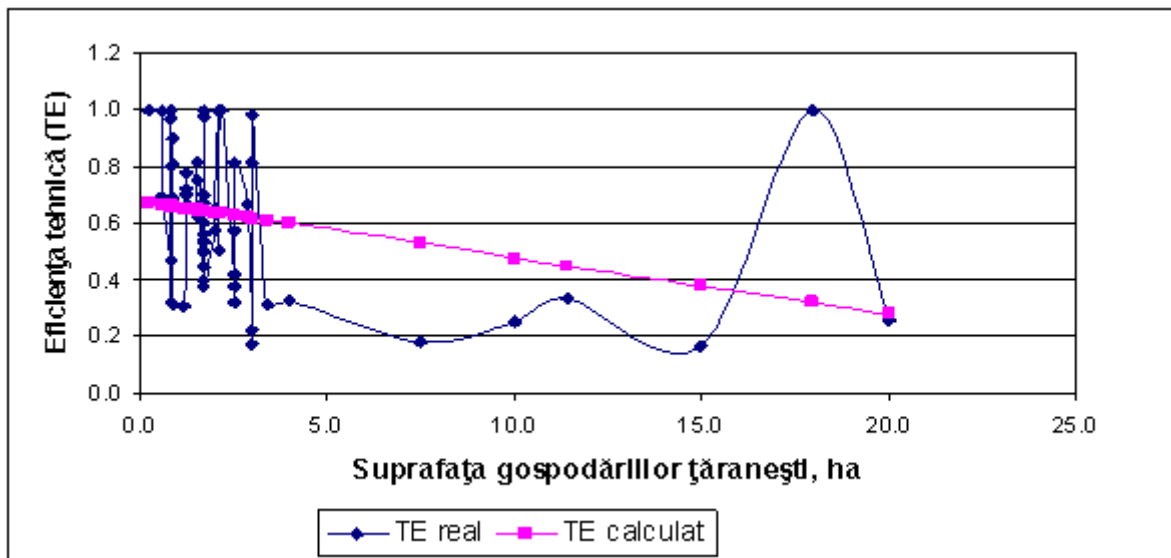

Figura 1. Eficiența tehnică a fermierilor din comuna Sadova raionul Călărași în dependență de suprafața terenurilor agricole

Sursa: Rezultate proprii în urma anchetării

În comuna Rumeanțevo raionul Cahul eficiența tehnică în mare măsură este determinată de venitul familiei. Coeficientul de corelație multiplă $R_{y \times 1 \times 2 \times 3}$ în modelul DEA este egal cu 0,78 ce denotă o legătură strânsă între factorii exogeni și factorii endogeni. Valoarea criteriului Fisher este egală cu 38,92 și este semnificativ mai mare ca valoarea tabelară 2,46 pentru gradele de libertate $v_1 = 4$ și $v_2 = 99$. Aceasta arată că trendul negativ al eficienței tehnice este determinat de mărimea suprafeței prelucrate de gospodăriile țărănești.

Tabelul 4. Trendul eficienței tehnice în comunele anchetate din Republica Moldova

Comuna	Eficiența tehnică medie	Parametrii ecuației De regresie		Greșeala medie de evaluare parametrului	Criteriul t - Student
		a_0	a_1		
Maramonovca r-l Drochia	0.653	a_0	0.862	0.027	31.546
		a_1	-0.095	0.010	-9.246
Sadova r-l Călărași	0.622	a_0	0.680	0.038	17.705
		a_1	-0.020	0.008	-2.483
Brăviceni r-l Orhei	0.679	a_0	1.072	0.058	18.550
		a_1	-0.146	0.020	-7.365
Rumeanțevo r-l Cahul	0.734	a_0	0.901	0.104	8.660
		a_1	-0.083	0.045	-1.856

Sursa: Rezultate proprii în urma anchetării

Fermierii care au o eficiență tehnică înaltă la suprafețe mai mari a terenurilor agricole sunt dotați cu tehnică agricolă. În tabelul 4 este prezentată dependența între eficiența tehnică și suprafața terenurilor agricole în comuna Rumeanțevo raionul Cahul. Rezultatele evaluării eficienței tehnice a procesului de consolidare a terenurilor agricole în patru comune supuse investigării relevă o tendință comună de modificare în dependență de suprafața terenului agricol. Precizia calculului parametrilor ecuației de regresie este suficientă pentru a afirma prezența trendului în setul de date primar. Valorile eficienței la scară a fermierilor (parametrul *scale* în metoda DEA) dă posibilitate de a defini criteriile de evaluare a suprafeței optime a gospodăriilor cu scopul optimizării preformanțelor lor economice. Rezultatele acestei evaluări în localitățile investigate sunt prezentate în figura 2.

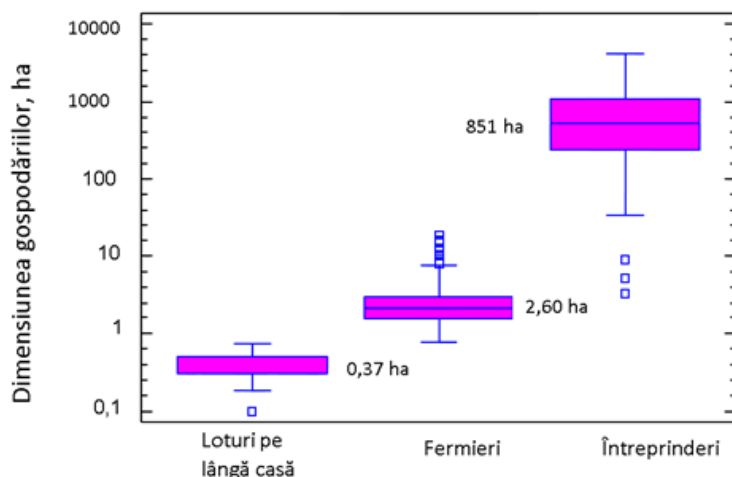

Figura 2. Mediana dimensiunii gospodăriilor și diapazonul cuartilelor pentru diferite tipuri de producători agricoli

Sursa: Rezultate proprii în urma anchetării

Un indicator important în procesul de consolidare îl reprezintă suprafața terenurilor agricole prelucrate de fermieri. Distribuția terenurilor populației rurale a impus micșorarea drastică a suprafețelor rezervate întreprinderilor corporative. De exemplu, pentru anul 1990, când reforma agrară era la o etapă incipientă, numai 10% din terenul agricol era prelucrat de sectorul privat. În timpul de față fermierii dispun de o cotă mai mare de 90% din suprafața destinată agriculturii. Conform datelor anchetării în localitățile rurale investigate, Figura 2 suprafața medie a întreprinderilor corporative este de 851 ha, iar fermierii în mediu dispun numai de 2,6 ha teren agricol. Proprietarii, care în virtutea modului de repartizare a terenurilor au fost împrumăriți numai cu loturi de pe lângă casă, dețin în mediu 0,37 ha¹.

Luând în considerație precizia calculului este o diferență semnificativă între dimensiunea exploatațiilor agricole în dependență de forma organizatorico – juridică. Conform tabelului 4 valorile eficienței tehnice medii variază în diapazonul 60-75% și denotă o performanță înaltă a fermierilor. De exemplu pentru comuna Maramonovca sunt gospodăriile cu TE maximală (fermierii – 13, 22, 48, 56,87) și fermieri la care eficiența este minimală (fermierul – 120). Lipsa performanței este cauzată de fragmentarea excesivă a terenurilor agricole și gradul jos de mecanizare a procesului agrotehnic.

DISCUȚII

În rezultatul analizei eficienței tehnice în gospodăriile investigate s-a dovedit că arenda terenurilor agricole este o soluție viabilă în depășirea dezechilibrului sistemic a sectorului agrar. Evaluarea mecanismului de arendare a terenurilor agricole arată că aproximativ o jumătate din acei împrumăriți în rezultatul implementării reformei agrare nu prelucrează pământul propriu și îl cedează altor operatori pe piața funciară spre utilizare.

În calitate de arendași figurează preponderent întreprinderile colective (cooperative agricole, SRL, societăți pe acțiuni ș.a.), care rareori au suprafețe cu destinație agricolă proprie și operează aproape exclusiv cu pământ arendat. Fermierii, de asemenea arendează terenuri agricole, însă ei sunt orientați spre cultivarea suprafețelor proprii împreună cu cele arendate.

În așa mod conform tabelului 5 este o diferență semnificativă între deținătorii loturilor de pe lângă casă, care sunt furnizori de terenuri agricole și producătorii agricoli ca utilizatori al pământului arendat. Analiza datelor din tabelul 5 arată că rata dării în arendă a terenurilor de către proprietarii loturilor de pe lângă casă este de 92% și concomitent ei nu iau în arendă pământ. La cealaltă extremă sunt întreprinderile colective la care cota parte a arendașilor constituie 100% și în același timp nu dau în arendă nimic. Fermierii ocupă o poziție intermediară cu un scor de 16% a respondenților anchetați ce dau în arendă terenurile agricole și cu o cotă de 5% pentru arendași.

¹ Izman, F. (2001): Starea actuală a sectorului agricol: Notă analitică. Agenția pentru Restructurarea Agriculturii (ARA), 2001.

Tabelul 5. Distribuția arendatorilor de terenuri agricole (în procente din numărul respondenților anchetati)

	Deținătorii de loturi pe lângă casă, %	Fermieri, %	Întreprinderi colective, %
Dau în arendă	92	16	0
Iau în arendă	0	5	100
Utilizează în scopuri agricole	8	95	100

Sursa: Rezultate proprii în urma anchetării

Tabelul6. Valoarea medie a suprafețelor arendate în dependență de forma organizatorico-juridică

	Deținătorii de loturi pe lângă casă, ha	Fermieri, ha	Întreprinderi colective, ha
Pământ propriu	2,1	2,8	421,8
Primit în arendă	0,0	2,9	686,8
Dat în arendă	1,8	1,8	44,0
Suprafața totală	2,1	2,9	868,5
Teren agricol utilizat,%	19,6	92,4	100,0

Sursa: Rezultate proprii în urma anchetării

Pentru a face o analiză comparativă între operatorii pe piața funciară în Republica Moldova au fost evaluate dimensiunile medii a suprafețelor arendate. În tabelul 6 sunt evaluate posibilitățile de participare în procesul de arendare a terenurilor agricole în dependență de forma organizatorico-juridică.

Datele prezentate în tabelul 6 reflectă numai suprafețele prelucrate de însași proprietarii terenurilor agricole și care este cu mult mai mică decât suprafața totală. Conform datelor din tabel, proprietarii loturilor de pe lângă casă prelucrează în mediu 0,37 ha, sau numai a cincea parte din terenul agricol care-l dețin și numai 8% din ei î-și prelucrează integral cota funciară – nu arendează și nu dau în arendă. Aceasta este în contrast vizibil cu fermierii care în proporție de 95% preferă să prelucreze pământul propriu.

Tabelul 7. Dependența dimensiunii gospodăriei și a formei organizatorico-juridice de cota parte a pământului propriu în tranzacțiile funciare

		Procentul respondenților, %	Dimensiunea gospodăriei, ha	% de pământ propriu
Au cumpărat pământ	Deținătorii de loturi pe lângă casă	1,5	1,8	100,0
	Fermieri	10,1	3,2	97,6
	Întreprinderi Colective	40,0	923,0	39,4
Nu au cumpărat pământ	Deținătorii de loturi pe lângă casă	98,5	2,1	100,0
	Fermieri	89,9	2,6	98,9
	Întreprinderi Colective	60,0	837,7	34,1
Toate opțiunile	Deținătorii de loturi pe lângă casă	100	2,1	100,0
	Fermieri	100	2,9	98,7
	Întreprinderi Colective	100	868,5	36,1

Sursa: Rezultate proprii în urma anchetării

Direcțiile principale de consolidare a terenurilor agricole sunt tranzacțiile de cumpărare – vânzare și arenda pământului. Mecanismul de cumpărare – vânzare trebuie să asigure un flux de resurse agrare (suprafețe, mijloace de prelucrare, tehnologii ș.a.) de la operatorii mai puțin eficienți pe piața funciară spre soluții optimizate agrotehnice. După eliminarea în anul 1997 a restricțiilor de dezvoltare a pieții funciare, peste 300 mii ha de terenuri agricole s-au schimbat proprietarii în perioada investigată. Distribuția tranzacțiilor cu pământ în dependență de forma organizatorico – juridică a operatorilor pe piața funciară este prezentată în tabelul 7.

Întreprinderile colective au o cotă net superioară – 40% în operațiile de cumpărare-vânzare a terenurilor agricole. Cota parte a suprafeței proprii în terenul prelucrat corelează negativ cu capacitatea agentului economic de a procura pământ pe piața funciară. Fermierii au un aport semnificativ în tranzacțiile funciare - 10% din numărul total de respondenți. Însă suprafețele cumpărate de către gospodăriile țărănești sunt mici și la o ofertă considerabilă de pe piață capacitatea de absorbție a terenurilor propuse spre vânzare nu satisface cerințele pieții funciare.

Consolidarea terenurilor agricole este un proces complex în care mecanismul economic de restructurare a pieței funciare este de o importanță majoră. Modificarea cadrului regulatoriu al reglementării pieței funciare are ca scop eficientizarea gospodăriilor de fermieri, adică transformarea lor în agenți economici cu un grad înalt de comercializare și debarasarea de agricultura familială de subzistență în care tot ce se produce de către fermier se folosește pentru consumul propriu.

Obiectivul major al cercetării este elaborarea unui mecanism alternativ de consolidare a terenurilor agricole prin înființarea unei Bănci Funciare în Republica Moldova, care să concentreze în sine toate funcțiile ce țin de reglementarea relațiilor funciare și care să participe ca jucător activ pe piața funciară în vederea creării unui fond funciar de stat, care să faciliteze oferta de terenuri agricole în localitățile rurale în vederea intensificării proceselor de consolidare funciară.

O altă funcție majoră a Băncii Funciare ar fi acordarea de credite preferențiale fermierilor pentru procurarea de teren agricol în vederea reducerii parcelării funciare și a îmbunătățirii structurii exploatațiilor agricole.

CONCLUZII

În urma desfășurării lucrărilor de cercetare se impun următoarele concluzii:

1. Privatizarea terenurilor agricole nu a condus la o individualizare a sectorului agrar, ci la un dualism structural pronunțat. Exploatațiile de mărime medie, care constituie pilonul de bază a unei economii de piață practic nu există în Moldova. Majoritatea exploatațiilor familiale, dat fiind ca sunt de proporție foarte mici și parcelate, sunt de subzistență, adică produc doar pentru consumul familial. Deci, sunt exploatații non-comerciale, care nu contribuie la creșterea nivelului de bunăstare a familiei.

2. Oamenii care doresc să procure pământ, le este foarte greu să determine care terenuri sunt supuse vânzării, și deseori se confruntă cu problema determinării cine deține dreptul de proprietate asupra pământului respectiv. În registrul cadastral deseori figurează numele deținătorilor primari, care în multe cazuri sunt decedați, iar urmașii lor sunt sau greu de găsit sau nu dispun de documentele necesare, care să confirme dreptul său la proprietate, deoarece documentele ce legalizează moștenirea nu au fost perfectate.

3. La moment, tranzacțiile de vânzare - cumpărare a pământului constituie doar o treime din totalul tranzacțiilor funciare oficial înregistrate, și rolul lor în consolidarea terenurilor agricole este încă unul marginal în comparație cu arenda terenurilor agricole.

4. Deși darea pământului în arendă se consideră ca fiind o soluție reușită, ea soluționează doar parțial problema fragmentării excesive a terenului agricol. Proporțiile mici a parcelelor și dispersarea lor în teritoriu îngreunează procesul de consolidare funciară. Acumularea de terenuri, necesare pentru transformarea agriculturii de subzistență în una comercială, va cere încheierea contractelor de arendă cu mulți proprietari, fiind nevoiți să achite cheltuielile tranzacționale ce țin de acestea.

5. Cea mai eficientă metodă de consolidare funciară în contextul dezvoltării rurale este considerată consolidarea complexă a terenurilor agricole. Ea prevede nu doar redistribuirea parcelelor de pământ, ci și îndeplinirea altor măsuri de spectru divers, care au ca scop stimularea dezvoltării rurale.

Bibliografie:

1. Balcombe, K., Davidova, S., Latruffe, L. (2005): Productivity change in Polish agriculture: an application of a bootstrap procedure to Malmquist indices. Paper presented at the XI-th Congress of the EAAE (European Association of Agricultural Economists) “The Future of Rural Europe in

- Global Agri-Food System” held in Copenhagen, Denmark, 24-27.08.2005.
2. Ciaian, P., Swinnen, J. (2006): Land market imperfections and agricultural policy impacts in the new EU Member States: a partial equilibrium analysis. *American Journal of Agricultural Economics*, No. 88 (4), 2006, pp. 799-815.
 3. Coelli, T., Rao, D. S. P., Battese, G. (2005): *An Introduction to Efficiency and Productivity Analysis*, Kluwer, Boston
 4. Csaki, C., Lerman, Z. (2000): Land Reform and Farm Restructuring in Moldova: a Real Breakthrough?. Discussion Paper No. 5.01. The Department of Agricultural Economics and Management. The Hebrew University of Jerusalem.
 5. Farrell, M.J. (1957): The measurement of productive efficiency. *Journal of the Royal Statistical Society, Series A*, Vol. 120, p.253-281
 6. Izman, F. (2001): Starea actuală a sectorului agricol: Notă analitică. Agenția pentru Restructurarea Agriculturii (ARA), 2001.
 7. Muravschi, A., Bucatca, A. et al. (2005). *Politica agrară în viziunea fermierilor. Programul de Asistență pentru Fermierii Privajați (PAFP)*. Moldova. Chișinău, 2005
 8. Van Dijk, T., Kopeva, D.: Land banking and Central Europe: future relevance, current initiatives, Western European past experience. *Land Use Policy*, No. 23, 2006, pp. 286-301.

НЕПАРАМЕТРИЧЕСКИЙ ПОДХОД В ОЦЕНКЕ КРИТЕРИЕВ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОЙ МЕСТНОСТИ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

EVALUATION OF THE RURAL DEVELOPMENT LEVEL IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA BY USING NONPARAMETRIC METHOD

Юрий ДАНИЛОВ, аспирант, преподаватель
Илие ЧЕРЧЕЛ, доктор, доцент
Анатолий РАКУЛ, доктор, доцент
Государственный Аграрный Университет Молдовы
daniloviura@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-8487-0673

Резюме: *Основной целью исследования является разработка непараметрической методики определения уровня развития сельской местности. Для этого были сформулированы ряд задач направленных на концептуальное обоснование вклада второго раздела общей сельскохозяйственной политики Европейского Союза и выделение критериев для оптимизации Региональной Политики. Задачи представленные в статье, обобщены в теоретическом плане для обоснования устойчивого развития сельских территорий, системной аргументации структурирования первичной информации путем иерархического определения экономических и социальных показателей в основных разделах деятельности сельских районов, разработке непараметрической методологии определения уровня устойчивого развития сельских территорий и сельских населенных пунктов путем оценки рейтинга TFP и сравнительного анализа районов Республики Молдова по уровню устойчивого развития на основе предложенной методологии.*

Ключевые слова: *непараметрический метод, сельская местность, рейтинг, TFP*

Abstract: *The major objective of the research is to elaborate the nonparametric methodology for determining the rural development level. In order to achieve this objective, several tasks have been defined, which aimed the definition of the second pillar of the Common Agricultural Policy and the optimization of the criteria for Regional Policies in the European Union. The defined tasks in the article have to justify the sustainable rural development, systemic argumentation of the structuring of primary information by hierarchical definition of economic and social indicators in the basic compartments of rural areas, development of nonparametric methodology for determining the level of the sustainable rural development and identifying the TFP rating for comparative analysis of the Republic of Moldova districts by using the sustainable development level based on the proposed methodology.*

Key words: *nonparametric method, rural area, rating, TFP*

ВВЕДЕНИЕ

Комплексное развитие сельской местности является задачей общегосударственного значения с учетом условий, предлагаемых перспективами вступления в Европейский Союз. Процесс перехода от централизованной экономики к рыночной экономике породил в сельском хозяйстве и развитие сельской местности Республики Молдова многочисленные экономические и социальные проблемы. Большинство традиционных подходов социально-экономического развития сельских регионов более не соответствуют рыночной экономике, учитывая новые требования и политику развития сельской местности Европейского союза. Таким образом, требуется современный подход, принимая во внимание, что сельская местность имеет большое разнообразие местных ресурсов, использование которых на базе устойчивости, приводит к ее развитию¹.

Около 58 процентов населения Республики Молдова проживает в сельской местности, являясь страной с самой высокой долей сельского населения в Восточной Европе. Несмотря на это, уровень безработицы в деревнях составляет около двух третей населения, что в значительной степени определяется низкой заработной платой в сельском хозяйстве. Из-за сокращения возможностей

¹ Gorgos A., Danilov I., Puțuntean N. . The principal component analysis as rural development level assessing method in the Republic of Moldova in the context of reducing social exclusion. In: Scientific papers series management, economic engineering in agriculture and rural development. Vol 19, n.1, Bucharest, 2019, pag. 274-281.

трудоустройства в сельской местности происходит массовое сокращение населения деревень, особенно молодежи и людей с образованием. В результате процесса миграции денежные переводы остаются основным источником дохода для сельских семей. Плохое состояние инфраструктуры также является фактором, ограничивающим возможности развития сельских населенных пунктов в стране. Поэтому организация детальных исследований социально-экономического развития сельской местности в Республике Молдова является более чем необходимой.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКАЯ ОСНОВА ИССЛЕДОВАНИЯ

Первичные данные, необходимые для разработки непараметрической методологии, получены в результате исследований сел районов Яловены, Кэлэраш, Оргеев, Теленешты, Каушаны, Бричаны. Всего было опрошено 911 домашних хозяйств из шести районов Республики Молдова. В таблице 1 представлена структура исследования, разделенная на три основных компонента сельской местности. Переменные, относящиеся к компоненту I, которые относятся к социальной деятельности объекта исследования, включают 13 значимых факторов деятельности сельского населения с особыми ссылками на человеческие, образовательные и экономические характеристики населенных пунктов. В рамках II раздела анкетирования предоставляется информация об экологической ситуации в сельской местности со специальным уведомлением о системе водоснабжения, канализации, способов отопления частных домов и других. В целом, II раздел представлен 11 экзогенными переменными, которые оказывают причинное влияние на уровень устойчивого развития. Экономический раздел, отмеченный значением III, отражает информацию, касающуюся площади домохозяйства, видов выращиваемых сельскохозяйственных культур, с отдельным упоминанием зоотехнического сектора, расходов и других. Сопутствующие эндогенные переменные сгруппированы в 10 видов деятельности и представляют собой важную поддержку в факториальном анализе набора первичных данных. База данных, разработанная в ходе исследования, определяется форматом приложения SPSS. Разработка методологии определения уровня развития сельских населенных пунктов предполагает факторный анализ переменных, входящих в непараметрическую модель. Этот подход может быть представлен как процедура, посредством которой набор первичных данных, собранных в ходе исследования домашних хозяйств, насчитывающего 34 показателя, разделенных на три основных компонента, может быть минимизирован количеством различных факторов, включенных в модель.

В то же время, техника уменьшения переменных подразумевает, что в один значительный фактор включены переменные, которые имеют большой коэффициент соотношения между ними и традиционно представляют определенный вид деятельности в аналогичной сельской местности. Целью факторного анализа является сокращение набора переменных, которые исходят из структуры исследования домохозяйств, до ограниченного числа интегрированных факторов, которые в целом представляют основные виды деятельности в сельской местности¹.

Факторный анализ направлен на определение социально-экономических показателей методом главных компонент для классификации сельской местности и может решить проблемы из следующей категории:

- уменьшение сложности данных, большой массив данных может быть заменен меньшим;
- выделение и установление основы ассоциаций (соотношения) между переменными;
- определение скрытых переменных (меньше), находящихся за измеряемыми переменными (больше) и проблема аналогичная обнаружению косвенного влияния экзогенных переменных на результирующие факторы и оценки их поведения, разнообразие измеряемых переменных может быть найдено из разнообразия некоторых скрытых переменных, которые определяются по ассоциации.

¹ Mursa, G., Paraschiv, R., Rural Development in Romania. Opportunities and difficulties. *Lucrari Stiintifice Seria Zootehnie, Universitatea de Stiinte Agricole si Medicina Veterinara*, Vol. 52, Iasi, 2009, p. 141–145.

Таблица 1. Перечень социально-экономических показателей, используемых в рамках модели для оценки методом главных компонентов.

I. Социальная составляющая
1.1. Из скольких членов состоит Ваша семья?
1.2. Информация о каждом члене семьи.
1.3. Сколько членов семьи в настоящее время живут с Вами?
1.4. Сколько членов семьи работают в селе?
1.5. Сколько членов семьи уехали на заработки за границу?
1.6. Укажите все источники доходов за последние 12 месяцев.
1.7. Укажите основной источник доходов.
1.8. Какие потребности могут быть удовлетворены за счет семейного дохода? На что Вам хватает денег?
1.9. Сколько, по Вашему мнению, должна зарабатывать семья для обеспечения достойных условий жизни?
1.10. Как изменилась экономическая ситуация семьи за последние 5 лет?
1.11. Как изменилась экономическая ситуация Вашей семьи в последующие 2-3 года?
1.12. Хотите уехать из села?
1.13. Хотели бы Вы, чтобы Ваши дети остались жить с Вами?
II. Экологическая составляющая
2.1. Оснащение/наличие мебели ...
2.2. Система водоснабжения.
2.3. Канализационная система.
2.4. Способы отопления жилого дома.
2.5. Топливо/энергия, используемая для отопления.
2.6. Установка кондиционирования воздуха.
2.7. Наличие колодца.
2.8. Обеспечение информационными и коммуникационными средствами.
2.9. Бытовые электроприборы.
2.10. Средства автотранспорта.
2.11. Наличие услуг по сбору мусора.
III. Экономическая составляющая
3.1. Укажите общую площадь земли, которой располагаете.
3.2. По какой причине не обрабатывается вся площадь Вашей земли?
3.3. Какие культуры были высажены в отчетном году?
3.4. Какое поголовье домашних животных и птицы было у Вас в наличии в конце отчетного года?
3.5. Каковы Ваши достижения в отчетном году?
3.6. Укажите примерную структуру распределения сельскохозяйственной продукции Вашего хозяйства в отчетном году.
3.7. Каков расход продукции Вашего хозяйства в отчетном году?
3.8. Сколько человек работало в Вашем хозяйстве в отчетном году?
3.9. Доход Вашей семьи в отчетном году.
3.10. Какие потребности могут быть удовлетворены за счет семейных доходов? На что Вам хватает денег?

За последние два десятилетия были разработаны специальные методы для оценки уровня устойчивого развития сельской местности, и подавляющее большинство из них имеют применение на микроэкономическом уровне. Эти методы могут также успешно применяться на уровне национальной экономики для оценки уровня устойчивого развития сельской местности с точки зрения аграрной политики в Республике Молдова.

Согласно Фарреллу уровень устойчивого развития сельской местности отражает способность экономической единицы получать максимальную отдачу от данного набора ресурсов и эффективность распределения, которая отражает способность экономической единицы использовать ресурсы в оптимальной пропорции, учитывая соответствие уместности цен с социальным и экологическим вкладом.

Скрытые, латентные переменные называются факторами и, следовательно, отсюда название методов факторного анализа. Рассматриваемый метод изначально представлялся как насущная необходимость в структурном анализе и оценке вклада факторов в исследовании домохозяйств. Основные проблемы соотношения в первичном наборе переменных непараметрической модели привели к применению методов определения эндогенных переменных как обзор типов

результативной деятельности и позволяющих проводить правильную статистическую оценку в соответствии с критерием Студент. Очевидно, что эти процедуры обобщения первичной информации предполагают, что набор данных, полученный в результате опроса, претерпевает нормальное распределение Гаусса (для правильной оценки коэффициентов соотношения), и группирование в особые факторы согласно ANOVA, подразумевают ограниченное число компонентов на собственные векторы матрицы, полученной в ходе исследования [3].

Обобщая вышесказанное, считается, что существует множество переменных X_1, X_2, \dots, X_p , и необходимо определение новых переменных C_1, C_2, \dots, C_m , где $C_i = W_{i1}X_1 + W_{i2}X_2 + \dots + W_{ip}X_p$, с желанием, чтобы $m \ll p$. Эти новые переменные обычно называют факторами или компонентами. Также очевидно и требование инверсации, поэтому возможность найти переменные X с помощью компонентов $X_i = a_{i1}C_1 + a_{i2}C_2 + \dots + a_{im}C_m$. Таким образом, наблюдается, что с помощью компонентов используется попытка уменьшить количество переменных (и, как будет видно, без потери разнообразия исходных переменных). Если предполагается, что в новых компонентах, обозначаемых через F , сохраняется только то, что является общим для переменных X , то есть $X_i = a_{i1}F_1 + a_{i2}F_2 + \dots + a_{im}F_m + E_i$, где F_1, F_2, \dots, F_m - факторы, общие для переменных X , а F_1 представляют специфическую часть X_i , анализ - это тот, который первоначально был предложен для сельской местности (анализ общих и специфических факторов).

Чтобы применить факторный анализ, по характеру метода, между переменными должны существовать достаточно большие корреляции, чтобы имела смысл проблема уменьшения размера. Поэтому, если одна переменная не соотносится с другими, ее следует исключить из анализа. В то же время даже очень большие соотношения (мультиколлинеарность) не приводят к легко интерпретируемым результатам, причем крайняя ситуация заключается в единичности существования идеально соотношенных переменных. В таких случаях невозможно определить индивидуальный вклад в фактор переменных. Поэтому в приложении SPSS необходимо вычислить и проанализировать матрицу соотношения переменных с помощью *Analyse - Correlate - Bivariate*, включая определитель этой матрицы для определения мультиколлинеарности. Также необходимо проверить, что переменные имеют распределение, близкое к нормальному распределению (путем анализа гистограмм или тестов нормальности).

В группе *Statistics* можно запросить отображение простейшей статистики (среднее значение, стандартное отклонение и т. д.). Выбор *Initial solution* (исходного решения) отображает исходные сообщества, собственные значения и т. д. Группа *Correlation Matrix* содержит информацию о коэффициентах корреляции и тех, которые полезны при изучении мультиколлинеарности. Из них *Bartlett's Test of Sphericity* проверяет, является ли матрица корреляции приблизительно унитарной (как нулевая гипотеза), что обозначает усиленную мультиколлинеарность, но не уточняет, какая переменная не соотносится с другими. Это исследование должно проводиться отдельно путем оценки коэффициента определения R^2 в каждой линейной модели $X_i = f$ (остальные переменные X). КМО (*Kaiser-Meyer-Olkin*) проверяет частичные корреляции между переменными только в глобальном масштабе, что бесполезно при определении некоррелированных переменных. Принятие нулевой гипотезы из теста Бартлетт приводит к идее, что переменные не соотносятся друг с другом, поэтому попытка уменьшения размера не обречена на успех, каждая переменная имеет свой важный вклад и не может быть дополнена другими переменными. Стоит отметить, что если одна переменная плохо соотносится с другими (поэтому она не способствует мультиколлинеарности), эта переменная может быть исключена из анализа. Из списка *Method* можно установить метод факторного анализа. Для анализа по главным компонентам или нормированным главным компонентам будут отобраны *Principal components*. В этом случае тип анализа задается выбором из группы *Analyse*.

Поворот осей ориентира для получения лучшего «угла зрения» можно выбрать в диалоговом окне *Rotation*. В качестве методов доступны: *varimax* (минимизируется количество переменных с большими нагрузками на каждый фактор, что упрощает интерпретацию факторов), непосредственно *oblimin* (наклонное вращение), *quartimax* (минимизирует количество факторов, необходимых для объяснения каждой переменной), *equamax* (комбинация между методами *varimax* и *quartimax*) и *rotax* (наклонное вращение, в котором допускаются коррелированные факторы). Для решения, полученного из вращения, могут быть запрошены решения или диаграммы нагрузки для первых двух (если не было извлечено как минимум три фактора) или три фактора. И для процесса вращения может быть определено максимальное количество итераций.

Определяется способ обработки пропущенных значений как способ отображения матриц, например, мы можем опустить коэффициенты, которые находятся в абсолютном значении ниже определенного порога. В таблице 2 представлен перечень социально-экономических показателей, которые впоследствии с помощью метода главных компонентов сокращаются до 8 различных факторов по критерию Фишера [4].

За последние два десятилетия были разработаны специальные методы для оценки уровня устойчивого развития сельской местности, и подавляющее большинство из них имеют применение на микроэкономическом уровне. Эти методы могут также успешно применяться на уровне национальной экономики для оценки уровня устойчивого развития сельской местности с точки зрения аграрной политики в Республике Молдова. Согласно Фарреллу уровень устойчивого развития сельской местности отражает способность экономической единицы получать максимальную отдачу от данного набора ресурсов и эффективность распределения, которая отражает способность экономической единицы использовать ресурсы в оптимальной пропорции, учитывая соответствие уместности цен с социальным и экологическим вкладом.

Эти две меры уровня устойчивого развития сельской местности объединены, чтобы обеспечить меру социального и экологического благосостояния. Метод суммарной факторной производительности (TFP) стремится определить, какое из N домохозяйств в первичном наборе данных определяет оборотную площадь в соответствии с формулой 1. Эта оборотная площадь относится к эмпирической функции воспроизводства или границе абсолютной производительности. TFP обеспечивает всесторонний анализ уровня устойчивого развития сельской местности по отношению к ситуациям многомерных входов-выходов, чтобы оценить каждую экономическую единицу и измерить уровень ее развития по сравнению с оборотной площадью, определенной другими домохозяйствами.

Используя двойственность из линейного программирования, мы можем определить эквивалентную оборотную форму этой задачи:

$$\begin{cases} \min_{\theta, \lambda} \theta \\ -y_i + Y\lambda \geq 0 \\ \theta x_i - X\lambda \geq 0 \\ N_1\lambda \leq 1 \\ \lambda \geq 0 \end{cases} \quad (1)$$

где:

θ - представляет параметры, относительно уровня устойчивого развития сельской местности;

n – число домохозяйств;

Y - представляет вектор n -мерных выходов ;

X - вектор n -мерных входов, представленный социально-экономическими показателями сельской местности $X_1..X_7$;

N_1 - n -мерный вектор с компонентами 1;

λ - представляет переменные задачи линейного программирования, которые будут решены.

РЕЗУЛЬТАТЫ

Значение технической эффективности $\theta \leq 1$, где значение, равное 1, представляет точку на границе, то есть технически сельская местность с абсолютной производительностью.

Обработка первичных данных для оценки рейтинга TFP была выполнена с использованием программы IPAR_TFP и представлена в таблице 2. Методика оценки уровня устойчивого развития сельской местности требует опции VRS (Variable Return to Scale) конвертирования данных.

Таблица 2. Оценка уровня развития сельской местности в Республике Молдова в зависимости от значимых факторов основных компонентов.

№.	Социальная компонента			Экологическая компонента				Экономическая компонента				R	
	Возраст	Образование	Оновная работа	Члены семьи работают в селе	Система водоснабжения	Канализационная система	Способ отопления жилища	Топливо для:	Фермерское хозяйство (площадь, га)	Приусадебный участок (площадь, га)	Всего затрат, lei	Всего доходов, lei	Уровень развития сельской местности
1	57	2	1	2	2	2	2	2	2,99	0,06	24300	67000	0,911
2	39	3	4	0	1	1	1	2	0	0,15	0	0	1,000
3	77	3	8	0	2	3	2	2	0	0,16	0	0	0,826
4	63	3	8	0	2	3	2	2	0	0,27	0	0	0,953
5	64	3	8	0	1	3	1	2	0	0,12	0	0	1,000
6	48	5	6	0	2	3	2	2	0	0,19	0	0	0,823
7	49	4	4	0	1	0	2	2	0	0,21	0	0	0,859
8	39	2	7	2	1	2	1	1	2,26	0,15	10300	0	0,733
9	66	1	6	0	1	2	1	2	0	0,25	0	0	1,000
10	59	3	4	3	1	2	2	2	0	0,3	0	0	0,838
11	38	3	4	1	1	2	2	1	0	0,2	0	0	0,841
12	61	5	4	1	2	2	2	1	0	0,25	0	0	0,747
13	49	3	4	0	1	2	2	2	0	0,4	240	0	0,900
14	73	3	8	1	1	2	2	2	0	0,25	25	0	1,000
15	50	3	4	0	1	2	2	2	0	0,15	30	0	1,000
16	41	3	4	0	1	2	2	2	0	0,25	0	0	0,764
17	47	5	6	1	2	2	2	2	0	0,17	0	0	0,722
18	50	3	4	0	1	1	2	2	0	0,09	0	0	0,833
19	64	5	8	0	2	2	2	1	0	0,07	0	0	1,000
...													
Средняя арифметическая рейтинга по выборке													0,795

Первичные данные представляют информацию о ситуации, касающейся эндогенной переменной и экзогенных переменных, и определяются в соответствии с принадлежностью факторов, включенных в модель, к главным компонентам в результате вращения исходной матрицы. Представлен вклад факторов, необходимых для оценки уровня устойчивого развития сельской местности, которые соответствуют значениям собственной векторной матрицы исходной матрицы данных в результате определения главных компонентов

Продвигая Национальную Стратегию Развития Сельской Местности Республики Молдова очень важно разработать непараметрическую методику определения уровня развития сельской местности. Методика оценки может служить ориентиром для выявления факторов принятия решения, в процессе решения насущных проблем, а также при определении оптимальных параметров для внедрения аграрной политики.

ОБСУЖДЕНИЕ

В то же время, эта Стратегия может также использоваться в качестве инструмента для планирования и программирования всех необходимых мер, а также для получения финансовой поддержки со стороны Правительства Республики Молдова, международных партнеров по развитию, международных финансовых институтов и доноров, в целях успешного осуществления оптимизации сельской местности.

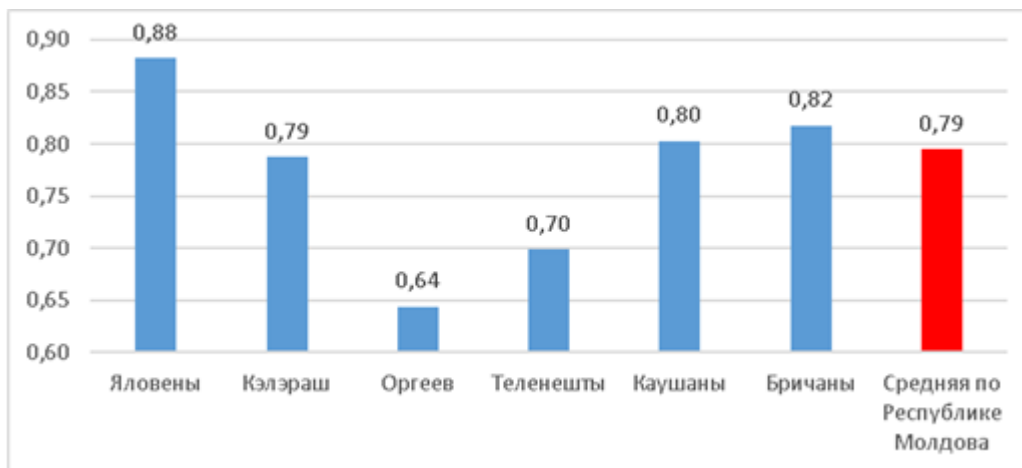

Рисунок 1. Сравнительный анализ уровня развития сельской местности в районах Республики Молдова

Источник: Собственные расчеты на основе анкетирования.

На рисунке 1 представлен сравнительный анализ уровня развития сельской местности в районах Яловены, Кэлэраш, Оргеев, Теленешты, Каушаны, Бричаны. Общины, опрошенные в разных районах, представили разное количество респондентов, ответивших на вопросы опроса. Например, в Яловенском районе было опрошено 241 домохозяйство, в Бричанском районе - 185, а в Орхейском районе только 99 респондентов участвовали в опросе.

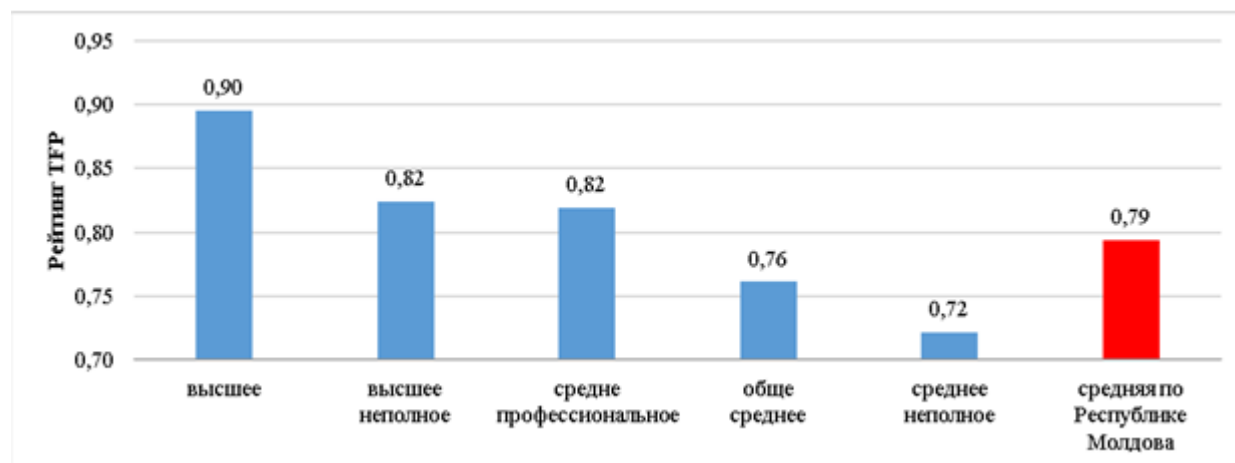

Рисунок 2. Оценка рейтинга развития сельской местности в зависимости от профессиональной подготовки.

Источник: Собственные расчеты на основе анкетирования.

Очевидно, что районы с хорошо организованной сельской структурой Яловены, Каушаны, Бричаны имеют уровень развития намного выше, чем в среднем по Республике Молдова. Известно, что образование оказывает большое влияние на оценку уровня устойчивого развития сельской местности и представляет собой экзогенную переменную с высоким весом в рейтинге TFR. Система образования в сельском хозяйстве стала более восприимчиво и гибко реагировать на потребности рынка труда в сельской местности [5].

В результате партнерских отношений между образовательными учреждениями и компаниями в области сельского хозяйства по всем 23 специальностям в рамках Государственного Аграрного Университета Молдовы проводится работа по улучшению методов и практики обучения и регулярно обновляются аналитические программы для обеспечения конкурентноспособной системы образования. На рисунке 2 показан рейтинг TFR для руководителей домохозяйств в зависимости от образования, полученного в сельскохозяйственной области. Минимальное значение уровня развития сельской местности $R = 0,72$ относится к лицам с неполным средним образованием и является ниже, чем показатели в среднем по стране. Высшее сельскохозяйственное образование является

решающим фактором в достижениях сельской местности благодаря наивысшему рейтингу TFP R = 0,90. Реформа системы образования в сельской местности направлена на повышение уровня знаний преподавательского состава и дальнейшее совершенствование методов обучения, способствуя развитию образования на основе навыков. Болонская система образования направлена как на подготовку студентов к бакалавриату, так и на обеспечение непрерывности обучения выпускников, благодаря системе кредитов по изучаемым дисциплинам.

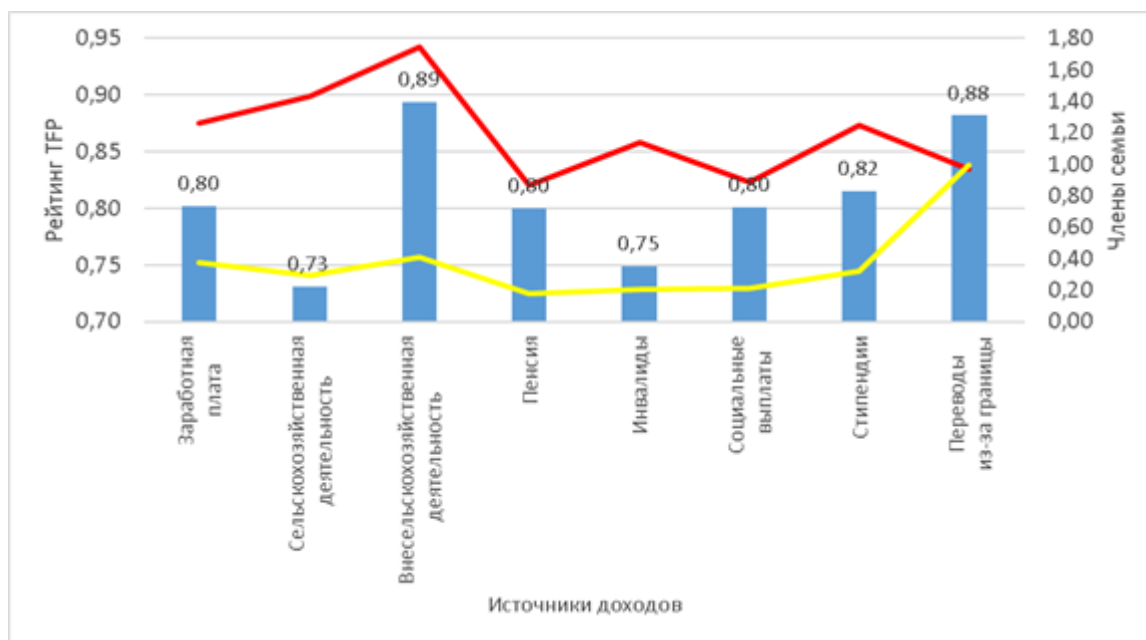

Рисунок 3. Оценка уровня развития сельских населенных пунктов в зависимости от видов деятельности и вовлечения членов семьи в работу в деревне или за границей

Источник: Собственные расчеты на основе анкетирования.

Как и в случае с системой образования, система исследований и инноваций в сельском хозяйстве не смогла полностью отделиться от прошлых стандартов и восстановить адекватную связь с частным сектором, продолжая функционировать относительно изолированно и неэффективно. Система исследований, применяемая в сельском хозяйстве, в настоящее время представлена отраслевыми исследовательскими институтами и в том числе Государственным Аграрным Университетом Молдовы.

На рисунке 3 представлена оценка уровня развития сельских населенных пунктов в зависимости от видов деятельности и вовлеченности членов семьи в работу дома или за рубежом. Очевидно, что домохозяйства с несельскохозяйственной деятельностью имеют рейтинг TFP выше, чем респонденты, у которых источником дохода является зарплата или сельскохозяйственная деятельность. Люди, имеющие родственников, работающих за границей, имеют очень высокий рейтинг R = 0,88.

Республика Молдова является страной с самой высокой долей сельского населения в Восточной Европе. Несмотря на это, уровень безработицы в деревнях составляет почти две трети населения. Из-за уменьшения возможностей трудоустройства в сельской местности происходит массовый процесс депопуляции сел, особенно молодежи и людей с высшим образованием. С другой стороны, научно-инновационная система, которая должна стать опорой для сельскохозяйственных производителей, также сталкивается с серьезными проблемами и не выполняет свою задачу. Неустойчивые условия, в которых находится образовательно-исследовательская система сельскохозяйственного профиля, характеризуются старением преподавательского и научного персонала, сокращением числа учащихся ниже критического уровня, неактивностью науки и образования для молодого поколения, слабой связью между образованием, наукой и производством, а также неэффективностью институциональной деятельности представляет собой серьезную опасность для устойчивого развития сельской местности в контексте тенденций интеграции в Европейский Союз. Поэтому организация подробных исследований развития сельской местности в Республике Молдова путем адаптации системы сельскохозяйственного образования и исследований к потребностям сельских общин

является более чем необходимой.

Основой данной проблематики исследования являются слабые стороны и риски развития сельских регионов, выявленные и отраженные в Стратегии Развития Сельского Хозяйства и Сельской Местности Молдовы на 2014-2020 годы

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Для решения первоочередных существующих проблем в сельской местности предлагаются несколько основных направлений исследований:

- повышение эффективности работы учреждений в системе образования и исследований с сельскохозяйственным профилем;
- анализ кадрового потенциала в учреждениях по профилю образовательно-исследовательской системы и выявление решений, которые позволили бы повысить качество научно-дидактического персонала и сократить его старение;
- повышение эффективности управления образовательно-исследовательской системой и выявление новых способов оптимизации затрат и источников дохода;
- повышение качества обучения путем приведения образовательных стандартов в соответствие с существующими в Европейском Союзе.

Библиография:

1. Gorgos A., Danilov I., Puțuntean N. . The principal component analysis as rural development level assessing method in the Republic of Moldova in the context of reducing social exclusion. In: Scientific papers series management, economic engineering in agriculture and rural development. Vol 19, n.1, Bucharest, 2019, pag. 274-281.
2. Mursa, G., Paraschiv, R., Rural Development in Romania. Opportunities and difficulties. *Lucrari Stiintifice Seria Zootehnie, Universitatea de Stiinte Agricole si Medicina Veterinara*, Vol. 52, Iasi, 2009, p. 141–145.
3. Litvin, A., Sasu, S. The Impediments Existing in the Investment Process in the Republic of Moldova. *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*, Vol. 16, Issue 1, 2016, p.193-201.
4. Monte, A.P., Tomița, P., Racul, A. The financial performance and credit risk of Moldovan and Portuguese companies using Data Envelopment Analysis. In XVII Encuento AECA conference 22 and 23 septembrie 2016, Braganca, Portugal p.250-262.
5. Семенова Е. Влияние семейных фермерских хозяйств на социально-экономическое развитие сельской местности Республики Молдова. В: “Современные тенденции в экономике и управлении: новый взгляд: сборник материалов XXXV Международной научно-практической конференции / Под общ. ред. С.С. Чернова”, Издательство ЦРНС, Новосибирск, 2015, p. 51-59.

CREȘTEREA ECONOMICĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA ȘI PERSPECIVELE EI

ECONOMIC GROWTH IN REPUBLIC OF MOLDOVA AND ITS PROSPECTS

Elena NIREAN

Universitatea Agrară de Stat din Moldova

ni-lena@mail.ru

ORCID ID: 0000-0002-2593-5836

Rezumat: *Evoluția economiei Republicii Moldova ar putea fi caracterizată de un proces continuu de reformare dificilă, care generează anumite dezechilibrele de ordin structural și funcțional. În așa mod, după 28 de ani de independență Republica Moldova la capitolul performanțe economice înregistrează rezultate modeste. Reformele care se produc se transformă uneori în constrângeri iminente pentru creșterea economică.*

Actualul model de creștere economică este bazat preponderent pe consum, finanțat în mare parte din remitențe, care poate fi o problemă pe termen lung, pentru economia națională. Sursele ce ar putea asigura creșterea economică în corelație cu dezvoltarea durabilă sunt investițiile și exportul. La nivelul asigurării creșterii economice în aspect social sunt necesare investiții în relansarea infrastructurii sociale.

Cuvinte cheie: *Produs Intern Brut, balanță comercială, inflație, Indice de Dezvoltare Umană.*

Abstract: *The evolution of Moldova's economy could be characterized by a continuous process of difficult Reformation, which generates certain structural and functional imbalances. Thus, After 28 years of independence, the Republic Of Moldova has achieved modest results in terms of economic performance. The reforms that take place sometimes turn into imminent constraints on economic growth.*

The current economic growth model is mainly based on consumption, financed largely by remittances, which can be a long-term problem for the national economy. The sources that could ensure economic growth in correlation with sustainable development are investment and export. To ensure economic growth in the social aspect, investments are needed in the relaunch of social infrastructure.

Keywords: *Gross Domestic Product, trade balance, inflation, Human Development Index.*

Introducere

Creșterea economică este modificarea cantitativă a rezultatelor activității economice ce au loc într-un interval de timp și spațiu economic concret în strânsă legătura cu factorii care contribuie la această sporire.

Ațiunea conjugată a factorilor de creștere economică pune în evidență anumite posibilități de combinare a diferitelor laturi ale acestor factori, în variante care se definesc drept tipuri de creștere economică.

Se disting două tipuri fundamentale de creștere economică: extensiv și intensiv. Principial, aceste tipuri se diferențiază în funcție de contribuția relativă pe care laturile de aceeași natură ale factorilor direcți o aduc la obținerea sporului Produsului național brut într-o perioadă dată. Stabilirea tipului de creștere înregistrat de o anumită economie, pe un anumit interval de timp, presupune deci descompunerea pe factori de influență a sporului total al Produsului național brut.

Creșterea economică se apreciază prin dinamica indicatorilor macroeconomici ai rezultatelor activității economice în termeni reali, așa ca produsul intern brut, produsul național brut, venitul național, care la rândul lor pot fi: absoluți, relativi. Creșterea economică reflectă tendința de lungă durată a activității economice în cadrul unei economii naționale și se reflectă prin creșterea producției potențiale prin produsul intern brut potențial.

După ritmurile de creștere a indicatorilor macroeconomici în comparație cu ritmul de creștere a populației creșterea economică poate fi pozitivă, negativă și zero, când produsul intern brut pe cap de locuitor nu se modifică, deși poate avea loc o sporire a volumului absolut al Produsului intern brut.

Prezenta lucrare reprezintă o analiză a abordărilor îndomeniul politicilor de dezvoltare economică a Republicii Moldova. Scopul lucrării constă în determinarea și analiza indicatorilor de apreciere a creșterii economice în Republica Moldova, precum și perspectivele acesteea. Atenție se atrage problemelor în plan economic și social cu care se confruntă țara noastră. În vederea atingerii scopului trasat s-au realizat următoarele obiective: analiza dinamică a indicatorilor economici și sociali de masurare a creșterii economice în Republica Moldova; identificarea riscurilor în creșterea economică a Republicii Moldova; prognozarea evoluției indicatorilor macroeconomici; identificarea previziunilor și rolului statului în

creșterea economică națională.

Metodologia cercetării

Pentru relevarea problemei a fost folosită literatura de specialitate, datele oficiale oferite de Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova, Ministerul Finanțelor, datele Centrului analitic independent ”Expert - Grup”, precum și datele obținute în urma cercetărilor efectuate de autor. În baza datelor acumulate s-au efectuat calcule în vederea analizei dinamicii indicatorilor economici și sociali de apreciere a creșterii economice așa ca: Produsul Intern Brut (PIB), deficit bugetar, comerț extern, inflație, șomaj, Indice de Dezvoltare Umană (IDU). Pentru interpretarea datelor acumulate și a calculelor efectuate s-a aplicat metoda analitică de calcul, metoda tabelară, metoda grafică, metoda corelației, metoda de analiză și sinteză. La formularea concluziilor autorul s-a axat pe metoda inducției și deducției.

Rezultate

Creșterea economică se măsoară sintetic prin ritmul de creștere al produsului intern brut, produsului național brut și venitului național, pe total și pe cap de locuitor.

Potrivit datelor Biroului Național în anul 2019 produsul intern brut a însumat **210,1** miliarde lei, prețuri curente de piață, în creștere - în termeni reali - **cu 3,6%** față de anul 2018.

Tabelul 1. Evoluția produsului intern brut total și pe cap de locuitor în Republica Moldova

Indicatorii	Anii			Abaterile (±) anului 2019 față de anii:	
	2017	2018	2019	2017	2018
Produsul intern brut în prețuri curente, milioane lei	178 881	192 509	210029	+31148	+17520
Produsul intern brut pe cap de locuitor, lei	45 275	50 400	54 302	+9027	+3902

Sursa: elaborat de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică.

Din calculele efectuate în tabelul 1 putem aprecia o majorare a PIB –ului în anul 2019 față de anii precedenți atât per total cât și la un cap de locuitor cu 9027 lei și respectiv, 3902 lei. Această majorare este rezultatul majorării volumului fizic al PIB – ului total cu 31148 milioane lei în anul 2019 față de anul 2017 și cu 17520 milioane lei față de anul 2018 cât și reducerii numărului populației.

Conform datelor statistice naționale, sub aspectul contribuției activităților la formarea PIB, economia Moldovei a suferit unele schimbări în perioada 2017-2019, după cum este reflectat în tabelul de mai jos.

Se poate observa o reducere a contribuției sectorului agricol la formarea PIB – ului în Republica Moldova cu 2,3 p.p. în anul 2019 comparativ cu anul 2017 și cu 0,3 p.p. față de anul 2018. De menționat este majorarea contribuției comerțului cu 7,4 p.p. și respectiv 0,8 p.p. în anul de gestiune 2019 față de anii precedenți 2017 și 2018.

Reduceri se observă și la nivelul contribuției sectorului industrial, al construcțiilor și servicii publice.

Impedimentele în dezvoltarea sectoarelor industrial și cel agricol este reflectat de evoluția corelației dintre exporturile și importurile de bunuri în Moldova. La acest capitol, Republica Moldova cronic înregistrează deficite. Pentru perioada 2017-2019, deficitul în comerțul extern a constituit 3,1 mld. USD în anul 2019.

Tabelul 2. Contribuția principalelor ramuri a economiei naționale la formarea PIB, %

Indicatorii	Anii			Abaterile (±) anului 2019 față de anii:	
	2017	2018	2019	2017	2018
Agricultură, silvicultură și pescuit	12,2	10,2	9,9	-2,3	-0,3
Industria extractivă; industria prelucrătoare; producția și furnizarea de energie electrică și termică, gaze, apă caldă și aer condiționat; distribuția apei; salubritate, gestionarea deșeurilor, activități de decontaminare	26,1	15,1	14,2	-11,9	-0,9
Comerț cu ridicata și cu amănuntul; întreținerea și repararea autovehiculelor și a motocicletelor; transport și depozitare; activități de cazare și alimentație publică	14,4	21,0	21,8	+7,4	+0,8
Construcții	9,8	7,9	8,6	-1,2	0,7
Administrație publică și apărare; asigurări sociale obligatorii; învățământ; sănătate și asistență socială	14,3	12,0	11,8	-2,5	-0,2

Sursa: elaborat de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică.

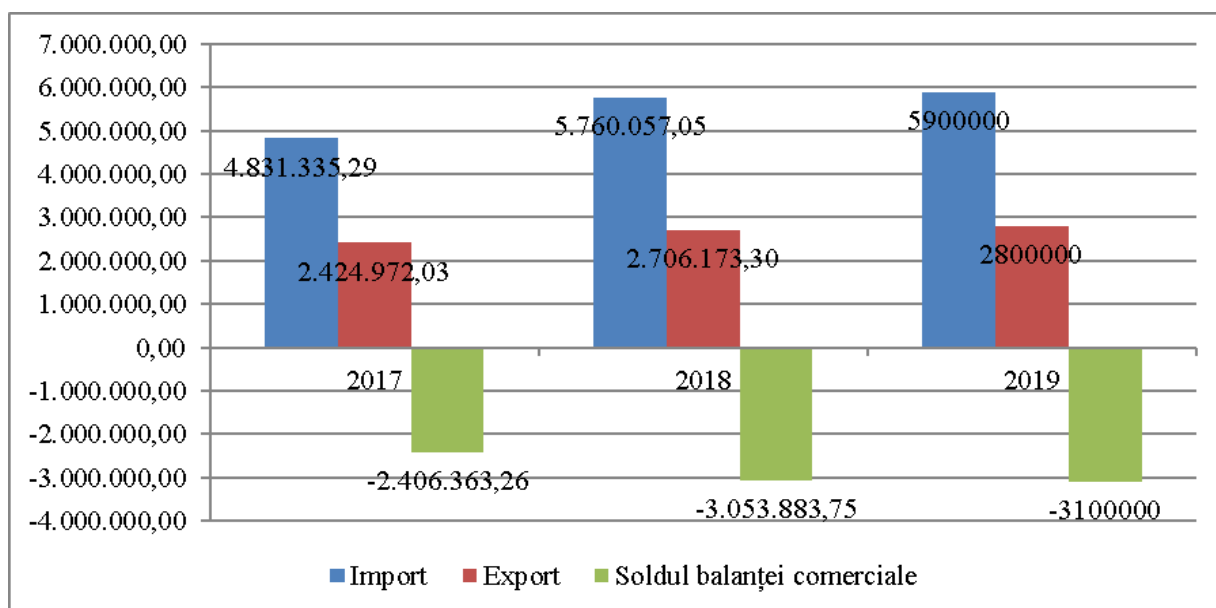

Figura 1. Evoluția comerțului extern a Republicii Moldova în perioada 2017-2019, mii dolari SUA

Sursa: elaborată de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică

Decalajul considerabil în evoluția exporturilor și importurilor Republicii Moldova a determinat acumularea în anul 2019 a unui deficit al balanței comerciale în valoare de 3,1 miliarde dolari SUA, cu 8,7 milioane dolari SUA (+0,3%) mai mult, comparativ cu cel înregistrat în anul 2018.

În ceea ce privește sectorul investițional, Republica Moldova nu este foarte atractivă pentru investițiile în producere în sectoarele economiei naționale, atât pentru investitorii autohtoni, cât și pentru cei străini. Investițiile în active imobilizate au înregistrat o evoluție relativ stabilă în perioada anilor 2017-2019.

Tabelul 3. Investiții în active imobilizate pe surse de finanțare în Republica Moldova, mil. lei

Surse de finanțare	Anii			Ritmul de creștere, % 2019 față de anii:	
	2017	2018	2019	2017	2018
Total	23 498,3	27 464,7	27 816,6	118,4	101,3
Surse proprii	15 356,3	15 229,6	16 478,4	107,3	108,2
Bugetul de stat	1 458,0	2 883,5	2 861,9	196,3	99,3
Bugetele unităților administrativ-teritoriale	1 283,7	1 510,4	1 690,6	131,7	111,9
Credite și împrumuturi interne	1 731,8	2 669,3	2 543,4	146,9	95,3
Surse din străinătate	1 489,0	1 439,0	1 469,5	98,7	102,2
Alte surse	2179,4	2169,8	2 772,8	127,2	127,8

Sursa: elaborat de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică [5].

În anul 2019, procesul investițional a fost realizat preponderent din contul mijloacelor proprii ale investitorului, care au însumat 16,5 miliarde lei, sau 59,2% din volumul total al investițiilor realizate. Comparativ cu anul 2018, acest indicator a crescut cu 8,2%.

În Republica Moldova politica monetară este axată pe stabilitatea prețurilor și nu pe asigurarea unor ritmuri înalte de creștere economică. Chiar și așa, stabilitatea macroeconomică nu este o condiție respectată cu strictețe în vederea creării premiselor unei dezvoltări stabile și de durată a economiei naționale. În perioada 2017-2019, rata inflației a fost în limitele coridorului stabilit prin lege de 5% (+- 1,5 p.p). În 2017, rata inflației a fost menținută în coridorul stabilit prin lege doar în lunile februarie și martie.

Tabelul 4. Evoluția indicelui prețurilor de consum în Republica Moldova

Surse de finanțare	Anii			Ritmul de creștere, % 2019 față de anii:	
	2017	2018	2019	2017	2018
Total	23 498,3	27 464,7	27 816,6	118,4	101,3
Surse proprii	15 356,3	15 229,6	16 478,4	107,3	108,2
Bugetul de stat	1 458,0	2 883,5	2 861,9	196,3	99,3
Bugetele unităților administrativ-teritoriale	1 283,7	1 510,4	1 690,6	131,7	111,9
Credite și împrumuturi interne	1 731,8	2 669,3	2 543,4	146,9	95,3
Surse din străinătate	1 489,0	1 439,0	1 469,5	98,7	102,2
Alte surse	2179,4	2169,8	2 772,8	127,2	127,8

Sursa: elaborat de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică.

În perioada 2017-2019, rata inflației a fost în limitele coridorului stabilit prin lege de 5% (+- 1,5 p.p), aceasta având tendință de majorare în anul 2019 față de anul precedent 2018. În 2017, rata inflației a fost menținută în coridorul stabilit prin lege doar în lunile februarie și martie.

Alți indicatori de apreciere a creșterii economice este dinamica deficitului bugetar și a datoriei publice.

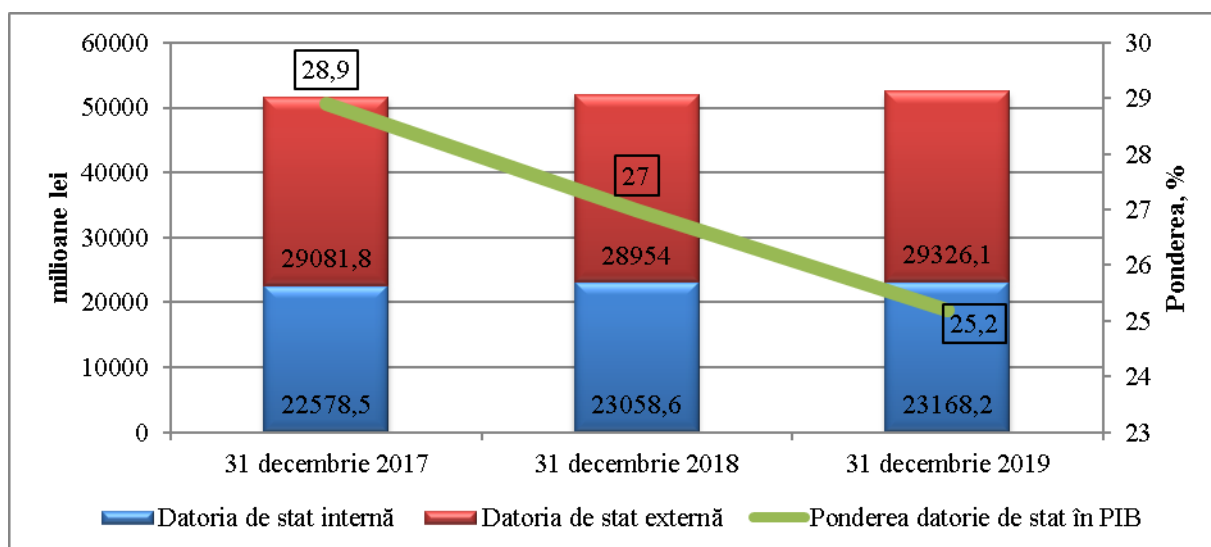

Figura 2. Evoluția datoriei de stat în Republicii Moldova în perioada 2017-2019

Sursa: elaborată de autor în baza datelor Ministerului Finanțelor al Republicii Moldova.

După cum se poate observa din datele prezentate în figura 2 în anul 2019 comparativ cu anii precedenți se majorează datoria de stat atât internă cât și externă. Astfel datoria externă s-a majorat cu 244,3 milioane de lei în anul 2019 față de anul de bază și cu 372,21 milioane lei față de anul precedent 2018; datoria internă s-a majorat în perioada vizată cu 589,7 milioane lei și respectiv, 109,6 milioane lei. Aceste modificări nu se apreciază pozitiv, deoarece dacă datoria publică crește mult prea repede, pentru o perioadă prea lungă de timp, există riscul teoretic de a atinge limita creditului statului – acel nivel al datoriei care i-ar face pe creditori să se îndoiască de posibilitatea ca statul să-și plătească în continuare dobânzile. În acest caz statul ar „flirta” cu dezastrul: o mică creștere a nivelului datoriei în PIB (care s-a redus în perioada 2017 -2019 de la 28,9 % la 25,2%) ar putea duce la o sistare a viitoarelor împrumuturi ori la impunerea de către creditori a unor rate a dobânzilor prohibitive pentru a compensa riscul crescut.

Indicele de dezvoltare umană este o măsurare sintetică pentru evaluarea progresului pe termen lung în trei dimensiuni de bază ale dezvoltării umane: o viață lungă și sănătoasă, accesul la cunoștințe și un nivel de trai decent. Dimensiunea „o viață lungă și sănătoasă” se măsoară prin speranța de viață.

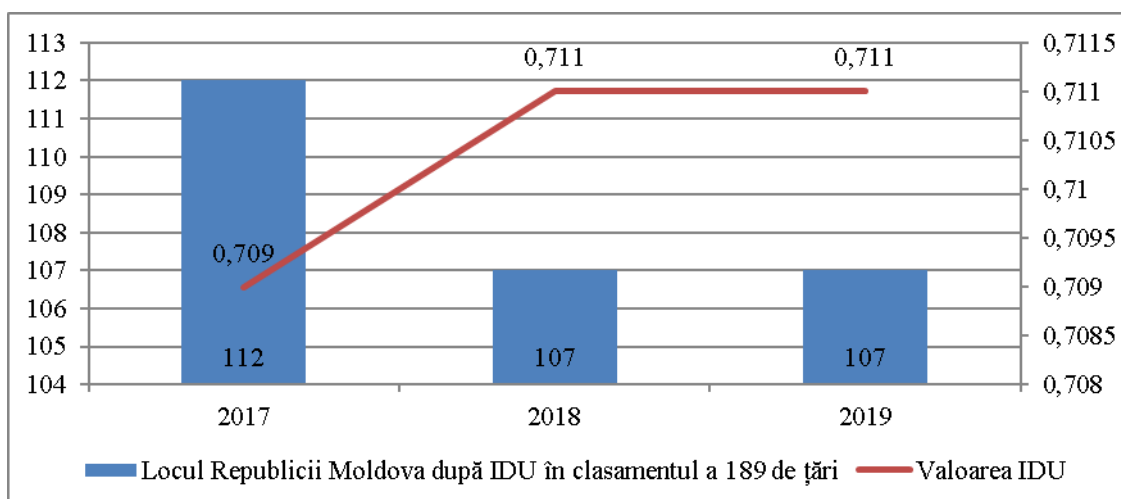

Figura 3. Indicele de dezvoltare umană în Republica Moldova

Sursa: elaborată de autor în baza datelor PNUD

După cum se poate observa din datele prezentate în figura 3 Republica Moldova ocupa în anul 2017 locul 112 din 189 de țări și teritorii, conform Indicelui Dezvoltării Umane (IDU) care măsoară realizările naționale în domeniul sănătății, educației și veniturilor, publicat de Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD). Valoarea IDU al Moldovei pentru anul 2017 a fost de 0,709.

Valoarea IDU pentru Republica Moldova în 2018 este de 0,711— ceea ce a plasat țara în categoria de dezvoltare umană înaltă – poziționând-o pe locul 107 din 189 de țări și teritorii.

Discuții

Analizând evoluția dinamică a principalilor indicatori economici și sociali de apreciere a creșterii economice în Republica Moldova identificăm importanța dinamicii Produsului Intern Brut, care se formează pe resurse și pe utilizări. În ceea ce privește resursele un impact negativ la creșterea PIB – ului în anul 2019 au avut: agricultura, silvicultura și pescuitul (- 0,2%) ca urmare a reducerii valorii adăugate brute cu 2,3%; administrația publică și apărare; asigurări sociale obligatorii; învățământ; sănătate și asistență socială (- 0,1%), cu o pondere de 11,8% la formarea PIB și o reducere a VAB cu 0,8%.

Un impact negativ din punct de vedere al utilizării, la creșterea PIB – ului l-au avut: exportul net (- 1,5%), consecință a aportului mai semnificativ a volumului importurilor de bunuri și servicii la formarea PIB (55,2%) față de cel al exporturilor de bunuri și servicii (30,5%); variația stocurilor (-0,6%).

Un alt aspect care caracterizează economia țării este rata mare a consumului final, care a fost până în anul 2019 mai mare decât PIB-ul țării.

La nivelul indicatorilor sociali este de menționat nivelul de trai al populației caracterizat în mare parte de coraportul dintre veniturile populației, marimea medie a pensiei lunare, marimea indemnizației lunare pentru îngrijirea copilului cu **minimul de existență** (volumul minimal de produse și servicii, necesare pentru satisfacerea cerințelor primordiale, asigurarea menținerii sănătății și susținerea vitalității omului). În anul 2019 comparativ cu anul 2017 se îmbunătățește situația la nivelul acoperii minimului de existență cu mărimea medie a pensiei lunare și cu mărimea medie lunară a indemnizațiilor pentru îngrijirea copiilor de până la 3 ani. În anul 2017 nivelul de acoperire a acestor indicatori era mai puțin de 100 %.

Odată ce cea mai mare parte din veniturile populației provin din activitatea salarială, mărimea acestora este influențată de gradul de ocupare și respectiv, rata șomajului.

Rata de participare la forța de muncă a populației de 15 ani și peste (proporția forței de muncă de 15 ani și peste în populația totală de aceeași categorie de vârstă), în anul 2019, a constituit 42,3% mai puțin cu 3,6 p.p. față de anul precedent 2018. Acest indicator a atins valori mai înalte în rândul populației masculine (47,0%), în comparație cu cea feminină (38,2%), la fel și în mediul urban (49,4%) în comparație cu cel rural (37,6%).

Rata de ocupare a populației de 15 ani și peste (proporția persoanelor ocupate în vârstă de 15 ani și peste în populația totală din aceeași categorie de vârstă) a fost de 40,1% mai mică față de anii precedenți cu 2,3 p.p. și 4,4 p.p.. Rata de ocupare a bărbaților (44,2%) a fost mai înaltă în comparație cu cea a femeilor (36,5%).

Rata șomajului la nivel de țară a înregistrat valoarea de 5,1%, mai mare în comparație cu anii precedenți cu 1,2 și 2,2 %.

În rândul altor persoane inactive se mai regăsesc persoanele care nu lucrează și nu caută un loc de muncă în Moldova, deoarece deja au un loc de muncă (permanent sau sezonier) peste hotare, sau care planifică să lucreze peste hotare (11,2%).

cea mai mare parte a populației aflate la muncă sau în căutarea unui loc de muncă peste hotare este din categoria de vârstă 25-34 ani, urmată de categoria 35-44 ani. Deci, cei mai mulți migranți sunt tineri, ceea ce înseamnă că anual pierdem aproximativ 160 mii de persoane din potențialul economic activ al populației.

Emigrarea generează distrugerea capitalului uman și creșterea numărului de copii și vîrstnici abandonați. Pe de altă parte, emigrarea poate fi tratată ca fenomen pozitiv de mobilitate umană, menit să reducă sărăcia, formarea economiilor redirecționate în investiții.

Pentru anul 2020 experții Centrului analitic independent "Expert - Grup" prognozează o temperare a dinamicii principalilor indicatori economici (Produs Intern Brut, export, etc.), dat fiind faptul că este un an electoral.

Pe lângă toate aceste prognoze și riscuri, cert este faptul că vor fi amplificate și de pierderile legate de manifestarea pandemiei infecției Covid -19, care a demarat în Republica Moldova la începutul lunii martie. În perioada declarării "Situației de urgență" mai multe dintre întreprinderi nu și-au desfășurat activitatea și s-au închis temporar iar angajații au fost obligați să stea acasă. Agenții economici din toate ramurile economiei naționale estimează că vor suporta pierderi colosale.

Într-o situație foarte complicată sunt și agricultorii care riscă să rămână cu recolta anului precedent în depozite. Exportul nu e interzis, dar situația este incertă din cauza restricțiilor de la frontierele

internaționale. Nu se știe dacă fructele vor ajunge la destinație și rămân deocamdată în depozitele frigorifice. Seceta din primăvara anului curent va afecta și ea agricultorii.

Ritmul de export e în scădere încă de la începutul anului 2020, comparativ cu perioada precedentă. S-a diminuat volumul de producție textilă de la 30 până la 70%. Motivul principal este criza materiei prime adusă din China, țara de unde a pornit focarul de coronavirus. Toate speranțele se puneau în Italia, însă și aici sunt grave probleme. În continuare, agravarea acestei situații în Italia care e unul din partenerii Republicii Moldova și a agenților economici pe unele din primele locuri, când a început să nu mai livreze materie primă de acolo. Acum, întreprinderile au și pierderi psihologice. După destrămarea fostei Uniuni Sovietică acum e a doua oară când pierderile vor fi imense. Întreprinderile care vor opri acum activitatea complet vor putea să nu mai reia activitatea

Pierderi înregistrează și companiile de turism. Focarele de Covid-19 sunt peste tot în lume așa că vacanțele au fost date peste cap.

Având în vedere pandemia de coronavirus, creșterea economiei Moldovei în anul 2020 va încetini până la 2,3%. Despre aceasta se arată în noul studiu realizat de Institutul de Cercetări Economice Internaționale din Viena (WIIW), care, anterior, a prognozat o creștere a PIB-ului Republicii Moldova până la 4%.

Concluzii

Principalele dezechilibre identificate în urma cercetării efectuate sunt:

1. Dinamica pozitivă a PIB – ului total și a celui pe cap de locuitor în perioada investigată (2017 - 2019) nu au generat crearea unor premise reale pentru asigurarea unei dezvoltări durabile, deoarece actualul model de creștere este unul bazat pe consum, finanțat în mare parte din remitențe. Aceasta reprezintă, mai degrabă, o provocare pe termen lung, pentru economia națională. Este improbabil ca creșterea remitențelor, să poată fi menținută pe un termen lung. Odată cu absorbția migrantilor de către țările gazdă și reuniunea peste hotare cu familiile sale, volumul remiterilor direcționate spre Republica Moldova se va reduce mult.

2. Se reduce ponderea agriculturii la formarea PIB – ului. Sectorul agricol al Republicii Moldova se caracterizează prin creștere lentă și eficiență redusă. Nivelul redus al investițiilor, accesul deficient la finanțare, tranziția instituțională lentă și oportunitățile de piață limitate au contribuit la faptul că sectorul agricol din Moldova funcționează în prezent cu mult sub potențialul său.

3. Datoria publică crește mult prea repede, iar pentru o perioadă prea lungă de timp, există riscul teoretic de a atinge limita creditului statului – acel nivel al datoriei care i-ar face pe creditorii să se îndoiască de posibilitatea ca statul să-și plătească în continuare dobânzile. O problemă majoră ține de eficiența cheltuielilor bugetare.

4. Se atestă decalajul considerabil în evoluția exporturilor și importurilor Republicii Moldova a determinat acumularea în anul 2019 a unui deficit al balanței comerciale în valoare de 3,1 miliarde dolari SUA, ce are tendință de majorare în dinamică.

5. După Indicele de dezvoltare umană Republica Moldova deține locul 112 din 189, ceea ce plasează țara la categoria dezvoltare umană înaltă.

6. În ceea ce privește nivelul de trai a populației din Republica Moldova, cea mai mare parte a veniturilor provin din activitatea salarială, condiționate de nivelul de calificare, cererea în forța de muncă, respectiv șomaj. Cea mai mare parte a cheltuielilor populației sunt cu destinație pentru procurarea produselor alimentare. Coraportul dintre mărimea medie lunară a salariului, mărimea pensiei medii lunare și mărimea indemnizațiilor pentru îngrijirea copiilor în raport cu minimul de existență a depășit 100 % abia în anul 2019.

7. În anul curent, 2020 se vor înregistra valori modeste atât la nivelul indicatorilor economici, cât și a celor sociali, fiind afectați de criza generată de pandemia COVID – 19. Anul 2020 fiind un an dificil atât pentru mediul de afaceri cât și pentru societate în general, din cauza pandemiei, precum și din cauză că este un an electoral.

8. Republica Moldova are reușite modeste la capitolul crearea unui cadru instituțional solid, ce ar eficientiza creșterea economică. Fiind o economie bazată pe utilizarea factorilor de producție, rolul central în asigurarea competitivității economiei naționale le revine la așa factori ca: instituțiile, mediul macroeconomic, infrastructura, sănătatea și educația primară, rolul primordial revenind instituțiilor.

Bibliografie:

1. Antonov V., ș.a. Raportul Național de Dezvoltare Umană 2016 ”Inegalități în dezvoltarea umană” . IDIS “Viitorul”. Chișinău 2016. 170 p.
2. Lupușor A., ș.a. Economia și finanțele publice în perioada electorală: concluziile anului 2019 și prognoze pentru anul 2020. Centrului Analitic Independent Expert – Grup, Chișinău, ianuarie 2020, 41p.
3. <https://statistica.gov.md/category.php?l=ro&idc=191>
4. <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6584>
5. <https://statistica.gov.md/category.php?l=ro&idc=134>
6. <https://statistica.gov.md/pageview.php?l=ro&idc=335&id=2344>
7. https://mf.gov.md/sites/default/files/Buletin%20statistic%2012.2019_0.pdf
8. [https://www.undp.org/content/dam/moldova/img/HDR/Moldova%20\(Republic%20of\)_ROM.pdf](https://www.undp.org/content/dam/moldova/img/HDR/Moldova%20(Republic%20of)_ROM.pdf)
9. <http://www.infotag.md/economics-ro/283473/>

ПРОБЛЕМА БЕДНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ РОССИИ

THE PROBLEM OF POVERTY OF THE POPULATION OF RUSSIA

Ольга ГАЙНУТДИНОВА

Казанский федеральный университет

E-mail: gainutdinova2056@gmail.com

Алина САРАТОВА

Казанский федеральный университет

E-mail: a_saratova21@mail.ru

Юлия ВАЛЕЕВА

Казанский федеральный университет

E-mail: valis2000@mail.ru

ORCID ID: 0000-0002-1356-0360

Rezumat: Mulți oameni cunosc problema sărăciei în Rusia. Deși Rusia are indicatori economici destul de mari, viața în interiorul țării lasă mult de dorit. Acest articol este dedicat studierii conștientizării rușilor despre problema sărăciei din Federația Rusă și din lume în ansamblu. Analiza rezultatelor unui sondaj pe sexe, vârste și cu diferite niveluri de afluență pentru a vedea situația din țară și din lume în ansamblu în general. Tot în acest studiu a fost determinat gradul de interes public pentru această problemă, a fost dezvăluit nivelul de implicare în soluția sa, precum și disponibilitatea de a lua măsuri pentru îmbunătățirea situației în ansamblu.

Cuvinte cheie: sărăcie, inegalitate sociala, salariul minim

Abstract: Many people know the problem of poverty in Russia. Although Russia has rather high economic indicators, life inside the country leaves much to be desired. This article is devoted to the study of the awareness of Russians about the problem of poverty in the Russian Federation and the world as a whole. Analyzed the results of a survey of different sexes, ages and with different levels of affluence in order to see the situation in the country and the world as a whole at present. Also in this study, the degree of public interest in this problem was determined, the level of involvement in its solution was revealed, as well as the willingness to take measures to improve the situation as a whole.

Key words: poverty, social inequality, minimum wage

Введение

В XXI веке бедность является частью любого современного общества, однако процент бедности варьируется по странам. Так и Россия не стала исключением и имеет достаточно высокий показатель для такой большой страны. Актуальность исследования обусловлена тем, что бедность в России растет, большинство населения страны не ознакомлено с проблемой, кроме того никакие меры по снижению этого показателя не работают. Однако с каждым годом все сильнее ощущаются последствия данной проблемы. Это выражается и как на уровне жизни населения, так и на экономическое развитие страны.

Целью работы является исследование бедности населения Российской Федерации.

Основными задачами исследования являются:

1. Рассмотрение проблемы бедности населения страны;
2. Разработка и проведение анкетирования среди 61 человека;
3. Проведение анализа полученных результатов

За последнее время в России заметно снизился уровень жизни и благосостояние населения. Проблема бедности быстро распространяется на территории страны. В данной ситуации все меры поддержки населения в неустойчивой экономической ситуации оказались не эффективными, чтобы предотвратить рост показателя бедности. Это привело к большему расслоению населения страны. Также можно отметить, что население не имеет четких понятий о проблеме бедности в стране и обвиняет во всем это государство. В числе группы риска находятся малообеспеченные семьи с детьми, малоимущие бедные слои населения, пенсионеры и отдельные категории работающего населения. Текущая ситуация в стране несет в себе риски социальной неустойчивости в региональном и национальном масштабах.

Методологическая основа исследования

На основе сравнительного анализа проведён теоретический обзор проблемы бедности населения России. За методологическую основу принято анкетирование, которое способствует выявлению уровня жизни населения и его осведомленность с данной проблемой.

Опрос был проведён за период с 1 апреля по 8 апреля 2020 года, в котором участвовало 61 человек. Из них 59% от 18 до 21 года и 37% старше 25 лет, остальные 4% от 21 до 25 лет.

Результаты

В результате анализа можно сделать следующие выводы:

1) 90 % опрошенных согласны с тем, что в России неблагоприятная финансовая ситуация, которая сильно влияет на обеспеченность ячеек общества, однако при этом 80% людей не могут назвать свою семью бедной;

2) Также 54% опрошенных утверждает, что максимальное различие, которое можно допустить между богатыми и бедными, должно быть не больше 2-3 раз. Причинами же социального неравенства 47 опрошенных считают: коррупция, взяточничество и воровство чиновников. Также весомой причиной можно отметить несправедливое распределение доходов. И последним пунктом стоит выделить неэффективная работа правительства в социальной сфере;

3) Кроме того, можно отметить, что население имеет плохую осведомленность о проблеме бедности. Так например, только 45% опрошенных могут точно назвать цифры по прожиточному минимуму, который составляет 11600 рублей в месяц. Хочется отметить, что в данный момент по официальным данным полученных на сайте РФ процент бедности в России составляет 11,7%. Что различается данными опроса, где 42,6 % считают, что бедность в России составляет от 25 до 40 % и 36,1 % от 12 до 25 %. Правительство РФ утверждает, что уровень бедности с каждым годом уменьшается, но по результатам опроса, где мнения разделились на 90/10, при которых большая часть утверждает, что уровень бедности наоборот растет;

4) Последним пунктом стоит отметить какие действия опрошенные предлагают для улучшения ситуации бедности в России: смена правительственной власти, предоставить больше бюджетных мест в учебных заведениях, поднять минимальную зарплату больше прожиточного минимума в 3 раза, грамотное перераспределение ресурсов страны (перерасчёт прибыли, грамотно выстроенная экономическая политика, нацеленная на поддержку малого среднего бизнеса, налоговые льготы и отмена налоговой ставки первый год), увеличение количества рабочих мест, стимулируя престиж данных профессий.

Обсуждение

По результатам данного опроса, можно сделать следующий вывод, что население страны находится в социально-неустойчивом состоянии. Несомненно люди понимают значимость данной проблемы, однако у них нет конкретных знаний о текущей ситуации в стране. Население убеждено, что главной причиной роста бедности в стране заключается в том, что правительство не справляется со своими обязанностями. Большинство опрошенных предлагает полную смену власти, изменение политики страны и главное перераспределения ее ресурсов. Да, конечно, в России нужны большие перемены в государственном управлении, однако даст ли это нужный результат? Не придут ли на места старых чиновников такие же люди, которые не смогут добиться повышения уровня жизни в Российской Федерации. Однако можно согласиться с такими предложениями, как поднятие минимальной заработной платы, грамотным перераспределением ресурсов страны и увеличением количества рабочих мест, стимулируя престиж данных профессий. Возможно, эти изменения приведут к положительной ситуации в стране.

Заключение

Большинство граждан России не имеют четкого представления об уровне бедности страны, более того они уверены, что все вина лежит на государстве и его неспособности решения данной проблемы. Большинство опрошенных не считают себя или свою семью бедной. Однако же больше 90% уверенно, что бедность в стране растет. Причиной же социального неравенства население считает взяточничество и коррупция.

Для решения проблемы бедности были предложены варианты:

1. Смена правительства и президента;

2. Проводить тщательную антикоррупционную политику;
3. Поменять тактику работы правительства;
4. Пересмотреть некоторые реформы и вообще пересмотреть полностью все методы и системы, по которым государство следует для достижения максимального развития.

Подводя итоги, следует отметить, что уровень жизни в России оставляет желать лучшего, россияне заинтересованы в процветании своей страны, однако их осведомленность в данной проблеме находится на низком уровне, многие даже не знают о прожиточном минимуме в стране или какой процент составляет уровень бедности в стране. Большинство граждан считают, что вина лежит на государстве, более того они уверены, что смена власти, изменения многих законов, снижение зарплат верхних слоев общества, увеличение доходов низших слоев населения может привести к решению этой проблемы. Однако с каждым годом уровень бедности в стране растет, проблемы малообеспеченных семей набирают оборот, и государство не справляется со своей задачей. К сожалению, пока никаких существенных изменений в государственной структуре не происходит.

Библиография:

1. Banca Mondială. Raport anual 2019.
2. Sadykov R. M. Probleme ale sărăciei și bunăstării populației în condiții de instabilitate a sistemelor socio-economice // Economie regională: teorie și practică. - 2017. - Nr 7. - S. 1299-1310.
3. Biglova GF Paradoxul sărăciei din Rusia bogată: o încercare de generalizări instituționale // Economie și management. - 2016. - Nr. 2 (124). - S. 16-21.
4. Galieva G. M., Aslaeva S. Sh., Gataullin R. F. Venituri și sărăcia populației din regiune: abordări de evaluare // Economie și antreprenariat. - 2016. - Nr. 11-1. - S. 853-856.
5. Karimov A. G. Problema sărăciei populației active ca factor în polarizarea spațiului economic pe diferite niveluri de teritorii // Economie și antreprenariat. - 2017.-№ 9-2. - S. 857-860.

EVALUAREA PERFORMANȚEI ACADEMICE A ORGANIZAȚIILOR DIN SFERA ȘTIINȚEI ȘI INOVĂRII CU PROFIL AGRONOMIC ÎN REPUBLICA MOLDOVA PRIN INTERMEDIUL TEHNICILOR NEPARAMETRICE

EVALUATION OF THE ACADEMIC PERFORMANCE OF AGRICULTURAL SCIENCE AND INNOVATION ORGANIZATIONS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA BY USING NONPARAMETRIC TECHNIQUES

Rodica REȘITCA, Șef Serviciu știință,
educație și extensiune rurală MADRM

Dragoș CIMPOIEȘ, doctor habilitat, profesor

Anatol RACUL, doctor, conferențiar universitar
Universitatea Agrară de Stat din Moldova

anatol.racul@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-8135-1897

Rezumat: Scopul lucrării constă în evaluarea adecvată a performanței academice a cercetătorilor din cadrul organizațiilor din sfera științei și inovării cu profil agronomic prin intermediul metodologiei neparametrice de analiză a anvelopării datelor. În rezultatul determinării ratingului performanței academice în opțiunea revenirii variabilei la scară este posibil de a determina resursele de îmbunătățire a activității personalului institutelor de cercetare cu profil agronomic prin calcularea funcției distanță pentru fiecare factor causal. Este prezentată implementarea aplicației soft de evaluare neparametrică care dă posibilitate de a face o analiză comparativă a performanței academice la toate nivelurile ierarhice a institutelor cu profil agrar în Republica Moldova.

Cuvinte cheie: performanță academică, DEA, institute de cercetare, sectorul agrar

Abstract: The aim of the paper is to evaluate carefully the academic performance of researchers in the organizations with agronomic profile in the science and innovation area through the nonparametric methodology of data envelopment analysis. As a result of evaluating the academic performance rating in the option of variable return to scale, it is possible to determine the resources for improving the staff activity of the research institutes with agronomic profile by calculating the distance function for each causal factor. It is presented the implementation of the nonparametric estimate software, which provide the possibility to do a comparative analysis of the academic performance at all hierarchical levels of the institutes with agricultural profile in the Republic of Moldova.

Key word: academic performance, DEA, research institutes, agronomic profile

INTRODUCERE

Sfârșitul secolului XX în Europa Centrală și de Est a fost marcat de profunde schimbări, care au avut loc în toate sferele vieții politice, economice și sociale, inclusiv în știință. Dezvoltarea social-economică în această perioadă a societății moderne a adus în prim-plan fenomene noi, a impus necesitatea utilizării unor modalități adecvate de abordare a lor, a readus în actualitate ideea, potrivit căreia evoluția, progresul societății sînt de neconceput în afara promovării relațiilor specifice economiei de piață, în general, și în afara reformelor în domeniul managementului activității științifice, în particular, în afara reformării relațiilor economice pe principii absolut noi¹.

După proclamarea independenței Republicii Moldova, sistemul moldovenesc de cercetare-dezvoltare s-a desprins din vastul sistem de cercetare-dezvoltare al fostei Uniuni Sovietice, guvernat de priorități, forme de organizare, finanțare și evaluare proprii. Ca rezultat al schimbărilor geopolitice care au avut loc în ultimul deceniu al secolului XX în Europa Centrală și de Est, în acest spațiu geopolitic au suferit schimbări radicale și prioritățile politice și organizatorice. Schimbările sociale, care au survenit după obținerea de către Republica Moldova a independenței și în perioada tranziției de la economia strict centralizată la economia de piață, au generat noi evoluții și tendințe în sistemul național de cercetare-

¹ Stratan A., Iliadi Gh, Particularitățile elaborării metodologiei cercetărilor științifice în proiectele economice fundamentale. In: Akademos, 2015, nr.1 (36), p. 133-138.

dezvoltare care, impuneau în mod imperios abordarea dintr-o nouă perspectivă și pe criterii principale noi a sistemului de cercetare-dezvoltare.

În tabelul 1 este prezentată ponderea tinerilor în numărul total al cercetătorilor care este foarte redusă, iar rata de substituție a cercetătorilor mai în vârstă nu a avut și nu are încă tendința de a atinge o valoare optimă. În perioada de tranziție la economia de piață alocațiile bugetare destinate cercetării s-au redus, astfel în 1991 cota-parte a alocațiilor bugetare pentru știință în PIB era de 0,76, iar în 2014 - de 0,39%. Din această cauză instituțiile de cercetare nu sunt asigurate cu aparatajul și tehnica modernă necesare, instituțiile de cercetare-dezvoltare se confruntă cu necesitatea de a căuta resurse financiare și venituri aleatorii. Totodată condițiile noi de activitate determină instituțiile de cercetare-dezvoltare să identifice un nou mecanism de gestionare a resurselor financiare atât a celor bugetare, cât și a celor extrabugetare. Acesta nu e un aspect negativ.

Tabelul 1. Date statistice privind numărul de cercetători, pe grupe de vârstă din cadrul organizațiilor din sfera științei și inovării, 2015

Indicator	Cercetători	din care: /	
		Doctori habilitați	Doctori în științe
Total	3315	384	1314
Până la 25 ani	144	-	-
25-34 ani	592	-	120
35-44 ani	574	15	286
45-54 ani	581	52	264
55-64 ani	736	102	329
65 ani și peste	688	215	315

Sursa: elaborat de autor în baza datelor BNS

Noile realități și noile condiții socio-economice, specifice perioadei de tranziție și de edificare a economiei de piață, imprimă noi particularități managementului instituțiilor științifice, care nu țin neapărat de activitatea de bază a acestora. Organizații de cercetare cu profil agronomic sunt obligate să-și desfășoare principalele activități legate de cercetarea științifică inovațională și tehnologică. Aici, putem menționa, activitatea de cercetare fundamentală și de cercetare aplicată având drept componente principale investigația științifică, tehnologia științifică, produsul științific și serviciul științific cât și de transformare a rezultatelor cercetării științifice în soiuri, hibrizi, planuri, scheme și documentații, etc, de materializare a lor în noi procese, produse și servicii sau de perfecționare a celor existente pentru a răspunde în mod direct cererii de pe piață, incluzând și activități de inginerie și proiectare tehnologică agricolă, activități de fabricare a unui model experimental agricol, realizând dezvoltarea, transferul și aplicarea rezultatelor cercetării în economie și societate în general cât și în mediul rural, în special¹ [1].

Totodată, activitatea de inovare și de transfer tehnologic reprezintă procesul de transformare a rezultatelor cercetărilor științifice, ale elaborărilor practice și/sau ale altor realizări tehnico-științifice finalizate (precum și ale cercetărilor științifice și elaborărilor ce țin de acestea) în cunoștințe științifice noi, în produse, servicii, procese, noi sau perfecționate, care corespund necesităților practice și cerințelor pieței și care sunt supuse procesului de transfer tehnologic și de comercializare. Respectiv, tot acest șir de activități este atribuit nemijlocit organizațiilor de cercetare care sunt persoane juridice cu orice tip de proprietate și formă juridică de organizare care, în calitate de activități de bază, efectuează cercetări științifice și/sau științifico-tehnologice, științifico-organizatorice, consulting științific, practică instruirea cadrelor științifice prin intermediul studiilor universitare, postuniversitare și de perfecționare. Totalitatea acestor activități complexe este desfășurată nemijlocit de către cercetătorii științifici având studii superioare specializate obligatoriu și să aplice cu un grad înalt al profesionalismului în activitățile din sfera științei și inovării calificate, prin intermediul abilităților și cunoștințelor în domeniul științific cu profil agricol.

¹ Canțer V. Ratingul actualizat al instituțiilor de cercetare acreditate din Republica Moldova: 1 ianuarie 2013. In: Akademos, 2013, nr. 1 (28), p. 15-24.

Conform datelor primare evidențiem că este o tendință instabilă a numărului personalului științific (fără cumularzi) în organizațiile de cercetare, care în 2009 a fost un număr de 3561 de persoane, în următorii ani este o descreștere cu 294 persoane față de 2010, în 2011 la fel o descreștere cu 189 de persoane, în 2012 este o descreștere cu 223 de persoane, în 2013 este o descreștere cu 311 persoane, față de 2014 la fel o descreștere cu 246 persoane și față de anul 2015 o descreștere cu 193 persoane. Cel mai înalt număr de persoane constat în perioada corespunzătoare a fost, respectiv în anul 2009, cu un număr de 3561 persoane iar cel mai mic număr de cercetători sa constat în 2013 cu un număr de 3250 persoane. Această descreștere semnificativă și constantă a numărului de cercetători, se datorează în special a exodului masiv de cetățeni din RM, cât și a atractivității joase a domeniului respectiv de cercetare, inovare și dezvoltare. Dacă să identificăm care este cota personalului științific din cadrul organizațiilor de cercetare cu profil agronomic în comparație cu cel pe țară atunci constatăm următoarea situație, în 2009 a fost o cotă de 16,2 % din total, respectiv în acest an a fost cea mai mare cotă a cercetătorilor din cadrul organizațiilor de cercetare cu profil agronomic în perioada dată, premergător cota procentuală este în descreștere constantă. În 2010 sa constat o cotă de 15,2 % din total, în 2011 a fost o cotă de 14,6 %, în 2012 sa constat o cotă de 14,5 %, în 2013 o cotă de 12,3 %, în 2014 o cotă de 12,4 %, iar în 2015 sa constat o cotă de 12,0 %. După cum vedem că cea mai înaltă cotă în cadrul organizațiilor de cercetare cu profil agronomic în comparație cu cel total pe țară a fost obținută în 2009, cu o cotă de 16,2 %, iar cea mai mică cotă sa constat în 2015, cu cota de 12,0 %. Dacă să analizăm structura calității personalului științific din cadrul institutelor de cercetare în sfera științei și inovării cu profil agronomic în perioada corespunzătoare din punct de vedere procentual, constatăm următoarea situație: gradul de doctor habilitat în științe – este situat în limita de 10,7 % – 11,7 %, nivelul cel mai inferior fiind constat în 2009, iar cel mai înalt fiind în 2011 și 2012, din 2012 acest indicator este în descreștere continuă; gradul de doctor în științe – are o dinamică mai variabilă, și reprezintă limitele între 38,6 % – 41,0 %, nivelul inferior fiind constat în 2009, iar cel mai înalt nivel atins fiind în 2013, iar din 2013 este o descreștere constantă; ceea ce privește indicatorul lipsa deținerii gradului științific de doctor în științe la fel a fost destul de variabilă și sa situat în limitele dintre 47,5 % – 50,7 %, nivelul superior fiind constat în 2013, iar cel mai jos nivel fiind în 2009.

În cadrul cercetării a fost evaluată performanța academică a cinci institute cu profil agronomic pe o perioadă de cinci ani:

- Institutul Științifico - Practic de Horticultură și Tehnologii Alimentare. (ISPHTA). (mun. Chișinău, or. Codru, str. Vierul, 59);
- Institutul Științifico Practic de Biotehnologii în Zootehnie și Medicină Veterinară. (ISPBMZMV). (r-nul. Anenii Noi, s. Maximovca);
- Institutul de Fitotehnie „Porumbeni”. („Porumbeni”) (r-nul. Criuleni, com. Pașcani);
- Institutul de Cercetări pentru Culturile de Câmp „Selecția”. („Selecția”). (mun. Bălți, str. Calea Ieșilor, 28);
- Institutul de Tehnică Agricolă „Mecagro”. („Mecagro”) (mun. Chișinău, str. Miron Costin, 7).

Referitor la analiza structurală a calității personalului științific din cadrul organizațiilor de cercetare cu profil agronomic în perioada corespunzătoare, constatăm următoarea situație: indicatorul privind gradul de doctor habilitat în științe – este situat în limitele de 6,6 % – 8,7 % din cadrul acestor cinci organizații, nivelul inferior fiind constat în 2009, iar cel mai înalt nivel fiind în 2015; gradul de doctor în științe, nemijlocit din cadrul acestor cinci organizații – are o dinamică mai variabilă și reprezintă limitele între 29,9 % – 36,1 %, nivelul inferior fiind constat în 2009, iar nivelul superior fiind constat în 2010; iar lipsa deținerii gradului științific de doctor în științe din cadrul acestor cinci organizații, la fel a fost destul de variabilă și sa situat în limitele dintre 56,0 % – 63,5 %, , nivelul inferior fiind constat în 2010, iar cel mai înalt în 2009. Acest indicator deține cea mai mare cotă din punct de vedere a calității personalului științific și este un fenomen dezavantajos pentru aceste organizații. Respectiv, datele acestui indicator demonstrează un trend destul de variat, și totuși ar fi binevenit ca managementul organizațional din cadrul organizațiilor de cercetare trebuie să-i mobilizeze și motiveze activ pe tinerii cercetători sau cei care nu dețin gradul științific de doctor în susținerea cât mai curând a tezei de doctor în științe¹.

¹ Sîrbu A., Cimpoieș D. Analiza comparativă a managementului performanței academice din cadrul învățământului superior din Republica Moldova. In: Международная научно-практическая конференция. Комрат: Комратский Государственный Университет. 2017, 26-31 ст.

METODOLOGIA CERCETĂRII

Dinamismul în creștere al activității de cercetare a generat apariția unor noi modalități de organizare și finanțare a activității de cercetare, inclusiv prin instituții private de cercetare, administrate de universități publice sau întreprinderi private, dar finanțate din bugetul public sau al unor societăți comerciale cu răspundere limitată. După mai bine de un secol de dominație a domeniului public de cercetare, care a reclamat o creștere importantă a cheltuielilor efectuate de guverne în această direcție, a condus la o schimbare importantă de atitudine, conștientizarea necesității evaluării critice a efortului și rezultatelor obținute în cercetare.

În perioada anilor 1990-2019, s-au înregistrat următoarele schimbări în performanța academică a cercetării:

- apariția unor domenii noi de cercetare, care necesitau susținere din partea sectorului public; cum ar fi mediul natural, informatica și biotehnologiile ș.a.;
- globalizarea economiei și instituțiilor sociale, în care urmează să fie aplicate rezultatele cercetărilor;
- dezvoltarea cercetării din învățământul superior etc.

Toate aceste schimbări au condus la necesitatea adaptării organizațiilor publice la noile condiții. Aceasta s-a realizat prin diversificarea activităților, prin căutarea de noi surse de finanțare, cedarea unor domenii industriei (de ex. cercetările legate de construirea și exploatarea centralelor nucleare) și dezvoltarea unor activități proprii. Performanțe de proporții mondiale au fost înregistrate în Germania: institutele Fraunhofer Gesellschaft (axate pe cercetarea aplicativă) sau Max Plank Gesellschaft (axate pe cercetarea fundamentală), în Franța Laboratoarele CNRS-ului, în SUA – Centrele de cercetare-dezvoltare cu Finanțare Federală, în Japonia Institutul Național de Cercetare pentru Poluare și Resurse. Interacțiunea dintre cele două componente din sistemul de cercetare-dezvoltare - învățământul superior - industrie este realizată de instituțiile publice de cercetare în calitate de intermediar. Cercetarea din industrie a fost orientată, prin tradiție, spre inovațiile tehnologice. Mai târziu însă a început promovarea unor proiecte de cercetare pe termen lung. În școala superioară activitatea de cercetare este axată în principiu pe știința fundamentală. În ultimele decenii o evoluție ascendentă s-a observat în special în dezvoltarea sistemică a domeniilor a științei. Drept confirmare poate servi dezvoltarea domeniului ce ține de dezvoltarea domeniilor știință- tehnologie. Generalizând cele menționate, se poate conchide că drept dovadă servesc biotehnologiile. Creșterea gradului de interacțiune în sistemul de cercetare- dezvoltare se observă și în alte sfere de activitate a sistemului de cercetare-dezvoltare. În școala superioară formarea pentru cercetare se face prin însăși practica cercetării - fundamentale sau aplicative, cercetarea universitară asigură totodată continuitatea sistemului cercetării. Organismele publice de cercetare oferă o bază științifică și tehnică pentru elaborarea sistemului de reglementări în domeniul științei-tehnologiei ceea ce determină capacitatea de inovare. Este de remarcat, că în țările OECD, alocațiile destinate cercetărilor din cadrul învățământului superior sunt comparabile cu alocațiile destinate cercetării în organizațiile publice. Se consideră că prin introducerea activității de cercetare în universitate la mijlocul secolului XIX a adus o schimbare majoră în viața și învățământul universitar, cunoscută ca prima revoluție academică. Wilhelm von Humboldt a inițiat crearea unei noi universități la Berlin, dotată cu echipamente care să permită profesorilor desfășurarea, pe lângă activitatea didactică, și a activității de cercetare. În felul acesta s-a născut sistemul de institute (cu laboratoare proprii, biblioteci și personal de cercetare) care formează universitatea modernă [3].

Astfel, obiectivele activității universitare de cercetare au un caracter triplu: educația, pregătirea prin cercetare, cercetarea propriu- zisă. Pregătirea completă și formarea în spiritul know-how-ului a viitorilor cercetători se realizează prin implicarea lor directă în această muncă necesară pentru desfășurarea viitoarei lor activități. În plus, pentru ca o persoană să poată conduce lucrări de cercetare este necesar ca ea însăși să fie un bun cercetător. Mai mult, plasarea activității de cercetare în universități face posibil accesul direct și rapid al viitorilor specialiști la cele mai noi descoperiri, ceea ce permite transferul operativ al cunoștințelor din sectorul cercetării în cel aplicativ.

Condițiile pe care le oferă activității de cercetare în instituțiile universitare se caracterizează prin:

- autonomie la nivel tematic, în modul de selectare și angajare a personalului etc., dar care poate avea și consecințe negative. Fiind asociată unui anumit tradiționalism, activitatea de cercetare-dezvoltare poartă un caracter conservator;
- prin continuitatea, care oferă condiții pentru cercetarea unei teme pe termen lung;
- specializarea pe discipline, care oferă soluții pentru probleme reale pe baza rezultatelor

cercetărilor fundamentale;

- costul ieftin al forței de muncă a studenților din ultimii anii de studii și a doctoranzilor.

Prin tradiție, în instituțiile universitare se desfășoară activitatea de cercetare fundamentală. În ultimele două decenii cercetarea universitară abordează tot mai frecvent teme de cercetare în concordanță cu cerințele pieței. Ultimele evoluții în sistemul cercetării- dezvoltării induc ideea celei de a doua revoluții academice în condițiile căreia universităților le revine un segment în dezvoltarea economică. În acest sens este instructivă experiența țărilor dezvoltate ale lumii, îndeosebi a SUA, care au acumulat o bogată experiență teoretică și practică în domeniul centrelor de inovare și afaceri, cunoscute mai ales ca incubatoare de afaceri (B.I.C.) sau incubatoare de tehnologie (T.I.C.). Activitatea lor este asociată cu cea de promovare a întreprinderilor mici și mijlocii, care în multe țări ale lumii a devenit politică de stat.

În ultimii ani, mai multe studii au fost efectuate pentru a determina performanța academică și eficiența ei din cadrul organizațiilor din sfera științei și inovării cu profil agronomic, folosind metoda anvelopării datelor. Lista variabilelor endogene și exogene necesare pentru evaluarea ratingului neparametric cu ajutorul aplicației DEA_UASM:

Y_1 – gradul științific sau lipsa acestuia de către cadrul didactic/personalului științific la momentul evaluării (fără grad științific - 1, doctor în științe - 2 și doctor habilitat în științe - 3);

Y_2 – reprezintă caracteristica funcției personalului științific corelând între postul ocupat de către angajat în instituțiile din sfera științei și inovării în Republica Moldova;

X_1 – numărul de participări cu teze, comunicări la conferințe (simpozioane) științifice republicane și internaționale;

X_2 – numărul de publicații internaționale (alte articole);

X_3 – numărul de publicații naționale (brevete de invenții, articole din reviste (categoria A,B,C; și din alte reviste și culegeri));

X_4 – numărul de publicații (monografii, manuale) republicane și internaționale;

X_5 – numărul de publicații ((lucrări didactice, capitole (culegeri, note de curs) în monografii și culegeri)) republicane și internaționale);

X_6 – numărul de participări în cadrul proiectelor internaționale și naționale ca conducător;

X_7 – numărul de participări în cadrul proiectelor internaționale și naționale ca membru;

X_8 – perioada de studii în doctoratură (până la 25 ani – 6; de la 25-30 ani – 5; de la 30-35 ani – 4; de la 35-40 ani – 3; peste 40 ani – 2; lipsa studiilor în doctoratură – 1);

X_9 – vârsta deplină la obținerea gradului științific de doctor (până la 25 ani – 6; de la 26-30 ani – 5; de la 31-35 ani – 4; de la 36-40 ani – 3; peste 41 ani – 2; lipsa obținerii gradului științific de doctor – 1.);

X_{10} – promovarea realizărilor științifice în mass-media și articole de popularizare a științei în ziare, reviste, etc;

X_{11} – participări la manifestări științifice, expoziții, work-shop-uri, târguri, mese rotunde;

X_{12} – datele privind deplasările și stagiarele cercetătorilor¹.

REZULTATE

În rezultatul prelucrării datelor primare cu ajutorul aplicației DEA_UASM a fost calculat ratingul institutelor de cercetare în sfera științei și inovării cu profil agronomic a Republicii Moldova. O componentă importantă din cadrul institutelor de cercetare în sfera științei și inovării cu profil agronomic este structura personalului pe grupe de vârstă. Acest indicator este determinat în mare măsură de fluxul personalului angajat și eliberat din funcțiile corespunzătoare. Echilibrul instabil dintre angajare și eliberare generează la nivelul unei organizații o anumită structură pe grupe de vârstă și sexe. Aceasta nu are consecințe numai asupra ritmului de întinerire a personalului dar și asupra dezvoltării organizaționale la nivel local sau regional, nivelului competitivității și a infrastructurii științifice de inovare și dezvoltare. O pondere ridicată a personalului tânăr, de exemplu înseamnă că în viitorul apropiat, organizația respectivă poate deveni o sursă puternică de forță de muncă calificată în special de cei tineri. Respectiv, este necesar de efectuat o analiză a numărului de cercetători repartizați pe grupe de vârstă din cadrul institutelor de cercetare în sfera științei și inovării cu profil agronomic conform tabelului 1.

¹ Duguleană L., Duguleană C. Data Envelopment Analysis for the efficiency of Academic Departments. In: Bulletin of the Transilvania University of Brașov, Series V, Economic Sciences, vol. 8 (57), no. 2, 2015, p. 453-468.

Structura cercetătorilor pe grupe de vârstă din cadrul organizațiilor din sfera științei și inovării relevă următoarea situație: din numărul total de 3315 cercetători, cea mai mare cotă aparține celor cercetători care au vârsta cuprinsă între limitele de 55-64 ani, ceea ce constituie 22,2 % din totalul cercetătorilor pe țară, următoarea categorie care cuprinde vârsta între anii de peste 65, reprezintă 20,7 % din total ceea ce însumând ambele categorii fruntașe privind acest indicator demonstrează că aceste două categorii se apropie practic de plafonul de 50,0 % din total privind grupele de vârstă a cercetătorilor din cadrul institutelor de cercetare în sfera științei și inovării cu profil agronomic. Pe când cea mai joasă cotă aparține categoriei de cercetători care au vârsta cuprinsă între limitele de până la 25 ani, ceea ce reprezintă 4,3 % din total. Aceasta încă odată demonstrează că cercetările efectuate în capitolele anterioare sunt asemănătoare cu indicatorul privind vârsta cercetătorilor implicați în activitățile de cercetare, inovare și dezvoltare și care este destul de înaintată, ceea ce necesită modificări radicale în domeniul respectiv privind atragerea tinerilor specialiști în activitățile corespunzătoare. Analizând, aspectul calitativ privind grupele de vârstă din cadrul institutelor de cercetare în sfera științei și inovării cu profil agronomic relevă următoarea situație: privind cercetătorii care dețin gradul științific de doctor habilitat, atunci este și evident că cota cea mai mare este atribuită categoriei de vârstă care depășesc 65 ani, cu 56 % din total, următoarea categorie este atribuită grupei de vârstă între 55 – 64 de ani, ceea ce reprezintă 26,6 % din total, iar cea mai joasă cotă este atribuită categoriilor de vârstă de până la 25 de ani și 25 – 34 de ani, ceea ce reprezintă zero procente din total. Următorul indicator privind cercetătorii care dețin gradul științific de doctor în științe, atunci aici evidențiem practic aceeași situație ca și în cazul celor cercetători care dețin gradul științific de doctor habilitat, în schimb întâietatea este repartizată cu cota cea mai mare categoriei de vârstă care este cuprinsă între 55 – 64 ani, cu 25 % din total, iar următoarea categorie este atribuită grupei de vârstă care depășește 65 de ani, ceea ce reprezintă 24 % din total, iar cea mai joasă cotă este atribuită categoriei de vârstă de până la 25 de ani, ceea ce reprezintă zero procente din total.

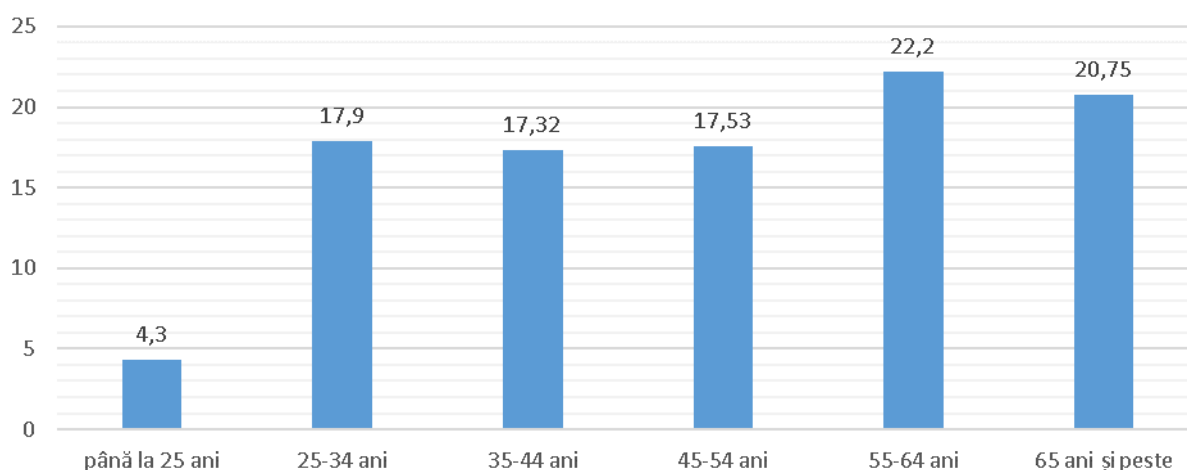

Figura 1. Numărul de cercetători, cota procentuală din cadrul organizațiilor de cercetare, 2015

Sursa: elaborat de autor în baza datelor BNS.

După efectuarea unei analize a personalul științific din punct de vedere calitativ și a grupelor de vârstă, vom efectua un studiu privind organizațiile care oferă studii de doctorat și dinamica categoriei respective de cercetători în perioada 2009-2015, figura 1.

Din numărul total de 44 instituții care au oferit studii de doctorat pe țară începând cu 2009 sa intensificat numărul acestora și sa ajuns până la 50 de instituții în 2015 care au oferit acest tip de activitate. Totodată, dinamica numărului de instituții pe țară care au oferit studii de doctorat sunt reprezentate în felul următor: în 2009 erau 44 de instituții; în 2010 - 45 de instituții; în 2011 - 46 de instituții; în 2012 - 47 de instituții; în 2013 - 49 de instituții; în 2014 - 50 de instituții și în 2015 - 50 de instituții. Respectiv, începând cu 2009, numărul institutelor de cercetare în sfera științei și inovării cu profil agronomic cu activitate care au oferit studii de doctorat, au fost 29 unități din totalul pe țară, respectiv a fost o creștere cu 2 organizații, ajungând până la un număr de 31 unități în 2015. Numărul de doctoranzi care au efectuat studiile de doctorat în perioada corespunzătoare în cadrul institutelor de cercetare în sfera științei și inovării cu profil agronomic în comparație cu cel național este destul de variat, și are diferențe aproximativ între 7,1 % - 15,2 %, începând cu 2009, care a constituit un număr de 1601 de doctoranzi iar în 2015 această cotă a ajuns până la un număr de 1751 de doctoranzi.

În cadrul celor cinci organizații de cercetare cu profil agronomic, care la fel au oferit studii de doctorat, în perioada corespunzătoare putem constata următoarea situație, în comparație cu numărul total de doctoranzi din țară că în 2015 în cadrul acestor organizații își făceau studiile de doctorat 58 persoane, ceea ce reprezintă 3,3 % din total pe țară, iar în 2014 este o descreștere cu o persoană, ceea ce reprezintă 3,5 % din total pe țară. În perioada anterioară sa evidențiat următorul flux de doctoranzi din cadrul celor cinci organizații: anii 2013 și 2012 – 59 de doctoranzi, ceea ce a reprezentat 3,9 % și 4,0 % din totalul pe țară ; în 2011 – 58 de doctoranzi, ceea ce a reprezentat 3,7 % din totalul pe țară; în 2010 - 53 de doctoranzi, ceea ce a reprezentat 3,4 % din totalul pe țară și practic a constituit perioada cu cel mai scăzut număr de cercetători care își efectuau studiile de doctorat; iar în 2009 – cu un număr de 56 doctoranzi, ceea ce a reprezentat 3,5 % din totalul pe țară.

Dacă să efectuăm o comparație privind numărul de absolvenți ai doctoratului în cadrul celor cinci institutelor de cercetare în sfera științei și inovării cu profil agronomic și cel pe țară, atunci avem următoarele date: anul 2009 – 2 absolvenți; anul 2010 – 9 absolvenți; anii 2011, 2012 și 2015 – 7 absolvenți; anul 2013 – 13 de absolvenți; anul 2014 – 2 absolvenți. Cota procentuală acestui indicator variază între limitele de 0,54 % și 3,72 %, pe când cel mai jos nivel a fost identificat în 2014 iar cota cea mai mare a fost obținută în 2013. Referitor la numărul tezelor elaborate de doctor în științe comparativ cu numărul de absolvenți de doctorat din cadrul celor 5 organizații, avem următoarea situație: în anul 2009 a fost o pondere de – 2,11 % din total; anul 2010 – 0,96 % din total; în anul 2011 – 0,53 % din total; anul 2012 – 1,69 % din total; anul 2013 – 0,60 % din total; anul 2014 – 1,31 % din total; iar în anul 2015 – 2,78 % din total.

Tabelul 2. Date statistice privind numărul organizațiilor și doctoranzilor din cadrul organizațiilor de cercetare cu profil agronomic, 2009-2015

Indicator	Anii						
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Organizații cu activitate de doctorat. Total	29	30	31	31	31	31	31
Doctoranzi, persoane. Total	1601	1550	1556	1485	1522	1628	1751
Absolvenți, persoane. Total	335	422	318	380	349	368	351
Au fost elaborate teze. Total	285	209	190	178	165	153	144
Au fost elaborate teze. (cinci organizații de cercetare cu profil agronomic)	6	2	1	3	1	2	4

Sursa: elaborat de autor în baza datelor BNS

Din datele inițiale privind numărul de teze elaborate pe țară, constatăm că în această perioadă este o descreștere constantă, de la 285 de teze elaborate în 2009, până la 144 de teze elaborate pe țară în 2015, totuși, observăm că în cadrul celor cinci organizații ponderea indicatorului respectiv este destul de variată și se evidențiază cu o cotă minimală de 0,53%, în 2011 din total, iar cea mai mare cotă de 2,78 % din total, a fost obținută în 2015. Fiecare tip de organizație de sine stătător decide cum se va organiza, gestiona și derula aspectul managerial. Referitor la prezentul studiu, vom derula analiza pe verticală, începând de la superior finisând cu cel inferior. Performanța academică trebuie să fie prioritară tuturor institutelor de cercetare în sfera științei și inovării indiferent de profil, totuși cele cu profil agronomic sunt specifice și este necesar de a atrage o atenție mai deosebită. Metoda analizei anvelopării datelor DEA, permite prelucrarea unui număr destul de mare de itemi, respectiv noi am utilizate această aplicație în cadrul studiului dat. Prima poziția în top este deținută de către IȘPBZMV cu ratingul de 0,799 unități, ceea ce reprezintă cu 0,050 unități mai mult decât media pe toate cele șase organizații cu profil agronomic. Celelalte patru organizații au un scor mai mic decât media pe organizații, respectiv: IȘPHTA – cu 0,015 unități mai puțin; „Porumbeni” și „Mecagro” – cu 0,029 unități mai puțin; și „Selectia” – cu 0,076 unități. În perioada analizată, respectiv anii 2009-2015, în eșantionul care reprezintă institutelor de cercetare în sfera științei și inovării cu profil agronomic, noi ne-am axat cercetarea pe cele cinci organizații. Respectiv, în cadrul acestor cinci institutelor de cercetare în sfera științei și inovării cu profil agronomic în total au fost sistematizate treizeci și nouă de laboratoare, conținutul acestora și denumirea completă a tuturor.

DISCUȚII

Centrele de inovare și afaceri sunt de fapt niște instrumente de încurajare și susținere a micilor

întreprinzători, care nu dispun de mijloace financiare sau de capacitatea managerială necesară. Acestea înlesnesc transferurile de tehnologie prin valorificarea rezultatelor cercetărilor științifice. Ele se manifestă ca laboratoare-școală pentru micii întreprinzători care generează idei, dar care nu au cunoștințele și capitalul necesar pentru inițierea unei afaceri. Concepute în acest fel, centrele de inovare și afaceri sunt niște instrumente de transfer tehnologic imprimând acestui proces dinamism și operativitate, care de multe ori este marcat de numeroase deficiențe, cum ar fi: lipsa experienței manageriale, financiare și de marketing, lipsa capitalului, dificultatea obținerii materiilor prime, piața de capital limitată, lipsa societăților de risc sau a fondurilor de garantare a creditelor pentru micii întreprinzători, lipsa unei politici bine documentate și promovate de încurajare a investițiilor în domeniul productiv etc.¹ [4].

Caracterul benefic al asocierii incubatoarelor de afaceri și tehnologie cu instituțiile de învățământ superior sau cu alte institute de cercetare a fost demonstrat și de experiența altor țări dezvoltate. Bunăoară, în SUA există 50 de incubatoare universitare. Acestea oferă servicii de închirieri de spații, echipamente de birou, secretariat de asistență tehnică. În managementul de incubatoare participă și cadrele universitare. Această modalitate de realizare a cercetării universitare permite transferul de tehnologii către micii întreprinzători. În început serviciile se oferă gratuit, pe baza unui contract, prin care întreprinzătorul va achita serviciile în momentul obținerii profitului. La cele menționate mai sus vom adăuga că, inițierea și dezvoltarea unei afaceri în mediul universitar sau al institutelor de cercetare oferă și alte avantaje, inclusiv credibilitate, autoritate pe piață, acces larg la cele mai diverse resurse și informații de ultimă oră, servicii de înaltă calitate și experiență managerială. Toate aceste avantaje conferă șanse suplimentare de succes. O practică bogată în acest sens a acumulat Canada. În condițiile economiei de piață incubatoarele de tehnologie sunt niște instrumente de transfer accelerat de tehnologii pentru deservirea antreprenorilor. Aceasta oferă credibilitate și le susține debutul și afirmarea pe piață, permite accesul la capital și participarea la programele de instruire și recalificare. Un moment important în negocierea licențelor, ocrotirea drepturilor de autor, asigurarea accesului la expertize. În ultimă instanță, incubatoarele de tehnologii le oferă studenților șansa de a se încadra în activitatea de cercetare, perspectiva de a deveni angajați, posibilitatea de a obține licență pentru tehnologii noi. Efectul benefic al activităților de tehnologii se răsfrînge și asupra universităților în ansamblu prin creșterea responsabilității și autorității în administrarea centrelor de cercetare, posibilităților de obținere a unor fonduri, crearea locurilor de muncă pentru cei mai buni absolvenți, dezvoltarea unor centre de cercetare și producție pentru școala superioară.

Potrivit sistemului de clasificare a cercetărilor științifice pe diferite criterii, elaborat de Academicianul Remus Raduleț, cercetarea fundamentală constituie o componentă rezultată din folosirea principiului elementelor cunoașterii promovate prin cercetare și se deosebește de cea secundară prin faptul că ea extinde limitele cunoașterii umane, în timp ce cercetarea secundară nu face decât să detalizeze această cunoaștere. Pentru analiza modului de valorificare a rezultatelor, vom insista asupra căilor de propagare a acestora, care, în viziunea noastră, se realizează prin intermediul publicațiilor științifice și prin propagare prin mijloace audio-vizuale, participările la conferințe, seminare, sesiuni de comunicări științifice. Atunci când se va proceda la evaluarea valorificării rezultatelor unei unități de cercetare, a unui grup de cercetători sau a unui om de știință, în calitate de indicatori de evaluare pot servi, participarea la astfel de manifestări științifice și frecvența aparițiilor în publicațiile științifice, precum și caracterul inovativ al acestor publicații și participări. Dezvoltarea sistemelor moderne de informare documentară și accesul la bazele de date specializate de mare importanță a avantajat în mod deosebit cercetătorii prin faptul că publicarea rezultatelor cercetării în reviste de circulație internațională a devenit destul de operativă și eficientă. Este interesant faptul că, concomitent cu dezvoltarea sistemelor de circulație a informațiilor științifice scrise, s-a înregistrat o creștere a interesului pentru întâlnirile nemijlocite ale oamenilor de știință din sfere conexe de activitate din întreaga lume. Aceste reuniuni sunt considerate și, pe bună dreptate, ca generatoare de idei și creatoare de valori.

A devenit o practică obișnuită elaborarea unor programe de cercetare eșalonate pe 2-3 ani, cu participarea reprezentanților mediilor științifice din întreaga lume, în care este precizată tematica, termenele de prezentare a comunicărilor, numărul participanților, precum și alte informații utile. Este de menționat de asemenea că numărul participanților din partea unei organizații de cercetare la publicații și

¹ Legea Republicii Moldova privind pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova 2020” Nr.166 din 11.07.2012. Publicat: 30.11.2012 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 245/247.

întâlniri internaționale de specialitate pot fi luate în calcul la evaluarea performanțelor în cercetarea fundamentală și la alocarea resurselor financiare. Principalele obiective ale cercetării fundamentale într-o țară mică cum este Moldova ar trebui să-l constituie crearea condițiilor pentru creșterea prestigiului cercetătorilor noștri pe plan internațional. Deși relațiile între cercetarea fundamentală și cea aplicativă a fost obiectul multiplelor studii, în procesul științific managerial nu întotdeauna aceste relații sunt luate în calcul. Valorificarea rezultatelor din cercetarea aplicativă și de dezvoltare, poate fi realizată prin asigurarea că factorul esențial în acest caz îl constituie funcționarea sistemului integrat: știință - tehnologie - piață – știință.

Rezultatele cercetării depind atât de performanța fiecăruia din aceste trei elemente în parte, cât și de capacitatea relațională dintre ele. Este cunoscut faptul că cercetarea aplicativă este realizată prin tehnologii industriale, care de cele mai multe ori în aspect științific are obiective precise și că utilizarea unor tehnologii eficiente, nu duce numai la satisfacerea unor necesități, dar și la impulsionarea unor noi cercetări. După cum menționa un cunoscut specialist în istoria științei Derek de Solia Price, săgeata cauzalității istorice este orientată în mare măsură de la tehnologie către știință . în S.U.A, bunăoară, în orientarea cercetării științifice aplicative, mult timp se considera că dezvoltarea științei duce implicit la dezvoltarea tehnologiei și în ultima instanță la prosperitate. Potrivit acestei logici, tehnologia rezultă direct din cercetare, astfel din promovarea cercetării va rezulta o tehnologie nouă. Oponenții acestei ipoteze, cunoscând mai bine procesele economice, au apreciat-o ironic teoria copacului unic , adică a cercetării percepute ca o rădăcină, din care creșterea naturală dă naștere frunzișului și fructelor valorificării prin tehnologie. Inconsistența acestei teorii este confirmată și de faptul că aplicarea tehnologiei implică un anumit potențial industrial, asociat cu o multitudine de alți factori, precum și de relația cu piața. Teoria copacului unic a fost adaptată la mai multe genuri de activități, care formează un sistem similar celor ecologice, constituit din știință, tehnologie, industrie și piață, guvernate de propriile legi într-o armonie deplină.

În acest context, în studiile de specialitate au fost lansate numeroase critici la adresa unor programe de cercetare, finanțate din bugetul public, care au ignorat cerințele pieței la etapa elaborării tematicii de cercetare , subvenționând cu prioritate anumite tehnologii mari , fără a se ține seama de necesitățile și cerințele industriei naționale (exemplul cercetarea spațială în fosta Germanie Federală), care nu avea capacitățile necesare aplicării unei astfel de tehnologii, în timp ce tehnologiile pasibile de a fi utilizate în întreprinderile mici și mijlocii au rămas în afara câmpului vizual al cercetătorilor. În ultimul timp se atestă o necesitate în ceea ce privește conexarea cercetării, industriei și a pieței într-un sistem flexibil, capabil să răspundă imperativelor subsistemelor. Includerea pieței în acest sistem nu înseamnă numai crearea capacităților de absorbție a unor produse sau servicii, ci stabilirea condițiilor pe care acestea trebuie să le îndeplinească. Aceste condiții sunt celea care vizează în special calitatea și prețul. În condițiile țării noastre, la etapă de tranziție, sistemul cercetare-industrie-piață nu funcționează eficient; printre altele, legăturile între aceste trei verigi sunt aproape inexistente sau imprevizibile. Credem că trebuie depuse eforturi susținute pentru a institui un sistem de valorificare a rezultatelor cercetării bazate pe libera concurență.

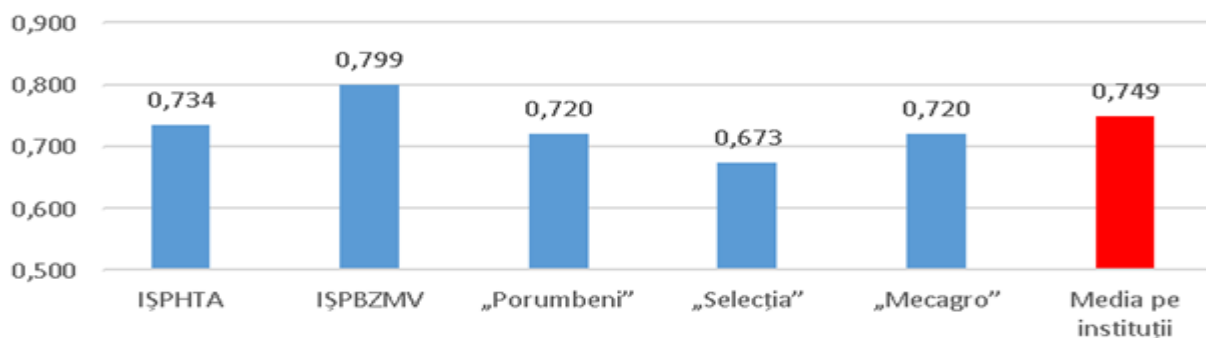

Figura 2. Performanța academică a învățământului superior agronomic și cercetare la nivel strategic, 2015

Sursa: elaborat de autor în baza anchetării.

Referitor la aspectul strategic al celor cinci institutelor de cercetare în sfera științei și inovării cu

profil agronomic, conform, figura 2, atunci constatăm că cel mai înalt nivel și unicul care are un scor al performanța academică care depășește media pe eșantion este deținut de către organizația „IȘPBZMV”, cu un scor de 0,799, ceea ce reprezintă o cotă mai mare decât media pe eșantion cu 0,050 unități. Poziția a doua este obținută de către organizația „IȘPHTA”, care a obținut scorul de 0,734 unități, ceea ce reprezintă o cotă mai mică decât media pe eșantion cu 0,015 unități. Celelalte trei organizații au un scor mai jos decât media pe universitate, acestea sunt: „Porumbeni” și „Mecagro” – cu un scor de 0,720 unități și au un decalaj mai mic cu 0,029 unități și „Selecția” – cu 0,076 unități față de media pe eșantion. Respectiv, managementul operațional în cadrul acestor instituții care au obținut un scor mai jos comparativ cu media pe eșantion, trebuie să întreprindă măsuri directe și active pentru a fructifica performanța academică, cel puțin prin implicarea mai activă în elaborarea noilor soiuri și hibridi omologate, participarea activ în cadrul conferințelor științifice, publicarea monografiilor, articolelor științifice cu factor de impact, în cadrul proiectelor de cercetare naționale și internaționale, inclusiv, și alte măsuri academice, științifice și de cercetare. Laboratoarele de cercetare, la fel sunt componente indispensabile ale institutelor de cercetare în sfera științei și inovării cu profil agronomic și sunt încadrate în componența operațională a acestora. Respectiv, în baza rezultatelor obținute, conform metodei analizei anvelopării datelor DEA, am efectuat o analiză separată doar pentru un laborator de cercetare, acesta fiind laboratorul „Pepinierit și tehnologii moderne pomicole”, care face parte din componența „IȘPHTA”, motivul alegerii acestui laborator a fost argumentat prin numărul cel mai mare a cercetătorilor din cadrul cele cinci institutelor de cercetare în sfera științei și inovării cu profil agronomic. În continuare vom elabora și determina clasamentul celor mai bine clasate zece laboratoare de cercetare privind performanța academică din cadrul celor cinci institutelor de cercetare în sfera științei și inovării cu profil agronomic. Conform tabelul 2 este sistematizată informația privind: denumirea laboratoarelor de cercetare; ratingul obținut pentru fiecare laborator de cercetare în baza performanței academice care a fost determinată în baza celor doi factori cauzali și cei doisprezece factori rezultativi pentru anul 2015 determinați cu ajutorul metodei neparametrice DEA; vârsta medie a cercetătorilor care fac parte din cadrul acestor laboratoare; numărul de angajați în cadrul fiecărui laborator.

În baza datelor tabelului 2 constatăm următoarea situație: cel mai performant laborator din cadrul celor cinci institute de cercetare în sfera științei și inovării cu profil agronomic, este laboratorul „Tehnologii de creștere și exploatare a păsărilor” care face parte din componența instituției „IȘPBZMV”, acest laborator a obținut un rating de 1,000 unități, ceea ce este cu 0,251 unități mai mult față de media generală a institutelor de cercetare în sfera științei și inovării cu profil agronomic. Totodată constatăm că toate cele unsprezece laboratoare au acumulat un scor cu mult mai mare decât media celui obținut pe institutelor de cercetare în sfera științei și inovării cu profil agronomic. Pozițiile fruntașe ale topului sunt obținute în exclusivitate de către institutul „IȘPBZMV” care le poziționează pe locul doi laboratorul „Nutriție și tehnologii furajere”, cu un scor de 0,905 unități, și pe poziția a treia laboratorul „Tehnologii de creștere și exploatare a bovinelor” ceea ce reprezintă cotele mai mici față de lider cu 0,095 și 0,100 unități, iar comparativ cu media generală a organizațiilor de cercetare cu profil agronomic este în creștere cu 0,156 și 0,151 unități corespunzător.

Tabelul 2. Top 10 a celor mai performante laboratoare de cercetare din cadrul celor cinci organizații de cercetare cu profil agronomic, 2015

Denumirea laboratorului	Vârsta medie a personalului	Numărul de angajați	Ratingul	Poziția
Tehnologii de creștere și exploatare a păsărilor	67,0	1	1,000	1
Nutriție și tehnologii furajere	65,3	3	0,905	2
Tehnologii de creștere și exploatare a bovinelor	62,0	2	0,900	3
Pepinierit și tehnologii moderne pomicole	59,4	13	0,810	4
Biotehnologii în reproducție și transfer de embrioni	44,0	1	0,800	5
Analiza calității producției	61,0	1		
Ecologie și proiectare	49,0	4	0,795	6
Biotehnologii și microbiologia vinului	37,4	7	0,785	7
Genofond și ameliorarea plantelor pomicole	54,3	12	0,783	8
Genofond, ameliorare și tehnologii moderne	62,1	8	0,773	9
Tehnologii de creștere și exploatare a ovinelor	45,0	5	0,768	10

Sursa: elaborat de autor în baza anchetării.

Clasamentul top zece al organizațiilor de cercetare cu profil agronomic este încheiat cu laboratorul „Tehnologii de creștere și exploatare a ovinelor” care are un scor de 0,768 unități, ceea ce reprezintă o cotă mai mică decât liderul clasamentului cu 0,232 unități, în schimb față de media generală pe institutelor de cercetare în sfera științei și inovării cu profil agronomic, această clasare este cu 0,019 unități mai mare. Conform clasamentului top zece al organizațiilor de cercetare cu profil agronomic privind performanța academică, constatăm că cele mai multe laboratoare de cercetare sunt reprezentate de către instituțiile „IȘPBZMV” și „IȘPHTA”, care cuprind a câte cinci laboratoare de fiecare și doar un laborator din top zece reprezintă institutul „Selecția”.

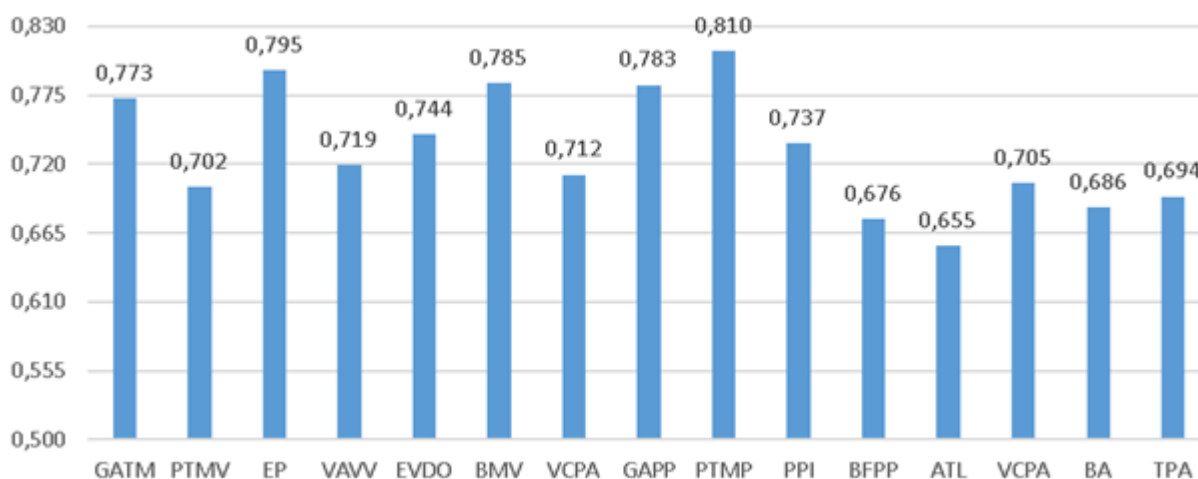

Figura 3. Media performanței academice a cercetătorilor din cadrul Institutului Științifico-Practic de Horticultură și Tehnologii Alimentare, conform repartizării pe laboratoare de cercetare

Sursa: elaborat de autor în baza anchetării.

Totodată menționăm faptul că vârsta medie a cercetătorilor din cadrul laboratoarelor de cercetare are o importanță semnificativă asupra obținerii performanței academice din domeniu, respectiv, cel mai tânăr laborator din clasament este „Biotehnologii și microbiologia vinului”, care are o medie de vârstă de 37,4 ani, acest laborator situându-se în clasament pe poziția a șapte-a. Poziția a doua este ocupată de către laboratorul „Biotehnologii în reproducție și transfer de embrioni”, care are o medie a cercetătorului din laboratorului respectiv o vârstă medie de 44,0 ani, acesta fiind situat în top conform performanței academice pe poziția a cinci-a.

Topul performanței academice condus de către laboratorul „Tehnologii de creștere și exploatare a

păsărilor”, relevă că componența acestui laborator este cu mult depășit comparativ cu vârsta de pensionare, ceea ce reprezintă o medie de 67,0 ani. Acest fapt, denotă că primele clasate se apropie și depășesc vârsta de pensionare și elocvent este necesar ca managementul instituțional să întreprindă măsuri stringente privind angajarea tinerilor specialiști din domeniu.

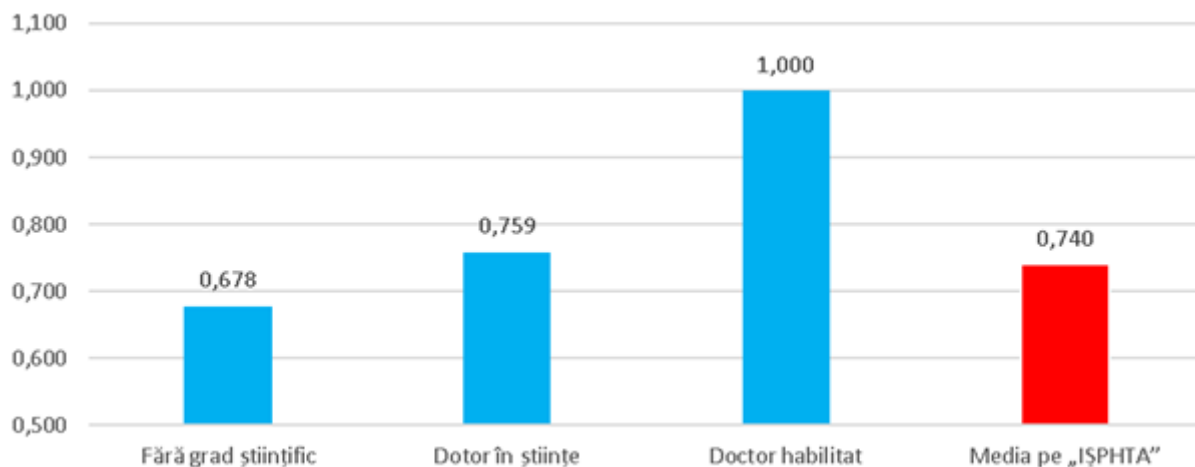

Figura 4. Ponderea performanței academice a cercetătorilor din cadrul Institutului Științifico-Practic de Horticultură și Tehnologii Alimentare, conform repartizării deținerii gradului științific

Sursa: elaborat de autor în baza anchetării.

Alt indicator esențial al studiului ar fi numărul de cercetători din cadrul fiecărui laborator de cercetare, respectiv, observăm că media numărului de cercetători din cadrul laboratoarelor de cercetare din top zece este de 5,1 de cercetători. Evaluarea performanței cercetătorilor din cadrul laboratoarelor de cercetare din componența „ISPHTA” pentru 2015, va fi prezentată că media ponderată a performanței academice a cercetătorilor care fac parte independent și separat în baza celor cincisprezece laboratoare din figura 3. În cadrul figurii 3 au fost utilizate acronimele pentru fiecare laborator în parte, pentru a simplifica prelucrarea și în tabelul 2 este prezentată denumirea deplină a tuturor laboratoarelor de cercetare. Analizând datele din figura 3, putem evidenția următoarele, că cel mai înalt rating al performanței academice la nivel de management operațional este obținut de către laboratorul „PTMP” cu scorul de 0,810 unități, unul din factori probabili este că cel mai mare număr de colaboratori fac parte din cadrul acestui laborator în comparație cu celelalte laboratoare, respectiv, sunt treisprezece cercetători. Alt factor ar fi vârsta cercetătorilor, care reprezintă 59,5 ani, experiența profesională direct influențează asupra obținerii performanței academice. Poziția a doua privind ratingul performanței academice cu un scor de 0,795 este obținut de către cercetătorii din cadrul laboratorului „EP”, rezultatul dat poate fi argumentat prin faptul că doi cercetători din cei patru membri ai laboratorului, dețin gradul științific de doctor habilitat în științe, respectiv, impactul performanței academice este semnificativ influențat de către acești cercetători.

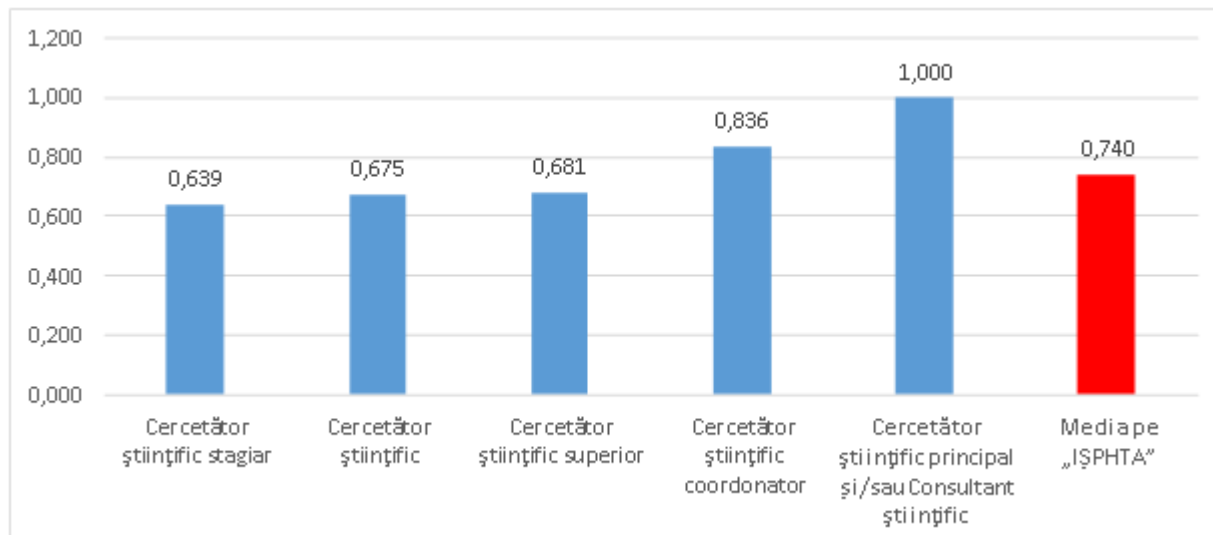

Figura 5. Ponderea performanței academice a cercetătorilor din cadrul Institutului Științifico-Practic de Horticultură și Tehnologii Alimentare, conform repartizării funcțiilor științifice
Sursa: elaborat de autor în baza anchetării.

Următoarea poziție, respectiv, poziția a treia este ocupată de către cercetătorii din cadrul laboratorului „BMV”, cu un scor de 0,785, această poziție și rezultatul obținut poate fi argumentat prin faptul că 75,7 %, din numărul total a cercetătorilor acestui laborator au funcția științifică de conferențiar cercetător, tot odată dețin și gradul științific de doctor în științe, la fel un argument ar fi că vârsta media a acestor cercetători este de 37,4 ani, ceea ce ne demonstrează ca acești cercetători au un nivel înalt al experienței profesionale și o performanță academică corespunzătoare. Cel mai jos scor al performanței academice din cadrul „ISPHTA”, este deținut de către colaboratorii laboratorului „ATL”, cu un scor de 0,655. Acest rezultat poate fi explicat prin faptul că colaboratorii acestui laborator sunt puțin implicați în procesul de elaborare, obținere și participare în proiectele de internaționale, de stat și/sau instituționale. Din numărul total de cercetători ai „ISPHTA” 65 de cercetători nu dețin grad științific, ceea ce reprezintă 56,5 % din numărul total de cercetători din cadrul institutului, 37 de cercetători dețin gradul științific de doctor, respectiv cota este de 32,2 % iar 13 cercetători - gradul de doctor habilitat, respectiv 11,3 %. Efectuând o analiză a nivelului de performanță academică a cercetătorilor din cadrul „ISPHTA” constatăm că cel mai înalt nivel al performanței academice este deținută de către cercetătorii care dețin gradul de doctor habilitat în științe cu un rating de 1,000, figura 4.

Poziția următoare este deținută de către cercetătorii ce dețin gradul științific de doctor, cu ratingul de 0,759, și poziția a treia este deținută de către cadrele didactice care nu dețin gradul de doctor în științe cu ratingul de 0,678. Din analiza figurii 4 putem constata că întâietatea în clasament aparține cercetătorilor cu gradul științific de doctor habilitat, motivând prin faptul că dețin un bagaj enorm al unei experiențe vaste acumulate pe toată durata anilor de cercetare și inovare. În pofida tuturor așteptărilor, clasamentul este urmat de către cercetătorii care dețin gradul științific de doctor.

Totodată, cercetătorii care nu dețin gradul științific de doctor sunt clasați în coada clasamentului din simplul motiv, că sunt tineri specialiști, cariera profesională este abia la început, sunt puțin implicați în proiecte de cercetare ca directori de proiect și alte activități, etc., respectiv, este necesar de a promova tinerii specialiști, inclusiv de a crea condiții cât mai avantajoase de promovare și stimulare acestei categorii de cercetători pentru a obține performanța academică înaltă în viitorul apropiat. Analizând dinamica referitoare la performanța academică obținută de către cercetători privind funcțiile științifice, din cadrul „ISPHTA” atunci constatăm următoarele rezultate, figura 5.

În comparație cu datele sistematizate în figura 5 evidențiem o egalitate în ceea ce privește obținerea celui mai înalt rating, care este deținut de către cercetătorii științifici principali și/sau consultanții științifici, cu un scor de 1,000, respectiv este o cotă mai mare față de media pe instituție cu 0,260 unități. Poziția doi este deținută de către cercetătorii științifici coordonatori, cu un rating de 0,836, fapt ce ne demonstrează ideea că acei cercetători au deja gradul științific de doctor și dispun de o performanță academică înaltă.

Putem evidenția că ponderea cea mai joasă a rating-ului de 0,639 este obținută de către cercetătorii

științifici stagieri. De regulă, cercetătorii științifici principali și/sau consultanții științific sunt și doctori habilitați, iar cercetătorii științifici coordonatori – doctori în știință. Constatăm că în cadrul „IȘPHTA” performanța academică este direct proporțională și influențată de funcția științifică deținută de către cel evaluat, respectiv, tendințele de dezvoltare profesională a cercetătorilor din cadrul institutelor de cercetare în sfera științei și inovării cu profil agronomic este pe verticală, de la simplu la complex. Metodologia de determinare a performanței academice la nivel individual este definită prin intermediul funcției distanță.

Comparativ cu exemplul expus în conținutul materialului dat, putem efectua o analiză și în cadrul institutelor de cercetare în sfera științei și inovării cu profil agronomic din țară.

CONCLUZII

Pentru evaluarea adecvată a performanței academice a personalului de cercetare din cadrul organizațiilor din sfera științei și inovării cu profil agronomic a fost elaborată metoda neparametrică de analiză a anvelopării datelor de atribuire a ratingului DEA_UASM.

1. În rezultatul analizei ratingului performanței academice în opțiunea revenirii variabilei la scară este posibil de a determina resursele de îmbunătățire a activității personalului prin calcularea funcției distanță pentru fiecare factor causal. Calculul performanței relative în eșantionul selectat arată că ratingul cadrelor cu gradul științific de doctor habilitat în științe este cu 22 % mai înalt decât doctorii în științe și care reprezintă o dovadă argumentată de promovare a susținerii tezelor. Referitor la titlurile științifico-didactice profesorii universitari conform ratingului evaluat sunt mai productivi cu 24 % decât conferențiarii universitari și este o dovadă suplimentară de promovare a performanței funcțiilor academice.

2. Metoda de evaluare propusă în cadrul cercetării dă posibilitate de a face o analiză comparativă a performanței academice la toate nivelurile ierarhice a organizațiilor din sfera științei și inovării. Clasificarea instituțională conform metodei neparametrice arată un rating net superior anume cu o valoare de 0,799 pentru IȘPBZMV și reprezintă o performanță cu 15 % mai mare față de „Selecția”.

3. Metodologia propusă impune necesitatea de a corela salarizarea și dotarea cu resurse materiale și financiare a organizațiilor din sfera științei și inovării cu profil agronomic cu indicatorii parțiali de performanță academică evaluați prin tehnicile neparametrice. Pentru cadrele cu grade științifice raportul relativ între salarizare și indicatorul respectiv de rating trebuie să fie proporțional. Dotarea cu resurse tehnico-materiale și finanțarea a activităților de cercetare pentru deținătorii de titluri științifico-didactice trebuie să corespundă cu intensitatea corelației între rating DEA_UASM și funcția ocupată. Programul de evaluare a performanței academice în mod explicit prezintă resursele de optimizare a cercetării în sectorul agrar.

Bibliografie:

1. Canțer V. Ratingul actualizat al instituțiilor de cercetare acreditate din Republica Moldova: 1 ianuarie 2013. In: Akademos, 2013, nr. 1 (28), p. 15-24.
2. Duguleană L., Duguleană C. Data Envelopment Analysis for the efficiency of Academic Departments. In: Bulletin of the Transilvania University of Brașov, Series V, Economic Sciences, vol. 8 (57), no. 2, 2015, p. 453-468.
3. Legea Republicii Moldova cu privire la Știință și inovare. Nr.259 din 15.07.2004. Publicat: 30.07.2004 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 125/129.
4. Legea Republicii Moldova privind pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova 2020” Nr.166 din 11.07.2012. Publicat: 30.11.2012 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 245/247.
5. Sîrbu A., Cimpoieș D. Analiza comparativă a managementului performanței academice din cadrul învățământului superior din Republica Moldova. In: Международная научно-практическая конференция. Комрат: Комратский Государственный Университет. 2017, 26-31 ст.
6. Stratan A., Iliadi Gh, Particularitățile elaborării metodologiei cercetărilor științifice în proiectele economice fundamentale. In: Akademos, 2015, nr.1 (36), p. 133-138.

MODERN CONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT OF SCIENCE AND THE EDUCATION SYSTEM

CONDIȚII MODERNE DE DEZVOLTARE A ȘTIINȚEI ȘI SISTEMELOR DE EDUCAȚIE

Liudmila TODOROVA

State Agrarian University of Moldova

E-mail: lyudmila.todorova@mail.ru

ORCID ID: 0000-0002-1616-3723

Abstract: *Education is considered to be a specific human activity, which is aimed at acquiring systematic views, skills and ideas in a particular area. In the modern world, the education process occurs not only through special social institutions, but also through self-education, i.e. acquisition of skills and knowledge in a certain field by independent forces. The strategic mission of the modern education system is to promote ideas, projects and innovations that contribute to the effective modernization of the school. The reference point in this case will be the rich heritage of culture, which for centuries has been created by humanity and needs not only to be used, but most often to discover.*

Science, new technologies and developments - everything that contributes to the development of processes in education must be introduced into school reality. This does not mean that continuous experimentation will replace established teaching methods. But excessive conservatism and preservation of the established tradition in teaching a new generation will not make the process perfect.

Key words: *the education process, new technologies, teaching methods.*

Rezumat: *Educația este considerată a fi o activitate umană specifică, care are ca scop dobândirea unor puncte de vedere sistematice, abilități și idei într-un anumit domeniu. În lumea modernă, procesul de educație se produce nu numai prin instituții sociale speciale, ci și prin autoeducare, adică. dobândirea de competențe și cunoștințe într-un anumit domeniu de către forțele proprii. Misiunea strategică a sistemului de învățământ modern este de a promova idei, proiecte și inovații care contribuie la modernizarea eficientă a școlii. Punctul de referință în acest caz va fi moștenirea bogată a culturii, care de secole a fost creată de umanitate și are nevoie nu numai de a fi folosită, ci de cele mai multe ori pentru a fi descoperită.*

Știință, noi tehnologii și dezvoltări - tot ceea ce contribuie la dezvoltarea proceselor din educație trebuie introdus în realitatea școlară. Aceasta nu înseamnă că experimentarea continuă va înlocui metodele de predare stabilite. Dar conservatorismul excesiv și păstrarea tradiției stabilite în predarea unei noi generații nu vor face procesul perfect.

Cuvinte-cheie: *procesul de învățământ, noile tehnologii, metode de predare.*

Introduction

Socio-economic changes in the world dictate a different approach in the upbringing and education of a new generation. The processes are so fast that we have to catch up, and not get ahead of events, and it is the school that is an indicator of the development of our society: a new generation is born in it, and therefore processes of renewal should occur in the school, affecting all areas of the development of society. In this case, we mean not only secondary schools, but also colleges, as well as universities, whose information reaches foreign media faster than domestic ones.

Education in the country should correspond to the growing level of production and economy needs, and it is not a matter of updating overnight: *new people - new knowledge*. Our school has a rich pedagogical heritage and history to be proud of, to respect it and to learn it. In recent years, the world has respectfully observed the rapid growth of China's educational achievements - a country in which the population is one fifth of the world's population. Indeed, at present, China has made significant strides in education: the illiteracy of the population has virtually been eliminated. All this is the result of state policy, which focuses the education system and society as a whole on the training of highly qualified personnel, on the comprehensive education and development of young people who are able to live and work effectively in the context of a "knowledge economy", in other words, on the formation of a high-quality human potential.

This is especially important for Moldova, in which reforms are still ongoing, and there is no

objective, scientifically substantiated further way of development and improvement of the national education system.

Research Methodology

The current study is based on an analysis of existing rules, strategic documents and an analysis of the development of the education system. The study includes a survey of opinions, ratings and analyzes of representatives from various categories of organizations in expert and managerial positions.

To create this document, a lot of documentation was used, based on the main sources of information about the education and science system both in the Republic of Moldova and at the international level, representing in a logical and critical way the approaches of various authors in relation to: definition, role and importance, principles, determinants and achievements in the field of study.

Findings

The social health of the individual and society is determined by many factors and conditions, including the level of human education. Education allows a person to successfully adapt to social life, is a tool to improve it. The following social adaptation levels of modern education are clearly distinguished: micro level - self-education; mesoscale - family education, individual education; macro level - education in state and non-state educational institutions, in the system of additional education; mega-level - education in the framework of international educational programs, in the system of interstate cooperation, etc.

There are no two identical educational systems in the world. In each country, the age of the beginning of training and its duration, the set of subjects and exams, and other characteristics may vary.

For developing countries such as China, informatization and the development of communications have become a strategic priority, as they are considered a critical catalyst for the country, a “forward-looking” mechanism in the application of technology.

The concept of a nationwide education reform in China involves the implementation of three main tools that Chinese citizens will use to join the world community and increase their own personal significance: the study and use of foreign languages in various areas of life, the creative development of a person based on national qualities and the widespread adoption of information technologies.

An analysis of the current practice of integrating information technology into teaching has shown that a number of Chinese teachers are actively using information and communication technologies. Thus, in the scientific and educational environment, there is a realization that today's graduates should be able to actively use the target language (whether Chinese, English or German), new psychological, pedagogical, sociological methods, etc. for complex international communications, cooperation and research in a wide variety of educational and professional fields. This part of the teachers is becoming a small, at least for now, highly motivated group who wants to make changes to the Chinese language education system and introduce innovative technologies as an important means of developing communication, research and knowledge production.

Ensuring that every child reaches his or her potential is a top priority for European education policymakers. To achieve this, education systems need to become more flexible and dynamic, supporting innovative approaches to learning and teaching that will enable schools and their systems to keep pace with the rapid societal and economic changes – and make high-quality education a reality for all.

The European Commission offers several platforms where it makes teaching materials available, and where teachers and other educational staff can share their own materials and resources:

- **eTwinning** is a platform for staff working in schools in Europe with opportunities for professional development and educational projects created by its community
- the **School Education Gateway** is an online community for school education with teaching materials and tutorials ready for use in the classroom
- **EPALE** is a multilingual open membership community for adult learning in Europe, with forums, resources and opportunities to make professional connections
- the **Open Education Portal** is an online community for all those involved or interested in digital, open and innovative teaching methods

Many schools across Europe are breaking free from traditional views of schooling, challenging conventional boundaries in terms of time and space, as well as teaching and learning processes. The diversity of their innovative approaches demonstrates the numerous ways in which education can transform not only what, but also how children learn.

Each EU country is responsible for developing its own educational system and teaching methods, while the EU supports these national activities for issues of shared concern. The basis in the educational strategy of European countries is an innovative model of education management, namely management based on flexible educational standards and guaranteed budget standards, strategic planning, wide cooperation of the center with the regions, new information technologies.

In connection with the current epidemiological situation in the world and the introduction of quarantine in Moldova, the education system has undergone a great test. Schools were not ready for the transition to digital format. Lectures were mainly held through **Viber, WhatsApp, Massager, vk.com** (eastern analog of Facebook), **zoom, google drive, discord, skype** and **studii.md** (it turned out that this platform is used for grading and informing parents about children's performance) and even **YouTube channels**. So, the professors tried to solve the problem by their own means more or less successfully.

Of the good points, high speed internet was a big advantage for Moldova, but in terms of technical equipment, not everyone has access to computers, tablets or mobile phones. There are some families where children have to use the parents' phone. This causes a lot of problems. Besides these devices are not designed for long-term video interactions, which leads to their rapid failure. The crisis has undermined the financial situation of many families and this greatly affects the ability to provide their children with everything necessary for studying at home.

As for the effectiveness of studies, everything here depends not only on the ability to access online resources, but also on discipline. Teachers are not able to cope with children who mess around during online conferences. Classes break down due to inappropriate behavior of students and even their relatives!

There is also such an aspect as the old age of teachers. The average age of professor is above 50 years. There is acute shortage of young professionals. This is due to low wages in the sector (150 - 400 EUR). And yet, the classes are crowded with students. This generation does not know how to use the digital format and it was a big challenge for them to adapt to prevailing conditions.

However, successful experiences have shown that online education has an extremely high potential. Teachers, parents and students agreed that the presence of a single educational platform for schools (like Moodle which is already used at universities), could significantly increase the effectiveness of interaction during the study process. The parents are willing to invest in their children's quality education. The budget of the school directly depends on the number of students, so they will be interested in introducing an online platform to attract new pupils.

But a big problem for introducing this innovation can be ineffective management of Education. The entire study process lies on the shoulders of altruistic teachers and caring parents. If this innovation is introduced to the market, it has every chance of an absolute revolution of entire teaching process. But without effective management and interaction with government institutions, it will be very difficult to implement the project.

Discussions

The current social situation is characterized by a decrease in society's interest in science, the loss of the prestige of scientific knowledge and the outflow of promising scientific personnel abroad and into other areas of activity. The problem, in our opinion, is not that the school does not develop research and analytical skills (or poorly develops them), but that the content and means of school scientific education do not meet the cognitive interests of the modern student.

In pedagogy and in educational psychology, a number of problems have been identified in the organization of cognitive activity of schoolchildren that affect their readiness for independent and creative activity: this is the problem of the monolithic nature of schooling, as well as the primary orientation of school development on the external, knowledgeable world.

The main tasks of education in the current period of development of the Moldovan state include improving the quality of education, creating social and pedagogical programs for youth development as a key condition for increasing social mobility of a person and changing the socio-psychological atmosphere in society. Inside the system of domestic education, at present, the prerequisites have formed for the transition to new models of educational policy.

An important role in this process is played by science as an innovative reserve for the development of the education system, including education management systems. Of particular importance is the organization and full funding of the scientific support of the state education development strategy.

Domestic science should solve the problems of implementing a program of retraining and advanced

training of teachers, provide a real basis for the fundamentalization of teacher training, the development of motivation of teaching staff.

Sociological studies have shown the importance of solving such problems as:

- providing material support to teachers,
- modernizing the material and technical base of an educational institution,
- raising the level of teachers' qualifications,
- improving the methodological support of the pedagogical process,
- developing scientific research,
- updating educational literature.

Important changes are currently taking place in the education system: the philosophy of open education is being phased in, which will largely be based on distance learning technologies, external studies, etc.

These technologies and types of training are characterized by reduced interactivity, low regulation of the student's actions and require additional efforts for persistent and systematic studies. The use of these technologies and types of training will be facilitated by creative, creative pedagogy. Unlike traditional, it relies on an independent search for ways to solve the problem. Creative pedagogy teaches students to learn creatively, to become creators of themselves and creators of their future. After all, the main capital of the present and future will not be technology, but intelligence and creative thinking.

Therefore, the main goal of the educational system of the country is formulated very specifically. This is providing opportunities for the formation of an individual educational route, unlocking the creative potential of a person with the goal of the most complete self-realization, achieving the highest quality of educational standards and the level of professional training.

In this case, the main role is given to educational institutions, for which it is important to realize the significance and advantages of a creative approach, when the development of the imagination, determination, individuality of students will motivate them to educational activities. It is interesting that at the same time creativity and learning outcomes are not opposed, but are considered as two sides of the same coin - creativity is perceived as a way to achieve the next level in the development of knowledge.

Conclusions

The competition of various educational systems has become a key element of global competition, requiring constant updating of technologies, accelerated development of innovations, quick adaptation to the demands and requirements of a dynamically changing world. At the same time, the possibility of obtaining a quality education continues to be one of the most important life values of citizens, a decisive factor in social justice and political stability.

Increasing the level of knowledge, competence and skills to generate the new depends directly on the lifelong education and training system, which directly supports the creation of a new profile of the individual engaged in the knowledge society, society characterized by lifelong learning. These challenges lead to major changes at the micro and macroeconomic level, ensuring the transition to the knowledge society in which added value and increased competitiveness are correlated with the degree of knowledge and the ability to generate the new.

The development of the education system should be based on such principles of project activity as openness of education to external needs, application of project methods, competitive identification and support of leaders who successfully implement new approaches in practice, targeting of resource support tools and the integrated nature of decisions made.

Updating organizational and economic mechanisms at all levels of the education system will ensure its compliance with promising trends in economic development and social needs, increase the practical orientation of the industry, its investment attractiveness.

The ability to innovate, as well as the willingness to cooperate, to interconnect efficient and competitive activities in the field of knowledge are skills that are acquired through education, resulting in creative people, able to formulate hypotheses, able to communicate and cooperate in the effort to achieve common goals.

Bibliography:

1. European Commission. The Structure of the European Education Systems 2019/20: Schematic Diagrams. Eurydice Facts and Figures. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2019, 40 p.
2. European Commission. Compulsory Education in Europe – 2019/20. Eurydice Facts and Figures.

- Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2019, 14 p.
3. European Commission. Structural Indicators for Monitoring Education and Training Systems in Europe – 2019: Overview of major reforms since 2015. Eurydice Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2019, 42 p.
 4. Government Decision no. 944 of 14 November 2014 “on the approval of Education Development Strategy for 2014-2020 ‘Education-2020’”.
 5. Magda A. J., Buban J. The state of innovation in higher education: A survey of academic administrators. Louisville, KY: The Learning House, Inc., 2018, 44 p.
 6. Sârbu O., Todorova L. Features of innovation in the system of higher education as a basis for advancing science and developing the economy În: *Lucrări științifice*, UASM, Chișinău, 2018.
 7. Назарова С. И. Тенденции развития современной системы образования. В: *Управление образованием: теория и практика «Социологические исследования для принятия управленческих решений в области образования»*. СПб: 2018, №1 (29), с. 53-62.

ПРОБЛЕМА ЧИСТОЙ ВОДЫ И САНИТАРИИ КАК ПРОБЛЕМА МИРОВОЙ ЭКОНОМИКИ
THE PROBLEM OF CLEAN WATER AND SANITATION AS A PROBLEM OF THE WORLD ECONOMY

Альбина ГЕРАСИМОВА

Казанский федеральный университет

E-mail: albina.26.2000@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-1723-1142

Юлия ВАЛЕЕВА

Казанский федеральный университет

E-mail: valis2000@mail.ru

ORCID ID: 0000-0002-1356-0360

Rezumat: *Există o multime de opinii despre impactul problemelor de mediu asupra diferitelor domenii, inclusiv si despre apa pura si higiena. Desigur, nu este un secret ca oameni sunt creati la 80 de procente din apa. Fiecare a patrulea om pe planeta nu are oportunitatea sa foloseasca apa pura, curata si disponibila, dar aceasta este o necesitate a fiecarui. Aceste probleme au impact negativ la dezvoltare economica si sociala. Dar tot este legat dupa sine, pentru ca dezvoltare economica : crearea uzinelor, fabrici, si etc (etecera) are impact negativ asupra ecologie. Aceste probleme dau tendinte de schimbari in fiecare tara. Din cele mai vechi timpuri până în prezent, se construiește un model efectiv de dezvoltare economică, iar criza economico-financiară contribuie la formarea unui model economic eficient, care se manifestă în realizarea politicii economice internaționale și naționale, orientate spre mediu: apa curata si higiena. Pot fi luate schimbări în domenii adoptării legilor, investițiilor și inovării în diferite proiecte. De aceea, multe țări și state acordă atenție acestui aspect și îl implementează în componenta ecologică a economiei sale. În acest articol, vom examina modul în care această tendință are aspecte pentru rezolvarea problemelor a mediul si oamenilor si este luată în considerare în economia mondiala.*

Ключевые слова: *экологические проблемы, проблема чистой воды и санитарии, развитие экономики, экономическое развитие, водный ресурс*

Abstract: *There are a lot of opinions about the impact of environmental problems on various areas, including pure water and hygiene. Of course, it is not secret that people are created at 80 percent of the water. Every fourth man on the planet does not have the opportunity to use pure, clean and available water, but this is a necessity for everyone. These problems have a negative impact on economic and social development. But it is still linked by itself, because economic development: the creation of plants, factories, and etc has a negative impact on the ecology. These problems give trends of change in each country. From ancient times to the present, an effective model of economic development has been built, and the economic-financial crisis contributes to the formation of an effective economic model, which is manifested in the realization of international and national economic policy, oriented towards the environment: clean and hygienic water. Changes can be made in the areas of adoption of laws, investment and innovation in different projects. So, many countries and states pay attention to this aspect and introduce it into the environmental component of their country's economy. In this article, we examine how this trend has issues for problem solving of the environment and people and is taken into account in the world economy.*

Key words: *environmental issues, the problem of clean water and sanitation, economic development, economic development, water resources*

Введение

Доступ к водным ресурсам и санитарии являются правами каждого человека, однако миллиарды людей в своей повседневной жизни сталкиваются с трудностями при попытке получить доступ к этим услугам. По всему миру около 1,8 млрд. человек используют источники питьевой воды, которые заражены фекальными бактериями. Более 80% жидких отходов, которые были получены в результате деятельности человека, сбрасываются в реки или моря, не подвергаясь никакой обработке, и в дальнейшем это приводит к загрязнению водоемов. От нехватки воды страдает более 40% населения Земли. Однако на этом не закончится, и число будет

расти. Если уже сейчас не начинать усовершенствование инфраструктуры и управления, то каждый год будут по-прежнему умирать миллионы людей. И так же устойчивость экосистем будут снижаться еще больше. В дальнейшем это сможет подорвать процветание и свести на нет усилия по обеспечению более устойчивого будущего. Деградация состояния планеты сказывается на мировом развитии и имеет далеко идущие негативные последствия.

Целью работы является исследование воздействия чистой воды и санитарии на развитие мировой экономики.

Основными задачами исследования являются:

1. Рассмотрение взаимосвязи экологических проблем на экономику;
2. Разработка и проведение анкетирования среди 120-ти человек;
3. Проведение анализа полученных результатов

Нацеленность на новый этап развития подкрепляется оперативным принятием на различных уровнях обязательств по реализации экологической политики и выделения на нее средств. Причиной около 90 процентов этих смертей являются недостаточный уровень гигиены и отсутствие безопасных водных ресурсов. Также можно отметить, что Отсутствие инвестиций в водоснабжение и санитарии грозит потерей 4,3 процента ВВП стран Африки к югу от Сахары. Согласно подсчетам Всемирного банка, негативное воздействие ненадлежащего уровня санитарии на экономику и связанные с ним затраты привели к потере 6,4 процента ВВП Индии. [1, стр.2] Так, можно заметить прямую связь решения экологических проблем на улучшении экономической обстановки.

Методологическая основа исследования

На основе сравнительного анализа проведён теоретический обзор существующих проблем чистой воды и санитарии, которые могут найти свое отражение на экономике. За методологическую основу принято анкетирование, которое способствует выявлению экологических факторов, влияющих на экономические процессы, программы и обстановку мировой экономической ситуации в целом.

Опрос был проведён за период с 4 апреля по 7 апреля 2020 года, в котором участвовало 120 человек. Из них 7,5% в возрасте до 18 лет, 59,2% в возрасте от 18 до 25 лет, 10% в возрасте от 25 до 40 лет, 22,5% в возрасте от 40 до 60 лет и 0,8% старше 60 лет.

Результаты

В результате анализа можно сделать следующие выводы:

1) 60% опрошенных отметили, что состояние санитарии в мире удовлетворительное, 26,7% ответили, что состояние санитарии в мире неудовлетворительное. Остальные 13,1% считают, что состояние санитарии в мире хорошее;

2) 53,5% опрошенных считают, что в мире не существует обеспечения и рационального использования водных ресурсов и санитарии для каждого человека, 32,5% выбрали вариант "да, существует". Остальные 14,2% процента затруднились ответить на вопрос;

3) Преобладающее количество опрошенных (34,2%) отметило, что 35% населения Земли страдает от нехватки воды, одинаковое количество опрошенных (15,8%) отметили, что 20% и 50% населения Земли страдают от нехватки воды, 7,5% опрошенных считают, что 65% населения Земли страдают от нехватки воды. Однако всего лишь 26,7% опрошенных ответили, что 40% населения Земли страдают от нехватки воды и это единственный правильный ответ;

4) 69,2% опрошенных отметили, что для достижения устойчивого доступа к чистой воде и санитарии требуется взаимодействие на локальном уровне и внедрение более эффективных технологий водоиспользования, 57,5% опрошенных отметили, что требуется обеспечение инфраструктуры, а 39,2% опрошенных отметили, что информирование людей о проблемах водоиспользования;

5) Была построена иерархия повышения эффективности водоиспользования: самый высокий процент предложил развитие инновационных технологий (61,7%), на втором месте предложение по экономической доступности новых технологий для ВСЕХ слоев населения (57,5%), далее расположилось предложение увеличения качества обработки воды не только для питьевых, но и технологических и сельскохозяйственных нужд (48,5%) и опрошенных ответили, что 42,5% увеличение доли повторно используемой воды;

6) Преобладающее количество опрошенных (50,8%) отметило, что они готовы рационально

потреблять водны ресурс, 34,2% опрошенных считают, что будут, если увидят положительный эффект от своих действий, одинаковое количество опрошенных (7,5%) ответили, что не будут этого делать, так как они не могут ничего изменить или просто не хотят.

Обсуждение

Из первого вывода можно отметить, что большое количество опрошенных (60%.) отметили, что состояние санитарии в мире удовлетворительное. Со вторым результатом можно согласиться. Что касается третьего вывода, то всего лишь 26,7% опрошенных ответили правильно на вопрос. Это является следствием отсутствие какой-либо информации на такую глобальную проблему человечества. Что касается четвертого и пятого вывода, то нельзя выбрать лишь один вариант, так как все аспекты очень важны и дополняют друг друга. В шестом выводе прекрасно видно, что большее количество опрошенных все таки будут рационально использовать водный ресурс. Следовательно, это может хорошо сказаться на нашей экономики и в дальнейшем нашем будущем. Однако людям нужна уверенность, что это действительно сможет хотя бы немного улучшить ситуацию.

Заключение

Большинство людей уверены, что всего лишь 35% населения страдает от нехватки водного ресурса. При этом мнение опрошенных очень сильно отличаются и всего лишь малое количество осведомлены о действительности.

Для решения экологических проблем в масштабе глобализации и международной интеграции были предложены варианты того, как организациям гражданского общества следует вести работу по обеспечению подотчетности правительств, инвестировать в исследование и развитие водоснабжения. Повышение осведомленности об этих задачах и принятие конкретных мер по их реализации позволят достигать результатов, приносящих пользу всем сторонам, и повысить устойчивость и целостность человеческих обществ и экологических систем.

Подводя итоги, следует отметить, что население нашей страны переживает за состояние нашего мира, однако не все осведомлены тем, как исправить сложившуюся ситуацию. Но данные проведенных опросов говорят, что большинство людей уверены, что они будут рационально потреблять водный ресурс. Однако чтобы добиться 100 процентов результат потребуется немало усилий. Одним из первых, но, вне сомнения, важных шагов в доступности водного баланса может стать изменение привычного образа жизни и установок. Можно обратить внимание, насколько рационально мы используем воду, устранить все протечки воды в своем доме и по возможности заменить сантехнику на водосберегающую, а так же приобрести новые привычки по экономии воды. Например, при стирке убедится, что машина заполнена целиком, принимать недолгий душ. Эти простые и, на первый взгляд, обычные правила помогут улучшить состояние нашей окружающей среды и многих экосистем в целом и обеспечить благоприятную экономическую ситуацию. Поэтому сделать шаг навстречу лучшей экологии может каждый из нас уже сегодня.

Библиография:

1. Apă curată și salubritate: de ce este important? [Resurse electronice] // URL: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/ru/water-and-sanitation/> (data adresării 21.05.2020)

**АНАЛИЗ МЕТОДОВ СТРАТЕГИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ
НА ПРЕДПРИЯТИИ ЛЕГКОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ**

**ANALYSIS OF STRATEGIC MANAGEMENT METHODS
AT THE ENTERPRISE OF LIGHT INDUSTRY**

Алсу ГИЗЗАТУЛЛИНА

ФГБОУ ВО «Казанский энергетический университет»

E-mail: gizzatullina96@yandex.ru

Роман САДОВНИКОВ

ФГБОУ ВО «Казанский энергетический университет»

E-mail: wikipedia12@mail.ru

Rezumat: *Existența metodelor și instrumentelor de gestionare strategică a unei întreprinderi ar trebui să ofere organizației o funcționare profitabilă și eficientă, în această privință, este necesar să înțelegem esența unei astfel de gestionări a întreprinderii și cunoașterea metodelor și instrumentelor dezvoltate care să ajute la diagnosticarea problemelor emergente în timp util și să dezvolte direcții pentru soluțiile lor.*

Ключевые слова: *методы стратегического управления, стратегический менеджмент, SWOT-анализ, оценка эффективности, матрица «БКГ»*

Abstract: *The existence of methods and tools for strategic management of an enterprise should provide the organization with a profit and effective functioning, in this regard, it is necessary to understand the essence of such enterprise management and knowledge of the developed methods and tools that will help to diagnose emerging problems in a timely manner and develop directions for their solutions.*

Key words: *strategic management methods, strategic management, SWOT analysis, performance evaluation, “BCG” matrix*

Введение

Термин «стратегический менеджмент» был введен в обиход на стыке 60—70-х гг. для того, чтобы отразить отличие управления, осуществляемого на высшем уровне, от текущего управления на уровне производства.

Стратегический менеджмент - процесс, определяющий последовательность действий организации по разработке и реализации стратегии. Он включает постановку целей, выработку стратегии, определение необходимых ресурсов и поддержание взаимоотношений с внешней средой, которые позволяют организации добиваться поставленных задач.

Актуальность такой темы, как «Анализ методов стратегического управления» на сегодняшний день, безусловно, велика. Это сравнительно молодое, перспективное и весьма необходимое направление бизнеса, активно используемое в странах Запада, как база ведения управленческих процессов в организации в условиях рынка.

В качестве ведущей идеи, отражающей сущность перехода к стратегическому менеджменту от оперативного менеджмента, явилась идея необходимости переноса центра внимания высшего руководства на окружение, для того, чтобы соответствующим образом и своевременно реагировать на происходящие в нем изменения, отвечать на вызов, брошенный внешней средой.

Цель исследования - изучить анализ методов стратегического управления на примере предприятия легкой промышленности.

На основе цели сформулируем задачи исследования:

- изучить сущность, виды, понятия, категории стратегического управления;
- выявить закономерности в развитии направления деятельности предприятия;
- провести анализ методов стратегического управления предприятия легкой промышленности;
- провести SWOT-анализ, PEST-анализ деятельности предприятия легкой промышленности, а так же другие виды маркетинговых исследований;
- выработать рекомендации по улучшению стратегического управления на предприятии, провести оценку эффективности этих рекомендаций.

Методологическую основу исследования составили такие научные методы, как наблюдение,

систематизация, анализ в динамике.

Теоретическая значимость работы заключается в том, что в ней произведена систематизация знаний о методах анализа стратегического менеджмента.

Практическая значимость работы заключается в том, что полученные результаты и выводы могут быть использованы в практической управленческой деятельности предприятий.

Методологическая основа исследования

Объектами стратегического менеджмента являются организации, стратегические хозяйственные подразделения и функциональные зоны организации.

Таблица 1 -Сравнение оперативного и стратегического управления

Признак для сравнения	Оперативный менеджмент	Стратегический менеджмент
Уровень менеджмента для принятия решения	Низший и средний	Верхний
Частота принятия решений	Часто	Редко
Наличие альтернативных вариантов решений	Нет, четко поставленная задача	Наличие альтернативы
Источники для сбора информации	Внутренние	Внутренние и внешние
На какие промежутки времени ориентировано	В оперативном управлении, выполнение поставленных задач осуществляется в течение недель, в крайнем случае – нескольких месяцев.	Стратегическое планирование задач должно ориентироваться на длительные промежутки времени – 3-5 лет.
Оценка эффективности	Простая	Сложная

Предметом стратегического менеджмента являются:

1. Проблемы, которые прямо связаны с генеральными целями организации.
 2. Проблемы и решения, связанные с каким-либо элементом организации, если этот элемент необходим для достижения целей, но в настоящее время отсутствует или имеется в недостаточном объеме.
 3. Проблемы, связанные с внешними факторами, которые являются неконтролируемыми.
- Далее с помощью табл.1 рассмотрим различия оперативного и стратегического управления. Как видно из табл.1 оперативный и стратегический менеджмент различаются по всем сравниваемым параметрам.

Стратегический менеджмент можно охарактеризовать как динамическую совокупность пяти взаимосвязанных управленческих процессов. Эти процессы вытекают один из другого, но налицо и обратная связь и, соответственно обратное влияние каждого процесса на остальные и на всю их совокупность. Структура стратегического менеджмента представлена на рис. 1

Рис. 1 Структура стратегического менеджмента

Анализ среды является исходным процессом стратегического менеджмента, так как он используется для определения миссии и целей фирмы и для выработки стратегий поведения, позволяющих фирме выполнить миссию и достичь своих целей [2, с.109].

Определение миссии и целей, является одним из процессов стратегического менеджмента и состоит из трех подпроцессов, каждый из которых исключительно важен сам по себе. Первый подпроцесс - определение миссии фирмы, которая в выражает смысл существования фирмы, ее предназначение. Второй - это подпроцесс определения долгосрочных целей. Третий подпроцессом - это определения краткосрочных целей.

Определяя миссию и цели фирмы, мы уясняем смысл ее функционирования, то чего, она стремится достичь в будущем. Уяснив это, будет легче выбрать наиболее верную стратегию поведения.

Далее следует этап анализа и выбора стратегии. Стратегия - это заранее спланированная реакция организации на изменение внешней среды, линия ее поведения, выбранная для достижения желаемого результата. Данный этап считается основой стратегического управления. При помощи специальных приемов фирма определяет, каким образом она будет достигать своих целей, и реализовывать свою миссию.

Выполнение стратегии. Успешная реализация этого процесса приводит фирму к достижению поставленных целей. Хотя нередки случаи, когда организации не могут осуществить выбранную стратегию.

Это возможно в случае неверно проведенного анализа, непредвиденного внезапного изменения внешней среды. А также возможен случай, когда фирма неправильно использует имеющийся у нее потенциал для реализации, выбранной стратегии. Часто это относится к использованию трудового потенциала. Поэтому необходимо чтобы цели, стратегии организации были доведены до работников, убедиться, что они были усвоены, вовлечь персонал в их выполнение. Чтобы достижение цели организации было личной целью каждого работника.

Также для реализации стратегии нужно бесперебойное поступление необходимых ресурсов.

Оценка и контроль выполнения стратегий - последний процесс, осуществляемый в стратегическом менеджменте. Он обеспечивает обратную связь между тем, как идет процесс достижения целей, и собственно целями организации.

Основными задачами контроля являются:

1. определение того, что и, по каким показателям проверять;
2. осуществление оценки состояния контролируемого объекта в соответствии с принятыми стандартами, нормативами или другими эталонными показателями;
3. выяснение причин отклонений, если таковые вскрываются в результате проведенной оценки;
4. осуществление корректировки, если она необходима и возможна.

При контроле выполнения стратегий эти задачи приобретают определенную специфику, обусловленную тем, что стратегический контроль направлен на выяснение того, в какой мере реализация стратегии приводит к достижению целей фирмы.

Данный принцип отличает стратегический контроль от управленческого или оперативного контроля, так как его не интересует правильность выполнения стратегического плана, правильность осуществления стратегии или правильность выполнения отдельных работ, функций и операций.

Взаимосвязь этих этапов показана на рис. 2

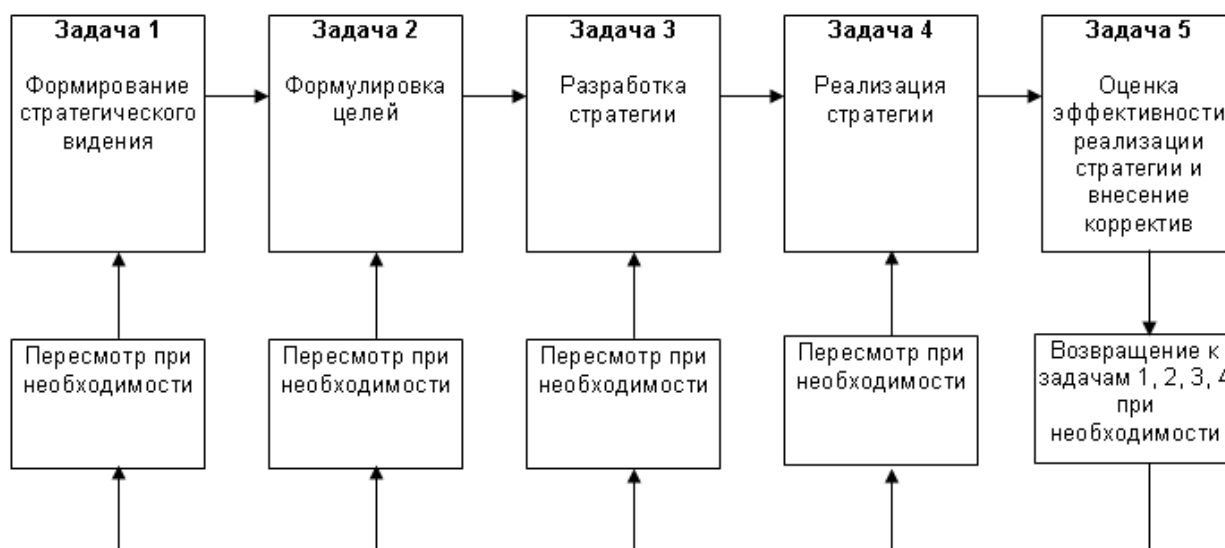

Рис.2 - Процесс стратегического менеджмента [4,с.56]

Стратегический менеджмент пронизывает всю компанию. Можно выделить его следующие уровни:

- корпорация;
- СЗХ;
- функциональные службы;
- низший уровень менеджмента.

Стратегический менеджмент включает коммуникации между уровнями управления в целях обеспечения реальности и содержательности стратегии.

Стратегическое планирование терпит крах, если исполнители не планируют из-за неопределенности задач, а высшие плановые органы теряют чувство оперативной реальности.

Для достижения целей исследования, были проанализированы методы стратегического управления выбранного предприятия легкой промышленности такие как SWOT-анализ, PEST-анализ, SNW- анализ, построение матрицы «БКГ».

По результатам анализа были предложены рекомендации, призванные решить выявленные недостатки и уязвимости в стратегическом управлении предприятия.

Результаты

Для построения матриц SWOT-анализа предприятия легкой промышленности рассмотрим микро и макросреду предприятия.

Макроокружение создает общие условия нахождения организации во внешней среде. Так как деятельность предприятия происходит на территории РФ, правовое регулирование, т.е. степень правовой защищенности на данный момент не высока, что связано с отсутствием надежной законодательной базы, ее изменчивости.

Правовые риски связаны также с низким уровнем контроля за деятельностью правовой системы, как со стороны государственных структур, так и со стороны общественности, неоднозначности трактования. Особенно эти тенденции прослеживаются в части налогового законодательства. Налоговое законодательство России также подвержено частому изменению, поддается неоднозначному толкованию и отличается непоследовательным проведением в жизнь. Эти условия осложняют налоговое планирование компании.

Таблица 2- SWOT-анализ

Сильные стороны		Слабые стороны	
рейтинг	параметр	рейтинг	параметр
1	Высокое качество продукции	1	Зависимость от поставщиков
2	Хорошая репутация у покупателей	2	Средний уровень цен
3	Высокая квалификация персонала	3	Недостаточная известность фирмы в регионах
4	Широта выбора товара в линейке	4	Отсутствие контроля за исполнением приказов и распоряжений
Возможности		Угрозы	
рейтинг	параметр	рейтинг	параметр
1	Развитие мебельного бизнеса в Казани	1	Отказ от предоставления скидок, рассрочки платежей
2	Динамично развивающийся рынок продажи детской мебели через интернет	2	Скачки курсов валют
3	Неудачное поведение конкурентов	3	Рост темпов инфляции, снижение уровня жизни населения (подорожание всего)
4	Появление новых поставщиков	4	Высокая конкуренция на рынке отечественных и импортных детских товаров
5	Предложение о сотрудничестве на более выгодных условиях	5	Увеличение доли Детской мебели импортного производства
6	Разорение и уход с рынка конкурентов		

Политическая нестабильность может негативно отразиться на деятельности и финансовом положении компании.

Социальная и культурная составляющая общества изменяется относительно медленно, но приводит ко многим очень существенным изменениям в окружении предприятия. Социальная составляющая оказывает наибольшее влияние на формирование потребительских предпочтений, от которых очень сильно зависит направленность и величина потребительского спроса, а, следовательно, и возможность предприятия реализовать свою продукцию.

При оценке факторов макросреды, было выяснено влияние различных внешних факторов на положение предприятия:

1. Финансовых - особое влияние оказывает уровень инфляции в стране.
2. Маркетинговых - связанных с рекламой и работой маркетинговой службы.
3. Организационных - связанных с процессом выпуска продукции.
4. Управленческих - связанных с управленческой работой на предприятии.
5. Трудовых - связанных с персоналом.

По итогам анализа видно, что слабое место предприятия - это служба рекламы и маркетинга, а сильное - организация производства и сбыта продукции.

Будем разрабатывать стратегию предприятия относительно ее продуктового портфеля, пользуясь методикой БКГ. Для этого необходимо вычислить текущие показатели методики, построить матрицу БКГ, выявить стратегически непривлекательные товары и исключить их из выпуска, а затем, пересчитав показатели, построить новую матрицу БКГ.

Произведем расчет показателей матрицы БКГ. Рассчитаем показатель роста объема продаж

(РОБ). Этот показатель характеризует движение товаров на рынке, что выражается через изменение объема реализации (продаж) данного продукта (результата данного бизнес-процесса) за последний рассматриваемый период времени (в упрощенном варианте – отношение продаж за последний период к предпоследнему). Следовательно,

$$РОБ_1=1332/1253=1,06;$$

$$РОБ_2=1129/1201=0,94;$$

Рассчитаем показатель относительная рыночная доля. Данный параметр определяется отношением доли предприятия на рынке к доле ведущей конкурирующей фирмы, а доля рынка предприятия находится как отношение объема реализации к емкости рынка данной продукции.

$$ОРД_1=42/58=0,72;$$

$$ОРД_2=50/50=1;$$

«Трудные дети» – товары, только выходящие на рынок и имеющие сложное положение. Складывается ситуация «либо-либо»: либо наращивать усилия и становиться популярным, либо уходить с рынка. Хотя их продажи растут, как правило, для наращивания усилий предприятию не хватает собственных средств, поскольку занимаемая доля рынка, слабая рыночная позиция не обеспечивают получения необходимой прибыли. Поэтому товарам этого сектора нужна финансовая поддержка. Инвестиции в эти товары призваны обеспечить будущие прибыли предприятия. Такова позиция товара на стадии внедрения на рынок.

Обсуждение

Результаты PEST анализа наглядно показывают, что на предприятие негативно влияют следующие факторы:

- - Снижение денежных доходов населения и юридических лиц;
- - Отсутствие совершенствования законодательной базы в части регулирования мебельного производства;
- - Снижение уровня благосостояния и социальной защищенности населения;
- - Отсутствие развития мебельной отрасли.

Так же на рассматриваемое предприятие легкой промышленности влияют различные факторы макросреды.

Основные рекомендации для предприятия легкой промышленности:

1. Поддерживать уровень цен на среднем уровне, проводить постоянный мониторинг цен у конкурентов.
2. Проводит рекламные компании, в том числе в сети интернет, социальных сетях.
3. Проводить исследования рынка детских товаров и узнавать на какие продукты мебели наибольший спрос.
4. Наладить работу службы маркетинга.
5. Прописывать в договорах с иностранными поставщиками величину курса валют, при отказе не заключать договор.
6. Поиск новых поставщиков и партнеров на более выгодных условиях.
7. Дальнейшее повышение ассортимента и повышение уровня квалификации персонала.

Оценка рентабельности применяемой стратегии (рекомендаций) показала увеличение чистой прибыли на 926 тыс. руб. в год и увеличение рентабельности реализованной продукции на 3,6 % (табл.3)

Таблица 3 - Расчет экономического эффекта от внедрения предложений

Показатель	Данные в среднем за 2 года	Данные в случае внедрения предложений	Изменение (+,-)
Объем реализации продукции, шт.	1841	2136	+295
Выручка от реализации продукции, тыс. руб.	13025	15963	+2938
Себестоимость от реализации продукции, тыс. руб.	11783	13874	+2091
Прибыль от реализации продукции, тыс. руб.	994	2089	+1095
Налог на прибыль, тыс. руб.	248	418	+170
Чистая прибыль	746	1672	+926
Уровень рентабельности реализованной продукции %	0,084	0,120	+0,036

Заключение

Анализируя рассматриваемое предприятие легкой промышленности, можно говорить об удовлетворительном уровне управления на нём. Оно приносит прибыль, а это главное. Рекомендации были предложены, чтобы исправить некоторые недостатки, которые сейчас имеются у многих предприятий этой отрасли. Подводя итог проделанного исследования, хочется отметить, что все поставленные задачи были выполнены, а цели – достигнуты.

Библиография:

1. Bagiev G. L., Tarasevich V. M. Marketing: manual pentru licee. A 3-a ed. - Sankt Petersburg: Peter, 2010. -- 576 p.
2. Kameneva N.G. Cercetare de marketing: manual / N. G. Kameneva, V. A. Polyakov; [sucursala Tula]. - ediția a II-a.; adăuga. - M.: manual de liceu: INFRA-M, 2012.-289s.
3. Musienko D. O. Esența activității de marketing în întreprinderi / D. O. Musienko // Tânăr om de știință. - 2013. - Nr. 6. - S. 383-386.
4. Tatarnikov E.A. Managementul întreprinderii strategice: să trăiești o zi sau să-ți planifici viitorul? - M.: Alfa-Press, 2009. -- 237 p.
5. Managementul marketingului: manuale / ed. LOR. Sinyaeva. - ediția a 2-a, revizuită. și suplimentar.- M.: manual de liceu, 2009.-441s.

МИРОВОЙ ПРОДОВОЛЬСТВЕННЫЙ КРИЗИС

WORLD FOOD CRISIS

Эвелина МАЛЬЦЕВА

Казанский федеральный университет

E-mail: limorrent@mail.ru

Яна ПЧЕНИКИНА

КФУ Институт международных отношений «ИМО»

E-mail: pchenikina61@gmail.com

Юлия ВАЛЕЕВА

Казанский федеральный университет

E-mail: valis2000@mail.ru

ORCID ID: 0000-0002-1356-0360

Rezumat: *Oferirea populației țării cu cantități suficiente și sortiment este o problemă complexă, incluzând un complex de probleme legate de producția de alimente, piețele alimentare naționale și mondiale, competitivitatea și solvabilitatea țării, nivelul veniturilor și structura nutrițională a populației și sociale. politica statului. Problema crizei alimentare globale este globală, deoarece multe țări se confruntă cu deficiențe cronice de alimente, dar există și țări al căror obiectiv este de a îmbunătăți dieta pentru a o apropia de standarde științifice solide. Acest articol va examina importanța securității alimentare a populației, va identifica principalele cauze și consecințe ale crizei alimentare globale pentru țările în curs de dezvoltare și dezvoltate economic.*

Ключевые слова: *мировой продовольственный кризис, продовольственное обеспечение населения, голод, мировые продовольственные запасы, развивающиеся и экономически развитые страны.*

Abstract: *Providing the country's population with food in sufficient quantity and assortment is a complex problem, including a complex of issues related to food production, national and world food markets, competitiveness and solvency of the country, income level and nutritional structure of the population, and social policy of the state. The problem of the global food crisis is global, as many countries are facing chronic food shortages, but there are also countries whose goal is to improve the diet in order to bring it closer to scientifically sound standards. This article will examine the importance of food security for the population, identify the main causes and consequences of the global food crisis for developing and economically developed countries.*

Key words: *world food crisis, food supply for the population, hunger, world food supplies, developing and economically developed countries.*

Введение

Продовольствие - это важнейший жизненный ресурс, так как он является главным показателем качества жизни населения. Именно уровень и качество питания населения являются решающими факторами в социально-экономическом развитии каждого государства и на 70% определяют здоровье и продолжительность жизни человека, само физическое его существование.

Обеспечение продовольствием является базисным показателем жизнедеятельности человека и во многом оказывает воздействие на здоровье последующих поколений. Вследствие этого между ведущих и взаимосвязанных между собой задач человечества особенное место занимает продовольственная проблема.

Продовольственный спрос непрерывно увеличивается, по причине того, что с каждым годом население стран возрастает примерно на 80 миллионов человек. Более того, число населения, которое живет за чертой бедности и нищеты увеличивается соответственно. В результате чего рост продовольствия значительно отстает от роста голодающего населения.

Продовольственный кризис - это положение страны, при котором обеспечение жизненно важными продуктами питания находится под угрозой, что негативно сказывается на качестве жизни населения на всей или значительной части территории. Эта проблема может быть решена только с помощью государственного регулирования.

Актуальность данной темы обусловлена тем, что в современном мире эта ситуация приобрела глобальный характер. Вследствие чего под угрозой оказалось обеспечение жизнедеятельности человека.

Целью данной работы является обоснование важности продовольственного обеспечения населения, рассмотрение основных причин и последствий мирового продовольственного кризиса.

Методологическая основа исследования

В период с марта по апрель 2020 года был разработан опрос 102 человек. Опрос состоял из 9 вопросов, которые затрагивали различные области в сфере мирового продовольственного кризиса.

Целью опроса являлось выявление мнения о проблемах продовольствия в мире. В ходе опроса были получены следующие результаты: среди опрашиваемых было 76,5% студентов, 17,6% трудозанятых, и 2% безработных.

Результаты

1) Задачей первого вопроса состояла в том чтобы узнать понимание определения продовольственного кризиса. Наибольшее количество опрашиваемых, а именно 88,2% дали правильный ответ. Остальные 11,8% опрашиваемых не обладают верными знаниями в этой области.

2) На вопрос: "Какие, на ваш взгляд, причины появления продовольственного кризиса?" были получены следующие ответы: неадекватное распределение ресурсов по регионам - 73,5%; рост цен - 47,1%; изменение объема изготавливаемой продукции - 44,1%; увеличение населения - 38,2%; уровень дохода населения - 38,2%; производство некачественной продукции - 20,6%; изменение погодных условий - 14,7%.

3) Следующий вопрос был направлен на выявление путей решения данной проблемы. Большая половина опрошенных (76,5%) считает, что проведение политики по увеличению производства продовольствия в «голодающих» областях является самым оптимальным путем урегулирования проблемы. Вторым возможным решением данной проблемы было выбрано увеличение инвестиций в сельское хозяйство (52,9%). На третьем месте - снижение цен на товары (41,2%). Наименьшее предпочтение было отдано ликвидации запретов и ограничений на экспорт сельскохозяйственной продукции (26,5%), а также увеличению чрезвычайной и гуманитарной помощи (23,5%).

4) На вопрос об отношении к проблеме потребительского обеспечения были получены неоднозначные ответы. Наибольшее число опрашиваемых (около 80%) относятся нейтрально, но остальные 20% считают эту проблему одной из наиболее важных, той, о которой стоит задуматься.

5) Последний вопрос связан с потребительским кризисом в России, а именно существует ли потребительский кризис в России? От участников опроса поступило несколько разных мнений: более 70% опрашиваемых считают, что на территории России есть потребительский кризис (в основном из-за нефтезависимости), но около 20% не считают, что данная проблема относится к нашей стране, остальные 10% участников опроса затруднились ответить на поставленный вопрос.

Обсуждение

Основной причиной мирового продовольственного кризиса послужил стойкий рост цен на продовольственные товары, скачок случился за последние 30 лет и достиг самого высокого уровня, что повлекло за собой тотальный дефицит продовольствия. Второстепенными причинами считаются:

Первой проблемой являются передовые темпы увеличения платежеспособного спроса населения в продукты питания согласно сравнению с его предложением во многомиллионных государствах, таких как Китай, Индия, Бразилия и новых индустриально развитых странах. Из-за сокращения посевных площадей и замедления темпа роста урожайности цены на товары значительно возросли.

Второй проблемой является кризис, при котором обеспечить население продовольствием стало значительно труднее. Причиной тому считаются темпы роста населения, которые в полтора раза опережали темпы роста производства продовольственных товаров.

Третьей проблемой являются природные катаклизмы, которые с каждым годом затрудняют темпы производства продовольствия из-за непригодных природных условий. В общем потерей продуктивных земель в год считаются около 13 миллионов гектаров.

Четвертой проблемой является сокращение на мировом рынке базового пищевого продукта – зерна. Это происходит из-за развития производства биотоплива в странах, которые являются экспортерами продовольствия.

Пятой проблемой является валютный курс, а именно обесценивание доллара. Происходит это по причине сокращающихся процентных ставок и растущими кредитными рисками, что создает нестабильность фондовых рынков. Следствием тому является дополнительный рост цен на продовольствие. Из-за отсутствия экономической стабильности на мировых рынках, цены на продовольствие колеблются, что негативно отражается на производстве товаров и их потреблении.

Шестой проблемой продовольственного кризиса является переход многих экономически развитых стран на производство органической продукции. Сегодня фермеры более чем в 160 странах заняты производством данной продукции. Современные объемы продаж органической продукции достигли 210 млрд долларов. Высокая стоимость данной продукции приводит к падению темпов наращивания общего мирового объема сырья, продовольствия и иной сельскохозяйственной продукции, а также к их удорожанию. Достаточно низкие темпы роста производства в развивающихся странах усиливают разделение между ними и крупнейшими мировыми экспортерами сельскохозяйственной продукции, сырья и продовольствия.

Седьмой проблемой является постоянный рост цен на энергоресурсы. Это приводит к ликвидации неконкурентоспособных сельскохозяйственных предприятий, а именно к сокращению сельскохозяйственных товаров преимущественно в развивающихся странах.

Восьмой проблемой является ограничение на торговлю продовольственными ресурсами на мировом агропродовольственном рынке, которое было наложено 40 странами экспортерами, посредством пополнения собственных продовольственных запасов, для того, чтобы обеспечить национальную продовольственную безопасность.

Тем не менее, благодаря мировому продовольственному кризису стали появляться новые пути решения проблемы продовольственного обеспечения. Многие страны, пересмотрев свою национальную агропродовольственную политику, предприняли совершенно иные шаги в развитии данного направления.

Заключение

Анализ полученных в результате опроса данных позволяет сделать вывод о достаточной степени осведомленности в проблеме продовольственного кризиса.

Нарастающая напряженность на мировом агропродовольственном рынке и возрастающая потребность в продовольствии постоянно вынуждают каждое государство и отдельные их группы искать наиболее рациональные пути удовлетворения своих внутренних потребностей в сельскохозяйственной продукции, сырье и продовольствии. Во избежание и снижения негативных последствий мирового продовольственного кризиса для обеспечения продовольственной независимости меры реагирования на разного рода риски вынуждены принимать все государства, независимо от уровня обеспеченности отечественным продовольствием.

В результате изменяется концепция обеспечения населения продовольствием и организационно-экономический механизм ее реализации – от оказания продовольственной помощи к управлению отдельными рисками, от международной помощи к усилению государственной ответственности.

Библиография:

1. Altvater, E., și B. Mahnkopf. 1997. Piața mondială nelegată. Revizuirea economiei politice internaționale 4 (3): 448–471.
2. Amin, S. 2004. Virusul liberal. Războiul permanent și americanizarea lumii. New York: Lunar Review Press.
3. Angus, I. 2008. Criza alimentară. „Cea mai mare demonstrație a eșecului istoric al modelului capitalist”. Cercetare globală, 28 aprilie.
4. Bradsher, K. 2008. Un nou aliment alimentar global: Combustibil costisitor înseamnă calorii costisitoare. The New York Times, 19 ianuarie: A1, A19.
5. Zhuchenko A.A. Pășunea pentru securitatea alimentară a Rusiei în secolul XXI, bazată pe o strategie adaptativă de dezvoltare durabilă a agroindustriei (teorie și practică). - Kirov: NIISH North-East, 2009. - P. 33.

НАЛОГ НА ПРИБЫЛЬ КОМПАНИЙ В ФИСКАЛЬНОЙ ПОЛИТИКЕ ЯПОНСКОГО РУКОВОДСТВА

CORPORATE INCOME TAX IN JAPANESE FISCAL POLICY

Ниссо МУРЗАЕВА

Казанский (Приволжский) Федеральный университет
E-mail: nisso.murzaeva@mail.ru

Юлия ВАЛЕЕВА

Казанский (Приволжский) Федеральный университет
E-mail: valis2000@mail.ru
ORCID ID:0000-0002-1356-0360

Rezumat: Studiul analizează gradul de pregătire a specialiștilor în studii japoneze, precum și studenții care studiază economia în ansamblu. Studiul se bazează pe studiul fezabilității scăderii impozitului pe profit în Japonia și a acțiunilor autorităților japoneze în reforma politicii fiscale a țării.

Cuvinte cheie: Dezvoltarea economică a Japoniei, nivelul de educație, impozitul pe venit

Abstract: The study analyzes the degree of training of specialists in Japanese studies, as well as students studying the economy as a whole. The study is based on the study of the feasibility of lowering corporate income tax in Japan and the actions of Japanese authorities in reforming the country's fiscal policy.

Keywords: Japan's economic development, level of education, income tax

Введение

Современный мир глобализации отличается удивительной гибкостью и подвижностью молодых кадров. Качество образования молодежи является одним из ключевых принципов построения развитого государства. В условиях современных российских реалий актуальность темы исследования невероятно высока. Она обусловлена тем, что деградация и некомпетентность будущих специалистов несут в себе большую опасность, которая несет угрозу экономическому благополучию государства. Основой материала для вопросов анкетирования послужил Сборник статей Центра японских исследований ИДВ РАН – «Актуальные проблемы современной Японии», поскольку в нем наиболее лаконично и доходчиво выражена история становления японской налоговой системы. Проблематика базируется на том, что в статистических данных показатели уровня образования не выходят за рамки «критических». На деле же часто оказывается, что элементарные вещи, изучаемые студентами в рамках образовательной программы, не осмысливаются должным образом.

Целью работы является изучение уровня полученных знаний, касающихся налоговой политики японского государства среди студентов крупнейших российских ВУЗов.

Задачами исследования являются:

1. Рассмотрение и изучение налоговой политики страны восходящего солнца;
2. Разработка и проведение анкетирования среди 60 студентов российских ВУЗов.
3. Анализ полученных результатов.

Методологическая основа исследования

Для изучения данного вопроса был выбран, пожалуй, наилучший способ проведения опроса – анкетирование. Выбор был неслучаен. Дистанцирование опрашиваемых и возможность беспрепятственно выбирать ответы содействовало более прозрачному проведению. Анкетирование было проведено с 10 апреля по 10 мая и охватило 60 студентов различных направлений крупнейших российских ВУЗов.

Результаты

В результате проведенного анкетирования можно сделать следующие выводы:

- 1) На вопрос «По сравнению со странами-участницами ОЭСР на сколько процентов выше ставка налога на прибыль компаний в Японии?» показал, что из четырех представленных

вариантов 100 респондентов выбрали неверный вариант. 69,2% проголосовали за ответ в 10%, 30,8% за ответ в 15%.

2) На вопрос «Какой "стреле" Абэномика отдает приоритет в расходовании бюджета?» 61,5% опрашиваемых дали правильный ответ – стрела под номером 2, 7,7% проголосовали за 3 стрелу и 30,8% проголосовали за 1 стрелу.

3) На вопрос «После Второй мировой войны налоговая система Японии по своей структуре была аналогична с налоговой системой какой страны?» из 100% опрашиваемых 38,5% дали правильный ответ, проголосовав за Германию. 46,2% за США, 15,4% за Францию.

4) На вопрос «С налоговой системой какой страны можно отметить сходство современной налоговой системы Японии?» более половины опрашиваемых, то есть 53,8% дало правильный ответ, проголосовав за США. 23,1% - за Францию, 23,1% - за Германию.

5) На вопрос «В каком году был принят Закон о специальных мерах в отношении переоценки активов для формирования капитала предприятий?» 76% респондентов ответили верно, 23,1% проголосовали за 1945 год

6) На вопрос «За счет мер по Закону о специальных мерах в отношении переоценки активов в течение 1950—1970х годов в результате применения налоговых льгот сколько недополучило государство?» правильно ответило только 38,5% опрашиваемых. 23,1% - за 5 трлн. иен, 38,5% - 15трлн. иен.

7) На вопрос «В Японии ставки налога на прибыль компаний до 1990-х годов доходили до какой отметки?» правильно ответило только 23,1% респондентов, 61,5% проголосовали за 25%, 15,4% проголосовали за 5%.

Обсуждение

Изначальные надежды об уровне знаний учащихся по направлениям, связанным с японской экономикой, не оправдались. Однако удивительными показались результаты студентов, изучающих мировую экономику, а также студентов, чья специализация связана с изучением экономики западной парадигмы. С чем связаны столь необычные результаты можно только догадываться. Однако, можно предположить, что факультет и направление не играют столь важной роли в формировании личности будущего ученого. Можно считать ошибочным утверждение о том, что образование в университете предполагает однобокое развитие. Результаты проведенного исследования говорят об обратном.

Заключение

Комментарии, которые поступали после проведения исследования нельзя включить в публикацию статьи. Однако они дают четкое представление о том, что молодежь крайне заинтересована в собственном развитии. На самом деле студенты были удручены полученными результатами. По их словам, все душевные и физические силы должны быть направлены на искоренение деградации и повышение уровня знаний, на их осмысление и практическое применение. Одним из первых шагов на пути построения развитого государства – развитой России можно считать образованную молодежь, которая непрерывно создает и подпитывает знаниями научную среду. Первый шаг к переосмыслению, проведенное анкетирование, уже сделан.

Библиография:

1. Актуальные проблемы современной Японии. Выпуск XXX. — М. : ИДВРАН, 2016.—288с.
2. Япония в поисках новой глобальной роли = Japan in search of a new global role / Ин-т востоковедения РАН; Ин-т Дальнего Востока РАН; Ассоциация японоведов. — М. : Вост. лит., 2014. — 303 с.

ОЖИДАЕМАЯ ПРОДОЛЖИТЕЛЬНОСТЬ ЗДОРОВОЙ ЖИЗНИ КАК ИНТЕГРАЛЬНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ЗДОРОВЬЯ НАСЕЛЕНИЯ

HEALTHY LIFE EXPECTANCY AS AN INTEGRAL CHARACTERISTIC OF POPULATION HEALTH

Корина КАУШАН, к.э.н., доцент,
Светлана ГОРОБИЕВСКИ, доктор habilitat,
Технический Университет РМ
Дмитрий ПОРОСЕЧ, к.э.н., доцент РОССНОУ г. Москва,
e-mail: causan@list.ru
УДК 338.2

Аннотация: В данной статье рассматриваются методологии интегральных мер здоровья, объединяющих в рамках единого показателя информацию смертности населения и о его здоровье или заболеваемости. В частности, показатели ожидаемой продолжительности здоровой жизни позволяют рассчитать среднее количество лет, проживаемых населением с учетом состояния здоровья, измеренного различными способами на основе репрезентативных опросов населения. В исследовании анализируется ожидаемая продолжительность здоровой жизни граждан Молдовы, построенная на основе молдавской статистики смертности и данных репрезентативных опросов.

Ключевые слова: ожидаемая продолжительность здоровой жизни, интегральные меры здоровья, заболеваемость населения, показатель смертности, плохое состояние здоровья, благосостояние населения, подушевой медианный доход, мониторинг экономического здоровья.

Annotation: This article discusses the methodology of integrated health measures, combining information on mortality and health or morbidity in a single indicator. In particular, indicators of the expected duration of a healthy life make it possible to calculate the average number of years lived by the population, taking into account the state of health, measured in various ways on the basis of representative surveys of the population. The study analyzes the expected healthy life expectancy of Moldovan citizens, built on the basis of Moldavian mortality statistics and representative polls.

Key words: expected life expectancy, integrated health measures, morbidity, mortality rate, poor health, population well-being, per capita median income, monitoring economic health

Введение

Плохое состояние здоровья как фактор экономических и социальных потерь в контексте продолжительности жизни является актуальным. Известно, что молдавское общество в целом и молдавская экономика в частности несут большие потери от высокой, по сравнению с большинством развитых стран, смертности, причем особенно высока смертность, в первую очередь, мужчин в трудоспособном возрасте. Согласно выполненным нами оценкам, из-за отставания в снижении смертности от западноевропейских стран только за год (2018-2019гг.) общее число избыточных смертей в Молдове достигло 5,9 тыс. Если сравнить Молдову с восточноевропейскими странами, число избыточных смертей сокращается, но и в этом случае остается большим – 4,9 тыс. При этом 38% избыточных смертей в первом случае и 44% - во втором приходится на взрослое население в возрасте от 24 до 65 лет, из них почти 30%, а во втором случае - более 34% - на мужчин.

Если условно принять, что среднестатистический молдавский мужчина начинает работать в 24 лет, а выходит на пенсию в 64, то ожидаемая продолжительность его жизни в этом интервале не может превышать 40 лет, в действительности же из-за неизбежной смертности в этом возрастном интервале она всегда меньше. Но потери при этом могут быть разными. Если в Нидерландах преждевременная смертность сокращает предельную ожидаемую продолжительность рабочей жизни на 2%, в США - на 4,3%, то в Молдове потери составляют 14,3% всего фонда рабочего времени.

Однако и общество, и экономика несут потери не только от преждевременной смертности, но и от плохого состояния здоровья, которое может приводить к полной или частичной утрате трудоспособности даже в самых трудоспособных возрастах. Этим потерям в литературе обычно

уделяется меньше внимания, хотя нельзя сказать, что они совсем не изучаются.¹ В целом не вызывает сомнения, что плохое состояние здоровья населения оказывает многостороннее и многоплановое негативное воздействие на состояние экономики, на рынок труда, эффективность производства, благосостояние населения. В частности, влияет на среднюю продолжительность отпусков по болезни, на производительность труда, на вероятность преждевременного ухода на пенсию, сказывается в снижении подушевого медианного дохода в домохозяйствах. Например, наличие хронического заболевания снижает подушевой медианный доход гипотетического индивида с заданными характеристиками на 5,6%.

Материалы и методы исследований

Постепенное осознание важности оценки потерь, связанных с плохим состоянием здоровья, привело к постановке проблемы интегральных измерителей здоровья. Был предложен целый ряд таких измерителей, причем все они опираются на использование традиционных методов демографии.²

В настоящее время используется несколько вариантов предложенного Д. Салливаном показателя или производных от него (табл. 1).

Таблица №1. Интегральные меры здоровья населения.

Виды интегральных мер здоровья населения	Используемые показатели	Необходимые для расчета данные по смертности	Необходимые для расчета Данные по состоянию здоровья/заболеваемости	Характер используемых весов	Интерпретация
1. Ожидаемая продолжительность здоровой жизни (опжж, HLE)	(Disability Free/Adjusted Life Expectancy) HALE(Health Adjusted Life Expectancy) ALE(Active Life Expectancy)	Таблицы смертности для популяции в целом и отдельно для каждого пола	Репрезентативные для населения страны/региона данные опросов, содержащие вопросы о различных сторонах здоровья индивида. - дихотомическая переменная здоровья.	При расчете DFLE, DALE веса, как правило не используется. HALE, ALE- градуированная переменная.	Ожидаемая продолжительность жизни, взвешенная с учетом качества проживаемых лет, в терминах состояния здоровья.
2. Время смертности и заболеваемости	DALYs(Disability Adjusted Life Years)	Таблицы смертности по причинам смерти (по МКБ)	Данные медицинской статистики (распределение по полу и возрастным группам количества новых случаев заболевания или его общей распространенности). Также по половозрастным данным о средней длительности заболеваний и среднем возрасте их наступления	Весы используются обязательно и показывают, насколько заболевания ограничивают функционирование (0- совсем не ограничивают, 1-смерть).	Количество лет, потерянных в популяции в результате избыточной смертности и заболеваемости от ряда причин.

Демографы уже несколько столетий пользуются показателем ожидаемой продолжительности жизни, который, по сути, представляет собой интегральный измеритель потерь от смертности в том или ином населении. Идея же подобного измерителя потерь от плохого состояния здоровья появилась сравнительно недавно, она была предложена Б.Сандерсом

¹ Вишневыский А., Васин С., Рамонов А. Может ли дать ответ на демографические вызовы снижение смертности? // Вишневыский А. Сбережение народа или депопуляция России? Доклад на XI Международной научной конференции по проблемам развития экономики и общества. Москва, 6-8 апреля 2010 г. М.: Изд. дом ГУ ВШЭ, 2010. С. 30-32.

² Национальное бюро статистики, 2018 г. (<https://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/en/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774>)

в 1964 г. Методология расчета и название - «Ожидаемая продолжительность здоровой жизни (ОПЗЖ)» или «Ожидаемая продолжительность жизни без ограничений в дееспособности» (Disability Free Life Expectancy, DFLE) - были предложены Д. Салливаном в 1971 г. В дальнейшем идеи Д. Салливана получили развитие в ряде публикаций, посвященных дальнейшей разработке теоретических основ и методологии интегральных мер здоровья.

В данном исследовании будут рассмотрены меры, описанные в табл. 1, - ожидаемая продолжительность здоровой жизни. Сначала опишем методологию расчета этих мер на простом примере, далее приведем молдавские и зарубежные исследования, где были использованы данные меры для анализа здоровья населения Молдовы, в частности сравнения его с уровнем здоровья в других странах.

Методология расчета ОПЗЖ

В табл. 2 показано на конкретном примере таблицы смертности для мужчин в Молдове в 2018 г., как можно рассчитать возрастные показатели ОПЗЖ. Первые 9 столбцов - стандартные показатели классической таблицы смертности, девятый, последний из них - полученная в результате построения таблицы ожидаемая продолжительность жизни. Так, ожидаемая продолжительность жизни мужчин при рождении в Молдове в 2018 г. составила лет.

Чтобы рассчитать ожидаемую продолжительность здоровой жизни по методу Салливана, необходимо разделить совокупность живущих в каждом возрасте $L(x)$ (столбец 7) на две части - на здоровых, не имеющих ограничений по состоянию здоровья (disability free), и нездоровых или имеющих такие ограничения. Если такое разделение произведено и соотношение здоровых и нездоровых или, точнее, соотношение числа человеко-лет, прожитых в том и другом состоянии в возрастном интервале $x - x + n$, установлено, задача становится чисто технической.

В данном примере для демонстрации методики построения ОПЗЖ в качестве доли нездоровых людей ($p(x)$) были выбраны доли людей, имеющих плохое самочувствие в целом в каждой возрастной группе.

Если обозначить долю имеющих ограничения по здоровью через $p(x)$, то доля здоровых составит соответственно $1 - p(x)$, что позволяет перейти от столбца 7 к столбцу 11 - аналогу столбца 7, но только для здоровых. Если $L(x)$ - это все числа живущих, то $LH(x) = L(x) \cdot (1 - p(x))$ - числа живущих, не имеющих ограничений по состоянию здоровья. Они, то и позволяют рассчитать столбец 13 - ожидаемую продолжительность здоровой жизни $eH(x)$ (H-Healthy). Далее можно легко рассчитать долю лет, проживаемых без ограничений по состоянию здоровья, в общей продолжительности жизни - столбец 14.

По сути, при исчислении ОПЗЖ специфицированные по возрасту и полу полученные тем или иным способом данные о здоровье населения накладываются на показатели обычных таблиц смертности (таблиц дожития), которые таким образом «достраиваются» и превращаются в таблицы дожития в здоровом состоянии в соответствии с определенными заранее критериями здоровья. Эти новые таблицы и содержат искомые показатели ОПЗЖ мужчин и женщин в разных возрастах.

Как будет показано далее, отдельной непростой задачей становится выделение здоровых и нездоровых людей по данным репрезентативных опросов.

Результаты исследований

Определение половозрастных долей здоровых и нездоровых людей, используемых для расчета показателей ОПЗЖ, требует ответа на вопросы концептуального характера: «Что такое здоровье?»; «Какие показатели лучше всего отражают реальный уровень здоровья?»; «Какие шкалы здоровья использовать - дихотомические или градуированные?».

Данная работа, в частности, представляет собой одну из попыток ответа на эти вопросы.

Рассмотрим методологию и анализ молдавских и зарубежных исследований с применением ОПЗЖ.

Итак, схема расчета ожидаемой продолжительности здоровой жизни достаточно проста, трудности начинаются тогда, когда эту схему надо наполнить реальными цифрами. Главная проблема, на которую наталкиваются все исследователи ожидаемой продолжительности здоровой жизни, - ограниченность исходной информации, необходимой для расчетов. В отличие от расчетов ожидаемой продолжительности жизни, которые опираются на официальную всеобщую и

достаточно достоверную статистику смертности, расчеты ОПЗЖ не имеют столь же надежной статистической базы. Оценка состояния здоровья, предшествующая исчислению ОПЗЖ, представляет собой самостоятельную и до конца не решенную задачу.

Тем не менее эти трудности не останавливают исследователей, и начиная с 1960-х годов интегральные показатели здоровья стали активно применяться при мониторинге здоровья разных стран. Все большее количество исследований с применением интегральных показателей здоровья стало проводиться в Европе, Японии и США, России с целью описания ситуации в сфере здоровья и ее динамики, а также разработки практических рекомендаций в сфере здравоохранения. Показатели ожидаемой продолжительности здоровой жизни (ОПЗЖ) активно используются ВОЗ и организацией по исследованию здоровья в странах ЕС с использованием мер ОПЗЖ2 для мониторинга ситуации в сфере здоровья и разработки практических рекомендаций по повышению его среднего уровня в ряде стран, так же, как и уменьшению дифференциации по нему.

Таблица № 2. Анализ смертности с учетом здоровья населения Молдовы за 2018 год.

	m _x	q _x	a _x	l _x	d _x	l _x	T _x	e _x	(x), %	LH _x	Th _x	eH(x))	eH(x), %
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
0	0,013 3	0,013 1	0,09 3	10000 0	1315	98807	590284 8	59,0 3	0	98807	5429958	54,3	92
1	0,000 8	0,003 3	0,40 0	98685	328	39395 5	580404 1	58,8 1	0	39395 5	5331151	54,0	92
5	0,000 5	0,002 5	0,50 0	98358	246	49117 4	541008 7	55,0 0	2	48262 0	4937196	50,2	91
10	0,000 6	0,002 8	0,50 0	98112	277	48986 6	491891 3	50,1 4	1	48342 0	4454576	45,4	91
15	0,001 7	0,008 3	0,50 0	97834	810	48714 8	442904 7	45,2 7	2	47505 2	3971156	40,6	90
20	0,003 9	0,019 1	0,50 0	97025	1856	48048 4	394190 0	40,6 3	2	47210 4	3496105	36,0	89
25	0,006 0	0,029 8	0,50 0	95169	2834	46876 0	346141 5	36,3 7	5	44624 3	3024001	31,8	87
30	0,007 0	0,037 7	0,50 0	92335	3482	45297 0	299255 6	32,4 1	5	43121 2	2577758	27,9	85
35	0,010 1	0,049 2	0,50 0	88853	4371	43333 8	253968 5	28,5 8	4	41694 1	2146546	24,2	85
40	0,014 0	0,067 8	0,50 0	84482	5730	40808 4	210634 8	24,9 3	6	38374 8	1729605	20,5	82
45	0,019 3	0,092 1	0,50 0	78752	7253	37562 5	169826 4	21,5 6	8	34402 2	1345857	17,1	79
50	0,026 5	0,124 2	0,50 0	71499	8877	33530 1	132263 9	18,5 0	12	29469 0	1001834	14,0	76
55	0,034 0	0,156 7	0,50 0	62622	9815	28857 3	987337	15,7 7	15	24451 6	707143, 9	11,3	72
60	0,047 0	0,210 1	0,50 0	52807	1109 5	23629 8	698764	13,2 3	25	17722 4	462628, 1	8,8	66
65	0,058 5	0,255 2	0,50 0	41712	1064 7	18194 4	462456	11,0 9	28	13050 8	285404, 5	6,8	62
70	0,079 0	0,332 5	0,50 0	31066	1032 9	12950 4	280522	9,03	36	82914	154896	5,0	55
75	0,107 6	0,424 0	0,50 0	20736	8792	81699	151018	7,28	48	42484	71981,9 4	3,5	48
80	0,139 0	0,517 4	0,50 0	11944	6179	44269	69319	5,80	56	19479	29498,4 1	2,5	43
85	0,230 1	1,000 0	4,34 6	5764	5764	25050	25050	4,35	60	10020	10019,8 4	1,7	40

Исследований здоровья населения Молдовы с применением показателей ОПЗЖ намного меньше, чем за рубежом, и они начали появляться только недавно.¹

Несмотря на весьма широкое использование показателя ожидаемой продолжительности здоровой жизни и сопряженных с ним показателей, все исследователи понимают, что имеющаяся в их распоряжении информация в большинстве случаев непротиворечива, во всяком случае, по большинству стран (а эксперты ВОЗ делают соответствующие расчеты для всех стран мира). Поэтому сейчас главное проблемное поле в этой области находится в сфере поисков обоснованных критериев разграничения здоровья и нездоровья, способов оценки того и другого,

¹ Gorobievshi Svetlana, Managementul calității vieții și migrarea populației din Republica Moldova 2009 p.

доступных источников информации, к которой можно было бы применить эти критерии. Наша работа также находится в русле этих поисков. Ее особенность состоит в использовании двух различных наборов данных и переменных для построения показателей ОПЗЖ и их сопоставлении между собой (подробнее см. ниже). Ранее показатели ОПЗЖ в Молдове строились, опираясь на один показатель или их группу, например, дееспособность или самооценка с применением одного набора данных, описывающих здоровье населения Молдовы (данные одного обследования).

Источники данных для расчета ожидаемой продолжительности здоровой жизни в Молдове.

В международной практике принято выделять два подхода к оценке здоровья: субъективным и объективным. Объективным подход - оценка здоровья внешним наблюдателем, экспертом с помощью специальных инструментов в рамках специализированных обследований. Субъективный подход - это оценка здоровья самим человеком, по его ощущениям. Субъективная оценка здоровья может быть получена на основе опроса населения. Настоящее исследование представляет собой пример измерения здоровья с использованием субъективного подхода.¹

Субъективный подход к оцениванию здоровья не раз подвергался критике среди исследователей за рубежом в связи с тем, что он отображает лишь восприятие и мало связан с «реальным», объективным здоровьем, измеренным в результате медицинских обследований. Так, лауреат Нобелевской премии А. Сен в одной из своих работ пишет о несоответствии между уровнем смертности в одном из беднейших регионов Индии и уровнем здоровья по самооценке. Тем самым он подводит к тому, что высокий уровень смертности в определенный: группах населения может успешно сочетаться с положительным восприятием здоровья в целом. Впрочем, в других работах, основанных на эмпирических данных по Индии и другим развивающимся странам, было, наоборот, выявлено, что показатели здоровья по самооценке отражают его реальный уровень и показывают положительную зависимость с социально-экономическим статусом.

В целом, в мировой литературе доминируют исследования, в которых эмпирическим путем обосновывается применимость субъективных мер здоровья при измерении его реального уровня (в том числе на основе демонстрации их предсказательной способности в отношении смертности).

Взаимосвязь субъективного здоровья со смертностью населения была продемонстрирована также применительно к молдавским данным.

Наша задача заключалась в том, чтобы из этих двух репрезентативных обследований выбрать вопросы, характеризующие здоровье населения Молдовы, и затем с помощью распределений ответов на них и использования обычных таблиц смертности рассчитать показатели ожидаемой продолжительности здоровой жизни по методу Салливана.

В мировой практике принято выделять несколько подходов к измерению здоровья на основе репрезентативных опросов.

В 1989 г. Милфредом Блэкстером была предложена модель измерения субъективной составляющей здоровья, в которой она рассматривается как единство трех взаимосвязанных элементов:

- медицинский элемент (здоровье как отсутствие заболеваний);
- функциональный элемент (здоровье как возможность функционировать);
- ощущение благополучия в целом.

Материалы используемых нами обследований позволяют оценить первый и третий ее элементы.

В разделе «Здоровье и благополучие» анкеты обследования «Родители и дети, мужчины и женщины в семье и обществе» содержатся вопросы по общей самооценке здоровья, наличию/отсутствию хронических заболеваний, инвалидности и ее группе, потребности в помощи со стороны окружающих в элементарных регулярных действиях (одевание, купание) и психическому состоянию респондента.

В разделе анкеты М «Оценка здоровья» индивидуальной базы обследования можно найти более широкий круг вопросов, характеризующих здоровье человека. Там есть вопросы по самооценке здоровья в целом, наличию/отсутствию хронических заболеваний различных органов,

¹ Andreev E.M., Shkolnikov V.M. Spreadsheet for Calculation of Confidence Limits for Any Life Table or Healthy-life Table Quantity. MPIDR TECHNICAL REPORT 2010-005. 2010.

а также определенных заболеваний (сахарный диабет, туберкулез, инфаркт миокарда и т.п.), инвалидности, психическим расстройствам.

Для построения ожидаемой продолжительности здоровой жизни были использованы распределения по категориям ответа на два вопроса:

1) вопрос, описывающий общее состояние здоровья («Как вы оцениваете свое здоровье в целом?»);

2) вопрос о наличии/отсутствии хронических заболеваний.

Первый из них соотносится с первым элементом модели субъективного здоровья Блэкстера (здоровье как отсутствие хронических заболеваний со слов человека). Второй соотносится с ее третьим элементом (здоровье как ощущение благополучия в целом).¹ данных европейских обследований SHARE и ESS8.

Выводы

Отставание Молдовы от стран Восточной Европы (Словении, Польши и Эстонии) по показателю ОПЗЖ и у мужчин, и у женщин меньше, чем от стран Западной Европы, но тоже довольно значительное. Стоит также отметить, что среди женщин, несмотря на меньшее отставание по показателю ожидаемой продолжительности жизни, отставание по показателю ожидаемой продолжительности здоровой жизни остается значительным (особенно если рассматривать страны Западной Европы в качестве образца для сравнения). Эти результаты соотносятся с проделанными до этого сравнительными исследованиями по схожей тематике. Новый вектор развития человечества направлен на достижение Целей Устойчивого Развития ООН, среди которых здоровье занимает центральное место и провозглашает «Обеспечение здорового образа жизни и содействие благополучию для всех в любом возрасте», поместив соблюдение прав человека в центр развития. Опираясь на рекомендованный Европейским региональным бюро ВОЗ общегосударственный подход и принцип участия всего общества в вопросах здоровья граждан.

Список литературы:

1. Вишнеvский А., Васин С., Рамонов А. Может ли дать ответ на демографические вызовы снижение смертности? // Вишнеvский А. Сбережение народа или депопуляция России? Доклад на XI Международной научной конференции по проблемам развития экономики и общества. Москва, 6-8 апреля 2010 г. М.: Изд. дом ГУ ВШЭ, 2010. С. 30-32.
2. Национальное бюро статистики, 2018 г.
(<https://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/en/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774>)
3. Andreev E.M., Shkolnikov V.M. Spreadsheet for Calculation of Confidence Limits for Any Life Table or Healthy-life Table Quantity. MPIDR TECHNICAL REPORT 2010-005. 2010.
4. Andreev E.M., McKee M., Shkolnikov V.M. Health Expectancy in the Russian Federation: A New Perspective on the Health Divide in Europe // Bulletin of the World Health Organization. 2003. 81. P. 778-788.
5. Andreev E.M., Shkolnikov V.M., Begun A.Z. Algorithm for Decomposition of Differences between Aggregate Demographic Measures and its Application to Life Expectancies, Healthy Life Expectancies, Parity Progression Ratios and Total Fertility Rates // Demographic Research. 2002. Article 14. (www.demographicresearch.org) (accessed on 30 October 2012.)
6. Blaxter M. A Comparison of Measures of Inequality in Morbidity // J. Fox (ed.) Health Inequalities in European Countries. Aldershot: Gower, 1989. P. 199-230.
7. Gorobievshi Svetlana, Managementul calității vieții și migrarea populației din Republica Moldova 2009 p.
8. Victor Moraru (coordonator). Republica Moldova: provocările migrației. – Chișinău: ULIM, 2009. – 118 p.
9. Jagger C., Cox B., Le Roy S. Health Expectancy Calculation by the Sullivan Method. 3rd ed. ENEMU Technical Report. September 2006.
10. www.ec.europa.eu/eurostat.
11. www.statistica.md.

¹ www.ec.europa.eu/eurostat.

ИСТОЩЕНИЕ ПРИРОДНЫХ РЕСУРСОВ

THE DEPLETION OF NATURAL RESOURCES

Ралина ЗАКИРОВА

Казанский федеральный университет

E-mail: ralina.zakirova06@gmail.com

ORCID ID:0000-0002-6803-4560

Анна МИНЬКИНА

Казанский федеральный университет

E-mail: minkinaa50@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-8649-9046

Юлия ВАЛЕЕВА

Казанский федеральный университет

E-mail: valis2000@mail.ru

ORCID ID: 0000-0002-1356-0360

Rezumat: *Articolul a realizat un studiu privind problema globală a epuizării resurselor naturale. Acest articol se bazează pe rezultatele Chestionarului produs în timpul scrisului de lucru. Au fost analizate rezultatele anchetării persoanelor de diferite categorii de vârstă, precum și a diferitor activități profesionale pentru a vedea implicarea cetățenilor Federației Ruse în această problemă în prezent. S-a constatat că printre cei 51 de respondenți, majoritatea au o atitudine pozitivă față de utilizarea rațională a resurselor. De asemenea, a fost identificată gradul de conștientizare a problemei existente de epuizare a resurselor naturale și gradul de interes în eliminarea deșeurilor. Articolul a prezentat, de asemenea, o posibilă prognoză bazată pe datele de chestionare primite. Conform rezultatelor anchetării, se poate observa că majoritatea respondenților consideră principalul factor în epuizarea beneficiilor naturale de inactivitate din partea statului și dezvoltarea procesului științifico-tehnic.*

Cuvinte cheie: *epuizarea resurselor naturale; rațional cuvinte cheie: epuizarea resurselor naturale; utilizarea rațională a beneficiilor natural.*

Abstract: *The article conducted a study on the global problem of natural resource depletion. This article is based on the results of a survey carried out at the time of writing. The results of a survey of people of different age categories, as well as various professional activities, are analyzed in order to see the involvement of citizens of the Russian Federation in this problem at the present time. It was found that among 51 respondents, the majority of them have a positive attitude to the rational use of resources. A degree of awareness of the existing problem of depletion of natural resources and a degree of interest in waste management were also identified. The article also presented a possible forecast based on the survey data. According to the results of the questionnaire, you can see that most of the respondents consider inaction by the state and the development of the scientific and technological process as the main factor in the depletion of natural goods.*

Key words: *depletion of natural resources; rational use of natural goods.*

Введение

Сегодня все большую актуальность приобретает проблема, связанная с истощением природных ресурсов. Одно из самых важных и основных прав человека, это право на благоприятную окружающую среду. К сожалению, с каждым годом осуществить это право становится все труднее, и истощение природных ресурсов приобретает все более острую форму в России, а в мире данная проблема приобретает глобальный масштаб. Причины такого результата заключается в том, что количество людей в мире растет, а ресурсы за такой короткий промежуток времени не успевают восстанавливаться.

Темпы роста населения составляют около 1,7% в год, и они удваиваются каждые 41 год. Однако добыча золота увеличивается на 4% в год и имеет период удвоения 18 лет. И потребление минеральных ресурсов увеличивается в среднем на 7% в год, а период удвоения составляет 10 лет [1]. На основании этих данных можно сделать вывод, что мир сталкивается с кризисом истощения природных ресурсов. И если нам доступны нынешние природные ресурсы, то через несколько

десятилетий человечество может их потерять.

Данной проблеме были посвящены множество работ, из них можно выделить следующие работы: статья Н.Н. Смирновой и Л.Р. Кутуевой; Кудрявцевой К.Ю. и Артемьевой А.А.; Потравного И.М., Новоселова А.Л., и Алныкина Е.М.

Цель исследования: проанализировать отношение людей к одному из наиболее важных вопросов в мире - истощение природных ресурсов.

В рамках исследования были поставлены следующие задачи:

1. Разработать анкетирование на платформе Google Forms;
2. Разработать вопросы для выявления отношений респондентов по данному вопросу;
3. Дать анализ по результатам опроса;
4. Обобщить и выявить отношение людей к глобальной проблеме - истощение ресурсов
5. Дать прогноз развития событий

Методологическая основа исследования

На основе сравнительного анализа проведён теоретический обзор существующей проблемы истощения природных ресурсов. За методологическую основу принято анкетирование, которое способствует выявлению факторов, влияющих на истощение природных ресурсов.

Опрос был проведён за период с 1 апреля по 8 апреля 2020 года, в котором участвовало 51 человек. Из них 75.8 % старше 18 лет и 24.2% младше 18 лет.

Результаты

В целях ознакомления общей осведомленности об истощения природных ресурсов и способах их защиты в период с 01.04.2020 по 08.04.2020 был проведен опрос среди групп лиц разной возрастной категории. В данном опросе приняли участие 51 респондент, большую часть которых составили мужчины (75%) и женщины (25%) (рисунок 2). Наибольшее количество участников являлись лицами от 18 до 30 лет (75.8 %), 24.2% опрошенных составили лица в возрасте от 15 до 18 лет (рисунок 1). Среди опрошенных респондентов большая доля имеют неполное высшее образование, а также имеют знание в области экономических наук (12.1%), социальных наук (12.1%) или являются студентами, получающие образование в данных отраслях (рисунок 3).

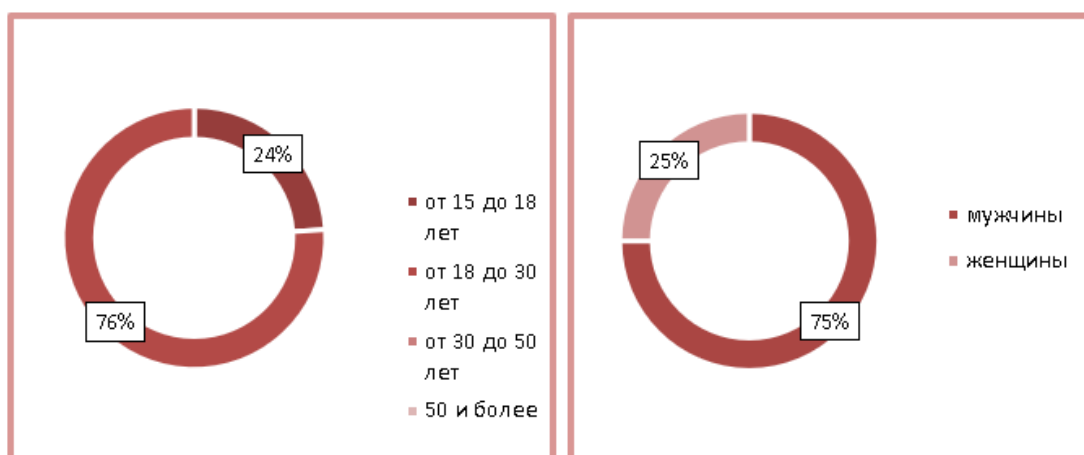

Рисунок 1 и 2 – Распределение ответов на вопросы «Ваш возраст? Ваш пол?»

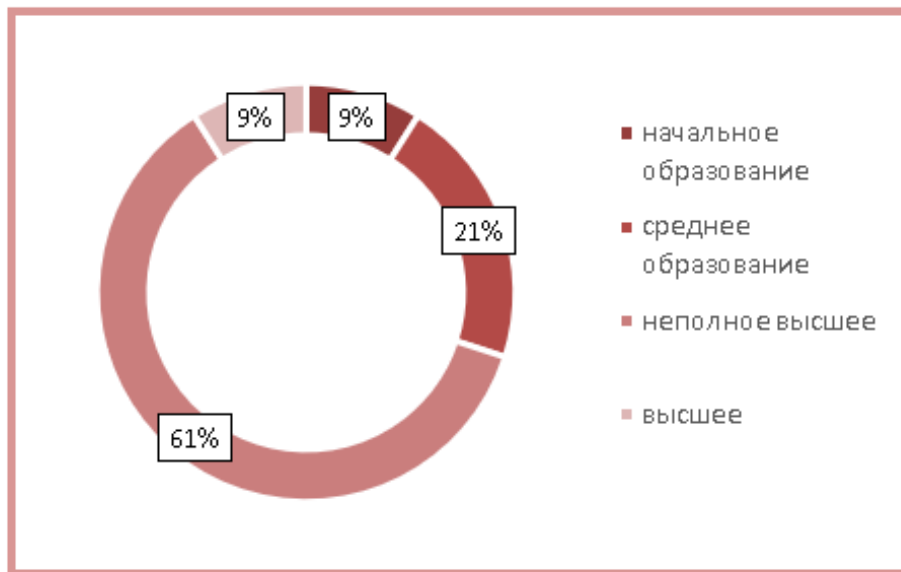

Рисунок 3 – Распределение ответов на вопрос «Ваше образование?»

Среди представленных вопросов, были вопросы, связанные непосредственно с осведомленностью об истощении природных ресурсов, а также о мерах необходимые для их сохранения. Так среди опрошенных на вопрос рационального использования природных благ, 72,7% респондентов ответили, что используются ресурсы рационально, но по возможности могли бы улучшить данный результат. При этом 21,2 % опрошенных участников пользуются природными благами точно по назначению, 6,1% не используют природные ресурсы рационально (рисунок 4).

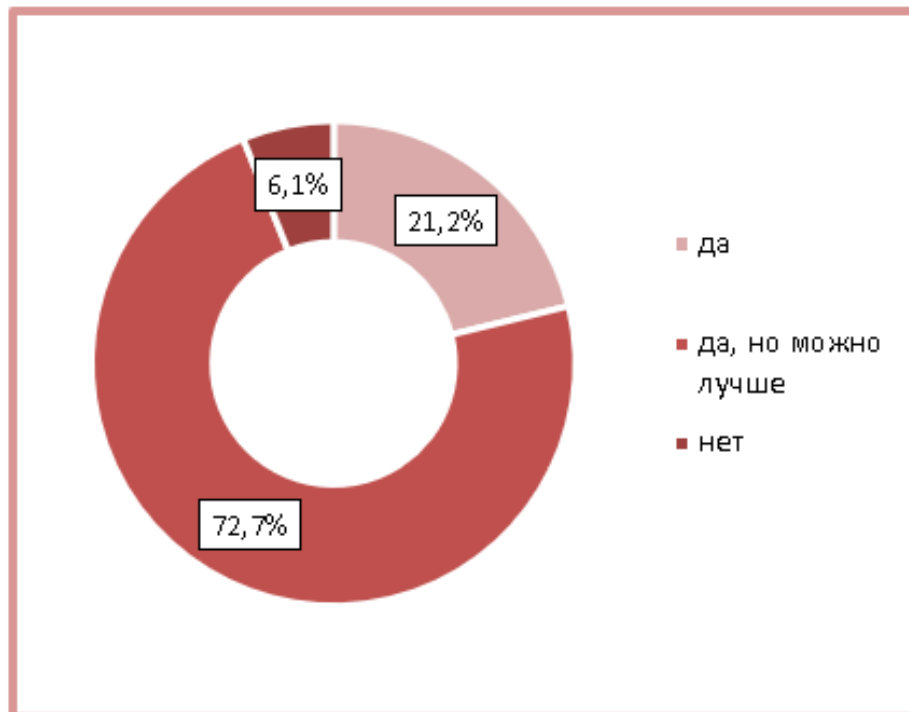

Рисунок 4 – Распределение ответов на вопрос «Рационально ли вы используете природные ресурсы?»

Также наряду с вопросом рационального использования природных благ, важно было выявить степень заинтересованности в утилизации отходов, так 87,9% респондентов ответили положительно за утилизацию первичных отходов, 12,1% - ответили отрицательно. Среди основных продуктов

утилизации, преобладают такие как бумага (66,7%), стекло (45,5%), пластмасса (45,5%), ткани (39,4%), железо (18,2%), алюминий (9,1%) и другие материалы (36,4%) (рисунок 5).

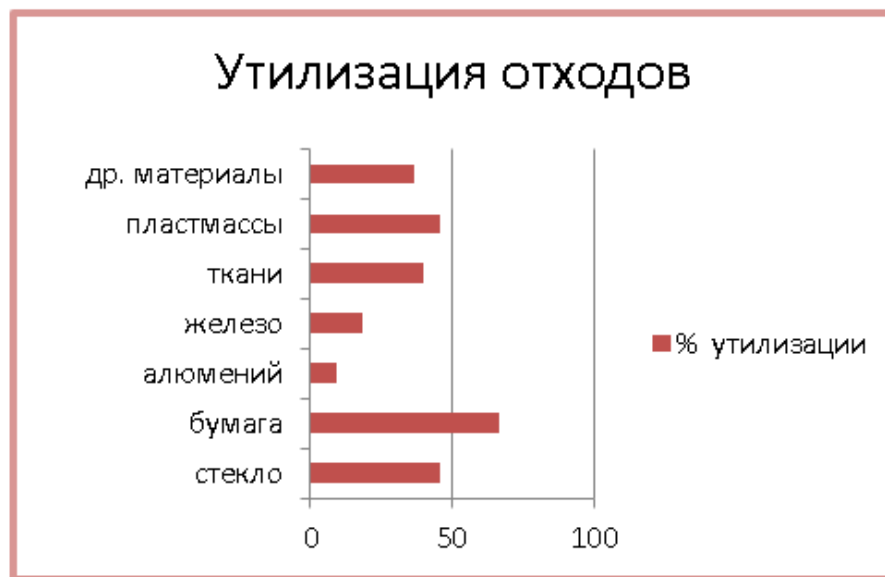

Рисунок 5 – Распределение ответов на вопрос «Какие виды отходов вы утилизируете?»

При проведении исследования было выявлено, что наибольшее количество природных ресурсов, подверженные истощению, по мнению респондентов, являются: лесные (36,4%), водные (33,3%), минеральные (15,2%), энергетические (9,1%), земельные (3%) и биологические (3%). При этом участники опроса были осведомлены, что представляют собой невозобновляемые природные ресурсы (рисунок 6).

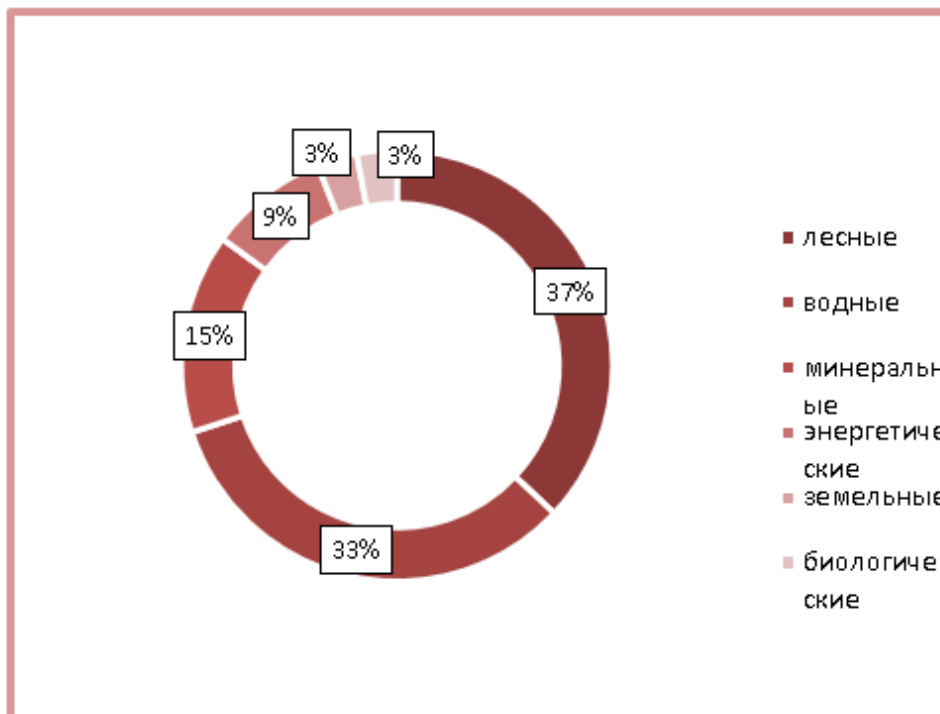

Рисунок 6 – Распределение ответов на вопрос «Какие виды природных ресурсов, по вашему мнению, на сегодняшний день подвержены наибольшему истощению?»

На основе полученных данных можно выделить причину неравномерного обеспечения стран мира земельными ресурсами, среди которых наиболее выделяется геологическое строение (19 опрошенных), обуславливается особенностями климата (15), тектонического строения (14), а

также водных ресурсов (9) (рисунок 7).

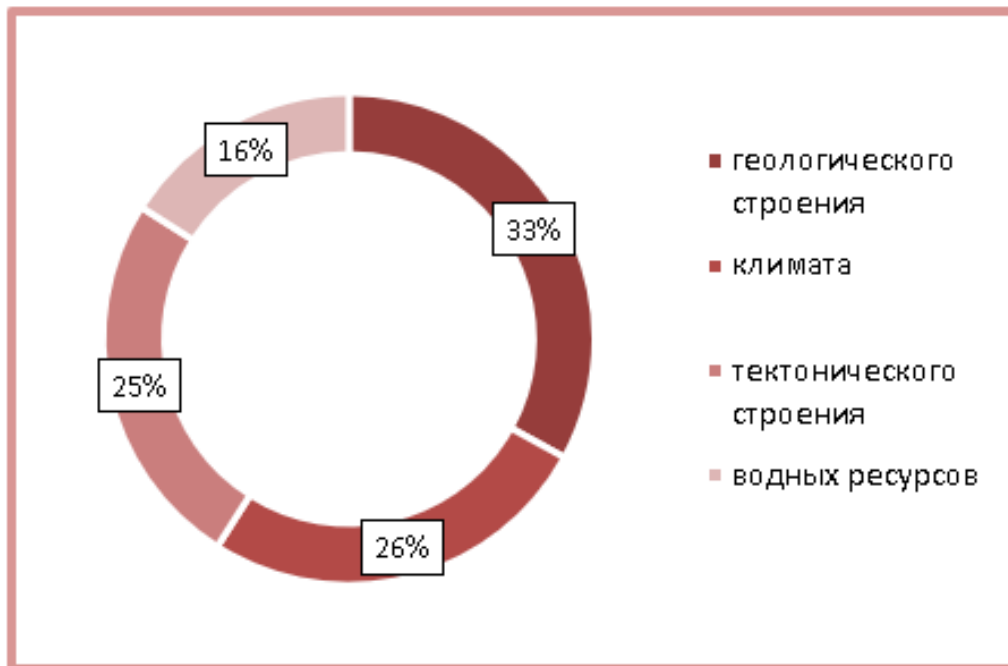

Рисунок 7 – Распределение ответов на вопрос «Неравномерное обеспечение стран мира земельными ресурсами объясняется особенностями?»

Также респондентами были определены основные факторы, которые оказывают наибольшее влияние на истощение природных благ, среди них: бездействие со стороны государства (24,2%), развитие научно-технического прогресса (21,2%), рост населения (18,2%), загрязнение окружающей среды (15,2%), неосведомленность о существующей экологической проблеме (12,1%), техногенные катастрофы (9,1%) (рисунок 8).

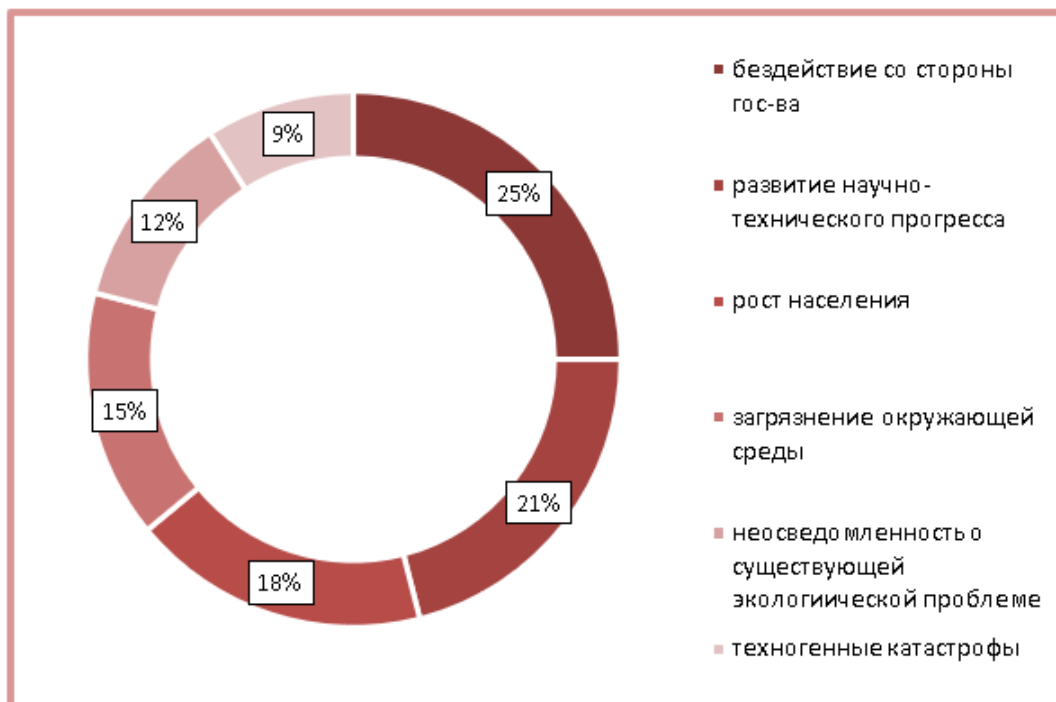

Рисунок 8 – Распределение ответов на вопрос «По-вашему мнению, какие факторы влияют на истощение ресурсов?»

На основе анкетирования респондентами были определены меры необходимые для сохранения невозобновляемых природных ресурсов, так наибольший процент опрошенных уверены, что для достижения хороших результатов необходимо рационально использовать природные ресурсы, проводить первичную переработку сырья для повторного использования, увеличить количества законопроектов по сохранению природных благ (рисунок 9).

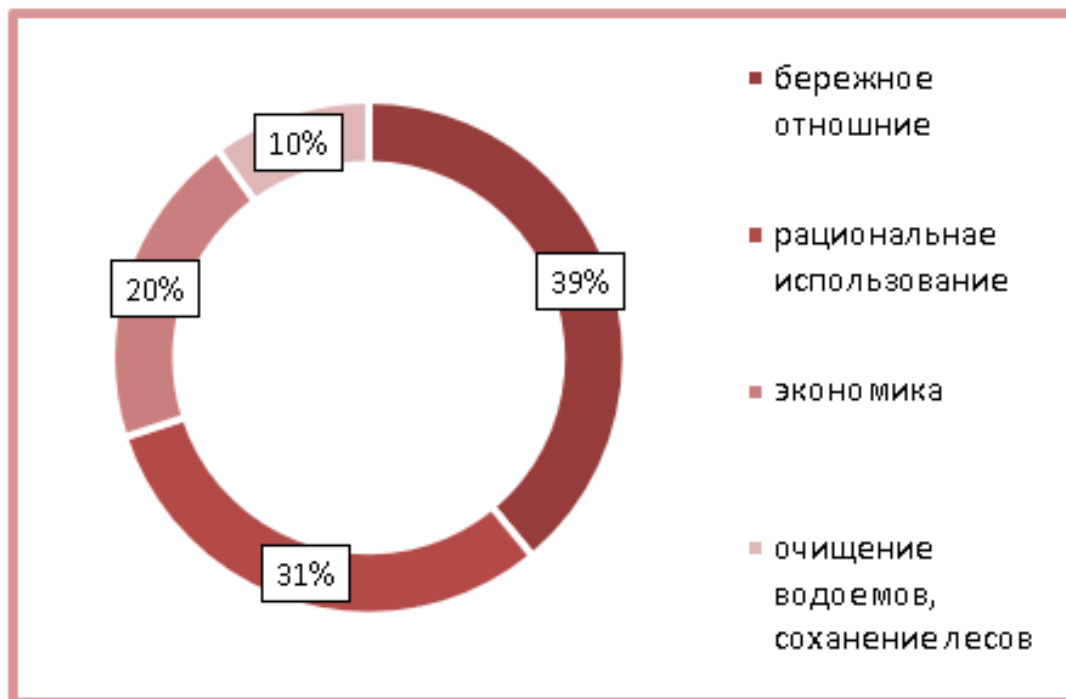

Рисунок 9 – Распределение ответов на вопрос «Какие меры необходимы для сохранения невозобновляемых природных ресурсов?»

На основе полученных результатов, можно предположить будущее развитие проблемы истощения природных ресурсов. Вследствие роста научно-технического прогресса и увеличения темпов экономического роста, истощение ресурсов происходит быстрее, чем их возобновление. Ученые выделили ряд факторов негативно влияющие на проблему истощения природных ресурсов и одним из основных факторов является рост населения, так, по мнению социологов, ожидается увеличение числа населения к 2050 году, что составит от 7,5 до 10 млрд. человек, что в свою очередь вызовет повышение потребления минеральных ресурсов более чем на 25%.

Что касается основополагающих ресурсов, без которых на сегодняшний день не сможет обойтись ни одна экономика мира, а именно: нефть, природный газ, железо и т.д., то показатель их истощаемости увеличивается с каждым днем, несмотря на все возможные попытки найти альтернативные источники данным продуктам. Помимо известных энергетических ресурсов, нефть является важным сырьем для производства не менее важного на современном этапе развития сырья – пластмассы, кроме того нефть используется для синтезирования спирта и органики. В целях уменьшения добычи железа, производится применение железного лома, процент обработки и использования железного лома на сегодня вырос до 40 % по всему миру. Что касается каменного угля, то он, по мнению ученых, будет являться одним из альтернативных вариантов по использованию нефти, тем самым будет применен в промышленности как источник искусственных углеводородов.

В результате истощения природных ресурсов и активного роста населения возможны риски по сокращению производства продовольствия, а это в свою очередь приведет к резкому повышению цен на продукты питания. Так в ближайшем будущем возможен дефицит продуктов питания, а также питьевой воды, что на сегодняшний день уже является важной проблемой.

Заключение

В ходе данного исследования нами были обобщены теоретические аспекты таких отечественных авторов, как Смирнова Н.Н. и Кутуева Л.Р., Кудрявцева К.Ю., Потравный И.М.

Задачи, поставленные в рамках исследования выполнены. К ним относятся создание анкетирования на платформе Google Form, разработка вопросов для выявления мнения респондентов по данному вопросу, аналитика результатов опроса, а также обобщение материала по такому вопросу, как истощение природных ресурсов и выявление прогноза.

В результате опроса было выявлено, что люди, прошедшие опрос, к данной проблеме относятся не безразлично, а, то есть, многие люди рационально используют ресурсы, а также положительно относятся к утилизации продуктов, но, к сожалению, пока редко утилизируют отходы. По нашему мнению, чтобы люди чаще утилизировали отходы, стоит ввести штрафы за не утилизацию отходов и установить больше сортировочных комплектов по стране и миру.

Также, смотря на опрос, можно предположить, что, если все люди будут также в какой-то мере положительно относиться к данной проблеме, то можно будет спасти нашу планету от истощения природных ресурсов и по возможности изобрести инновационные технологии, которые нам помогли бы в борьбе с истощением ресурсов.

Мы все видим, что случится, если люди проигнорируют данную проблему. А ведь численность населения растет из года в год и поэтому нам нужно постараться донести до следующих поколений важность природных ресурсов, чтобы сохранить те ресурсы, которые у нас пока есть.

Библиография:

1. Voronkov N. A. Ecologie generală, socială, aplicată. Agar, 1999. - 424.
2. Kudryavtseva K. Yu probleme de epuizare a resurselor naturale. K. Yu Kudryavtseva, A. A. Artemiev, - Saratov: ООО "Centrul de agroinovations sociale SGAU", 2017-193-196 S.
3. YM model de epuizare a resurselor naturale și evaluarea prejudiciului trecut de poluare a mediului. I. M. Potravni, A. L. Novoselov, E. M. Alnykina, - Buletinul științific Plehanov. - 2015. - N 2 (8). - 53-78 C.
4. Smirnova N. N. epuizarea resurselor naturale: probleme și soluții. N. N. Smirnova, L. R. Kutueva, - Nijni Novgorod: Universitatea Tehnică de Stat din Nijni Novgorod, numit R. E. Alekseeva, 2010. - 338-339 C.

IV. ȘTIINȚE EXACTE ȘI INGINEREȘTI

TEHNOLOGIE DE DURIFICARE A SUPRAFEȚELOR METALICE PRIN SINTETIZAREA ÎN PLASMA DESCĂRCĂRILOR ELECTRICE A COMPUȘILOR CU ÎNALTE PROPRIETĂȚI FIZICO-MECANICE ȘI DE EXPLOATARE

TECHNOLOGY FOR HARDENING METAL SURFACES BY PLASMA SYNTHESIZATION OF ELECTRICAL DISCHARGES OF COMPOUNDS WITH HIGH PHYSICAL-MECHANICAL AND OPERATING PROPERTIES

Natalia KAZAK,

Valentin MIHAILOV

Institutul de Fizică Aplicată

E-mail: kazaknatalia@mail.ru

Pavel PERETEATCU,

Cornel CRACAN

Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți

ORCID ID: 0000-0002-1190-4772

Rezumat: În lucrare sunt prezentate rezultatele cercetării procesului alierii (durificării) prin electroeroziune a suprafețelor metalice la prelucrarea succesivă cu electrozi din grafit și metale tranzitorii Ti și W în vederea sintetizării pe acestea a carburilor de tip TiC și WC cu înalte proprietăți fizico-mecanice și de exploatare. În calitate de obiecte de cercetare au fost folosite probe din oțelul carbon de construcție: St.45 și oțelul inoxidabil Cr18Ni10Ti. Au fost stabilite regimurile optime de durificare, și studiate transformările structurale și de fază care au demonstrat formarea în straturile superficiale durificate a carburilor TiC și WC și a fazelor nanostructurate. Încercările la uzură a suprafețelor supuse alierii prin electroeroziune cu electrozi din grafit (conținut de carbon 98-99%), Ti și W au demonstrat creșterea rezistenței la uzură de circa 26 ori.

Cuvinte cheie: tehnologie de durificare, descărcări electrice în impuls, plasmă, sintetizarea carburilor, încercări tribologice.

Abstract: The paper presents the research results of the process of alloying (hardening) by electrospark of metal surfaces for successive processing with graphite electrodes and transient metals Ti and W in order to synthesize on them TiC and WC type carbides with high physical-mechanical and operating properties. Samples of construction carbon steel: St.45 and Cr18Ni10Ti stainless steel were used as research objects. Optimal hardening regimes were established, and structural and phase transformations were demonstrated that demonstrated the formation of TiC and WC carbides and nanostructured phases in the superficially hardened layers. Tests on wear of surfaces subject to alloying by electrospark with graphite electrodes (carbon content 98-99%), Ti and W have shown an increase in wear resistance of about 26 times.

Keywords: hardening technology, electric discharges, plasma, carbide synthesis, tribological testing

Introducere

Soluționarea problemei legate de creșterea duratei de funcționare a mașinilor depinde direct de creșterea rezistenței la uzură și a fiabilității cuplurilor de frecare. În procesul de lucru a pieselor cel mai încărcat este stratul superficial. În legătură cu aceasta resursul adevărat de lucru al mașinilor direct depinde de capacitatea portantă a suprafeței piesei, care este determinată de calitatea stratului superficial. De aceea, obținerea straturilor superficiale cu o rezistență înaltă la uzură este o sarcină urgentă.

În arsenalul tehnologiilor de durificare a suprafețelor metalice există o mulțime de metode, cum ar fi tratamentele termice și termochimice, metodele de încărcare cu arc, metalizare cu plasmă etc., însă toate acestea folosesc utilaje complexe și costisitoare, iar deservirea lor necesită specialiști de înaltă calificare, fapt care limitează accesul întreprinderilor mici și mijlocii. În această ordine de idei un interes

deosebit îl prezintă una din metodele electrofizice neconvenționale care poate satisface cerințele tuturor utilizatorilor de tehnologii de durificare a suprafețelor metalice. Aceasta este alierea prin electroeroziune, care se bazează pe fenomenul transferului polar al masei anodului (electrodului de prelucrare) pe suprafața catodului (piesă) la amorsarea între acestea a descărcărilor electrice în impuls în mediu gazos [1,2]. Acest proces are un șir de avantaje în comparație cu majoritatea metodelor și anume:

- aderență înaltă cu suportul a straturilor formate;
- posibilitatea depunerii oricăror materiale (metale, aliaje și compuși chimici), cu conductibilitate electrică;
- efectuarea procesului de durificare a zonelor strict predestinate, fără a demonta utilajele;
- consum mic de energie și materiale;
- simplitatea utilajului tehnologic și deservirii acestuia;
- tehnologia de aliere este foarte simplă, iar echipamentul necesar este compact și ușor de transportat (în funcție de puterea instalațiilor – acestea posedă greutatea între 5 și 25 kg).

Pentru durificarea suprafețelor lucrătoare a organelor de mașini și a sculelor prin metoda AEE se folosesc preponderent electrozi standardizați pe bază de carburi metalice, în special de titan (TiC), și de wolfram (WC). Cele mai răspândite și mai frecvent folosite sunt aliajele T15K6 (79%WC + 15%TiC + 6%Co), BK6 (94%WC + 6%Co) și BK8 (92% WC + 8%Co) [3]. Producători ai electrozilor standardizați de-a lungul anilor au fost țările mari ce dețin resurse de metale și industrii specializate (metalurgii ale pulberilor), cum ar fi Ucraina și Rusia. Din aceste țări se și importau în Moldova electrozi standardizați pentru durificarea și recondiționarea prin electroeroziune a pieselor de mașini și a sculelor, însă în rezultatul crizei economice de după anii 90 s-a produs un declin ale acestor industrii, în rezultatul căruia electrozii nu se mai produc. Această situație a impus cercetătorii din domeniul tehnologiei de durificare prin electroeroziune să caute alternative electrozilor standardizați.

Astfel, luând în considerare că elementele de bază ale carburilor metalice standardizate sunt carbonul, titanul și wolframul, cât și de faptul că în plasma descărcărilor în impuls se dezvoltă temperaturi de ordinul 10^4 °C și presiuni de mii de atmosfere, se creează condiții de interacțiune intensă între elementele electrozilor cu formarea, după cum a fost menționat mai sus, a unei game de aliaje, soluții solide, oxizi și nitruri, dacă procesul se efectuează în aer. În rezultatul acestor procese proprietățile straturilor formate se modifică considerabil: crește duritatea, rezistența la uzură, la coroziune și multe altele. În această ordine de idei sarcina prezentei lucrări este studierea sistematică a procesului alierii prin electroeroziune cu electrozi din grafit, titan și wolfram și stabilirea legităților de bază a formării carburilor și a structurilor nanocristaline, ce atribuie suprafețelor metalice caracteristici înalte de exploatare.

Scopul prezentei lucrări este elaborarea procesului de sintetizare a carburilor de tip MeC, utilizând alierea succesivă prin electroeroziune (AEE) cu electrozi din grafit, titan și wolfram în vederea creerii premisei de înlocuire a electrozilor standardizați scumpi și dificitari, care practic au dispărut de pe piață

Metodologia cercetării

Procesul tehnologic de sintetizare a carburilor s-a efectuat atât cu instalații industriale (EFI-10M, ELITRON-22V, EFI-23M), cât și cu modele experimentale, elaborate la Institutul de Fizică Aplicată în colaborare cu Universitatea de stat A. Russo (Bălți). Experimentele s-au efectuat într-un diapazon larg de valori ale energiei descărcărilor electrice în impulsuri (0.3-3.0 J) și curenți de lucru (1,2-2,0 A).

Pentru atingerea scopului în calitate de anodi (electrozi de prelucrare) s-au utilizat bare din titan (Ti), wolfram (W) și grafit MPG-6 cu următoarele dimensiuni: 4x4x35mm, 5x5x35mm, Ø5mm și lungimea de 40 mm, iar în calitate de catod-piesă s-au ales oțeluri folosite pe larg în industria constructoare de mașini: oțel carbon St.45 și oțel inoxidabil Cr18Ni10Ti, din care s-au confecționat probe cu dimensiuni: 20x20x4 mm. Procesul alierii s-a efectuat utilizând aplicatoare cu vibrații și rotații a electrodului de prelucrare. AEE s-a efectuat succesiv: mai întâi cu electrodul din Ti sau W, după care aceeași suprafață era supusă alierii cu grafit. Durata de prelucrare (timpul specific de prelucrare min/cm^2) a unei unități de suprafață a fost determinat în prealabil pentru toate materialele electrozilor și prezintă în sine timpul necesar pentru acoperirea acestei suprafețe până la atingerea continuității maxime a acoperirii și, respectiv, a transferului maximal al materialului electrodului de prelucrare (anodului) pe suprafața catodului pentru regimul concret: $\gamma = f(W, t)$, unde γ – este adaosul catodului, W – energia descărcării în impuls, iar t – timpul prelucrării.

Microduritatea a fost evaluată cu un microdurimetru PMT-3 la o sarcină a indenterului de 0,49 N. Spectrele de difracție ale suprafețelor probelor cu acoperiri după AEE au fost obținute cu ajutorul

difractometrului cu raze "X" DRON-UM1-Fek DRON-UM1-Fek_α, filtru Mn, $\theta/2\theta$ metoda. Analiza fizică cu raze X a fost efectuată folosind fișierul card ASTM.

Proprietățile tribologice (rezistența la uzură) a acoperirilor formate s-a efectuat la instalația de frecare tip rectlinie alternativă la viteză medie a probei mobile de 0,0675m/s. În calitate de eșantioane de încercare s-au folosit plăcuțe cu lungimea de 0,048m și lățimea de 0,003m, iar ca contracorp-plăcuțe din oțel St.45 călit (HRC 58) cu grosimea de 0,004m, lungimea de 0,048m și lățimea de 0,003m. Durificarea eșantioanelor s-a efectuat la un regim optim pentru această pereche de materiale: energia descărcării în impuls a constituit 1,3 J, frecvența trecerii impulsurilor-100Hz, iar curentul mediu – 1.7A.

Încercările tribologice a probelor durificate s-au efectuat în mediu de ulei de vazelină a firmei MerkurVaselin (Germania) conform următoarei scheme: rularea eșantioanelor la sarcina de 19,6 H timp de 2 ore, după care sarcina s-a mărit gradual de la 9,8 H până la 88,2 H. La sarcina de 88,2 H încercările s-au efectuat timp de 2 ore. Apoi s-a determinat uzura (pierderea în greutate a eșantionului) după 10 ore de încercări prin metoda cântăririi cu balanța analitică. În continuare s-a determinat uzura după fiecare 20 de ore de încercări la sarcinile 88,2, 132,3 și 176,4 H. Forța de frecare s-a înregistrat cu ajutorul recorderului tip H338-4II.

Rezultate

Studiul procesului de formare a stratului durificat ne-a permis să stabilim că dinamica transferului de masă de la anod (electrodul de prelucrare) la catod-piesă din diferite oțeluri (St.45) și inox Cr18Ni10Ti este diferită, ceea ce ne demonstrează influența substanțială a naturii materialului (Figura 1).

De exemplu, în condiții egale la prelucrarea oțelului carbon St.45 timpul specific de prelucrare cu electrod din titan diferă de cel al prelucrării cu wolfram. În cazul durificării cu electrod din titan acesta constituie 1,85 min/cm², iar pentru electrodul din wolfram – 2,45 min/cm². Acest fenomen are o explicație simplă. Rezistența la eroziune a titanului, conform criteriului Palatnic [3] este cu mult mai mică, decât al wolframului și de aceea în intervale egale de timp de pe electrodul din titan, sub acțiunea impulsurilor electrice, se va îndepărta o cantitate mai mare de material, decât de pe wolfram.

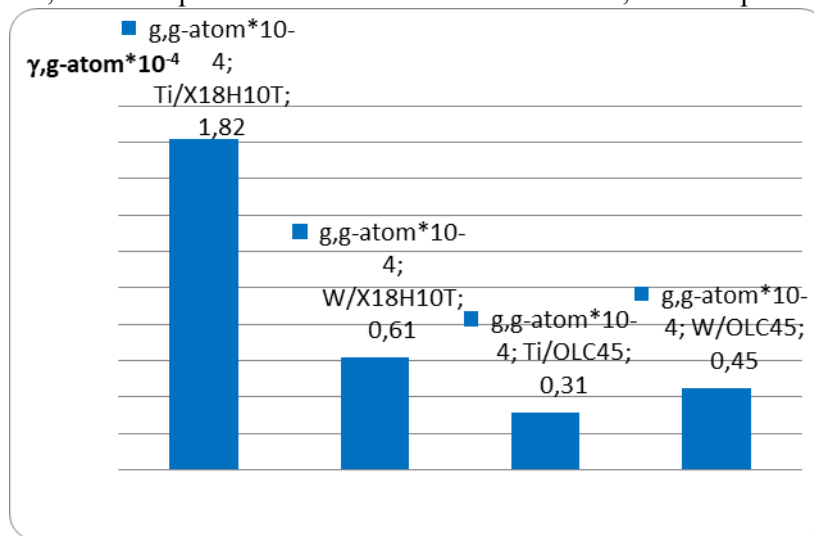

Figura 1. Adaosul catodului din oțel St.45 și inox Cr18Ni10Ti în rezultatul transferului de masă a materialului anodului din Ti și W.

De exemplu, în condiții egale la prelucrarea oțelului carbon St.45 timpul specific de prelucrare cu electrod din titan diferă de cel al prelucrării cu wolfram. În cazul durificării cu electrod din titan acesta constituie 1,85 min/cm², iar pentru electrodul din wolfram – 2,45 min/cm². Acest fenomen are o explicație simplă. Rezistența la eroziune a titanului, conform criteriului Palatnic [3] este cu mult mai mică, decât al wolframului și de aceea în intervale egale de timp de pe electrodul din titan, sub acțiunea impulsurilor electrice, se va îndepărta o cantitate mai mare de material, decât de pe wolfram. În cazul suportului de inox Cr18Ni10Ti această legitate se respectă întocmai, numai că timpurile specifice pentru cuplul Ti-oțel St.45 și Ti-Cr18Ni10Ti în aceleași condiții vor fi diferite, fapt care deasemenea ne demonstrează rolul naturii materialului.

Rezultatele analizei straturilor durificate au arătat că acoperiri de bună calitate cu o grosime de ~

0,04–0,055 mm și o continuitate de ~ 98% se pot obține la valori ale energiei impulsurilor electrice în intervalul 0,7–1,3 J, frecvența descărcărilor de 100 Hz și curentul mediu – 1,7A.

Microdurețea straturilor durificate

Evaluarea microdureții straturilor obținute în rezultatul alierii succesive prin electroeroziune cu electrozi din Ti, W și grafit a demonstrat creșterea substanțială de la 3 până la 7 ori (tabelul 1). Același tablou al durității straturilor superficial durificate s-a stabilit și pe oțelul carbon St.45.

Tabelul 1: Microdurețea acoperirilor obținute prin electroeroziune pe oțelul Cr18Ni10Ti

Nr.ord.	Materialul acoperirii	Microdurețea la sarcina de 0,49N, MPa		
		Microdurețea minimă	Microdurețea medie	Microdurețea maximă
1.	Cr18Ni10Ti	3165	3165	3165
2.	W + Graphite	7664	9780	14896
3.	Ti + Graphite	10643	15641	23941

Analiza straturilor durificate cu raze X a confirmat presupunerea formării în acestea a fazelor de carburi. Astfel, în cazul prelucrării succesive cu electrozi din titan și grafit au fost evidențiate fazele TiC, soluția solidă a grafitului în titan și în fier, cât și grafit în stare liberă. În cazul prelucrării cu electrozi din wolfram și grafit a probei de oțel carbon St.45

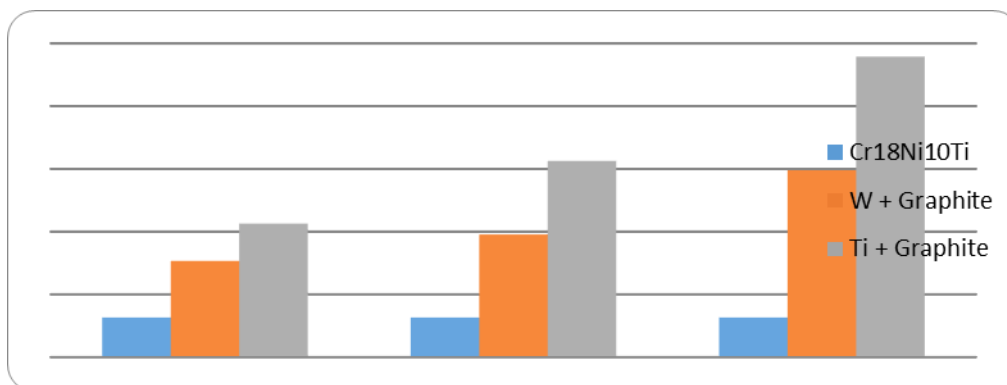

Figura 2. Microdurețea acoperirilor obținute la alierea prin electroeroziune a oțelului Cr18Ni10Ti.

Cercetări tribologice

În figura 3 sunt prezentate histogramele uzurii acoperirilor după 30 de ore de testare tribologică, care exprimă cantitatea de material înlăturat a acoperirii după 30 de ore de încercare la o sarcină de 88,2 N. După cum se vede, toate acoperirile formate au manifestat o rezistență înaltă la uzură a oțelului inoxidabil de aproximativ 26 de ori. De menționat că acoperirea Ti + grafit a avut o mai mare rezistență la uzură în comparație cu W+grafit. În mai multe studii [4,5] s-a demonstrat că există o corelare între duritatea materialului (până la o valoare anumită) și rezistența la uzură a acestuia. Dacă vom analiza valorile durității medii a acoperirilor (tabelul 1) și valoarea uzurii acestora, ceva similar s-a observat și în cazul acoperirilor obținute la AEE cu Ti+grafit și W+grafit, adică vedem o corelare între rezistența la uzură a acoperirilor și duritatea acestora. Cu cât este mai mare duritatea medie a acoperirii, cu atât este mai mică uzura și invers, valorii mai mici a durității medii îi corespunde un grad mai mare de uzură.

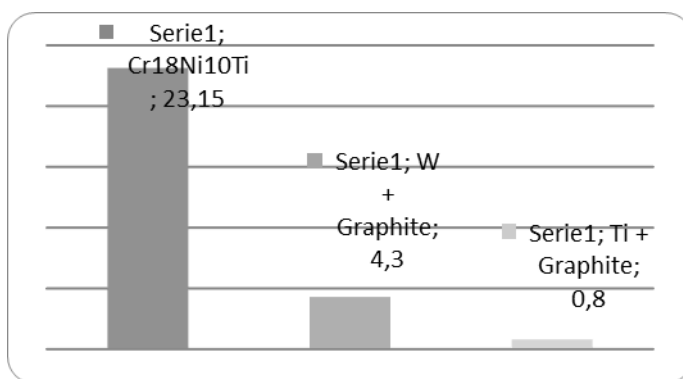

Figura 3. Uzura totală a acoperirilor după 30 de ore de testare tribologică la o sarcină de 88,2 N

Discuții

Rezultatele cercetărilor obținute în prezenta lucrare au confirmat ipoteza conform căreia la interacțiunea materialelor anodului și al catodului cu plasma descărcărilor în impuls de tensiune joasă, în care se dezvoltă temperaturi de ordinul 10^4 °C și presiuni de mii de atmosfere, pot avea loc transformări alotropice cu formarea diferitor compuși chimici, soluții solide, aliaje etc. În cazul nostru concret interacțiunea a avut loc între plasma descărcării în impuls cu carbonul și metalele tranzitorii: Ti și W cu formarea carburilor de tip MeC. În rezultatul analizei cu raze X a straturilor superficiale formate s-a identificat formarea carburilor TiC, WC, W_2C , cât și cu grafit în stare liberă impregnat în stratul superficial. Apariția grafitului în stare liberă în stratul durificat poate fi explicată prin intensificarea procesului de sublimare în exces a grafitului în condițiile degajării în microvolume a temperaturii înalte. Se poate afirma cu certitudine că grafitul liber din strat joacă un rol de lubrifianț uscat în cuplul tribologic, atribuindu-i acestuia proprietăți antifricționale [6,7]. Prin aceasta, probabil, se explică micșorarea coeficientului de frecare în majoritatea cazurilor alierii prin electroeroziune a suprafețelor metalice cu electrozi din grafit.

Prezintă un deosebit interes alt aspect al procesului sintetizării carburilor pe suprafețele metalice la alierea succesivă mai întâi cu un metal tranzitoriu (Ti,W), iar ulterior cu un electrod din grafit. Ne vom aminti că la baza procesului alierii prin electroeroziune stă fenomenul eroziunii anodului și transferul materialului erodat pe suprafața catodului-piesă cu formarea stratului durificat. Astfel vom concluziona, că eficacitatea formării stratului durificat este direct proporțională cu cantitatea de material al anodului transferat pe catod. De aici reiese că, cu cât rezistența la eroziune a materialului anodului este mai mică, cu atât mai mare cantitate de material va fi transferată pe catod în timpul unui act de descărcare în impuls. Dacă vom compara rezistența eroziunii unui electrod standardizat de tip T15K6 (79%WC + 15%TiC + 6%Co) cu rezistența grafitului, sau a titanului, vom vedea că acestea se deosebesc substanțial: rezistența eroziunii electrodului standardizat este cu mult mai mare și de aceea formarea stratului durificat în procesul AEE cu electrozi din materiale cu o rezistență a eroziunii mai mică este mai convenabilă atât din considerente tehnice, cât și economice.

Concluzii

1. S-a demonstrat posibilitatea sintetizării pe suprafețele metalice a carburilor pe bază de metale tranzitorii (Ti, W) și grafit (carbon ~ 98%) cu proprietăți fizico-mecanice și de exploatare înalte.
2. S-au stabilit regimurile energetice și tehnologice optime de obținere a straturilor durificate de înaltă calitate: energia descărcărilor în impuls: (0,7–1,3 J), frecvența descărcărilor de 100 Hz și curentul mediu (1,5–1,7 A).
3. Rezultatele obținute privind sintetizarea carburilor pe suprafețele metalice cu proprietăți înalte de exploatare crează premise de înlocuire a electrozilor standardizați scumpi și dificilari.

Bibliografie:

1. Лазаренко Б.Р., Лазаренко Н.И. Электроискровой способ изменения исходных свойств металлических поверхностей. – М.: Изд-во АН СССР.1958. – 117 с.
2. Гитлевич А.Е., Михайлов В.В., Ревуцкий В.М., Парканский Н.Я. Электроискровое легирование металлических поверхностей. Под ред. акад. АН МССР Ю.Н. Петрова, Изд-во «Штиинца», Кишинев 1985.

3. Т.Я.Косолапова. Карбиды. – М.: Изд-во «Металлургия». – 298 с.
4. Энциклопедия неорганических материалов. Киев, 1977, Изд-во «Наукова думка» 544 с.
5. Палатник Л.С., Превращения в поверхностном слое металла под действием электрических разрядов. «Изв. АН СССР, сер.физ.», 1951, т.XV, №4.
6. J. Padgurskas, V. Agafii, V. Mikhailov, R. Rukuiza, and R. Kreivaitis. Tribological Properties of Combined Molybdenum Coatings Formed by Electric-Spark Alloying on Stainless Steel. ISSN 1068-3666, Journal of Friction and Wear, 2016, Vol. 37, No. 5, pp. 448–453. © Allerton Press, Inc., 2016.
7. J. Padgurskas, R. Kreivaitis, R. Rukuiza, V. Mihailov, V. Agafii, R. Kriukiene, A. Baltusnikas. Tribological properties of coatings obtained by electro-spark alloying C45 steel surfaces. Journal ISSN: (IF:2.589), Surface and Coatings Technology Volume 311, Pages 90-97 (15 February).

STUDIUL CAPACITĂȚII DE ADSORBȚIE A ADSORBANȚILOR CARBONICI ÎN DEPENDENȚĂ DE PARAMETRII ADSORBATULUI

STUDY OF THE ADSORPTION CAPACITY OF CARBON ADSORBENTS AS A FUNCTION OF ADSORBATE PARAMETERS

Nina ȚIMBALIUC,
Silvia CIBOTARU,
Tudor LUPAȘCU

Institutul de Chimie, str. Academiei nr. 3, MD 2028, Chișinău, R. Moldova
E-mail: silvia.popovici@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-9853-2931

Rezumat: *Lucrarea prezintă rezultatele cercetărilor științifice axate pe studiul capacității de adsorbție a cărbunelui activ industrial Granucol BI față de Vitamina B₁₂ și a colorantului Albastru de Metilen, două substanțe cu mase moleculare total diferite, care servesc drept marcheri ai stării de poluare. Timpul de contact al soluției apoase de adsorbat a fost determinat din curbele cineticii de adsorbție. Deasemenea au fost stabiliți indicii de calitate și parametrii de structură ai cărbunelui activ supus adsorbției. Structura poroasă a adsorbantului carbonic s-a determinat din izotermele de adsorbție a azotului. Valorile adsorbției substanțelor cercetate sunt în corelație directă cu caracteristicile structurale ale cărbunelui investigat.*

Cuvinte cheie: *adsorbție, cărbune activ, Vitamina B₁₂, Albastru de Metilen*

Abstract: *The paper presents the results of scientific research focused on the study of the adsorption capacity of industrial activated carbon Granucol BI against Vitamin B₁₂ and the dye Methylene Blue, two substances with totally different molecular masses, which serve as markers of the state of pollution. The contact time of the aqueous adsorbate solution was determined from the adsorption kinetics curves. Also were established the quality indices and the structural parameters of the activated carbon subjected to the adsorption. The porous structure of the carbon adsorbent was determined from the nitrogen adsorption isotherms. The adsorption values of the investigated substances are in direct correlation with the structural characteristics of the investigated coal.*

Keywords: *adsorption, activated carbon, Vitamin B₁₂, Methylene Blue*

Introducere

În ultimele decenii factorii antropici de poluare a mediului ambiant afectează tot mai mult starea de sănătate a organismului uman [1-3]. Conform tendințelor din ultima perioadă privind abordarea unui stil de viață sănătos și activ, se consideră că un consum moderat de vin are un impact pozitiv asupra sănătății și poate prelungi viața, și anume, ajută la prevenirea bolilor de inimă, îmbunătățește sistemul imunitar, produce energie și o mai bună funcționare a memoriei. Vinul este bogat în compuși antioxidanți și conține multe minerale (potasiu, calciu, magneziu) și vitamine hidrosolubile (B₁, B₂, B₅, B₆), iar în cantități mai mici conține acid folic, Vitamina B₁₂ și Vitamina C. De asemenea, conține Resveratrol, un antioxidant foarte benefic pentru sănătatea tenului, având un efect real anti-îmbătrânire, contribuie la creșterea colesterolului bun (HDL) și are proprietăți inflamatorii [4-5].

Pentru prevenirea apariției la vin a unor caracteristici nedorite sau pentru îndepărtarea unor defecte apărute accidental, la necesitate se aplică unele tratamente cum sunt: tratamentul cu bentonită, dioxid de sulf, cărbune, diferite preparate enzimatic. În oenologie se recomandă folosirea cărbunelui activat de origine vegetală. Tratamentul cu cărbune poate fi folosit la decolorarea vinurilor albe colorate în galben-brun sau pătate în urma unui amestec accidental cu struguri negri, a folosirii vaselor în care s-a depozitat vin roșu sau prin vinificarea în alb a strugurilor negri. De asemenea, cărbunele se utilizează ca dezodorizant, pentru îndepărtarea unor mirosuri datorate strugurilor alterați, mușcăiți sau a gustului și mirosului de doagă, mușgai etc. [6-8]

Metodologia cercetării

În calitate de suport pentru imobilizarea poluanților a fost selectat un cărbune activ industrial din seria „Granucol” (Granucol BI), utilizat în industria vinicolă a unor țări din Europa. Pe post de adsorbați

s-au folosit vitamina B₁₂ (MM 1355,38 u.c.) și colorantul Albastru de Metilen (MM 319.85 u.c.).

Structura poroasă a cărbunelui activ cercetat s-a determinat din izotermele de adsorbție-desorbție a azotului (N₂, 77 K), utilizând analizatorul automat AUTOSORB-1 (firma Quantachrome, SUA).

Procesele de adsorbție au fost cercetate în condiții statice. Izotermele de adsorbție au fost măsurate la temperatura de 25°C, după stabilirea echilibrului procesului. Concentrațiile de echilibru au fost determinate la spectrofotometrul UV-VIS, modelul JENWAY 6505. Metoda experimentală utilizată constă în dozarea la cantități determinate de cărbune activ cu masa constantă *m* a volumelor fixe *V* de soluții cu concentrații cunoscute *C₀* și menținerea lor sub agitare un timp suficient pentru atingerea echilibrului chimic la temperatura constantă.

Valoarea adsorbției pentru substanțele cercetate s-a determinat conform relației:

$$a = \frac{(C_0 - C_e) * V}{m},$$

în care: *a* - valoarea adsorbției, mg/g; *C₀* - concentrația inițială a soluției, mg/L; *C_e* - concentrația de echilibru, mg/L; *V* - volumul soluției, L; *m* – cantitatea de sorbent, g.

Rezultate și discuții

Parametrii de structură a cărbunelui activ Granucol BI au fost determinați din izotermele de adsorbție-desorbție a azotului (N₂, 77 K), cu utilizarea ecuației BET și a metodei NLDFT (Non-Local Density Functional Theory) [9]. În toate izotermele determinate sunt prezente lanțurile de histereză ceea ce indică prezența mezoporilor în structura probelor. Datele obținute sunt prezentate în tabelul 1.

Tabelul 1: Parametrii de structură și indicii de calitate a cărbunelui activ Granucol BI

CA	S _{BET} , m ² /g	V _{mi} , cm ³ /g	V _{me} , cm ³ /g	V _t , cm ³ /g	V _{me} , %	Umiditate, %	Cenusa, %
Granucol BI	1221	0.310	0.693	1.003	69.1	4.19	19.21

unde: S_{BET} - suprafața geometrică a porilor, m²/g; V_t - volumul sorbtiv total al porilor, cm³/g;
 V_{mi} - volumul microporilor, cm³/g; V_{me} – volumul mezoporilor, cm³/g.

Eficiența cărbunilor activi, cercetați în scopul utilizării în tehnologiile de tratare, se testează inițial în condiții de laborator prin evaluarea capacității de adsorbție a diferitor substanțe cu diverse mase moleculare, ce servesc drept marcheri ai stării de poluare. În cercetările noastre în calitate de substanțe-marker au fost utilizați colorantul Albastru de Metilen și Vitamina B₁₂.

Una din caracteristicile foarte importante a adsorbantilor carbonici, utilizați în tehnologiile de tratare, este durata timpului necesar pentru imobilizarea poluanților din sistemele supuse epurării. Timpul de contact al soluției apoase de adsorbat cu cărbunele activ Granucol BI a fost determinat din curbele cineticii de adsorbție, prezentate în figurile 1 și 2.

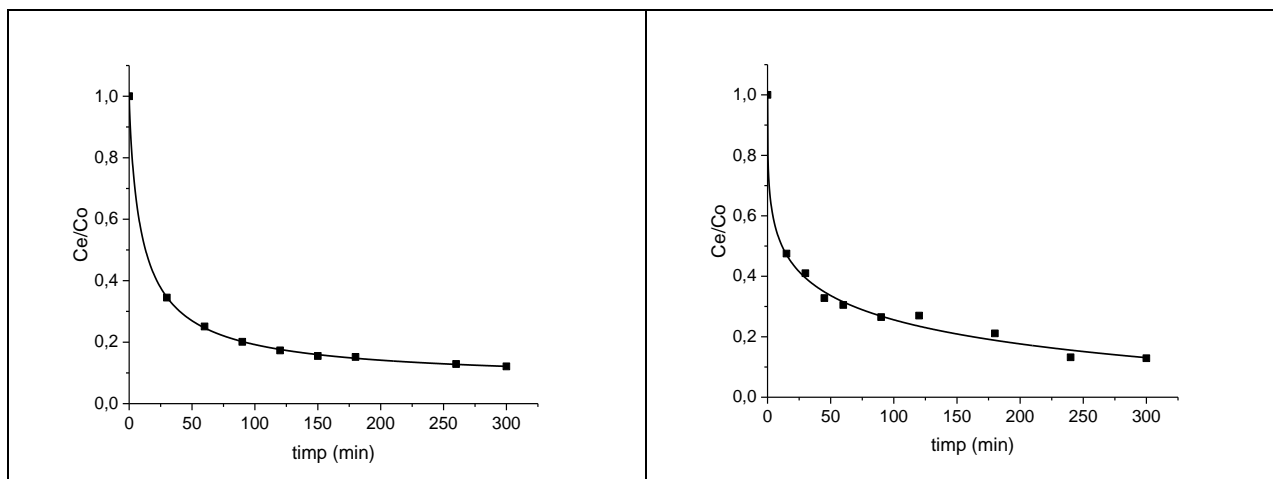

Figura 1. Curbele cineticii de adsorbție a vitaminei B₁₂ pe Granuol BI

Figura 2. Curbele cineticii de adsorbție a colorantului Albastru de Metilen pe Granuol BI

Determinarea curbilor cineticii de adsorbție a colorantului Albastru de Metilen și a vitaminei B₁₂ ne-au permis să determinăm gradul de reținere a acestora funcție de timpul de contact cu adsorbantul cercetat (tabelul 2).

Tabelul 2: Gradul de imobilizare a Vitaminei B₁₂ (%) și a colorantului Albastru de Metilen pe cărbunele activ Granuol BI la diferite intervale de timp

Adsorbatul	30 min	60 min	90 min	120 min	150 min	180 min	240 min	300 min
Vitamina B ₁₂	65,52	74,86	79,9	82,68	84,54	84,77	87,08	87,85
Albastru de Metilen	53,54	58,91	67,15	69,53	73,48	73,88	86,8	87,05

Rezultatele experimentale obținute la studiul influenței timpului de contact dintre materialul adsorbant și soluția apoasă a vitaminei B₁₂ ($C_0=250$ mg/L) asupra eficienței procesului de adsorbție, denotă faptul că cantitatea de adsorbat, reținută pe unitatea de masă de material adsorbant, crește odată cu creșterea timpului de contact dintre cele două faze. La etapa inițială, procesul de adsorbție decurge mai rapid, astfel, în primele 30 min, se rețin circa 65 % din cantitatea totală de adsorbat. Ulterior, procesul de adsorbție devine mai lent, iar rata de imobilizare a vitaminei B₁₂ după 5 ore de contactare constituie aproape 88 %.

În cazul colorantului Albastru de Metilen, cinetica procesului de adsorbție pe cărbunele activ cercetat, determinate din soluții apoase ($C_0=500$ mg/L) inițial este puțin mai lentă, cantitatea totală de adsorbat imobilizată fiind de circa 53 % în primele 30 min. Ulterior capacitatea de imobilizare a colorantului Albastru de Metilen atinge valoarea de 87 % în intervalul de timp de 5 ore de contactare.

Determinarea izotermelor de adsorbție a vitaminei B₁₂ și a colorantului Albastru de Metilen pe cărbunele activ Granuol BI (figura 3 și 4) a rezultat cu stabilirea influenței parametrilor de structură a materialului adsorbant asupra capacității de imobilizare și definitivare a valorilor adsorbției pentru fiecare sistem adsorbat/adsorbant analizat.

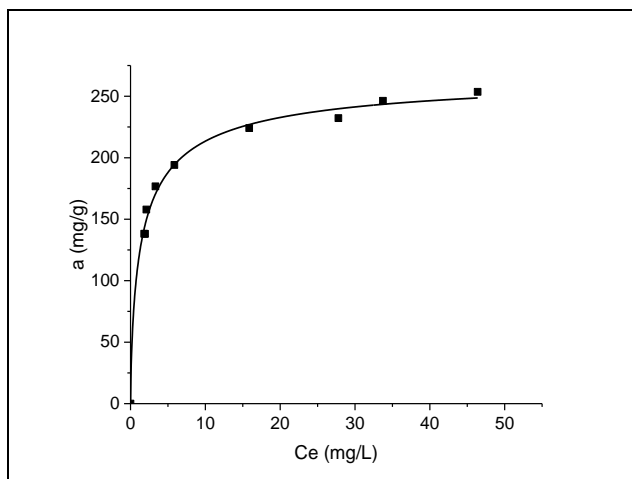

Figura 3. Izotermele de adsorbție a vitaminei B₁₂ pe Granucol BI

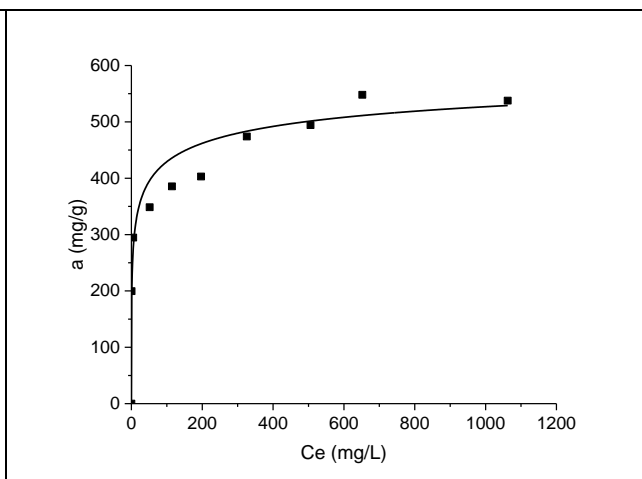

Figura 4. Izotermele de adsorbție a colorantului Albastru de Metilen pe Granucol BI

Analiză datelor obținute ne indică că, la etapa inițială, viteza de adsorbție a colorantului Albastru de Metilen pe Granucol BI este mai rapidă față de cea stabilită pentru vitamina B₁₂, fapt ce se datorează probabil dimensiunilor mult mai mici a moleculei de colorant. Ulterior, după stabilirea echilibrului procesului de adsorbție, se constată o valoare practic dublă a valorii adsorbției maxime a colorantului Albastru de Metilen (554 mg/g) față de cea a vitaminei B₁₂, (252mg/ g) Acest fapt ne permite să constatăm, că un rolul determinant în procesul de adsorbție a Vitaminei B₁₂ și a colorantului Albastru de Metilen revine corelației dimensiunilor moleculelor de adsorbat și a parametrilor de structură a adsorbantilor carbonici, fapt ce este în relație directă cu valoarea adsorbției maxime.

Concluzii

- Au fost stabiliți indicii de calitate și parametri de structură ai cărbunelui activ industrial Granucol BI.
- S-a stabilit că procesul de imobilizare a vitaminei B₁₂ și a colorantului Albastru de Metilen depinde în mod direct de corelația valorilor parametrilor de structură a adsorbantului carbonic și dimensiunile moleculelor de adsorbați cercetați.
- Cărbunele activ Granucol BI manifestă o capacitate sporită de imobilizare a substanțelor-marcher (vitamina B₁₂, Albastru de Metilen).

Mulțumiri: Această cercetare a fost realizată cu suportul financiar al Proiectului Internațional NanoMed — H2020-MSCA-RISE-2016.

Bibliografie:

1. Kelishadi Roya. Environmental Pollution: Health Effects and Operational Implications for Pollutants Removal. *Journal of Environmental and Public Health*; 2012(9), DOI: 10.1155/2012/341637
2. Bingheng Chen, Haidong Kan. Air pollution and population health: a global challenge. *Environ Health Prev Med.* 2008, 13:94–101. DOI 10.1007/s12199-007-0018-5
3. Fernández-Navarro P, García-Pérez J, Ramis R, Boldo E, López-Abente G. Industrial pollution and cancer in Spain: an important public health issue. *Environ Res.* 2017, 159:555–563
4. McMillan R. Future Proofing Your Business – Economics. Presentation at Unified Wine & Grape Symposium, Sacramento, CA, January, 2015.
5. Aschemann-Witzel J., et al. Effects of nutrition label format and product assortment on the healthfulness of food choice. In: *Appetite*, 2013, 71, p. 63 – 74.
6. Pomohaci N., Cotea V.V., Stoian V., Namolosanu I. ș. a. *Oenologie. vol. 2: Ingrijirea, stabilizarea si imbutelierea vinurilor.* Editura Ceres, Bucuresti, 2001.
7. Popa, A.I., Teodorescu, St.C, *Microbiologia vinului*, Editura Ceres, 1990.
8. Таран Н., Зинченко В. Современные технологии стабилизации вин. Монография, Кишинэу: НАМ, 2006, 240 ст.
9. (AUTOSORB AS-1. AS1Win. GAS SORPTION SYSTEM. OPERATION MANUAL. Firmware: ver 2.55. AS1Win Software: ver 2.0 and newer. Quantachrome Instruments, 2008.

INFLUENȚA RÂULUI ICHEL ASUPRA CAPACITĂȚII DE AUTOPURIFICARE CHIMICĂ A FLUVIULUI NISTRU ÎN PERIOADA ANILOR 2015-2019

INFLUENCE OF ICHEL RIVER ON THE CHEMICAL SELF-PURIFICATION CAPACITY OF THE DNIESTER RIVER IN THE PERIOD OF 2015-2019

Vladislav BLONCHI, drd.

Departament Chimie Industrială și Ecologică,

Universitatea de Stat din Moldova

blonschivlad@mail.ru

ORCID ID: 0000-0001-8628-6756

Rezumat: În lucrare sunt prezentate rezultatele monitoringului a două corpuri de apă: fluviul Nistru și afluentul acestuia, râul Ichel, după parametrii ecochimici ce caracterizează starea redox a apelor naturale. Au fost monitorizați patru parametri, doi dintre care reprezintă echivalenții oxido-reducători din compoziția apelor, conținutul peroxidului de hidrogen, unul din principalii oxidanți în apele naturale și conținutul compușilor tiolici, cu proprietăți pronunțate de reducători. Alți doi parametri caracterizează starea redox, indicând dominanța echivalenților oxidativi sau a celor reducători.

Conform valorilor înregistrate ale parametrilor ecochimici, în perioada anilor 2015-2019, a fost stabilit că râul Ichel nu influențează semnificativ capacitatea de autopurificare chimică a apelor fluviului Nistru, prin urmare nu modifică esențial starea redox a apelor nistrene.

Cuvinte cheie: monitoring, tioli, capacitate de autopurificare, stare redox.

Abstract: The paper presents the results of the monitoring of two bodies of water: the Dniester river and its tributary, the Ichel river, according to the eco-chemical parameters that characterize the redox state of the natural waters. Four parameters were monitored, two of them represent the oxidant-reducing equivalents of the water composition, the content of hydrogen peroxide, one of the main oxidants in natural waters and the content of thiol compounds, with pronounced reducing properties. Two other parameters characterize the redox state, indicating the dominance of oxidative or reducing equivalents.

According to the recorded values of the eco-chemical parameters, during the years 2015-2019, it was established that the Ichel river does not significantly influence the chemical self-purification capacity of the Dniester river waters, therefore it does not significantly change the redox state of the Dniester waters.

Keywords: monitoring, thiols, self-purification capacity, redox state.

Introducere

Râul Ichel este un afluent de dreapta a fluviului Nistru, își are începutul din izvoarele ce se revarsă la 2 km de satul Hîrcești, la altitudinea de 230 m absolut. Apele Ichelului se varsă în fluviul Nistru la 322 km de la gura fluviului, la 1 km aval de satul Coșernița. Lungimea râului Ichel este de 101 km, suprafața bazinului de recepție este de 814 km² [1, 2].

Rețeaua hidrografică a râului este moderat dezvoltată (0,36 km/km²). Bazinul hidrografic este compus din 83 râuri mici, cu lungimea sumară de 294 km, iar suprafața acestuia constituie 4,24% din suprafața bazinului hidrografic al fluviului Nistru [1, 3]. Fluviul Nistru reprezintă sursa principală de apă pentru economia Republicii Moldova [3]. Un impact negativ asupra calității apelor nistrene îl au factorii tehnogeni, care esențial modifică calitatea apelor afluenților fluviului ce se varsă în el.

Alimentarea râului Ichel se datorează predominant precipitațiilor atmosferice și topirii zăpezilor. Apele râului se folosesc pentru irigarea terenurilor agricole, piscicultură și pentru diverse necesități tehnice [2].

Prin urmare, studiul hidrochimic complex al râului Ichel, unul din principalii afluenți al Nistrului pe teritoriul țării, este important reieșind din utilitatea economică, culturală și ecologică a celui din urmă.

Până în prezent, calitatea apelor râului Ichel a fost cercetată de către Serviciul Hidrometeorologic de Stat, însă aceasta a fost evaluată predominant după unii parametri hidrobiologici, hidrologici și hidrochimici clasici. Însă, parametrii specifici ce caracterizează starea redox a apelor nu au fost cercetați. În condiții normale, apele naturale posedă capacitatea de autopurificare, proces prin care se înțelege ansamblul proceselor hidrodinamice, fizice, chimice și biologice, care contribuie la micșorarea sau înlăturarea substanțelor nocive din mediu și la restabilirea parametrilor fizico-chimici inițiali, adecvați

valorii biologice de habitare [4-6].

Mediul acvatic nepoluat se caracterizează prin dominanța oxidanților tipici: oxigenul dizolvat (O_2) și peroxidul de hidrogen (H_2O_2), care contribuie la formarea stării oxidante a biotopului. Această stare, însă, poartă un caracter dinamic, ceea ce înseamnă că în mediul acvatic încontinuu decurg procese redox, fotochimice, biochimice, cu implicarea echivalenților oxidativi (O_2 , H_2O_2) și a celor reducători, din grupul celor din urmă fac parte și compușii tiolici ($R-SH$). Sunt numeroase surse de proveniență a tiolilor în bazinele acvatice, aceștia pot fi produși ai proceselor metabolice a hidrobionților, rezultați în urma proceselor de descompunere a materiei organice, dar și produși ai activității antropice, îndeosebi industriile de producere a fertilizanților, pesticidelor și de prelucrare a pieilor animalelor.

Așadar, scopul cercetării constă în evaluarea stării redox a apelor râului Ichel, prin diferiți parametri chimici specifici: concentrația tiolilor, a peroxidului de hidrogen, potențialul de oxido-reducere și parametrul rH, ce vor permite stabilirea influenței apelor afluentului asupra capacității de autopurificare chimică a fluviului Nistru.

Metodologia cercetării

În cadrul studiului au fost aplicate metode de cercetare în câmp și în condiții de laborator. În perioada anilor 2015-2019 au fost prelevate, sezonier, probe de apă cu intensitatea de 5-7 ori pe an, conform metodologiilor în vigoare [7].

Pentru stabilirea impactului râului Ichel asupra stării redox a fluviului Nistru, au fost selectate 3 prize de captare, astfel încât să se urmărească tendința de modificare a stării redox pe cursul fluviului, înainte și după vărsarea apelor Ichelului:

1. fluviul Nistru amonte de râul Ichel, la intrarea în orașul Criuleni,
2. râul Ichel, satul Coșernița,
3. fluviul Nistru aval de râul Ichel, orașul Vadul lui Vodă.

În condiții de câmp au fost fixați următorii parametri: potențialul de oxido-reducere (Eh, V), pH-ul și temperatura, cu ajutorul ionometrului portativ, model HANNA. Probele de apă prelevate au fost conservate și transportate în ladă frigorifică și în aceeași zi au fost efectuate analizele în laborator.

În laborator, conținutul compușilor tiolici a fost determinat cu ajutorul metodei spectrofotometrice Ellman [8, 9]. Principiul metodei constă în formarea cromoforului galben dintre grupele $-SH$ libere din compoziția tiolului cu acidul 5,5-ditiobis-(2-nitrobenzoic) (DTNB), la $pH=8$, conform reacției:

Reactivul Ellman (DTNB) a fost preparat cu adaos de sarea disodică a acidului etilendiamintetraacetic ($EDTANa_2$), pentru a elimina interferența provocată de reacțiile de oxido-reducere și complexare a tiolilor cu ionii metalelor de tranziție, în special ionii de $Cu(II)$ și $Fe(III)$. Pentru a elimina interferența provocată de acizii humici, probele de apă au fost filtrate, diametrul porilor filtrului este $0,45 \mu m$ [10].

Conținutul peroxidului de hidrogen în mediul acvatic a fost determinat cu ajutorul metodei bazate pe oxidarea leucobazei colorantului violet cristalin (LVC) sau a verdelui de briliant (VB) în prezența peroxidazei. Starea redox a apelor naturale se determină în baza rezultatelor obținute la titrarea cu H_2O_2 a probelor de apă naturală și de control. Metoda se bazează pe determinarea variației absorbanței colorantului, care se formează în urma oxidării cu H_2O_2 în prezență de peroxidază, în dependență de concentrația H_2O_2 [7].

Valorile potențialului de oxido-reducere Eh și a parametrului rH au fost calculate conform [7].

Rezultate

În urma monitoringului corpurilor de apă menționate anterior și analizei datelor empirice au fost depistate concentrații ale compușilor tiolici ce se încadrează în limitele ordinelor 10^{-6} - $10^{-5} M$.

Tabelul 1: Mediile multianuale a concentrației tiolilor în obiectele acvatice monitorizate, în perioada anilor 2015-2019

Priza de captare	[R-SH]·10 ⁶ , M					
	2015	2016	2017	2018	2019	Media
fl. Nistru amonte de r. Ichel	5,50	3,34	5,88	4,65	3,09	4,492
râul Ichel	13,96	9,96	11,11	13,08	14,53	12,528
fl. Nistru aval de r. Ichel	5,88	2,13	5,19	4,32	6,15	5,353

Sursa: Elaborat de autor

Concentrația peroxidului de hidrogen determinată se încadrează în limitele ordinelor 10⁻⁷-10⁻⁶M în toate trei prize de captare.

Tabelul 2: Mediile multianuale a concentrației peroxidului de hidrogen în obiectele acvatice monitorizate, în perioada anilor 2015-2019

Priza de captare	[H ₂ O ₂]·10 ⁷ , M					
	2015	2016	2017	2018	2019	Media
fl. Nistru amonte de r. Ichel	0,74	0,59	1,45	3,66	1,66	1,617
râul Ichel	2,47	0,98	4,59	2,70	0	2,148
fl. Nistru aval de r. Ichel	0,74	1,24	2,74	3,08	1,06	1,769

Sursa: Elaborat de autor

Valorile determinate ale parametrilor ce caracterizează starea redox a apelor naturale, Eh și rH sunt disperse, atingând atât valori maxime, ce caracterizează starea oxidantă, cât și valori ce caracterizează starea cvasi-reducătoare (instabilă).

Tabelul 3: Mediile multianuale a potențialului de oxido-reducere (Eh) și a parametrului rH în obiectele acvatice monitorizate, în perioada anilor 2015-2019. La numărător sunt expuse valorile Eh, V, iar la numitor valorile rH

Priza de captare	$\frac{Eh, V}{rH}$					
	2015	2016	2017	2018	2019	Media
fl. Nistru amonte de r. Ichel	$\frac{0,3825}{30,05}$	$\frac{0,2414}{25,37}$	$\frac{0,3080}{28,22}$	$\frac{0,2842}{27,67}$	$\frac{0,3311}{28,26}$	$\frac{0,30900}{27,912}$
râul Ichel	$\frac{0,3893}{30,06}$	$\frac{0,2236}{24,32}$	$\frac{0,2680}{26,28}$	$\frac{0,2657}{25,69}$	$\frac{0,2617}{26,30}$	$\frac{0,28200}{26,531}$
fl. Nistru aval de r. Ichel	$\frac{0,3708}{29,40}$	$\frac{0,2492}{25,19}$	$\frac{0,2760}{26,51}$	$\frac{0,3214}{28,85}$	$\frac{0,3007}{27,99}$	$\frac{0,30400}{27,588}$

Sursa: Elaborat de autor

Tabelul 4. Mediile multianuale sezoniere ale parametrilor ecochimici în obiectele acvatice monitorizate, în perioada anilor 2015-2019

Priza de captare	Parametrul monitorizat	Media multianuală		
		Primăvara	Vara	Toamna
fl. Nistru amonte r. Ichel	[R-SH]·106, M	4,15	6,54	2,672
	Eh, V	0,2902	0,3044	0,32770
	rH	26,84	27,75	28,428
	[H ₂ O ₂]·107, M	1,52	1,72	2,260
r. Ichel	[R-SH]·106, M	8,45	22,38	7,914
	Eh, V	0,2789	0,2433	0,28590
	rH	26,45	24,79	26,888
	[H ₂ O ₂]·107, M	1,52	1,72	2,260

fl. Nistru aval r. Ichel	[R-SH]·106, M	3,87	7,41	3,922
	Eh, V	0,2908	0,2917	0,31846
	rH	26,99	26,44	27,864
	[H ₂ O ₂]·107, M	1,44	1,84	2,120

Sursa: Elaborat de autor

Discuții

În perioada anilor 2015-2019 au fost monitorizați, în două corpuri de apă, 4 parametri ecochimici: concentrația compușilor tiolici ([R-SH]), conținutul peroxidului de hidrogen ([H₂O₂]), potențialul de oxido-reducere (Eh) și derivatul acestuia, parametrul rH. S-a depistat că pe cursul fluviului Nistru concentrația compușilor tiolici crește, astfel a fost înregistrat un conținut de $4,492 \cdot 10^{-6} \text{M}$ amonte de râul Ichel, iar după vărsarea Ichelului în Nistru, conținutul tiolilor a crescut de 1,2 ori (Tab.1). Această creștere se datorează conținutului înalt al tiolilor în apele râului Ichel, media multianuală constituind $12,528 \cdot 10^{-6} \text{M}$.

Prin urmare, după parametrul chimic conținutul compușilor tiolici, râul Ichel influențează negativ calitatea apelor nistrene, contribuind la creșterea concentrației de tioli. Cantitățile sporite ale tiolilor au un impact negativ asupra stării redox a apelor naturale, din cauza că sunt echivalenți reducători de tip peroxidazic, consumând astfel peroxidul de hidrogen.

Un alt parametru ce caracterizează starea redox este concentrația peroxidului de hidrogen, unul din cei doi oxidanți principali în apele naturale. Deși concentrația limită admisibilă a acestuia constituie 10^{-7} - 10^{-6}M [11], ea este suficientă în formarea stării biologice valoroase a corpurilor de ape de suprafață, contribuind la formarea și menținerea stării oxidante a apei [12].

Pe perioada monitoringului, în toate 3 prize de captare concentrația peroxidului de hidrogen s-a încadrat în limita 10^{-7}M , iar odată cu vărsarea Ichelului în Nistru, apele nistrene se îmbogățesc de circa 1,1 ori cu H₂O₂ (Tab.2).

Pentru evaluarea complexă a stării redox a apelor și pentru a aprecia corect influența râului Ichel asupra calității apelor nistrene nu este suficient de monitorizat doar doi parametri ([R-SH], [H₂O₂]), din motiv că în compoziția apelor naturale intră un număr foarte mare de compuși cu diferit grad de oxidare. Din acest motiv, pentru evaluarea generală a stării redox au fost monitorizați încă doi parametri (Eh, rH), care oglindesc cantitatea totală relativă a compușilor oxido-reducători din mediul acvatic [7], inclusiv concentrația tiolilor și a peroxidului de hidrogen.

În apele naturale, valorile potențialului de oxido-reducere (Eh) variază în limitele -0,7 V - +0,7 V [7]. Dacă parametrul Eh capătă valori pozitive, atunci domină speciile cu grad de oxidare maximal, iar mediul este oxidant și invers, dacă Eh indică valori negative, în apele naturale domină speciile de natură reducătoare.

În corpurile de apă monitorizate, pe parcursul a toți 5 ani de monitoring au fost înregistrate valori pozitive ale Eh, ce caracterizează dominanța oxidanților în compoziția apelor ambelor râuri (Tab.3). Prin compararea mediilor multianuale se concluzionează că fluxul de substanțe oxido-reducătoare din apele Ichelului nu perturbază esențial potențialul de oxido-reducere al fluviului Nistru.

Deoarece potențialul de oxido-reducere este puternic influențat de pH, se calculează derivatul acestuia, parametrul rH, în formula de calcul al căruia se include și valoarea pH-ului, care oferă posibilitatea de a compara valorile empirice ale diferitor corpuri de apă. Pentru apele naturale valorile rH-ului sunt grupate în jurul valorii 28,3 [7]. Prin urmare, mediile multianuale ale parametrului rH (Tab.3) confirmă faptul că râul Ichel nu influențează esențial starea redox a fluviului Nistru.

Urmare a faptului că activitatea biologică a hidrobionților este decisivă în formarea fluxului de oxidanți și reducători în orice corp de apă, prezintă interes interpretarea sezonieră a valorilor parametrilor monitorizați. O creștere a intensității biologice se atestă primăvara, maxima fiind pe timp de vară, apoi urmează scăderea acesteia pe timp de toamnă și încetinire bruscă cu venirea iernii.

Variația sezonieră a concentrației compușilor tiolici indică asupra provenienței predominant naturale, adică aceștia reprezintă produși ai metabolismului hidrobionților. Astfel, vara, în lipsa poluării antropogene, conținutul tiolilor este maxim (Tab. 4), valori înregistrate în apele ambelor râuri. Urmare a scăderii activității hidrobionților, toamna conținutul se diminuează. Deși debitul râului Ichel este cu mult mai mic comparativ cu cel al fluviului Nistru, totuși, pe parcursul a toți 5 ani de monitoring au fost înregistrate concentrații ale tiolilor practic cu un ordin mai mare, ceea ce ar indica fie asupra poluării antropogene a râului Ichel, fie a influenței acizilor humici, proprietățile cărora până în prezent sunt puțin cunoscute.

Proveniența naturală a tiolilor, indirect, este confirmată și de valorile celorlalți parametri monitorizați,

care indică dominața echivalenților oxidativi, astfel se observă o creștere a concentrației peroxidului de hidrogen, a potențialului de oxido-reducere și a parametrului rH din primăvară până în toamnă. Prin urmare, tiolii prezenți în apele naturale participă predominant în procesele biochimice și servesc în calitate de hrană pentru hidrobionți și doar o cantitate mică este oxidată pe cale chimică de către H₂O₂.

Reiterând cele expuse, s-a constatat că compușii tiolici prezenți atât în apele râului Ichel cât și în cele nistrene nu perturbază capacitatea de autopurificare a acestora, adică nu influențează starea redox. După parametrii monitorizați, în perioada anilor 2015-2019, s-a depistat că râul Ichel nu influențează negativ calitatea apelor fluviului Nistru.

Rezultatele empirice obținute pe parcursul a cinci ani completează bazele de date existente privind monitoringul corpurilor de apă de pe teritoriul Republicii Moldova și pot servi drept indicatori în evaluarea stării ecologice a acestora. Deasemenea, rezultatele practice pot fi utilizate la realizarea unor pronosticuri referitor la starea ecologică a ambelor râuri, dar și influența râului Ichel asupra calității apelor nistrene.

Dat fiind faptul că în natură încontinuu decurg procese de diferită natură, monitoringul parametrilor ecochimici menționați anterior trebuie continuat și astfel de suplinit baza de date existentă. O șarjă amplă de rezultate obținute pe parcursul anilor oferă un grad înalt de precizie la tratarea statistică a diferitor fenomene ce pot avea impact puternic asupra componentelor mediului. Rezultatele obținute și compararea acestora cu cele existente va permite ușor de localizat sursele de poluare, natura acestora într-un timp relativ scurt, prin urmare vor putea fi întreprinse măsuri de combatere și prevenire a poluării acestor corpuri de apă.

Concluzii

În perioada anilor 2015-2019 au fost monitorizați patru parametri ecochimici în scopul stabilirii influenței râului Ichel, unul din principalii afluenți ai fluviului Nistru pe teritoriul Republicii Moldova, asupra capacității de autopurificare chimică a apelor nistrene.

Concentrația compușilor tiolici a variat în limita ordinelor 10⁻⁶-10⁻⁵M, în ambele corpuri de apă. Media multianuală în apele râului Ichel constituie 12,528·10⁻⁶M. În apele fluviului Nistru, amonte de râul Ichel, media conținutului tiolilor constituie 4,492·10⁻⁶M, iar după vărsarea afluentului, valoarea medie s-a majorat nesemnificativ (5,353·10⁻⁶M). A fost depistată variația sezonieră a conținutului de tioli, înregistrându-se valori maxime pe timp de vară, ceea ce indică asupra provenienței predominant naturale ale tiolilor.

S-a depistat o creștere a conținutului peroxidului de hidrogen pe cursul fluviului, ceea ce indică că râul Ichel alimentează apele nistrene atât cu echivalenți reducători (tioli) cât și cu echivalenți oxidativi (H₂O₂). Astfel, influența negativă a tiolilor, în calitate de reducători, asupra capacității de autopurificare a apelor Nistrului se diminuează din contul alimentării concomitente cu peroxid de hidrogen.

Variațiile sezoniere ale concentrației compușilor tiolici indică asupra provenienței naturale ale acestora în ambele corpuri de apă studiate, astfel că concentrațiile maxime au fost înregistrate vara, când activitatea hidrobionților este maximă. Creșterea valorilor parametrilor: concentrația peroxidului de hidrogen, potențialul de oxido-reducere și parametrul rH, din primăvară până în toamnă, indică asupra faptului că în apele râurilor domină echivalenții oxidativi, iar după vărsarea Ichelului în fluviul Nistru, valorile cresc nesemnificativ.

Prin urmare, râul Ichel nu influențează negativ capacitatea de autopurificare chimică a apelor fluviului Nistru.

Bibliografie:

1. Горячева Н., Дука Г. Гидрохимия малых рек Республики Молдова: Монография. Кишинэу: Изд.-полигр. центр Молд. гос. ун-та, 2004. 288 с.
2. Starea calității apelor de suprafață conform elementelor hidrobiologice pe teritoriul Republicii Moldova în anul 2015. Coord. G. Gâlcă. Chișinău, 2016. 186p.
3. Duca Gh., Gladchi V., Goreaceva N., Bunduchi E., Borodaev R., Lis A., Anghel L., Șurîghina O., Romanciuc L. Impactul afluenților din dreapta asupra calității apelor fluviului Nistru în perioada de primăvară a anului 2009. // Studia Universitatis (Seria Științe Reale și ale Naturii). 2010, N. 1(31), pp. 146-154. ISSN 1814-3237.
4. Blonschi, V., Gladchi, V. Optimizarea determinării capacității de inhibiție a apelor naturale. // Studia Universitatis Moldaviae, Seria Științe Reale și ale Naturii. 2017, No. 6 (106), pp. 116-119.

5. Duca Gh., Gladchi V., Romanciuc L. Procese de poluare și autoepurare a apelor naturale. Chișinău: CE USM, 2002. 145 p.
6. Duca Gh., Scurlatov Yu. ș.a. Chimie ecologică. Chișinău: CE USM, 2003. 303 p.
7. Duca Gh., Gladchi V., Goreaceva N. Lucrări practice la chimia apelor naturale. Chișinău: CEP USM, 2007. 108 p.
8. Ellman G. L. Tissue sulfhydryl groups. // Archives of Biochemistry and Biophysics. 1959, 82. pp. 70-77.
9. Riddles P. W., Blakeley R. L., Zerner B. Reassessment of Ellman's reagent. // Methods in Enzymology, 1983. V. 91, pp. 49-60.
10. Blonschi, V., Gladchi, V. Influența acizilor humici asupra transformărilor fotochimice ale cisteinei în mediul acvatic. // Studia Universitatis Moldaviae, Seria Științe Reale și ale Naturii. 2019, N. 6 (126), pp. 74-77.
11. Duca Gh., Scurlatov Yu., Sychev A. Redox catalysis and ecological chemistry. Chisinau: Publishing Centre M.S.U., 2002. 316 p.
12. Gladchi V. Transformările catalitice și starea redox a mediului ambiant: Monografie. Chișinău: CEP USM, 2018. 212 p.

**OPTIMIZAREA PROCESULUI DE OXIDARE CATALITICĂ A CONTAMINANȚILOR
EMERGENȚI FARMACEUTICI (AMOXICILINA) ÎN SOLUȚIE APOASĂ**

**OPTIMIZATION OF THE CATALYTIC OXIDATION PROCESS OF EMERGING
PHARMACEUTICAL CONTAMINANTS (AMOXICILLIN) IN AQUEOUS SOLUTION**

**Larisa MOCANU¹,
Gheorghe DUCA²,
Maria GONTA¹,
Vera MATVEEVICI¹,
Veronica PORUBIN-SCHIMATOR¹**

¹ Universitatea de Stat din Moldova

² Institutul de Chimie

E-mail: lmdordea@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-3306-5292

Rezumat: Acest articol descrie un studiu de oxidare al amoxicilinei cu reagentul Fenton în mediul acid. Deoarece aceste reziduuri medicamentoase sunt ne-biodegradabile, oxidarea catalitică ar putea fi o alternativă de tratament foarte eficientă. Obiectivul principal al acestei cercetări a fost optimizarea parametrilor ce influențează procesul de oxidare al AMX. Au fost realizate mai multe studii experimentale pentru a determina efectul degradării/mineralizării și concentrațiile optime de H₂O₂ și catalizator. Concentrațiile inițiale ale substanțelor reactante au fost variate în intervalul: 0,01 – 0,3 mM pentru Fe (II) și 1 – 5 mM pentru H₂O₂. PH-ul a fost ajustat la valoarea 2,2 utilizând H₂SO₄ de 0,1 N.

În rezultatul cercetărilor de laborator, s-a constatat că raportul dintre Fe²⁺: H₂O₂: AMX este de 1:10:2. S-a ajuns la concluzia că efectul de răspuns al fiecărei variabile independente depinde de valoarea celeilalte, datorită existenței interacțiunilor încrucișate. Astfel, oricare dintre parametrii studiați ar putea influența pozitiv sau negativ degradarea amoxicilinei.

Ca urmare a procesului de optimizare al parametrilor fizico–chimici, s-a obținut că rata maximă de mineralizare/oxidare a amoxicilinei a fost de 99%, iar rata de degradare a AMX– 88%.

Cuvinte cheie: amoxicilina, oxidare catalitică, reagent Fenton, soluții model

Abstract: This paper describes a study of catalytic oxidation of AMX by Fenton process in aqueous solution. These chemicals may not biodegrade and under such conditions, chemical oxidation could be a very effective treatment alternative. The primary objective of this research was to optimize the parameters that influence the oxidation process of AMX evaluate the degradation of AMX by Fenton reagent. Several experimental studies have been performed in order to determine the degradation/mineralization effect and optimal concentrations of oxidant and catalyst. The initial concentrations of the reactants ranged from 0.01 to 0.3 mM for Fe (II) and 1 to 5 mM for H₂O₂. The pH value was adjusted to 2.2 using 0.1 N H₂SO₄.

As a result of laboratory research, it was found that the ratio of Fe²⁺: H₂O₂: AMX is 1: 10: 2. It was concluded that the response effect of each independent variable depends on the value of the other, due to the existence of cross-interactions. Thus, any of the parameters studied could positively or negatively influence the degradation of amoxicillin.

As a result of the optimization process of the physic-chemical parameters, it was obtained that the maximum mineralization/oxidation rate of amoxicillin has been 99%, and the degradation rate of AMX– 88%.

Key words: amoxicillin, catalytic oxidation, Fenton reagent, synthetic system

Introducere

În ultimele decenii s-a demonstrat că compușii farmaceutici ce se regăsesc în apele reziduale au un impact ecologic negativ asupra mediului ambiant. Prin urmare, s-au constatat că unele bacterii și gene sunt rezistente la antibiotice [9,25] deoarece s-au observat efecte letale asupra organismelor acvatice, interferențe în descompunerea naturală a materiei organice, diversitate redusă de comunități microbiene din diferite compartimente de mediu [10,20,23].

Datorită potențialului lor de bioacumulare și de natură persistentă acești compuși au timp de

existență și activitate mai lungă în mediu. Substanțele medicamentoase se regăsesc în efluenții din stațiile de epurare a apelor uzate, iar datorită ne-biodegradabilității pătrund în apele naturale în concentrații ce variază de la $\mu\text{g/L}$ până la ng/L [9,18]. Mai multe studii arată că, în general, eliminarea medicamentelor în stațiile de epurare este incompletă. De exemplu, pentru carbamazepină s-a observat o îndepărtare de 7%, în timp ce pentru acidul acetilsalicilic s-a obținut 99% îndepărtare. Studiile arată că peștii tineri din specia *Rutilus*, expuși la concentrații treptate de medicamente din efluenții reziduali timp de 150 de zile, au suferit modificări ale sistemului reproductiv; masculii speciilor au suferit o feminizare permanentă. Într-un studiu privind efectul toxic al SM asupra algelor (are loc inhibarea creșterii) s-a dovedit că amoxicilina este foarte toxică pentru cianofitele *Synechococcus leopolensis* [17].

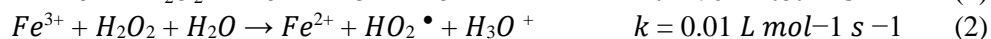
Pentru îndepărtarea poluanților din apele poluate sunt utilizate tehnologiile convenționale de epurare, cum ar fi filtrarea prin nisip, coagularea sau flocularea chimică, clorarea, adsorbția, procesele cu membrană și tratamentele combinate [10,20]. Însă, aceste metode au o eficiență scăzută în ceea ce privește eliminarea/degradarea poluanților medicamentoși și, prin urmare, trebuie explorate tehnici moderne cu o funcționare eficientă, atât din punct de vedere al costurilor, cât și prietenoasă cu mediul [25].

Procesele de oxidare avansate (POA) precum fotocataliza, oxidarea cu reagentul Fenton, ozonarea etc. sunt câteva dintre opțiunile promițătoare, viabile și durabile pentru degradarea lor [7]. Deși energia/produsul chimic sau ambele sunt esențiale pentru POA, aceste metode vizează degradarea/mineralizarea completă a poluanților persistenti, ceea ce nu produce toxicitate reziduală. Având în vedere eficiența ridicată în ceea ce privește degradarea, natura non-toxică, viabilitatea universală și acceptabilitatea, POA-urile au devenit o opțiune promițătoare pentru tratamentul eficient al substanțelor chimice cu caracter persistent.

Dintre POA, s-a dovedit că procesele care implică reacțiile Fenton sunt destul de eficiente în eliminarea medicamentelor [11,13]. Aceste procese au capacitatea de a produce radicali oxidanți extrem de activi și non-selectivi, cum ar fi radicalii hidroxil, care au un potențial de 2,8 V capabili să oxideze un grup larg de poluanți organici și să-i descompună în produse inofensive cu ar fi CO_2 și H_2O [22,23,25].

Procedeele de oxidare cu reagentul Fenton este o metodă convenabilă de laborator însă, este foarte importantă optimizarea condițiilor operaționale pentru a obține cel mai bun rezultat posibil. [1,4,7]. Aceasta va permite creșterea numărului de investigații pe baza oxidării amoxicilinei cu reagentul Fenton abordând diferite obiective [3,11].

Oxidarea poluanților cu reagentul Fenton constă în interacțiunea ionilor feroși (Fe^{2+}) cu H_2O_2 , generând ioni ferici (Fe^{3+}) și radicali hidroxil (Ecuția 1). Ionii de Fe^{3+} formați sunt reduși la Fe^{2+} , conform ecuației 2, dar această reacție are o constantă de viteză mică (k) față de procesul foto-Fenton care diferă prin apariția reducerii fotochimice a Fe^{3+} la hidro-complecși - $[\text{Fe}(\text{OH})^{2+}]$ (valoarea pH-ului 3), astfel regenerându-se ionii Fe^{2+} , așa cum se arată în Ecuția 3, cu o constantă semnificativă a vitezei, în funcție de puterea sursei de radiații UV aplicate [12,17,19].

Un efluent rezidual care are valoarea CCO (consumul chimic de oxigen)=1395 mg/L, COT (carbon organic total)= 920 mg/L și CBO₅ (consumul biochimic de oxigen)=0,0 mg/L a fost oxidat cu reagentul Fenton (pH =2,5; raport molar $\text{Fe}^{2+} : \text{H}_2\text{O}_2 = 1:20$) și ozon (la pH=11,5), iar în rezultat s-a constatat că antibioticul poate fi eliminat complet din soluțiile apoase după o oxidare avansată de 40 min, aplicând reactivul Fenton (raport molar $\text{Fe}^{2+} : \text{H}_2\text{O}_2 = 1:20$), cât și prin procesul de ozonare alcalină (la pH = 11,5) [1]. La fel, au fost studiate procesele Fenton și foto-Fenton, evaluând-se degradarea amoxicilinei în condiții optime de operare: raportul molar dintre CCO/ H_2O_2 / Fe^{2+} este de 1: 3: 0,30 în mediul acid (pH=2,5-3,0). Astfel că, pentru a oxida 104 mg/L de AMX cu reagentul Fenton a fost necesare doar 2 minute, iar valoarea CCO s-a redus 82 % și biodegradabilitatea CBO s-a îmbunătățit până la 55 % [5,8].

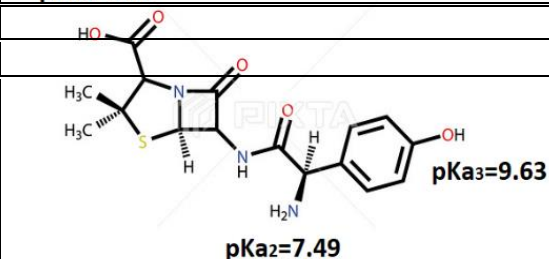
Într-un alt studiu [11] s-a concluzionat că concentrația de ioni feroși și temperatura au fost variabilele care au influențat cel mai mult oxidarea AMX. Prin urmare, degradarea a 450 $\mu\text{g/L}$ de amoxicilină a fost posibilă după 30 min de reacție la temperatura camerei în prezența reagentului Fenton, valorile caruia au variat la 3,50 până la 4,28 mg/L pentru peroxid de hidrogen și de la 254 până la 350 $\mu\text{g/L}$ pentru catalizator. O eficiență de 60 % a rezultat la oxidarea AMX cu concentrația de 50 mg/L, prin utilizarea 0,5 g/L de fier metalic și 6,6 mM de peroxid de hidrogen la temperatura de 25°C [15]. La mărirea temperaturii cu 5°C, aceleași sistem (450 $\mu\text{g/L}$) s-a degradat cu 87%, iar valoarea CCO a scăzut cu 72 % [26].

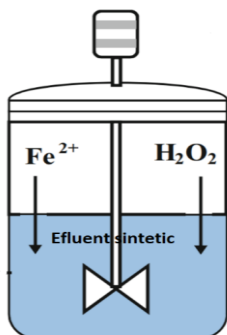
Utilizarea ozonului în procesul de oxidare al medicamentelor este destul de costisitoare, pe de o parte, iar pe de altă parte, acest reagent este toxic. În acest context, scopul principal al studiului este de a micșora timpul de tratare al AMX prin utilizarea reagentului Fenton și de a optimiza parametrii fizico-chimici în procesul de oxidare/mineralizare a AMX prin determinarea timpului de reacție, valoarea optimă de pH, concentrația optimă de peroxid de hidrogen, precum și concentrația ionilor de fier (II) care se utilizează în calitate de catalizator.

Metodologia cercetării

Reactivi. Toate substanțele chimice utilizate în lucrarea de față au fost chimic pure. Amoxicilina sub forma de pulbere cu specificațiile din tabelul 1, a fost furnizată de către Acros. S-a preparat o soluție stoc apoasă de 2000 mg/L de amoxicilină și din aceasta, s-au pregătit soluții pentru curba de calibrare cu concentrații cuprinse între 5 și 500 mg/L de amoxicilină. În calitate de agent oxidant s-a utilizat peroxidul de hidrogen (H₂O₂, 30%, Sigma-Aldrich). Sarea Mohr ((NH₄)₂Fe(SO₄)₂ x 6H₂O, 99%, Ecochimie SRL) a fost utilizată ca sursă de ioni feroși. Pentru ajustarea pH-ului s-a utilizat soluție de acid sulfuric concentrat (H₂SO₄, 98%, Acros). Toate soluțiile au fost preparate pe bază de apă distilată.

Tabelul 1. Structura chimică, specificațiile și valorile pKa a AMX

pKa₁=2.69	Structura chimică	C₁₆H₁₉N₃O₅S
	Masa moleculară	365.4 g/mol
	Stare	Solidă
	Solubilitatea în apă	3430 mg/L (at 298 K)

Echipamentul și modelarea sistemelor. Procesul de oxidare catalitică s-a realizat într-un reactor de sticlă de tip deschis, Figura 1, cu o capacitate de 0,5 L și un volum de soluție de lucru de 0,25 L, iar valoarea pH-ului s-a ajustat la pH-metrul de tip Consort C3030, folosindu-se H₂SO₄ (1N). Soluțiile au fost agitate cu o viteză de 500 rpm. În calitate de catalizatori au fost utilizați ioni de fier (II) (sarea Mohr) cu concentrația corespunzătoare. Imediat după aceasta, s-a reajustat pH-ul până la 2,5 și agitația a fost prelungită pentru încă 5 min cu ajutorul agitatorului magnetic de tip MSH-20D. După 5 minute de agitare s-a adăugat oxidantul (H₂O₂) cu concentrația corespunzătoare. Adăugarea oxidantului s-a realizat doar după stabilizarea temperaturii 25⁰ C cu ajutorul electrodului de temperatură conectat la agitator.

Metode de analiză. Prin metoda spectrofotometrică s-a determinat principalul indicator al proceselor de epurare - CCO-Cr. În baza valorilor CCO obținute s-a calculat gradul de oxidare și de mineralizare, conform relației 4:

$$\text{Gr. oxid./min., \%} = C_i - C_f / C_i \times 100\% \quad (4)$$

Concentrația remanentă a substratului (AMX) a fost determinată cu ajutorul reacției de diazocuplare cu formarea complexului ce are max. de absorbție la lungimea de undă de 455 nm din curba de calibrare. Mecanismul de formare a complexului este bazat pe diazotarea acidululfanilic cu ionul nitrit în mediul acid și cuplarea produsului cu AMX cu formarea unui azo colorant gălbui, în mediul alcalin (Na₂CO₃).

Rezultate și discuții

În scopul optimizării procesului de oxidare a AMX cu reagentul Fenton, concentrația de lucru a soluției de AMX a fost de 200 mg/L. Această concentrație inițială a fost aleasă pe baza valorilor reale determinate în apele uzate industriale farmaceutice [1,21].

Influența temperaturii. Eficiența procesului de oxidare a AMX cu reagentul Fenton nu este influențată de creșterea temperaturii de la 10 la 40° C, însă dacă temperatura depășește 40° C, amestecul de reacție trebuie răcit. S-a constatat că temperatura optimă pentru reacțiile Fenton este de 25-30°C [14].

Influența pH-ului. Valoarea pH-ului afectează generarea radicalilor hidroxil și în consecință, eficiența oxidării [27]. În acest studiu, au fost testate valori ale pH-ului în intervalul 2,9 până la 6,5. Alegerea acestei game a fost realizată în conformitate cu valorile pKa a amoxicilinei, tabelul 1 [11].

La valori de pH mai mici de 3, se formează $[\text{Fe}(\text{H}_2\text{O})_6]^{2+}$ și colorația complexului interferează cu azo colorantul gălbui, iar în rezultat concentrația remanentă de AMX este mărită. La $\text{pH} < 2$, există o inhibiție în formarea radicalilor hidroxil [16], iar la valori mai mari de 4 are loc precipitarea hidroxizilor de fier, inhibând atât regenerarea speciei active de Fe^{2+} , cât și formarea radicalilor hidroxil. În mediul bazic are loc precipitarea ionilor de fier, iar la pH mai mare de 10 are loc descompunerea H_2O_2 [22].

Prin urmare, substratul din sistemul model cercetat se oxidează eficient la valoarea pH-ului cuprinsă între 2,2-2,5, valoare ce va fi folosită în analizele ulterioare (Fig. 1).

Influența concentrației de H_2O_2 . Cantitatea de peroxid de hidrogen este un alt parametru care influențează procesul Fenton. Rezultatele prezentate în Fig. 2 (b) au demonstrat că în intervalul testat degradarea amoxicilinei a fost ușor îmbunătățită atunci când doza de H_2O_2 a crescut de la 1 la 3 mM. În aceeași figură (Fig. 2 a) se observă că pentru concentrații mai mari de H_2O_2 viteza de oxidare rămâne practic neschimbată. Creșterea concentrației de peroxid poate promova un efect inhibitor prin eliminarea radicalilor hidroxil și formarea unui alt radical (HO_2^\bullet), care are un potențial de oxidare considerabil mai mic decât radicalul OH^\bullet [2].

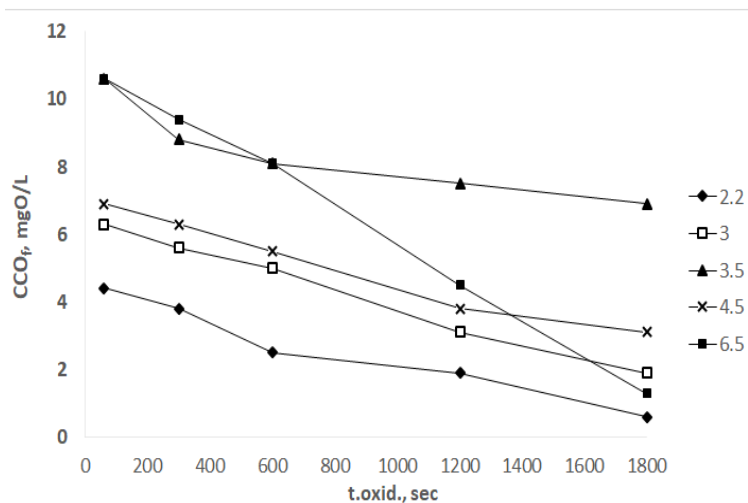

Fig.1. Influența pH-ului asupra degradării AMX; $[\text{AMX}]_0 = 200 \text{ mg/L}$, $[\text{Fe}^{2+}]_0 = 3 \cdot 10^{-4} \text{ M}$, $[\text{H}_2\text{O}_2]_0 = 1 \cdot 10^{-3} \text{ M}$, $T = 25^\circ \text{C}$.

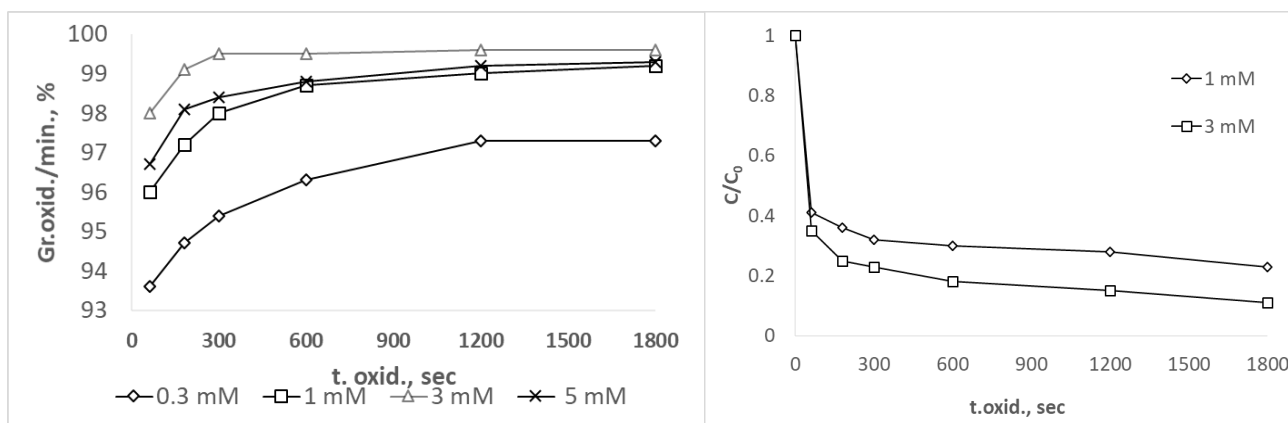

Figura 2. Influența concentrației H_2O_2 asupra gradului de oxidare/mineralizare (a) și de degradare (b) a AMX; $[\text{AMX}]_0 = 200 \text{ mg/L}$, $[\text{Fe}^{2+}]_0 = 0,3 \text{ mM}$, $\text{pH} = 2,2$, $T = 25^\circ \text{C}$.

Deși dozele mari H_2O_2 produc o cantitate mai mare de HO^\bullet , atunci când este în exces, peroxidul de hidrogen posedă o capacitate de absorbție radicalică (hidroperoxil radicali HO_2^\bullet), astfel concentrația de H_2O_2 se micșorează și scade eficiența tratamentului [6].

S-a constatat că formarea radicalilor hidroxil are loc în primul minut de reacție, iar mărirea timpului de oxidare, nu mărește eficiența procesului de tratare semnificativ. La fel, excesul de radicali hidroxil, duce la creșterea valorii consumului chimic de oxigen.

Astfel se poate concluziona că pentru a oxida $0,5885 \text{ mM}$ de amoxicilină sunt necesari 3 mM de H_2O_2 la pH-ul 2,2 și $0,3 \text{ mM}$ de ioni de fier (II).

Influența concentrației ionilor de Fe^{2+} . Un alt parametru important în optimizarea procesului de oxidare a AMX este doza de catalizator. În această lucrare s-a studiat influența concentrației ionilor de

fier asupra procesului de degradare a amoxicilinei, care acționează ca agent catalitic la descompunerea peroxidului de hidrogen. Performanța de oxidare s-a evaluat prin valorile CCO și C_{AMX} . Rezultatele sunt expuse în Tabelul 2. Prin variația concentrației de catalizator s-a urmărit evoluția eficacității. În intervalul studiat s-a verificat dacă mărirea concentrației ionilor de fier (II) duce la un efect de degradare mai ridicat.

Tabelul 2: Concentrația remanentă a AMX și valorile CCO_{Cr} la variația concentrației ionilor de fier (II) într-un interval de timp de 30 minute; $[AMX]_0=200$ mg/L, $[H_2O_2]_0=3$ mM, $C_0AMX=215$ mg/L, $CCO_i=470$ mgO/L

t.oxid., min	$[Fe^{2+}]_0$, mM							
	0,01		0,03		0,05		0,3	
	C_{AMX} , mg/L	CCO_f , mgO/L	C_{AMX} , mg/L	CCO_f , mgO/L	C_{AMX} , mg/L	CCO_f , mgO/L	C_{AMX} , mg/L	CCO_f , mgO/L
60	110	43.8	100	30	95	21.3	90	16.3
180	100	43.8	85	22.5	80	16.3	65	13
300	93	43.8	70	18.8	70	12.5	60	12.5
600	88	43.8	65	17.5	55	11.9	55	10
1200	50	42.5	62	15	40	8.8	30	10
1800	40	40	50	12.5	25	6.3	25	6.3

Potrivit datelor din tabelul 2, s-a confirmat că cantitatea de catalizator are un rol important în procesul de oxidare al AMX. La concentrații mici, valorile CCO sunt ridicate și ajung la CMA doar la 1800 sec și 0,05 mM ioni de Fe^{2+} , iar curbele din figura 3, confirmă că viteza de oxidare cu reagentul Fenton este înaltă la începutul procesului, iar timp de 30 minute atât gradul de mineralizare, cât și gradul de degradare se realizează lent.

Însă, la mărirea în continuare a concentrației ionilor de fier (II) valorile CCO se micșorează de 1,5-2,0 și gradul de oxidare și mineralizare (Gr.oxid./min., %) se mărește neesențial în timp, Figura 3 (b). Aceasta se poate explica prin faptul că o parte din compușii organici remanenți în procesul de oxidare a AMX ne se oxidează și mineralizează eficient.

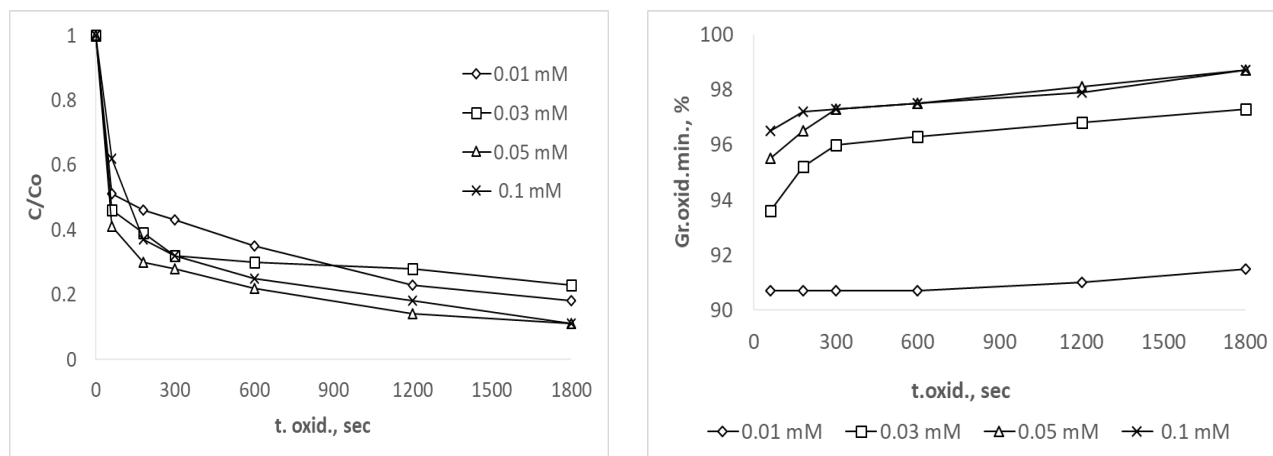

Figura 3. Influența concentrației catalizatorului asupra gradului de oxidare (b) și de degradare (a) a AMX; $[AMX]_0=200$ mg/L, $[H_2O_2]_0=3$ mM, pH= 2,2, T= 25° C.

Influența timpului de reacție. Pentru a determina timpul de reacție necesar unei eficiențe maxime de eliminare a amoxicilinei, rezultatele obținute în aceste analize preliminare au fost analizate cu atenție. După cum se poate observa din graficele de mai sus, dacă s-ar utiliza cantități mici de reactiv Fenton, timpul necesar pentru degradarea completă a amoxicilinei ar fi prea mare. Concentrația compușilor organici remanenți (CCO) și cantitatea de AMX se micșorează cu aproape 50% brusc în primele 60 secunde de oxidare a AMX, ceea ce indică că compușii organici formați se oxidează în continuare și, degradează până la CO_2 și apa, iar o parte din acești compuși remanenți sunt stabili și rămân după oxidare. Din acest motiv timpul optim de tratament a fost stabilit la 30 minute.

Concluzii

Degradarea amoxicilinei prin procesul de oxidare cu reactivul Fenton depinde de mai mulți parametri, și anume, de concentrația peroxidului de hidrogen și a ionilor de fier, de temperatură, timpul de reacție și valoarea pH-ului.

În rezultatul cercetărilor de laborator s-a stabilit că pentru a oxida 0,5885 mM de AMX sunt necesari 3 mM apă oxigenată și 0,3 mM de catalizator în mediul acid (valoarea pH-ului = 2,2) timp de 30 minute, iar raportul dintre Fe^{2+} : H_2O_2 : AMX fiind de 1:10:2. S-a ajuns la concluzia că efectul fiecărei variabile independentă de răspuns depinde de valoarea celeilalte datorită existenței interacțiunilor încrucișate. Astfel, oricare dintre variabilele ar putea afecta pozitiv sau negativ degradarea amoxicilinei.

Datele obținute relevă că procesul de oxidare cu reagentul Fenton este un tratament promițător pentru degradarea amoxicilinei cu concentrația de 200 mg/L.

Bibliografie:

1. Arslan-Alaton, I., Dogruel, S. Pre-treatment of penicillin formulation effluent by advanced oxidation processes. *Journal Hazardous Materials*, 2004, 112, pp. 105-113. <https://doi.org/10.1016/j.jhazmat.2004.04.009>
2. Arslan-Alaton, I., Tureli, G., Olmez-Hanci, T. Treatment of azo dye production wastewaters using Photo-Fenton like advanced oxidation processes: optimization by response surface methodology. *J Photochem Photobiol A.*, 2009, 202, pp. 142–53.
3. Breikreitz, M. C., Souza, A. M., Poppi, R. Experimento didático de quimiometria para planejamento das condições experimentais na determinação espectrofotométrica de ferro II com fenantrolina. Um tutorial, parte III. *Química Nova*, 2014, 37, pp. 564-573. <https://doi.org/10.5935/0100-4042.20140092>
4. Caldas, L. F. S., Francisco, B. B. A., Netto, A. D. P., Cassella, R. J. Multivariate optimization of a spectrophotometric method for copper determination in Brazilian sugar-cane spirits using the Doehlert design. *Microchemical Journal*, 2011, 99, pp. 118-124. <https://doi.org/10.1016/j.microc.2011.04.008>
5. Chaudhuri, M, Bin Abd Wahap, M. Z., Affam, A. C. Treatment of aqueous solution of antibiotics amoxicillin and cloxacillin by modified photo-Fenton process. *Desalination and Water Treatment*, 2013, 51, pp. 37-39. <https://doi.org/10.1080/19443994.2013.773565>
6. Cortez, S., Teixeira, P., Oliveira, R., Motta, M. Evaluation of Fenton and ozone-based advanced oxidation processes pre-treatments, *Journal of Environmental Management*, 2011, 92, pp.749-755.
7. de Carvalho, Joyce F., de Moraes, José Ermírio F. Treatment of simulated industrial pharmaceutical wastewater containing amoxicillin antibiotic via advanced oxidation processes, *Environmental Technology*, 2020. <https://doi.org/10.1080/09593330.2020.1745296>
8. Elmolla, E., Chaudhuri, M. Optimization of Fenton process for treatment of amoxicillin, ampicillin and cloxacillin antibiotics in aqueous solution. *Journal Hazardous Materials*, 2009a, 170, pp. 666-672. <https://doi.org/10.1016/j.jhazmat.2009.05.013>
9. Hansen, E., Karlake, J., Woods, R. J., Read, A. F., Wood, K. B. Antibiotics can be used to contain drug-resistant bacteria by maintaining sufficiently large sensitive populations. *PLOS Biology*, 2020, 18 (5), e3000713. <https://doi:10.1371/journal.pbio.3000713b>
10. Homayoonfal, M., Mehrnia, M.R. Amoxicillin separation from pharmaceutical solution by pH sensitive nanofiltration membranes. *Sep. Purif. Technol.*, 2014, 130, pp. 74-83.
11. Homem, V., Alves, A., Santos, L. Amoxicillin degradation at ppb levels by Fenton's oxidation using design of experiments. *Science of the Total Environment*, 2010, 408, pp. 6272-6280. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2010.08.058>
12. Jung, Y. J., Kim, W. G., Yoon, Y., Kang, J., Hong, Y. M., Kim, H. W. Removal of amoxicillin by UV and UV/ H_2O_2 processes. *Science of the Total Environment*, 2012, 420, pp. 160-167. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2011.12.011>
13. Karimnezhad, H., Navarchian, A.H., Gheinani, T.T., Zinadini, S. Amoxicillin removal by Fe-based nanoparticles immobilized on polyacrylonitrile membrane: Individual nanofiltration or Fenton reaction, vs. engineered combined process. *Chemical Engineering Research and Design*, 2020, 153, pp.187-200. <https://doi.org/10.1016/j.cherd.2019.10.031>
14. Litter M.I., Slodowicz, M. An overview on heterogeneous Fenton and photoFenton reactions using zerovalent iron materials. *Journal of Advanced Oxidation Technologies*, 2017.

- <https://www.researchgate.net/publication/313036256>
15. Liu, Y., Zha, S., Rajarathnam, D., Chena, Z. Divalent cations impacting on Fenton-like oxidation of amoxicillin using nZVI as a heterogeneous catalyst. *Sep. Purif. Technol.*, 2017, 188, pp. 548-552.
 16. Lucas, M.S, Peres, J.A. Decolorization of the azo dye Reactive Black 5 by Fenton and photoFenton oxidation. *Dyes Pigm.*, 2006, 71, pp. 236–44.
 17. Melo, T. V., Moura, A. M. A. Use of seaweed flour in the animal feeding. *Arch. Zoot.*, 2009, 58, pp. 99-107.
http://www.uco.es/organiza/servicios/publica/az/php/img/web/28_19_24_1336REVISIONUtilizacaoMelo.pdf accesat la 15.05.2020
 18. Pérez-Rodríguez, F., Mercanoglu Taban, B. A state-of-art review on multi-drug resistant pathogens in foods of animal origin: risk factors and mitigation strategies. *Front Microbiol.* 2019, 10 (2091). <https://doi:10.3389/fmicb.2019.02091>
 19. Perini, J. A. L., Tonetti, A. L., Vidal, C., Montagner, C. C., Nogueira, R. F. P. Simultaneous degradation of ciprofloxacin, amoxicillin, sulfathiazole and sulfamethazine, and disinfection of hospital effluent after biological treatment via photo-Fenton process under ultraviolet germicidal irradiation. *Applied Catalysis B: Environmental*, 2018, 224, pp. 761-771. <https://doi.org/10.1016/j.apcatb.2017.11.021>
 20. Pirom, T., Sunsandee, N., Ramakul, P. Separation of amoxicillin using trioctylmethylammonium chloride via a hollow fiber supported liquid membrane: modeling and experimental investigation. *J. Ind. Eng. Chem.*, 2015, 23, pp. 109-118.
 21. Putra, E. K.; Pranowo, R.; Sunarso, J.; Indraswati, N.; Ismadji, S. Performance of activated carbon and bentonite for adsorption of amoxicillin from wastewater: Mechanisms, isotherms and Kinetics. *Water Research*, 2009, 43, pp. 2419-2430. <https://doi.org/10.1016/j.watres.2009.02.039>
 22. Ribeiro, A.R., Nunes, O.C., Pereira, M.F.R. Silva, M.T.A. An overview on the advanced oxidation processes applied for the treatment of water pollutants defined in the recently launched Directive 2013/39/EU *Environ. Int.*, 2015, 7, pp. 33-51.
 23. Sheydaei, M., Aber, S., Khataee, A. Degradation of amoxicillin in aqueous solution using nanolepidocrocite chips/H₂O₂/UV: optimization and kinetics studies *J. Ind. Eng. Chem.*, 2013, 20, pp. 1772-1778.
 24. Trovó, A. G., Nogueira, R. F. P., Aguera, A., Fernandez-Alba, A. R., Malato, S. Degradation of the antibiotic amoxicillin by photo-Fenton process – Chemical and toxicological assessment. *Water Research*, 2011, 45, pp. 1394-1402. <https://doi.org/10.1016/j.watres.2010.10.029>
 25. Verma, M., Haritash, A.K. Review of advanced oxidation processes (AOPs) for treatment of pharmaceutical wastewater. *Advances in Environmental Research*, 2020, 9 (1), pp. 1-17. <https://doi.org/10.12989/aer.2020.9.1.001>
 26. Zha, S., Cheng, Y., Gao, Y., Chen, Z., Megharaj, M., Naidu, R. Nanoscale zero-valent iron as a catalyst for heterogeneous Fenton oxidation of amoxicillin. *Chem. Eng. J.*, 255 (2014), pp. 141-148.
 27. Zhou, P., Wang, X., Yang, B., Hollmann, F., Wang, Y. Chemoenzymatic epoxidation of alkenes with *Candida antarctica* lipase B and hydrogen peroxide in deep eutectic solvents. *RSC Adv.*, 2017, 7, pp. 12518-12523.

**PROCESELE AVANSATE DE OXIDARE (REAGENTUL FENTON) PENTRU
MINERALIZAREA SURFACTANTULUI CATIONIC CETIL-TRIMETIL-AMONIUM BROMIDE**

**ADVANCED OXIDATION PROCESSES (FENTON REAGENT) FOR MINERALIZATION OF
CATIONIC-TRIMETHYL-AMMONIUM BROMIDE CATIONIC SURFACTANT**

**Veronica PORUBIN-SCHIMBĂTOR,
Maria GONȚA,
Larisa MOCANU**

Departament Chimie Industrială și Ecologică,
Universitatea de Stat din Moldova
E-mail: varvaraporubin@mail.ru
ORCID ID : 0000-0003-2640-3134

Rezumat: În această lucrare s-a studiat procesul degradării și mineralizării concentrației surfactantului cationic Cetil-Trimetil-Amoniu Bromide - CTAB care se conțin în apele reziduale utilizându-se metoda chimică bazată pe oxidarea catalitică cu reagentul Fenton. Cercetările experimentale au fost realizate în sisteme model dizolvate în apă distilată.

Au fost stabilite condițiile optime de degradare și mineralizare în funcție de timpul de oxidare, concentrația peroxidului de hidrogen și Fe (II). Concentrația remanentă a surfactantului CTAB în urma oxidării cu reagentul Fenton fost determinată folosind-se metoda spectrofotometrică indirectă cu Albastru de Metilen și surfactant anionic Lauril Sulfat de Na.

În rezultatul cercetărilor științifice s-a constatat că eficiența degradării și mineralizării surfactantului CTAB depinde de concentrația peroxidului de hidrogen și a Fe(II) și că procesul de oxidare decurge cel mai eficient în primele 10 minute.

Cuvinte cheie: Oxidare, reagent Fenton, surfactant cationic, CTAB, peroxid de hidrogen, Fe(II)

Abstract: In this paper we studied the process of degradation and mineralization of the concentration of cationic surfactant Cetyl-Trimethyl-Ammonium Bromide - CTAB contained in wastewater using the chemical method based on catalytic oxidation with Fenton's reagent. The experimental research has been performed in model systems dissolved in distilled water.

The optimal degradation and mineralization conditions were established depending on oxidation time, concentration of hydrogen peroxide and Fe(II). The residual concentration of the CTAB surfactant after the oxidation with the Fenton's reagent was determined using indirect spectrophotometric method with Methylene Blue and anionic surfactant Sodium Lauryl Sulfate (SLS).

As a result of scientific researches, it has been found that the efficiency of the degradation and mineralization of the CTAB surfactant depends on the concentration of the hydrogen peroxide and Fe (II) and that the oxidation process takes place most efficiently in the first 10 minutes.

Keywords: Oxidation, Fenton's reagent, cationic surfactant, CTAB, hydrogen peroxide, Fe (II)

Introducere

În ultimele decenii, odată cu creșterea numărului populației de pe glob și necesităților ei, se înregistrează o creștere considerabilă a producerii diferitelor substanțe și articole sintetice, în componența cărora intră compuși chimici (surfactanți) care, în timpul fabricării și utilizării, prezintă un pericol mare pentru sănătatea oamenilor și mediul ambiant.

Utilizarea resurselor de apă drept surse de apă potabilă, sau drept materie primă în domeniul industrial, domeniul sănătății sau domeniul analitic, în contextul creșterii gradului de poluare și contaminare, constituie o adevărată provocare pentru dezvoltatorii de procese și tehnologii. Tehnologiile convenționale de tratare a apelor reziduale nu reușesc adesea să se asigure că calitatea efluenților tratați corespunde standardelor naționale datorită complexității crescânde a efluenților ce conțin surfactanți și alți poluanți chimici. Prin urmare, este necesar un sistem mai eficient de tratare a apelor reziduale pentru a depăși provocările existente. Au fost propuse, testate și aplicate diferite tehnologii de tratare pentru a satisface atât cerințele de tratament actuale, cât și cele anticipate.

Procesele de tratare trebuie să asigure eliminarea sau mineralizarea poluanților pentru a îndeplini standardele naționale de calitate a efluenților.

Procesele fizico-chimice cunoscute sub denumirea generică de “Procese de oxidare avansată” (AOP- Advanced Oxidation Processes) constituie un domeniu actual de cercetare științifică interdisciplinară, permițând degradarea oxidativă, neselectivă și energetică a substanțelor organice și anorganice din mediul apos în prezența speciilor de radicali OH înalt reactive. Procesele de oxidare avansată (AOP) sunt procese care folosesc oxidanți cu energie înaltă, cum ar fi peroxidul de hidrogen, pentru a genera intermediari extrem de reactivi cunoscuți drept radicali hidroxil (HO). Acest radical HO este cel care acționează cu eficiență ridicată pentru a distruge compușii organici cum ar fi surfactanții.

Dintre procesele de oxidare avansată, cea mai des întâlnită este oxidarea catalitică cu reagentul Fenton, metodă clasică și eficientă de îndepărtare a surfactanților, coloranților, polialcoolilor și a altor substanțe chimice din apele uzate, datorită capacității de a transforma poluanții chimici în produși anorganici, netoxici pentru mediu, ca de exemplu: CO₂, H₂O și acizi minerali.

Scopul acestei lucrări prevede optimizarea procesului de oxidare catalitică cu reagentul Fenton a surfactantului cationic cetil-trimetil-amoniu bromide – CTAB în funcție de timp, concentrația peroxidului de hidrogen și Fe(II).

Gradul de oxidare și de mineralizare depinde în mare măsură de lungimea și structura radicalilor hidrofobi și a radicalilor hidrofilii din compoziția surfactantului. Cu mărirea lungimii radicalului de hidrocarbură și a polarității grupelor hidrofile se mărește gradul de oxidare și de mineralizare.

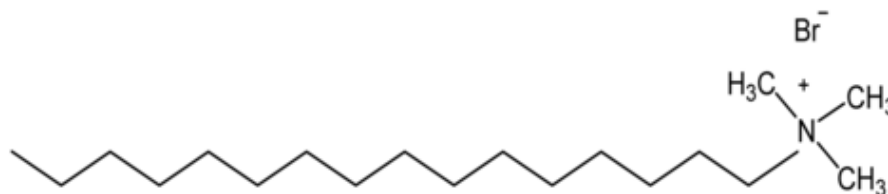
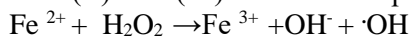

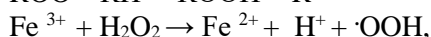
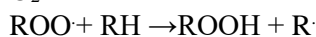
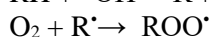
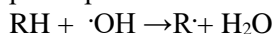
Figura 1. Structura chimică a surfactantului cationic Cetil-Trimetil-Amoniu Bromide-CTAB

Reagentul Fenton este o soluție de H₂O₂ și o sare de fier (FeSO₄). În cadrul procedurilor de tip Fenton un rol determinat îl joacă H₂O₂, componenta catalitică (Fe²⁺ și speciile ionice Fe²⁺, Fe³⁺ sau radicalice ·OH, HO₂·).

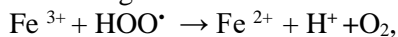
Procesul de epurare constă în oxidarea chimică și coagularea a compușilor organici. Eficiența mare de mineralizare a surfactanților cu reagentul Fenton poate fi explicată prin formarea radicalilor hidroxil și oxidarea Fe(II) la Fe(III). Mecanismul procesului este următorul:

participă la oxidarea substanțelor organice

are loc regenerarea fierului

excesul de fier duce la micșorarea efectului de oxidare, fiindcă ei duc la cheltuirea și descompunerea apei oxigenate.

Prin activarea și descompunerea apei oxigenate sub acțiunea ionilor de fier (II) în mediu acid (reagentul Fenton) s-a demonstrat, că la tratarea apelor reziduale textile cu H₂O₂/Fe²⁺ se mărește viteza de decolorare și gradul de mineralizare și acesta nu depinde de transparența soluțiilor. pH-ul optim pentru reactivul Fenton variază de la 2,0 - 3,0. La un pH mai mare de 3,0, ioni de Fe²⁺ sunt instabili și sunt ușor transformați în Fe³⁺, formând hidroxocomplexi.

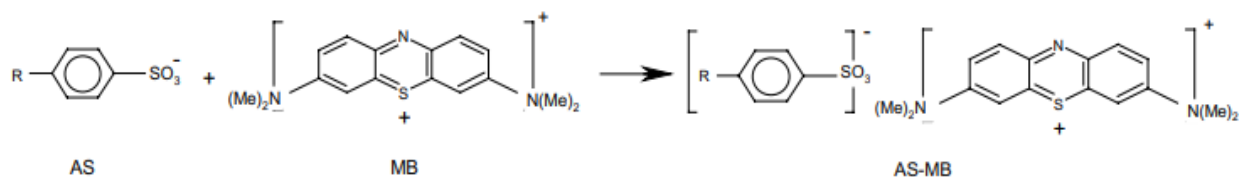
În condiții alcaline H₂O₂ își pierde puterea de oxidare din cauza descompunerii acestuia în oxigen și apă. Ajustarea pH-ului apelor uzate este necesară înainte de tratamentul cu reagentul Fenton.

Metodologia cercetării

Pentru realizarea cercetărilor de laborator au fost efectuate sisteme model simple ce conțin surfactant cationic [CTAB] = 20mg/L cu apă distilată în funcție de timp, concentrația peroxidului de hidrogen și Fe (II).

Concentrația remanentă a surfactantului cationic CTAB a fost determinată prin metoda spectrofotometrică cu Albastru de Metilen și extracție cu cloroform. Această metodă este indirectă

metodei populare spectrofotometrice cu Albastru de Metilen pentru surfactanți anionici, principiul căruia este următorul:

În baza rezultatelor obținute s-a calculat gradul de oxidare și de mineralizare (G.min.%) a coloranților textili și a amestecurilor cu surfactanți la diferite condiții de oxidare catalitică cu utilizarea apei oxigenate în prezența ionilor de Fe (II) :

$$\text{Gr.min.(\%)} = \frac{[\text{CTAB}]_0 - [\text{CTAB}]_{\text{rem.}}}{[\text{CTAB}]_0} * 100\%$$

Rezultate

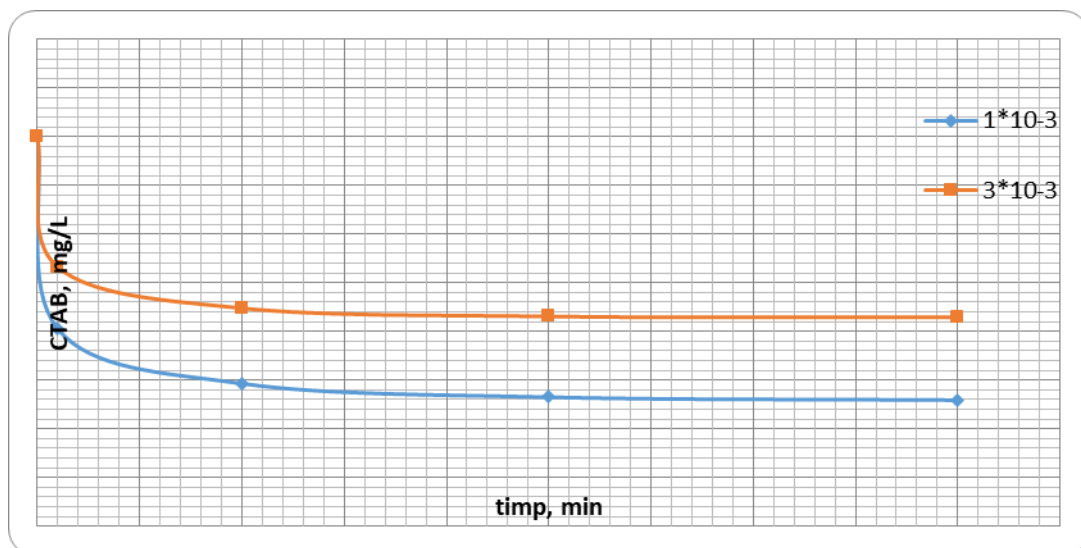

Figura 2. Concentrația remanentă a surfactantului CTAB=20 mg/L în urma oxidării cu reagentul Fenton în funcție de timp; $\text{Fe}^{2+} = 5 \cdot 10^{-4}$, $\text{H}_2\text{O}_2 = 1 \cdot 10^{-3}$ și $3 \cdot 10^{-4}$, pH 2,0-2,3, V.sol= 50 mL

Tabel 1: Oxidarea CTAB=20mg/L cu reagentul Fenton în funcție de concentrația peroxidului de hidrogen: $\text{Fe}^{2+} = 3 \cdot 10^{-4}$, pH 2,0-2,3, V.sol= 50 mL

[H ₂ O ₂], mg/L	Timp, min						
	0	0,5		5		10	
	Conc. mg/L	Conc. mg/L	E.,%	Conc. mg/L	E.,%	Conc. mg/L	E.,%
1*10 ⁻⁴	20	17,97	10,15	17,97	10,14	17,93	10,33
3*10 ⁻⁴	20	17,52	12,40	17,47	12,65	17,33	13,35
5*10 ⁻⁴	20	17,43	12,85	17,29	13,55	17,23	13,85
1*10⁻³	20	17,39	13,05	17,23	13,85	17,19	14,05
3*10 ⁻³	20	17,71	11,45	17,46	12,79	17,23	13,85
5*10 ⁻³	20	17,85	10,75	17,55	12,25	17,21	13,95
8*10 ⁻³	20	17,91	10,45	17,69	11,55	17,37	13,15

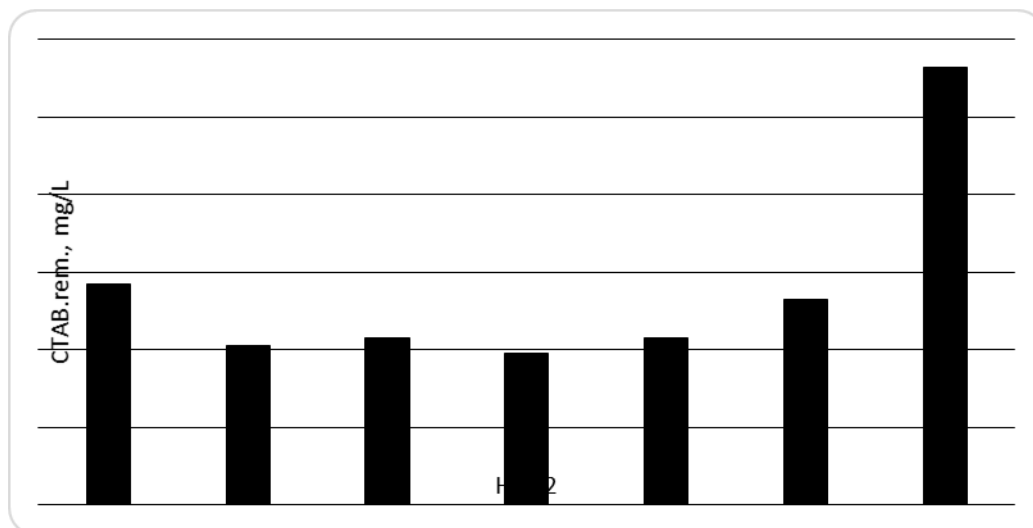

Figura 3. Concentrația remanentă a surfactantului CTAB= 20 mg/L în urma oxidării cu reagentul Fenton în funcție de concentrația peroxidului de hidrogen; $Fe^{2+}=3 \cdot 10^{-4}$, pH 2,0-2,3, V.sol= 50 mL

Tabel 2: Oxidarea CTAB=20mg/L cu reagentul Fenton în funcție de concentrația peroxidului de hidrogen: $Fe^{2+}=1 \cdot 10^{-3}$, pH 2,0-2,3, V.sol= 50 mL

[H ₂ O ₂], mg/L	Timp, min						
	0	0,5		5		10	
	Conc. mg/L	Conc. mg/L	E.,%	Conc. mg/L	E.,%	Conc. mg/L	E.,%
5*10 ⁻⁴	20	11,65	41,75	11,05	44,75	10,82	45,90
1*10⁻³	20	10,52	47,40	10,11	49,45	9,91	50,45
3*10 ⁻³	20	10,62	46,80	10,31	48,45	10	50,00
5*10 ⁻³	20	10,72	46,40	10,49	47,55	10,21	48,95
8*10 ⁻³	20	11,85	40,75	11,26	43,70	10,94	45,45

Tabel 3: Oxidarea CTAB=20mg/L cu reagentul Fenton în funcție de concentrația Fe (II):
 $H_2O_2 = 1 \cdot 10^{-4}$, pH 2,0-2,3, V.sol= 50 mL

[Fe ²⁺], mg/L	Timp, min						
	0	0,5		5		10	
	Conc. mg/L	Conc. mg/L	E.,%	Conc. mg/L	E.,%	Conc. mg/L	E.,%
3*10 ⁻⁴	20	17,39	13,05	17,23	13,85	17,19	14,05
5*10 ⁻⁴	20	16,05	19,75	15,63	21,85	14,93	25,35
8*10 ⁻⁴	20	12,93	35,35	12,43	37,85	12,24	38,80
1*10⁻³	20	10,52	47,40	10,25	48,75	9,91	50,45

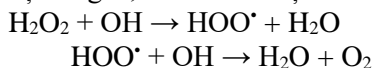
Discuții

A fost studiat procesul de oxidare catalitică cu reagentul Fenton a surfactantului cationic CTAB, concentrația căruia în sistemul model a fost de 20 mg/L, modelat după conținutul aproximativ a agenților activi cationici în apele reziduale și sisteme de canalizare.

Pentru început a fost studiat procesul de oxidare și mineralizare cu reagentul Fenton a surfactantului CTAB în funcție de timpul oxidării ($t = 1 - 45$ minute). După cum rezultă din datele prezentate în Fig.1., oxidarea și degradarea moleculelor de surfactant se realizează neesențial și practic nu depinde de timpul de oxidare. Cu mărirea, în continuare, a timpului de oxidare până la 45 minute, valoarea concentrației în mai multe cazuri nu se schimbă. Aceasta se explică prin faptul că, sub acțiunea radicalilor OH, care se formează la descompunerea catalitică a peroxidului de hidrogen în prezența ionilor de Fe (II), moleculele de surfactant cationic se oxidează rapid în primele minute, după care procesul încetinește, și pentru a optimiza procesul pe viitor se oxida doar 10 minute, respectiv și pentru a economisi timp.

În continuare a fost studiat procesul de oxidare cu reagentul Fenton în funcție de concentrația

peroxidului de hidrogen. Rolul acestuia asupra sistemului Fe(II) / H₂O₂ este ca agent de furnizare a radicalilor OH. Dependența degradării agentului tensioactiv de concentrația H₂O₂ este ilustrată în figura 2 și tabelele 1 și 2. În figură și tabele se observă scăderea concentrației surfactantului CTAB odată cu mărirea concentrației de H₂O₂ până la anumit nivel [H₂O₂]=1*10⁻³. Însă cu cât crește concentrația H₂O₂, procesul de degradare și mineralizare încetinește, respectiv concentrația surfactantului CTAB începe să crească. În concluzie se poate de menționat că creșterea concentrației de H₂O₂ ar putea spori numărul de radicali OH, care au promovat o degradare mai eficientă, dar eficacitatea oxidării agentului tensioactiv pare să scadă odată cu creșterea concentrației de H₂O₂. H₂O₂ în exces ar putea reacționa cu radicalii OH care au fost prezenți pentru a forma apă și oxigen, în urma reacțiilor:

Disocierea H₂O₂ conduce la o scădere a numărului de radicali OH, respectiv și degradarea surfactantului cationic CTAB.

Gradul de oxidare și de mineralizare a surfactanților cationici depinde și de concentrația Fe (II). În consecință, a fost evaluată influența concentrației de Fe (II) iar datele sunt prezentate în tabelul 3. Se poate vedea în tabel, faptul că creșterea concentrației de Fe (II) a crescut puternic procesul de degradare și mineralizare agentului tensioactiv CTAB, respective a scăzut concentrația acestuia în sisteme model. Deci trebuie de menționat că degradarea și mineralizarea eficientă a fost indusă de o cantitate mai mare de radicali OH furnizată de o concentrație mai mare de Fe (II) = 1*10⁻³, cu un efect de degradare de 50 %. Dar în continuare nu s-a mărit concentrația de Fe(II) în sistem model și aceasta se explică prin faptul că începe să apară o culoare galbuie a soluției (deoarece are loc hidrolizarea fierului), ce dă interferențe la determinarea spectrofotometrică a concentrației surfactantului cationic CTAB, acționând la formarea culorii.

S-a stabilit că prin aplicarea metodei catalitice, datorită procesului de oxidare și de degradare, are loc mineralizarea compușilor organici până la 50% și procesul se realizează fără formarea deșeurilor, ceea ce prezintă un avantaj foarte important pentru rezolvarea problemelor de mediu și protecția lui.

Concluzii

1. În urma oxidării catalitice cu reagentul Fenton a surfactantului cationic CTAB s-a stabilit că acesta se supune degradării și mineralizării cu o eficiență de 50 %;
2. S-a stabilit că oxidarea surfactantului CTAB cu reagentul Fenton are loc cel mai bine în primele 10 minute, după care procesul decurge mai lent;
3. S-a constatat că procesul de oxidare cu reagentul Fenton a surfactantului CTAB depinde de concentrația peroxidului de hidrogen, iar cea optimă fiind pentru sistemul model de 1*10⁻³, deoarece la concentrații mai mari efectul de mineralizare și degradare scade;
4. S-a stabilit că asupra eficienței oxidării CTAB cu reagentul Fenton joacă un rol important concentrația ionilor de Fe²⁺ întrucât cu mărirea acestuia ([Fe²⁺]=1*10⁻³), crește considerabil efectul de degradare și mineralizare, respective scade și concentrația surfactantului aproximativ în două (E.= 50%).

Bibliografie:

1. Sharma, S., Kapoor, S., Christian, R. A. Effect of Fenton process on treatment of simulated textile wastewater: optimization using response surface methodology. *International Journal Environmental Science Technology*, Springer, V (14), No. 8, February 2017, p. 1665-1687.
2. Matveevici V., Gonția M., Mocanu L., Iambartiev V., Duca, GH. Înlăturarea coloranților și surfactanților din apele reziduale textile. În: *Matereialele Conferinței naționale cu participare internațională*. Chișinău: CEP-USM, 2018. 162 p. ISBN 978-9975-71-980-3
3. Czeh, B. Advanced photooxidation of surfactants in wastewater. *Journal Chemik, Curie-Sklodowska University*, V (66), No. 12, Lublin, 2012, p. 1314-1325.
4. Borba FH, Modenes AN, Espinoza-Quinones FR, Manenti DR, Bergamasco R, Mora ND. Toxicity assessment of tannery effluent treated by an optimized Photo-Fenton process. *Environ Technol*. 2013, V (34): p. 653–661.
5. Matveevici, V., Gonția, M., Mocanu, L. ș.a. Diminuarea concentrației amestecului de coloranți și surfactanți în soluțiile model la oxidarea lor catalitică și fotocatalitică cu peroxidul de hidrogen. *Studia Universitatis (Seria Științe Reale și ale Naturii)*. 2013, N. 1(61), pp. 143-153. ISSN 1814-3237.
6. Martins, C., Nunes, M., Gando-Ferreira, M. ș.a. Nanofiltration and Fenton's process over iron shavings for surfactants removal, *Environmental Technology*, V (35), No 18, 2014, p. 2380-2388.

7. Chitra, S., Paramasivan, K., Shanmugamani, A.G., ș.a. Advanced Oxidation Processes for the Treatment of Surfactant Wastes. *Journal of Chemical Engineering and Chemistry Research*. V (1), No. 3, India, 2014, p.163-173.
8. Matveevici, V., Duca, GH., Gonța, M., Isac, T., Mocanu, L. Studiarea procesului de diminuare a concentrației coloranților activi din soluțiile model prin aplicarea metodelor fizico- chimice. În: *Studia Universitatis. Seria „Științe ale naturii”*, 2010. nr.1(31), p.162-172. ISSN 1857-1735
9. Ríos1, F., Olak-Kucharczyk, O., Gmurek, M., Ledakowicz, S. Removal efficiency of anionic surfactants from water during UVC photolysis and advanced oxidation process in H₂O₂/UVC system. *Polish Academy of Sciences and Institute of Environmental Engineering of the Polish Academy of Sciences*. V (43), Polonia, 2017, p.20-26.
10. Duca, G., Mateevici, V., Gonta, M. ș.a. Înlăturarea coloranților direcți din apele reziduale textile prin metode electrochimice. În: Chișinău: Seria “Științe ale naturii” *Chimie*, V(1), No. 55, 2007, p.256-260.
11. E. Olkowska, Z. Polkowska and J. Namiesnik. Analytical procedures for the determination of surfactants in environmental samples. *Talanta*. 2012, V (88), p.1– 13.

ROLUL BIOCHIMIC AL METABOLISMULUI CARBOHIDRAȚILOR ÎN ORGANISMUL UMAN

THE BIOCHEMICAL ROLE OF CARBOHYDRATE METABOLISM IN THE HUMAN ORGANISM

Constantin COJAN

Universitatea "B. P. Haseu" din Cahul
E-mail: dr.constantin.cojan@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-2665-055x

Rezumat: *Glucidele sunt compuși biochimici poli-hidroxi-carbonilici ce conțin în structura lor cel puțin trei grupe hidroxil și o grupare carbonilică (aldehidică sau cetonică). Rolul biochimic al metabolismului carbohidraților începe prin scindarea polizaharidelor din alimentele ingerate în tractul digestiv și absorbția monozaharidelor din intestine în sânge. Ulterior decurge etapa de sinteză și degradare a glicogenului în țesuturi, în special, în ficat, fiind reglată de mecanismul de degradare anaerobă și aerobă a glucozei: în țesuturi are loc glicoliza pe calea anaerobă în lipsa O₂ și calea aerobă directă de oxidare a glucozei (ciclul pentozic). De o colosală importanță este interconversiunea hexozelor, marcată prin metabolismul aerob al piruvatului, inclusiv ciclul Krebs. Important de specificat este procesul biochimic de gluconeogeneza - formarea glucidelor din produse neglucidice, necesare desfășurării activității neîntrerupte a organismului. Mecanismul de reglare a metabolismului glucidic este orientat spre creșterea glicogenogenezi, creșterea glicolizei, stimularea sintezei derivaților biologic importanți și creșterea sintezei lipidelor de rezervă în organismul uman.*

Cuvinte cheie: *metabolism, carbohidrați, glucoză, glicoliză, gluconeogeneză*

Abstract: *Carbohydrates are poly-hydroxy-carbonyl biochemical compounds that contain in their structure at least three hydroxyl groups and one carbonyl group (aldehyde or ketone). The biochemical role of carbohydrate metabolism begins with the cleavage of polysaccharides from food ingested in the digestive tract and the absorption of monosaccharides from the intestines into the blood. Subsequently, the stage of synthesis and degradation of glycogen in tissues occurs, especially in the liver, being regulated by the mechanism of anaerobic and aerobic degradation of glucose: in tissues occurs anaerobic glycolysis in the absence of O₂ and direct aerobic oxidation of glucose (pentosic cycle). A colossal importance is the interconversion of hexoses, marked by the aerobic metabolism of pyruvate, including the Krebs cycle. It is important to specify the biochemical process of gluconeogenesis - the formation of carbohydrates from non-carbohydrate products, necessary for the uninterrupted activity of the body*

Keywords: *metabolism, carbohydrates, glucose, glycolysis, gluconeogenesis*

Introducere

Metabolismul carbohidraților în organismul uman reprezintă veriga fără precedent ce asigură energia necesară funcționării organismului ca un tot întreg, ceea ce face actual și necesar studiul biochimic al acestui proces. Celulele organismului uman sunt într-o stare de activitate neîncetată. Pentru a-și menține viața, fiecare celulă depinde de reacții biochimice precise și coordonate. Carbohidrații sunt o sursă importantă de energie care susțin aceste reacții. O cale demult descoperită și prezentă în aproape toate organismele este glicoliza, unde o cantitate mică de energie este capturată ca o moleculă de glucoză și este ulterior convertită în două molecule de piruvat. Glicogenul reprezintă o formă de stocare a glucozei la vertebrate, inclusiv la om, fiind sintetizat prin glicogeneza atunci când nivelurile de glucoză sunt ridicate și degradate de glicogenoliză atunci când glucoza este prezentă în cantitate redusă [1, 5].

Problema fundamentală de cercetare a reglării metabolismului glucidic la nivel celular se aliniază în liniile prioritare de cercetare științifică modernă, orientată asupra desfășurării prin intermediul enzimelor reglatoare la nivelul fiecărui proces, fiind totodată principalul mecanism de reglare alosteric, prin factorii reglatori energetici ai celulei (raportul ATP/ADP), echilibrând aportul și consumul de glucoză prin intermediul hormonilor anabolici și catabolici [5, 6].

Odată absorbite la nivelul intestinelor, monozaharidele sunt supuse oxidării pentru satisfacerea necesităților energetice ale celulelor, participând la formarea compușilor biologici importanți – acizilor nucleici, coenzimelor, glicoproteinelor, etc. De regulă, se depozitează sub formă de glicogen în țesuturi

sau se transformă în acid palmitic – C16 (lipide de rezervă, ce se depozitează în țesutul adipos).

Metodologia cercetării

Carbohidrații joacă mai multe roluri cruciale în procesele metabolice ale organismelor vii. Aceștia servesc ca surse de energie și ca elemente structurale în celulele vii. Deoarece monozaharidele reprezintă o sursă de energie proeminentă în aproape toate celulele vii, accentul major este pus pe sinteza, degradarea și stocarea sa.

Studiul cercetărilor este orientat pentru a demonstra cum glucoza poate fi, de asemenea, sintetizată din precursori neglucidici prin reacțiile ce se desfășoară în procesul de gluconeogeneză. Calea pentozo-fosfatului permite celulelor să convertească glucozo-6-fosfat, un derivat de glucoză, în riboză-5-fosfat (glucidul utilizat pentru a sintetiza nucleotidele și acizii nucleici) și alte tipuri de monozaharide. NADPH este de asemenea un important agent de reducere celulară, ce este produs pe această cale [1].

În organismul uman, excesul de glucoză este convertit sub formă de glicogen, pentru depozitare, prin glicogeneză. Atunci când glucoza este necesară ca sursă de energie sau ca moleculă precursoră în procesele biosintetice, glicogenul este degradat de glicogenoliză. Glucoza poate fi convertită în ribozo-5-fosfat (o componentă a nucleotidelor) și NADPH (un agent de reducere puternic) prin intermediul căii pentozo-fosfatului.

Glucoza este oxidată de glicoliză, o cale generatoare de energie care o transformă în piruvat. În absența oxigenului, piruvatul este convertit în lactat. Când oxigenul este prezent, piruvatul este degradat în continuare pentru a forma acetil-CoA. Cantități semnificative de energie sub formă de ATP pot fi extrase din acetil-CoA prin ciclul acidului citric și sistemul de transport al electronilor [1, 3]. De remarcat este faptul că metabolismul carbohidraților este indisolubil legat de metabolismul altor nutrienți. De exemplu, acetil-CoA este, de asemenea, generat de repartizarea în de acizi grași și anumiți aminoacizi. Când acetil-CoA este prezent în exces, o reacție biochimică specifică îl transformă în acizi grași.

Rezultate

Omul, alături de speciile moderne din biom, sunt rezultatul a mii de ani de selecție naturală riguroasă, care a adaptat organismele la diferitele lor medii. Acest proces de selecție reglementează, de asemenea, căile metabolice care gestionează transformările biochimice ce susțin viața. Pe măsură ce biologia și biochimia au analizat procesele metabolice, a devenit evident că evoluția, care funcționează sub constrângeri termodinamice și cinetice, converg din nou și din nou într-un set relativ mic de modele.

Căile catabolice, cele care degradează moleculele organice și eliberează energie, oferă un exemplu important. Aceste căi au de obicei două caracteristici: producția optimă de ATP și eficiența cinetică (de exemplu, timpul minim de răspuns la modificările cerințelor metabolice celulare). Organismele vii au optimizat căile catabolice, în parte, prin reacții foarte exacte, iar activarea precoce a moleculelor nutritive face astfel ca să se decalșeze reacții ulterioare ATP producătoare (de obicei, aproape de sfârșitul căii) pentru a rula panta termodinamică. Ca urmare, această cale poate produce ATP sub diferite substraturi și concentrații ale produsului [3].

În glicoliză, denumită și calea Embden-Meyerhof-Parnas, fiecare moleculă de glucoză este divizată și convertită în două unități cu trei carbon (piruvat). În timpul acestui proces mai mulți atomi de carbon sunt oxidați [5, 6]. Cantitatea mică de energie capturată în timpul reacțiilor glicolitice (aproximativ 5% din totalul disponibil) este stocată temporar în două molecule fiecare dintre ATP și NADH (forma redusă a coenzimei NAD). Soarta metabolică ulterioară a piruvatului depinde de organismul luat în considerare și de circumstanțele sale metabolice.

Legarea glucagonului (eliberată din pancreas ca răspuns la un nivel scăzut de glucoză din sânge) și/sau epinefrină (eliberată de glandele suprarenale ca răspuns la stres) până la receptorii coniați de pe suprafața celulelor țintă, inițiază a cascada de reacție care transformă glicogenul în glucozo-1-fosfataza și inhibă glicogeneză. Insulina inhibă glicogenoliza și stimulează parțial glicogeneză prin scăderea sintezei cAMP și activarea fosfoprotein fosfatazei. Important de remarcat este că adenilat ciclaza este o proteină transmembrană cu domeniile sale funcționale proeminente în citoplasmă [3, 4].

În biochimia medicală, recent s-a introdus termenul de indexul glicemic (IG) care definește puterea unui aliment de a crește glicemia, după consumul unei cantități de 100 g glucide din acel aliment. Astfel după puterea lor glicemică, măsurată prin IG, glucidele se clasifică în:

- "glucide bune" (cu $IG \leq 55$): cereale brute (grâu, ovăz, orz, mei, etc.), făină brută (necernută),

pâine integrală, pâine de seară integrală, făine cu tărițe, orez integral, paste din făină integrală, germeni de grâu, bob verde, linte, fructe, țelină, nap, etc, [2];

- ”glucide rele” (cu $IG \geq 70$): zahăr din trestie (alb sau brun), zahăr din sfeclă, zahăr brun nerafinat, miere, sirop de arțar, dulciuri, melasă, dulceturi, jeleuri, înghețată de frișcă, băuturi dulci (sucuri acidulate), făină rafinată (pentru baghete, franzelă sau pesmeți, etc, [2];

Discuții

Orice discuție a metabolismului carbohidraților se concentrează pe sinteza și utilizarea glucozei, un combustibil major pentru majoritatea organismelor. La om, glucoza este transportată în tot corpul pe cale hematogenă. Dacă rezervele celulare de energie sunt scăzute, glucoza este degradată de calea glicolică, iar dacă moleculele de glucoză sintetizate sau absorbite nu sunt necesare pentru producția imediată de energie, acestea sunt stocate sub formă de glicogen în ficat și mușchi.

Necesarul de energie ale multor țesuturi (de exemplu, creier, hematii, celule musculare scheletice) depinde de un flux neîntrerupt de glucoză. În funcție de cerințele metabolice ale unei celule, carbohidrații pot fi, de asemenea, utilizați pentru a sintetiza, de exemplu, alte monozaharide, acizi grași, și anumiți aminoacizi.

Glicoliza apare, cel puțin parțial, în aproape fiecare celulă vie. Aceste serii de reacții sunt considerate a fi printre cele mai vechi dintre toate căile biochimice. Atât enzimele, cât și numărul și mecanismele etapelor din reacție sunt foarte conservate în procariote și eucariote. De asemenea, glicoliza este un proces anaerob, care ar fi fost necesar în atmosfera săracă de oxigen a pre-procariotelor.

Modificările de energie libere măsurate în hematiile umane indică faptul că numai trei reacții au valori ΔG semnificativ negative. Aceste reacții, catalizate de hexokinază (PFK-1 și, respectiv, piruvat kinaza) sunt orientate pentru scopuri practic ireversibile de generare a energiei [1].

Unul din mecanismele esențiale în metabolismul carbohidraților îl reprezintă reglarea glicolizei Rata la care calea glicolică funcționează într-o celulă este controlată direct în principal de proprietățile cinetice ale izoenzimelor hexokinazei și de reglarea alosterică a enzimelor care catalizează cele trei reacții ireversibile: hexokinază, PFK-1 și piruvat-kinaza.

Ficatul uman produce patru hexokinaze. Trei dintre aceste enzime (hexokinaza I, II, și III) se găsesc în concentrații diferite în alte țesuturi ale corpului, în cazul în care se leagă reversibil la un canal de anion (numit porin) în membrana exterioară a mitocondriilor [2]. Ca urmare, ATP este ușor disponibil. Aceste izoenzime au afinități mari pentru glucoză în raport cu concentrația sa în sânge; adică, acestea sunt pe jumătate saturate la concentrații mai mici de 0,1 mmol, deși nivelurile de glucoză din sânge sunt de aproximativ 4 până la 5 mmol. În plus, hexokinaza I, II și III sunt inhibate prin fosforilarea moleculei de glucoză de către glucozo-6-fosfat, produsul reacției. Când nivelele de glucoză din sânge sunt scăzute, aceste proprietăți permit celulelor, cum ar fi cele din creier și musculare să obțină suficientă glucoză [6].

Atunci când nivelul de glucoză din sânge este ridicat, celulele nu fosforilează mai multe molecule de glucoză decât este necesar pentru a satisface nevoile lor imediate. A patra enzimă, numită hexokinaza IV (sau glucokinaza), catalizează aceeași reacție, dar are proprietăți cinetice semnificativ diferite. Glucokinaza (GK), găsită în ficat, precum și în anumite celule din pancreas, intestin, și creier, necesită concentrații mult mai mari de glucoză pentru activitatea optimă (aproximativ 10 mmol), și nu este inhibată de glucozo-6-fosfat. În ficat, GK stochează glucoza sub formă de glicogen. Această capacitate oferă resurselor utilizate pentru a menține nivelul de glucoză din sânge, un rol major în acest sens îl joacă ficatul. În consecință, după o masă bogată în carbohidrați, ficatul nu elimină cantități mari de glucoză din sânge pentru sinteza glicogenului, până când alte țesuturi ale organismului și-au îndeplinit cerințele pentru aceasta. În diferite tipuri de celule, GK este considerat a fi un senzor de glucoză. Deoarece glucokinaza nu funcționează de obicei la viteza maximă, este foarte sensibil la mici modificări ale nivelului de glucoză din sânge. Activitatea sa este legată de o cale de transducție a semnalului. De exemplu, eliberarea de insulină (hormonul care promovează absorbția glucozei în celulele musculare și adipos) de către celulele pancreatice ca răspuns la creșterea nivelului de glucoză din sânge este inițiată de GK [6, 7]. Reglarea GK implică legarea sa de proteina regulatorului GK (GKRP), un proces care este declanșat de niveluri ridicate de fructozo-6-fosfat.

Reglarea alosterică a glicolizei este legată strâns de reacțiile catalizate de hexokinazele I, II și III, PFK-1 și piruvat kinaza ce pot fi pornite și oprite de efectori alosterici. În general, efectori alosterici sunt molecule ale căror concentrații celulare sunt indicatori sensibili ai stării metabolice a unei celule. Unii efectori alosterici sunt molecule de produs. De exemplu, hexokinaza I, II, și III sunt inhibate de excesul de glucozo-6-fosfat. Mai multe molecule legate de necesarul de energie, de asemenea, acționează ca

efectori alosterici. De exemplu, o concentrație mare de AMP (un indicator al producției scăzute de energie) activează piruvat kinaza. În schimb, piruvat kinaza este inhibată de o concentrație ATP mare (un indicator că cerințele de energie ale celulei sunt îndeplinite). Acetil-CoA, care se acumulează atunci când ATP este îndeajuns în celulă, inhibă piruvat kinaza [1].

Dintre cele trei enzime cheie din glicoliză, PFK-1 este cea mai atent reglementată. Activitatea sa este inhibată de nivele ridicate de ATP și citrat, care sunt indicatori că sarcina energetică a celulei este mare și că ciclul acidului citric, o componentă majoră a capacității de generare a energiei a celulei, a încetinit. AMP este un activator alosteric al PFK-1. Nivelele AMP, care cresc atunci când sarcina energetică a celulei este scăzută, sunt un predictor mai bun al deficitului de energie decât nivelurile ADP. Fructozo-2,6-bifosfat, activator allosteric al activității PFK-1 în ficat, este sintetizat de fosfofructozokinaza-2 (PFK-2) ca răspuns la semnalele hormonale corelate cu nivelurile de glucoză din sânge [6, 7].

Glicoliza este, de asemenea, reglementată de hormoni peptidici, cum ar fi glucagonul și insulina. Glucagonul este eliberat de celulele pancreatice atunci când glicemia este scăzută, activează funcția fosfatazei PFK-2, reducând astfel nivelul fructozo-2,6-bifosfat în celulă. Ca urmare, activitatea PFK-1 și fluxul prin glicoliză sunt scăzute. În ficat, glucagonul inactivează, de asemenea, piruvat kinaza. Efectele glucagonului declanșate de legarea de receptorul său pe suprafețele celulelor țintă, sunt mediate de AMP ciclic. AMP ciclic (cAMP) este sintetizat din ATP într-o reacție catalizată de adenilat-ciclaza, o proteină plasmatică membranară. Odată sintetizate, cAMP se leagă și activează proteinkinaza A (PKA). PKA inițiază apoi o cascadă de reacții de fosforilare care modifică activitățile unui set divers de enzime și factori de transcriere. Factorii de transcriere sunt proteine care reglează sau inițiază sinteza ARN-ului prin legarea de secvențe ADN specifice numite elemente de răspuns.

De asemenea, insulina este un hormon peptidic eliberat din celulele pancreatice atunci când nivelul de glucoză din sânge este ridicat. Efectele insulinei asupra glicolizei includ activarea funcției kinazei PFK-2, care crește nivelul fructozo-2,6-bifosfat în celulă, la rândul său crescând fluxul glicolitic. În celulele care conțin canale transportoare de glucoză sensibile la insulină (țesutul muscular și adipos, dar nu și ficatul sau creierul), insulina promovează translocarea transportorilor de glucoză pe suprafața celulară. Atunci când insulina se leagă de receptorul său de suprafață celulară, proteina receptorilor suferă mai multe reacții de autofosforilare, care declanșează numeroase cascade de semnal intracelular ce implică fosforilarea și defosforilarea enzimelor țintă și factorii de transcriere.

Gluconeogeneza reprezintă procesul de formare de noi molecule de glucoză din precursori neglicidici, declanșându-se în primul rând, la nivelul ficatului. Moleculele precursore includ lactat, piruvat, glicerol și anumiți acizi -ceto (molecule derivate din aminoacizi). În anumite condiții (de exemplu, acidoză metabolică sau foame) rinichiul poate produce noi cantități mici de glucoză. Între mese, valorile adecvate ale glicemiei sunt menținute de hidroliza glicogenului hepatic. Când glicogenul hepatic este epuizat (de exemplu, din cauza repausului alimentar prelungit sau a exercițiilor fizice viguroase), calea gluconeogenezei oferă organismului glucoză adecvată. Creierul și hematiiile din sânge se bazează exclusiv pe glucoză, ca sursa lor de energie [1, 6, 7].

Secvențele de reacție în gluconeogeneză este în mare măsură reversul glicolizei. Totuși, important de remarcat este faptul că, trei reacții glicolitice (reacțiile catalizate de hexokinază, PFK-1 și piruvatkinaza) sunt ireversibile. În gluconeogeneză, reacțiile alternative catalizate de diferite enzime sunt utilizate pentru a ocoli aceste obstacole din reacțiile biochimice ce se declanșează la nivelul acestui proces de genază a glucozei din carbohidrații stocați la nivelul hepatic.

Este cunoscut faptul că mai mulți metaboliți sunt precursori gluconeogenici. Lactatul este eliberat de hematii și alte celule care nu au mitocondrii sau au concentrații scăzute de oxigen. În ciclul Cori, lactatul este eliberat de mușchiul scheletic în timpul exercițiilor fizice (Figura 1).

După ce lactatul este transferat în ficat, acesta este reconvertit în piruvat de lactat dehidrogenază și apoi în glucoză prin gluconeogeneză. Glicerolul este un produs al metabolismului lipidic în țesutul adipos, este transportat la ficat prin sânge și apoi convertit la glicerol-3-fosfat de către glicerolkinază. Oxidarea glicerolului-3-fosfat pentru a forma DHAP apare atunci când concentrația din citoplasmă de NAD^+ este relativ mare. În timpul exercițiului intens, lactatul este produs anaerob în celulele musculare. După trecerea prin sânge la ficat, lactatul este convertit la glucoză prin gluconeogeneza.

Ca și în cazul altor căi metabolice, rata gluconeogenezei este afectată în primul rând prin disponibilitatea substratului, efectorii alosterici și hormoni. Nu este surprinzător faptul că gluconeogeneza este stimulată de concentrații mari de lactat, glicerol, și aminoacizi. O dietă bogată în grăsimi, înfometarea și postul prelungit produc mari cantități de aceste molecule disponibile. Cele patru enzime

cheie în gluconeogenază (piruvat carboxilaza, carboxilază PEP, fructozo-1,6-bisfosfataza și glucozo-6-fosfataza) sunt afectate la diferite grade, de modulatori alosterici. De exemplu, fructozo-1,6-bisfosfa este activat de citrate, dar este inhibat de AMP și fructoza-2,6-bisfosfataza. Acetil-CoA activează piruvatul carboxilază (concentrația de acetil-CoA, un produs al degradării acizilor grași, este deosebit de mare în timpul înfometării).

Mai multe zaharuri, altele decât glucoza, sunt importante în metabolismul glucidelor la om. Acestea includ fructoza, galactoza, și manoză. Substratul pentru sinteza glicogenului este uridin-difosfat-glucoza (UDP-glucoza), activând forma glucozei. UDP-glucoza pirofosforilaza catalizează formarea UDP-glucozei din glucoza-1-fosfataza și UTP. Glucozo-6-fosfataza este transformată în glucozo-1-fosfataza prin fosfoglucomutază. Sinteza de glicogen necesită două enzime: glicogen sintază și enzima de ramificare. Degradarea glicogenului necesită glicogen fosforilază. Echilibrul dintre gluconeogenă (sinteza glicogenului) și glicogenoliză (descompunerea glicogenului) este reglementată cu atenție de mai mulți hormoni (insulină, glucagon și epinefrină) și regulatori alosterici [1].

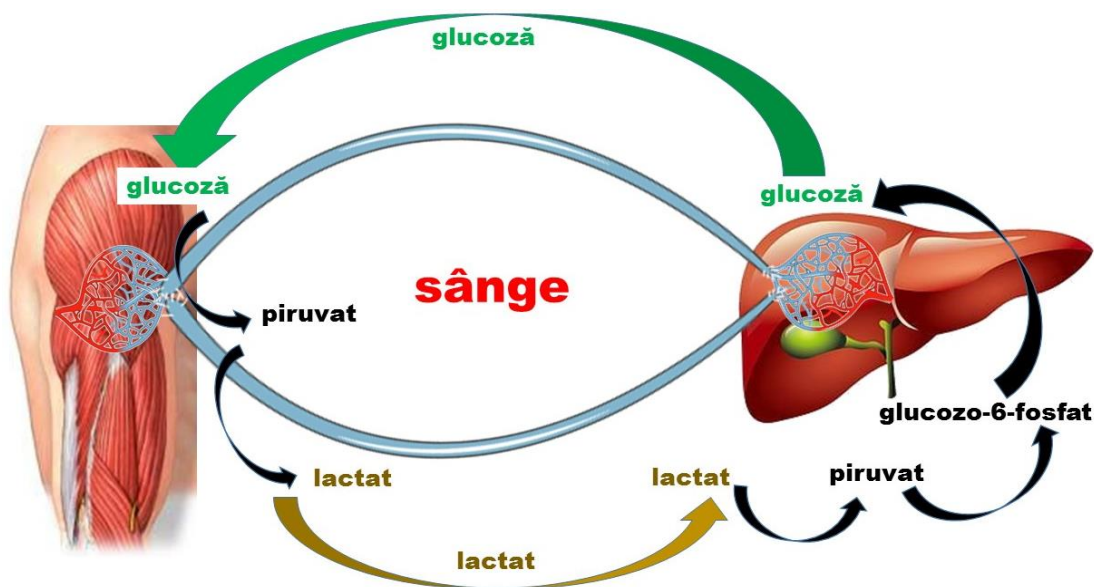

Figura 1. Ciclul Cori (acidul lactic este convertit înapoi în glucoză în cadrul reacțiilor gluconeogenezei)

Glicogenul este forma de stocare a glucozei. Sinteza și degradarea glicogenului sunt reglementate cu atenție, astfel încât suficientă glucoză să fie disponibilă pentru organism satisfăcând nevoile de energie. Atât glicogeneza cât și glicogenoliza sunt controlate în primul rând de trei hormoni: insulina, glucagonul și epinefrina [1].

Glicogeneza reprezintă sinteza de glicogen și decurge de regulă după o masă, când nivelul glicemiei este ridicat. Aceasta a fost recunoscut de mult timp că se urmărește consumul unei mese de carbohidrați prompt prin glicogeneza hepatică. Sinteza glicogenului din glucoza-6-fosfataza implică un set complicat de reacții biochimice.

Concluzii

1. Metabolizarea carbohidraților este dominată de glucoză deoarece aceasta este o moleculă importantă de combustibil în majoritatea celulelor organismului. Dacă rezervele de energie celulară sunt scăzute, glucoza este degradată prin reacțiile biochimice glicolitice. La om, molecule de glucoză care nu sunt necesare pentru producția imediată de energie sunt stocate sub formă de glicogen.

2. În timpul glicolizei, glucoza este fosforilată și clivată, formând două molecule de gliceraldehidă-3-fosfat. Fiecare gliceraldehidă-3-fosfat este apoi transformată într-o moleculă de piruvat. O cantitate mică de energie este captată în două molecule, ATP și NADH. În prezența O₂, organismele aerobe transformă piruvatul în acetil-CoA și apoi la CO₂ și H₂O. Glicoliza este controlată în primul rând prin reglarea alosterică a trei enzime: hexokinază, PFK-1 și piruvatkinază, cât și de către hormonii glucagon și insulină.

3. În timpul gluconeogenezei, sunt sintetizate molecule de glucoză de la precursori neglucidici (lactat, piruvat, glicerol, și anumiți aminoacizi). Secvența de reacție în gluconeogenă este în mare parte

reversul glicolizei. Cele trei reacții glicolitice ireversibile (sinteza piruvatului, conversia fructozei-1,6-bisfosfataxei în fructoză-6-fosfataza, și formarea de glucoză din glucozo-6-fosfataza) sunt ocolite de reacții alternative favorabile din punct de vedere energetic.

4. Calea pentozofosfat, în care glucozo-6-fosfataza este oxidată, apare în două faze. În faza oxidativă, două moleculele de NADPH sunt produse pe măsură ce glucozo-6-fosfataza este transformată în ribulozo-5-fosfataza. În faza neoxidativă, se sintetizează riboza-5-fosfataza și alte zaharuri. Dacă celulele au nevoie de mai mult NADPH decât riboza-5-fosfataza, o componentă a nucleotidelor și acizilor nucleici, apoi metaboliți ai fazei neoxidative, este transformată în intermediari glicolitici.

Bibliografie:

1. Artenie V., - Biochimie, Ed. Univ. "Al. I. Cuza", Iași, 1991;
2. Brody T., - *Nutritional Biochemistry*, Acad. Press Inc., San Diego, California, 1994;
3. Mountreuil J., - *Structure and Biosynthesis of Glyco-proteins*, in: Polysaccharides in Medicinal Applications (ed. by Severian Dimitriu), M. Dekker, Inc., New York, 1996;
4. Neamțu G., - Biochimie alimentară, Ed. Ceres, București, 1997;
5. Diaconescu L., Drugan C., Jebeleanu G., - Biochimie metabolică, Ed. Srima, Cluj-Napoca, 2001;
6. Dobreanu M., - Biochimie clinică: implicații practice, Ed. University Press, Tg. Mureș, 2006;
7. Dobreanu M., et. al. – Biochimie clinică: implicații practice, ediția 3, Ed. University Press, Tg. Mureș, 2015;

SINTEZA ȘI ROLUL BIOCHIMIC AL PROTEINELOR PLASMATICE ÎN ORGANISMUL UMAN

SYNTHESIS AND BIOCHEMICAL ROLE OF PLASMATIC PROTEINS IN THE HUMAN BODY

Constantin COJAN

Universitatea "B. P. Hasdeu" din Cahul

E-mail: dr.constntin.cojan@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-2665-055x

Rezumat: Proteinele plasmatice reprezintă cea mai importantă rezervă proteică și de aminoacizi pentru organismul uman, asigurând presiunea coloid-osmotică, iar prin aceasta o vâscozitate minimă posibilă a sângelui. Au un rol biochimic important de transportatori nespecifici și/sau specifici prin fixarea pe suprafața lor a unor substanțe micromoleculare organice și anorganice. Proteinele plasmatică sunt biocatalizatori - enzime cu importante roluri biologice chiar în circulația sanguină (enzime proprii ale plamei sunt LPL, LCAT, factorii de coagulare, inclusiv factorii sistemului properdinic și de complement). Importanța biochimică reprezintă un bun indicator al afectării / lizei țesuturilor și organelor de origine (LDH, ALT, AST, CFK, etc.), prin creșterea activității plasmatică. De asemenea sunt implicate pe de o parte în apărarea umorală specifică a organismului - imunoglobulinele, cu funcții importante de anticorpi, iar pe de altă parte participă la menținerea echilibrului acido-bazic (EAB) (proteinele constitind 5-10% din capacitatea totală de tamponare sanguină).

Cuvinte cheie: proteine, sinteză biochimică, globuline, amonoacizi

Abstract: Plasmatic proteins represent the most important protein and amino acids reserve for the human body, ensuring the colloid-osmotic pressure, and thus a minimum possible viscosity of the blood. They have an important biochemical role of non-specific and / or specific transporters by fixing some organic and inorganic micromolecular substances on their surface. Plasmatic proteins are biocatalysts - enzymes with important biological roles even in the blood circulation (plasma's own enzymes are LPL, LCAT, coagulation factors, including properdin and complement system factors). Biochemical importance is a good indicator of damage / lysis of tissues and organs of origin (LDH, ALT, AST, CFK, etc.), by increasing plasmatic activity. They are also involved in the specific humoral defense of the body - immunoglobulins, with important antibodies functions, and on the other side they participate in maintaining the acid-base balance (EAB) (proteins constituting 5-10% of the total buffering capacity blood).

Keywords: proteins, biochemical synthesis, globulins, amino acids

Introducere

Proteinele sunt structuri morfo-funcționale majore ale întregului organism, participând parțic la toate procesele biologice, prin furnizarea de aminoacizi care sunt folosiți pentru construirea și întreținerea oaselor, mușchilor și pielii, dar produc și molecule cheie precum enzime, hormoni, neurotransmițători și anticorpi, motiv pentru care rămâne printre liniile prioritare de studiu biochimic.

Evaluarea calității sintezei proteinelor urmărește să determine capacitatea surselor de proteine alimentare și dieta folosită pentru a satisface cerințele proteice și amino-azot esențiale, adică pentru a satisface nevoile metabolice pentru aminoacizi și azot [1, 6, 7].

Indiferent din care sursă sunt asimilate, este cunoscut faptul că proteinele sunt conținute în produse de origine animală sau vegetală. Sursele animale furnizează o sursă completă de proteine (adică conținând toți aminoacizii esențiali), în timp ce sursele vegetale, în general, nu au unul sau mai mulți aminoacizi esențiali. Sursele animale de proteine alimentare, în ciuda furnizării unei proteine complete și a numeroase vitamine și minerale, totuși conțin o cantitate de grăsimi saturate frecvente în aceste alimente în comparație cu sursele vegetale [3, 4]. Apariția tehnicilor de prelucrare a schimbat o parte din această atenție și a aprins piața suplimentelor derivate precum zer, cazeină și soia. În mod individual, aceste produse variază în calitate și aplicabilitate.

Sunt discutate beneficiile pe care le posedă aceste proteine. În plus, impactul pe care consumul crescut de proteine îl are asupra problemelor de sănătate și siguranță (adică sănătatea oaselor, funcția

renală) este necesar de asemenea de a fi revizuit.

Metodologia cercetării

Rolul proteinelor se extinde dincolo de menținerea acestora la cote absolut normale pentru a asigura metabolismul normal al organismului dar și de a întreține diverse căi biosintetice. Acestea participă în formarea imunității, asigură creșterea liniară și mentală specific vârstei. Mai mult decât atât, aminoacizii nu sunt numai structuri constructoare ale proteinelor, dar sunt de asemenea, importante prin rolul definitoriu al acestora pentru multiple funcții de reglare în celule. De exemplu, leucina este specific implicată în sinteza proteinelor musculare, glutamat în furnizarea energiei intestinale, triptofan în sinteza serotoninei și arginina în producția de oxid nitric. Aminoacizii acționează, de asemenea, ca semnal traductor implicat în mai multe mecanisme celulare ale organismului [6, 7].

Metodologia de cercetare a prezentului studiu este orientată spre determinarea cantității absolute și relative de aminoacizi indispensabili din dietă, digestia proteinelor și biodisponibilitatea aminoacizilor.

Rezultate

Este cunoscut faptul că proteinele sunt molecule complexe mari, formate din sute de unități mai mici numite aminoacizi care sunt atașați unul de altul prin legături peptidice, formând un lanț lung de polimeri. Există 20 de aminoacizi diferiți și fiecare proteină conține o combinație unică dintre aceștia. Aceste lanțuri se răsucesc, se îndoaie și se pliază în moduri diferite pentru a crea structuri tridimensionale specifice. Unele proteine sunt formate din catene multiple de aminoacizi care se adună împreună într-o structură funcțională completă. Anume modul în care se formează aceste structuri dictează funcțiile fiziologice specifice lor.

Discuții

Sursele de proteine prin aportul alimentar, constituie singura cale de asigurare a nivelului optim de proteine plasmatic și aminoacizi. Este bine cunoscut faptul că proteinele sunt asimilate la nivelul tractului gastro-intestinal, fie din dieta de origine animală sau vegetală. Dieta de origine animală ce conține surse bogate de proteine include carne, pește, produse lactate, ouă și insecte. O porție standard de carnea degresată de vită sau porc, ori carnea păsărilor de curte conțin aproximativ 25 g de proteine. Un pahar de lapte vacă, lapte de soia sau iaurt conțin aproximativ 8 g de proteine [4, 5]. În vreme ce surse de proteine vegetale include nuci, semințe, tuberculi, leguminoase, linte, boabe, alge, ciuperci și drojdii. Cerealele, boabele, nucile și legumele conțin aproximativ 2 g de proteine per porție.

Calitatea alimentară a proteinelor este de obicei evaluată de Scorul de Digestie Amino-Proteic Corectat care are în vedere calculul digestiei compoziției proteinelor și aminoacizilor. Cele mai calitative proteine din punct de vedere biochimic, vor fi cele cu rata cea mai înaltă de digestie și care conțin în același timp aminoacizii esențiali în cantități suficiente pentru a satisface cerințele dietetice.

Este unanim acceptat că proteinele de origine animală sunt de mare calitate nutrițională și, prin urmare, joacă un rol semnificativ în majoritatea dietelor. În orice caz, nutriționiștii afirmă că și calitatea nutritivă a proteinelor din sursele de plante pot fi la fel de mari. De exemplu, soia și cartoful satisfac nivelul necesar în aminoacizi esențiali. Alte surse de proteine vegetale pot furniza, de asemenea, aminoacizii esențiali, dar cantitățile pot fi considerabil mai mici, în funcție de sursa plantelor. De exemplu, boabele și unele rădăcini bogate în surse de amidon sunt limitate în lizină. Unele leguminoase (de exemplu mazărea) - în lupină, dar nu sunt limitate în aminoacizi bogați în sulf (metionină și cisteină).

În general, consumul unei varietăți de boabe, leguminoase, semințe, nuci și legume pe tot parcursul zilei contribuie în general la aportul adecvat de proteine de calitate.

Studiile recente au început să se concentreze asupra relației dintre dietă proteică și rezultatele specifice sănătății cum ar fi bolile cardiovasculare, osteoporoza, sarcopenia și obezitatea. Proteinele s-au dovedit a avea un impact puternic de sațietate și, prin urmare, controlul apetitului, ceea ce poate duce la reducerea aportului alimentar în general [4]. Totuși o cauză puternică lipsește în relația cauză-efect.

În timp ce unele studii au descoperit că sursa de proteine (animală versus vegetală) afectează rezultatele de sănătate, o varietate de surse proteice cu conținut scăzut de grăsimi este recomandat în general pentru o sănătate bună per ansamblu. Aportul de protein vegetale și, în special, proteina de soia care conține izoflavone, în comparație cu proteinele de proveniență animală, acestea au fost asociate cu un nivel inferior de risc legat de factorii determinanți ai bolilor cardiovasculare, hipercolesterolemia și hipertensiunea arterială.

Momentul aportului de proteine este legat de mai multe cauz la vârsta adultă. Aportul redus de

proteine la micul dejun este asociat cu fragilitatea legată de vârstă. Mai mult, distribuția aportului de proteine de-a lungul zilei este cu o distribuție neuniformă. De asemenea, proteinele sunt responsabile de anumite alergii alimentare. Cel mai comun grup de alimente cunoscute că provoacă alergii și intoleranțe include ou, alune, nuci, grâu (gluten), soia, susan, pește și crustacee.

Aporturi mai mari de proteine în perioada copilăriei, sunt asociate cu creșterea rapidă în greutate și masa corporală, [1, 4, 5,] și aceste rezultate au fost legate de un risc crescut de obezitate mai târziu în viață [3]. Consumul unor cantități excesive de proteine poate veni, de asemenea, în detrimentul alte substanțe nutritive foarte necesare unei diete echilibrate.

Proteinele constituie o parte esențială a dietei zilnice. În calitate de macronutrienți, ele furnizează energie (4 kcal/g) și sunt principala sursă de azot pentru organismul uman necesare întreținerii nivelurilor adecvate de aminoacizi, peptide și proteine. Consumul regulat al unei diete cu o proporție echilibrată de nutrienți oferă suficiente proteine fără nevoia de a fi administrate suplimente proteice.

Sursele de alimente provenite atât de la animale, cât și din plante pot conține niveluri similare de proteine. Cu toate acestea, unele alimente bogate în surse proteice sunt mai sănătoase decât altele, din cauza a ceea ce se asimilează odată cu proteina, adică cantități mai mult sau mai puțin de grăsimi sănătoase, fibre sau sare ascunsă.

O dietă dezechilibrată poate duce la perturbarea unora nutrienți, dar pot fi, de asemenea, posibile consecințe dietetice nedorite, adică riscul de aprovizionare necorespunzătoare a unora acizi grași, proteine, vitamine, minerale [6, 7]. Prin urmare, este important să fie în egală măsură o dietă echilibrată ce va lua în considerare nutriția, mediul și impactul oricărei schimbări dietetice [4].

Toate perturbările metabolismului proteic plasmatic conduc la o degradare a sănătății, urmată de o multitudine de modificări de asimilare, sitează și biosintează a aminoacizilor esențiali. Odată cu dereglarea nivelului optim al proteinelor serice, crește sau scade nivelul de asimilare la nivelul tractului gastro-intestinal și înregistrarea hiperproteinemiilor sau hipoproteinemiilor, alături de paraproteinemii și disproteinemii, patologii foarte grave, ce pot conduce către instabilitate a metabolismului și în cele din urmă către deces.

Concentrația proteinelor plasmatică este un parametru dinamic, determinat de trei factori principali:

1. *Rata de sinteză.* Sinteza proteinelor plasmatică se realizează în: ficat (albuminele, globulinele, factorii coagulării, cu excepția F VIII, unele apoproteine (apo B100, apoE, apoA), în plasmocite (imunoglobulinele), în rinichi (renina, eritropoietina), în celulele intestinale (apoproteinele unor fracțiuni lipoproteice (apo B48, apoA), în glandele endocrine (hormonii polipeptidici (PTH, insulina, glucagonul, ACTH, TSH), în macrofage (citokine, factori de complement și inhibitori de proteaze), în adipocite (VEGF, factorul de necroză tumorală alfa (TNF α), interferonul, (GMCSF), IL-6, IL-8, IGF-1, IL-1 α , FGFb, rezistina, proteină inflamatorie macrofagală (MIP- 1), adiponectina, leptina) [6, 7].

În organismul uman zilnic se sintetizează și se degradează aproximativ 25 g de proteine plasmatică. Nu există depozite intracelulare de proteine, cu excepția celulelor glandulare producătoare de hormoni de natură proteică.

Sinteza de proteine plasmatică este reglată de inducerea / represia genică sub acțiunea unor hormoni (corticosteroidii, androgenii, tiroxina – au efect stimulator, iar estrogenii – inhibitor asupra sintezei albuminei și a altor transportori specifici). Existența unor factori toxici (de exemplu alcoolul, inhibă de asemenea sinteza proteinelor la nivel hepatic). Odată ce scade presiunea coloid-osmotică plasmatică, aceasta este un stimul important pentru accelerarea sintezei proteinelor și lipoproteinelor în ficat.

Din punct de vedere biochimic, producția de degradare ai fibrinogenului (PDF) și protrombinei stimulează sinteza proteinelor respective în ficat, iar citokinele: IL-1 și IL-6 sunt factori de stimulare hepatică a sintezei reactanților de fază acută (proteina C reactivă, haptoglobina, alfa-1-antitripsina, alfa-1-glicoproteina acidă, etc), TNF- α are efect citotoxic asupra celulelor tumorale, IFN- γ are efecte antivirale). Sinteza citokinelor are loc ca răspuns la stimuli extracelulari, este reglată de corticoizi și se degradează rapid după dispariția semnalelor care le-au determinat sinteza [1, 6, 7].

2. *Rata de eliminare (prin catabolism sau pierderi externe).* Majoritatea proteinelor sunt degradate de propriile celule. Astfel, localizări importante din punctul de vedere al ratei de catabolizare sunt: ficatul și tubii contorți proximali renali. Traversând filtrul glomerular, proteinele cu moleculă mică (de ex. lanțuri ușoare libere, (b2 microglobulina) ajung în urina primară, de unde în mod normal sunt reabsorbite și dezintegrate de către celulele tubulare renale. În cazul creșterii concentrației plasmatică a acestor proteine, procesul de reabsorbție renală poate fi depășit (apare proteinurie prerenală) [1].

Homeostazia proteinemiei plasmatică este un indice biochimic absolut indispensabil desfășurării

activității și vieții celulei. Concentrația valorilor normale de referință în sânge este de 65-85 g/L, iar principalele fracții proteice sunt albuminele (60%), globulinele (40%).

Globulinele la rândul lor cuprind: α 1- globuline (3-6%), în mod special α 1 antitripsină, α 1 antichimotripsină, α 2- globuline (6-12%), cum ar fi antitrombina III (AT-III), ceruloplasmina, eritropoietina, haptoglobina, β -globuline (9-15%), ca de exemplu transferina, fibrinogenul, factorul XII, proteina C reactivă și ultima grupă este γ -globuline (15-21%), unde sunt incluse majoritatea imunoglobulinelor, inclusiv lizozimul [6, 7].

3. Volumul de distribuție între spațiul intravascular și extravascular (inclusiv pierderile în lichidele de ascită și exudate).

Concluzii

Rolul biochimic, alături de sinteza biochimică a proteinelor plasmatice joacă un rol colosal în menținerea integrității și vieții celulelor și implicit a vieții organismului.

Modificările cantitative ale proteinelor plasmatice din sânge, pot conduce către stări de disfuncție patologică, inclusiv deces. De o importanță majoră este menținerea proteinemiei în limita valorilor de referință, iar aceasta este reglată prin asimilarea acestora la nivelul tractului gastro-intestinal, din dieta alimentară. Prin urmare, dieta alimentară impune un echilibru nutrițional echilibrat din punct de vedere biochimic ce asigură aportul proteinelor și biosinteza acestora la nivelul organismului uman.

Modificările cantitative ale proteinelor în organism, conduc către:

- *hipoproteinemie*, ceea ce reprezintă micșorarea concentrației proteinelor plasmatice. Hipoproteinemia poate fi relativă, atunci când se instalează în stările de hemodiluție (perfuzii masive, retenția hidrosalină și scăderea hematocritului, iar hipoproteinemia absolută se dezvoltă prin pierderi mari de proteine, în mod special pe cale renală (sindromul nefrotic), pe cale digestivă (enteropatia exudativă) și la nivel cutanat (plasmoragia din arsuri).

- *hiperproteinemie*, ceea ce reprezintă creșterea concentrației proteinelor plasmatice. Se instalează de regulă în stările însoțite de hemoconcentrație: depleția hidrosalină (transpirații profunde, vărsături severe, diaree, diabet insipid, diabet zaharat, etc.), inclusiv prin creșterea hematocritului. Hiperproteinemia determină creșteri ale producției de imunoglobuline, mai ales în infecții, boli autoimune, plasmocitom (mielom multiplu), boala Waldenstrom, inclusiv leucemia limfoidă cronică.

Din punct de vedere pato-biochimic este important cunoașterea nivelului proteinemiei plasmatice în sânge, deoarece conduce către creșterea presiunii oncotice, ce atrage apa din interstițiu în patul vascular, crește vâscozitatea plasmei, dar scade sinteza altor fracții proteice, ce conduce la tulburări de transport, dereglări de coagulare (coagulopatii), și disfuncții imunologice ale organismului uman.

Bibliografie:

1. Artenie V., - Biochimie, Ed. Univ. "Al. I. Cuza", Iași, 1991;
2. Nwaru, B.I., et al., - Prevalence of common food allergies in Europe: a systematic review and meta-analysis. Allergy, 2014;
3. Chalvon-Demersay, T., et al., - A Systematic Review of the Effects of Plant Compared with Animal Protein Sources on Features of Metabolic Syndrome., J.Nutr, 2017;
4. Neamțu G., - Biochimie alimentară, Ed. Ceres, București, 1997;
5. Diaconescu L., Drugan C., Jebeleanu G., - Biochimie metabolică, Ed. Srima, Cluj-Napoca, 2001;
6. Dobreanu M., - Biochimie clinică: implicații practice, Ed. University Press, Tg. Mureș, 2006;
7. Dobreanu M., et. al. – Biochimie clinică: implicații practice, ediția 3, Ed. University Press, Tg Mureș, 2015;

ASPECTE ALE RISCULUI ECOLOGIC PENTRU MEDIUL ÎNCONJURĂTOR ȘI SĂNĂTATEA POPULAȚIEI UMANE

ASPECTRS OF ECOLOGICAL RISK FOR THE ENVIRONMENT AND THE HEALTH OF HUMAN POPULATION

Aurelia CRIVOI

Universitatea de Stat din Moldova

E-mail: crivoi.aurelia@mail.ru

ORCID ID: 0000-0002-1917-1278

Lidia COJOCARI

Universitatea Pedagogică de Stat "I. Creangă"

E-mail: lidiac@mail.ru

ORCID ID: 0000-0001-8323-6403

Rezumat: În articol sunt elucidate unele aspecte ale riscului ecologic în raport cu mediul înconjurător și sănătatea populației umane. S-a estimat că riscul poate fi generat de un eveniment, o acțiune sau absența unei acțiuni, consecințele posibile variind de la cele benefice la cele catastrofale. Riscul ecologic la nivel de mediu se exteriorizează sub forma stresorilor generați de activitatea sau inactivitatea umană și poate genera efecte adverse asupra mediului, precum și degradarea sau pierderea durabilității.

Cuvinte cheie: risc, ecologie, mediu înconjurător, sănătate, populație.

Summary: The article elucidates some aspects of the ecological risk in relation to the environment and the health of the human population. It has been estimated that the risk can be generated by an event, the presence or absence of an action – the possible consequences ranging from beneficial to catastrophic. The ecological risk at the environmental level is externalized in the form of stressors generated by human activity or inactivity and it may cause adverse effects on the environmental, as well as degradation or loss of sustainability.

Keywords: risk, ecology, environment, health, population.

Introducere

Republica Moldova parcurge o perioadă de turbulențe ecologice, marcată de șocuri politice, social-economice pe care le poate depăși numai dacă va înțelege natura acestor provocări și va formula răspunsuri pe măsura schimbărilor înregistrate. Monitorizarea riscurilor cu impact asupra mediului și sănătății populației poate oferi celor interesați, posibilitatea de a reflecta asupra acestor fenomene și de a reduce impactul lor.

Impactul activităților umane asupra mediului ambiant este adeseaunul de ordin dezechilibrat, iar rezultatul final al tehnologizării intense ce amarat secolul XXI este majorarea indicilor de morbiditate și mortalitate a populației din toate spațiile geografice.

Procesul de industrializare, accelerat în ultimele decenii ale secolului XX și continuat în secolul XXI, a determinat, pe lângă efectele benefice manifestate în creșterea calității vieții, apariția unor poluanți, în special în zonele în care oamenii locuiesc, lucrează sau se recrează.

Constituie risc acea situație care, dacă are loc, generează un efect nefavorabil asupra obiectivelor, resurselor sau reputației organizației, cât și asupra îndeplinirii cu succes a sarcinilor, misiunii. Riscul de mediu se poate manifesta sub forma factorilor de risc generați de activitatea, inactivitatea umană și poate genera efecte adverse asupra mediului, precum și degradarea sau pierderea durabilității. Urmărirea performanței de mediu este utilă și necesară începând de la nivelul proceselor unei organizații, continuând cu nivelul entităților organizatorice componente și pe ansamblul acesteia.

Pentru a ușura evaluarea stării, calității mediului și a facilita raportarea și comunicarea performanțelor de mediu ale unei organizații, lucrarea de față prezintă sintetic o serie de indicatori de mediu, precum și descrierea cerințelor esențiale ale standardelor voluntare de mediu din seria ISO 14000.

Încă din antichitate omul s-a străduit să se protejeze de diferite pericole, care-l amenințau și să se elibereze de consecințele lor nefaste. El a schimbat permanent mediul înconjurător pentru a-și crea condiții mai favorabile pentru viață și activitate.

Pe lângă toate modificările mediului, în scopuri pozitive, nu a fost practic nici una care să nu aibă și

un aspect negativ. Aceasta este caracteristic pentru progresul științifico-tehnic în genere, dar omul a mai creat și un mediu al societății, ale cărui proprietăți prezintă în vremurile noastre, multe aspecte negative. Toate aceste modificări materiale, sociale, culturale etc. sunt cunoscute sub denumirea de civilizație. Unul din aceste aspecte este și poluarea masivă a mediului ambiant cu agenți chimici, biologici, fizici.

În decurs de milenii, un obiectiv prioritar al multor civilizații a fost sănătatea. Însă în condițiile în care problemele social-economice nu sunt soluționate corect, nu pot fi rezolvate multe aspecte ale protecției sănătății.

În diferite ramuri ale științei și practicii, tot mai des este folosită noțiunea de „risc”. Într-adevăr, riscurile persistă pretutindeni. Sănătatea, ca stare fizică a omului, nu poate fi concepută fără a o raporta la acele realități, care stau la baza ei.

Spre regret, în multe cazuri, e prea puțin cunoscută diferența dintre riscul estimat de către instanțele de control și riscul real asociat cu expoziția la un agent concret. Principala dificultate e condiționată de faptul, că savanții în prezent pot obține informație concretă despre riscul expoziției la unii din agenții din mediu numai în cadrul unui set limitat de condiții, care deseori nu corespunde sau poate fi chiar departe de condițiile reale, în care e expusă majoritatea populației.

La luarea de decizii în ceea ce privește agenții din mediul înconjurător, instanțele cu funcțiile de control estimează în primul rând, riscul pentru sănătate, care ar rezulta prin acțiunea acestor agenți asupra omului. Dacă riscul estimat este prea mare, uzul acestor agenți e limitat parțial sau interzis. Dacă riscul e neglijabil, folosirea lor va fi admisă în condițiile unui control adecvat. Deși modul de aplicare a informației despre risc și despre alți factori poate fi diferit în dependență de cerințele legilor respective, estimarea riscului este elementul cheie al reglementării prevăzute de orice lege.

În conformitate cu prevederile standardului AS/NZS 4360:2001, riscul reprezintă posibilitatea de materializare a unui eveniment care va induce un impact asupra anumitor obiective. Riscul poate fi generat de un eveniment, o acțiune sau absența unei acțiuni, consecințele posibile variind de la cele benefice la cele catastrofale. Riscul de mediu se poate manifesta sub forma stresorilor generați de activitatea sau inactivitatea umană și poate genera efecte adverse asupra mediului, precum și degradarea sau pierderea durabilității.

Managementul riscului vizează cultura, procesele și structurile consacrate în mod efectiv managementului oportunităților potențiale și efectelor adverse. Managementul riscului implică toate categoriile de personal, nefiind niciodată responsabilitatea exclusivă a conducerii la vârf sau a organizațiilor care oferă consultanță în domeniul riscurilor [10, p.92].

Derularea procesului de management al riscului necesită atât angajamentul și energia decizională a conducerii la vârf cât și implicarea angajaților, deoarece aceștia din urmă pot identifica primii un incident, un pericol potențial sau o oportunitate de îmbunătățire. De asemenea, în acest proces pot fi implicate și părțile afectate/interesate.

Riscul de mediu rezultă în urma interacțiunii dintre activitățile umane și mediu.

Managementul riscului ecologic, care tratează problematica riscurilor generate de către activitățile umane trecute, prezente și viitoare asupra florei, faunei și ecosistemelor, constituie doar o componentă a managementului riscului de mediu.

Riscurile de mediu [5, p.17] admite faptul că activitățile unei organizații pot genera anumite forme de modificare a mediului. Riscul de mediu poate viza: flora și fauna; sănătatea și bunăstarea economică a oamenilor; bunăstarea socială și culturală a oamenilor; resursele de apă, aer și sol; energia și clima.

Problema cercetării: elucidarea unor factori de risc ecologici din perspectiva impactului lor asupra mediului înconjurător și sănătății populației.

Scopul constă în cuantificarea impactului factorilor de risc în raport cu mediul înconjurător și sănătatea populației umane.

Metodologia cercetării

Evaluarea riscului implică o estimare (incluzând identificarea pericolelor, mărimea efectelor și probabilitatea unei manifestări) și calcularea riscului (incluzând cuantificarea importanței pericolelor și a consecințelor pentru persoane și/sau pentru mediul ambiant).

Obiectivul general al evaluării riscului este de a controla riscurile provenite de la un amplasament, prin identificarea agenților poluanți sau a pericolelor mai importante; resurselor și receptorilor expuși riscului; mecanismelor prin care se realizează riscul; riscurilor importante care apar pe amplasament; măsurilor generale necesare pentru a reduce gradul de risc la un nivel acceptabil.

În evaluările de risc se includ elemente caracteristice privind riscul chimic, carcinogen, epidemiologic, contaminării nucleare, apariției fenomenelor naturale. Principalele tipuri de evaluare a riscului se bazează pe: evaluări ale sănătății și evaluări ecologice. Evaluarea riscului bazată pe evaluări ale sănătății este cea mai importantă dintre evaluările de risc.

Rezultate și discuții

Factorii de risc un rol important în evaluarea sănătății mediului și sănătății populației. Sănătatea mediului se referă la acele aspecte ale sănătății umane care includ calitatea vieții, determinată de factorii fizici, biologici, socioeconomi și psihosociali din mediul ambiant. Integrarea cerințelor de protecție a mediului în procesele de reforme economice, în scopul dezvoltării durabile a țării, va contribui la îmbunătățirea calității resurselor acvatice, de sol, aerului atmosferic, ceea ce va conduce la crearea unor condiții mai bune, mai favorabile pentru viață și sănătate.

Afectarea mediului natural are repercusiuni grave asupra calității vieții, manifestându-se, mai ales prin poluarea apelor, a solului și a atmosferei. Natura înregistrează toate faptele nesăbuite, agresiunile făcute de om, conștient sau inconștient, le stochează în memorie până la un moment dat, toate faptele negative se întorc asupra omului. În fiecare colț al lumii, oamenii taie păduri, extrag minerale și surse de energie, erodând solul de la suprafață, poluând aerul și apa, creând deșeuri primejdioase și producând o ruptură a zonelor naturale într-un ritm fără precedent în istoria vieții pe pământ, fiind imposibil să se scape de consecințele degradării serioase a mediului: dispariția speciilor, extinderea deșertului, contaminarea cu pesticide, creșterea problemelor de sănătate, foametea, sărăcia și chiar pierderea de vieți umane [10, p. 22]. Omul este principalul distrugător al mediului ambiant, este principalul distrugător al său începând de la sol și terminând cu ultimul strat atmosferic.

Mediul conține factori care au o acțiune favorabilă asupra calității vieții, cunoscuți sub numele de factori sanogeni. Însă mediul conține și factori care au o acțiune nefavorabilă asupra vieții, determinând înrăutățirea sau pierderea acesteia, denumiți factori patogeni. Acțiunea mediului poluant asupra organismului este foarte variată și complexă. Ea poate merge de la simple incomodități în activitatea omului, până la perturbări puternice ale stării de sănătate. De aici rezultă că sănătatea fiecărui om este influențată de sănătatea mediului: fiecare om afectează mediul în care trăiește.

În aspect biologic și medical, riscul, este, de asemenea, considerat ca o realitate intersectorială, care include aspectele sociale, economice, ecologice, genetice și pentru estimarea căreia sunt folosite diferite metode epidemiologice, clinice, morfologice, toxicologice, biochimice, statistice, matematice etc. Acestea și alte metode sunt folosite atât la etapa experimentală, cât și la cea epidemiologică. Din punct de vedere medico-biologic, *riscul reprezintă posibilitatea unor afecțiuni, boli sau decese în circumstanțe speciale*.

Riscul este o noțiune cu multe aspecte și aprecierea lui este pe cât de importantă, pe atât de complicată. Acest termen este folosit pe larg pentru analiza rezultatelor experimentale și stării de sănătate a diferitelor colective.

Factorii mediului ambiant, deopotrivă cu condițiile de trai, comportamentul uman și serviciile de sănătate joacă un rol important în promovarea și conservarea sănătății. Calitatea mediului, raportul dintre om și mediul său natural și social influențează sănătatea lumii contemporane cu riscuri multiple și variate. Un mediu ambiant sănătos este principiul de bază al Declarației de la Rio de Janeiro privind Mediul și Dezvoltarea care stipulează că „*Ființele umane se află în centrul preocupărilor dezvoltării durabile. Lor trebuie să li se asigure o viață sănătoasă și productivă în armonie cu natura*”.

Aceasta accentuează importanța interrelațiilor între pilonul social, economic și ambiant al dezvoltării durabile, tot ei servind ca suport al sănătății. Sănătatea este atât indicatorul, cât și resursa dezvoltării durabile. Cu toate acestea, omenirea, deși declară necesitatea unei existențe a omului în armonie cu natura, încă nu a reușit aceasta nicăieri [9, p.87]. Existând, omul consumă resurse naturale, modifică unii parametri ai mediului ambiant și elimină reziduuri sau deșeuri – produse ale activității sale, care din punctul de vedere al necesităților umane nu mai prezintă valoare. Intensitatea manifestării acestor procese în plan local, regional și global, atitudinea comunității față de aceste procese stau la baza sănătății mediului ambiant.

Sănătatea mediului se referă la acele aspecte ale sănătății umane care includ calitatea vieții determinată de factorii fizici, biologici, socioeconomi și psihosociali din mediul ambiant. Majoritatea cauzelor bolilor, leziunilor și deceselor populației din țările dezvoltate se situează în afara sectorului sănătății. Aceste cauze includ un spectru larg de factori, începând cu cei sociali (sanitația inadecvată, apa potabilă necalitativă, canalizarea și salubritatea insuficientă, gospodărirea nechibzuită) și terminând cu

factorii comportamentali, precum igiena personală, comportamentul sexual, consumul de alcool, tabacismul etc.

Factorii mediului ambiant sunt foarte numeroși. Ei pot fi împărțiți în factori sanogeni care contribuie la promovarea sănătății, nesemnificativi pentru sănătatea omului, când cea din urmă nu este nici afectată, dar nici fortificată și patogeni cu impact potențial și real pentru sănătate. Când un sistem ecologic este în stare de echilibru, prevalează starea de sănătate a populației. Când sistemul este dezechilibrat – apar tulburări în funcțiile fiziologice ale organismului, care după un anumit timp și în anumite circumstanțe conduc la starea morbidă.

Caracteristica factorilor mediului ambiant. În prezent nu există o clasificare a factorilor mediului ambiant. Multiplicitatea lor exprimată, varietatea extinsă în dependență de origine și diverse caracteristici nu permit de a-i sistematiza într-un mod succint. Se poate menționa că un număr mare de factori sunt de origine socioeconomică (accesul la apă potabilă de bună calitate, produse alimentare variate și inofensive, habitat salubru, transport obștesc etc.), altele de origine biologică (macro- și microorganismele și produsele activității lor vitale), chimică (compuși chimici neorganici și organici), fizică (iradiere ionizante și neionizante). Societatea umană, ca organism viu se dezvoltă și permanent se perfecționează și prin aceasta intervine continuu în elementele naturii. [2, 4] Ca rezultat, se modifică atât numărul factorilor cu impact asupra sănătății, cât și intensitatea lor, durata de acțiune, răspunsul organismului uman etc., ceea ce impune necesitatea unei monitorizări permanente.

Starea mediului înconjurător la etapa actuală și sănătatea populației în Republica Moldova. Din punctul de vedere al impactului tehnogen, în urma activității umane, solul este cel mai afectat în comparație cu alte componente ale naturii. El are acțiune complexă asupra sănătății umane. Încărcătura pronunțată a solului la suprafață cu materii organice și poluanți neorganici rezultă prin poluarea aerului atmosferic, apelor de suprafață și subterane, aerului atmosferic, produselor alimentare și, în consecință, incidența sporită de boli infecțioase, prevalență înaltă a stărilor morbide cronice, decese premature [5, p.11]. Cunoașterea legităților influenței acestor factori asupra sănătății joacă un rol-cheie în sănătatea publică.

Din punctul de vedere al eventualului impact asupra sănătății umane, rolul principal îl joacă partea superficială a scoarței pământului cu care omul vine permanent în contact și în care au loc numeroase procese chimice și biologice. Ca factor de mediu, solul interacționează continuu cu toate elementele mediului ambiant – apa, aerul, alimentele care, la rândul său, își exercită acțiunea lor complexă asupra sănătății omului. Din acest punct de vedere, cea mai mare atenție necesită solul din localități, în special din următoarele zone: locurile de joacă pentru copii; teritoriile plajelor și din jurul bazinelor folosite în scopuri sportive; locurile de recreere și de odihnă; spațiile de joacă și activitățile din unitățile de preșcolari și școlari; terenurile de sport; terenurile din jurul surselor de apă protejate sau neprotejate; terenurile în care omul vine în contact cu solul în procesul muncii (sere, ciupercării etc.).

Sistemul de salubritate a centrelor populate este unul din cele mai importante operații comunale. Prin metode de neutralizare, reziduurile solide trebuie transformate în substanțe inofensive din punct de vedere epidemiologico-sanitar [9, p.87].

Metodele de neutralizare a reziduurilor nocive trebuie să corespundă următoarelor cerințe: evitarea contaminării cu agenți chimici și biologici a factorilor de mediu; evitarea dezvoltării insectelor și rozătoarelor; asigurarea inofensivității după epurare; efectuarea neutralizării prin metode rapide; valorificarea reziduurilor rămase după neutralizare.

Actualmente, cea mai accesibilă și cea mai răspândită metodă de inactivare a deșeurilor solide, inclusiv și în țara noastră, este acoperirea lor cu un strat de sol.

Calitatea solului în Republica Moldova și impactul asupra sănătății. Solul prezintă principala bogăție naturală a țării, în ultimii 25 de ani interesul oamenilor scade față de agricultură. Republica Moldova se bucură de o climă favorabilă și de un pământ fertil. Solurile Moldovei prezintă circa un miliard tone de humus, 50 milioane tone de azot, 60 milioane tone de fosfor, 700 milioane tone de potasiu conform Centrului Republican de Pedologie Aplicată. Ponderea maximă în economie o deține sectorul agricol și este baza pe care se produce jumătate din exporturile Republicii Moldova. Nota medie de bonitare pe țară constituie 63 puncte și se reduce anual în dependență de activitățile degradabile. Astfel, eroziunea slabă reduce potențialul productiv (deci și calitatea solului) cu 20%, medie - cu 40%, puternică - cu 60-80%. Starea actuală a solurilor, precum și eficiența utilizării resurselor de sol nu pot fi considerate satisfăcătoare din următoarele motive principale: parcelarea fondului funciar și deteriorarea sistemelor antierozionale regionale; lipsa organizării antierozionale a terenurilor agricole și a măsurilor de conservare a solurilor; cantitățile insuficiente de îngrășăminte încorporate în sol; lipsa asolamentelor,

ierburilor perene și predominarea cultivării pe pante a culturilor prășitoare. Suprafața totală a fondului funciar al Republicii Moldova constituie 3 384,6 mii ha, inclusiv 2 499,6 mii ha (73,9 %) - terenuri agricole, din care 1 822,9 mii ha (72,9%) - terenuri arabile, 288,9 mii ha (11,6%) - plantații perene, 347,2 mii ha (13,9 %) - fânețe și pășuni, 40,6 mii ha (1,6%) –pârloage. Suprafața terenurilor proprietate publică a statului constituie 782,9 mii ha (23,1 %), suprafața terenurilor proprietate publică a unităților administrativ-teritoriale – 708,3 mii ha (20,9 %) și suprafața terenurilor aflate în proprietate privată 1 893,4 mii ha (56,0%). [1]

Suprafața medie a unei cote de teren pe republică constituie 1,49 ha. Nota medie de bonitate a terenurilor agricole constituie actualmente 64 de puncte. Pe parcursul ultimilor 30 de ani, nota medie de bonitate a scăzut cu 4-6 puncte, iar în raioanele Călărași, Ungheni, Nisporeni – cu 10 puncte. Structura învelișului de sol este: cernoziom – cca 70%, soluri de pădure 10%, aluviale 4%.

Asanarea și protejarea sanitară a solului. Pe baza indicatorilor de poluare, în cazul solurilor poluate, se pot lua o serie de măsuri de depoluare sau de salubritate, cunoscute sub numele de asanarea solului. Asanarea solului reprezintă ansamblul de măsuri necesare pentru readucerea solului poluat în condiții igienice.

Colectarea deșeurilor menajere solide poate fi efectuată prin intermediul conductelor de gunoi sau containerelor și pubelelor de gunoi (de apartament, curte, stradă). Pentru colectarea gunoiului pe terenuri special amenajate se plasează containere cu volum de 750 l, containere-cărucioare cu volumul de 300 l, pubele cu capacitatea de 60 sau 100 l pentru colectarea resturilor alimentare se folosesc containere cu volumul de 550 l, sau pubele de 20 și 60 l.

Neutralizarea deșeurilor menajere solide poate fi efectuată prin mai multe metode, din care cele mai folosite sunt: depozitarea controlată pe soluri anumite destinate, compostarea și incinerarea lor, metodă care devine din ce în ce mai utilizată. În condițiile Republicii Moldova, metoda cea mai adecvată de neutralizare a deșeurilor menajere solide în localitățile rurale este compostarea. Compostarea este una din metodele biotermice de neutralizare a deșeurilor solide.

Poluarea surselor de apă și impactul asupra sănătății. Alături de aer, apa reprezintă factorul de mediu absolut indispensabil vieții. Apa este principalul aliment de bază pentru viețuitoare. În prezența apei, se desfășoară toate procesele vitale. Apa reprezintă o componentă esențială a materiei vii, indiferent de gradul de organizare. Organismul uman întrebunțează cantități considerabile de apă care prin componentele sale chimice intervine în procesul de metabolism realizând schimbul de substanțe dintre organism și mediu. Volumul mare de apă, necesar activității vitale a organismului uman [3, p.17], necesităților de gospodărire explică influența pe care o poate exercita asupra acestuia o apă poluată.

Importanța fiziologică a apei. Apa este un factor indispensabil organismului uman. Încă din cele mai vechi timpuri colectivitățile umane s-au dezvoltat de-a lungul râurilor sau pe malul mărilor. Din datele OMS cantitatea minimă de apă necesară organismului uman este de 5 l pe 24 de ore din care cca 1,5-2,0 l o reprezintă apa consumată ca atare. Necesarul fiziologic de apă al unui om adult de greutate normală și în condiții de mediu și activitate obișnuită se consideră a fi de 2,5-3,0 l; acest necesar este acoperit, în afara consumului de apă menționat mai sus, de apa care intră în constituția diverselor alimente (900-1000 ml) și apa care rezultă din metabolizarea acestora. Nevoia de apă a organismului crește însă în condițiile unui mediu ambiant cald sau a unei activități fizice intense, putând atinge 3-5 l pe zi sau chiar mai mult. Necesarul zilnic de apă este dependent și de natura regimului alimentar. Un regim bogat în glucide și lipide impune un necesar ridicat de apă, comparativ cu un regim bogat în proteine. Aportul endogen de apă este prezentat de procesele de metabolizare ale principiilor nutritive din care rezultă o cantitate de 300-350 ml apă zilnic.

Importanța apei pentru activitatea umană. Omul utilizează apa nu numai pentru satisfacerea necesităților sale fiziologice, ci și pentru:

- igiena individuală – un individ consumă zilnic circa 50-60 l de apă pentru igiena individuală și această cantitate este determinată de gradul de civilizație al individului, dar și de gradul de dotare al locuințelor cu instalații de apă rece și caldă;
- scopuri menajere – într-o cantitate de 10-15 l/zi/individ. OMS consideră ca optimă, pentru necesitățile directe ale populației o cantitate de 100 l/24 ore/individ;
- necesități economico-industriale – apa participă efectiv în procesele de producție și cantitatea folosită în acest scop depinde de natura procesului tehnologic;
- nevoi decorative – fântâni arteziene, lacuri artificiale și pentru menținerea salubrității centrelor populate;
- agricultură – fiind utilizată pentru irigații, zootehnie, amenajări piscicole etc.

deci rolul apei în viața umană este incontestabil.

Potrivit datelor Inspectoratului pentru Protecția Mediului [1] din 233 stații de epurare monitorizate de documentație de proiect dispun 144 unități, dintre care de normativele Deversării Limitat Admisibile – 57 unități, iar cu epurare insuficientă funcționează – 160 unități. Pe parcursul anului 2018 au fost inspectate 539 întreprinderi și obiecte care prezintă pericol pentru resursele acvatice și pot influența calitatea lor. În 467 cazuri la constatarea încălcărilor cerințelor ce țin de gestionarea resurselor de apă au fost încheiate procese-verbale cu privire la contravenție cu aplicarea amenzilor în sumă de 779 000 lei. În rezultatul efectuării controalelor cu privire la încălcarea cerințelor ecologice pentru recuperarea prejudiciilor cauzate resurselor de apă subdiviziunile Inspectoratului pentru Protecția Mediului au calculat prejudicii și au înaintat pretenții în sumă de 47 927 lei.

Poluarea aerului atmosferic și impactul asupra sănătății. Alături de apă, aerul reprezintă factorul de mediu absolut indispensabil vieții. Organismul uman vehiculează o mare cantitate de aer care prin componentele sale chimice intervine în procesul respirației realizând schimbul de gaze dintre organism și mediu. Volumul mare de aer necesar activității vitale a organismului uman explică influența pe care o poate exercita asupra acestuia, o atmosferă poluată. Poluanții inhalați cu aerul își manifestă proprietățile toxice fără întârziere și fără excepție. De aceea evaluarea calității aerului atmosferic are însemnătate mare în procesul de estimare a impactului asupra sănătății și de elaborare a măsurilor de ocrotire a sănătății populației.

Aerul atmosferic. Aerul cu care respirăm este un amestec de gaze ce alcătuiesc atmosfera. Volumul principal al aerului atmosferic reprezintă un amestec fizic. Datorită acestui fapt, în cazul unui conținut procentual practic constant de părți componente ale aerului la diferite înălțimi, în urma modificării densității atmosferei [3, p.47], se schimbă concentrațiile și presiunea lor parțială. Elementele de bază ale aerului atmosferic sunt oxigenul și azotul.

Oxigenul este cea mai importantă parte a aerului atmosferic (aproximativ 21%). Fără oxigen nu poate exista viața pe pământ. Este consumat de om și animale în procesul respirației, pentru asigurarea proceselor de ardere și oxidare. Odată cu consumul au loc și procesele de reducere a oxigenului datorită eliminării lui de către părțile verzi ale plantelor. De aceea, conținutul oxigenului în aerul atmosferic practic nu se schimbă. Pentru organism este importantă presiunea parțială a oxigenului, și nu conținutul lui absolut, deoarece schimbul oxigenului cu bioxidul de carbon în alveole se produce datorită diferenței presiunii parțiale a acestor componente. Variații ale concentrației de oxigen din aerul atmosferic, în sensul scăderii sau creșterii, se pot întâlni numai în situații particulare. Oxigenul atmosferic poate scădea în încăperi aglomerate, cu aer viciat (18-19%), fântâni (16%), mine adânci (13%) sau în urma exploziilor (5%). În condițiile obișnuite, presiunea parțială a oxigenului în atmosferă scade odată cu creșterea altitudinii.

Poluarea aerului. Eforturile de îmbunătățire a standardelor de viață a oamenilor, prin controlul naturii și dezvoltarea noilor produse, a cauzat poluarea, sau contaminarea mediului înconjurător. O mare parte din aerul, pământul, apa lumii sunt acum parțial otrăvite de deșeurile chimice. Unele teritorii au devenit nepopulabile [7]. Aceste poluări au expus oamenii din toată lumea la noile riscuri cauzate de diverse boli. Multe specii de animale și plante sunt pe cale de dispariție sau deja au dispărut. Ca urmare a acestei situații, guvernele au adoptat un șir de legi pentru protecția mediului de poluare. Să „privim” acum cu atenție la poluarea aerului. Uzinele și transporturile depind de o cantitate enormă de energie și milioane de tone de cărbune și petrol sunt consumate anual în lume. Atunci când acești combustibili sunt arși, ei degajă fum și alte produse, mai puțin vizibile în atmosferă [6, p. 21]. Deși vântul și ploile îndepărtează ocazional fumul produs de uzine și automobile, efectul cumulativ al poluării aerului prezintă un pericol grav pentru oameni și mediu.

Ploile acide. Se știe că la arderea anumitor combustibili, precum cărbunele, benzina sau petrolul, în aer se elimină oxizi de sulf, carbon și azot. Acești oxizi, combinându-se cu umezeala aerului, formează acizi sulfurici, carbonici și azotici. În timpul precipitațiilor, acești acizi cad sub forma unor ploii acide. Ploile acide au un efect dezastruos asupra majorității formelor de viață, inclusiv a celei umane. Pot fi ușor observate efectele acestora asupra stării ecologice a apei lacurilor, râurilor, mărilor și asupra vegetației. În mod firesc, aciditatea din apă distruge orice formă de viață. [10, p.12].

Estimarea sanitaro-igienică a aerului atmosferic în RM. Calitatea aerului bazinului aerian al Republicii Moldova este periclitată de factorii interni și externi de poluare, concentrația de fond fiind determinată de transferul transfrontalier de noxe. Poluarea spațiului aerian de la surse fixe și mobile în republică nu este egală pentru întreg teritoriul. Poluarea spațiului aerian este mai ridicată în orașe și centrele rurale, pe teritoriul cărora sunt amplasate întreprinderi industriale, obiecte termoenergetice și termice și există un trafic intens al transportului auto. Pentru aceste localități problema calității aerului

este una prioritară.

Despre riscul sporit al poluării mediului vizează și datele Inspectoratului pentru Protecția Mediului, care atestă doar numai pe parcursul anului 2018 au fost înregistrate 5 793 întreprinderi poluatoare a aerului atmosferic, inclusiv 3 252 cazangerii; volumul emisiilor de poluanți de la sursele staționare constituie 25 987,720 t/an; volumul emisiilor de poluanți de la sursele mobile -constituie 235 412,48 t/an; au fost supuși inspecției 892 agenți economici; - au fost întocmite 991 acte de control cu prescrierea a 1 377 indicații obligatorii pentru execuție în vederea prevenirii și neadmiterii poluării bazinului aerian; în 166 cazuri au fost depistate încălcări ale legislației în domeniul protecției aerului atmosferic, fiind încheiate procese - verbale de sancționare contravențională; - suma amenzilor aplicate constituie 276 600 lei. [1]

Sursele principale de poluare a aerului atmosferic în Republica Moldova sunt prezentate de: producerea energiei electrice la termocentrale, de sistemele de încălzire a locuințelor, traficul auto, feroviar, aerian și activitatea industrială. Poluanții cei mai importanți rezultați din aceste procese sunt: oxizii de carbon, sulf, azot; particulele în suspensie; formaldehida; benz(a)pirenului etc. Cea mai mare sursă de poluare atmosferică rămâne totuși arderea combustibilului. Prin impuritățile prezente în combustibil, prin fum (arderea incompletă) sau prin oxizii de azot și sulf, aerul este poluat în proporții importante.

Habitatul uman și globalizarea – probleme prioritare pentru sănătatea publică

Mediul habitual – este un sistem complex, multidimensional, conexiunile componentelor structurale ale căruia asigură unitatea sa funcțională. Rezultatul interacțiunii mediului extern și cel intern este influența sistemică a factorilor fizico-chimici prezenți în mediul ambiant asupra omului după algoritmul: „mediul ambiant – clădire – mediul interior – om”.

Factorii de habitat au un rol deosebit în evoluția umană, întrucât ei acționează pe lungi perioade de timp – adesea pe toată durata vieții, având consecințe asupra echilibrului fizic și psihic uman. Din aceste considerente, la baza habitatului uman trebuie să stea norme sanitaro-igienice și fiecare cetățean trebuie să le cunoască și să le respecte.

În cadrul raportului dintre organismul uman și mediul său înconjurător, alcătuit din mediul natural, un rol deosebit de important revine mediului artificial, creat și dezvoltat de om. În totalitatea sa mediul construit de om formează ceea ce numim habitat uman. De-a lungul timpului, acesta a îmbrăcat amprenta epocii respective sau a corespuns treptei de dezvoltare economică și socială a societății umane [7, p. 103]. Sunt caracteristice astfel formele de organizare, inclusiv cele de igienă, pentru cetatea antică, orașul medieval sau metropola de astăzi.

Problemele de igienă a habitatului uman sunt complexe. Ele sunt inserate în programele generale de urbanism și pot fi rezolvate numai cu aportul specialiștilor de diverse profiluri (arhitecți, constructori, medici, igienisti, economiști etc.). În programele de habitat, trebuie aplicate toate principiile generale ale igienei publice. Pentru asigurarea bazelor raționale de construcție și dezvoltarea colectivităților, sunt necesare estimări prelungite urbanistice privind factorii naturali, economico-sociali și populaționali ai zonei destinate acestui scop.

Factorii naturali – cuprind relieful, caracteristicile solului, sursele de apă, clima, vegetația, izvoarele termale etc. În funcție de aceștia, se vor asigura factorii naturali de sanogeneză, mai ales în zonele locuințelor, alimentarea cu apă a colectivităților și se vor face amenajările administrativ-economice pe care acestea le permit cel mai bine.

Factorii social-economici – sunt constituiți din bogățiile solului, subsolului, existența sau posibilitatea creării căilor de acces către alte localități, posibilitățile de amplasare a unor baze sportive, profilul dominant de producție. Ei contribuie la creșterea nivelului economic de viață al locuitorilor.

Factorii populaționali – privesc densitatea populației, structura pe grupe de vârstă, sex, profesie etc., dinamica populației (natalitate, mortalitate, excedent), starea de sănătate (profiluri de morbiditate, prevalențe etc.). Studiile populaționale vor face prognoze evolutive pe următorii cca 50 de ani.

Problema locativă este una dintre cele mai stringente probleme ale civilizației. Ea este una din premisele tridimensionale ale materialității care asigură nu numai condițiile normale de existență a omului, dar și participarea lui activă în viața de producere, cultură și comunitară. Asigurarea condițiilor optime ale mediului interior al locuinței este imposibilă fără respectarea exigențelor igienice, care prevăd un complex de măsuri arhitectural-urbanistice și mijloace tehnice de neutralizare a factorilor negativi și de potențare a celor sanogeni [8, p.106]. Un rol important în această ordine de idei aparține aprobării planurilor de urbanism (plan general de dezvoltare a centrelor populate), care prevede zonarea funcțională a teritoriului unui centru populat.

Igiena locuinței. Progresul social și ridicarea nivelului de viață s-au asociat cu o enormă creștere a exigențelor privind locuința. În prezent, nu este suficient să se considere numai că ea oferă adăpost contra intemperiilor, ci trebuie să se țină cont de toate rolurile pe care le îndeplinește: păstrarea stării de sănătate și protejarea împotriva îmbolnăvirilor; asigurarea desfășurării vieții de familie și creștere a copiilor; favorizarea repausurilor și activităților creatoare; asigurarea confortului psihic și mintal. Lumea, comunitatea mondială este într-un permanent proces de schimbare, dezvoltare. Cele mai importante schimbări se datoresc necesității de a face comerț, de a schimba experiența, de a avea profit etc. Schimbările respective au indus procesele de globalizare, ce a contribuit la apariția conceptului sănătății ecologice care, în ultimii ani, s-a lărgit considerabil.

Globalizarea nu este un proces caracteristic doar epocii noastre. În volum diferit ea a avut loc în toate vremurile. Ea se producea în epocile antice când se întreprindeau călătoriile îndepărtate, când oamenii încercau să exploreze alte pământuri. Scopul lor a fost de a cuceri pământuri și a subjuga oamenii, într-un mod sau altul prefăcându-i în sclavi. Acele vremuri pot fi considerate ca primă etapă a globalizării. Cel mai intens acest proces s-a produs în Europa. Imperialismul, însoțit de formarea imperiilor, a fost a doua etapă a globalizării. Prin activități diplomatice de orice gen, dar mai frecvent prin războaie au fost create cele mai extinse imperii.

Următoarea etapă a fost destrămarea imperiilor și crearea statelor independente practic în toate continentele. Ultima etapă poate fi considerată cea din zilele noastre. Crearea corporațiilor multinaționale și extinderea lor în toate piețele sau țările au ajuns la stadiul că în lume practic nu a rămas nici un loc în care să nu fi pătruns mărfurile și serviciile din Vest, însoțite de consecințele nefaste pentru populația locală. Se deosebesc trei forme majore de globalizare care interacționează: culturală sau comunicativă, ambientală și economică.

Globalizarea culturală sau comunicativă se datorește performanțelor științifice din ultimele decenii, dezvoltării vertiginoase a industriei, a tehnologiilor de comunicare, a transporturilor etc. Comunicarea electronică a extins posibilitățile de comunicare între țări, independent de distanța care le desparte.

Globalizarea ambientală este determinată de transportul transfrontalier al deșeurilor radioactive, transportul transfrontalier de proporție al poluanților persistenți cu masele de aer atmosferic și cursurile de apă, cât și procesele extinderii impactului unor accidente locale asupra țărilor vecine, unor regiuni sau chiar continentului respectiv și globului pământesc. Ca exemplu poate servi faptul că poluanții atmosferici sunt transportați la distanțe mari și pot afecta sănătatea și resursele naturale situate la mii de kilometri de la sursă. Unii poluanți din Arctica, cum ar fi DDT, BPC și metale grele (mercurul) își au originea de departe – din China, India, Guatemala. De asemenea, accidentul de la Cernobîl a avut impact asupra populației din Belarus, Țările Baltice și alte părți ale Europei, Caucazului etc. [9, p.91]. Globalizarea economică este determinată de activitatea orientată spre obținerea beneficiilor. Obținerea beneficiilor este urmărită atât de producătorii de proporție, cât și de fiecare individ în parte. Exemplu: în primul caz pot servi corporațiile transnaționale (Nestle, Coca-Cola, McDonalds ș.a.), care au cucerit toate piețele internaționale. În ce privește fiecare om în parte, trebuie să menționăm că în plan global migrația anuală atinge un miliard de indivizi.

Importanța globalizării este semnificativă prin faptul că acest fenomen are impact pe toate laturile vieții de astăzi: modifică natura interacțiunilor umane în numeroase sfere, în special în politică, economie, comerț, viața culturală și socială, mediul înconjurător și tehnologii; modifică frontierele determinate de timp, spațiu și concepte, care separă oamenii în societate; creează corporații transnaționale cu specializarea lor în producere; liberalizează comerțul internațional; pune la dispoziția omenirii succesele în informatică și tehnologii de comunicare; asigură circulația liberă a mărfurilor și capitalului; permite circulația tot mai liberă a oamenilor și migrația internațională a forței de muncă; sporește informatizarea globală; modifică obișnuințele nutriționale prin implementarea produselor alimentare noi și a unui model modificat de consum.

Probleme importante pentru sănătatea publică. Evenimentele care au loc pe orice continent pot afecta starea sănătății persoanelor din alte părți ale globului. Între regiunile lumii există relații de interacțiune și dependență reciprocă. În condițiile globalizării, pentru realizarea obiectivelor sanitare chiar și locale, este nevoie de o abordare globală a problemelor sanitare. Bolile nu au luat niciodată în considerație frontierele. Greșelile comise în acest domeniu s-au soldat cu serioase consecințe pentru omenire: infecția HIV/SIDA nu a fost depistată destul de precoce și potențialul ei periculos a fost conștientizat doar atunci când această infecție a atins nivelul unei pandemii.

Calitatea mediului ambiant și modul de trai, care în mare măsură este condiționat de mediu, au o influență pronunțată asupra sănătății populației, determinând aproximativ 2/3 din totalitatea stărilor

morbide. Realizarea măsurilor orientate spre eliminarea sau cel puțin reducerea riscurilor, reducerea intensității și duratei lor este cea mai eficientă intervenție preventivă, care se soldează cu ameliorarea indicilor sănătății. Comunitatea este preocupată permanent de problemele sănătății umane, deoarece starea bună a sănătății se consideră a fi unul din cele mai superioare valori ale omeniului. Morbiditatea cronică este nu altceva decât o povară grea pe umerii societății, manifestându-se prin daune economice. Dar sănătatea este și un indicator important în dezvoltarea durabilă a fiecărei țări. Declarația de Alma-Ata a stabilit că sănătatea este dreptul de bază al omului cât și de elaborarea strategiilor respective, necesare pentru asigurarea acestui scop.

Cert este faptul că sănătatea și boala constituie un proces fiziologic dinamic, inevitabil pentru fiecare individ. Din acest punct de vedere, reducerea riscurilor pentru sănătate, întâi de toate a riscurilor determinate de mediul ambiant și de comportament, este principala măsură intervențională care poate contribui la prevenirea multor stări patologice. Astfel se poate defini că sănătatea individuală în măsura decisivă este rezultatul interrelațiilor organismului (cu particularitățile sale biologice) cu mediul înconjurător și ocupațional și factorii determinați de modul de trai și comportamentul individual. Astfel, politica medicosanitară națională trebuie să fie orientată spre îmbunătățirea sănătății și calității vieții individului. Asigurarea sănătății fiecărui individ în parte este calea eficientă de a ameliora indicii sănătății populației în întregime. Aceasta corespunde conceptului Noii Sănătăți Publice, care elucidează necesitatea eforturilor organizate ale societății pentru promovarea sănătății și prevenirea bolilor.

Strategiile profilactice pot fi realizate prin: *medicina omului sănătos* (sanologia sau medicina sanogenetică) și urmărește promovarea și fortificarea sănătății omului sănătos, asigurarea unei dezvoltări biopsihosociale armonioase a omului, promovarea factorilor de sanogeneză prin mijloace fiziologice, specifice naturii, esenței umane; *profilaxia primară*, care urmărește scopul de a evita inițierea și declanșarea procesului prepatologic și patologic, include o activitate multisectorială, asistență medicală preventivă (imunizarea, excluderea factorilor nocivi din mediul înconjurător, locul de muncă, instruire și educare, mod sănătos de trai etc.); *profilaxia secundară*, care corespunde medicinei clinice și prevede depistarea timpurie a stărilor premorbide și patologice și tratamentul timpuriu pentru a evita complicațiile, sechelele, recidivele, cronicizarea bolii, invaliditatea; *profilaxia terțiară*, care corespunde medicinei de recuperare și urmărește evitarea urmărilor nefaste ale bolii deja declanșate prin măsurile de reabilitare biologică, familială, socială și profesională ale bolnavului.

Concluzii

Prin urmare, activitatea umană sporiște riscul poluării mediului manifestând consecințe negative asupra atmosferei, apelor, solului până la cele de ordin global (reducerea stratului de ozon; reducerii oxigenului în atmosferă; încălzirea globale a climei; reducerea resurselor de apă potabilă etc.) Toate acestea dau dovadă că omul trebuie să conștientizeze fenomenul poluării mediului, valorificat prin monitozarea riscurilor ecologice, și să întreprindă măsuri concrete pentru ameliorarea acestei situații destul de complicate în ameliorării sănătății populației, iar în perspectivă, și de îmbunătățire a stării mediului, astfel încât să corespundă asigurării unei dezvoltări stabile a generațiilor prezente și a celor viitoare.

Bibliografie:

1. Anuarul IPM - 2018 „Protecția mediului în Republica Moldova”. Chișinău: Pontos, 2019. 358 p.
2. Barhard B., Palade S., Muica N. Intoxicație cu pesticide. București: Medicală, 1980. 312 p.
3. Bârnea M., Calciu M. Ecologie umană. București: Medicală, 1979. 378 p.
4. Bârnea M., Papodopol C. Poluarea și protecția mediului. București: Lumina Lex, 1998. 241 p.
5. Băbuț G., Băbuț S. Evaluarea riscului sanitar. București: INFOMIN, 2002. 374 p.
6. Băbuț G., Moraru R. Environmental risk characterisation principles. Proceedings of the 6th Conference on Environment and Mineral Processing, part. I, VŠB-TU Ostrava, Cehia, 27-29.06.2002. p. 17-21.
7. Băbuț G., Moraru R. New trends in environmental risk assessment and management. Annals of the University of Petroșani – Mining Engineering, vol. 5, Petroșani, UNIVERSITAS Publishing House, 2004, p. 102-109.
8. Băbuț G., Moraru R. Risk management programme for the mining industry. Annals of the University of Petroșani – Mining Engineering, vol. 4, Petroșani, UNIVERSITAS Publishing House, 2004, p. 106-113.
9. Beer T., Ziolkowski F. Environmental risk assessment: An Australian perspective. Supervising Scientific report 102, Supervising Scientist, Canberra, Australia, 1995. p. 86-91.
10. Covello V. Analiza riscurilor actuale și a celor pronosticate. București: Academiei, 1996. 322 p.

ECUAȚII VECTORIALE ȘI IMPORTANȚA STUDIILOR

VECTOR EQUATIONS AND THE IMPORTANCE OF STUDYING THEM

Diana BÎCLEA

Universitatea de Stat "B.P. Hasdeu" din Cahul,

Universitatea "Lucian Blaga" din Sibiu

biclea.d@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-5737-2209

Rezumat: În această lucrare se descrie importanța soluționării unor ecuații vectoriale și sisteme de ecuații vectoriale. Apar diverse situații în care se pot forma ecuații vectoriale ce conțin un produs vectorial, produs scalar sau ambele. Determinarea necunoscutei constă în aflarea unui vector și foarte important studierea relațiilor dintre acest vector necunoscut cu alți vectori. Astfel de sisteme vectoriale sau ecuații vectoriale se pot întâlni la diverse fenomene fizice, ele pot apărea și în situațiile când unele procese fizice sunt influențate de diverși factori, schimbând poziția inițială a unui vector sau schimbând în mod special poziția vectorilor, în urma cărora pot apărea noi rezultate ale fenomenului studiat. Acest articol descrie partea matematică a rezolvării unor ecuații și sisteme de ecuații vectoriale, se analizează cazurile posibile și indică direcțiile de aplicabilitate a rezultatelor în fizică.

Cuvinte cheie: vectori, produs vectorial, produs scalar, ecuații vectoriale.

Abstract: In this paper, we consider is describing the importance of vectorial equation and vectorial systems of equation. Various situations rise in that the vector equations may appear containing a vector product, scalar product, or both. Determining the unknown consists in finding a vector and very important to study the relationships between this unknown vector with other vectors. Such of these vector systems or vector equations may occur in various physical phenomena, they may also occur in situations where some physical processes are influenced by various factors, changing the initial position of a vector or specifically changing the position of the vectors, as a result of which new results of the phenomenon studied may appear. This article describes the mathematical part of solving vector equations and equation systems, analyzes the possible cases and indicates the directions of applicability of results in physics. The results obtained can be extended depending on the problem situations and can be applied to the physical phenomena that are described by the vectors and it is necessary to track their changes when they are influenced by certain physical or chemical factors.

Keywords: vectors, scalar products, vector products, vectorial equations.

Un element important din algebra vectorială, poate soluționa o serie de probleme din fizică, mecanică și inginerie. Vectorul este acel instrument de bază care poate descrie și cu care se poate studia multe realități fizice.

S-au studiat diverse ecuații vectoriale formate din produs scalar sau produs vectorial, însă de mare interes ar fi studierea ecuațiilor vectoriale cu mai multe condiții, ecuații vectoriale formate din produs scalar și produs vectorial, cu combinații dintre aceste produse și alte relații dintre vectori.

Se știe că poziția vectorilor în câmpul electric este bine cunoscută însă mai puțin se cunoaște sau dă mai multe semne de întrebare vectorii ce reprezintă câmpul magnetic. În studierea comportării acestor mărimi fizice se folosesc vectorii și pozițiile lor.

Pentru a putea descrie fenomenele fizice este necesar de descris mărimile matematice care le caracterizează și relațiile între mărimile matematice.

În articolul dat se descriu diferite situații în care este necesar de determinat un vector necunoscut dintr-o ecuație sau sisteme de ecuații. Astfel, se pot forma ecuațiile vectoriale ce descriu un fenomen fizic unde necunoscuta este un vector nu un scalar. Pentru soluționarea acestor ecuații se aplică metodele clasice ale algebrei liniare.

Într-un spațiu E^3 există mai multe cazuri în care un vectorul $\vec{v} \in E^3$ poate fi determinat având diverse relații cu alți vectori dați. Relațiile dintre vectorul necunoscut \vec{v} și alți vectori pot fi exprimate prin ecuații vectoriale sau sisteme de ecuații vectoriale.

Cele mai simple ecuații vectoriale pot fi de tipul:

- Ecuații vectoriale ce reprezintă un produs vectorial și un produs scalar;

- Ecuația vectorială ce reprezintă un produs vectorial;
- Ecuația vectorială ce reprezintă un produs scalar;
- Ecuații vectoriale ce reprezintă trei produse scalare;
- Ecuația vectorială combinată.

Se vor analiza pe rând cele cinci tipuri de ecuații vectoriale.

1. Fie patru vectori $\vec{a}, \vec{b}, \vec{c}$ și \vec{v} într-un spațiu E^3 cu $\vec{a} \neq \vec{0}$ și $\vec{c} \neq \vec{0}$. Vectorii \vec{v} și \vec{c} sunt reciproc perpendiculari, vectorii \vec{a} și \vec{b} sunt vectori cunoscuți. Relațiile dintre cei patru vectori se pot exprima într-un sistem de vectori:

$$\begin{cases} \vec{a} \times \vec{v} = \vec{b}, \\ \vec{c} \cdot \vec{v} = \lambda, \end{cases} \quad (1)$$

unde scalarul $\lambda \in R$. Vectorii $\vec{a}, \vec{c}, \vec{b}$ se consideră cunoscuți iar vectorul \vec{v} este vectorul necunoscut.

Pentru a putea fi determinat vectorul \vec{v} se presupune că vectorul \vec{a} este perpendicular pe vectorul \vec{b} și nu este perpendicular pe vectorul \vec{c} , adică

$$\vec{a} \cdot \vec{b} = 0$$

$$\vec{a} \cdot \vec{c} \neq 0.$$

Înmulțim vectorial prima ecuație din sistemul (1) cu vectorul \vec{c} , obținem

$$(\vec{a} \times \vec{v}) \times \vec{c} = \vec{b} \times \vec{c},$$

aplicând proprietatea produsului vectorial are loc

$$-\vec{a}(\vec{v} \cdot \vec{c}) + \vec{v}(\vec{a} \cdot \vec{c}) = \vec{b} \times \vec{c}.$$

Folosind a doua ecuație din sistemul (1), găsim soluția sistemului (1) ca fiind vectorul

$$\vec{v} = \frac{\lambda \vec{a}}{\vec{a} \cdot \vec{c}} + \frac{\vec{b} \times \vec{c}}{\vec{a} \cdot \vec{c}}. \quad (2)$$

Sistemul (2) are o singura soluție.

2. Fie vectorii \vec{a} și \vec{v} din E^3 , vectorii sunt perpendiculari, produsul vectorial dintre cei doi vectori este un vector cunoscut \vec{b}

$$\vec{a} \times \vec{v} = \vec{b}. \quad (3)$$

Dacă vectorii \vec{a} și \vec{b} sunt perpendiculari ecuația (3) are o infinitate de soluții.

Cum vectorii \vec{a} și \vec{v} sunt reciproc perpendiculari, înmulțim scalar \vec{v} cu vectorul \vec{a} , se v-a obține un scalar oarecare $\lambda \in R$, adică

$$\vec{v} \cdot \vec{a} = \lambda.$$

După produsul scalar și cel vectorial (3) se poate găsi vectorul \vec{v} sub forma:

$$\vec{v} = \frac{\lambda \vec{a}}{\|\vec{a}\|^2} + \frac{\vec{b} \times \vec{a}}{\|\vec{a}\|^2}. \quad (4)$$

sau

$$\vec{v} = A\vec{a} + \frac{\vec{b} \times \vec{a}}{\|\vec{a}\|^2} \quad (5)$$

unde s-a notat raportul $\frac{\lambda}{\|\vec{a}\|^2} = A \in R$.

Ușor se poate verifica folosind notația dată, că pentru orice A vectorul obținut va verifica ecuația (3). Cu acestea se obține o soluție generală a ecuației (5) ce v-a conține și un scalar arbitrar A .

Pentru $A = 0$ se obține o singură soluție, vectorul obținut este perpendicular pe vectorul \vec{a} . Soluția particulară astfel obținută este

$$\vec{v} = \frac{\vec{b} \times \vec{a}}{\|\vec{a}\|^2}.$$

3. Fie cazul când \vec{a} și \vec{v} sunt perpendiculari cu $\vec{a} \neq \vec{0}$, este necesar de determinat vectorul \vec{v} din relația

$$\vec{v} \cdot \vec{a} = \lambda, \quad (6)$$

unde $\lambda \in \mathbb{R}$. Ecuația vectorială are o infinitate de soluții ce urmează a fi determinate.

Înmulțim vectorial pe \vec{v} la \vec{a} și obținem un vector \vec{b} :

$$\vec{a} \times \vec{v} = \vec{b}.$$

De aici vectorul necunoscut este

$$\vec{v} = \frac{\lambda \vec{a}}{\|\vec{a}\|^2} + \frac{\vec{b} \times \vec{a}}{\|\vec{a}\|^2}.$$

Notăm cu $\frac{\vec{b}}{\|\vec{a}\|^2} = \vec{r}$, obținem soluția sub forma:

$$\vec{v} = \frac{\lambda \vec{a}}{\|\vec{a}\|^2} + \vec{r} \times \vec{a}. \quad (7)$$

4. Fie trei ecuații vectoriale formate din condițiile de perpendicularitate a trei vectori \vec{a} , \vec{b} , \vec{c} cu un vector \vec{v}

$$\vec{a} \cdot \vec{v} = \alpha, \quad \vec{b} \cdot \vec{v} = \beta, \quad \vec{c} \cdot \vec{v} = \gamma, \quad (8)$$

unde \vec{a} , \vec{b} , \vec{c} vectori necoplanari cunoscuți, necunoscut fiind vectorul \vec{v} .

Pentru a putea afla vectorul \vec{v} din relația (8) înmulțim primul produs scalar la vectorul \vec{b} , al doilea la $-\vec{a}$, și le scădem, se obține

$$\vec{b}(\vec{a} \cdot \vec{v}) - \vec{a}(\vec{b} \cdot \vec{v}) = \vec{b}\alpha - \vec{a}\beta,$$

sau

$$(\vec{a} \times \vec{b}) \times \vec{v} = \alpha \vec{b} - \beta \vec{a}.$$

Luând ecuația obținută și ținând cont și de a treia ecuație $\vec{c} \cdot \vec{v} = \gamma$, formăm un sistem de tipul (1), soluția ei este de forma (2), anume

$$\vec{v} = \gamma \frac{\vec{a} \times \vec{b}}{(\vec{a} \times \vec{b}) \cdot \vec{c}} + \frac{(\alpha \vec{b} - \beta \vec{a}) \times \vec{c}}{(\vec{a} \times \vec{b}) \cdot \vec{c}} \quad (9)$$

sau

$$\vec{v} = \frac{\alpha(\vec{b} \times \vec{c}) + \beta(\vec{c} \times \vec{a}) + \gamma(\vec{a} \times \vec{b})}{(\vec{a}, \vec{b}, \vec{c})}. \quad (10)$$

5. Un ultim caz este cazul când se pune problema de a determina un vector dintr-o ecuație vectorială de forma

$$\vec{a} \times \vec{v} + \lambda \vec{v} = \vec{b}, \quad (11)$$

unde vectorii $\vec{a}, \vec{b} \in E^3$ și scalarul $\lambda \in \mathbb{R}$ sunt cunoscuți. Înmulțim scalar ecuația (11) la \vec{a} , obținem o relație

$$\lambda \vec{v} \cdot \vec{a} = \vec{a} \cdot \vec{b},$$

de unde

$$\vec{v} \cdot \vec{a} = \frac{\vec{a} \cdot \vec{b}}{\lambda}. \quad (12)$$

Apoi înmulțim vectorial ecuația (11) la vectorul \vec{a} :

$$(\vec{a} \times \vec{v}) \times \vec{a} + \lambda \vec{v} \times \vec{a} = \vec{b} \times \vec{a}, \quad (13)$$

și aplicând proprietățile produsului vectorial în ecuația (13) obținem ecuația

$$\vec{v} \vec{a}^2 - \vec{a}(\vec{v} \cdot \vec{a}) + \lambda (\vec{v} \times \vec{a}) = \vec{b} \times \vec{a}.$$

Înlocuind produsul vectorial $\vec{v} \times \vec{a}$ cu expresia (11) și produsul scalar înlocuim cu expresia (12),

se obține

$$\vec{v}\vec{a}^2 - \vec{a}\frac{(\vec{a}\cdot\vec{b})}{\lambda} + \lambda(\lambda\vec{v} - \vec{a}) = \vec{b} \times \vec{a},$$

de unde

$$\vec{v} = \frac{\vec{a}(\vec{a}\cdot\vec{b}) + \lambda^2\vec{b} + \lambda\vec{b} \times \vec{a}}{\lambda^2(\vec{a}^2 + \lambda^2)}. \quad (14)$$

Situațiile mai sus descrise reprezintă niște ecuații vectoriale pentru care putem găsi soluții vectoriale. Rezultatele obținute pot fi aplicate la stabilirea unor poziții ale unor mărimi fizice descrise de vectori. Aceste rezultate se pot extinde în dependență de situațiile de probleme și pot fi aplicate la fenomenele fizice ce sunt descrise de vectori și este necesar de a urmări schimbările lor atunci când sunt influențați de anumiți factori fizici sau chimici. Ecuațiile studiate pot fi particularizate pe diverse spații prehilbertine, spații Banach etc.

În concluzii putem evidenția că este foarte important de identificat relațiile dintre vectorul ce urmează a fi determinat și alți vectori, precum pentru a putea stabili o poziție a acestui vector, în caz în care nu cunoaștem poziția lui în spațiu sau să precizăm o altă poziție care îmbunătățește sau ne dă alte condiții favorabile problemei formulate. Având posibilitatea de a forma ecuații sau sisteme de ecuații ce includ produs vectorial, produs scalar și combinații ale acestora și cu diverse proprietăți ale vectorilor și diferite relații dintre ei: de perpendicularitate, coplanaritate, etc. putem aplica noțiunile matematice la descrierea diverselor procese fizice.

Bibliografie:

1. George B. Arfken, Hans J. Weber, Frank E. Harris. *Mathematical Methods For Physicists*, a comprehensive guide. Elsevier Inc, 2013, p. 1206.
2. <http://scask.ru>.

**МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОРГАНИЗАЦИИ МОЗГОВОГО ШТУРМА
С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ОНЛАЙН СЕРВИСОВ MINDMEISTER И TRICIDER**

**METHODOLOGICAL ASPECTS OF BRAINSTORMING ORGANIZATION USING ONLINE
MINDMEISTER AND TRICIDER SERVICES**

Татьяна ВЕЛИКОВА

Кафедра ИТМФ,

Комратский государственный университет

E-mail: velicovatania@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-6817-6681

Резюме: В статье автором представлены методические аспекты организации мозгового штурма с использованием онлайн сервисов Mindmeister, Tricider. Предложены этапы использования сервисов для организации мозгового штурма, выявлены достоинства и недостатки онлайн сервисов. Предложены рекомендации, которые позволят преподавателям эффективно организовать мозговой штурм со студентами.

Ключевые слова: мозговой штурм, Mindmeister, Tricider, онлайн, сервис.

Abstract: In the article the author presents methodological aspects of organizing the brainstorming using online services Mindmeister, Tricider. The stages of using the services for organizing the brainstorming are proposed, the advantages and disadvantages of online services are identified. Recommendations are offered that will allow teachers to effectively organize a brainstorming with students.

Key words: Brainstorming, Mindmeister, Tricider, online, service.

Введение

В методической литературе встречается классификация, которая выделяет традиционные и альтернативные методы обучения. Одним из альтернативных методов обучения является мозговой штурм. Интерес автора настоящей статьи заключался в поиске инструментов, которые позволяют осуществить мозговой штурм с использованием информационных технологий (ИТ). Данная проблематика изучалась различными авторами, среди которых Krista Graham¹, Irina A. Malinina² и др. В настоящей статье автором представлены методические аспекты организации мозгового штурма с использованием онлайн сервисов Mindmeister и Tricider. Тематика настоящей статьи является актуальной ввиду того, что с внедрением дистанционного обучения в вузы, в связи с распространением вируса COVID 19, преподаватели нуждаются в инструментах, которые позволили бы им организовать учебный процесс эффективно, с активным вовлечением в образовательную деятельность самих студентов. Данные инструменты можно использовать в сочетании с программами видеоконференций (Zoom, Cisco Webex Meeting и др.) и платформами дистанционного обучения (Moodle и др.). Цель исследования – представить методические аспекты организации мозгового штурма с использованием онлайн сервисов на базе личного опыта. Задачи исследования: 1) проанализировать научную литературу по тематике исследования; 2) осуществить мозговой штурм с использованием онлайн сервисов со студентами; 3) выявить преимущества и недостатки организации мозгового штурма с использованием онлайн сервисов; 3) предложить рекомендации по организации мозгового штурма с использованием онлайн сервисов.

Методологическая основа исследования

Для решения поставленных задач были применены следующие методы исследования: Теоретические - анализ научной литературы по тематике исследования, сравнение, описание. Практические - наблюдение в режиме онлайн за ходом участия студентов в мозговой атаке; анализ результатов работ студентов в онлайн сервисах, в которых организовывался мозговой

¹ Krista Graham. TechMatters: Do One Thing Well: Five Simple Tools for Instructors. Loex Quarterly, Volume 45, p.8-10 <https://commons.emich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1328&context=loexquarterly>

² Irina A. Malinina, Blended Learning of the English Language: Combining Online and Face-to-Face Teaching <https://nnov.hse.ru/data/2012/12/13/1301057937/Malinina%20I.pdf>

штурм; анализ статистики результатов работы.

Результаты

Педагогический опыт позволил использовать и внедрить большое количество инструментов в образовательный процесс. В последние годы стояла задача, которая заключалась в поиске такого инструмента, который бы помог осуществить мозговой штурм не традиционным способом, а с использованием ИТ технологий. Первый инструмент, который был внедрён, был MindMeister.

MindMeister – это редактор интеллект-карт, который позволяет бесплатно осуществлять онлайн майндмэппинг и мозговой штурм в режиме реального времени. Созданные преподавателем ресурсы, хранятся в облаке. С данным ресурсом можно работать с компьютера, на котором установлена операционная система Mac, Windows, Linux, Chromebook, а также с мобильного устройства.

Интуитивно понятный и простой в использовании интерфейс онлайн сервиса позволяет преподавателю быстро освоить и внедрить его в образовательный процесс.

Как установлено из личного опыта работы, для организации мозгового штурма с использованием сервиса MindMeister преподавателю необходимо:

1. Зарегистрироваться на сайте <https://www.mindmeister.com> или войти с использованием аккаунта в Google или Facebook.

2. Выбрать шаблон Brainstorming. «MindMeister поддерживает сеансы мозгового штурма в реальном времени между неограниченным числом пользователей. Предлагается использовать данный шаблон для сбора и развития идей. Данный шаблон позволяет добавлять изображения, видео, ссылки и другие медиа»¹.

3. Приступить непосредственно к созданию мозгового штурма.

Официальный блог сервиса MindMeister содержит ряд рекомендаций, которые помогут новому пользователю (преподавателю) освоить и успешно внедрить данный сервис в образовательный процесс:

– «Создать новую интеллект-карту в MindMeister и написать тему, проблему или цель мозгового штурма в центре. Добавить изображение в центральную тему, если это возможно.

– Написать дополнительную информацию об упражнении, а также рекомендации для онлайн-сессии мозгового штурма в разделе заметок центральной темы, чтобы каждый мог быстро узнать, что происходит и что он должен делать. Указать конкретный срок, когда студенты могут добавить свои идеи. Это гарантирует, что задача не будет отложена на неопределенный срок.

– Добавить несколько идей самостоятельно, чтобы помочь другим начать работу и вдохновить их на добавление собственного вклада.

– Пригласить участников (студентов) мозгового штурма. Можно осуществить отправку приглашения отдельным студентам по электронной почте, создать защищенную ссылку, которую можно вставить в другой канал (например, Slack, WhatsApp или группу Facebook), или одновременно пригласить целую группу студентов.

– Организовать собственно мозговой штурм. На данном этапе студенты работают на сервисе, преподаватель следит в режиме онлайн за работой студентов. В случае, если ранее не применялся данный инструмент, преподаватель должен познакомить студентов с функционалом сервиса, его возможностями (добавление изображений, иконок, и др.)»².

Цель организации брейншторминга с использованием ИТ: выявление информированности или подготовленности аудитории в течение короткого периода времени.

Задачи: формирование общего представления об уровне владения знаниями у студентов, актуальными для занятия; развитие коммуникативных навыков (навыков общения).

Брейншторминг был организован со студентами педагогического направления подготовки, специальности Дидактика информатики. Во время занятия, которое проводилось через видеоконференцию Cisco Webex Meeting, студентам было предложено посмотреть видео, после чего предложено задание, опубликованное на платформе Moodle.

Совместное задание. На базе просмотренных видео (расположенных в курсе ранее) о PBL (Problem based Learning/Проблемно-ориентированное обучение) создайте совместную интеллект-

¹ Официальный сайт MindMeister <https://www.mindmeister.com>

² Online Brainstorming with Mind Maps <https://focus.meisterlabs.com/online-brainstorming-mind-maps/>

карту по ссылке <https://mm.tt/1481540146?t=3Yp7zaffxG>.

У преподавателя имеется возможность оценить вклад каждого студента, проанализировать историю изменений, где можно с использованием фильтра осуществить поиск изменений по пользователю или по идее, опубликованной в совместной интеллект-карте MindMeister. В ходе организации брейншторминга было выявлено, что присутствие преподавателя в режиме онлайн во время выполнения задания очень важно. Потребовалось пояснить студентам что предварительно нужно авторизоваться в Gmail, после чего пройти по ссылке, чтобы было понятно кто вносит изменения. В случае перехода по ссылке без авторизации, студент работает анонимно и сложно оценить кто именно внёс тот или иной вклад, если анонимных участников было несколько. Потребовался инструктаж по добавлению изображения, текста, иконок. Студенты, которые ранее имели опыт использования данного ресурса, быстрее включились в процесс. Это позволяет сделать вывод, что при многократном применении данного образовательного ресурса, студенты будут оперативнее включаться в процесс мозговой атаки.

Препятствием к внедрению данной технологии могут быть: отсутствие подключения к сети Интернет, технический сбой электросети, недостаточный опыт использования сервиса для организации брейншторминга. В случае, если студент отсутствовал на занятии, он может позже внести свой вклад в разработку интеллект-карты, но, если студент не понял постановку задачи, это может повлиять негативно на тот результат, который был получен во время занятия.

Ещё один инструмент, который был внедрён в образовательный процесс – Tricider. Онлайн сервис <https://www.tricider.com> позволяет проводить голосования и мозговой штурм.

«Tricider - это инструмент для совместной работы, предназначенный для группового мозгового штурма и принятия решений. С учебной точки зрения этот инструмент может быть использован для облегчения обсуждения, проведение формативных оценок, опрос и анализа ответов студентов или предоставление среды для стимулирования сотрудничества между студентами в группе. Сервис Tricider полностью бесплатен и может быть использован без создания учетной записи (хотя пользователи, которые создают учетные записи получают доступ к дополнительным функциям, таким как аналитика, архивирование вопросов и возможность экспортировать результаты)»¹.

Для организации мозгового штурма в Tricider преподавателю необходимо:

1. Предварительно перейти по ссылке <https://www.tricider.com/>. Зарегистрироваться или войти с использованием данных аккаунта Facebook или Google.
2. Добавить вопрос, который будет обсуждаться. Для эффективного мозгового штурма вопрос должен быть таким, чтобы все студенты могли включиться в данный процесс и принять участие.
3. Добавить описание и настроить сроки для участия студентов в брейншторминге.
4. Пригласить студентов для участия в мозговом штурме посредством отправки сообщения на e-mail или социальные сети, а также ссылки. Ссылку можно разместить на платформе Moodle, блоге, отправить через Viber, WhatsApp и др.
4. Студенты попадают на активную область для совместного участия в мозговом штурме, в которой они могут добавлять свои идеи, осуществляется сбор идей, аргументов (за и против) в поле «Pros and Cons». Таким образом данный инструмент позволяет «студентам работать в команде, согласиться или не согласиться с мнением, убедительно доказать свою точку зрения, обосновать и сделать выводы»².
5. Последний этап – это голосование/оценка. На данном этапе студенты могут проголосовать за понравившийся аргумент в поле «Votes», а также оценить идеи. Студенты могут поддержать или опровергнуть любую идею в списке (свою идею или любую другую уже добавленную другими студентами), а затем проголосовать. Системой все идеи выстраиваются автоматически в порядке убывания согласно количеству голосов. Свои имена участники вводят самостоятельно.
6. Анализ результатов статистики. Tricider позволяет преподавателю проанализировать результаты участия студентов в брейншторминге в блоке Статистика, скачать результаты в формате MS Excel (Рис.3).

Мозговой штурм был внедрён в одной из групп специальности Дидактика информатика в

¹ Krista Graham. TechMatters: Do One Thing Well: Five Simple Tools for Instructors. Loex Quarterly, Volume 45, p. 8-10 <https://commons.emich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1328&context=loexquarterly>

² Irina A. Malinina, Blended Learning of the English Language: Combining Online and Face-to-Face Teaching <https://nnov.hse.ru/data/2012/12/13/1301057937/Malinina%20I.pdf>

Комратского государственного университета, Республики Молдова. Выявлено, что студенты активно подключаются к процессу, добавляют идеи (Рис. 1), (Рис.2). Использование данного сервиса позволяет студентам подумать как о преимуществах предложенной идеи (добавить аргументы «За»), так и о недостатках (добавить аргументы «Против»). В ходе брейншторминга студентам необходимо было «Предложить инструменты для организации объективного оценивания учащихся при дистанционной форме обучения». Идеи могут быть в дальнейшем использованы преподавателем, а также студентами. В одном месте аккумулирована важная информация для преподавателя. Студенты не только поделились инструментами, которые они используют, но и обменялись опытом, который был ими установлен в ходе использования того или иного инструмента.

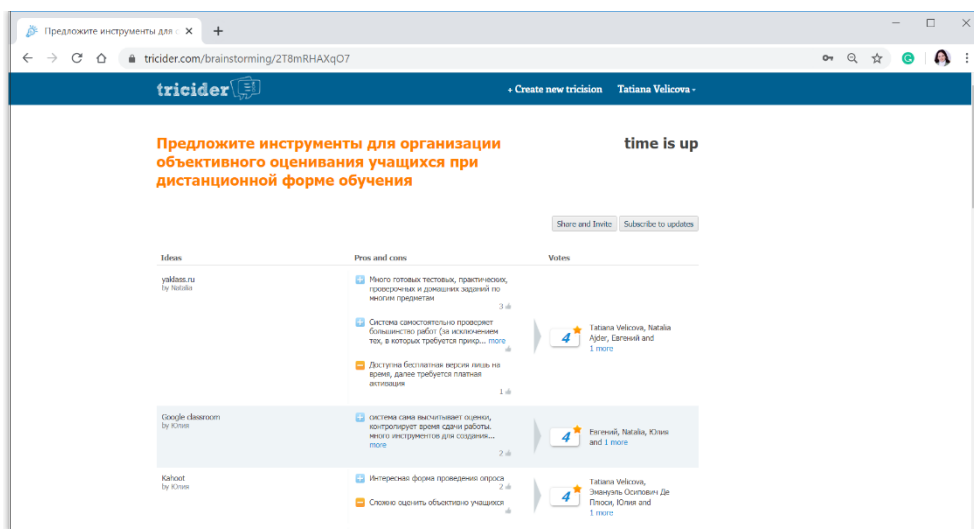

Рис. 1. Фрагмент организованного мозгового штурма в Tricider

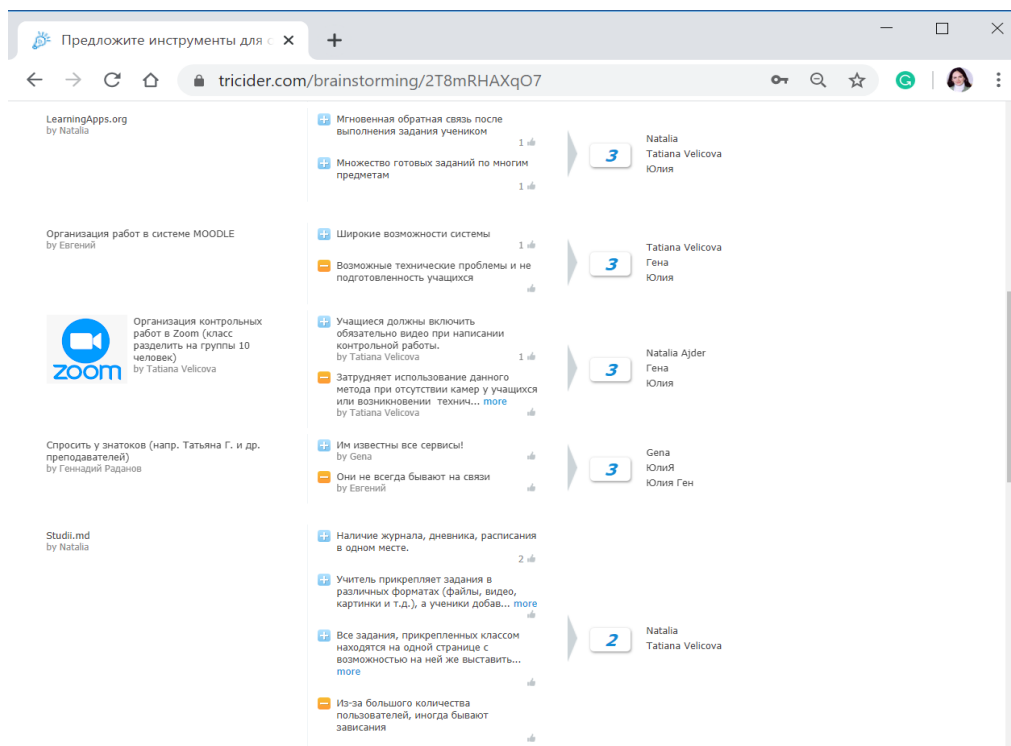

Рис. 2. Организация мозгового штурма в Tricider

Рис. 3. Результаты статистики

Обсуждение

Использование сервисов Mindmeister и Tricider позволяет преподавателю организовать совместную работу; заинтересовать студентов. Если какой-либо из предложенных инструментов внедряется впервые на занятии со студентами педагогической специальности, то необходимо познакомить студентов с новым сервисом перед организацией мозгового штурма. При непосредственном участии студентов в мозговом штурме, организованным преподавателем, им становится известна методика использования сервиса в образовательном процессе, что позволяет студентам в дальнейшем успешно внедрять сервис на занятиях с учащимся. Учитывая, что сервисы внедрялись со студентами педагогической специальности на II цикле обучения (мастерат), где большая часть студентов – это учителя образовательных учреждений доуниверситетского образования, то студенты были мотивированы в изучении и внедрение ИТ, особенно в период дистанционного обучения во время карантина, связанного с COVID 19, когда без ИТ невозможно эффективно организовать образовательный процесс. Предложенные в статье сервисы являются эффективными в использовании не только на занятиях со студентами, но и на онлайн тренингах, курсах, организованных образовательным учреждением для педагогических кадров. Данный опыт в настоящей статье не представлен, так как был сделан акцент в статье на образовательный процесс со студентами.

Заключение

Онлайн сервисы, рассмотренные в настоящей статье автором, позволили организовать мозговой штурм. Установлено, что инструменты Mindmeister и Tricider позволяют преподавателю оценить вклад каждого студента и предоставить студентам возможность сотрудничать при организации дистанционного обучения. Опыт автора настоящей статьи по использованию Mindmeister и Tricider в учебном процессе, позволяет утверждать, что предложенные онлайн сервисы являются эффективными в стимулировании сотрудничества студентов и могут быть предложены для изучения студентам педагогической специальности с целью дальнейшего использования в образовательном процессе для организации мозгового штурма как в аудитории, так и в режиме онлайн при дистанционном обучении.

Библиография:

1. Krista Graham. TechMatters: Do One Thing Well: Five Simple Tools for Instructors. Loex Quarterly, Volume 45, p. 8-10
<https://commons.emich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1328&context=loexquarterly> (Дата обращения 17.05.2020)
2. Irina A. Malinina, Blended Learning of the English Language: Combining Online and Face-to-Face Teaching <https://nnov.hse.ru/data/2012/12/13/1301057937/Malinina%20I.pdf> (Дата обращения 17.05.2020)
3. Tran Le Nghi Tran, Nguyen Dieu Ngoc, Nguyen Thi Thu Thao, Hoang Thi Thanh. Bring your own device (BYOD): Technologies for learner engagement and collaboration. Conference on Tesol, 2019 <http://www.vnseameo.org/TESOLConference2019/wp-content/uploads/2019/10/Thao-Thanh-Ngoc-Tran-Full-paper.pdf> (Дата обращения 20.05.2020)
4. Официальный сайт MindMeister <https://www.mindmeister.com> (Дата обращения 28.04.2020)
5. Официальный сайт Tricider <https://www.tricider.com> (Дата обращения 14.04.2020)
6. Online Brainstorming with Mind Maps <https://focus.meisterlabs.com/online-brainstorming-mind-maps/> (Дата обращения 20.05.2020)

„Perspectivile și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației”

Volumul VII, Partea 1

Piața Independenței 1,
Cahul, MD-3909
Republica Moldova

tel: 0299 22481
e-mail: rectorat@usch.md

Bun de tipar: 15.10.2020

Format: 21 cm x 29,7 cm

Coli de tipar: 22,87

Tirajul 100 ex.

Tipografia „CentroGrafic” SRL, Cahul

Tel. 0299 25949